

N. K. KRUPSKAIA

AMINTIRI DESPRE LENIN

EDITURA POLITICĂ
București — 1960

Prezenta traducere a fost întocmită în colectivul de redacție al Editurii politice după originalul în limba rusă apărut în Editura de stat pentru literatură politică, Moscova, 1957.

DIN PARTEA EDITURII[1]

Cartea de față reprezintă cea mai completă dintre culegerile de amintiri ale Nadejdei Konstantinovna Krupskaia despre V. I. Lenin. Ea cuprinde întregul material al celor două volume apărute în anii 1933 și 1934 sub titlul „Amintiri despre Lenin" (părțile I–II și partea a III-a), precum și trei articole scrise de N. K. Krupskaia și apărute în revista „Bolșevik" în anii 1936, 1937 și 1938, care reprezintă continuarea părții a III-a din „Amintiri". Ultimele două dintre aceste articole sînt reunite în cartea de față sub titlul : „Anul 1919".

[1] Nota Editurii de stat pentru literatură politică, Moscova.

INTRODUCERE

Amintirile publicate în culegerea de față cuprind perioada 1894–1917 [1], de la prima mea întîlnire cu Vladimir Ilici, în 1894, pînă la Revoluția din Octombrie 1917. Mi se spune adesea că amintirile mele sînt scrise foarte laconic. E lesne de înțeles, toată lumea ar vrea să afle cît mai multe despre Ilici ; pe lîngă asta, și epoca descrisă are o uriașă însemnătate istorică. Ea cuprinde perioada dezvoltării mișcării muncitorești de masă, cînd s-a creat partidul clasei muncitoare, un partid puternic, ferm sub raport principial și călit de condițiile extrem de grele ale activității ilegale. Aceasta a fost o perioadă de creștere necontenită a conștiinței și a gradului de organizare a clasei muncitoare, o perioadă de lupte înverșunate, care s-au încheiat prin victoria revoluției proletare socialiste.

Despre această epocă și despre Ilici s-ar putea scrie nenumărate articole și cărți dintre cele mai interesante. Scopul meu a fost ca prin aceste amintiri să schițez un tablou al condițiilor în care a trăit și a muncit Vladimir Ilici.

Am scris numai despre ceea ce mi-a rămas deosebit de viu în minte. Mi-am notat amintirile în două rînduri. Partea întîi, care cuprinde perioada 1894–1907, am scris-o în primii ani după moartea lui Vladimir Ilici. Ea cuprinde activitatea de la Petersburg, anii deportării, timpul petrecut la München și la Londra în cursul primei emigrații, perioada Congresului al II-lea al partidului, inclusiv anii care i-au premers și care i-au

[1] Autoarea se referă numai la părțile I și a II-a din „Amintiri despre Lenin," care au apărut în 1933 în volum separat. – *Nota red.*

urmat, pînă în 1905. Urmează apoi amintirile despre anul 1905 în străinătate și în Rusia și, în sfîrșit, despre anii 1905–1907. Cea mai mare parte din aceste amintiri le-am scris la Gorki. Rătăceam prin odăile rămase pustii ale casei mari din Gorki și pe cărările năpădite de bălării ale parcului, unde își petrecuse Ilici ultimul an de viață. Anii 1894–1907 au fost ani de avînt ai tinerei mișcări muncitorești și, fără să vreau, gîndurile mi se concentrau asupra acestei epoci, cînd s-a pus temelia partidului nostru. Prima parte a cărții am scris-o aproape exclusiv din memorie. Partea a doua am scris-o după cîțiva ani.

În acești ani am avut multe de învățat, l-am recitit intens pe Lenin, am învățat să leg strîns trecutul cu prezentul, să trăiesc fără Ilici, doar cu opera lui. De aceea, partea a doua diferă de prima. În partea întîi am scris mai mult despre viața de zi cu zi, pe cînd în partea a doua accentul cade pe preocupările și gîndurile lui Vladimir Ilici. Cred că ar fi mai bine ca cele două părți să fie citite împreună. Partea întîi este organic legată de a doua ; fără partea întîi, partea a doua ar putea să pară mai puțin „memorială" decît este în realitate.

Cînd am scris partea a doua a lucrării, existau multe alte cărți de amintiri despre Lenin, diferite culegeri ; apăruse și ediția a doua a Operelor lui Lenin. Acest lucru a avut o anumită influență asupra amintirilor mele privind cea de-a doua perioadă de emigrație. Am avut putința să mă verific mai bine. În afară de aceasta, perioada la care se referă ele (1908–1917) este mult mai complexă decît precedenta.

Prima perioadă (1893–1907) cuprinde începuturile mișcării muncitorești, lupta pentru crearea partidului, dezvoltarea primei revoluții, îndreptată mai cu seamă împotriva țarismului, și înfrîngerea acestei revoluții.

Perioada următoare – anii celei de-a doua emigrații – este mult mai complexă. Atunci s-a făcut bilanțul activității revoluționare din prima perioadă și s-a desfășurat lupta împotriva reacțiunii. Au fost ani de luptă îndîrjită împotriva oportunismului de toate formele și nuanțele, cînd s-a făcut totul pentru adaptarea activității la orice condiții, fără a se diminua conținutul ei revoluționar.

Perioada celei de-a doua emigrații a coincis cu anii cînd se apropia războiul mondial, cînd oportunismul partidelor muncitorești a dus la falimentul Internaționalei a II-a, cînd în fața proletariatului mondial s-au ridicat sarcini cu totul noi, cînd

era necesar să se croiască noi căi și să fie pusă, piatră cu piatră, temelia Internaționalei a III-a, cînd trebuia să se înceapă, în condiții extrem de grele, lupta pentru socialism. În emigrație, toate aceste sarcini se puneau în modul cel mai concret și mai acut.

Fără a înțelege aceste sarcini, nu se poate înțelege cum a devenit Lenin conducătorul Revoluției din Octombrie, conducătorul revoluției mondiale. Conducătorii se formează și se maturizează în luptă, își trag vlaga din ea. Nu poți scrie amintiri despre Ilici din perioada emigrației fără a lega chiar și cele mai mici amănunte ale vieții sale de lupta pe care a desfășurat-o în acei ani.

În cei 9 ani cît a durat a doua perioadă a emigrației, Ilici a rămas același de totdeauna. El muncea tot atît de mult și de sistematic, studia cu atenție fiecare amănunt, stabilea legăturile dintre fapte, știa să privească adevărul în față, oricît de crud ar fi fost el. Ca și înainte, el ura orice asuprire și exploatare, era la fel de devotat cauzei proletariatului, cauzei oamenilor muncii, se preocupa într-o măsură tot atît de mare de interesele lor, și întreaga sa viață era subordonată intereselor cauzei ; aceasta era firea lui și altfel n-ar fi putut trăi. Ilici lupta cu aceeași înflăcărare și fermitate împotriva oportunismului, împotriva oricăror încercări de a da înapoi. Ca și înainte, Ilici rupea legăturile cu prietenii cei mai apropiați, dacă vedea că trag mișcarea înapoi ; el știa să se apropie simplu, tovărășește de adversarul de ieri, dacă acest lucru era necesar cauzei ; ca și înainte, spunea totul deschis, fără înconjur. El iubea cu aceeași pasiune natura, pădurea în veștmîntu-i bogat de primăvară, cărările de munte și lacurile, zgomotul orașelor mari, mulțimea de muncitori ; iubea tovarășii, mișcarea, lupta, viața sub toate aspectele ei multilaterale. Era același Ilici, dar dacă îl observai zi de zi, băgai de seamă că devenise mai rezervat, mai atent față de oameni. Se plimba multă vreme meditînd, iar dacă îl întrerupeai din gîndurile lui, în prima clipă îi puteai citi în ochi un fel de tristețe.

Anii emigrației au fost grei, ei i-au răpit lui Ilici multe forțe, dar au făurit din el luptătorul de care aveau nevoie masele, omul care le-a condus la victorie.

N. Krupskaia

PARTEA I

V. I. LENIN. 1897
(Fotografie)

LA PETERSBURG

1893 — 1898

Vladimir Ilici a venit la Petersburg în toamna anului 1893, dar eu l-am cunoscut ceva mai tîrziu. Auzisem de la tovarăşi că dintr-un oraş de pe Volga sosise un marxist foarte bine pregătit ; apoi, într-o zi mi se aduse un caiet, care se vedea că trecuse prin multe mîini, intitulat „Despre piețe". În caiet erau expuse, pe de o parte, concepţiile lui Gherman Krasin [1], tehnolog, unul dintre marxiştii noştri din Petersburg, pe de altă parte concepţiile tînărului nou venit de pe Volga. Filele caietului erau împărţite în două : pe o jumătate de pagină, cu un scris nu prea ordonat, cu ştersături şi intercalări, îşi expusese ideile G. B. Krasin, pe cealaltă jumătate, în mod îngrijit, fără ştersături, îşi scrisese observaţiile şi obiecţiile noul venit.

Problema pieţelor ne interesa pe atunci mult pe noi toţi, tinerii marxişti.

În vremea aceea în cercurile marxiste din Petersburg începuse să se cristalizeze un curent aparte. Reprezentanţii acestui curent considerau procesele dezvoltării sociale ca ceva mecanic, schematic. În această concepţie asupra dezvoltării sociale rolul maselor, rolul proletariatului era complet ignorat. Dialectica revoluţionară a marxismului fusese azvîrlită peste bord, rămăseseră doar „fazele" – moarte – „ale dezvoltării". Acum, firește, orice marxist ar şti să respingă acest punct de vedere „mecanicist", pe atunci însă în cercurile noastre marxiste din Petersburg era o mare fierbere în această problemă. Eram pe atunci foarte

[1] Gherman Borisovici Krasin, student la Institutul tehnologic din Petersburg, fratele defunctului L. B. Krasin. – *Nota red.*

prost înarmați ; mulți dintre noi nu cunoșteau din Marx, de pildă, nimic în afară de primul volum din „Capitalul" ; nici măcar „Manifestul Comunist" nu-l văzuserăm și simțeam doar instinctiv că acest „mecanicism" este de-a dreptul opus marxismului viu.

Problema pieților era strîns legată de această problemă generală de interpretare a marxismului.

Adepții „mecanicismului" abordau de obicei foarte abstract această problemă.

De atunci au trecut mai bine de treizeci de ani.

Caietul despre care a fost vorba, din păcate, nu s-a păstrat. Pot vorbi numai despre impresia pe care a produs-o el asupra noastră.

Marxistul nou venit trata problema pieților cît se poate de concret, legat de interesele maselor. În întregul fel de a aborda această problemă se simțea tocmai marxismul viu, care consideră fenomenele în ambianța lor concretă și în dezvoltarea lor.

Am vrut să-l cunosc mai îndeaproape pe acest nou venit, să-i cunosc mai îndeaproape concepțiile.

L-am văzut pe Vladimir Ilici tocmai în „săptămîna albă". Se hotărîse să se organizeze la Ohta, la inginerul Klasson – unul dintre marxiștii de seamă din Petersburg, care, cam cu vreo doi ani în urmă, fusese în același cerc marxist cu mine – o consfătuire a cîtorva marxiști din Petersburg împreună cu noul venit de pe Volga. Pentru a camufla întîlnirea noastră conspirativă fuseseră pregătite tradiționalele clătite. La această întîlnire, în afară de Vladimir Ilici au fost prezenți : Klasson, I. P. Korobko, Serebrovski, S. I. Radcenko și alții ; trebuiau să vină Potresov și Struve, mi se pare însă că n-au venit. Îmi aduc aminte de un crîmpei de discuție. Era vorba despre căile pe care trebuia să le alegem. N-am prea găsit un limbaj comun. Cineva – pare-mi-se că Șevleaghin – spusese că foarte importantă este munca în comitetul de alfabetizare. Vladimir Ilici a rîs, și rîsul lui a răsunat oarecum răutăcios și sec ; ulterior nu l-am mai auzit niciodată rîzînd în acest fel :

– „Nimic de zis, cine vrea să salveze patria prin comitetul de alfabetizare – n-are decît, noi nu-l împiedicăm".

Trebuie să spun că generația noastră fusese martoră încă din adolescență la încăierarea dintre narodovolți și țarism. Am văzut cum „societatea" liberală, care la început își manifesta

în fel și chip „simpatiile" față de partidul „Narodnaia Volea", s-a retras în mod laș, cu coada între picioare, după înfrîngerea acestuia și, temîndu-se și de umbra ei, a început să propovăduiască „acțiunile mărunte".

Remarca sarcastică a lui Vladimir Ilici era de înțeles. El venise să stabilim cum trebuie să pornim împreună la luptă, iar drept răspuns a auzit o chemare la răspîndirea broșurilor comitetului de alfabetizare.

Mai tîrziu, cînd ne-am cunoscut mai bine, Vladimir Ilici mi-a povestit o dată ce atitudine a avut „societatea" după arestarea fratelui său mai mare. Toți cunoscuții au întors spatele familiei Ulianov ; pînă și învățătorul bătrînel care înainte juca șah mai în fiecare seară la ei acasă încetă să-i viziteze. Pe atunci încă nu exista cale ferată la Simbirsk, iar mama lui Vladimir Ilici trebuia să meargă cu trăsura pînă la Sîzran pentru a ajunge la Petersburg, unde era deținut fiul ei. Vladimir Ilici i-a căutat un tovarăș de drum, dar nimeni n-a vrut să călătorească împreună cu mama unui deținut.

Lașitatea generală de care s-a izbit a făcut atunci, după cum mi-a povestit Vladimir Ilici, o foarte puternică impresie asupra lui.

Această întîmplare din tinerețe și-a pus, fără îndoială, pecetea asupra atitudinii lui Vladimir Ilici față de „societate", față de liberali. El a aflat de timpuriu cît valorează flecăreala liberală.

La întîlnirea de la inginerul Klasson nu s-a ajuns, firește, la nici o înțelegere. Vladimir Ilici a vorbit puțin, el s-a mulțumit mai mult să studieze asistența. Și acești oameni, care se intitulau marxiști, nu prea se simțeau la îndemînă sub privirile scrutătoare ale lui Vladimir Ilici.

Îmi amintesc că pe cînd ne întorceam, mergînd de-a lungul Nevei din Ohta pînă acasă, mi s-a povestit pentru prima oară despre fratele lui Vladimir Ilici, fost membru al partidului „Narodnaia Volea", care luase parte la atentatul împotriva lui Alexandru al III-lea în 1887 și murise de mîna călăilor țariști, fără să fi ajuns încă la majorat.

Vladimir Ilici își iubise foarte mult fratele. Ei aveau foarte multe gusturi comune, amîndoi simțeau nevoia să rămînă cît mai multă vreme singuri pentru a se putea concentra. De obicei ei locuiau împreună ; un timp camera lor se afla într-o aripă izolată a casei, și atunci cînd primeau vreo vizită – cîte cineva

din numeroşii lor veri şi verişoare –, fraţii îl expediau pe musafir cu expresia lor preferată : „Onoraţi-ne cu absenţa dumneavoastră". Amîndoi fraţii ştiau să lucreze cu asiduitate, amîndoi aveau o stare de spirit revoluţionară. Se simţea însă, firesc, diferenţa de vîrstă. Aleksandr Ilici nu vorbea despre toate cu Vladimir Ilici.

Iată o întîmplare povestită de Vladimir Ilici :

Fratele lui studia ştiinţele naturale. În ultima vară pe care a petrecut-o acasă a avut de pregătit o dizertaţie despre viermii inelaţi şi tot timpul lucra cu microscopul. Pentru a folosi la maximum lumina zilei, se scula dis-de-dimineaţă şi se apuca imediat de lucru. „Nu, din fratele meu nu va ieşi un revoluţionar, gîndeam eu pe atunci – povestea Vladimir Ilici –, un revoluţionar nu poate consacra atîta timp cercetării viermilor inelaţi". Curînd însă se convinse cît de mult greşise.

Fără îndoială că soarta fratelui său a exercitat o puternică influenţă asupra lui Vladimir Ilici. Un mare rol l-a jucat faptul că încă de pe atunci Vladimir Ilici îşi formase păreri proprii despre multe lucruri şi rezolvase deja în ceea ce-l privea problema necesităţii luptei revoluţionare.

Dacă lucrurile ar fi stat altfel, de bună seamă că soarta fratelui său i-ar fi pricinuit numai o durere adîncă sau, în cel mai bun caz, ar fi generat năzuinţa şi hotărîrea de a porni pe calea acestuia. În realitate însă soarta fratelui i-a ascuţit activitatea cerebrală, l-a învăţat să gîndească cu o luciditate extremă, i-a format deprinderea de a privi adevărul în faţă, de a nu se lăsa furat nici măcar pentru o clipă de fraze, de iluzii, a dezvoltat la el o fermitate desăvîrşită în abordarea tuturor problemelor.

În toamna anului 1894 Vladimir Ilici citi în cercul nostru lucrarea sa „Prietenii poporului". Îmi amintesc că această carte ne-a captivat pe toţi. În ea era arătat cu o neobişnuită limpezime ţelul luptei. Mai tîrziu, o ediţie şapirografiată a „Prietenilor poporului" a circulat din mînă în mînă sub denumirea de „caiete galbene". Aceste caiete erau nesemnate. Ele au fost citite de un număr destul de mare de persoane şi nu există nici o îndoială că au exercitat o puternică influenţă asupra tineretului marxist de atunci. Pe cînd mă aflam la Poltava în 1896, P.P. Rumeanţev, pe atunci social-democrat activ, care tocmai ieşise din închisoare, a caracterizat „Prietenii poporului" ca fiind cea mai bună, cea mai viguroasă şi cea mai completă formulare a punctului de vedere al social-democraţiei revoluţionare.

În iarna anului 1894–1895 am ajuns să-l cunosc destul de bine pe Vladimir Ilici. El conducea cercurile muncitoreşti de dincolo de bariera Nevski, iar eu lucram de peste trei ani ca învăţătoare în acelaşi cartier, la şcoala serală duminicală Smolenskaia, aşa că cunoşteam destul de bine viaţa de pe calea Schlüsselburg [1]. O serie întreagă de muncitori din cercurile conduse de Vladimir Ilici erau elevii mei la şcoala duminicală : Babuşkin, Borovkov, Gribakin, fraţii Bodrov – Arsenii şi Filip, Jukov şi alţii. Pe atunci şcoala serală duminicală era un minunat mijloc de a studia pe îndelete viaţa de toate zilele, condiţiile de muncă, starea de spirit a masei muncitoreşti. Şcoala Smolenskaia avea cam 600 de elevi, fără a socoti cursurile tehnice serale şi şcolile care ţineau de ea : şcoala de fete şi şcoala Obuhovskaia. Trebuie să spun că muncitorii aveau o încredere fără margini în „învăţătoare". Paznicul posac de la depozitele de cherestea Gromov, cu o faţă care radia de fericire, o informa pe învăţătoare că i s-a născut un fiu ; un textilist tuberculos, plin de recunoştinţă pentru că l-a învăţat carte, îi ura un mire bun ; un muncitor sectant, care-l căutase toată viaţa pe dumnezeu, scria cu satisfacţie că tocmai în săptămîna patimilor aflase de la Rudakov (un alt elev al şcolii) că dumnezeu nu există de loc şi se simţea foarte uşurat, deoarece nimic nu e mai rău decît să fii robul lui dumnezeu : nu ai cum să scapi de soarta asta ; mai uşor e să fii robul oamenilor, pentru că în acest caz lupta e posibilă. Un muncitor de la fabrica de tutun, care se îmbăta în fiecare duminică pînă ce pierdea orice înfăţişare omenească şi era atît de îmbîcsit de miros de tutun încît atunci cînd te aplecai asupra caietului lui te apucau ameţelile, scria, mîzgălind caietul, sărind vocalele, că s-a găsit pe stradă o fetiţă de trei anişori care stă acum în artelul lor, dar pe care trebuie să o predea la poliţie, deşi i se rupe inima. O dată veni un soldat cu un singur picior şi povesti că „Mihaila, care a învăţat carte anul trecut la dv., a murit de vătămătură, l-a doborît munca, şi, murind, şi-a amintit de dv.

[1] Suburbie muncitorească din Petersburg, situată dincolo de bariera Nevski ; înainte se numea raionul Nevski, iar acum raionul Volodarski. Prin această suburbie trecea, pe cheiul Nevei, calea Schlüsselburg (folosită ca drum de poştă), de-a lungul căreia se ridicau majoritatea fabricilor şi uzinelor din acest raion. – *N. K.*

și m-a rugat să vă mulțumesc din partea lui, și să vă urez ani mulți". Un muncitor textilist, care era cu trup și suflet pentru țari și pentru popi, ne preveni să ne ferim „de ăla negriciosul, că mereu îl vede lumea pe strada Gorohovaia". [1] Un muncitor în vîrstă spunea că nu poate renunța cu nici un chip la funcția de epitrop al bisericii, „întrucît popii trag prea de tot poporul pe sfoară și trebuie să-i dea cineva în vileag, iar în ceea ce-l privește pe el nu e cîtuși de puțin devotat bisericii, și fazele de dezvoltare le înțelege bine" etc. etc. Muncitorii care intrau în organizație mergeau la școală pentru a fi în contact permanent cu o masă de oameni și pentru a alege pe cei care pot fi atrași în cercuri, în organizație. Pentru ei învățătoarele nu mai erau toate o apă și un pămînt ; își dădeau seama care dintre ele sînt mai bine pregătite. Dacă o recunoșteau pe învățătoare ca fiind „de-ai noștri" îi dădeau să înțeleagă printr-o frază oarecare cine sînt ei ; de pildă, într-o discuție în legătură cu problema industriei meșteșugărești spuneau : „Meșteșugarul nu poate ține piept concurenței cu marea producție", sau puneau o întrebare cu tîlc : „Ce deosebire este între muncitorul din Petersburg și țăranul din gubernia Arhanghelsk ?" și după aceea se uitau la învățătoare altfel decît pînă atunci și o salutau altfel, vrînd parcă să-i spună : „Știm noi că ești de-ai noștri".

Dacă se petrecea pe calea Schlüsselburg ceva ce prezenta importanță, ei povesteau imediat cazul învățătoarei, știind că ea va relata totul organizației.

S-ar fi zis că exista o înțelegere tacită.

De fapt în școală se putea vorbi despre orice, cu toate că aproape nu exista clasă în care să nu fi fost un copoi ; trebuia numai să eviți cuvintele teribile „țar", „grevă" etc. Altminteri puteai atinge problemele cele mai spinoase. Oficial era interzis să se vorbească despre tot ce depășea programul : într-un rînd s-a desființat așa-numita grupă recapitulativă din pricină că la o inspecție inopinată s-a constatat că în această grupă se predau fracțiile zecimale, în timp ce programa de învățămînt prevedea doar cele patru operații aritmetice.

Eu locuiam pe atunci într-un pasaj pe Staro-Nevski ; duminicile, cînd se întorcea de la cursurile cercului, Vladimir Ilici venea de obicei la mine și începeam niște discuții fără sfîrșit. Eram îndrăgostită de școala mea și nu aveam nevoie nici de

[1] Pe strada Gorohovaia era instalată o secție a ohranei țariste. – *Nota red.*

mîncare dacă puteam vorbi despre școală, despre elevi, despre uzinele Semeannikov, Thornton, Maxwell și despre alte fabrici și uzine de pe calea Schlüsselburg. Vladimir Ilici se interesa de orice amănunt privitor la traiul muncitorilor, căuta să cunoască prin aceste amănunte viața muncitorimii în întregime, să găsească calea pe care propaganda revoluționară să devină mai accesibilă muncitorilor. Majoritatea intelectualilor din acel timp nu-i cunoșteau bine pe muncitori. Venind în cercuri, ei le țineau muncitorilor un fel de prelegeri. Vreme îndelungată în cercuri „s-a studiat" traducerea cărții lui Engels „Originea familiei, a proprietății private și a statului", care circula în manuscris. Vladimir Ilici citea împreună cu muncitorii „Capitalul" lui Marx, le explica textul, iar a doua parte a lecției o consacra discuțiilor cu muncitorii : le punea întrebări cu privire la munca lor, la condițiile în care lucrează, le arăta legătura dintre viața lor și întreaga structură a societății și le explica pe ce cale poate fi transformată orînduirea existentă. Îmbinarea teoriei cu practica – iată care era semnul distinctiv al muncii lui Vladimir Ilici în cercuri. Treptat și alți membri ai cercului nostru începură să folosească aceeași metodă de muncă. Cînd în anul următor apăru broșura „Despre agitație", șapirografiată la Vilno, terenul pentru desfășurarea agitației pe bază de manifeste era deja bine pregătit : n-aveam decît să trecem la acțiune. Metoda agitației pe baza nevoilor zilnice ale muncitorilor prinse rădăcini adînci în munca noastră de partid. Eu am înțeles pe deplin cît de rodnică este această metodă abia mult mai tîrziu, cînd eram în emigrație în Franța : cu prilejul unei uriașe greve a slujbașilor de la poșta din Paris, am văzut cum partidul socialist francez a stat cu totul de o parte, nu s-a amestecat în grevă, sub cuvînt că aceasta ar fi treaba sindicatelor. Socialiștii francezi considerau că partidul trebuie să se ocupe de lupta politică. Necesitatea îmbinării luptei economice cu cea politică nu le era de loc clară.

Văzînd efectul agitației cu ajutorul manifestelor, mulți dintre tovarășii care lucrau atunci la Petersburg s-au lăsat într-atîta antrenați de această metodă de muncă, încît au uitat că aceasta este una din forme, dar nu unica formă de muncă în mase, și au alunecat pe calea faimosului „economism".

Vladimir Ilici nu a dat uitării niciodată celelalte forme de muncă. În 1895 el a scris broșura „Explicarea legii amenzilor

aplicabile muncitorilor din fabrici şi uzine“ [1]. Această broşură a lui Vladimir Ilici ne-a oferit un model strălucit de felul cum trebuia să ne apropiem de muncitorul de rînd din acea vreme şi, pornind de la nevoile lui, să-l împingem pas cu pas spre înţelegerea necesităţii luptei politice. Multor intelectuali această broşură li s-a părut plictisitoare şi prea lungă, dar muncitorii o citeau cu mult interes : ea trata probleme care îi preocupau direct şi era scrisă pe înţelesul lor (broşura fusese tipărită într-o tipografie a narodovolţilor şi răspîndită printre muncitori). În timpul acela Vladimir Ilici studia cu atenţie legile pentru reglementarea muncii în fabrici, socotind că prin explicarea acestor legi se poate foarte uşor lămuri muncitorilor legătura dintre situaţia lor şi orînduirea de stat. Rezultatele acestui studiu se văd într-o serie întreagă de articole şi broşuri scrise pe atunci de Ilici pentru muncitori şi în broşura „Noua lege pentru reglementarea muncii în fabrici“, în articolele „Despre greve“, „Despre tribunalele industriale“ etc. [2]

Frecventarea cercurilor muncitoreşti fireşte că n-a rămas fără urmări : s-a întetit filarea. Din tot grupul nostru Vladimir Ilici era cel mai tare în conspiraţie : cunoştea curţile cu două ieşiri, se pricepea grozav să-i tragă pe sfoară pe agenţi, ne învăţa să scriem cu chimicale în cărţi, să scriem cu puncte, să punem semne convenţionale, născocea nume conspirative. În general, se vedea că a preluat ca un bun elev metodele conspirative ale narodovolţilor. Nu degeaba vorbea el cu atîta respect despre bătrînul narodovoleţ Mihailov, căruia, pentru priceperea lui în ale conspiraţiei, i se zicea „portarul“. Pe zi ce trecea, urmărirea se făcea mai simţită, şi Vladimir Ilici insista să fie desemnat dintre tovarăşii care nu sînt filaţi un „succesor“ căruia să i se transmită toate legăturile. Întrucît eu eram omul cel mai „nepătat“, s-a luat hotărîrea să fiu eu desemnată „succesoare“. În prima zi de paşte vreo 5–6 dintre noi am plecat să „sărbătorim paştele“ la Ţarskoe Selo, la un membru al grupului nostru, Silvin, care locuia în casa părinţilor unui elev pe care-l medita. Am călătorit în tren ca nişte tovarăşi de drum întîmplători, care nu se cunosc. Aproape o zi întreagă am discutat ce legături trebuie păstrate. Vladimir Ilici ne-a învăţat scrierea cifrată. Am umplut cu însemnările noastre cifrate aproape jumătate de

[1] *V. I. Lenin,* Opere, vol. 2, Editura politică, 1958, pag. 15–60. – *Nota red.*

[2] *V. I. Lenin,* Opere, vol. 2, Editura politică, 1958, pag. 247–298 ; vol. 4. Editura pentru literatură politică, 1953, pag. 287–296, 274–286. – *Nota red.*

carte. Din păcate, eu n-am putut descifra apoi această primă criptogramă colectivă. Singura consolare, atunci cînd a trebuit s-o descifrez, era că marea majoritate a „legăturilor“ căzuseră între timp.

Vladimir Ilici înnoda cu multă grijă aceste „legături“, căutînd pretutindeni oameni care ar fi putut fi de folos într-un fel sau altul muncii revoluţionare. Îmi amintesc că o dată, din iniţiativa lui Vladimir Ilici, a avut loc o consfătuire a reprezentanţilor grupului nostru (Vladimir Ilici şi, mi se pare, Krjijanovski) cu un grup de învăţătoare de la şcoala duminicală. Aproape toate au devenit apoi social-democrate. Printre ele era Lidia Mihailovna Knipovici, veche membră a partidului „Narodnaia Volea“, care după cîtva timp a trecut la social-democraţi. Vechii activişti de partid îşi amintesc de ea. Era o femeie de o excepţională tenacitate revoluţionară, severă cu ea însăşi şi cu alţii, o tovarăşă minunată, care cunoştea admirabil oamenii şi care înconjura cu dragoste şi cu grijă pe cei cu care lucra. Lidia aprecie imediat în Vladimir Ilici revoluţionarul. Ea luă asupra sa sarcina de a ţine legătura cu tipografia narodovolistă : ducea tratative, transmitea manuscrisele, primea de acolo broşurile gata tipărite, transporta coşuri cu broşuri la cunoscuţii ei, organiza distribuirea tipăriturilor în rîndurile muncitorilor. Cînd Lidia a fost arestată, în urma denunţului unui trădător, zeţar la tipografie, au fost confiscate la diferiţi cunoscuţi ai ei douăsprezece coşuri cu broşuri ilegale. Narodovolţii tipăreau în timpul acela în tiraje mari broşuri pentru muncitori : „Ziua de muncă“, „Din ce trăieşte fiecare ?“, broşura lui Vladimir Ilici „Despre amenzi“, „Foame-împărat“ şi altele. Doi dintre narodovolţii care lucrau în tipografia din Lahta, Şapovalov şi Katanskaia, sînt acum în rîndurile partidului comunist. Lidia Mihailovna nu mai este în viaţă. Ea a murit în 1920, pe cînd Crimeea, unde îşi petrecuse ultimii ani, era sub stăpînirea albilor. Pe patul de moarte, în delir, se credea la ai săi, la comunişti ; a murit cu numele scump al partidului comunist pe buze. Dintre învăţătoare au mai fost, mi se pare, la această consfătuire P. F. Kudelli, A. I. Meşcereakova (în prezent amîndouă membre de partid) şi altele. Tot în cartierul de dincolo de bariera Nevski preda şi Aleksandra Mihailovna Kalmîkova – lector excelent (îmi amintesc de prelegerea ei despre bugetul de stat ţinută pentru muncitori), care ţinea pe atunci un depozit de cărţi pe Liteinîi. Vladimir Ilici a făcut cunoştinţă îndeaproape cu Aleksandra Mihailovna.

Printre elevii ei fusese Struve și adeseori o vizita și Potresov, coleg de liceu cu Struve. Mai tîrziu Aleksandra Mihailovna a întreținut cu banii ei vechea „Iskră" pînă la Congresul al II-lea. Ea nu l-a urmat pe Struve cînd acesta a trecut la liberali, ci s-a legat cu hotărîre de organizația iscristă. Numele ei conspirativ era „mătușica". Ea ținea foarte mult la Vladimir Ilici. A murit de curînd, după ce a zăcut doi ani în sanatoriu la Detskoe Selo, fără să poată părăsi patul. O vizitau uneori acolo copiii din casele de copii din apropiere. Ea le povestea despre Ilici. În primăvara anului 1924 mi-a scris că trebuie editate într-un volum articolele lui Vladimir Ilici din 1917, pline de elan, chemările lui înflăcărate, care au avut atunci o înrîurire atît de puternică asupra maselor. În 1922 Vladimir Ilici i-a scris cîteva rînduri foarte afectuoase, așa cum numai el știa să scrie. Aleksandra Mihailovna a avut legături strînse cu grupul „Eliberarea muncii". Într-un timp (prin 1899 mi se pare), ori de cîte ori Zasulici venea în Rusia, Aleksandra Mihailovna îi găsea o locuință ilegală și se întîlnea cu ea regulat. Sub influența mișcării muncitorești care începuse să se dezvolte, a articolelor și cărților grupului „Eliberarea muncii" și a social-democraților din Petersburg, se produsese o cotitură spre stînga în vederile lui Potresov și, pentru un timp, în ale lui Struve. După o serie de adunări preliminare a început să fie sondat terenul pentru munca în comun. S-a hotărît să se scoată în colectiv culegerea „Materiale pentru caracterizarea dezvoltării noastre economice". Din grupul nostru au intrat în redacție : Vladimir Ilici, Starkov și Stepan I. Radcenko, din al lor – Struve, Potresov și Klasson. Soarta culegerii e cunoscută. Ea a fost arsă de cenzura țaristă. În primăvara anului 1895, înainte de a pleca în străinătate, Vladimir Ilici se ducea foarte des la Potresov, care locuia pe strada Ozernoi, grăbindu-se să termine lucrarea.

Vladimir Ilici a petrecut vara anului 1895 în străinătate, parte la Berlin, unde a frecventat întrunirile muncitorești, parte în Elveția, unde s-a întîlnit pentru prima oară cu Plehanov, Akselrod și Zasulici. El s-a întors în țară cu impresii noi, aducînd într-un geamantan cu fund dublu o mulțime de cărți ilegale.

Imediat Vladimir Ilici începu să fie urmărit cu furie : se căuta omul, se căuta geamantanul. O verișoară de-a mea lucra pe atunci la biroul de evidență a populației. La cîteva zile după sosirea lui Ilici, ea îmi povesti că în noaptea precedentă, pe cînd era de serviciu, venise un agent care răvășise arcurile

din fișier (adresele se aranjau în ordine alfabetică pe niște sîrme îndoite în formă de arc) și se lăudase : „Am dat de urma unui periculos criminal de stat, Ulianov ; fratele lui a fost spînzurat mai de mult. Ăstălalt s-a întors de curînd din străinătate, acum nu ne mai scapă !" Știind că eu îl cunosc pe Vladimir Ilici, verișoara mea se grăbi să-mi comunice toate acestea. Firește, l-am prevenit imediat pe Vladimir Ilici. Trebuia să fim cu ochii în patru. Pe de altă parte, nu aveam timp de pierdut. Activitatea noastră lua o amploare tot mai mare. Se introdusese diviziunea muncii, întreaga activitate fusese împărțită pe raioane. Am început să scoatem și să răspîndim manifeste. Îmi amintesc că primul manifest, adresat muncitorilor de la uzina Semeannikov, a fost scris de Vladimir Ilici [1]. Pe atunci nu aveam nici un fel de aparat tehnic. Manifestul a fost copiat de mînă cu litere de tipar ; l-a răspîndit Babușkin. Din patru exemplare, două au ajuns pe mîna paznicilor, iar celelalte două au circulat din mînă în mînă. Manifeste scrise de noi au fost împărțite și în alte raioane. Astfel, în Vasilievski Ostrov a fost întocmit un manifest către muncitoarele de la fabrica de tutun Laferme. A.A. Iakubova și Z.P. Nevzorova (Krjijanovskaia) au recurs la următorul procedeu pentru a răspîndi manifestele : le-au răsucit în suluri în așa fel încît să poată fi apucate cu ușurință cîte unul, apoi le-au ascuns sub șorțuri ca să nu se observe nimic suspect. De îndată ce sună sirena, ele porniră cu pas grăbit în întîmpinarea mulțimii de muncitoare care ieșeau pe poarta fabricii și începură să strecoare manifestele în mîinile muncitoarelor nedumerite, trecînd aproape în fugă pe lîngă ele. Manifestul avu succes. Manifestele, broșurile îi trezeau pe muncitori. S-a mai hotărît să se scoată – cu atît mai mult că se înghebase o tipografie ilegală – un ziar popular, „Rabocee Delo". Vladimir Ilici pregătea cu minuțiozitate materialul pentru acest ziar. Fiecare rînd trecea prin mîinile lui. Îmi amintesc de o întrunire ținută la mine acasă, cînd Zaporojeț povesti cu multă înfocare despre un material pe care izbutise să-l culeagă la fabrica de încălțăminte situată dincolo de bariera Moscovskaia. „Muncitorii sînt amendați pentru orice fleac – povesti el – ; dacă pui tocul strîmb imediat te amendează". Vladimir Ilici

[1] Manifestul către muncitorii de la uzina Semeannikov a fost scris pe la sfîrșitul anului 1894. (Opere, vol. I, ed. a 3-a rusă, pag. 462). S-a păstrat numai o parte din acest manifest. – *Nota red.*

pufni în rîs : „Ei, dacă îi amendează pentru că pun tocul strîmb, au de ce". Vladimir Ilici strîngea şi corecta materialele cu multă grijă. Îmi amintesc, de pildă, cum s-a pregătit un material în legătură cu fabrica Thornton. S-a hotărît să aduc la mine acasă pe un elev de-al meu, Krolikov, recepţionar la fabrica Thornton, care mai fusese o dată expulzat din Petersburg. Trebuia să culeg de la el, după un plan trasat de Vladimir Ilici, toate informaţiile. Krolikov veni într-o şubă elegantă împrumutată de la cineva şi aduse un caiet întreg de informaţii, pe care le mai completă verbal. Informaţiile erau foarte preţioase. Vladimir Ilici le primi cu mult interes. Apoi eu şi cu Apollinaria Aleksandrovna Iakubova, îmbrobodite şi îmbrăcate ca muncitoare, vizitarăm căminul fabricii Thornton, aripa locuită de muncitorii fără familie şi cea locuită de muncitorii familişti. Trăiau în condiţii îngrozitoare. Numai pe baza materialului strîns în felul acesta scria Vladimir Ilici corespondenţele şi manifestele. Citiţi manifestul lui „Către muncitorii şi muncitoarele de la fabrica Thornton" [1]. Ce cunoaştere amănunţită a faptelor vădeşte acest manifest ! Munca aceasta era o şcoală pentru toţi tovarăşii care activau atunci. În acea perioadă am învăţat într-adevăr să dau atenţie „amănuntelor". Şi ce adînc se întipăreau în conştiinţă aceste amănunte !

Ziarul nostru „Rabocee Delo" n-a ajuns să vadă lumina tiparului. La 8 decembrie a avut loc la mine acasă o şedinţă în care s-a citit în formă definitivă numărul pregătit pentru tipar. Existau două exemplare ale ziarului. Un exemplar îl luă Vaneev pentru a-i da o ultimă citire, celălalt rămase la mine. În dimineaţa următoare m-am dus la Vaneev pentru a lua exemplarul cu eventualele corecturi, dar slujnica îmi spuse că se mutase în ajun. Ne înţelesesem dinainte cu Vladimir Ilici ca în caz că va interveni ceva neprevăzut să mă interesez la un cunoscut al său, Cebotarev, coleg cu mine la direcţia principală a căilor ferate, unde aveam pe atunci serviciu. Vladimir Ilici lua masa la el şi deci venea în casa lui în fiecare zi. Pe Cebotarev nu l-am găsit la slujbă. M-am dus la el acasă. Vladimir Ilici nu venise la masă în ziua aceea : era limpede că fusese arestat. Spre seară se lămuri că fuseseră arestaţi foarte mulţi din grupul nostru. Exemplarul de ziar rămas la mine l-am dus spre păstrare Ninei

[1] *V. I. Lenin,* Opere, vol. 2, Editura politică, 1958, pag. 69–73. – *Nota red.*

Aleksandrovna Herd, prietena mea de liceu, viitoarea soţie a lui Struve. Pentru a nu-i înfunda şi mai mult pe cei arestaţi, s-a luat hotărîrea ca deocamdată să nu scoatem ziarul „Rabocee Delo".

Această perioadă a activităţii lui Vladimir Ilici la Petersburg a fost o perioadă de muncă foarte importantă, dar măruntă şi care trecea oarecum neobservată. El însuşi a caracterizat-o în felul acesta. Ea nu avea nimic spectaculos. Nu ni se cereau pe atunci fapte eroice, ci se punea sarcina să stabilim legături strînse cu masele, să ne apropiem de ele, să învăţăm să fim exponenţii celor mai bune năzuinţe ale lor, să facem în aşa fel încît să devenim accesibili maselor, să ne facem înţeleşi de ele şi să învăţăm să le conducem. Tocmai în această perioadă a muncii din Petersburg, Vladimir Ilici s-a format ca conducător al maselor de muncitori.

Cînd am venit la şcoală prima dată după arestarea tovarăşilor noştri, Babuşkin mă chemă într-un colţ, sub scară, şi acolo îmi înmînă un manifest scris de muncitori cu prilejul arestărilor. Manifestul avea un caracter pur politic. Babuşkin mă rugă să transmit manifestul aparatului tehnic şi apoi să-i aduc lui tot stocul tipărit ca să-l răspîndească muncitorii. Pînă atunci nu vorbisem niciodată cu el pe faţă despre legăturile mele cu organizaţia. Am predat manifestul tovarăşilor. Îmi amintesc de această adunare care a avut loc la locuinţa lui S. I. Radcenko. Erau de faţă toţi care rămăseseră din grupul nostru. După ce citi manifestul, Leahovski exclamă : „Cum să tipărim acest manifest ? Este scris pe o temă pur politică". Totuşi, întrucît ştiam sigur că manifestul era scris de muncitori, din propria lor iniţiativă, şi întrucît muncitorii ne rugaseră să-l tipărim neapărat, am hotărît să-l tipărim şi am şi adus la îndeplinire această hotărîre a noastră.

Cu Vladimir Ilici s-au stabilit repede legături. Pe atunci deţinuţilor din închisoarea preventivă li se putea transmite un număr nelimitat de cărţi. Acestea erau supuse unui control destul de sumar, în timpul căruia, firește, nu se puteau observa nici punctele minuscule făcute în mijlocul literelor, nici schimbarea abia perceptibilă a culorii hîrtiei pe paginile pe care se scria cu lapte. Tehnica corespondenţei conspirative se perfecţiona la noi rapid. Era caracteristică grija lui Vladimir Ilici pentru tovarăşii de detenţiune. În fiecare scrisoare către tovarăşii din libertate se găseau întotdeauna însărcinări referitoare la cei închişi : la

cutare nu vine nimeni în vizită, trebuie să i se găsească o „logodnică" ; cutărui deținut familia să-i transmită la vorbitor ca să caute o scrisoare în cutare carte din biblioteca închisorii, la cutare pagină ; pentru cutare să se facă rost de cizme bune etc. El coresponda cu foarte mulți dintre tovarășii închiși și această corespondență avea pentru ei o însemnătate uriașă. Scrisorile lui Vladimir Ilici inspirau curaj, vorbeau despre muncă. Citindu-le, omul uita că se află la închisoare și se apuca el însuși de lucru. Îmi amintesc ce impresie făceau aceste scrisori (în august 1896 am fost și eu arestată). Scrisorile scrise cu lapte ne parveneau de la tovarășii din libertate simbăta, în ziua în care primeam cărți. După un semn convențional îți dădeai seama că în carte se află o scrisoare. La ora șase se împărțea apă fiartă pentru ceai, apoi gardiana le conducea pe deținutele de drept comun la biserică. Tăiam scrisoarea în fîșii lungi, pregăteam ceaiul și, îndată ce pleca gardiana, băgam fîșiile cîte una în ceaiul fierbinte, ca să apară cele scrise (în închisoare era incomod să folosești lumînarea, și în acest scop Vladimir Ilici inventase procedeul cu apă fierbinte). Scrisorile lui Vladimir Ilici ne dădeau mult curaj și se citeau cu un interes excepțional. După cum în libertate Vladimir Ilici stătea în centrul întregii munci, așa și în închisoare el era centrul legăturilor cu tovarășii liberi.

În afară de aceasta, el lucra foarte mult în închisoare. Acolo a pregătit „Dezvoltarea capitalismului în Rusia" [1]. Vladimir Ilici comanda în scrisorile legale materialele care îi erau necesare, culegeri de date statistice. „Păcat că am fost eliberat prea repede, trebuia să mai pun puțin la punct lucrarea ; în Siberia e greu să-ți procuri cărțile necesare" – spunea în glumă Vladimir Ilici după ieșirea din închisoare. În afară de „Dezvoltarea capitalismului", Vladimir Ilici a scris în închisoare manifeste, broșuri ilegale, proiectul de program pentru primul congres (care a avut loc abia în 1898, dar care trebuia să se țină mai înainte), s-a pronunțat asupra problemelor discutate în organizație. Ca să nu fie prins în timp ce scria cu lapte, Vladimir Ilici făcea din pîine mici călimări cu lapte pe care, de îndată ce auzea zgomot la vizetă, le băga repede în gură. „Astăzi am mîncat șase călimări" – scria în glumă Vladimir Ilici într-o scrisoare.

Dar oricîtă stăpînire de sine avea Vladimir Ilici, oricît de precis respecta regimul pe care și-l prescrisese singur, de bună

[1] *V. I. Lenin*, Opere, vol. 3, Editura politică, 1958, pag. 1–573. – *Nota red.*

seamă că uneori îl cuprindea și pe el nostalgia în închisoare. Într-una din scrisori el expuse următorul plan : cînd deținuții erau duși la plimbare, pe una din ferestrele coridorului se vedea pentru o clipă o bucată de trotuar de pe strada Șpalernaia. Ne rugă deci ca, la o anumită oră, eu și Apollinaria Aleksandrovna Iakubova să stăm pe această bucată de trotuar ca să ne vadă. Apollinaria n-a putut veni ; eu m-am dus cîteva zile în șir și am stat vreme îndelungată pe această bucată de trotuar. Totuși planul a dat greș, nu-mi mai amintesc de ce.

În timp ce Vladimir Ilici a stat închis, activitatea în libertate a luat amploare, mișcarea muncitorească a crescut în mod spontan. După arestarea lui Martov, Leahovski și a altora, forțele grupului au slăbit și mai mult. E adevărat că în grup au intrat tovarăși noi, dar aceștia erau mai puțin pregătiți din punct de vedere ideologic. Or, nu mai era timp pentru învățat : mișcarea cerea acțiune, cerea o mulțime de forțe, toți trebuiau să se ocupe de agitație, la propagandă nici nu mai aveam cînd să ne gîndim. Agitația făcută cu ajutorul manifestelor avu mult succes. Greva celor 30.000 de textiliști din Petersburg, care a izbucnit în vara anului 1896, s-a desfășurat sub influența social-democraților, ceea ce a făcut ca mulți dintre noi să fie cuprinși de amețeala succesului.

Îmi amintesc cum o dată (mi se pare că la începutul lui august), la o adunare ținută în pădure, la Pavlovsk, Silvin a citit cu voce tare proiectul unui manifest.

Într-un loc era o frază din care reieșea clar că mișcarea muncitorească trebuie să se limiteze numai la lupta economică. Citind-o cu voce tare, Silvin se opri. „Ia te uită, cum a putut să-mi scape așa ceva, am luat-o și eu razna" – spuse el rîzînd. Fraza fu tăiată. În vara anului 1896 a căzut tipografia din Lahta. În urma acestei căderi, care a făcut multă zarvă, pierdurăm posibilitatea de a tipări broșuri și a trebuit să amînăm pentru multă vreme planul de a scoate o revistă.

În timpul grevei din 1896, în grupul nostru intră grupul lui Tahtarev, cunoscut sub denumirea de „maimuțele", și grupul lui Cernîșev, cunoscut sub denumirea de „cocoșii" [1]. Dar atît timp cît

[1] La 12 august 1896 s-a produs o nouă serie de arestări : au fost arestați aproape toți „bătrînii" și mulți dintre „cocoși". Tot atunci am fost arestată și eu. – *N. K.*

„decembriștii" stăteau în închisoare și țineau legătura cu cei de afară, munca continua să fie dusă pe vechiul ei făgaș. Cînd Vladimir Ilici ieși din închisoare [1], eu mai eram închisă. Cu toată înfrigurarea care-l cuprinde pe om atunci cînd iese din închisoare, Vladimir Ilici găsi timp să-mi scrie o scrisoare despre muncă. Mama mi-a povestit după aceea că în închisoare el se îngrășase și părea chiar foarte vesel.

Eu am fost eliberată curînd după „cazul Vetrovei" (o deținută din fortăreața Petropavlovsk care și-a dat singură foc). Jandarmii eliberară o serie întreagă de femei închise, îmi dădură drumul și mie și mă lăsară la Petersburg pînă la sfîrșitul instrucției, punînd vreo doi agenți să mă urmărească pas cu pas. Am găsit organizația într-o stare de plîns. Dintre vechii activiști rămăsese numai Stepan Ivanovici Radcenko și soția lui. El însuși, din motive de conspirație, nu mai putea duce munca, dar continua să fie centrul organizației și menținea legăturile. Ținea legătura și cu Struve. Struve se căsători în curînd cu N. A. Herd, social-democrată. Pe atunci era și el social-democrat. Nu era de loc în stare să muncească într-o organizație, cu atît mai mult într-una ilegală ; îl măgulea însă, fără îndoială, faptul că i se cereau sfaturi. A scris chiar un manifest pentru Congresul I al Partidului muncitoresc social-democrat. În iarna anului 1897–1898 mă duceam destul de des pe la Struve cu misiuni din partea lui Vladimir Ilici – pe atunci Struve edita revista „Novoe Slovo", – dar și pentru că mă legau multe de Nina Aleksandrovna. Îl studiam pe Struve. Deși în acel timp era social-democrat, mă surprindea faptul că nu vede nimic dincolo de cărți și că-i lipsește aproape cu desăvîrșire orice interes pentru „arborele viu al vieții", interes care exista în măsură atît de mare la Vladimir Ilici. Struve îmi procură o traducere pe care se oferi s-o redacteze. Se vedea însă că îl enerva această muncă, obosea repede (cu Vladimir Ilici stăteam ceasuri întregi la o muncă asemănătoare. Vladimir Ilici lucra cu totul altfel, el se lăsa absorbit cu totul de munca pe care o făcea, fie ea și o traducere). Pentru a se odihni, Struve se apuca să-l citească pe Fet. Cineva a scris în amintirile sale că lui Vladimir Ilici îi plăcea Fet. Nu-i adevărat. Fet este un adept notoriu al iobăgiei, nu găsești la el nici o idee simpatică ; lui Struve însă îi plăcea.

[1]. Vladimir Ilici a fost eliberat la 26 (14) februarie 1897. – *Nota red.*

Îl cunoșteam și pe Tugan-Baranovski. Învățasem împreună cu soția lui, Lidia Karlovna Davîdova (a cărei mamă edita revista „Mir Bojii"), și într-un timp mă duceam pe la ei. Lidia Karlovna era o femeie foarte inteligentă și bună, însă lipsită de voință. Era mai deșteaptă decît soțul ei. În discuții el se manifesta întotdeauna ca un om străin de noi. O dată am venit la el cu o listă de subscripție pentru niște greviști (în timpul grevei de la Kostroma pare-mi-se). Mi-a dat cîteva ruble, nu-mi amintesc ce sumă ; am fost nevoită însă să-i ascult reflexiile, cam de genul acesta : „Nu înțeleg de ce trebuie sprijinite grevele ; greva nu este un mijloc destul de eficace în lupta împotriva patronilor". Am luat banii și m-am grăbit să plec.

Îi scriam lui Vladimir Ilici în deportare despre tot ce mi se întîmpla să văd și să aud. Despre munca organizației aveam însă foarte puțin de scris. În timpul Congresului I organizația număra numai patru oameni : S. I. Radcenko, soția lui, Liubov Nikolaevna, Sammer și cu mine. Delegatul nostru a fost Stepan Ivanovici. Întorcîndu-se de la congres, aproape că nu ne povesti nimic despre cele ce se petrecuseră acolo ; scoase din cotorul unei cărți „Manifestul" bine cunoscut de noi, scris de Struve și adoptat de congres, și izbucni în plîns ; aproape toți participanții la congres – nu erau decît cîțiva oameni – fuseseră arestați.

Am fost condamnată la trei ani deportare în gubernia Ufa. Am obținut să fiu trimisă în satul Șușenskoe, județul Minusinsk, unde se afla Vladimir Ilici. Pentru aceasta a trebuit să declar că sînt „logodnica" lui.

ÎN DEPORTARE

1898 — 1901

Am plecat la Minusinsk pe cont propriu ; mă însoțea mama. La 1 mai 1898 am ajuns la Krasnoiarsk ; de acolo trebuia să continuăm drumul cu vaporul în sus pe Enisei, însă vapoarele nu mergeau încă. La Krasnoiarsk am făcut cunoștință cu Tiutcev, membru al grupului „Narodnoe Pravo", și cu soția lui, care, avînd experiență în treburi de acest fel, îmi aranjară o întrevedere cu un grup de deportați social-democrați care trecea prin Krasnoiarsk ; printre ei erau tovarăși condamnați în același proces cu mine – Lengnik și Silvin. Întrevederea avu loc în atelierul fotografic,

unde fuseseră conduși deportații. Soldații care-i escortau stăteau deoparte și mîncau pîinea și mezelurile ce li se oferiseră.

La Minusinsk l-am vizitat pe Arkadii Tîrkov, din grupul „1 martie", deportat în Siberia fără termen ; i-am transmis salutări din partea surorii sale, prietenă cu mine din liceu. M-am dus și la F. I. Kon, un tovarăș polonez, condamnat în 1885 la muncă silnică în procesul „Proletariatului" și care îndurase multe în închisoare și în deportare ; pentru mine el avea o aureolă de vechi revoluționar inflexibil. Mi-a făcut o impresie puternică.

În satul Șușenskoe, unde locuia Vladimir Ilici, am ajuns într-un amurg ; Vladimir Ilici era la vînătoare. Am debarcat, apoi am fost conduși într-o casă țărănească. În Siberia, în districtul Minusinsk, locuințele țărănești sînt foarte curate, dușumelele sînt așternute cu preșuri pestrițe țesute de țărani, pereții sînt văruiți curat și împodobiți cu cetină. Camera lui Vladimir Ilici, deși mică, era și ea curată. Gazdele mi-au cedat mie și mamei mele restul casei. În odaia unde ne aflam se înghesuiseră toți ai casei și vecinii ; toți ne cercetau cu privirile și ne puneau o mulțime de întrebări. În sfîrșit, se întoarse și Vladimir Ilici de la vînătoare. Se miră cînd văzu lumină în camera sa. Gazda îi spuse că Oskar Aleksandrovici (un muncitor deportat din Petersburg) venise beat și îi împrăștiase toate cărțile. Ilici urcă în fugă treptele pridvorului. Atunci i-am ieșit eu în întîmpinare din casă. În seara aceea ne-am povestit multe unul altuia.

La Șușenskoe trăiau doar doi deportați, amîndoi muncitori : polonezul Prominski, social-democrat din Lodz, pălărier de meserie, cu soția și șase copii, și Oskar Engberg, muncitor de la uzinele Putilov, de naționalitate finlandez. Amîndoi erau tovarăși foarte buni. Prominski era un om liniștit, cumpănit și deosebit de ferm. El citea puțin și nu știa multe, avea însă un foarte puternic instinct de clasă. Față de soția sa, care pe atunci mai era religioasă, avea o atitudine calm ironică. Cînta foarte frumos cîntece poloneze revoluționare : „Ludu roboczy, poznaj swoje siły", „Pierwszy maj" [1] și multe altele. Copiii cîntau împreună cu el, uneori se asocia și Vladimir Ilici, care în Siberia cînta mult și cu dragă inimă. Prominski cînta și cîntece revoluționare rusești, pe care le învățase de la Vladimir Ilici. Se pregătea să se întoarcă în Polonia, să-și reia munca, și vînase o puzderie de iepuri din care voia să facă blănițe copiilor. Nu reuși însă să plece în

[1] „Popor muncitor, cunoaște-ți puterea", „Întîi mai". — *Nota trad.*

Polonia. Se mută cu familia mai aproape de Krasnoiarsk și intră în serviciu la căile ferate. Copiii crescură. El deveni comunist, comunistă deveni și pani Prominskaia, comuniști deveniră și copiii. Unul a căzut în război. Altul era cît pe ce să fie omorît în timpul războiului civil, acum e la Cita. Tocmai în 1923 o porni Prominski spre Polonia, dar muri pe drum de tifos exantematic.

Celălalt muncitor, Oskar, era cu totul alt tip de om. Tînăr, fusese deportat pentru participare la grevă și pentru comportarea sa violentă în timpul acesteia. El citea mult și tot ce-i cădea în mînă, însă despre socialism avea o idee foarte confuză. O dată, întorcîndu-se de la centrul de plasă, spuse : „A venit un nou conțopist, și ne-am dat seama că avem aceleași convingeri". — „Adică ?" — l-am întrebat eu. „Și el și eu sîntem împotriva revoluției". Eu și cu Vladimir Ilici am rămas înmărmuriți. A doua zi m-am apucat să studiez cu el „Manifestul Comunist" (n-aveam decît textul german, pe care eram nevoită să i-l traduc), apoi, după ce l-am terminat, am trecut la „Capitalul". La o lecție se nimeri să vină și Prominski, care se așeză pe scaun trăgînd tacticos din pipă. Am pus o întrebare pe marginea materialului citit. Oskar n-a știut ce să spună, în timp ce Prominski a răspuns la întrebare liniștit și zîmbind. O săptămînă întreagă Oskar n-a mai avut chef de lecții. Altminteri era băiat bun. Alți deportați nu mai erau în Șușenskoe. Vladimir Ilici mi-a povestit că încercase să facă cunoștință cu învățătorul, dar nu reușise. Învățătorul trăgea spre aristocrația locală : popa și cîțiva prăvăliași. Își pierdeau serile jucînd cărți și bînd. Pentru problemele sociale, învățătorul nu manifesta nici un fel de interes. Cu acest învățător avea dispute în permanență fiul mai mare al lui Prominski, Leopold, care simpatiza încă de pe atunci cu socialiștii.

Printre țăranii pe care Vladimir Ilici îi cunoscuse la Șușenskoe era unul Juravlev, la care ținea mult. Avea vreo treizeci de ani și era bolnav de tuberculoză. Juravlev fusese înainte conțopist. Vladimir Ilici spunea că are o fire de revoluționar. Juravlev se ridica cu îndrăzneală împotriva celor bogați, nu se împăca cu nici un fel de nedreptate. El lipsea adesea din sat. Curînd muri de tuberculoză.

Un alt cunoscut al lui Ilici era un țăran sărac cu care Vladimir Ilici pleca adesea la vînătoare. Acesta era un om destul de înapoiat, îl chema Sosipatîci ; cu Vladimir Ilici era foarte prietenos și îi făcea fel de fel de daruri : cînd un cocor, cînd fructe de cedru.

Prin Sosipatîci, Juravlev și alți țărani, Vladimir Ilici studia satul siberian. El îmi povesti o dată o discuție avută cu un țăran înstărit la care locuise. Un argat îi furase acestuia o piele. Chiaburul îl prinse la pîrău și-i făcu seama. Acest fapt îl făcu pe Vladimir Ilici să reflecteze la cruzimea fără margini a micului proprietar, la felul cum exploatează el fără milă pe argați. Într-adevăr, argații siberieni munceau ca ocnașii și puteau să doarmă în voie numai de sărbători.

Ilici mai avea un mijloc de a studia satul. Duminicile dădea consultații juridice. Popularitatea lui de jurist sporise după ce ajutase pe un muncitor de la minele de aur, care fusese concediat, să cîștige procesul împotriva patronului. Vestea acestui proces cîștigat se răspîndise cu repeziciune printre țărani. Veneau bărbați și femei și își spuneau păsurile. Vladimir Ilici îi asculta atent, intra în amănunte, apoi le dădea sfaturi. O dată veni un țăran cale de douăzeci de verste ca să se sfătuiască cum să-și pedepsească ginerele pentru faptul că nu l-a poftit la nuntă, unde s-a chefuit zdravăn. „Dar acum, dacă te duci la ginerele dumitale, o să te cinstească ?" – „Ba bine că nu, acum m-ar cinsti". Și Vladimir Ilici își pierdu aproape un ceas ca să-l convingă pe țăran să se împace cu ginerele. Uneori era absolut imposibil să înțelegi din povestirile țăranilor miezul pricinii și de aceea Vladimir Ilici cerea întotdeauna să i se aducă copii după actele de la dosar. O dată taurul unui bogătan împunsese vaca unei țărance sărace. Judecătoria de ocol îl condamnă pe stăpînul taurului să-i plătească femeii zece ruble. Femeia, nemulțumită de sentință, ceru „o copie". „Ce vrei, o copie după vaca cea albă ?" – rîse de ea judecătorul. Țăranca mînioasă fugi să se plîngă lui Vladimir Ilici. Adesea era suficientă o amenințare a celui năpăstuit că se va plînge lui Ulianov, pentru ca cel care-l nedreptățise să bată în retragere.

Vladimir Ilici a studiat bine satul siberian, – mai înainte cunoscuse satul de pe Volga. O dată Ilici mi-a povestit : „Mama voia să mă ocup cu gospodăria la țară. Am încercat un timp, dar am văzut că nu merge, relațiile cu țăranii începuseră să devină anormale".

De fapt, Vladimir Ilici nu avea dreptul să se ocupe, ca deportat, de probleme juridice ; pe atunci însă în districtul Minusinsk domnea o stare de spirit liberală. În fond nu exista nici un fel de supraveghere.

„Supraveghetorul", care era un țăran înstărit de prin partea locului, nu prea era preocupat de gîndul ca deportații „lui" să nu o ia din loc. Se îngrijea mai mult să ne aibă de cumpărători pentru carnea de vițel pe care o vindea. În satul Șușenskoe totul era uimitor de ieftin. De pildă, Vladimir Ilici, în schimbul „lefii" lui – o alocație de opt ruble –, avea o cameră curată, hrană, i se spălau și i se cîrpeau rufele, și încă se socotea că plătește scump. Ce-i drept, prînzul și cina erau destul de simple : se tăia, bunăoară, pentru Vladimir Ilici un berbec din care mînca zi de zi o săptămînă întreagă, pînă cînd îl termina ; după aceea se cumpăra carne de tocat ; slujnica toca în curte, în troaca în care se pregătea mîncarea pentru vite, carnea cumpărată și făcea pentru Vladimir Ilici chiftele tot pe o săptămînă întreagă. Lapte și turte existau însă din belșug și pentru Vladimir Ilici, și pentru cîinele lui, un minunat setter pe care-l chema Jenka și pe care-l învățase să facă aport, să stea sluj și tot felul de alte giumbușlucuri de-ale cîinilor. Întrucît la Zîreanov bărbații se îmbătau adesea, dar și pentru că viața în familie era acolo incomodă în multe privințe, ne-am mutat curînd în altă locuință ; pentru jumătate casă cu grădină de zarzavat plăteam patru ruble. Ne-am înjghebat un menaj. Vara nu puteai găsi pe nimeni să-ți ajute la gospodărie. Eu și cu mama ne războiam amîndouă cu cuptorul rus. La început mi se întîmpla să răstorn cu vătraiul supa cu găluște, care se risipeau pe vatră. Apoi m-am obișnuit. În grădina noastră creșteau de toate : castraveți, morcovi, sfeclă, dovleac ; eram foarte mîndră de grădina mea de legume. M-am dus împreună cu Ilici în pădure, am adus hamei și am făcut și din curte o grădiniță. În octombrie am găsit o ajutoare, o fetiță de treisprezece ani, Pașa, slabă de-o sufla vîntul, cu coatele ascuțite și care a preluat în mîinile ei cu multă dibăcie toată gospodăria. Eu am învățat-o carte, iar ea împodobea pereții cu lozincile mamei : „niciodată, niciodată nu vărsa ceaiul". Avea și un jurnal în care scria : „au fost pe la noi Oskar Aleksandrovici și Prominski. Au cîntat «Buturuga», am cîntat și eu".

Îmi amintesc cum am sărbătorit ziua de 1 Mai.

De dimineață a venit la noi Prominski. Avea o înfățișare extrem de festivă, își pusese un guler curat și strălucea ca un bănuț de aramă. Ne-am molipsit foarte repede de dispoziția lui și am pornit-o cîteși trei la Engberg, însoțiți de cîinele Jenka. Jenka fugea înainte și lătra cu voie bună. Trebuia să mergem de-a lungul rîului Șușa. Pe apa rîului pluteau sloiuri. Jenka se

vîra pînă la burtă în apa înghețată și lătra sfidător la adresa dulăilor lățoși din Șușenskoe, care nu se încumetau să intre într-o apă atît de rece.

Oskar se emoționă la venirea noastră. Intrarăm în camera lui și începurăm să cîntăm cu toții :

Zi de mai, voioasă sărbătoare,
Orice umbră tristă va pieri.
Să răsune veselă cîntare
Zi de grevă fi-va astă zi !
Rău asudă astăzi polițaii
Rostul lor mîrșav să-l împlinească.
După gratii cum ne-ar arunca,
Dacă să ne-nhațe ar putea
Nouă nu ne pasă ! Și această zi
Laolaltă, curajoși vom prăznui...

Am cîntat pe rușește, apoi am cîntat același cîntec în limba poloneză și am hotărît să mergem după prînz să sărbătorim Întîi Mai pe cîmp. Zis și făcut. Pe cîmp am fost mai mulți – șase oameni–, deoarece Prominski adusese și pe cei doi băiețași ai săi. Prominski continua să radieze. Cînd am ieșit pe cîmp și am dat de o movilită uscată, Prominski se opri, scoase din buzunar o batistă roșie, o întinse pe pămînt și făcu tumba. Copiii scoteau strigăte de bucurie. Pe înserate se adunară toți la noi și iar cîntarăm. Veni și soția lui Prominski. La acest cor se asocie și mama mea și Paşa.

Seara eu și Ilici nu puturăm adormi multă vreme : visam la grandioase demonstrații muncitorești la care vom lua și noi o dată parte...

Apăru în preajma noastră și un copil. În curte trăia un leton care se stabilise în Siberia, pîslar de meserie. Avusese 14 copii, dar rămăsese în viață numai unul, Minka. Tatăl său era un bețiv nărăvit. Minka, în vîrstă de șase ani, avea o fețișoară palidă care părea străvezie, niște ochi limpezi și un fel de a vorbi foarte serios. De la o vreme venea la noi în fiecare zi ; nici nu te sculai bine, că-l și auzeai izbind ușa și te pomeneai cu el în cameră ; micuțul apărea sub o căciulă enormă, îmbrăcat într-o bluză caldă de-a mamei, cu un șal în jurul gîtului, și anunța cu bucurie : „Uite-mă și pe mine". Știa el că-i era nespus de drag mamei mele, că Vladimir Ilici era întotdeauna gata să-l alinte și să glumească cu el. Mama lui Minka venea în fugă :

„Minicika, nu cumva ai văzut o rublă ?"

„Am văzut una, dar mă uitam cum stă pe masă fără rost și am băgat-o în cutie".

Cînd am plecat, Minia s-a îmbolnăvit de inimă-rea. Acuma nu mai este printre cei vii, iar pîslarul ne-a scris rugîndu-ne să intervenim să i se dea o bucată de pămînt dincolo de Enisei „ca să aibă și el un trai mai bun la bătrînețe".

Gospodăria noastră creștea mereu – făcurăm rost de un pisoi.

De dimineață mă așezam cu Vladimir Ilici să traducem cartea lui Webb, pe care mi-o procurase Struve. După masă, vreme cam de două ceasuri, transcriam amîndoi „Dezvoltarea capitalismului". Apoi mai aveam fel de fel de treburi. Într-un rînd Potresov ne trimise pentru două săptămîni cartea lui Kautsky împotriva lui Bernstein. Lăsarăm totul la o parte și o traduserăm în termenul fixat : în două săptămîni. După ce munceam, ne plimbam. Vladimir Ilici era un vînător pasionat ; își făcuse rost de niște pantaloni din piele de drac și se vîra în toate smîrcurile ! Dar era și vînat din belșug prin acele locuri ! Eu sosisem primăvara și am rămas mirată. Venea zîmbitor Prominski, căruia îi plăcea vînătoarea la nebunie, și spunea plin de bucurie : „S-au întors rațele. Le-am văzut". Venea apoi Oskar și tot despre rațe aducea vorba. Vorbeau ore în șir pe aceeași temă, iar în primăvara următoare eram eu însămi în stare să discut tot despre aceasta : unde, cine și cînd a văzut o rață. După gerurile iernii, primăvara natura se trezea năvalnic la viață. Ea își proclama cu autoritate domnia. Apus de soare. Pe o baltă întinsă, apărută primăvara, plutesc lebede sălbatice. Sau stai la marginea pădurii, vijiie pîrâul, se aud cocoșii de munte. Vladimir Ilici intră în pădure și mă roagă să-l țin pe Jenka. Îl țin, dar Jenka tremură tot de neastîmpăr și simți cum te cuprinde și pe tine această trezire impetuoasă la viață a naturii. Lui Vladimir Ilici îi plăcea vînătoarea, numai că se aprindea prea tare. Toamna o porneam pe cărări care se înfundau în pădure. Vladimir Ilici îmi spunea : „Știi, dacă întîlnesc un iepure, nu trag ; nu am luat cureaua și o să ne fie greu să-l ducem acasă". Deodată se ivește un iepure, și Vladimir Ilici... trage.

Către sfîrșitul toamnei, cînd începea înghețul pe Enisei, ne duceam în ostroave după iepuri. Era timpul cînd iepurii își schimbau culoarea în alb. De pe ostrov nu aveau unde să fugă, așa că se învîrteau ca oile în țarc. Se întîmpla ca vînătorii noștri să umple lotca cu vînat.

În ultimii ani, la Moscova, Vladimir Ilici mai vîna uneori, dar patima de vînător îi scăzuse simțitor. O dată s-a organizat o vînătoare de vulpi cu fanioane. Tot sistemul acesta l-a interesat foarte mult pe Vladimir Ilici. „Ingenioasă născocire" – spunea el. Vînătorii au făcut în așa fel ca vulpea s-o ia de-a dreptul spre locul unde se postase Vladimir Ilici ; el puse mîna pe pușcă, iar vulpea, după ce stătu o clipă și-l privi, se întoarse și dispăru în pădure. „De ce n-ai tras ?" l-am întrebat eu. – „Prea era frumoasă" – răspunse Vladimir Ilici.

Toamna tîrziu, cînd prima zăpadă nu căzuse încă, dar rîurile erau deja înghețate, o porneam pe îndelete pe brațul fluviului. Fiecare pietricică, fiecare peștișor se vedea sub gheață, ca într-o împărăție de basm. Iar iarna, cînd îngheța argintul viu în termometre și rîurile se învîrtoșeau pînă la fund, cînd apa curgea pe deasupra gheții și prindea pe dată pojghiță, puteam face pe patine cîte două verste pe stratul de gheață de deasupra, care ceda sub picioare. Toate acestea îi plăceau grozav lui Vladimir Ilici.

Seara Vladimir Ilici citea de obicei cărți de filozofie : Hegel, Kant, materialiștii francezi, iar cînd obosea lua un volum de Pușkin, Lermontov, Nekrasov.

Pe vremea cînd Vladimir Ilici venise pentru prima oară la Petersburg și nu-l cunoșteam decît din spusele altora, auzisem de la Stepan Ivanovici Radcenko că Vladimir Ilici citește numai cărți serioase, că în viața lui n-ar fi citit nici măcar un singur roman. M-am mirat ; cînd l-am cunoscut mai îndeaproape pe Vladimir Ilici, n-am discutat niciodată despre acest lucru și abia în Siberia am aflat că toate acestea nu-s decît povești. Vladimir Ilici a citit și recitit de multe ori pe Turghenev, pe L. Tolstoi, „Ce-i de făcut ?" a lui Cernîșevski, în general îi plăceau clasicii și îi cunoștea perfect. Mai tîrziu, cînd bolșevicii au venit la putere, el a trasat Editurii de stat sarcina de a-i reedita pe clasici în ediții ieftine. În albumul lui Vladimir Ilici, în afară de fotografiile rudelor și ale vechilor revoluționari condamnați la muncă silnică, se păstrau fotografiile lui Zola, Herțen și cîteva fotografii ale lui Cernîșevski [1].

De două ori pe săptămînă venea poșta. Duceam o corespondență vastă.

[1] La Cernîșevski Vladimir Ilici ținea în mod deosebit. Pe una din fotografiile lui Cernîșevski este scris de mîna lui Vladimir Ilici : s-a născut la data cutare, a murit în 1889. – *N. K.*

Primeam scrisori și cărți din Rusia. Ne scria amănunțit despre toate Anna Ilinicina, ne scriau prietenii din Petersburg. Printre altele, Nina Aleksandrovna Struve îmi scria despre fiul ei : „își ține deja capul ; în fiecare zi îl ducem la portretele lui Darwin și Marx și îi spunem : dă bună ziua lui moș Darwin, dă bună ziua lui Marx, și el dă din căpșor atît de nostim". Primeam scrisori și de la cei deportați în regiuni îndepărtate : din Turuhansk de la Martov, din Orlov, gubernia Veatka, de la Potresov. Cele mai multe scrisori erau însă de la tovarășii împrăștiați prin localitățile învecinate. Din Minusinsk (care se afla la 50 de verste de Șușenskoe) ne scriau soții Krjijanovski, Starkov ; la 30 de verste, la Ermakovskoe, se aflau Lepeșinski, Vaneev, Silvin, Panin – un tovarăș al lui Oskar ; la 70 de verste, la Tes, erau Lengnik, Șapoval, Baramzin ; la fabrica de zahăr se afla Kurnatovski. În scrisori ne comunicam reciproc veștile din Rusia, ne împărtășeam planuri de viitor, ne scriam despre cărți, despre noi curente, despre filozofie – despre toate. Pînă și jocul de șah ocupa un anumit loc în corespondența noastră, în special cu Lepeșinski. Se juca prin corespondență. Vladimir Ilici așeza piesele pe tablă și chibzuia mutările. Într-un timp se pasionase într-atît pentru șah, încît îl auzeam strigînd prin somn : „Dacă mută el calul, mut eu turnul".

Și Vladimir Ilici și Aleksandr Ilici jucaseră cu multă pasiune șah încă din copilărie. Tatăl lui Vladimir Ilici fusese și el șahist. „La început tata cîștiga întotdeauna – povestea Vladimir Ilici –, apoi am făcut rost de un manual de șah și am început să-l batem noi pe tata. O dată – noi locuiam la etaj – l-am întîlnit pe tata ieșind din camera noastră cu o lumînare în mînă și cu manualul de șah. Se apucă să-l studieze".

După întoarcerea în Rusia, Vladimir Ilici n-a mai jucat. „Șahul te pasionează prea mult și te împiedică să muncești" – spunea el. Și întrucît Vladimir Ilici nu știa să facă nimic pe jumătate și se deda în întregime ocupației alese, de atunci nici în orele libere, nici cînd era în emigrație nu se mai așeza decît cu greu la tabla de șah.

Din fragedă tinerețe, Vladimir Ilici știa să renunțe la ceea ce-l împiedica să muncească. „Cînd eram școlar, începuse să mă pasioneze patinajul, dar oboseam ; după patinaj mi se făcea somn și, întrucît aceasta mă împiedica să învăț, am renunțat".

„Într-o vreme – povestea cu altă ocazie Vladimir Ilici – mă pasiona grozav limba latină". – „Latina ?" – m-am mirat eu. – „Da, numai că începuse să mă împiedice să mă ocup de celelalte obiecte, așa că am lăsat-o". Abia recent, citind revista „Lef", în care se analiza stilul, structura frazei lui Vladimir Ilici și se arăta asemănarea dintre construcția frazei lui Vladimir Ilici și construcția frazei oratorilor romani, asemănarea în ceea ce privește procedeele retorice, am înțeles de ce s-a putut pasiona Vladimir Ilici pentru studiul scriitorilor latini.

Cu tovarășii de deportare nu duceam numai corespondență ; uneori, deși nu prea des, ne și întîlneam cu ei.

O dată ne-am dus la Kurnatovski, un tovarăș foarte bun, cu o vastă cultură marxistă, dar care avusese o viață deosebit de grea. O copilărie aspră din pricina unui tată care-l tiraniza, apoi o deportare după alta, o detențiune după alta. Aproape că nu lucrase în libertate ; după o lună-două de răgaz era din nou închis pentru ani îndelungați, așa încît nici nu cunoștea viața. Mi-a rămas întipărită în minte o scenă. Trecînd pe lîngă fabrica de zahăr unde lucra el, am întîlnit două fetițe – una mai mare, cealaltă mică. Cea mare ducea o căldare goală, cea mică o căldare plină cu sfeclă. „Ce rușine, o fată mare ca tine să lase pe cea mică să care greutatea" – îi spuse Kurnatovski fetiței mai mari. Fata se uită la el nedumerită. Am fost și la Tes. Într-o zi am primit o scrisoare de la soții Krjijanovski : „Ispravnicul s-a înfuriat pe tovarășii din Tes din pricina unui protest și nu ne lasă să facem un pas de aici. La Tes există un munte interesant sub raport geologic, cereți permisiunea să veniți să-l studiați". Vladimir Ilici îi scrise în glumă ispravnicului o cerere în care-l ruga să-i dea voie să plece la Tes și s-o ia și pe soția sa ca ajutor. Ispravnicul trimise permisiunea printr-un curier special. Am închiriat o șaretă cu un cal pentru trei ruble – femeia ne-a asigurat că e un cal puternic, nu e „mîncău", n-are nevoie decît de o mînă de ovăz, și am pornit-o spre Tes. Și, deși calul care nu era „mîncău" s-a oprit în mijlocul drumului, am reușit totuși să ajungem la Tes. Vladimir Ilici a discutat cu Lengnik despre Kant, cu Baramzin despre cercurile din Kazan ; Lengnik, care avea o voce minunată, ne-a cîntat ; în general această excursie ne-a lăsat o amintire deosebit de plăcută.

Am fost de vreo două ori la Ermakovskoe. O dată pentru a adopta rezoluția în legătură cu „Credo"-ul. L-am găsit atunci pe Vaneev grav bolnav : murea de tuberculoză. Patul lui fusese

transportat în camera mare în care se adunaseră tovarășii. Rezoluția a fost adoptată în unanimitate.

A doua oară ne-am dus acolo pentru a-l înmormînta pe Vaneev.

Doi dintre „decembriști" (așa erau numiți în glumă tovarășii arestați în decembrie 1895) au fost scoși din rîndurile luptătorilor curînd după ce au intrat în luptă, cînd abia-abia începuse să pîlpîie flacăra mișcării muncitorești : Zaporojeț, care înnebunise în închisoare, și Vaneev, care se îmbolnăvise rău, tot acolo.

De anul nou am plecat la Minusa, unde s-au adunat toți social-democrații deportați.

Printre deportații din Minusa erau și narodovolți : Kon, Tirkov și alții, dar ei se țineau deoparte. Bătrînii se purtau cu neîncredere față de tineretul social-democrat : nu credeau că aceștia sînt revoluționari adevărați. Cu puțin timp înainte de sosirea mea în satul Șușenskoe, aceste relații provocaseră în județul Minusinsk un incident dintre cele ce se produceau cîteodată în deportare. În Minusa era un deportat, Raicin, social-democrat dintr-un grup din străinătate, legat de grupul „Eliberarea muncii". El se hotărîse să fugă. I se făcuse rost de bani pentru fugă, ziua fugii însă nu fusese hotărîtă. Raicin însă, după ce primi banii, își pierdu cu desăvîrșire liniștea și, fără să prevină pe nimeni, fugi. Bătrînii narodovolți îi învinuiră pe social-democrați că au știut de fuga lui Raicin și că nu i-au avertizat și pe ei. Or, s-ar fi putut să urmeze percheziții, iar ei nu luaseră măsurile cuvenite. „Incidentul" luă amploare, crescu ca o avalanșă. Cînd am sosit eu, Vladimir Ilici mi-a povestit întîmplarea. „Nimic nu e mai rău – a spus el – decît aceste istorii care se produc în mediul deportaților și care ne absorb grozav ; bătrînii au nervii slăbiți, au trecut prin munca silnică și prin atîtea altele. Nu trebuie să ne pierdem firea cu asemenea istorii. Avem atîta de făcut, încît nu avem voie să ne irosim energia cu ele". Și Vladimir Ilici a insistat s-o rupem cu bătrînii. Îmi amintesc de adunarea la care a avut loc ruptura. Hotărîrea cu privire la ruptură fusese luată dinainte, dar ea trebuia făcută cît mai puțin dureros. Am rupt-o cu ei pentru că trebuia să procedăm astfel, însă am făcut-o fără răutate, cu părere de rău. De atunci am trăit separat unii de alții.

În general am folosit bine anii de deportare. Aceștia au fost ani de învățătură serioasă. Pe măsură ce se apropia sfîrșitul perioadei de deportare, Vladimir Ilici se gîndea tot mai mult la munca care ne aștepta. Din Rusia veneau vești puține : acolo

creştea şi se întărea „economismul", un partid în adevăratul înţeles al cuvîntului nu exista, o tipografie în Rusia nu se înjghebase, încercarea de a organiza o editură prin intermediul Bundului eşuase. Or, nu mai era posibil să ne limităm la scrierea de broşuri populare fără să ne pronunţăm asupra problemelor fundamentale ale muncii. În muncă domnea o mare dezorganizare, arestările care se ţineau lanţ făceau imposibilă orice continuitate, oamenii ajunseseră la un asemenea grad de confuzie încît devenise posibilă apariţia unui „Credo" şi a ideilor propagate de „Raboceaia Misl". Acest ziar publica corespondenţele unui muncitor descompus de propaganda „economiştilor" care scria : „Nouă, muncitorilor, nu ne trebuie nici un fel de Marx şi Engels..."

L. Tolstoi a scris undeva că, atunci cînd parcurgi prima jumătate a drumului te gîndeşti de obicei la ceea ce ai lăsat în urmă, iar cînd o parcurgi pe a doua te gîndeşti la ceea ce te aşteaptă înainte. Un fenomen asemănător se observa în deportare. La început se trăgeau mai mult concluzii asupra trecutului. În a doua jumătate a perioadei de deportare ne gîndeam mai mult la ceea ce ne aşteaptă. Vladimir Ilici medita tot mai profund asupra celor ce trebuiau făcute pentru a scoate partidul din starea în care ajunsese, pentru a îndrepta munca pe făgaşul cuvenit, pentru a asigura o conducere social-democrată justă a muncii. Cu ce trebuia să începem ? În ultimul an de deportare, în mintea lui Vladimir Ilici se născu planul organizatoric pe care-l dezvoltă apoi în „Iskra", în lucrarea „Ce-i de făcut ?" şi în „Scrisoare către un tovarăş". Trebuia început cu organizarea unui ziar pe întreaga Rusie, care să apară în străinătate, dar să fie legat cît mai strîns de munca din Rusia, de organizaţiile din Rusia, şi care să aibă asigurate cele mai bune condiţii de transport. Vladimir Ilici îşi pierdu somnul, slăbi grozav. El îşi chibzuia planul în toate amănuntele nopţi întregi, îl discuta cu Krjijanovski, cu mine, scria despre acest plan lui Martov şi lui Potresov, se înţelegea cu ei în privinţa plecării peste graniţă. Cu cît se apropia sorocul, cu atît mai mult Vladimir Ilici îşi pierdea răbdarea, cu atît mai mult simţea nevoia de a reîncepe munca. Tocmai atunci ne-am pomenit şi cu o percheziţie. Se găsise la cineva o recipisă poştală din care rezulta că Leahovski îi trimisese o scrisoare lui Vladimir Ilici. În scrisoare era vorba despre ridicarea unui monument lui Fedoseev. Jandarmii se legară de acest pretext pentru a dispune o percheziţie, care a fost făcută în mai 1899. Găsiră scrisoarea, care se dovedi a fi foarte nevinovată, examinară corespondenţa şi de

asemenea nu dădură peste nimic interesant. După un vechi obicei din Petersburg, scrierile ilegale şi corespondenţa ilegală le ţineam separat. Ce-i drept, ele se aflau pe poliţa cea mai de jos din dulap. Vladimir Ilici le oferi jandarmilor un scaun ca să înceapă percheziţia de la poliţele de sus, pline cu diferite culegeri de date statistice, astfel încît aceştia obosiră pînă să ajungă la poliţa de jos, pe care nici nu o mai cercetară, mulţumindu-se cu declaraţia mea că acolo nu se află altceva decît biblioteca mea pedagogică. Percheziţia se sfîrşi cu bine, însă ne temeam ca autorităţile să nu profite de acest pretext pentru a ne prelungi cu cîţiva ani termenul deportării. Fuga din deportare nu era pe atunci un fenomen atît de obişnuit ca mai tîrziu şi în orice caz aceasta ar fi complicat lucrurile, deoarece înainte de a pleca peste graniţă trebuia desfăşurată o vastă muncă organizatorică în Rusia. Totul a decurs însă bine, termenul de pedeapsă nu ne-a fost prelungit.

În februarie 1900, cînd termenul deportării lui Vladimir Ilici a expirat, am pornit spre Rusia. Paşa, care în aceşti doi ani ajunsese o adevărată frumuseţe, plîngea noaptea de ţi se rupea inima, Minka se agita cărînd la el acasă hîrtia, creioanele, pozele şi alte lucruri pe care i le lăsam ; veni şi Oskar Aleksandrovici, se aşeză pe marginea scaunului, vizibil emoţionat, şi-mi oferi un dar : o broşă lucrată de el în formă de carte cu inscripţia „Karl Marx", în amintirea zilelor cînd am studiat cu el „Capitalul". Din cînd în cînd intra în cameră stăpîna casei sau vreo vecină. Ciinele nostru era nedumerit : nu înţelegea ce înseamnă tot acest tărăboi, din minut în minut deschidea cu nasul uşile pentru a se convinge că toate sînt la locul lor. Mama tuşea, făcînd bagajele, Vladimir Ilici împacheta cărţile, foarte preocupat.

Am ajuns pînă la Minusa, de unde trebuia să continuăm drumul împreună cu Starkov şi cu Olga Aleksandrovna Silvina. Acolo se adunaseră deja toţi tovarăşii noştri de surghiun şi domnea acea stare de spirit care se creează ori de cîte ori vreunul dintre deportaţi se întorcea în Rusia: fiecare se gîndea încotro va porni cînd va fi şi el liber, ce muncă va face. Vladimir Ilici se înţelesese dinainte în privinţa muncii în comun cu toţi cei care aveau să plece în curînd în Rusia, se înţelesese în privinţa corespondenţei cu cei care rămîneau. Toţi erau cu gîndul la Rusia, deşi vorbeau despre fel de fel de nimicuri.

Baramzin îl hrănea cu sandvişuri pe Jenka, pe care i l-am lăsat moştenire ; Jenka însă nu-i acorda nici o atenţie, stătea la

picioarele mamei și nu-și lua ochii de la ea, urmărindu-i fiecare mișcare.

În sfîrșit, ne-am pus pîslarii, șubele și alte haine calde și am pornit la drum. Am mers cu sania, zi și noapte, 300 de verste de-a lungul fluviului Enisei. Am avut noroc de nopți luminoase, cu lună. Vladimir Ilici ne învelea cu grijă pe mine și pe mama la fiecare popas, cerceta dacă n-am uitat cumva ceva, glumea cu Olga Aleksandrovna, pe care o răzbise frigul. Caii zburau ca vîntul și Vladimir Ilici, care călătorea fără șubă – spunea că prea se încălzește în ea –, stătea cu mîinile vîrîte în mansonul luat de la mama, iar gîndul îi alerga spre Rusia, unde îl aștepta o muncă intensă așa cum visa el.

La Ufa, în ziua sosirii, au venit să ne vadă tovarășii de acolo – A. D. Țiurupa, Sviderski, Krohmal. „Am colindat șase hoteluri pînă v-am găsit..." – ne spuse Krohmal bîlbîindu-se.

Vladimir Ilici a rămas la Ufa cîteva zile și, după ce s-a sfătuit cu tovarășii, m-a lăsat pe mine și pe mama în seama lor, iar el a pornit mai departe, ca să fie mai aproape de Petersburg. Din aceste cîteva zile mi-a rămas în minte numai vizita făcută bătrînei Cetvergova, membră a partidului „Narodnaia Volea", pe care Vladimir Ilici o cunoștea de la Kazan. Ea ținea la Ufa o librărie. Chiar în prima zi Vladimir Ilici se duse la ea ; în vocea și pe fața lui se observa o căldură deosebită cînd discuta cu ea. Cînd am citit apoi sfîrșitul lucrării lui Vladimir Ilici „Ce-i de făcut ?", mi-am amintit de această vizită. „Mulți dintre ei (este vorba de tinerii conducători social-democrați ai mișcării muncitorești. – *N. K.)* – scria el – începuseră să gîndească revoluționar ca narodovolți. Aproape toți se înclinaseră cu admirație în tinerețea lor timpurie în fața eroilor terorii. Eliberarea de farmecul exercitat de această tradiție eroică a cerut luptă, a fost însoțită de o ruptură cu oamenii care voiau cu orice preț să rămînă credincioși curentului Narodnaia Volea și pentru care tinerii social-democrați aveau o înaltă considerație" [1]. Acest citat este un crîmpei din biografia lui Vladimir Ilici.

Simțeam o profundă părere de rău la gîndul că trebuie să ne despărțim în momentul cînd începea „adevărata" muncă, dar nici prin gînd nu-mi trecea ca Vladimir Ilici să rămînă la Ufa cînd exista o posibilitate să plece mai aproape de Petersburg.

[1] *V. I. Lenin,* Opere, vol. 5, Editura politică, 1958, pag. 497. – *Nota red.*

Vladimir Ilici se instală la Pskov [1], unde veniră apoi și Potresov și L. N. Radcenko cu copiii. Mai tîrziu Vladimir Ilici îmi povesti rîzînd cum fetițele lui Radcenko, Jeniurka și Liuda, îl maimuțăreau pe el și pe Potresov. Ținînd mîinile la spate mergeau alături prin cameră ; una spunea „Bernstein", iar cealaltă-i răspundea „Kautsky"...

Acolo, la Pskov, Vladimir Ilici urzea cu grijă firele organizației care trebuiau să lege strîns viitorul ziar pe întreaga Rusie, ce urma să apară în străinătate, cu munca din Rusia. Se întîlnea cu Babușkin și cu o serie întreagă de alte persoane.

La Ufa m-am aclimatizat încetul cu încetul, făceam traduceri, dădeam lecții.

Cu puțin înainte de sosirea mea la Ufa se produsese acolo un conflict între deportați. Tovarășii social-democrați se împărțiseră în două tabere. Dintr-o tabără făceau parte Krohmal, Țiurupa, Sviderski, din cealaltă, frații Plaksin, Saltîkov, Kveatkovski. Ciacina și Aptekman au rămas în afara acestor două grupuri și întrețineau relații cu amîndouă. Mie îmi era mai simpatic primul grup, de care mă apropiai curînd. Acest grup ducea o anumită muncă și în general era format din tovarășii cei mai activi. Avea și legături cu atelierele de cale ferată, unde exista un cerc de muncitori social-democrați care număra 12 oameni. Cel mai activ era muncitorul Iakutov. Venea adesea la mine să ia cărți și să stăm de vorbă. Multă vreme mi-a cerut stăruitor o ediție populară a lui Marx, dar după ce i-am procurat-o nu a putut s-o citească. „Nu prididesc – se plîngea el –, știți, vin mereu țărani la mine cu treburile lor. Trebuie să stau de vorbă cu fiecare, ca să nu se simtă omul jignit, și de asta n-am timp". El povestea că și soția lui, Natașa, împărtășește vederile lui, că nu le e teamă de nici un fel de deportare, că el își va găsi de lucru în orice împrejurare, că mîinile lui îl vor hrăni oricînd. Respecta cu rigurozitate regulile conspirației, cel mai mult ura zarva, lăudăroșenia, cuvintele pompoase. Totul trebuie făcut temeinic, spunea el, fără zgomot, dar trainic.

În 1905 Iakutov a fost președintele republicii care se constituise la Ufa, dar apoi, în anii reacțiunii, a fost spînzurat în închisoarea din Ufa. El muri în curtea închisorii, în timp ce întreaga închisoare cînta ; deținuții cîntau în toate celulele și jurau că nu vor uita niciodată moartea lui, că nu o vor ierta.

[1] Lenin a sosit la Pskov la 10 martie (26 februarie) 1900. – *Nota red.*

Mă ocupam și de alți muncitori – de un tînăr metalurgist dintr-o întreprindere mică, care-mi povestea despre viața muncitorilor din Ufa și care avea o fire foarte aprinsă și nervoasă. Mai tîrziu ni s-a spus că a trecut de partea socialiștilor-revoluționari și a înnebunit în închisoare.

Mă vizita de asemenea un legător tuberculos, Krîlov, care făcea cu multă pricepere coperte duble între care se puteau ascunde manuscrisele ilegale, sau făcea coperte din manuscrise lipite între ele. El îmi povestea despre munca muncitorilor tipografi din localitate.

Aceste povestiri au servit mai tîrziu ca material pentru corespondențe destinate „Iskrei".

Se ducea muncă nu numai în orașul Ufa, ci și în uzinele din împrejurimi. La uzina din Ust-Katav lucra ca felceriță o social-democrată. Ea desfășura acolo muncă în rîndurile muncitorilor, împărțea broșuri populare ilegale, de care de altfel duceam mare lipsă.

La uzinele din împrejurimi erau cîțiva studenți social-democrați. Organizația noastră din Ufa întreținea la Ekaterinburg un ilegalist, pe muncitorul Mazanov, care se întorsese din Turuhansk unde fusese deportat împreună cu Martov. Numai că munca lui nu prea mergea.

Ufa era centrul guberniei ; deportații din Sterlitamak, Birsk și din alte capitale de județ căutau cu orice prilej să obțină permisiunea de a face o călătorie la Ufa.

Dar în afară de aceasta Ufa se afla pe drumul care ducea din Siberia în Rusia. Tovarășii care se întorceau din deportare treceau pe aici pentru a se înțelege asupra muncii. Ne-a vizitat în trecere Martov (el nu reușise să se mute dintr-o dată din Turuhansk), G. I. Okulova, Panin. Din Astrahan venea ilegal L. M. Knipovici – „unchiul", din Samara veneau Rumeanțev, Portugalov.

Martov se instală la Poltava. Am păstrat legătura cu el întrucît speram să primim prin mijlocirea lui literatură. Literatura sosi, pare-mi-se, cam la o săptămînă după plecarea mea din Ufa și Kveatkovski, care se dusese s-o ia în primire, fu condamnat din pricina lăzii care se desfăcu în drum la 5 ani deportare în Siberia. De fapt el nu făcea nici un fel de muncă, ci se dusese să ia în primire coletul poștal numai pentru că acest colet purta adresa fabricii de bere, iar el dădea lecții fiicei proprietarului acestei fabrici.

Erau la Ufa și narodovolți : Leonovici și mai tîrziu Borozdici.

Înainte de a trece granița, Vladimir Ilici era cît pe-aci s-o pățească. Venise din Pskov la Petersburg concomitent cu Martov. Au fost urmăriți și arestați. Vladimir Ilici avea în vestă două mii de ruble primite de la „mătușica" (A. M. Kalmîkova) și adrese pentru legătura cu străinătatea, scrise cu cerneală simpatică pe o foaie de hîrtie de scrisori completată de formă cu niște socoteli scrise cu cerneală, sau așa ceva, fără însemnătate. Dacă jandarmilor le-ar fi trecut prin minte să încălzească foaia de hîrtie, Vladimir Ilici n-ar mai fi apucat să scoată în străinătate un ziar pentru întreaga Rusie. Dar a avut „noroc" și după vreo zece zile i s-a dat drumul.

A venit apoi la Ufa să-și ia rămas bun de la mine. Îmi povesti ce reușise să facă în acest timp, îmi vorbi despre oamenii cu care a avut ocazia să se întîlnească. Firește, cu prilejul sosirii lui Vladimir Ilici s-au ținut o serie de adunări. Îmi amintesc că, atunci cînd se lămuri că Leonovici, care se considera narodovoleț, nu cunoaște nici măcar după nume grupul „Eliberarea muncii", Vladimir Ilici se aprinse : „Se poate să nu știe un revoluționar acest lucru ? Poate el să aleagă conștient partidul în care va activa dacă nu cunoaște, nu a studiat ceea ce a scris grupul «Eliberarea muncii»" ?

Mi se pare că Vladimir Ilici a stat atunci cam o săptămînă la Ufa.

Din străinătate îmi scria mai ales pe pagini de carte, trimițînd cărțile pe adresa unor zemți. Organizarea ziarului nu mergea atît de repede cum ar fi vrut Vladimir Ilici ; nu era lucru ușor să te înțelegi cu Plehanov și scrisorile lui Vladimir Ilici din străinătate erau scurte, nu prea conțineau vești bune și se încheiau cu cuvintele : „îți voi povesti totul cînd vei veni aici", „am însemnat pentru tine toate amănuntele conflictului cu Plehanov".

În sfîrșit termenul deportării a expirat. Am așteptat această zi cu mare nerăbdare, mai ales că de mult timp nu primisem nici o scrisoare de la Vladimir Ilici.

Avusesem de gînd să plec la Astrahan la „unchiul" (L. M. Knipovici), dar eram prea grăbită.

Am făcut împreună cu mama o vizită la Moscova Mariei Aleksandrovna – mama lui Vladimir Ilici. Ea era atunci sin-

gură la Moscova : Maria Ilinicina era închisă, Anna Ilinicina plecase în străinătate.

Maria Aleksandrovna îmi era foarte dragă, era extrem de delicată și de atentă întotdeauna. Vladimir Ilici își adora mama. „Ea are o putere de voință uriașă – îmi spusese el odată –, dacă ar fi trăit tata cînd a avut loc întîmplarea cu fratele meu, nu știu ce s-ar fi petrecut".

Marea sa putere de voință Vladimir Ilici a moștenit-o de la mama sa ; tot de la ea a moștenit și delicatețea, atenția față de oameni.

Cît am stat în străinătate, am căutat să-i descriu cum am putut mai viu viața noastră, ca să-și simtă fiul cît de cît aproape. Cînd Vladimir Ilici se aflase în deportare în 1897, înainte de sosirea mea a apărut în ziare un anunț din care reieșea că la Moscova a încetat din viață Maria Aleksandrovna Ulianova. Mi-a povestit pe urmă Oskar : „Am venit la Vladimir Ilici ; era alb la față ca varul. Mi-a spus : a murit mama". S-a aflat mai tîrziu că murise o altă M. A. Ulianova.

Multe nenorociri s-au abătut asupra Mariei Aleksandrovna: executarea fiului mai mare, moartea fiicei ei Olga, arestările nenumărate ale celorlalți copii.

Cînd în 1895 Vladimir Ilici s-a îmbolnăvit, a venit imediat să-l îngrijească, îi gătea ea singură de mîncare ; cînd era arestat, ea era nelipsită la postul ei, stătea ceasuri întregi în anticamera închisorii preventive, se ducea la vorbitor, ducea pachete și nu-i ghiceai emoțiile decît după un tremur ușor al capului.

I-am promis să-l păzesc pe Vladimir Ilici, dar n-am știut să-l păzesc...

Din Moscova am plecat cu mama la Petersburg, am aranjat-o acolo, iar eu am trecut granița. Am călătorit ca o provincială care nu mai ieșise niciodată din bîrlogul ei. M-am îndreptat spre Praga, presupunînd că Vladimir Ilici locuiește acolo sub numele de Modráček.

Trimisesem o telegramă. Sosesc la Praga, dar nimeni nu mă întîmpină. Aștept un timp, dar în zadar. Foarte sfioasă, chem un birjar cu joben pe cap, îmi încarc coșurile și o pornim. Ajungem într-un cartier muncitoresc, intrăm pe o ulicioară îngustă și ne oprim în fața unei case mari. Pe pervazurile ferestrelor se vedeau o mulțime de perine mari puse la aerisit...

Urc în fugă la etajul trei. Ușa mi-o deschide o cehă bălaie. Repet de cîteva ori : „Modráček, d-l Modráček". Iese un muncitor și-mi spune : „Eu sînt Modráček". Dezolată, îngîn : „Nu, e soțul meu". În sfîrșit, Modráček ghicește. „Ah, dumneata ești, desigur, soția d-lui Rittmeyer ; el locuiește la München, însă îți trimitea dumitale la Ufa cărți și scrisori prin mine". Modráček a avut grijă de mine toată ziua. Eu i-am povestit despre mișcarea din Rusia, el despre cea austriacă, soția lui mi-a arătat dantele croșetate de ea și m-a ospătat cu găluște cehe.

Am sosit la München [1] – plecasem într-o șubă călduroasă, iar la München vremea era caldă, femeile umblau în rochii. Dată fiind experiența cîștigată, mi-am lăsat coșurile în gară la bagaje și am pornit cu tramvaiul să-l caut pe Rittmeyer. Am găsit casa, dar apartamentul nr. 1 se dovedi a fi o berărie. M-am apropiat de tejghea, în spatele căreia stătea un neamț gras și l-am întrebat timid de d-l Rittmeyer, presimțind că iarăși am dat greș. Cîrciumarul mi-a răspuns : „Eu sînt". Zdrobită cu totul am bolborosit : „Nu, e soțul meu".

Stăteam ca doi proști unul în fața celuilalt. În sfîrșit, a sosit soția lui Rittmeyer, care, după ce s-a uitat la mine, a ghicit : „Ah, este, desigur, soția d-lui Meyer, dînsul își așteaptă soția din Siberia. Vă conduc eu".

Am urmat-o pe frau Rittmeyer în curtea din dosul imobilului și am intrat într-o casă care părea nelocuită. Am deschis ușa și i-am văzut șezînd în jurul mesei pe Vladimir Ilici, pe Martov și pe Anna Ilinicina. Uitînd să-i mai mulțumesc gazdei, am izbucnit : „Ei drăcie, de ce nu mi-ai scris unde să te găsesc ?".

„Cum nu ți-am scris ? De trei ori pe zi mă duceam să te întîmpin. De unde vii ?" Am aflat apoi că zemțul pe al cărui nume fusese trimisă cartea cu adresa s-a apucat să citească cartea și a uitat să mi-o mai predea.

Mulți tovarăși din Rusia au trecut prin peripeții asemănătoare : Șleapnikov, în loc să ajungă la Geneva, s-a pomenit la Genua ; Babușkin, în loc de Londra, era cît pe-aci să nimerească în America.

---

[1] N. K. Krupskaia a sosit la München pe la mijlocul lunii aprilie 1901. – *Nota red.*

MÜNCHEN

1901 — 1902

Deşi Vladimir Ilici, Martov şi Potresov plecaseră în străinătate cu paşapoarte legale, totuşi la München s-a hotărît ca ei să locuiască sub alte nume şi să se ţină departe de colonia rusă, pentru a nu compromite pe activiştii care veneau din Rusia şi pentru a putea expedia mai uşor în Rusia colete cu literatură ilegală, scrisori etc.

Cînd am sosit la München, Vladimir Ilici locuia la Rittmeyer, fără să se fi înregistrat la poliţie şi îşi spunea Meyer. Deşi proprietarul unei berării, Rittmeyer era social-democrat şi-l adăpostea pe Vladimir Ilici în locuinţa sa. Vladimir Ilici avea o cămăruţă destul de proastă şi ducea o viaţă de burlac ; prînzea la o nemţoaică, care-l îndopa cu Mehlspeise [1]. Dimineaţa şi seara bea ceai dintr-o cană de tinichea, pe care o spăla singur cu grijă şi o atîrna într-un cui, lîngă robinet.

Avea un aer preocupat, lucrurile mergeau mai greu decît se aşteptase. Pe atunci, în afară de Vladimir Ilici, mai locuiau la München Martov, Potresov şi Vera Zasulici. Plehanov şi Akselrod voiau ca ziarul să apară undeva în Elveţia sub conducerea lor directă. Amîndoi, ca şi Vera Zasulici la început, nu acordau o importanţă deosebită „Iskrei", subapreciau rolul organizator pe care putea să-l aibă şi chiar l-a avut „Iskra" ; pe ei îi interesa mult mai mult „Zarea".

„Nu-i mare lucru de capul «Iskrei voastre»", spunea la început în glumă Vera Ivanovna. Era, desigur, o glumă, dar care dovedea o anumită subapreciere a întregii acţiuni. Vladimir Ilici considera că „Iskra" trebuie să se ţină deoparte faţă de centrul emigraţiei, să aibă un caracter conspirativ, lucru de o însemnătate deosebită pentru relaţiile cu Rusia, pentru corespondenţă, pentru vizitele tovarăşilor. După părerea bătrînilor, această atitudine denota lipsa dorinţei de a muta ziarul în Elveţia şi de a accepta conducerea lor, dorinţa de a urma o linie proprie. De aceea nu se prea grăbeau să ne dea ajutor. Vladimir Ilici îşi dădea seama de lucrul acesta şi manifesta o oarecare nervozitate. El nutrea o simpatie cu totul deosebită pentru

[1] – făinoase. – *Nota trad.*

grupul „Eliberarea muncii". Lenin ţinea foarte mult nu numai la Plehanov, dar şi la Akselrod, la Zasulici. „Ai s-o cunoşti pe Vera Ivanovna – mi-a spus Vladimir Ilici în prima seară cînd am sosit la München. – E de o puritate cristalină". Şi avea dreptate.

Vera Ivanovna a fost singura din grupul „Eliberarea muncii" care s-a apropiat de „Iskra". Ea a stat împreună cu noi la München şi la Londra, trăind viaţa redacţiei „Iskrei", cu bucuriile şi amărăciunile ei, sorbind ştirile care soseau din Rusia.

„Grozavă mai devine «Iskra»", glumea ea pe măsură ce influenţa „Iskrei" creştea şi se extindea. Vera Ivanovna îmi povestea adesea despre anii grei şi trişti ai emigraţiei.

Noi n-am cunoscut niciodată o viaţă în emigraţie ca cea a grupului „Eliberarea muncii". Am păstrat tot timpul cele mai strînse legături cu Rusia şi în permanenţă veneau la noi oameni de acolo. În emigraţie eram mult mai bine informaţi decît dacă am fi stat într-un oraş de provincie din patrie ; trăiam exclusiv cu gîndul la activitatea din Rusia, unde munca lua avînt şi mişcarea muncitorească se dezvolta. Grupul „Eliberarea muncii" era rupt de Rusia ; el a trăit în străinătate în anii celei mai întunecate reacţiuni. Venirea unui student din Rusia constituia un adevărat eveniment, dar oamenii sosiţi din Rusia se temeau să treacă pe la membrii grupului. În iurul anului 1890 Klasson şi Korobko l-au vizitat pe Plehanov, dar imediat ce s-au întors în ţară au fost chemaţi la jandarmerie şi anchetaţi ce au căutat pe la el. Urmărirea era perfect organizată.

Dintre toţi membrii grupului „Eliberarea muncii", Vera Ivanovna se simţea cea mai singură. Plehanov şi Akselrod aveau totuşi familie. Vera Ivanovna îmi vorbea adesea de singurătatea ei : „N-am nici un om apropiat", spunea ea, dar îndată căuta să-şi ascundă amărăciunea printr-o glumă : „Ştiu că ţineţi la mine, dar, cînd am să mor, o să puneţi pe masă o ceaşcă de ceai mai puţin, şi-atîta tot".

Simţea nespus de mult nevoia de a avea o familie, poate şi din cauză că fusese „luată de suflet" de nişte oameni străini. S-o fi văzut cu cîtă dragoste se juca cu băieţelul bălai al Dimkăi (sora lui P. G. Smidovici) ! Vera Ivanovna dădea chiar dovadă de simţ gospodăresc şi se ocupa de aprovizionare cu toată grija în zilele cînd îi venea rîndul să gătească (la Londra, Vera Ivanovna, Martov şi Alekseev îşi duceau gospodăria în comun). Cred însă că puţini erau cei care bănuiau înclinaţiile Verei Iva-

novna spre viața de familie și spre gospodărie. Trăia ca o nihilistă – se îmbrăca neglijent, fuma ca un horn, în odaia ei domnea o dezordine de neînchipuit și nu dădea voie nimănui să deretice pe acolo. Mînca destul de fantezist. Îmi amintesc că am văzut-o o dată cum își frigea carne pe lampa de gaz ; tăia cu foarfeca bucățele de carne și le mînca.

„Cînd am stat în Anglia – ne povestea ea –, niște englezoaice s-au pus o dată la o conversație cu mine : «Cît timp lăsați carnea să se frigă ?» – «Depinde – le-am răspuns eu. – Dacă mi-e tare foame, vreo zece minute, dar, dacă n-am poftă de mîncare, vreo trei ore». Atunci m-au lăsat în pace".

Cînd avea de scris, Vera Ivanovna se încuia în odaia ei, nu mînca nimic și bea numai cafea neagră tare.

Vera Ivanovna tînjea nespus de dorul Rusiei. În 1899, mi se pare, a fost ilegal în Rusia, nu într-o misiune, ci, cum s-a exprimat ea, „ca să văd măcar un țăran, să-mi dau seama ce mutră are acum". Cînd a început să apară „Iskra", ea a simțit că aici este un crîmpei din activitatea Rusiei și s-a ținut de ea din răsputeri. Să fi plecat de la „Iskra" însemna pentru ea să se rupă din nou de Rusia, să se cufunde iar în atmosfera mortifiantă în care trăiau emigranții izolați de patrie.

Iată de ce, cînd la Congresul al II-lea s-a pus problema cine să intre în redacția „Iskrei", ea și-a ieșit din fire. Pentru dînsa aceasta nu era o chestiune de amor propriu, ci o problemă de viață și de moarte.

În 1905 a plecat în Rusia și a rămas acolo.

La Congresul al II-lea Vera Ivanovna s-a ridicat pentru prima oară în viață împotriva lui Plehanov. O legau de Plehanov ani îndelungați de luptă comună ; ea își dădea seama ce rol mare jucase el în îndrumarea mișcării revoluționare pe un făgaș just, îl prețuia ca întemeietor al social-democrației ruse, îi aprecia inteligența și talentele remarcabile. Cea mai mică neînțelegere cu Plehanov o făcea să se frămînte îngrozitor, dar în acel caz nu l-a urmat.

Soarta lui Plehanov a fost tragică. În domeniul teoriei, el are merite excepționale în mișcarea muncitorească. Dar anii emigrației au lăsat urme, rupîndu-l de realitatea din Rusia. Mișcarea muncitorească largă, de masă a început după plecarea lui în străinătate. El se întîlnea cu reprezentanții diferitelor partide, cu scriitori, cu studenți și chiar cu unii muncitori, dar nu vedea masa muncitorească rusă, nu lucra cu ea, n-o simțea. Cînd primeau vreo corespondență din Rusia care dezvăluia noi forme ale mișcării și te făcea să simți perspectivele acesteia, Vladimir Ilici, Martov și chiar Vera Ivanovna o citeau cu nesaț. După aceea Vladimir Ilici se plimba mult timp prin odaie și seara nu putea să adoarmă. Cînd ne-am mutat la Geneva, am încercat să-i arăt lui Plehanov corespondențele și scrisorile și m-a mirat felul cum a reacționat : parcă-i fugea pămîntul de sub picioare. Pe față i s-a întipărit o expresie de neîncredere și n-a mai vorbit niciodată de aceste scrisori și corespondențe.

Atitudinea lui de neîncredere față de scrisorile din Rusia s-a accentuat după Congresul al II-lea.

La început m-am simțit chiar oarecum jignită din pricina acestui lucru, dar apoi am ajuns la concluzia că Plehanov, fiind plecat de mult din Rusia, nu mai poseda acel criteriu, izvorît din experiență, care îți permite să discerni importanța fiecărei corespondențe, să citești multe lucruri printre rînduri.

La „Iskra" veneau adesea muncitori. Firește, fiecare voia să-l vadă pe Plehanov. Era mult mai greu să ajungi la Plehanov decît la noi sau la Martov, dar, chiar dacă un muncitor era primit de el, pleca animat de sentimente contradictorii. Era impresionat de inteligența sclipitoare a lui Plehanov, de cunoștințele și de replicile lui spirituale, dar, plecînd de la dînsul, muncitorul simțea distanța uriașă ce-l despărțea de strălucitul teoretician. Pînă la urmă nu izbutea să discute cu Plehanov despre ceea ce îl frămînta, nu izbutea să-i povestească ce avusese de gînd, să se sfătuiască cu el.

Iar dacă muncitorul nu era cumva de acord cu Plehanov, dacă încerca să-și expună părerea, Plehanov începea să se enerveze : „Părinții dumitale umblau încă de-a bușilea cînd eu..."

Probabil că în primii ani ai emigrației nu se întîmpla astfel, dar pe la 1900 Plehanov pierduse deja contactul direct cu Rusia. În 1905 el n-a venit în Rusia.

Pavel Borisovici Akselrod era într-o măsură mult mai mare decît Plehanov și Zasulici un organizator. El avea contact mai mult decît toți ceilalți cu noii sosiți din Rusia, care își petreceau la el aproape tot timpul, la el luau și masa. Pavel Borisovici îi întreba amănunțit despre tot ce se petrecea în țară.

El întreținea corespondență cu Rusia, cunoștea metodele conspirative de legătură. Dar vă puteți închipui cum se putea simți un organizator revoluționar rus după atîția ani petrecuți în emigrație în Elveția ! Pavel Borisovici își pierduse în mare măsură

capacitatea de muncă ; nopți de-a rîndul nu dormea, pentru a scrie trebuia să se încordeze la maximum, uneori nefiind în stare luni de zile să termine un articol început ; era aproape cu neputință să-i deslușești scrisul din cauza nervozității.

Scrisul lui Akselrod îl impresiona întotdeauna pe Vladimir Ilici. „E groaznic să ajungi ca Akselrod", spunea el de multe ori. Vladimir Ilici a vorbit nu o dată despre scrisul lui Akselrod cu doctorul Kramer, care l-a tratat în timpul ultimei sale boli. Cînd fusese prima dată în străinătate, în 1895, Vladimir Ilici discutase despre problemele organizatorice cel mai mult cu Akselrod, despre care mi-a vorbit mult cînd am ajuns la München. Chiar atunci cînd nu mai putea nici scrie, nici rosti vreun cuvînt, el mă întreba ce face Akselrod, arătîndu-mi numele lui în ziar.

P. B. Akselrod era deosebit de supărat de faptul că „Iskra" nu se edita în Elveția și că relațiile cu Rusia nu erau întreținute prin intermediul lui. De aceea a fost el atît de pornit la Congresul al II-lea, cînd s-a pus problema celor trei membri ai redacției ziarului. „Iskra" avea să fie centrul organizatoric, iar el înlăturat din redacție ! Și aceasta cînd la Congresul al II-lea se simțise mai mult ca oricînd suflul Rusiei.

Cînd am ajuns la München, dintre membrii grupului „Eliberarea muncii" locuia acolo numai Zasulici. Avea un pașaport bulgăresc pe alt nume și își zicea Velika Dmitrievna.

Tot cu pașapoarte bulgare urmau să stea și ceilalți. Pînă la sosirea mea, Vladimir Ilici stătuse pur și simplu fără pașaport. Cînd am venit eu, a luat pașaportul unui bulgar – doctorul Iordanov –, a înscris-o în el pe soția sa Marița și ne-am instalat într-o cameră închiriată la o familie de muncitor. Înainte de a veni eu, secretara „Iskrei" fusese Inna Ghermoghenovna Smidovici-Leman, care stătea și ea cu pașaport bulgăresc și își spunea Dimka. Vladimir Ilici convenise cu ceilalți ca eu să fiu secretara „Iskrei" atunci cînd voi veni. Aceasta însemna, desigur, că relațiile cu Rusia aveau să fie controlate îndeaproape de Vladimir Ilici. Pe atunci Martov și Potresov n-au obiectat împotriva acestei propuneri, iar grupul „Eliberarea muncii" nu avea un alt candidat și nici nu acorda o importanță deosebită „Iskrei". Vladimir Ilici mi-a spus că nu i-a fost prea plăcut să procedeze astfel, dar considera că acest lucru este necesar pentru ca lucrurile să meargă bine. Chiar de la început a fost foarte mult de lucru. Munca era organizată în felul următor : scrisorile din Rusia erau expediate în diferite orașe din Germania pe adresele

unor tovarăși germani, iar aceștia le reexpediau doctorului Leman, care ni le trimetea nouă.

Cu puțin timp înainte se produsese o întreagă încurcătură. Oamenii izbutiseră, în sfîrșit, să organizeze o tipografie în Rusia, la Chișinău, unde să se poată tipări broșuri ; conducătorul acesteia, Akim (Leon Goldman, fratele lui Liber), expediase pe adresa lui Leman o pernă, în care erau cusute exemplare din broșurile tipărite. Leman, nedumerit, a refuzat să ridice perna de la poștă, dar, cînd ai noștri au aflat și au dat alarma, a scos pachetul și a spus că de acum înainte va primi orice va sosi pe numele lui, chiar și un tren întreg.

Expedierea „Iskrei" în Rusia nu era încă organizată. Ziarul era transportat în special în valize cu fund dublu, folosindu-se pentru aceasta diferiți călători care duceau valizele în Rusia și le predau la locul convenit, la locuințele conspirative.

O astfel de locuință conspirativă era la Pskov casa familiei Lepeșinski, alta se afla la Kiev și în alte locuri. După ce scoteau materialul din valiză, tovarășii ruși îl predau organizației. Transportul era abia în curs de organizare cu ajutorul letonilor Rohlau și Skubikis.

Toate acestea ne răpeau destul timp. De asemenea pierdeam mult timp cu tot felul de tratative, care apoi nu dădeau nici un rezultat.

Îmi aduc aminte cum odată s-a pierdut o săptămînă întreagă ducîndu-se tratative cu un individ care voia să intre în legături cu contrabandiștii, călătorind de-a lungul graniței cu un aparat fotografic. Aparatul trebuia să i-l cumpărăm noi.

Purtam corespondență cu agenții „Iskrei" din Berlin, din Paris, din Elveția și Belgia. Ei ne ajutau cum puteau, căutînd oameni care să accepte să ducă valizele, procurîndu-ne bani, adrese, stabilind legături etc.

În octombrie 1901 s-a constituit din grupurile de simpatizanți așa-numita „Ligă din străinătate a social-democrației revoluționare ruse".

Legăturile cu Rusia se dezvoltau foarte repede. Unul dintre cei mai activi corespondenți ai „Iskrei" era muncitorul Babușkin din Petrograd, pe care Vladimir Ilici îl întîlnise înainte de a pleca din Rusia și cu care se înțelesese în această privință. El ne trimetea o mulțime de corespondențe din Orehovo-Zuevo, Vladimir, Gus-Hrustalnîi, Ivanovo-Voznesensk, Kohma, Kinești.

El vizita în permanență aceste localități și strîngea legăturile cu muncitorii de acolo. Primeam scrisori de la Petrograd și Moscova, din Ural și din sudul Rusiei. Corespondam cu Uniunea din nord [1]. În curînd a sosit din Ivanovo-Voznesensk un reprezentant al Uniunii – Noskov. Era greu să-ți închipui un rus mai tipic. Era blond, cu ochi albaștri, puțin adus de spate și vorbea accentuînd pe „o". Plecase în străinătate doar cu o legăturică. Voia să se înțeleagă cu noi în privința tuturor problemelor. Banii pentru călătorie îi dăduse un unchi al său, mic fabricant din Ivanovo-Voznesensk, numai ca să scape de nepotul neastîmpărat, care ba era arestat, ba i se făceau percheziții acasă. Boris Nikolaevici (de fapt îl chema Vladimir Aleksandrovici, dar acesta era numele său conspirativ) era un bun activist, priceput în problemele practice ale muncii. Îl mai întîlnisem la Ufa, unde se oprise o dată, în trecere spre Ekaterinburg. Plecase în străinătate pentru a stabili legături. Aceasta era specialitatea lui. Îmi amintesc cum s-a instalat pe plita din strîmta noastră bucătărie din München și ne-a povestit cu ochii strălucind despre activitatea Uniunii din nord. Vorbind, se înflăcăra teribil. Cu întrebările pe care i le punea, Vladimir Ilici nu făcea decît să toarne gaz pe foc. Cît a stat în străinătate, Boris și-a făcut un caiet, în care și-a notat cu grijă toate legăturile : unde stă fiecare, cu ce se ocupă, prin ce poate fi folositor. Apoi ne-a lăsat nouă aceste legături. Era un fel de poet în materie de organizare. De altfel, idealiza prea mult oamenii și munca și nu știa să privească realitatea fără frică, drept în față. După Congresul al II-lea a fost împăciuitorist, iar apoi a dispărut de pe scena politică. A murit în perioada reacțiunii.

Au mai venit la München și alții. Încă înainte de sosirea mea, trecuse pe acolo Struve. Încă de pe atunci, între el și noi lucrurile mergeau spre ruptură. Struve trecea din tabăra social-democrației în tabăra liberalilor. În cursul ultimei sale vizite la München se produsese o ciocnire violentă. Vera Ivanovna îl poreclise „vițelul potcovit", iar Vladimir Ilici și Plehanov nu mai contau pe el nici cum. Vera Ivanovna considera însă că nu

[1] Uniunea muncitorilor din nord sau Uniunea din nord era centrul activiștilor organizațiilor social-democrate din gubernille Vladimir, Kostroma și Iaroslavl (iar mai tîrziu și Tver). A luat ființă în 1900. Din Uniune făceau parte Varențova, Noskov, Liubimov, Karpov și alții. În vara anului 1902 Uniunea a fost dizolvată de poliția țaristă, iar membrii ei arestați. – *Nota red.*

e iremediabil pierdut. Ea și cu Potresov erau denumiți în glumă „Struve-freundliche Partei" [1].

Struve a venit din nou după sosirea mea la München. Vladimir Ilici a refuzat să se mai întîlnească cu el. M-am dus eu la o întrevedere cu Struve, acasă la Vera Ivanovna. Întîlnirea a fost foarte penibilă. Struve se simțea profund jignit. În purtarea lui era ceva deprimant, ceva din personajele lui Dostoievski. Spunea că este considerat un renegat și alte lucruri de același gen, își bătea joc de el însuși. Nu mai țin minte exact ce a mai spus atunci, dar am reținut sentimentul apăsător cu care m-am întors de la această întrevedere. Era clar că Struve e un om străin, ostil partidului. Vladimir Ilici avea dreptate. Mai tîrziu, Nina Aleksandrovna, soția lui Struve, mi-a trimis prin cineva – nu mai țin minte prin cine anume – salutări și o cutie de marmeladă. Ea nu avea nici o influență asupra lui Struve și cred că nici nu-și dădea seama încotro se îndreaptă soțul ei. El însă își dădea seama.

După sosirea mea, ne-am instalat în casa unui muncitor german. Era o familie mare, vreo 6 persoane. Toți locuiau într-o bucătărie și o cămăruță mică. Peste tot domnea însă o curățenie desăvîrșită, copiii erau politicoși și îngrijit îmbrăcați. Am decis că e mai bine ca Vladimir Ilici să înceapă să mănînce acasă și am început să gătesc. Găteam în bucătăria gazdelor, dar trebuia să prepar totul la noi în odaie. Căutam să fac cît mai puțin zgomot, deoarece Vladimir Ilici începuse pe atunci să scrie „Ce-i de făcut ?" Cînd lucra, se plimba de obicei cu pași repezi prin odaie și repeta în șoaptă ceea ce avea de gînd să scrie. Mă obișnuisem cu felul lui de a lucra. În timp ce scria, nu vorbeam cu el, nu-l întrebam nimic. Apoi, cînd ieșeam în oraș să ne plimbăm, el îmi povestea ce scrie, la ce se gîndește. Aceasta devenise pentru el o necesitate, tot așa cum îi era necesar să rostească întîi în șoaptă articolul, înainte de a-l scrie. Făceam plimbări lungi prin împrejurimile Münchenului, alegînd locurile mai retrase, unde era lume puțină.

O lună mai tîrziu ne-am mutat singuri într-o suburbie a Münchenului – Schwabing – într-un imobil mare, ca atîtea altele construite pe atunci. Am cumpărat și „mobilierul" necesar (la plecare am vîndut totul cu 12 mărci) și ne-am organizat o viață mai independentă.

[1] „Partidul-prieten al lui Struve". – *Nota trad.*

Pe la 12 și ceva, după masă, venea Martov, mai veneau și alții ; avea loc așa-numita ședință a „redacției". Martov vorbea într-una, sărind mereu de la un subiect la altul. Citea enorm, afla întotdeauna, nu se știe de unde, o mulțime de noutăți, cunoștea pe toată lumea și știa tot ce se întîmplă. „Martov este un ziarist tipic – spunea adesea despre el Vladimir Ilici. – Un om extrem de talentat și foarte impresionabil, prinde totul din zbor, dar are o atitudine ușuratică față de orice". Pentru „Iskra", Martov era pur și simplu de neînlocuit. Pe Vladimir Ilici aceste discuții zilnice de cîte 5–6 ore îl oboseau îngrozitor, îl îmbolnăveau pur și simplu, îl făceau incapabil de muncă. Într-o zi m-a rugat să mă duc la Martov și să-i spun să nu mai vină la noi. Am convenit că mă voi duce eu la Martov, îi voi povesti despre scrisorile primite și mă voi înțelege cu el asupra muncii. Nu a ieșit însă nimic, căci după două zile totul mergea iar ca înainte. Martov nu putea să trăiască fără aceste discuții. După ce pleca de la noi, se ducea cu Vera Ivanovna, Dimka și Blumenfeld [1] la cafenea, unde stăteau ore întregi.

Apoi a sosit Dan cu soția și copiii. Martov a început să-și petreacă zile întregi la ei.

În octombrie ne-am dus la Zürich, în vederea fuziunii cu „Rabocee Delo". Fuziunea însă nu s-a realizat. Akimov, Kricevski și alții au ajuns să susțină niște absurdități. Martov a vorbit cu o înflăcărare extremă împotriva celor de la „Rabocee Delo", și-a smuls chiar cravata de la gît. Pentru prima dată l-am văzut într-o astfel de stare. Plehanov era sclipitor de spiritual. S-a întocmit o rezoluție în care s-a arătat că fuziunea este imposibilă. Dan a citit-o la conferință cu o voce seacă. Adversarii i-au strigat „nunțiu papal".

Această sciziune n-a prea impresionat pe nimeni. Martov și Lenin nu lucrau cu „Rabocee Delo", astfel că în fond nici nu s-a produs o ruptură, deoarece nu existase o muncă în comun. Pe de altă parte, Plehanov era foarte bine dispus, deoarece adversarul cu care avusese atîta de furcă fusese complet învins. Plehanov era vesel și volubil.

Am locuit la același hotel, am mîncat împreună și am petrecut zile foarte plăcute.

[1] Blumenfeld culegea „Iskra", în tipografii social-democrate germane, mai întîi la Leipzig, apoi la München. Era un excelent zețar și un bun tovarăș. Punea mult suflet în activitatea sa. Ținea foarte mult la Vera Ivanovna și avea întotdeauna grijă de ea. Cu Plehanov nu se prea înțelegea. – *N. K.*

Numai arareori se iveau deosebiri abia vizibile în abordarea unor probleme.

Mi s-a întipărit în minte o discuție. La cafenea, alături de camera în care ședeam, era o sală de gimnastică, unde se făceau tocmai atunci exerciții de scrimă. Mai mulți muncitori, înarmați cu scuturi, luptau încrucișînd spade de carton. Plehanov spuse rîzînd : „Așa o să luptăm și noi în viitoarea orînduire". În timp ce ne întorceam acasă, Akselrod, care mergea alături de mine, a continuat discuția începută de Plehanov. „În viitoarea orînduire va fi o plictiseală de moarte, nu va exista nici un fel de luptă".

Pe atunci eram încă extrem de timidă și n-am răspuns nimic, dar îmi amintesc că aceste păreri m-au mirat.

După întoarcerea de la Zürich, Vladimir Ilici a început să lucreze de zor pentru a termina „Ce-i de făcut ?". Mai tîrziu menșevicii au atacat cu furie această lucrare, dar pe atunci ea i-a cucerit pe toți, mai cu seamă pe cei care erau îndeaproape legați de activitatea din Rusia. „Ce-i de făcut ?" reprezenta o înflăcărată chemare la organizare, trasa planul vast al unei organizații în care fiecare își putea găsi locul devenind un șurub al mașinii revoluționare, un șurub fără care nu se putea duce munca, oricît de mic ar fi fost el. Lucrarea îndemna la muncă dîrză și neobosită în vederea creării temeliei necesare pentru ca, în condițiile de atunci din Rusia, să poată exista partidul nu în vorbe, ci în fapte. Un social-democrat nu trebuie să se teamă de muncă îndelungată, trebuie să muncească fără preget, să fie totdeauna gata *„pentru orice,* începînd cu salvarea onoarei, a prestigiului și a continuității partidului în momentul celei mai mari «asupriri» a revoluționarilor și sfîrșind cu pregătirea, fixarea datei și înfăptuirea *insurecției armate a întregului popor"*, scria Vladimir Ilici în „Ce-i de făcut ?" [1]

De cînd a fost scrisă această carte au trecut 27 de ani, ani în care toate condițiile muncii partidului s-au schimbat radical, iar în fața mișcării muncitorești au apărut sarcini cu totul noi. Și acum încă te cucerește patosul revoluționar al acestei cărți ; ea trebuie studiată și astăzi de cel care vrea să fie leninist nu în vorbe, ci în fapte.

[1] *V. I. Lenin,* Opere, vol. 5, Editura politică, 1958, pag. 495. – *Nota red.*

Dacă lucrarea „Prietenii poporului“ [1] a avut o însemnătate uriașă pentru stabilirea căii pe care trebuie să meargă mișcarea revoluționară, „Ce-i de făcut ?“ trasa planul unei vaste activități revoluționare, indica o muncă concretă.

Era limpede că încă nu se putea ține un congres al partidului, că încă nu existau condițiile necesare pentru ca el să nu rămînă suspendat în aer, așa cum se întîmplase cu primul congres, că era nevoie de o îndelungată muncă de pregătire. De aceea nimeni nu a luat în serios încercarea Bundului de a convoca un congres la Belostock. Din partea „Iskrei“ a plecat acolo Dan, luînd cu el o valiză al cărei fund dublu era plin cu exemplare din „Ce-i de făcut ?“. Congresul din Belostock s-a transformat într-o conferință.

Pe Vladimir Ilici îl interesa în mod deosebit părerea muncitorilor despre „Ce-i de făcut ?“. La 16 iulie 1902 el i-a scris lui Ivan Ivanovici Radcenko : „M-a bucurat foarte mult ceea ce mi-ai comunicat despre convorbirea cu muncitorii. Avem foarte rar prilejul să primim astfel de scrisori, care într-adevăr îți inspiră un puternic optimism. Transmiteți neapărat acest lucru muncitorilor voștri și rugați-i să ne scrie și ei *nu numai pentru publicare,* ci și pur și simplu pentru a face schimb de idei ca să nu pierdem legătura cu voi și să putem să ne înțelegem unii pe alții. Personal mă interesează deosebit de mult cum privesc muncitorii «Ce-i de făcut ?», căci n-am aflat pînă în prezent părerea muncitorilor despre ea“ [2].

„Iskra“ lucra din plin, și influența ei creștea. Se pregătea programul partidului în vederea congresului. Plehanov și Akselrod au venit la München spre a-l discuta. Plehanov critica unele pasaje din schița de program făcută de Lenin. Vera Ivanovna nu era de acord cu Lenin în toate privințele, dar nici nu era în întregime de partea lui Plehanov. Akselrod era de acord cu Lenin în anumite puncte. Ședința a avut loc într-o atmosferă apăsătoare. Vera Ivanovna voia să-i obiecteze lui Plehanov, dar acesta a adoptat o atitudine intransigentă și, încrucișîndu-și brațele pe piept, a privit-o astfel încît ea s-a încurcat de tot. S-a ajuns să se pună chestiunea la vot. Înainte

[1] *V. I. Lenin,* Opere, vol. 1, Editura politică, 1958, pag. 119–326. – *Nota red.*

[2] *V. I. Lenin,* Opere, vol. XXVIII, ed. a 3-a rusă, pag. 142. – *Nota red.*

de votare, Akselrod, care în chestiunea respectivă era de acord cu Lenin, a declarat că îl doare capul și vrea să se plimbe puțin.

Vladimir Ilici era extrem de enervat. Astfel nu se putea lucra. Ce fel de discuție concretă era aceasta ?

Munca trebuia organizată în interesul cauzei, astfel încît să nu se introducă în ea elementul personal, iar hotărîrile să nu fie influențate de capricii sau de relațiile personale, formate în decursul vremii.

Vladimir Ilici suferea foarte mult din pricina fiecărei neînțelegeri cu Plehanov, era nervos, nopți întregi nu dormea. Iar Plehanov era supărat, bosumflat.

După ce a citit articolul lui Vladimir Ilici pentru numărul 4 din „Zarea“, Plehanov l-a restituit Verei Ivanovna cu adnotări pe margine, în care și-a vărsat tot năduful. Cînd a văzut adnotările, Vladimir Ilici și-a ieșit din fire și s-a frămîntat mult.

În momentul acela am aflat că „Iskra“ nu se mai poate tipări la München, deoarece proprietarul tipografiei nu mai vrea să-și asume riscul. Trebuia să ne mutăm undeva. Dar unde ? Plehanov și Akselrod insistau pentru Elveția, dar ceilalți, cunoscînd atmosfera ce domnise la ședință cu prilejul discutării programului, s-au pronunțat pentru Londra.

Mai tîrziu ne aminteam de timpul petrecut la München ca de o perioadă luminoasă din viața noastră. Următorii ani de emigrație au fost mult mai grei. În timpul cît am stat la München încă nu se produsese o fisură atît de adîncă în relațiile personale dintre Vladimir Ilici, Martov, Potresov și Zasulici. Toate forțele erau concentrate în vederea unui singur scop : crearea unui ziar pe întreaga Rusie. Se desfășura o muncă intensă pentru gruparea forțelor în jurul „Iskrei“. Toată lumea simțea că organizația crește, că s-a trasat o cale justă spre crearea partidului.

De aceea am putut fi nu numai aparent, ci și în sinea noastră atît de veseli la carnaval, de aceea a fost posibil optimismul nostru general din timpul călătoriei la Zürich etc.

Nu dădeam o atenție prea mare vieții locale. O observam mai mult din afară. Uneori mergeam la cîte o adunare, dar în general acestea nu erau prea interesante. Îmi amintesc cum s-a sărbătorit ziua de 1 Mai. În anul acela s-a permis pentru prima dată social-democrației germane să organizeze o demonstrație,

cu condiția ca oamenii să nu se adune în oraș, ci să organizeze o serbare în afara orașului.

Și astfel, coloane destul de mari de social-democrați germani, cu ridichi în buzunare, însoțiți de nevestele și copiii lor, au trecut în tăcere și foarte repede prin oraș, îndreptîndu-se spre un restaurant din afara orașului, unde să bea bere. Nu se vedea nici un steag, nici o pancartă. Acest „Maifeier“ [1] nu părea cîtuși de puțin o demonstrație în numele triumfului clasei muncitoare în lumea întreagă.

Nu ne-am dus la restaurantul spre care se îndreptau coloanele, ci am rămas în urma demonstrației și am pornit-o ca de obicei să ne plimbăm pe străzile Münchenului, spre a scăpa de sentimentul de dezamăgire care ni se furișase fără voie în suflet. Am fi vrut să participăm la o acțiune de luptă, iar nu la o demonstrație cu aprobarea poliției.

Întrucît respectam cu strictețe regulile conspirației, nu ne vedeam de loc cu tovarășii germani. Ne întîlneam numai cu Parvus, care locuia cu soția și fiul său tot în Schwabing, nu departe de noi. Într-o zi a venit pe la el Rosa Luxemburg, și Vladimir Ilici s-a dus s-o vadă. Pe atunci Parvus avea o poziție de stînga foarte pronunțată, colabora la „Iskra“ și se interesa de problemele ruse.

În drum spre Londra am trecut prin Liège. Pe atunci locuiau acolo Nikolai Leonidovici Meșcereakov cu soția, vechi colegi de ai mei de la școala duminicală. Pe vremea cînd îl cunoscusem, Meșcereakov făcea încă parte din organizația „Narodnaia Volea“. El a fost primul care m-a introdus în activitatea ilegală, m-a învățat regulile conspirației și m-a ajutat să devin social-democrată, dîndu-mi mereu publicații tipărite în străinătate de grupul „Eliberarea muncii“.

Acum era social-democrat. Locuia de mult în Belgia, cunoștea perfect mișcarea locală și am hotărît să ne abatem pe la el.

Pe atunci la Liège domnea o puternică agitație. În urmă cu cîteva zile, armata trăsese în greviști. După fețele muncitorilor, după grupurile de oameni adunați pe străzi, îți puteai da seama ce frămîntare domnește în cartierele muncitorești. Ne-am dus să vizităm Casa poporului. Era situată într-un loc foarte nepotrivit, mulțimea putînd fi prinsă ușor în piața din fața casei ca

[1] – Sărbătorirea lui 1 Mai. – *Nota trad.*

într-o capcană. Muncitorii se îndreptau spre Casa poporului. Dar pentru ca să nu se adune prea multă lume, conducerea partidului organiza adunări în toate cartierele muncitorești. Încercam un sentiment de neîncredere față de conducătorii social-democrației belgiene. Părea că există un fel de diviziune a muncii : armata trăgea asupra mulțimii, iar aceștia căutau modalități de a o liniști...

VIAȚA LA LONDRA

1902—1903

Am sosit la Londra în aprilie 1902.

Orașul ne-a impresionat prin aspectul său grandios. Deși în ziua cînd am sosit era vreme urîtă, fața lui Vladimir Ilici s-a înviorat dintr-o dată, și el a început să studieze cu atenție această citadelă a capitalismului, uitînd pentru o clipă de Plehanov și de conflictele din redacție.

În gară ne aștepta Nikolai Aleksandrovici Alekseev, un tovarăș care locuia în emigrație la Londra și învățase perfect limba engleză. La început ne-a servit drept călăuză, căci eram destul de neajutorați. Avusesem impresia că cunoaștem limba engleză, deoarece în Siberia traduseserăm chiar din engleză în rusă o carte groasă, scrisă de soții Webb. Eu învățasem engleza în închisoare, după un manual, dar nu auzisem niciodată vorbindu-se englezește. Cînd am început să traducem la Șușenskoe din Webb, Vladimir Ilici s-a îngrozit de accentul meu : „Sora mea a avut o profesoară care pronunța cu totul altfel“. Nu l-am contrazis și am luat-o de la capăt. Cînd am sosit însă la Londra, am constatat că nu înțelegem nici o iotă din ce se vorbește și că nici englezii nu ne înțeleg pe noi. La început au fost situații cît se poate de comice. Pe Vladimir Ilici acest lucru îl amuza, dar în același timp îl necăjea. El s-a apucat cu rîvnă să studieze limba. Am început să ne ducem la tot felul de adunări și, așezați în primele rînduri, ne uitam cu atenție drept în gura oratorului. În primele săptămîni mergeam destul de des în Hyde Park. Acolo vezi luînd cuvîntul ba un orator, ba altul, și fiecare vorbește trecătorilor despre ce-i trece prin minte. Într-un loc, un ateu căuta să demonstreze unui mic grup de curioși că nu există dumnezeu ; ascultam deosebit de atenți

pe un astfel de orator, deoarece vorbea cu accent irlandez, pe care îl înțelegeam mai ușor. Alături, un ofițer din „Armata salvării" îl invoca țipînd isteric pe dumnezeul cel atotputernic, iar ceva mai încolo un vînzător povestea despre viața de ocnă a vînzătorilor din marile magazine... Am învățat multe ascultînd cum se vorbește englezește. Mai tîrziu, mulțumită unui anunț, Vladimir Ilici a intrat în legătură cu doi englezi care voiau să învețe rusa, predînd în schimb engleza, și a lucrat mult cu ei. A învățat limba destul de bine.

Vladimir Ilici studia și Londra. El nu se ducea pe la muzee, cu excepția lui „British Museum", unde își petrecea jumătate din timp. Acolo însă nu-l atrăgea propriu-zis muzeul, ci biblioteca cea mai bogată din lume, și condițiile create pentru activitatea științifică. Vorbesc însă de muzeele obișnuite. Astfel, la muzeul de antichități, după zece minute, Vladimir Ilici se simțea obosit și, de obicei o ștergeam repede din sălile pline cu armuri feudale sau vase egiptene și alte relicve antice. Îmi amintesc de un singur muzeu din care Ilici n-a mai vrut să plece. Era un mic muzeu din Paris, muzeul revoluției de la 1848, amenajat într-o singură cămăruță, pare-mi-se, în Rue des Cordilières. Aici el a examinat fiecare obiect, fiecare desen.

Ilici studia viața Londrei. Îi plăcea să se urce la etajul de sus al omnibusului și să se plimbe mult prin oraș. Îl atrăgea forfota acestui uriaș centru comercial. Altfel vizitam însă scuarurile liniștite, mărginite de case boierești cu geamuri de cristal și îmbrăcate în verdeață, pe unde treceau numai trăsuri elegante, și ulicioarele murdare din apropiere, populate de oamenii muncitori ai Londrei, unde în mijlocul străzii atîrnau rufe întinse la uscat, iar pe treptele caselor se jucau copii gălbejiți. Acolo ne duceam pe jos, și, observînd aceste contraste flagrante dintre bogăție și mizerie, Ilici spunea printre dinți : „Two nations !" („Două națiuni"). Dar și din omnibus puteai vedea multe aspecte caracteristice. În fața barurilor stăteau lumpen-proletari în zdrențe, cu fețe puhave. Printre ei puteai să vezi adesea o femeie beată, cu un ochi învinețit, într-o rochie de catifea cu trenă, dar cu mîneca ruptă, precum și multe alte asemenea aspecte. Tot din omnibus am văzut o dată un bobby (polițist) zdravăn, cu casca lui caracteristică prinsă sub bărbie, împingînd înainte cu mîna-i de fier un băiețandru firav, care pesemne șterpelise ceva și fusese prins asupra faptului, în timp ce mulțimea se ținea după ei, strigînd și fluierînd. O parte din

cei care se aflau în omnibus săriră de la locurile lor și începură și ei să-l huiduiască pe hoțoman. „Mm-da", făcu Vladimir Ilici. De vreo două ori am trecut seara cu omnibusul prin cartierele muncitorești în zi de leafă. Pe trotuarul străzii largi (road) se înșirau nenumărate tarabe, fiecare luminată de cîte o făclie. Trotuarele erau înțesate de o mulțime zgomotoasă de muncitori și muncitoare, care cumpărau tot felul de lucruri și tot acolo își potoleau foamea. Pe Vladimir Ilici îl atrăgeau întotdeauna muncitorii. El se ducea pretutindeni unde se adunau muncitori – afară din oraș, unde muncitorii obosiți veneau să stea ceasuri întregi întinși pe iarbă, la un mic restaurant sau într-o sală de lectură. La Londra erau multe săli de lectură. De fapt, ele constau dintr-o singură odaie, unde intrai de-a dreptul din stradă și unde nu existau scaune, ci numai pupitre pentru lectură și mape cu colecții de ziare. Cel care intra lua ziarul care-l interesa și, după ce îl citea, îl punea la loc. Mai tîrziu Ilici a vrut să introducă și la noi, pretutindeni, asemenea săli de lectură. Ilici se ducea și la micile restaurante populare, și la biserică. În bisericile din Anglia, după terminarea slujbei, se ținea de obicei cîte o scurtă conferință, urmată de discuții. Lui Ilici îi plăcea deosebit de mult să asculte aceste discuții, la care luau cuvîntul muncitori de rînd. El căuta prin ziare anunțurile cu privire la adunările muncitorești din cartierele îndepărtate, unde lucrurile se petreceau fără fast și unde nu veneau lideri, ci numai muncitori de la strung, cum se spune acum. Adunarea era consacrată de obicei discutării unei probleme sau unui proiect, bunăoară, cu privire la orașele-grădini. Ilici asculta cu atenție și apoi spunea plin de bucurie : „Din ei răbufnește pur și simplu socialismul ! Conferențiarul spune tot felul de banalități, dar, cînd ia cuvîntul cîte un muncitor, apucă imediat taurul de coarne, scoate la iveală însăși esența regimului capitalist". Ilici își punea întotdeauna speranțele în muncitorul englez de rînd, care, în ciuda tuturor adversităților, își păstrase instinctul de clasă. Străinii văd de obicei numai aristocrația muncitorească, pervertită de burghezie și îmburghezită. Desigur, Ilici studia și aceste vîrfuri, formele concrete pe care le lua influența burgheziei, nu uita nici o clipă importanța acestui fapt, dar căuta să descopere și forțele motrice ale viitoarei revoluții din Anglia.

Pe la cîte adunări n-am fost ! Odată am nimerit la o biserică social-democrată. În Anglia există și astfel de biserici. Un

activist social-democrat cu o muncă de răspundere a citit fonfăit din biblie, iar apoi a ținut o predică în care susținea că fuga evreilor din Egipt este prototipul fugii muncitorilor din împărăția capitalismului în împărăția socialismului. După aceea toți cei de față s-au sculat în picioare și au cîntat după cărți de rugăciuni social-democrate : „Du-ne, doamne, din împărăția capitalismului în împărăția socialismului". Am mai fost odată la această biserică, numită „Șapte surori", la o convorbire cu tineretul. Un tînăr a ținut o conferință despre socialismul municipal, căutînd să demonstreze că nu este nevoie de nici un fel de revoluție ; social-democratul care cu prilejul primei noastre vizite la biserica „Șapte surori" jucase rolul de popă declară că este de 12 ani membru al partidului și că de 12 ani luptă împotriva oportunismului, iar socialismul municipal nu este decît un oportunism de cea mai pură speță.

Cunoșteam prea puțin viața particulară a socialiștilor englezi. Englezii sînt oameni rezervați. Ei priveau viața boemă a emigranților ruși cu o mirare naivă. Îmi amintesc ce întrebări ciudate mi-a pus un social-democrat englez pe care l-am întîlnit o dată la familia Tahtarev : „Ați stat într-adevăr la închisoare ? Dacă soția mea ar fi băgată la închisoare, nu știu ce-aș face ! Soția mea !" Am putut observa filistinismul în toată obtuzitatea lui în familia gazdei noastre – o familie de muncitori –, precum și la englezii cu care făceam schimb de lecții. Din exemplul lor am putut studia în voie platitudinea fără margini a existenței mic-burgheze în Anglia. Unul dintre englezii care veneau la noi să ia lecții, administratorul unui mare depozit de cărți, susținea că, după părerea lui, socialismul este teoria care apreciază lucrurile cel mai just. „Sînt un socialist convins – ne spunea el. – O vreme chiar am activat ca socialist. Atunci patronul meu m-a chemat și mi-a spus că nu are nevoie de socialiști și că, dacă vreau să rămîn în serviciu, trebuie să-mi văd de treabă. M-am gîndit : socialismul va veni oricum, fie că eu voi activa sau nu, iar eu am nevastă și copii. Acum nu mai spun nimănui că sînt socialist, dar dumneavoastră pot să vă spun".

Acest mister Rymond, care a călătorit prin mai toată Europa, care a trăit în Australia și nu mai știu pe unde și a stat mulți ani la Londra, n-a văzut nici jumătate din ceea ce a reușit să vadă Vladimir Ilici la Londra în anul pe care l-a petrecut acolo. Într-o zi Ilici l-a luat cu el în Whitechapel, la un miting. Ca majoritatea covîrșitoare a englezilor, mister Rymond nu fusese nici-

odată în această parte a orașului locuită de evrei ruși și ducînd o viață aparte, ce nu semăna de loc cu viața restului orașului. De aceea el se mira de tot ce vedea.

Potrivit obiceiului nostru, hoinăream și prin împrejurimile orașului. De cele mai multe ori mergeam în așa-numitul Primrose Hill. Era cursa cea mai ieftină – întreaga plimbare ne costa șase pence. Acolo, de pe un deal, se vedea aproape toată Londra – o uriașă îngrămădire de case, învăluită în fum. De aici ne duceam pe jos mai departe, în sînul naturii – în parcuri și pe drumuri înverzite. Ne plăcea să mergem la Primrose Hill și pentru că în apropiere se afla cimitirul unde era înmormîntat Marx. Deseori ne duceam și pe acolo.

La Londra ne-am întîlnit cu Apollinaria Aleksandrovna Iakubova, membră a grupului nostru din Petrograd. La Petrograd ea fusese foarte activă, toată lumea o aprecia și o iubea ; în afară de aceasta, eu eram legată de dînsa prin munca comună la școala duminicală serală de dincolo de bariera Nevski și prin prietenia comună cu Lidia Mihailovna Knipovici. Apollinaria fugise din deportare, căsătorindu-se apoi cu Tahtarev, fost redactor responsabil al ziarului „Raboceaia Mîsl". Acum locuiau la Londra, în emigrație, și nu mai activau. Apollinaria s-a bucurat foarte mult de sosirea noastră. Tahtarevii au avut o deosebită grijă de noi, ne-au ajutat să ne instalăm convenabil și relativ bine. Ne întîlneam mereu cu Tahtarev, dar, întrucît evitam să discutăm despre „Raboceaia Mîsl", în relațiile noastre exista o anumită încordare. De vreo două ori s-au produs ciocniri și a avut loc o explicație. Dacă nu mă înșel, în ianuarie 1903 Tahtarevii (Tarii) au declarat oficial că simpatizează cu orientarea „Iskrei".

Curînd trebuia să sosească mama, și am hotărît să trecem la o viață de familie, adică să închiriem două odăi și să mîncăm acasă, deoarece stomacurile noastre rusești nu reușeau de loc să se împace cu veșnicele „cozi de bou", cu peștele prăjit în untură și cu cakes-urile ; de altfel, în acea perioadă trăiam pe cheltuiala organizației, așa că trebuia să economisim fiecare copeică, iar cu gătitul acasă viața ar fi costat mai ieftin.

Din punctul de vedere al conspirației, ne aranjaserăm cum nu se putea mai bine. Pe atunci la Londra nu se cereau nici un fel de acte și te puteai înscrie pe orice nume voiai.

Ne-am înscris pe numele de Richter. Un mare avantaj era şi faptul că pentru englezi străinii erau toţi o apă şi-un pămînt, iar gazda ne-a socotit tot timpul nemţi.

Curînd au sosit Martov şi Vera Ivanovna. Îşi înjghebară gospodăria în comun cu Alekseev într-o casă din vecinătatea noastră, care amintea foarte mult pe cele europene. Imediat, Vladimir Ilici s-a aranjat să poată lucra la „British Museum".

Pleca, de obicei, acolo de dimineaţă ; după plecarea lui venea Martov, împreună cu care examinam corespondenţa şi o discutam. În felul acesta Vladimir Ilici a fost scutit de o bună parte din agitaţia care îl obosea atît de mult.

Conflictul cu Plehanov se aplanase oarecum. Vladimir Ilici a plecat pentru o lună în Bretagne să se vadă cu mama sa şi cu Anna Ilinicina şi să stea cu ele puţin la mare. Îi plăcea foarte mult marea, cu veşnica ei mişcare şi cu întinderile ei nemărginite. La mare se odihnea.

Îndată ce ne-am stabilit la Londra, a început să sosească lume la noi. A venit Inna Smidovici – Dimka, care curînd a plecat în Rusia ; a venit şi fratele ei, Petr Ghermoghenovici, care din iniţiativa lui Vladimir Ilici a primit numele conspirativ de Matriona. Stătuse mult la închisoare. După ce a fost eliberat, a devenit un înflăcărat adept al „Iskrei". Se considera un mare specialist în falsificarea paşapoartelor. Susţinea că ştersăturile trebuie făcute cu sudoare. Într-o vreme, la gospodăria comună toate mesele stăteau cu picioarele în sus, servind ca prese pentru paşapoartele de pe care se şterseseră numele. Toată această tehnică era extrem de primitivă, ca şi întreaga noastră conspiraţie din acea vreme. Cînd reciteşti acum corespondenţa cu Rusia, te minunezi de naivitatea metodelor conspirative de atunci. Scrisorile despre batiste (paşapoarte), berea care fierbe, blana călduroasă (literatura ilegală), numele conspirative de oraşe, care începeau cu litera cu care începea şi denumirea oraşului (Odesa-Osip, Tver-Terenti, Poltava-Petea, Pskov-Paşa etc.), înlocuirea numelor bărbăteşti cu nume de femei şi invers – toate acestea erau cît se poate de străvezii, cusute cu aţă albă. Pe atunci aceste metode nu păreau atît de naive şi izbuteau într-o oarecare măsură să inducă în eroare poliţia. La început nu erau atît de mulţi provocatori ca mai tîrziu. Toţi tovarăşii erau oameni de nădejde, se cunoşteau bine unii pe alţii. În Rusia lucrau agenţi ai „Iskrei". Lor li se aducea materialul din străinătate – „Iskra" şi „Zarea", precum şi broşuri –, ei se îngrijeau ca

acesta să fie retipărit în tipografiile ilegale, îl distribuiau comitetelor, aveau grijă să procure corespondenţe pentru „Iskra" şi s-o ţină la curent cu întreaga activitate ilegală ce se desfăşura în Rusia, strîngeau bani pentru ea. La Samara (la Sonia) locuiau Rozătorii – soţii Krjijanovski ; lui Gleb Maksimilianovici i se spunea Claire, iar Zinaidei Pavlovna – Melcul. Tot acolo locuia Maria Ilinicina – Ursuleţul. La Samara s-a constituit imediat un fel de centru. Soţii Krjijanovski aveau un talent deosebit de a strînge oamenii în jurul lor. Lengnik – Kurz – s-a instalat în Sud : o vreme a locuit la Poltava (la Petea), iar apoi la Kiev. La Astrahan stătea Lidia Mihailovna Knipovici – Unchiul. La Pskov se aflau Lepeşinski – Opinca şi Liubov Nikolaevna Radcenko – Paşa. Stepan Ivanovici Radcenko era complet istovit în acea vreme şi se retrăsese din activitatea ilegală, în schimb pentru „Iskra" lucra fără preget fratele său, Ivan Ivanovici (numit şi Arkadi sau Kasian). El era agent de legătură. Un alt agent care difuza „Iskra" în Rusia era Silvin (Vagabondul). La Moscova activa Bauman (numit şi Victor, Copacul, Graurul), precum şi Ivan Vasilievici Babuşkin (Bogdan), care avea strînse legături cu el. Alţi agenţi mai erau Elena Dmitrievna Stasova – Miezul, care avea legături strînse cu organizaţia din Petrograd şi care purta şi numele conspirativ de Absolut, precum şi Glafira Ivanovna Okulova, care după arestarea lui Bauman s-a stabilit sub numele de Iepuraş la Moscova (la Bătrîna). „Iskra" întreţinea o corespondenţă intensă cu toţi aceştia. Vladimir Ilici citea fiecare scrisoare. Ştiam amănunţit ce face fiecare agent al „Iskrei" şi analizam cu ei întreaga lor muncă ; cînd se întrerupeau legăturile între ei, le găseam alte legături, îi anunţam cu privire la arestări etc.

La Baku funcţiona o tipografie pentru „Iskra". Munca era dusă în condiţiile celei mai riguroase conspiraţii. Acolo lucrau fraţii Enukidze, iar conducător era Krasin (Calul). Tipografia era denumită Nina. S-a încercat să se mai organizeze o tipografie în Nord, la Novgorod, denumită Akulina. Ea a fost însă foarte curînd descoperită.

Tipografia ilegală de la Chişinău, pe care o conducea Akim (Leon Goldman), fusese descoperită de autorităţi încă înainte de sosirea noastră la Londra.

Transportul se făcea prin Vilno (prin Grunea).

Tovarășii din Petrograd au încercat să organizeze transportul prin Stockholm. Despre acest transport, care funcționa sub denumirea de „Bere", s-au scris nenumărate scrisori, am expediat puduri de tipărituri la Stockholm și am fost înștiințați că berea s-a primit. Eram convinși că materialul s-a primit la Petrograd și continuam să trimitem ziare și broșuri la Stockholm. În 1905 însă, cînd ne întorceam prin Suedia în Rusia, am aflat că berea se mai află încă la „fabrica de bere", adică la Casa poporului din Stockholm, unde materialul nostru umplea un subsol întreg.

„Butoaiele mici" erau expediate prin Varde ; după cît mi se pare, un colet s-a primit, dar după aceea s-a produs o încurcătură. La Marsilia am instalat-o pe Matriona. Ea trebuia să organizeze transportul prin bucătarii de pe vapoarele care făceau curse la Batum. Aici organizaseră primirea materialului tovarășii din Baku-„caii". De altfel, cea mai mare parte din material era aruncată în mare (broșurile erau învelite în foi de cort impermeabile și azvîrlite în apă la locul convenit, de unde le pescuiau ai noștri). Mihail Ivanovici Kalinin, care lucra pe atunci la o uzină din Petrograd și făcea parte din organizație, a transmis o adresă, prin Miezul, la Toulon unui marinar. Se transporta literatura prin Alexandria (Egipt) și se făceau încercări de a se organiza expedierea prin Persia. Apoi s-a pus la punct transportul prin Kamenețk-Podolsk și prin Lvov. Pentru toate aceste transporturi se cheltuiau o mulțime de bani și de energie ; ele prezentau un mare risc și probabil că la destinație nu ajungea mai mult de a 10-a parte din tot ce se trimetea. Mai expediam de asemenea materiale în valize cu fund dublu și în scoarțele cărților. Materialul primit se difuza imediat.

De un deosebit succes s-a bucurat broșura „Ce-i de făcut ?", care răspundea la o serie de probleme dintre cele mai arzătoare. Toți simțeau foarte acut nevoia unei organizații conspirative, care să activeze sistematic.

În iunie 1902 a avut loc la Belostock o conferință organizată de Bund (Boris). Toți participanții au fost arestați, în afară de delegatul din Petersburg. Cu ocazia acestei conferințe au fost arestați de asemenea Bauman și Silvin. La această conferință se hotărîse constituirea unui comitet organizatoric în vederea convocării congresului. Lucrurile însă se tărăgănau. Trebuiau aleși reprezentanți din partea organizațiilor locale, dar acestea erau încă extrem de neînchegate și de neomogene. Astfel, la Petrograd, organizația se împărțea într-un comitet muncitoresc (Manea) și unul al intelectualilor (Vanea). Comitetul muncitoresc trebuia să desfășoare cu precădere lupta economică, iar celui al intelectualilor îi revenea politica înaltă. De altfel, această politică înaltă era destul de neînsemnată și aducea mai mult a politică liberală decît revoluționară. Această structură s-a format pe baza economismului ; economismul, care din punct de vedere principial suferise o înfrîngere zdrobitoare, continua încă să dețină poziții serioase în provincie. „Iskra" a apreciat după cum se cuvenea această structură. Vladimir Ilici a avut un rol deosebit în lupta pentru o structură justă a organizațiilor. „Scrisoarea către Ereoma" sau, după cum e cunoscută în literatură, „Scrisoare către un tovarăș" (voi vorbi despre ea mai departe) a jucat un rol excepțional în opera de organizare a partidului. Ea a ajutat să se imprime partidului un caracter muncitoresc, să fie antrenați muncitorii la rezolvarea tuturor problemelor politice arzătoare, a dărîmat zidul pe care îl ridicaseră cei de la „Rabocee Delo" între muncitori și intelectuali. În cursul iernii 1902–1903 în organizații s-a desfășurat o luptă înverșunată între diferitele curente. Treptat, adepții „Iskrei" deveneau stăpîni pe situație, deși uneori se întîmpla să fie înlăturați.

Vladimir Ilici îndruma lupta iskriștilor, avertizîndu-i să nu înțeleagă în mod simplist centralismul, combătînd tendința de a considera orice muncă independentă, vie drept „metode meșteșugărești". Toată această activitate a lui Vladimir Ilici, care a avut o influență atît de puternică asupra componenței calitative a comitetelor, este prea puțin cunoscută de tineret. Or, tocmai ea a determinat aspectul partidului nostru, a pus bazele organizării lui de astăzi.

Pe adepții curentului „Rabocee Delo" și pe economiști îi înfuria în mod deosebit această luptă, care le submina influența, și erau indignați de faptul că cei aflați în străinătate „comandau". Pentru tratative în problemele organizatorice a sosit la 6 august din Petrograd tov. Krasnuha cu parola : „Ați citit «Cetățeanul» nr. 47 ?". De atunci el a rămas cu numele conspirativ de Cetățeanul. Vladimir Ilici a discutat mult cu el despre organizația din Petrograd și despre structura ei. La convorbire au participat P. A. Krasikov (numit și Muzicantul, Acul, Ignat, Pankrat) și Boris Nikolaevici (Noskov). De la Londra Cetățeanul a fost trimis la Geneva să stea de vorbă cu Plehanov și să treacă definitiv de partea „Iskrei". Vreo două săptămîni mai tîrziu a sosit o scrisoare de la Ereoma din Petrograd, care își expunea

considerațiile asupra felului cum trebuie organizată munca pe teren. Din scrisoare nu rezulta dacă Ereoma era un propagandist sau dacă sub acest nume era indicat un grup de propagandiști. Acest lucru nu avea însă importanță. Vladimir Ilici a început să pregătească răspunsul. Acest răspuns a devenit o întreagă broșură, intitulată „Scrisoare către un tovarăș despre sarcinile noastre organizatorice“ [1]. Ea a fost mai întîi multiplicată la șapirograf și difuzată, iar mai tîrziu, în iunie 1903, a fost editată în mod ilegal de Comitetul din Siberia.

La începutul lunii septembrie 1902 a sosit Babușkin, care evadase din închisoarea din Ekaterinoslav. El și Goroviț fuseseră ajutați de niște liceeni să evadeze și să treacă granița. Aceștia îi vopsiseră părul, care curînd căpătă o nuanță zmeurie, atrăgînd atenția generală. Cînd a ajuns la noi, avea părul roșu de tot. În Germania puseseră mîna pe el agenții unei companii de emigrare, și cu mare greu izbutise să scape de a fi trimis în America. L-am instalat la gospodăria comună, unde a locuit în tot timpul șederii sale la Londra. Între timp Babușkin crescuse extraordinar din punct de vedere politic. Devenise un revoluționar călit, cu o opinie independentă ; cunoscuse o mulțime de organizații muncitorești și, fiind el însuși muncitor, nu avea nevoie să învețe cum să se apropie de muncitori. În urmă cu cîțiva ani, cînd mergea la școala duminicală, era un flăcău complet lipsit de experiență. Îmi amintesc de următoarea întîmplare. La început făcea parte din grupa Lidiei Mihailovna Knipovici. În timpul unei lecții de limba rusă s-au cerut niște exemple gramaticale. Babușkin a scris pe tablă : „În uzina noastră va avea loc în curînd o grevă“. După lecție Lidia l-a chemat deoparte și l-a certat : „Dacă vrei să fii revoluționar, nu trebuie să te afișezi ca atare, trebuie să știi să te stăpînești“ etc. Babușkin a roșit, dar după această întîmplare o considera pe Lidia cea mai bună prietenă a sa, se sfătuia adesea cu ea și-i vorbea cu deosebit respect.

În acea perioadă a venit la Londra Plehanov. S-a organizat o ședință, la care a participat și Babușkin. S-au discutat probleme legate de activitatea din Rusia. Babușkin își avea părerea sa, pe care o susținea foarte ferm, și în general s-a purtat astfel încît a început să-i impună lui Plehanov. Gheorghi Valentinovici

[1] *V. I. Lenin*, Opere, vol. 6, Editura politică, 1959, pag. 215–236. – *Nota red.*

a început să-l privească cu mai multă atenție. Despre viitoarea sa activitate în Rusia Babușkin vorbea însă numai cu Vladimir Ilici, de care era deosebit de apropiat. Îmi mai amintesc de un episod mărunt, dar semnificativ. Făcînd o vizită celor de la gospodăria comună două zile după sosirea lui Babușkin, am fost impresionați de ordinea care domnea acolo. Pe mese erau așternute ziare și pe jos se măturase. Am aflat că Babușkin era acela care făcuse ordine. „La intelectualul rus e întotdeauna murdărie. Are nevoie de slugi, căci singur nu știe să facă curățenie“, a spus Babușkin.

Curînd a plecat în Rusia. Nu l-am mai văzut niciodată. În 1906 a fost prins în Siberia cu un transport de arme și, împreună cu ceilalți tovarăși, a fost împușcat în fața gropii săpate pentru mormînt.

Încă înainte de plecarea lui Babușkin au sosit la Londra mai mulți iskriști evadați din închisoarea din Kiev : Bauman, Krohmal, Blumenfeld, care ducînd în Rusia un transport de literatură a fost prins la graniță cu valizele și adresele și trimis la închisoarea din Kiev, Vallah (Litvinov, Tătucul) și Tarsis (Vineri).

Știam că la Kiev se pregătește o evadare. Deutsch, care tocmai apăruse la orizont și era specialist în evadări, afirma că, după cît cunoaște el închisoarea din Kiev, acest lucru este imposibil. Totuși evadarea a reușit. De afară au parvenit deținuților frînghii, cîrlige și buletine de identitate. În timpul unei plimbări, deținuții au legat sentinela și pe gardian și au sărit zidul. Numai ultimul dintre ei – Silvin, care îl ținea pe gardian – n-a mai reușit să fugă.

Cîteva zile a domnit un entuziasm nebun.

Pe la jumătatea lunii august am primit o scrisoare din partea redacției ziarului „Iujnii Rabocii“, organ muncitoresc ilegal, care se bucura de multă popularitate. Ni se comunica despre arestările survenite în Sud și se arăta că redacția dorește să stabilească cele mai strînse legături cu organizația ziarelor „Iskra“ și „Zarea“, declarînd că este solidară cu concepțiile acesteia. Era, desigur, un important pas înainte pe calea unirii forțelor. În scrisoarea următoare însă, cei de la „Iujnii Rabocii“ se arătau nemulțumiți de caracterul vehement al polemicii „Iskrei“ cu liberalii. Apoi au pus chestiunea ca grupul literar de la „Iujnii Rabocii“ să-și păstreze și de acum înainte independența etc. Se simțea că mai sînt și alte rezerve, că nu spuseseră încă totul.

În urma tratativelor care au avut loc, tovarășii din Samara au stabilit în mod clar că „Iujnîi Rabocii" : 1) subaprecia mișcarea țărănească, 2) era nemulțumit de vehemența polemicii cu liberalii și 3) dorea să rămînă un grup separat și să-și editeze organul său popular.

La începutul lunii octombrie a sosit la Londra Trotki, care fugise din Siberia. Pe atunci el se considera iskrist. Vladimir Ilici l-a studiat cu atenție și l-a întrebat amănunțit ce impresie avea despre activitatea în Rusia. Pe Trotki îl chemau să se întoarcă în Rusia ca să activeze, dar Vladimir Ilici a fost de părere că el trebuie să rămînă în străinătate, să învețe și să ajute la munca „Iskrei". Trotki s-a stabilit la Paris.

A sosit din deportare, de la Oliokma, Ekaterina Mihailovna Aleksandrova (Jacques). În trecut ea fusese o activistă de seamă a organizației „Narodnaia Volea", fapt care își lăsase amprenta asupra ei. Nu semăna cu fetele noastre înflăcărate, cu părul vîlvoi, de felul Dimkăi, și era foarte rezervată. Acum era o adeptă a „Iskrei" și spunea întotdeauna lucruri cu cap.

Vladimir Ilici îi stima mult pe vechii revoluționari din „Narodnaia Volea".

În atitudinea lui Vladimir Ilici față de Ekaterina Mihailovna se vădea, desigur, influența faptului că ea, o fostă membră a organizației „Narodnaia Volea", trecuse acum la iskriști. Iar eu o priveam pur și simplu de parcă ar fi stat pe un piedestal. Mai de mult, înainte de a deveni definitiv social-democrată, m-am dus o dată la soții Alexandrov (Olminski) să cer să mi se încredințeze un cerc de muncitori. Am rămas foarte impresionată de atmosfera de modestie care domnea acolo și mi-au rămas întipărite în minte culegerile de statistică îngrămădite peste tot, Mihail Stepanovici, care ședea tăcut în fundul odăii, și vorbele înflăcărate ale Ekaterinei Mihailovna, care căuta să mă convingă să intru în organizația „Narodnaia Volea". I-am povestit acestea lui Vladimir Ilici înainte de sosirea Ekaterinei Mihailovna. Amîndoi am început să nutrim o adevărată pasiune pentru ea. Vladimir Ilici avea în permanență asemenea perioade de pasiuni pentru oameni. Adesea, observînd la un om o trăsătură frumoasă de caracter, se atașa de el. De la Londra, Ekaterina Mihailovna plecă la Paris. Ea s-a dovedit a nu fi o iskristă prea fermă : la Congresul al II-lea al partidului a participat la înjghebarea opoziției împotriva tendințelor „acaparatoare" ale lui Lenin, apoi a făcut parte din C.C. împăciuitorist, iar după aceea a părăsit scena politică.

Dintre tovarășii care au mai venit la Londra din Rusia îmi amintesc de Boris Goldman-Adel și de Dolivo-Dobrovolski, căruia i se spunea și „Dno" („Fundul").

Pe Boris Goldman îl cunoscusem încă la Petrograd, unde lucrase în aparatul tehnic, tipărind manifestele „Uniunii de luptă". Era un om extrem de șovăielnic. Pe atunci era adept al „Iskrei". „Dno" te uimea prin firea sa tăcută. De obicei nu scotea nici o vorbă, tăcea mîlc. S-a întors la Petrograd, dar curînd după aceea și-a pierdut mințile. Se părea că după un timp s-a mai înzdrăvenit, dar într-o zi s-a împușcat. Pe vremea aceea viața unui ilegalist era grea și nu oricine putea să reziste.

În tot cursul iernii s-a desfășurat o intensă activitate pentru pregătirea congresului. În decembrie 1902 s-a constituit un comitet organizatoric pentru pregătirea congresului (în comitetul organizatoric au intrat reprezentanți din partea ziarului „Iujnîi Rabocii", din partea Uniunii din nord, Krasnuha, I. I. Radcenko, Krasikov, Lengnik, Krjijanovski ; la început Bundul s-a abținut să participe la activitatea acestui comitet).

Denumirea de „comitet organizatoric" era corespunzătoare realității. Fără acest comitet nu s-ar fi izbutit niciodată să se convoace congresul. Era necesar ca, în condiții extrem de grele, sub permanenta urmărire a poliției, să se desfășoare complicata activitate de îmbinare organizatorică și ideologică a unor colective abia formate sau în curs de formare, munca de coordonare a problemelor între comitetele din Rusia și străinătate. Relațiile cu comitetul organizatoric în legătură cu pregătirea congresului au căzut, de fapt, în întregime în sarcina lui Vladimir Ilici. Potresov era bolnav, plămînii săi nu se împăcau cu ceața din Londra, și plecase undeva să-și caute de sănătate. Martov nu se simțea în largul lui la Londra, cu felul de viață închis de aici, și, plecînd la Paris, rămăsese acolo. La Londra ar fi trebuit să stea Deutsch, un vechi membru al grupului „Eliberarea muncii", care evadase din ocnă. Grupul „Eliberarea muncii" își punea mari speranțe în el, considerîndu-l un organizator talentat. „Numai să vie Jenka (numele conspirativ al lui Deutsch) – spunea Vera Ivanovna – și o să organizeze el toate legăturile cu Rusia cum nu se poate mai bine". Pe el contau de asemenea Plehanov și Akselrod, socotind că va fi reprezentantul lor în redacția „Iskrei" și va supraveghea totul.

Dar cînd a sosit Deutsch s-a constatat că anii în care fusese izolat de condițiile muncii din Rusia își lăsaseră pecetea asupra lui. Deutsch s-a dovedit complet nepotrivit pentru a se ocupa de relațiile cu Rusia : nu cunoștea condițiile noi, simțea nevoia de a fi mereu între oameni. El a intrat în Liga din străinătate a social-democraților ruși [1], a stabilit relații largi cu grupurile din străinătate și, nu după mult timp, a plecat și el la Paris.

Vera Ivanovna locuia la Londra permanent ; îi plăcea să i se povestească despre munca din Rusia, dar ea însăși nu putea și nici nu se pricepea să mențină legăturile cu tovarășii de acolo. Totul i-a revenit lui Vladimir Ilici. Corespondența cu Rusia îi punea nervii la grea încercare. Așteptarea răspunsurilor la scrisori cu săptămînile și cu lunile, teama permanentă că o cădere poate provoca eșecul întregii munci, incertitudinea permanentă în privința felului cum se desfășoară lucrurile, toate acestea nu se potriveau de loc cu firea lui Vladimir Ilici. În toate scrisorile trimise în Rusia, el ruga să se răspundă regulat : „Încă o dată, vă rugăm și stăruim să ne scrieți mai des și mai amănunțit. Imediat ce primiți o scrisoare, neapărat în aceeași zi, confirmați-ne primirea ei măcar prin două rînduri..." De asemenea el cerea în fiecare scrisoare să se acționeze mai operativ. Nopți întregi nu dormea Ilici, după fiecare scrisoare din Rusia în care se anunța fie că „Sonea nu dă nici un semn de viață", fie că „Zarin n-a intrat la timp în comitet" sau că „nu există legătură cu Bătrîna". N-am să uit niciodată aceste nopți de insomnie. Vladimir Ilici visa cu înflăcărare la crearea unui partid unic, închegat, în care să se dizolve toate cercurile izolate, cu relațiile lor față de partid bazate pe simpatiile și antipatiile personale, în care să nu existe nici un fel de bariere artificiale, inclusiv cele naționale. De aici lupta cu Bundul. Pe atunci majoritatea membrilor Bundului se situau pe pozițiile ziarului „Rabocee Delo". Vladimir Ilici era convins că, dacă Bundul va intra în partid și își va păstra autonomia numai în problemele pur naționale, el va trebui inevitabil să meargă în pas cu partidul. Bundul însă voia să-și păstreze deplina independență în toate problemele, vorbea de partidul său politic deosebit de

[1] Liga din străinătate a social-democrației revoluționare ruse era o organizație constituită în 1901, în urma încercării neizbutite de fuziune cu „Rabocee Delo" (vezi mai sus). Această ligă reunea toate elementele revoluționare din străinătate ale social-democrației ruse. Din Ligă făcea parte grupul „Eliberarea muncii" și redacțiile ziarelor „Zarea" și „Iskra". – *Nota red.*

P.M.S.D.R., accepta să adere numai pe baze federative. Această tactică era dăunătoare proletariatului evreiesc. Singur, proletariatul evreiesc nu putea să învingă niciodată. El putea să devină o forță numai contopindu-se cu proletariatul din întreaga Rusie. Membrii Bundului nu înțelegeau acest lucru. De aceea redacția „Iskrei" ducea o luptă înverșunată împotriva Bundului. Era o luptă pentru unitatea, pentru coeziunea mișcării muncitorești. Lupta o desfășura întreaga redacție, dar bundiștii știau că cel mai înflăcărat adept al luptei pentru unitate este Vladimir Ilici.

Curînd grupul „Eliberarea muncii" a pus din nou problema mutării la Geneva, și de data aceasta Vladimir Ilici a fost singurul care a votat împotrivă. Am început să ne pregătim de mutare. Nervii lui Vladimir Ilici erau atît de zdruncinați, încît s-a îmbolnăvit de o gravă boală nervoasă, „focul sacru", care se manifestă prin inflamația terminațiilor nervilor toracici și dorsali.

Cînd lui Vladimir Ilici i-a apărut o erupție, am cercetat o carte cu sfaturi medicale. După caracterul erupției se părea că este vorba de tricofiție. Tahtarev, care era student în anul IV sau V de medicină, a confirmat presupunerile mele și l-am uns pe Vladimir Ilici cu iod, pricinuindu-i dureri chinuitoare. Nici nu ne trecea prin minte să ne adresăm unui medic englez, căci ar fi trebuit să-i plătim vizita o guinee [1]. În Anglia muncitorii se tratează de obicei singuri, căci asistența medicală costă foarte scump. În drum spre Geneva, Vladimir Ilici a fost cuprins de friguri, iar cînd am ajuns acolo, a căzut la pat și a zăcut două săptămîni.

Printre preocupările care nu îl enervau pe Vladimir Ilici la Londra, ci îi dădeau o anumită satisfacție, menționez scrierea broșurii „Către sărăcimea satelor" [2]. Răscoalele țărănești din 1902 l-au determinat pe Vladimir Ilici să scrie o broșură pentru țărani. El explica în această broșură ce scopuri urmărește partidul muncitoresc, arăta de ce țăranii săraci trebuie să meargă alături de muncitori. Era prima broșură în care Vladimir Ilici se adresa țărănimii.

[1] Monedă de aur engleză în valoare de 21 de șilingi. – *Nota trad.*

[2] *V. I. Lenin,* Opere, vol. 6, Editura politică, 1959, pag. 345–419. – *Nota red.*

GENEVA

1903

Am sosit la Geneva în aprilie 1903.

Aici ne-am instalat într-o suburbie, în așezarea muncitorească Sécheron. Am închiriat o căsuță întreagă : jos era o bucătărie mare cu pardoseală de piatră, iar sus trei odăițe. Bucătăria servea în același timp drept cameră de primire. Neavînd suficientă mobilă, foloseam lăzile în care aduseserăm cărțile și vesela. Ignat (Krasikov) a denumit în glumă bucătăria noastră „cuib de contrabandiști". Imediat a început să vină la noi o mulțime de lume. Cînd aveam de vorbit între patru ochi cu cineva, ne duceam în parcul de alături sau pe malul lacului.

Treptat au început să se adune delegații. Au sosit soții Dementiev. Kostia (soția lui Dementiev) l-a uimit pur și simplu pe Vladimir Ilici prin cunoștințele sale în domeniul metodelor de transportare a materialelor ilegale. „Iată un adevărat specialist în transporturi ! – repeta el mereu. – Asta înseamnă treabă, nu flecăreală". A venit Liubov Nikolaevna Radcenko, cu care aveam legături personale foarte strînse, drept care nu ne mai săturam discutînd. Apoi au sosit delegații din Rostov – Gusev și Lokerman, iar după aceea Zemleacika, Șotman (Berg), Unchiul, Tinerelul (Dmitri Ilici). În fiecare zi sosea cîte cineva. Discutam cu delegații despre program, despre Bund, ascultam ce spuneau ei. Martov nu mai pleca de loc de la noi și discuta toată ziua cu delegații fără să obosească.

Trebuia să facem cunoscută delegaților poziția organizației „Iujnii Rabocii", care, sub firma de ziar popular, voia să-și păstreze dreptul la existență separată. Trebuia să arătăm că, în condițiile ilegalității, un ziar popular nu poate deveni un ziar de masă, nu poate conta pe o difuzare masivă.

În redacția „Iskrei" se iscară tot felul de neînțelegeri. Situația devenise insuportabilă. Redacția se împărțea de obicei în două grupuri de cîte trei : de o parte Plehanov, Akselrod și Zasulici, iar pe de altă parte Lenin, Martov și Potresov. Vladimir Ilici repetă propunerea – făcută încă în martie – de a se coopta în redacție un al șaptelea membru. Provizoriu, pînă la congres, a fost cooptat Krasikov. În legătură cu aceasta, Vladimir Ilici a început să chibzuiască la problema grupului de

trei. Era o problemă foarte delicată, și cu delegații nu se discuta despre aceasta. Ne venea prea greu să vorbim despre faptul că redacția „Iskrei" devenise incapabilă de a mai lucra în componența ei de pînă atunci.

Noii sosiți se plîngeau de membrii comitetului organizatoric ; unul era învinuit că este brutal și neglijent, altul că e pasiv. O serie de oameni se arătau nemulțumiți, susținînd că „Iskra" prea caută să comande. În general, însă, se părea că nu există divergențe și că după congres lucrurile vor merge cît se poate de bine.

Au sosit toți delegații, în afară de Claire și Kurz.

CONGRESUL AL II-LEA

Iulie-august 1903

Inițial se proiectase ca congresul să se țină la Bruxelles, unde au și avut loc primele ședințe. Pe atunci locuia acolo Kolțov, un vechi plehanovist. El și-a asumat sarcina de a organiza totul. Dar apoi s-a văzut că nu e atît de ușor să se țină congresul la Bruxelles. Ca loc de adunare se alesese locuința lui Kolțov. Dar după ce au venit la el vreo patru ruși, gazda i-a declarat că nu va mai tolera astfel de vizite și că, dacă va mai veni acolo măcar un singur om, îi va cere să se mute. Soția lui Kolțov a fost nevoită să stea o zi întreagă în colțul străzii ca să-i întîmpine pe delegați și să-i trimită la hotelul socialist „Cocoșul de aur" (mi se pare că așa se chema).

Delegații se instalară la „Cocoșul de aur", formînd acolo o societate gălăgioasă ; Gusev, după ce bea seara cîteva pahărele de coniac, cînta arii din opere, cu o voce atît de puternică, încît sub ferestrele hotelului se aduna o mulțime de oameni (lui Vladimir Ilici îi plăcea foarte mult cum cînta Gusev, mai cu seamă aria „Nu ne-am cununat la biserică").

În legătură cu congresul s-a făcut exces de conspirație. În scopuri conspirative, grupului din Belgia i-a venit în minte să organizeze congresul într-un uriaș depozit de făină. Prin invazia noastră am stîrnit nu numai șobolanii, ci și pe polițiști. A început să se vorbească despre revoluționarii ruși care se adună la niște consfătuiri secrete.

La congres au participat 43 de delegați cu vot deliberativ și 14 cu vot consultativ. Dacă comparăm acest congres cu cele de astăzi, unde printr-un mare număr de delegați sînt reprezentați sute de mii de membri de partid, el pare mic, dar pe atunci părea mare : la primul congres, în 1898, nu fuseseră decît 9 delegați... Se simțea că în acești 5 ani s-au făcut progrese importante. Principalul îl constituia faptul că organizațiile din partea cărora sosiseră delegații nu mai erau semiimaginare, ci bine închegate și legate de mișcarea muncitorească, care începea să se desfășoare pe scară largă.

Cît de mult visase Vladimir Ilici acest congres ! Toată viața – pînă cînd a închis ochii – el a atribuit congreselor partidului o importanță excepțională. Lenin considera congresul partidului drept instanța supremă ; la congres trebuia dat deoparte tot ce era personal, nu era permis să se ascundă nimic, totul trebuia să se spună deschis. Ilici se pregătea întotdeauna în mod minuțios pentru congresele partidului, chibzuia cu deosebită grijă cuvîntările pe care avea să le rostească.

Plehanov aștepta congresul cu aceeași nerăbdare ca și Ilici. El a deschis congresul. Fereastra mare a depozitului de făină, aflată lîngă tribuna improvizată, fusese acoperită cu pînză roșie. Toți cei de față erau emoționați. Cuvîntarea lui Plehanov suna solemn, se simțea în ea un patetism sincer. Și nici nu putea fi altfel ! Se părea că lunga perioadă a emigrației rămînea de domeniul trecutului : Plehanov deschidea congresul Partidului muncitoresc social-democrat rus.

În fond, Congresul al II-lea a fost un congres de constituire. La acest congres s-au ridicat probleme teoretice fundamentale, a fost pusă temelia ideologiei partidului. Primul congres se limitase să adopte denumirea partidului și manifestul cu privire la constituirea lui. Pînă la Congresul al II-lea partidul nu avusese un program. Acest program a fost pregătit de redacția „Iskrei" după dezbateri îndelungate. Se cîntărea fiecare cuvînt, fiecare frază, se duceau discuții aprinse. Între partea din München a redacției și cea din Elveția s-a purtat o corespondență de luni de zile cu privire la program. Multor practicieni li se părea că aceste discuții au un caracter pur teoretic și că nu are nici o importanță dacă un anumit cuvînt va figura sau nu în program.

Vladimir Ilici și cu mine ne-am amintit odată de o comparație făcută undeva de L. Tolstoi : în timp ce mergea pe stradă,

a văzut de departe un om stînd pe vine și făcînd mișcări ciudate cu mîinile ; s-a gîndit că e nebun, dar cînd a ajuns mai aproape, a văzut că omul își ascute cuțitul de marginea trotuarului. Așa se întîmplă și cu disputele teoretice. Dacă privești de la distanță, ți se pare că oamenii se ceartă degeaba, dar dacă examinezi fondul problemei, constați că este vorba de lucrurile cele mai esențiale. Așa era și cu programul.

Cînd au început să se adune la Geneva delegații, cel mai amănunțit s-a discutat cu ei problema programului. La congres, în această problemă au fost cele mai mici divergențe.

O altă problemă de uriașă însemnătate care s-a discutat la Congresul al II-lea a fost problema Bundului. La primul Congres se hotărîse că Bundul reprezintă o parte a partidului, ce-i drept autonomă. În cursul celor cinci ani care trecuseră de la primul Congres, partidul nu existase de fapt ca un tot unic, și Bundul dusese o existență izolată. Acum Bundul voia să consfințească această separație, stabilind cu P.M.S.D.R. doar relații federative. Substratul era următorul : oglindind starea de spirit a meșteșugarilor din tîrgușoarele evreiești, Bundul era preocupat într-o măsură mult mai mare de lupta economică decît de cea politică, și de aceea nutrea simpatii mai pronunțate pentru economiști decît pentru „Iskra". Problema era dacă trebuie să existe în țară un partid muncitoresc unic și puternic, care să unească strîns în jurul său pe muncitorii de toate naționalitățile care trăiau pe teritoriul Rusiei, sau să existe cîteva partide muncitorești separate, pe naționalități. Era vorba de unirea internațională înăuntrul țării. Redacția „Iskrei" se pronunța pentru unirea internațională a clasei muncitoare, iar Bundul – pentru separarea națională, stabilindu-se numai relații de prietenie pe baza unor acorduri între partidele muncitorești naționale din Rusia.

Problema Bundului a fost discutată tot atît de amănunțit cu delegații sosiți și a fost rezolvată în spiritul „Iskrei" cu o majoritate covîrșitoare.

Mai tîrziu sciziunea i-a făcut pe mulți să nu mai vadă problemele principiale de o însemnătate uriașă care au fost ridicate și rezolvate la Congresul al II-lea. În timpul discutării acestor probleme, Vladimir Ilici simțea că are deosebite afinități cu Plehanov. Cuvîntarea lui Plehanov în care acesta a arătat că principiul democratic fundamental trebuie să fie teza : „legea supremă este binele revoluției" și că pînă și principiul dreptului

de vot universal trebuie privit prin prisma acestui principiu fundamental a produs o puternică impresie asupra lui Vladimir Ilici. El şi-a amintit de această cuvîntare cînd – 14 ani mai tîrziu – s-a pus în faţa bolşevicilor, în toată amploarea ei, problema dizolvării Adunării constituante.

O altă cuvîntare a lui Plehanov cu privire la însemnătatea învăţămîntului public, în care el vedea o „garanţie a drepturilor proletariatului", a fost de asemenea în concordanţă cu ideile lui Vladimir Ilici.

Şi Plehanov s-a simţit la congres apropiat de Lenin.

Răspunzîndu-i lui Akimov, un fervent adept al curentului „Rabocee Delo", care voia să semene discordie între Plehanov şi Lenin, Plehanov a spus în glumă : „Napoleon avea pasiunea de a-şi despărţi mareşalii săi de soţiile lor ; unii dintre ei cedau insistenţelor lui, deşi îşi iubeau soţiile. În această privinţă, tov. Akimov seamănă cu Napoleon : el vrea cu orice preţ să mă despartă de Lenin. Eu însă voi da dovadă de mai multă fermitate decît mareşalii lui Napoleon. Nu mă voi despărţi de Lenin, şi sper că nici el n-are intenţia să se despartă de mine". Vladimir Ilici rîse şi dădu negativ din cap.

La discutarea primului punct de pe ordinea de zi (cu privire la constituirea congresului) s-a produs deodată un incident în chestiunea invitării unui reprezentant al grupului „Borba" (Reazanov, Nevzorov, Gurevici). Comitetul organizatoric a vrut să facă opinie separată la congres. Nu era vorba cîtuşi de puţin de grupul „Borba", ci de faptul că comitetul organizatoric încerca să impună membrilor săi o anumită disciplină faţă de congres. Comitetul organizatoric a vrut să acţioneze ca un grup care hotărăşte în prealabil în sînul său cum trebuie să voteze şi care acţionează la congres ca un grup. Astfel, pentru participanţii la congres, instanţa supremă ar fi fost grupul, iar nu congresul. Vladimir Ilici fierbea de indignare. El n-a fost singurul care l-a sprijinit pe Pavlovici (Krasikov) cînd s-a ridicat împotriva acestei încercări. L-au mai sprijinit şi Martov şi alţii. Deşi comitetul organizatoric a fost dizolvat de congres, incidentul era semnificativ şi prevestea tot felul de complicaţii. De altfel, provizoriu, incidentul a trecut pe ultimul plan, întrucît s-au ridicat probleme de o uriaşă însemnătate principială : problema locului Bundului în partid şi problema programului. În problema Bundului redacţia „Iskrei", comitetul organizatoric şi delegaţii din provincie au acţionat foarte unit.

Egorov (Levin), reprezentantul grupului „Iujnii Rabocii" şi membru în comitetul organizatoric, s-a pronunţat de asemenea cu toată hotărîrea împotriva poziţiei Bundului. În timpul unei pauze, Plehanov l-a lăudat foarte mult, spunînd că discursul lui ar trebui „difuzat în toate organizaţiile". Bundul a fost înfrînt pe toată linia. S-a stabilit în mod categoric că particularităţile naţionale nu trebuie să împiedice unitatea muncii de partid, să dăuneze caracterului monolit al mişcării social-democrate.

Între timp am fost nevoiţi să ne mutăm la Londra. Poliţia din Bruxelles începuse să facă şicane delegaţilor şi chiar expulzase pe Zemliacika şi pe încă cineva. Atunci am plecat cu toţii. La Londra, Tahtarevii şi-au dat toată osteneala să ajute la organizarea congresului. Poliţia din Londra nu ne-a pus piedici.

S-a continuat discutarea problemei Bundului. Apoi, în timp ce în cadrul unei comisii se pregătea chestiunea programului, s-a trecut la punctul patru de pe ordinea de zi, la problema confirmării organului central al partidului. Deşi adepţii curentului „Rabocee Delo" au ridicat unele obiecţii, „Iskra" a fost recunoscută în unanimitate ca organ central. „Iskra" a fost salutată cu căldură. Chiar şi Popov (Rozanov), reprezentantul comitetului organizatoric, a spus că „vedem aici la congres un partid unic, creat în mare măsură datorită activităţii «Iskrei»". Era a 10-a şedinţă, iar în total au avut loc 37. Încet-încet, deasupra congresului au început să se adune nori prevestitori de furtună. Urma să se aleagă grupul de trei în C.C. Nucleul principal al C.C. încă nu se contura. Incontestabilă era candidatura lui Glebov (Noskov), care îşi cîştigase reputaţia de organizator neobosit. O altă candidatură incontestabilă ar fi fost cea a lui Claire (Krjijanovski) dacă acesta ar fi participat la congres. El însă lipsea. Pentru el şi pentru Kurz (Lengnik) trebuise să se voteze în lipsă, „pe încredere", ceea ce era deja extrem de incomod. Totodată, la congres erau prea mulţi „generali", candidaţi pentru C.C. Aceştia erau Jacques (Stein – Aleksandrova), Fomin (Krochmal), Stern (Kostea-Rosa Galberstadt), Popov (Rozanov), Egorov (Levin). Toţi aceştia candidau pentru două locuri în grupul de trei din C.C. În afară de aceasta, toţi se cunoşteau între ei, şi nu numai ca activişti de partid ; fiecare cunoştea şi viaţa personală a celuilalt. Exista o reţea întreagă de simpatii şi antipatii personale. Cu cît se

apropiau alegerile, cu atît atmosfera devenea mai încordată. Acuzațiile din partea Bundului și a grupului „Rabocee Delo" cu privire la existența dorinței de a comanda, de a-și impune voința dintr-un centru din străinătate etc., deși la început întîmpinaseră o ripostă unită, cîștigau teren, exercitînd o înrîurire asupra centrului, asupra celor șovăielnici, poate chiar fără ca ei să fie conștienți de aceasta. De a cui comandă se temeau? Desigur, nu de a lui Martov, Zasulici, Starover și Akselrod. Se temeau de comanda lui Lenin și a lui Plehanov. Se știa însă că problema componenței, a activității în Rusia va fi determinată de Lenin, iar nu de Plehanov, care nu participa la munca practică.

Congresul aprobase orientarea „Iskrei", dar mai urma să fie aprobată componența redacției „Iskrei".

Vladimir Ilici a propus ca redacția „Iskrei" să fie alcătuită din trei persoane. El anunțase dinainte de acest proiect pe Martov și pe Potresov. Martov a susținut propunerea în fața delegaților adunați, considerînd că un grup de trei ar conduce cel mai bine redacția. Atunci el înțelegea că proiectul este îndreptat în special împotriva lui Plehanov. Cînd Vladimir Ilici i-a transmis lui Plehanov o notă cu proiectul ca grupul redacțional să fie format din trei persoane, acesta n-a spus un cuvînt și, după ce a citit-o, a pus-o în buzunar, continuînd să tacă. Înțelesese despre ce era vorba, dar acceptase situația. Din moment ce partidul există, trebuie dusă o activitate concretă.

Martov se învîrtea mai mult decît toți ceilalți membri ai redacției printre membrii comitetului organizatoric. Aceștia l-au convins foarte repede că înființarea grupului de trei este o măsură îndreptată împotriva lui și că, dacă va accepta să facă parte din el, îi va trăda pe Zasulici, Potresov și Akselrod. Akselrod și Vera Zasulici erau extrem de agitați.

În această atmosferă, discuțiile pe tema paragrafului 1 din statut au luat un caracter deosebit de acut. În legătură cu paragraful 1 din statutul partidului, între Lenin și Martov s-au ivit divergențe atît sub raport politic cît și organizatoric. Și înainte se întîmplase adesea ca ei să nu fie de acord, dar neînțelegerile se manifestau în cadrul unui cerc restrîns și erau repede înlăturate. Acum însă divergențele se manifestaseră la congres, și toți cei care erau porniți împotriva „Iskrei", împotriva lui Plehanov și a lui Lenin s-au străduit să transforme divergențele într-o importantă problemă principială. Unii delegați au început

să-l atace pe Lenin pentru articolul „Cu ce să începem ?", pentru cartea „Ce-i de făcut ?", să-l prezinte drept un orgolios etc. Vladimir Ilici a luat cuvîntul la congres. În lucrarea „Un pas înainte, doi paşi înapoi", el a scris : „Nu pot să nu-mi amintesc în legătură cu aceasta de o discuţie pe care am avut-o la congres cu unul dintre delegaţii «centrului» : «Ce atmosferă grea domneşte la congresul nostru !» – mi se plîngea el. – «Această luptă înverşunată, această agitaţie a unuia împotriva altuia, această polemică aspră, această atitudine netovărăşească !...». «Ce lucru minunat este congresul nostru !» – i-am răspuns eu. – «O luptă deschisă, liberă. Părerile au fost spuse. Nuanţele s-au conturat. Grupurile s-au precizat. Mîinile s-au ridicat. Hotărîrea a fost luată. O etapă a fost parcursă. Înainte ! – Uite, aşa mai înţeleg şi eu. E viaţă. E ceva ce nu seamănă de loc cu disputele nesfîrşite şi plictisitoare ale intelectualilor, care se termină nu pentru că problema a fost rezolvată, ci pentru că oamenii au obosit vorbind...»

Tovarăşul din «centru» m-a privit cu ochi nedumeriţi şi a ridicat din umeri. Nu vorbeam aceeaşi limbă" [1].

Acest citat îl caracterizează cum nu se poate mai bine pe Ilici.

Nervii săi fuseseră încordaţi la maximum încă de la începutul congresului. Muncitoarea belgiană în casa căreia am stat la Bruxelles era foarte mîhnită că Vladimir Ilici nu mănîncă minunatele ridichi şi brînza de Olanda pe care i le servea dimineaţa, dar de pe atunci nu-i mai ardea de mîncare. La Londra nervozitatea sa a atins culmea : nu mai dormea de loc şi era groaznic de agitat.

Deşi cînd lua cuvîntul vorbea cu vehemenţă, ca preşedinte Vladimir Ilici era cît se poate de nepărtinitor şi nu-şi permitea nici cea mai mică nedreptate faţă de adversar. Plehanov se purta altfel. Cînd prezida, îi plăcea în mod deosebit să fie spiritual şi să-l atîţe pe adversar.

Cu toate că majoritatea covîrşitoare a delegaţilor au fost de acord în ceea ce priveşte locul pe care trebuie să-l ocupe Bundul în partid, în problema programului şi în recunoaşterea orientării „Iskrei" drept steag al său, totuşi pe la jumătatea lucrărilor s-a simţit o anumită fisură, care spre sfîrşitul congresului s-a adîncit. De fapt, la Congresul al II-lea încă n-au ieşit

[1] *V. I. Lenin,* Opere, vol. 7, Editura politică, 1959, pag. 330. – *Nota red.*

la iveală divergențe serioase, de natură să împiedice munca în comun, s-o facă imposibilă. Ele se aflau pe atunci încă în stare latentă, erau, ca să zicem așa, potențiale. Totuși congresul se scinda în mod evident în două. Multora li se părea că toate acestea se întîmplă din cauza lipsei de tact a lui Plehanov, din pricina „vehemenței" și „orgoliului" lui Lenin, a înțepăturilor lui Pavlovici, a atitudinii nedrepte față de Zasulici și de Akselrod, care se simțeau jigniți și din pricina raporturilor personale nu-și dădeau seama de esența lucrurilor. Printre cei care se simțeau ofensați se număra și Trotki, care se transformase într-un adversar furibund al lui Lenin. În fond, însă, tovarășii care se grupaseră în jurul lui Lenin priveau cu mult mai multă seriozitate principiile, voiau să le aplice cu orice preț, cereau să se țină seama de ele în toată activitatea practică ; celălalt grup avea o stare de spirit mai filistină, înclina spre compromisuri, spre concesii principiale, ținea mai mult seama de persoane.

În timpul alegerilor lupta a fost extrem de înverșunată. Îmi amintesc de cîteva scene din perioada premergătoare alegerilor. La un moment dat Akselrod i-a reproșat lui Bauman (Sorokin) că nu ar avea suficient simț moral, amintindu-i de nu știu ce bîrfeală, de o istorie din deportare. Bauman tăcu ; avea lacrimi în ochi.

Altădată, Deutsch furios îi spuse ceva lui Glebov (Noskov). Acesta ridică capul și, fulgerîndu-l cu privirea, îi răspunse înciudat : „Mai bine îți țineai batista la gură și tăceai, tătucule !"

Congresul s-a încheiat. În C.C. au fost aleși Glebov, Claire și Kurz. 20 dintre cei 44 de delegați cu vot deliberativ s-au abținut de la vot. În redacția organului central au fost aleși Plehanov, Lenin și Martov. Martov însă a refuzat să participe la activitatea redacției. Sciziunea era evidentă.

DUPĂ CONGRESUL AL II-LEA

1903—1904

La Geneva, unde ne-am întors după congres, a început o perioadă de hărțuieli fără sfîrșit. În primul rînd au năvălit acolo emigranți din alte colonii din străinătate. Veneau membri ai Ligii și întrebau : „Ce s-a întîmplat la congres ? Ce a provocat cearta ? Din ce cauză s-a produs sciziunea ?"

Plehanov, care se săturase pînă peste cap de aceste întrebări, ne-a povestit odată : „A sosit N.N. M-a copleșit cu întrebări și mereu repeta : «Mă simt ca măgarul lui Buridan». Iar eu l-am întrebat : «De ce, în fond, al lui Buridan?... »"

Au început să vină și tovarășii din Rusia. Printre alții a venit de la Petrograd Ereoma, pe numele căruia adresase cu un an în urmă Vladimir Ilici scrisoarea către organizația din Petrograd. El s-a situat de la început de partea menșevicilor. A trecut într-o zi pe la noi. Cu o înfățișare grozav de tragică a exclamat, adresîndu-se lui Vladimir Ilici : „Eu sînt Ereoma !", și a început să spună că menșevicii au dreptate... Îmi amintesc de asemenea de un membru al Comitetului din Kiev care întreba mereu ce schimbări în tehnică au determinat sciziunea la congres. Făceam ochii mari ascultîndu-l : un mod atît de primitiv de a înțelege raportul dintre „bază" și „suprastructură" nu mai văzusem vreodată și nici nu-mi închipuiam că poate exista.

Sub influența agitației menșevicilor, cei care ajutau partidul cu bani, cu locuințe conspirative etc. refuzau acum să-l mai ajute. Țin minte că într-o zi a sosit la Geneva, în vizită la o soră, o veche cunoștință de a mea împreună cu bătrîna ei mamă. În copilărie ne jucam împreună de-a călătorii și de-a sălbaticii care trăiesc în copaci, astfel că m-am bucurat mult cînd am aflat de sosirea ei. Nu se măritase, nu mai era de loc tînără și îmi părea cu totul străină. Cînd ne-am întîlnit, a venit vorba de ajutorul pe care familia lor îl acordase întotdeauna social-democraților. „Acum nu vă mai putem da locuința noastră pentru întîlniri — a declarat ea. — Sîntem cu totul împotriva sciziunii dintre bolșevici și menșevici. Aceste certuri personale sînt foarte dăunătoare cauzei". Vladimir Ilici și cu mine îi dădeam dracului pe toți acești „simpatizanți", care nu făceau parte din nici o organizație și își închipuiau că, punîndu-ne la dispoziție locuințele sau dînd cîțiva gologani, pot să influențeze starea de lucruri din partidul nostru proletar !

Vladimir Ilici a scris imediat în Rusia lui Claire și lui Kurz despre cele întîmplate. Cei de acolo au răspuns că sînt foarte mîhniți, dar n-au putut da nici un sfat ca lumea. De pildă, propuneau pe tonul cel mai serios ca Martov să fie chemat în Rusia, ascuns undeva departe, în provincie și pus să scrie broșuri de popularizare. S-a hotărît să fie chemat în străinătate Kurz.

După congres, Vladimir Ilici n-a mai obiectat cînd Glebov a propus să fie cooptată vechea redacție. Mai bine chinul dina-

înte decît sciziunea. Menşevicii au refuzat. La Geneva, Vladimir Ilici a încercat să se înţeleagă cu Martov. De asemenea i-a scris lui Potresov, căutînd să-l convingă că o ruptură n-are nici un rost. Vladimir Ilici i-a scris în legătură cu sciziunea şi Kalmîkovei (Mătuşica), povestindu-i cum s-au întîmplat lucrurile. Nu voia să creadă că nu se poate găsi o soluţie. Vladimir Ilici considera că e o adevărată nebunie, că e ceva cu totul de neînchipuit să torpilezi hotărîrile congresului, să pui în joc activitatea din Rusia, capacitatea partidului abia format de a-şi desfăşura munca. Erau momente cînd el îşi dădea seama clar că ruptura este inevitabilă. Într-o zi a început să-i scrie lui Claire, spunîndu-i că el nu înţelege de loc situaţia reală, că trebuie să-şi dea seama că vechile relaţii s-au schimbat radical, că vechea prietenie cu Martov s-a terminat, că ea trebuie uitată, că începe lupta. Vladimir Ilici n-a terminat această scrisoare şi n-a expediat-o. Îi venea extrem de greu s-o rupă cu Martov. Pe ei îi legase mult perioada activităţii la Petrograd şi a muncii la vechea „Iskră". Martov, care era extrem de impresionabil, ştia pe atunci să seziseze imediat ideile lui Ilici şi să le dezvolte cu talent. Mai tîrziu Vladimir Ilici a luptat cu înverşunare împotriva menşevicilor, dar, de fiecare dată cînd Martov îşi îndrepta cîtuşi de puţin linia, vechea sa simpatie pentru acesta se trezea. Aşa s-a întîmplat, de pildă, în 1910 la Paris, cînd Martov şi Vladimir Ilici au lucrat împreună la redacţia ziarului „Soţial-Demokrat". De multe ori, întorcîndu-se de la redacţie, Vladimir Ilici îmi povestea mulţumit că Martov adoptă linia justă şi se ridică chiar împotriva lui Dan. Şi mai tîrziu, în Rusia, Vladimir Ilici a fost extrem de mulţumit de poziţia lui Martov din iulie 1917 nu fiindcă bolşevicii ar fi avut vreun folos din asta, ci fiindcă Martov avea o atitudine demnă, aşa cum se cuvine unui revoluţionar.

Pe cînd era grav bolnav, Vladimir Ilici mi-a spus într-o zi cu tristeţe : „Am auzit că şi Martov e pe moarte".

Majoritatea delegaţilor la congres (dintre bolşevici) au plecat în Rusia să activeze. Dintre menşevici n-au plecat toţi, ci, dimpotrivă, a mai venit şi Dan. Astfel, numărul adepţilor lor în străinătate a crescut.

Bolşevicii rămaşi la Geneva se întruneau periodic. La aceste adunări poziţia cea mai intransigentă o adopta Plehanov. El glumea vesel şi îi încuraja pe ceilalţi.

În sfîrşit, a sosit şi Kurz, membru al C.C., căruia i se mai spunea şi Vasiliev (Lengnik). Atmosfera de intrigi care domnea la Geneva l-a deprimat rău de tot. Nu-şi mai vedea capul de atîta treabă analizînd conflictele, trimiţînd oamenii în Rusia etc.

Menşevicii aveau succes la tovarăşii din străinătate şi hotărîră să-i înfrunte pe bolşevici, convocînd congresul „Ligii social-democraţilor ruşi din străinătate", la care să fie ascultat raportul lui Lenin, delegatul Ligii la Congresul al II-lea. Pe atunci, din conducerea Ligii făceau parte Deutsch, Litvinov şi cu mine. Deutsch stăruia să se convoace congresul Ligii. Litvinov şi cu mine eram împotrivă, deoarece eram convinşi că în condiţiile existente congresul se va transforma într-un adevărat scandal. Atunci Deutsch şi-a adus aminte că din conducere mai fac parte Veceslov, care locuia la Berlin, şi Leiteisen, care stătea la Paris. De fapt, ei nu participaseră direct în ultima vreme la activitatea conducerii Ligii, dar oficial mai erau membri ai conducerii. Li s-a cerut părerea şi ei au votat pentru convocarea congresului.

Înainte de congresul Ligii, mergînd pe bicicletă şi fiind preocupat, Vladimir Ilici a dat peste un tramvai şi era cît pe ce să-şi piardă un ochi. Venea la şedinţele congresului Ligii palid şi bandajat. Menşevicii îl atacau cu o ură turbată. Mi-au rămas în minte figurile furibunde ale lui Dan, Krochmal şi ale altora, care la una din şedinţe au sărit în picioare, pocnind ca turbaţii cu pupitrele.

La congresul Ligii, menşevicii erau numeric mai puternici decît bolşevicii. În afară de aceasta, printre menşevici erau mai mulţi „generali". Ei au adoptat un statut care transforma Liga într-un bastion al menşevismului, asigura menşevicilor o editură proprie şi făcea Liga independentă de C.C. Atunci Kurz (Vasiliev) a cerut în numele C.C. să se modifice statutul, şi întrucît Liga nu s-a supus acestei cereri, a declarat-o dizolvată.

Nervii lui Plehanov n-au rezistat scandalului făcut de menşevici. El a declarat : „Nu pot să trag în ai mei".

La o adunare a bolşevicilor, Plehanov a spus că trebuie să se facă concesii. „Există momente – a zis el – cînd şi autocraţia este nevoită să facă concesii". „Şi atunci se spune că ea se clatină" – i-a replicat Liza Knuniant. Plehanov i-a aruncat o privire furioasă.

Pentru a menţine pacea în partid, cum spunea el, Plehanov a hotărît să coopteze vechea redacţie a „Iskrei". Vladimir Ilici

s-a retras din redacție, declarînd că refuză să colaboreze și că nici nu stăruie să se anunțe plecarea sa din redacție. El a spus că Plehanov nu are decît să încerce o împăcare, că nu vrea să se pună de-a curmezișul drumului ce ar putea duce spre pace în partid. Cu puțin timp înainte Vladimir Ilici îi scrisese Kalmîkovei : „Nu există impas mai rău decît atunci cînd ești nevoit să părăsești munca". Plecînd din redacție, el pornea tocmai pe această cale și își dădea seama de ceea ce făcea. Opoziția a mai cerut cooptarea unor reprezentanți ai ei în C.C., două locuri în Consiliu și recunoașterea oficială a hotărîrilor luate de congresul Ligii. C.C. a acceptat să coopteze doi reprezentanți ai opoziției, să le dea un loc în Consiliu și să reorganizeze treptat Liga. Dar nu s-a ajuns la nici un fel de împăcare. Concesia făcută de Plehanov încurajase opoziția. Plehanov stăruia ca încă un reprezentant al C.C. – Ru (Koniaga ; numele lui adevărat era Galperin) să părăsească Consiliul pentru a face loc menșevicilor. Vladimir Ilici a ezitat mult înainte de a accepta această nouă concesie. Țin minte cum am stat într-o seară cu Vladimir Ilici și cu Koniaga pe malul lacului Geneva, care era agitat. Koniaga căuta să-l convingă pe Vladimir Ilici să fie de acord cu demisia lui. În cele din urmă Vladimir Ilici s-a hotărît și s-a dus la Plehanov să-i spună că Ru va părăsi Consiliul.

Martov a publicat broșura „Stare de asediu", plină de cele mai absurde acuzații. Trotki a publicat de asemenea o broșură intitulată „Darea de seamă a delegației siberiene", în care evenimentele erau prezentate exclusiv în spiritul lui Martov, se spunea că Plehanov este un pion în mîinile lui Lenin etc.

Vladimir Ilici a început să pregătească răspunsul ce urma să-l dea lui Martov – broșura „Un pas înainte, doi pași înapoi", în care analiza amănunțit evenimentele de la congres.

Între timp și în Rusia se desfășura lupta. Delegații bolșevici prezentau rapoarte despre congres. Programul adoptat și majoritatea rezoluțiilor congresului au fost primite cu multă satisfacție de organizațiile locale. Cu atît mai greu de înțeles li se părea poziția menșevicilor. Se adoptau rezoluții în care se cerea să se dea ascultare hotărîrilor congresului. Dintre delegații noștri, deosebit de energic lucra în acea perioadă Unchiul, care, ca veche revoluționară, pur și simplu nu putea să înțeleagă cum de se tolerează o asemenea nesupunere față de congres. Ea și alți tovarăși din Rusia ne-au trimis scrisori încurajatoare. Un comitet după altul treceau de partea majorității bolșevice.

A sosit Claire. El nu-și închipuia că între bolșevici și menșevici se ridicase un zid atît de puternic și credea că se poate ajunge la o împăcare. Dar stînd de vorbă cu Plehanov, a văzut că împăcarea este absolut imposibilă și a plecat deprimat. Vladimir Ilici se posomorî și mai mult.

La începutul anului 1904 au sosit la Geneva Țilia Zelikson, Baron (Essen), reprezentantul organizației din Petrograd, și muncitorul Makar. Cu toții erau de partea bolșevicilor. Vladimir Ilici se vedea des cu ei. Se discuta nu numai despre divergențele cu menșevicii, ci și despre activitatea din Rusia. Baron – pe atunci tînăr de tot – activa cu pasiune la Petrograd. „Acum organizația se întemeiază la noi pe baze colective – spunea el. – Activează diferite colective : un colectiv de propagandiști, un colectiv de agitatori, un colectiv de organizatori". Ascultîndu-l, Vladimir Ilici îl întrebă : „Cîți oameni aveți în colectivul de propagandiști ?". Baron răspunse puțin stînjenit : „Deocamdată, unul singur – eu". „Cam puțin – zise Ilici. – Dar în colectivul de agitatori ?". Roșind pînă la urechi, Baron răspunse : „Deocamdată, unul singur – eu". Ilici rîse cu hohote. Rîdea și Baron. Întotdeauna, punînd o întrebare sau două, care nimereau în punctul cel mai vulnerabil, Ilici știa să scoată la iveală realitatea din cele mai frumoase scheme și cele mai retorice rapoarte.

Apoi au mai sosit Olminski (M. S. Aleksandrov), care trecuse de partea bolșevicilor, și Zver [1], care fugise din localitatea îndepărtată unde fusese deportată.

Zver, care venise din deportare îi molipsea pe toți din jur cu energia și voioșia ei. Nu simțeai la ea nici urmă de îndoială, de nehotărîre. Rîdea de toți cei care erau amărîți din pricina sciziunii și oftau tot timpul. Neînțelegerile din străinătate parcă nici n-o atingeau. Pe atunci ne-am gîndit să organizăm la noi, la Sécheron, o dată pe săptămînă un „jour fixe" [2] ca să-i apropiem mai mult pe bolșevici unii de alții. La aceste reuniuni nu se ajungea la „adevărate" discuții, dar ele risipeau deprimarea produsă de divergențele cu menșevicii și îți făcea o deosebită plăcere s-o auzi pe Zverka intonînd cu elan un cîntec și pe Egor, un muncitor înalt și chel, ținîndu-i isonul. Egor îi făcuse o vizită lui Plehanov, vrînd să stea de vorbă cu el ca de la om la om ; își pusese cu acest prilej chiar și un guler scrobit,

[1] M. M. Essen. – *Nota red.*

[2] O zi de primire a musafirilor. – *Nota trad.*

dar se întorsese decepționat și deprimat. „Nu te pierde cu firea, Egor, hai să cîntăm. Pînă la urmă tot noi o să biruim" – îl consola Zverka. – Voioșia și optimismul ei îl înveseleau și pe Ilici, risipindu-i proasta dispoziție.

Apăru la orizont Bogdanov. Pe atunci Vladimir Ilici știa prea puțin despre lucrările lui de filozofie și nu-l cunoștea de loc ca om. Se vedea însă că este un activist la nivelul C.C. Venise provizoriu în străinătate și avea vaste legături în Rusia. Perioada de interminabile intrigi lua sfîrșit.

Cel mai greu i-a fost lui Ilici s-o rupă definitiv cu Plehanov.

În primăvară Ilici l-a cunoscut pe Natanson, vechi revoluționar, membru al organizației Narodnoe Pravo, și pe soția acestuia. Natanson era un admirabil organizator de tip vechi. Cunoștea o mulțime de oameni, știa perfect cît prețuiește fiecare, de ce este în stare și la ce poate fi folosit. Vladimir Ilici a fost deosebit de impresionat de faptul că el cunoștea excelent nu numai organizațiile care făceau parte din Narodnoe Pravo, ci și organizațiile noastre social-democrate, le cunoștea mai bine decît mulți dintre membrii de atunci ai C.C.-ului nostru. Natanson locuise la Baku, îi cunoștea pe Krasin, pe Postolovski și pe mulți alții. Lui Vladimir Ilici i se părea că Natanson poate fi convins să devină social-democrat. El avea serioase afinități cu punctul de vedere social-democrat. Mai tîrziu cineva mi-a povestit cum acest bătrîn revoluționar a plîns în hohote văzînd pentru prima oară în viață o demonstrație grandioasă la Baku. Într-o singură privință nu putea Vladimir Ilici să se înțeleagă cu Natanson. Acesta nu era de acord cu atitudinea social-democrației față de țărănime. Vreo două săptămîni a durat idila cu Natanson. Acesta îl cunoștea bine pe Plehanov, cu care „se tutuia". Într-o zi Vladimir Ilici i-a vorbit despre problemele noastre de partid, despre sciziunea cu menșevicii. Natanson s-a oferit să stea de vorbă cu Plehanov. S-a întors însă descumpănit, cu concluzia că trebuie să se facă concesii...

Atunci idila cu Natanson luă sfîrșit. Vladimir Ilici era încîudat pe el însuși că vorbise despre problemele social-democrației cu un om dintr-un alt partid, care își asumase oarecum rolul de mediator. Era supărat pe el însuși, dar și pe Natanson.

Între timp C.C. din Rusia ducea o politică echivocă, împăciuitoristă. Comitetele erau însă pentru bolșevici. Trebuia convocat un nou congres cu sprijinul organizațiilor din Rusia.

Ca răspuns la declarația din iulie a C.C. [1], care îi răpea lui Vladimir Ilici posibilitatea de a-și susține punctul de vedere și de a avea legături cu Rusia, Vladimir Ilici a părăsit C.C. Un grup de bolșevici, alcătuit din 22 de persoane, a adoptat o rezoluție cu privire la necesitatea convocării Congresului al III-lea.

Vladimir Ilici și cu mine ne-am luat rucsacurile și am plecat pentru o lună în munți. La început a venit cu noi și Zverka, dar curînd a renunțat, spunînd : „Voua vă place să umblați prin locuri unde nu vezi nici măcar o pisică, iar eu nu pot să trăiesc fără oameni". Într-adevăr, noi alegeam întotdeauna potecile cele mai neumblate, căutam să ajungem în locuri situate cît mai departe de oameni. Am vagabondat o lună întreagă. Nu știam unde vom fi a doua zi, iar seara, frînți de oboseală, ne trînteam în pat și adormeam într-o clipă.

Aveam bani numărați și mîncam mai mult uscături : brînză, ouă și beam vin sau apă de izvor. Arareori prînzeam cu adevărat. Odată, cînd ne aflam într-un mic birt social-democrat, un muncitor ne-a sfătuit : „Nu mai prînziți cu turiștii, ci cu vizitiii, șoferii și salahorii. O să vă coste pe jumătate și o să mîncați mai bine". Așa am și făcut. Micul funcționar, micul negustor etc., care caută să imite burghezia, este gata mai curînd să renunțe la excursie decît să se așeze la masă cu slugile. Acest spirit filistin este foarte răspîndit în Europa. Acolo se vorbește mult de democrație, dar micul-burghez care caută să parvină nu poate concepe să stea la aceeași masă cu servitorii, dacă nu-i acasă la el, ci într-un hotel luxos. Vladimir Ilici însă se ducea cu deosebită plăcere să ia masa în odaia rezervată servitorilor, mînca cu poftă și lăuda masa ieftină și sățioasă. Apoi ne luam rucsacurile și plecam mai departe. Rucsacurile erau cam grele. Vladimir Ilici purta cu el un dicționar franțuzesc

[1] Așa a fost numită rezoluția adoptată în absența lui Lenin de partea împăciuitoristă a C.C., care ducea pe atunci o politică menșevică, și de menșevici. Rezoluția cuprindea 26 de puncte, dar dintre ele numai 10 au fost publicate în „Iskra" nr. 72 din 25 august 1904. În răspunsul dat de redacția „Iskrei" lui Lenin, care își manifestase indignarea față de faptul că se ascund partidului hotărîrile organului său de conducere, Plehanov a susținut că comitetele locale nu trebuie să cunoască toate amănuntele privind divergențele dintre conducători : „A încerca să facem din proletariat un judecător al nenumăratelor divergențe ce apar între cercuri înseamnă a cădea în cea mai rea dintre toate formele de pseudodemocratism" („Iskra" nr. 53 din 25 noiembrie 1903). Unul din punctele declarației glăsuia : „C.C. este categoric împotriva convocării unui congres extraordinar *în momentul de față*, este împotriva agitației pentru convocarea unui astfel de congres". – *N. K.*

gros, iar eu aveam o carte franțuzească tot atît de groasă, pe care tocmai o primisem ca s-o traduc. În timpul excursiei însă nici n-am deschis dicționarul sau cartea ; nu ne uitam în dicționar, ci priveam munții acoperiți cu zăpezi veșnice, lacurile albăstre, cascadele sălbatice.

După o lună petrecută astfel, Vladimir Ilici s-a destins. Parcă se spălase cu apă dintr-un pîrău de munte și dăduse jos de pe el tot păienjenișul intrigilor mărunte. Luna august am petrecut-o cu Bogdanov, Olminski și Pervuhin într-un sătuc uitat de lume pe malul pitorescului Lac de Brêt. Ne-am înțeles cu Bogdanov în privința planului de muncă ; Bogdanov proiecta să antreneze la activitatea publicistică pe Lunacearski, Stepanov și Bazarov. S-a stabilit ca grupul nostru să editeze un organ propriu în străinătate și să desfășoare în Rusia agitație în vederea convocării congresului.

Ilici era acum foarte bine dispus și, seara, cînd ne întorceam de la Bogdanovi, zădărea cîinele de pază, care lătra cu furie.

Toamna, cînd ne-am întors la Geneva, ne-am mutat din suburbie mai aproape de centrul orașului. Vladimir Ilici s-a înscris la „Société de lecture", unde exista o bibliotecă uriașă și minunate condiții de lucru. Acolo se primeau o mulțime de ziare și reviste în limbile franceză, germană și engleză. La această „Société de lecture" era foarte comod să lucrezi, căci membrii societății, în majoritate profesori bătrîni, veneau rar la bibliotecă. Ilici avea la dispoziție un birou întreg, unde putea să scrie, să se plimbe dintr-un colț în altul al camerei, să-și pregătească articolele, să ia din raft orice carte voia. Acolo era sigur că nu va veni nici un tovarăș rus care să înceapă să-i relateze că menșevicii au zis cutare lucru și au făcut cutare porcărie. Se putea gîndi fără să fie distras. Și avea la ce să se gîndească.

Începuse războiul ruso-japonez, care scosese la iveală în mod deosebit de pregnant întreaga putreziciune a monarhiei țariste. În timpul acestui război nu numai bolșevicii au fost defetiști, ci și menșevicii și chiar și liberalii. De jos se ridica valul revoltei populare. Mișcarea muncitorească pășise într-o fază nouă. Din ce în ce mai des soseau știri despre mari adunări populare, organizate în pofida interdicțiilor polițienești, despre ciocniri directe între muncitori și poliție.

În fața mișcării revoluționare de masă, a cărei intensitate creștea, certurile fracționiste mărunte nu ne mai preocupau atît

de mult ca înainte. E adevărat că uneori aceste certuri deveneau extrem de violente. Astfel, într-o zi a sosit din Caucaz bolșevicul Vasiliev și a vrut să prezinte un raport despre situația din Rusia. La începutul adunării, însă, menșevicii au cerut să se aleagă un prezidiu, deși era vorba de un simplu raport la care putea să asiste orice membru al partidului, iar nu de o adunare pentru probleme organizatorice. Încercările menșevicilor de a transforma fiecare raport într-un fel de luptă electorală urmăreau de fapt să închidă gura bolșevicilor prin „metode democratice". S-a ajuns la luptă, aproape la o ciocnire din pricina fondurilor. În învălmășeală cineva a rupt chiar pelerina Natalici Bogdanovna (soția lui Bogdanov), iar altcineva a fost lovit. Acum însă toate acestea impresionau mult mai puțin decît înainte.

Gîndurile ne erau ațintite spre Rusia. Simțeam că avem o răspundere uriașă față de mișcarea muncitorească ce se dezvolta acolo – la Petrograd, la Moscova, la Odesa și în alte orașe.

Toate partidele – liberalii, socialiștii-revoluționari – și-au dat arama pe față. Și menșevicii și-au arătat adevăratul lor chip. Acum devenise clar ce îi desparte pe bolșevici de menșevici.

Vladimir Ilici avea o încredere profundă în instinctul de clasă al proletariatului, în forțele lui creatoare, în misiunea lui istorică. Această încredere n-a apărut la Vladimir Ilici dintr-o dată, ci s-a făurit în anii cînd studia teoria lui Marx despre lupta de clasă, cînd cerceta realitatea rusă, cînd în lupta împotriva concepției despre lume a vechilor revoluționari învăța să opună eroismului unor luptători izolați forța și eroismul luptei de clasă. Aceasta nu era o credință oarbă într-o forță necunoscută, ci o încredere profundă în puterea proletariatului, în rolul uriaș ce-i revenea în opera de eliberare a oamenilor muncii, încredere ce se baza pe cunoașterea profundă a situației, pe studierea foarte temeinică a realității. Activitatea în rîndurile proletariatului din Petrograd a cristalizat în chipurile unor muncitori această încredere în forța clasei muncitoare.

La sfîrșitul lunii decembrie a început să apară ziarul bolșevic „Vpered". În afară de Ilici, din redacție făceau parte Olminski și Orlovski [1]. Curînd a sosit să-i ajute și Lunacearski. Articolele și cuvîntările lui pline de patos corespundeau stării de spirit de pe atunci a bolșevicilor.

[1] V. V. Vorovski. – *Nota red.*

Mișcarea revoluționară din Rusia creștea. În același timp sporea și corespondența cu Rusia. Ea a ajuns în curînd la 300 de scrisori pe lună, ceea ce pentru perioada de atunci reprezenta o cifră uriașă. Cît de mult material îi furniza lui Ilici această corespondență ! El știa să citească scrisorile muncitorilor. Îmi amintesc de una din ele trimisă de muncitorii de la carierele de piatră de lîngă Odesa. Era o scrisoare colectivă, găseai acolo cîteva scrisuri de oameni simpli, cu greșeli de gramatică și de ortografie, dar se simțea în ea o energie nesecată, hotărîrea de a lupta pînă la capăt, pînă la victorie. Era o scrisoare pitorească în fiecare cuvînt al ei, naivă și plină de o convingere neclintită. Nu-i mai țin minte cuprinsul, dar îmi amintesc cum arăta hîrtia și faptul că era scrisă cu cerneală roșie. Ilici a recitit de mai multe ori scrisoarea și apoi a început să se plimbe prin odaie îngîndurat. Muncitorii de la carierele de piatră de lîngă Odesa nu s-au străduit de pomană cînd i-au scris lui Ilici : i-au scris celui căruia trebuiau să-i scrie, celui care i-a înțeles mai bine decît oricine.

Cîteva zile mai tîrziu a sosit tot din Odesa o scrisoare de la o propagandistă începătoare, Taniușa, care descria conștiincios și amănunțit o adunare a meseriașilor din oraș. Ilici a citit și această scrisoare și imediat s-a apucat să-i răspundă : „Mulțumesc pentru scrisoare. Scrieți-ne mai des. Pentru noi sînt extrem de importante scrisorile care descriu munca *obișnuită*, de zi cu zi. Primim extrem de puține scrisori de acest fel".

Aproape în fiecare scrisoare Ilici îi ruga pe tovarășii din Rusia să creeze cît mai multe legături. „Forța unei organizații revoluționare stă în numărul legăturilor ei" – îi scria el lui Gusev. Îl ruga pe acesta să facă legătura între centrul bolșevic din străinătate și tineret. „...În mijlocul nostru – scria el – domnește o teamă idioată, filistină, oblomovistă față de tineret" [1]. Ilici i-a scris lui Aleksei Andreevici Preobrajenski, vechi cunoscut încă din Samara, care pe atunci trăia la țară, rugîndu-l să-i facă legătură cu țăranii. Pe cei din Petrograd îi ruga să trimită centrului din străinătate scrisorile muncitorilor în original, iar nu extrase sau rezumate. Din aceste scrisori ale muncitorilor vedea Ilici cel mai clar că revoluția se apropie. Anul 1905 bătea la ușă.

[1] *V. I. Lenin,* Opere, vol. 34, E.S.P.L.P. 1958, pag. 295. – *Nota red.*

ANUL 1905

În emigrație

Încă în noiembrie 1904, în broșura „Campania zemstvelor și planul «Iskrei»" [1], iar apoi în decembrie, în articolele din numerele 1–3 ale ziarului „Vpered", Ilici scria că se apropie timpul luptei adevărate, deschise a maselor pentru libertate. El simțea clar că în curînd va avea loc explozia revoluționară. Dar una era să simți iminența revoluției și altceva să afli că ea a și început. De aceea, cînd s-a primit la Geneva știrea despre cele petrecute la 9 ianuarie, cînd s-a aflat forma concretă în care a început revoluția, în jurul nostru parcă totul s-a schimbat, tot ce existase pînă în acel moment a rămas de domeniul trecutului. Știrea despre evenimentele de la 9 ianuarie a ajuns la Geneva în dimineața zilei următoare. Mergeam cu Vladimir Ilici spre bibliotecă și pe drum ne-am întîlnit cu soții Lunacearski, care veneau la noi. Mi-a rămas întipărită în minte fața Annei Aleksandrovna, soția lui Lunacearski, care de emoție nici nu putea vorbi, ci agita numai mînșonul. Ne-am îndreptat spre cantina emigranților, ținută de soții Lepeșinski, spre care se îndreptaseră instinctiv toți bolșevicii de îndată ce auziseră de evenimentele din Petrograd. Simțeam nevoia de a fi împreună. Cei adunați aproape nici nu vorbeau între ei, atît erau de emoționați. Am intonat cîntecul „În lupta fatală voi jertfă ați căzut...". Pe fețele tuturor se citea încordarea. Ne dădeam seama cu toții că revoluția a început, că au fost rupte cătușele credinței în țar, că acum „veni-va o vreme : poporul trezit – uriaș și puternic și liber va fi".

Au început zile febrile pentru toți cei care trăiam în emigrație la Geneva : așteptam cu sufletul la gură apariția ziarului local „Tribuna" [2].

Toate gîndurile lui Ilici erau ațintite spre Rusia.

Curînd a sosit la Geneva Gapon. La început el a nimerit la socialiștii-revoluționari ; aceștia au căutat să înfățișeze lucrurile ca și cum Gapon ar fi fost omul „lor", iar toată mișcarea muncitorească din Petrograd ar fi fost de asemenea rezultatul

[1] *V. I. Lenin,* Opere, vol. 7, Editura politică, 1959, pag. 479–501. – *Nota red.*

[2] Ziarul „Tribune de Genève", care apărea la Geneva în limba franceză. – *Nota red.*

activității lor. Ei îi făceau o reclamă nemaipomenită lui Gapon, îl ridicau în slăvi. Pe atunci Gapon era în centrul atenției generale, și ziarul englezesc „Times" îi plătea sume uriașe pentru fiecare rînd pe care-l scria.

Cîtva timp după sosirea lui Gapon la Geneva, într-o seară a venit la noi o femeie din partea socialiștilor-revoluționari și i-a comunicat lui Vladimir Ilici că Gapon vrea să-l vadă. S-a convenit ca întîlnirea să aibă loc pe teren neutru, la o cafenea. Deși se întunecase, Ilici nu aprinse lumina în odaia sa și se plimba dintr-un colț în altul al odăii.

Recent, un tovarăș a exclamat indignat : cum a putut Vladimir Ilici să aibă de-a face cu Gapon ? !

Desigur, Ilici ar fi putut să nu-i dea nici o atenție lui Gapon, știind dinainte că de la un popă nu te poți aștepta la nimic bun. Așa a și procedat Plehanov, bunăoară, care l-a primit foarte rece pe Gapon. Dar forța lui Ilici consta tocmai în faptul că pentru el revoluția era vie ; el știa s-o privească în față, s-o cuprindă în toată varietatea ei, își dădea seama, înțelegea ce vor masele. Iar masa poți s-o cunoști numai prin contactul cu ea. Pe Ilici îl interesa să știe cum reușea Gapon să influențeze masa.

Cînd s-a întors de la întrevederea cu Gapon, Vladimir Ilici mi-a povestit impresiile sale. Pe atunci Gapon era cuprins încă de suflul revoluției. Cînd vorbea despre muncitorii din Petrograd, se aprindea, clocotea de indignare, de revoltă împotriva țarului și a slugilor acestuia. Revolta sa era în mare măsură naivă, dar cu atît mai sinceră. Ea corespundea perfect revoltei maselor muncitorești. „Numai că trebuie să învețe – mi-a spus Vladimir Ilici. – I-am zis : Nu-ți pleca urechea la lingușeli, ci învață ; altfel, ai să fii doborît".

La 8 februarie Vladimir Ilici scria în numărul 7 al ziarului „Vpered" : „Este de dorit ca G. Gapon, care a trăit și a simțit atît de profund trecerea de la concepțiile poporului inconștient din punct de vedere politic la concepțiile revoluționare, să reușească să ajungă la claritatea concepției revoluționare despre lume necesară unui militant politic" [1].

Dar Gapon n-a ajuns niciodată la această claritate. El era fecior de țăran ucrainean înstărit și a păstrat pînă la sfîrșit legătura cu familia sa, cu satul său. El cunoștea bine nevoile țăranilor, limba pe care o vorbea era simplă și apropiată de masa

[1] *V. I. Lenin*, Opere, vol. 8, E.S.P.L.P. 1955, pag. 151–152. – *Nota red.*

muncitorească ignorantă, și poate că originea sa, legătura sa cu satul au constituit unul dintre secretele succesului său, dar era greu să întîlnești un om atît de îmbibat de mentalitatea clericală ca Gapon. În trecut nu cunoscuse niciodată mediul revoluționar, iar din fire nu era un revoluționar, ci un popă șiret, gata să accepte orice compromisuri. Într-o zi a povestit : „La un moment dat am început să am îndoieli, credința mi se zdruncinase. M-am îmbolnăvit rău și am plecat în Crimeea. Pe atunci trăia acolo un pustnic despre care se spunea că duce o viață de sfînt. M-am dus la el ca să-mi întăresc credința. Cînd am ajuns, am găsit lume adunată lîngă un pîrău, iar pustnicul tocmai slujea. În pîrău era o adîncitură – pasămite calul sfîntului Gheorghe călcase acolo. Fleacuri, firește. Dar – îmi zic eu – nu-i asta principalul. Credința bătrînului e adîncă. După slujbă m-am apropiat de el să mă binecuvînteze, dar el și-a scos odăjdiile și a spus : «Am rînduit aici o prăvălie de lumînări și am vîndut o grămadă !» Poftim credința lui ! Am ajuns acasă mai mult mort decît viu. Aveam pe atunci un prieten, pictorul Vereșceaghin. El mi-a spus : «Lasă-te de preoție !» M-am gîndit însă că în sat părinții mei se bucură de cinste, că taica este staroste și că, dacă am să fac lucrul ăsta, toți or să-i arunce în obraz : fiul tău s-a răspopit ! Și am rămas preot".

Această povestire îl caracterizează cum nu se poate mai bine pe Gapon.

Nu știa să studieze. Își pierdea destul timp învățînd să călărească și să tragă la țintă, dar cu cărțile stătea prost. E adevărat că la sfatul lui Ilici s-a apucat să citească lucrările lui Plehanov, dar o făcea ca o obligație. Gapon nu știa să învețe din cărți. El însă nu știa să învețe nici din viață. Mentalitatea clericală era ca un văl pe ochii lui. Cînd a ajuns din nou în Rusia, a decăzut pînă la ticăloasa îndeletnicire de provocator.

Chiar din primele zile ale revoluției, Ilici a sezisat limpede întreaga perspectivă. El și-a dat acum seama că mișcarea va crește ca o avalanșă, că poporul revoluționar nu se va opri la jumătatea drumului, că muncitorii vor porni la luptă împotriva autocrației. Numai după luptă se va putea vedea dacă muncitorii vor fi învingători sau învinși. Iar pentru a învinge, trebuie să fii cît mai bine înarmat.

Ilici a avut întotdeauna un fel de simț deosebit, o înțelegere profundă pentru frămîntările clasei muncitoare în momentul respectiv.

Orientîndu-se după burghezia liberală, care abia trebuia să fie urnită din loc, menşevicii spuneau că revoluţia aşteaptă să fie „declanşată" ; Ilici ştia însă că muncitorii au şi hotărît să lupte pînă la capăt. Şi Ilici era alături de ei. El ştia că nu e permis să te opreşti la jumătatea drumului, că acest lucru ar demoraliza în asemenea măsură clasa muncitoare, ar face să scadă atît de mult energia în luptă şi ar aduce prejudicii atît de imense cauzei, încît nu trebuia acceptat sub nici o formă. Şi istoria a dovedit că în revoluţia din 1905 clasa muncitoare a suferit o înfrîngere, dar n-a fost învinsă : hotărîrea ei de a lupta n-a fost frîntă. Acest lucru nu-l înţelegeau cei care îl atacau pe Lenin pentru „rigiditatea" lui, cei care după înfrîngere n-au ştiut să spună altceva decît că „nu trebuia să se pună mîna pe arme". Dar dacă voiai să rămîi credincios clasei tale, nu puteai să nu pui mîna pe arme, avangarda n-avea dreptul să părăsească în luptă clasa sa.

Şi Ilici chema neobosit avangarda clasei muncitoare – partidul – la luptă, la organizare, la înarmarea maselor. El scria despre aceasta în ziarul „Vpered", precum şi în scrisorile pe care le trimetea în Rusia.

„9 ianuarie 1905 a scos la iveală întreaga rezervă uriaşă de energie revoluţionară a proletariatului şi întreaga insuficienţă a organizării social-democraţilor" – scria Vladimir Ilici la începutul lunii februarie în articolul „Trebuie oare să organizăm revoluţia ?" [1] În fiecare rînd al acestui articol el cerea să se treacă de la vorbe la fapte.

Ilici nu numai că a recitit şi a studiat în modul cel mai amănunţit tot ce au scris Marx şi Engels despre revoluţie şi insurecţie, dar a citit şi multe cărţi de artă militară, a cercetat sub toate aspectele tehnica insurecţiei armate, organizarea ei. El s-a ocupat de această problemă mult mai serios decît se ştie, şi discuţiile sale despre grupele de şoc în timpul războiului de partizani, „despre grupurile de cinci şi de zece" nu reprezentau flecăreala unui profan, ci un plan chibzuit sub toate aspectele.

Bibliotecarul de la „Société de lecture" vedea venind de vreme în fiecare dimineaţă pe revoluţionarul rus îmbrăcat în pantaloni ieftini, cu manşetele răsucite după obiceiul elveţienilor ca să nu se murdărească. Uita să le îndrepte la loc. De cum intra în bibliotecă, lua cartea lăsată din ajun despre lupta de baricade,

[1] Op. cit., pag. 153–162. – *Nota red.*

despre tehnica ofensivei, se aşeza la locul său obişnuit, la măsuţa de lîngă fereastră, îşi netezea cu un gest obişnuit părul rar de pe capul chel şi se cufunda în lectură. Se scula numai din cînd în cînd pentru a lua din raft un dicţionar mare, unde căuta explicaţia unui termen necunoscut, iar apoi se plimba în lungul şi în latul camerei. După aceea se aşeza la masă şi cu scrisul său mărunt înşira ceva repede şi concentrat pe coli de hîrtie.

Bolşevicii căutau prin toate mijloacele să trimită arme în Rusia, dar ceea ce se realiza era o picătură de apă într-un ocean. În Rusia, la Petrograd, s-a constituit Comitetul de luptă, dar el acţiona încet. Ilici scria la Petrograd : „În această muncă, schemele, discuţiile şi vorbele despre funcţiunile Comitetului de luptă şi despre drepturile lui sînt cele mai puţin potrivite. Aici e nevoie de o energie extraordinară, fără seamăn. Constat cu groază, zău cu groază, că de *mai bine de o jumătate de an* se vorbeşte de bombe, dar nu s-a confecţionat nici una ! Şi vorbesc oameni cît se poate de învăţaţi... Îndreptaţi-vă spre tineret, domnilor ! Iată singurul remediu universal. Altfel, zău, veţi întîrzia, totul îmi arată acest lucru, şi veţi rămîne numai cu «savante» note, planuri, schiţe, scheme, cu minunate reţete, dar fără o organizaţie, fără o activitate vie... Nu cereţi nici un fel de formalităţi, lăsaţi-vă păgubaşi – pentru dumnezeu – de toate schemele, daţi dracului toate «funcţiile, drepturile şi privilegiile»" [1].

Bolşevicii făceau mult pentru pregătirea insurecţiei armate, manifestînd adesea un eroism fără margini, riscîndu-şi viaţa în fiecare clipă. Pregătirea insurecţiei armate – iată care era lozinca bolşevicilor. Despre insurecţia armată vorbea şi Gapon.

Curînd după sosirea sa la Geneva, el a prezentat un proiect de înţelegere de luptă între partidele revoluţionare. În ziarul „Vpered" (nr. 7 din 8 februarie 1905) Vladimir Ilici a apreciat propunerea lui Gapon şi a analizat amănunţit întreaga problemă a înţelegerilor de luptă [2].

Gapon şi-a asumat sarcina de a aproviziona cu arme pe muncitorii din Petrograd. El primea tot felul de donaţii şi cumpăra arme din Anglia. În sfîrşit, lucrurile au fost puse la punct. S-a găsit un vapor – „John Grafton", al cărui căpitan a acceptat să transporte armele şi să le debarce pe o insulă în apropiere de frontiera rusă. Neavînd nici o idee despre felul cum se organi-

[1] *V. I. Lenin*, Opere, vol. 9, E.S.P.L.P. 1955, pag. 337, 338. – *Nota red.*
[2] *V. I. Lenin*, Opere, vol. 8, E.S.P.L.P. 1955, pag. 144–152. – *Nota red.*

zează transporturile ilegale, Gapon își închipuia că totul e mult mai simplu decît era în realitate. Pentru a organiza această acțiune, el a luat de la noi un pașaport fals ; i s-au încredințat anumite legături și a plecat la Petrograd. Pentru Vladimir Ilici această acțiune însemna că se trece de la vorbe la fapte. Muncitorii aveau nevoie de arme cu orice preț. Dar planul a eșuat. Vaporul „John Grafton" a dat peste un banc de nisip și n-a putut nicicum să se apropie de insula stabilită. Dar nici la Petrograd Gapon n-a izbutit să facă nimic. El a trebuit să se ascundă prin locuințele sărăcăcioase ale muncitorilor, să trăiască sub un nume fals. Stabilirea legăturilor care i se dăduseră era extrem de dificilă, iar adresele socialiștilor-revoluționari cu care trebuia să se înțeleagă în privința recepționării transportului s-au dovedit imaginare. Numai bolșevicii au trimis pe insulă oameni de-ai lor. Toate acestea l-au deprimat înspăimîntător pe Gapon. A trăi în ilegalitate, a suferi de foame și a nu te arăta nimănui e cu totul altceva decît a vorbi fără nici un risc la adunări, în fața a mii de oameni. Transporturile conspirative de arme puteau fi organizate numai de oameni cu totul diferiți de Gapon în ceea ce privește călirea revoluționară, oameni gata de orice sacrificii despre care să nu afle nimeni...

O altă lozincă lansată de Ilici era sprijinirea luptei țăranilor pentru pămînt. Acest sprijin ar fi dat clasei muncitoare posibilitatea de a se bizui în lupta sa pe țărănime. Vladimir Ilici a acordat întotdeauna multă atenție problemei țărănești. În timpul discutării programului partidului în vederea Congresului al II-lea, Vladimir Ilici a formulat și a susținut cu căldură lozinca prin care se cerea să se restituie țăranilor fișiile de pămînt – „otrezki" – care li se luaseră în timpul reformei din 1861.

El considera că pentru a atrage țărănimea trebuie să se formuleze revendicări concrete, la care țăranii țin în mod deosebit. După cum social-democrații începuseră agitația printre muncitori cu lupta pentru a avea la dispoziție apă fiartă de ceai, pentru reducerea zilei de lucru, pentru plata la timp a salariilor, tot așa țărănimea trebuia organizată în jurul unei lozinci concrete.

Anul 1905 l-a făcut pe Ilici să revadă această problemă. Discuțiile cu Gapon, care era țăran de origine și păstrase legături cu satul, convorbirile cu Matiușenko, matroz de pe crucișătorul „Potemkin", și cu o serie de muncitori care veneau din Rusia și cunoșteau bine situația de la sate i-au arătat lui Ilici că lozinca cu privire la „otrezki" nu mai este suficientă, că trebuie formulată o lozincă mai largă, și anume confiscarea pămînturilor moșierești, bisericești și ale familiei imperiale. Nu degeaba studiase Ilici, la timpul său, cu atîta rîvnă culegerile statistice și stabilise amănunțit legătura economică dintre oraș și sat, dintre marea și mica industrie, dintre clasa muncitoare și țărănime. El și-a dat seama că venise momentul cînd această legătură economică trebuia să constituie baza unei puternice influențe politice a proletariatului asupra țărănimii. El considera că numai proletariatul este o clasă revoluționară pînă la capăt.

Îmi amintesc de următoarea întîmplare. Într-o zi, Gapon l-a rugat pe Vladimir Ilici să asculte un manifest scris de el. A început să-l citească cu mult patos. Manifestul era plin de blesteme la adresa țarului. „N-avem nevoie de țar – se spunea în manifest. – Pămîntul să aibă un singur stăpîn – dumnezeu, iar voi toți să fiți arendașii lui !" (pe atunci mișcarea țărănească mai mergea pe linia luptei pentru reducerea arenzilor). Vladimir Ilici a izbucnit în rîs. Imaginea era din cale afară de naivă, dar pe de altă parte reieșea cît se poate de limpede ce anume îl apropia pe Gapon de mase : țăran el însuși, trezea la muncitorii care mai păstraseră strînse legături cu satul setea de pămînt cuibărită în ei.

Rîsul lui Vladimir Ilici îl tulbură pe Gapon. „Poate că ceva nu e bine – a spus el. – Spuneți-mi și o să îndrept". Vladimir Ilici deveni dintr-o dată serios. „Nu – răspunse el –, nu se poate îndrepta nimic. Eu am un mod de a gîndi cu totul altul, așa că scrie în limba dumitale, așa cum vezi dumneata lucrurile".

Îmi amintesc și de o altă întîmplare. Era după Congresul al III-lea, după răscoala de pe „Potemkin". Matrozii de pe crucișătorul „Potemkin" fuseseră internați în Romînia și trăiau într-o mizerie cruntă. Pe atunci Gapon avea mulți bani : încasa pentru amintirile sale, apoi i se trimiteau și tot felul de donații pentru cauza revoluției. El alerga zile întregi ca să cumpere haine pentru potemkiniști. Într-o zi a sosit la Geneva matrozul Matiușenko, unul dintre participanții de seamă la răscoala de pe „Potemkin". El s-a împrietenit imediat cu Gapon și erau nedespărțiți.

Tot pe atunci a sosit la noi un tînăr din Moscova (nu-mi mai aduc aminte numele lui conspirativ). Era vînzător la un depozit de cărți și intrase de curînd în rîndurile social-democraților. Venise cu o însărcinare din Moscova. Tînărul cu bujori în obraji povesti cum și de ce a devenit social-democrat, iar apoi începu să arate pe larg de ce este just programul partidului social-democrat

și să-l expună punct cu punct, cu înflăcărarea unui neofit. Vladimir Ilici dădea semne de plictiseală și plecă la bibliotecă, lăsîndu-mă pe mine să-l tratez pe tînăr cu ceai și să scot de la el ceea ce se putea afla. Tînărul continua să expună programul. În timpul acesta au venit Gapon și Matiușenko. Mă pregăteam să le dau și lor ceai, dar în acel moment tînărul a ajuns tocmai la „otrezki". Auzind ce spunea tînărul, care începuse să demonstreze că țăranii nu trebuie să meargă mai departe de lupta pentru „otrezki", Matiușenko exclamă furios : „Tot pămîntul trebuie să fie al poporului !".

Nu știu pînă unde s-ar fi ajuns dacă n-ar fi venit Ilici. Dîndu-și repede seama pe ce temă s-a pornit disputa, el n-a mai intrat în fondul problemei, ci i-a luat pe Gapon și pe Matiușenko în odaia lui. Eu am căutat să-l expediez cît mai repede pe tînăr.

În sînul țărănimii creștea o largă mișcare revoluționară. La conferința din decembrie de la Tammerfors, Ilici a propus să se scoată cu totul din program punctul referitor la „otrezki".

În locul lui s-a introdus un punct care prevedea sprijinirea acțiunilor revoluționare ale țărănimii, mergîndu-se pînă la confiscarea pămînturilor moșierești, bisericești, mănăstirești, ale statului și ale familiei imperiale.

Altfel vedea lucrurile social-democratul german Kautsky, care se bucura în acea vreme de o influență uriașă. El scrisese pe atunci în revista „Neue Zeit" [1] că în Rusia mișcarea revoluționară de la orașe trebuie să rămînă neutră în problema relațiilor dintre țărănime și moșieri.

Acum Kautsky este bine cunoscut ca unul din principalii trădători ai cauzei muncitorimii, dar pe atunci era considerat un social-democrat revoluționar. Cînd spre sfîrșitul secolului trecut, un alt social-democrat german – Bernstein – pornise lupta împotriva marxismului, căutînd să demonstreze că teoria lui Marx trebuie revizuită, că multe părți ale ei s-au învechit, s-au perimat, că scopul (socialismul) nu înseamnă nimic și că mișcarea e totul, Kautsky s-a ridicat împotriva lui Bernstein, luînd apărarea învățăturii lui Marx. Datorită acestui fapt, Kautsky avea pe atunci aureola celui mai revoluționar și mai consecvent discipol al lui

[1] „Neue Zeit" („Timpuri noi") – organ teoretic al social-democrației germane, care a apărut între anii 1883–1923. Kautsky a deținut funcția de redactor-șef de la înființarea revistei pînă în 1917. În 1923 revista și-a încetat apariția. – *Nota red.*

Marx. Afirmația lui Kautsky n-a zdruncinat însă convingerea lui Ilici că revoluția rusă poate să învingă numai sprijinindu-se pe țărănime.

Teza lui Kautsky l-a determinat pe Ilici să verifice dacă acesta expune just punctul de vedere al lui Marx și Engels. Vladimir Ilici a început să studieze care a fost atitudinea lui Marx față de mișcarea agrară din America din 1848 și care a fost atitudinea lui Engels în 1885 față de Henry George [1]. În aprilie Vladimir Ilici a terminat articolul „Marx despre «împărțirea pămînturilor» de tip american".

Articolul se încheie cu cuvintele : „Nu cred să existe pe lume o țară în care țărănimea să treacă prin atîtea suferințe, să fie atît de asuprită și batjocorită ca în Rusia. Cu cît această asuprire a fost mai neagră, cu atît trezirea țărănimii va fi acum mai puternică, cu atît asaltul ei revoluționar va fi mai de neînvins. Proletariatul revoluționar conștient are datoria să susțină din toate puterile acest asalt, pentru a nu lăsa piatră pe piatră din vechea, blestemata Rusie iobăgistă-absolutistă înrobită, pentru a crea o nouă generație de oameni, liberi și curajoși, pentru a crea o țară nouă, republicană, în care lupta noastră proletară pentru socialism să se desfășoare în toată amploarea ei" [2].

La Geneva, centrul bolșevic își avea sediul în clădirea situată la întretăierea vestitei Rue de Carouge, locuită de emigranți ruși, și cheiul rîului Arve. Aici se aflau redacția ziarului „Vpered", secția de expediție și cantina bolșevică a soților Lepeșinski ; tot aici locuiau familiile Bonci-Bruevici, Liadov (Mandelstam) și Ilin. La Bonci-Bruevici veneau mereu Orlovski, Olminski și alții. Cînd s-a întors din Rusia, Bogdanov s-a înțeles cu Lunacearski, care a venit la Geneva și a intrat în redacția ziarului „Vpered". Lunacearski s-a dovedit un orator strălucit și contribuia foarte mult la întărirea pozițiilor bolșevice. De atunci Vladimir Ilici a prins multă simpatie pentru Lunacearski, îl bucura prezența lui și îi lua serios partea, chiar și atunci cînd Lunacearski era în dezacord cu membrii redacției ziarului. De altfel, și Anatoli Vasilievici era întotdeauna deosebit de însuflețit și de spiritual în prezența lui. Îmi amintesc cum odată – mi se pare în 1919 sau

[1] Henry George (1839–1897) – economist american, autorul cărții „Progresul și sărăcia", care considera că naționalizarea pămîntului și arendarea lui celor ce-l muncesc constituie un mijloc pentru tămăduirea tuturor plăgilor sociale. – *Nota red.*

[2] *V. I. Lenin*, Opere, vol. 8, E.S.P.L.P. 1955, pag. 320–321. – *Nota red.*

1920 –, întorcîndu-se de pe front, Anatoli Vasilievici îi povestea lui Vladimir Ilici impresiile sale. În timp ce-l asculta, ochii lui Vladimir Ilici străluceau.

Lunacearski, Vorovski şi Olminski constituiau o întărire serioasă pentru ziarul „Vpered". Vladimir Dmitrievici Bonci-Bruevici, care avea în grijă problemele administrative, era mereu bine dispus, făcea diferite planuri grandioase, se ocupa intens de tipografie.

Bolşevicii se adunau aproape în fiecare seară la cafeneaua „Landold" şi stăteau pînă tîrziu la o halbă de bere, discutînd despre evenimentele din Rusia şi făcînd planuri.

Mulţi plecau, iar alţii se pregăteau de plecare.

În Rusia se desfăşura agitaţia pentru convocarea Congresului al III-lea. De la Congresul al II-lea se produseseră multe schimbări, viaţa ridicase numeroase probleme noi, astfel încît convocarea congresului era absolut necesară. Majoritatea comitetelor s-au pronunţat pentru convocarea lui. S-a constituit un Birou al comitetelor majorităţii [1]. C.C. a cooptat o mulţime de membri noi, printre care şi menşevici ; în majoritatea sa, Comitetul Central era împăciuitorist şi împiedica în fel şi chip convocarea Congresului al III-lea. După ce C.C.-ul a fost arestat la Moscova în locuinţa scriitorului Leonid Andreev, membrii C.C. rămaşi liberi au acceptat să se convoace congresul.

Congresul s-a ţinut la Londra. Majoritatea era în mod evident de partea bolşevicilor, şi de aceea menşevicii nu s-au prezentat la congres, ci şi-au întrunit delegaţii la o conferinţă la Geneva.

Din partea C.C. au venit la congres Sommer (căruia i se mai spunea Mark şi Liubimov) şi Winter (Krasin). Mark era extrem de posomorît, iar Krasin avea o înfăţişare de parcă nimic nu s-ar fi întîmplat. Delegaţii au atacat vehement C.C.-ul pentru poziţia sa împăciuitoristă. Mark şedea întunecat şi tăcea.

[1] Întrucît C.C.-ul împăciuitorist-menşevic refuza cu încăpăţînare să convoace congresul şi în general nu oglindea voinţa partidului, care în cea mai mare parte se situa pe poziţiile „majorităţii", la „consfătuirea celor 22" de la Geneva (august 1904) s-a hotărît să se creeze un organ bolşevic pentru a duce lupta în vederea convocării Congresului al III-lea al partidului. Candidaţii propuşi la această consfătuire (Gusev, Bogdanov, Zemleacika, Litvinov, Liadov) au fost apoi confirmaţi la trei conferinţe ilegale ţinute în Rusia – „din Nord", „din Sud" şi „din Caucaz". În felul acesta s-a constituit Biroul comitetelor majorităţii (B.C.M.). Pe lîngă agitaţia pentru convocarea congresului, B.C.M. conducea de fapt activitatea practică a organizaţiilor bolşevice în Rusia. – *N. K.*

Krasin tăcea şi el, sprijinindu-şi capul într-o mînă, dar avea un aer atît de imperturbabil, de parcă toate aceste reproşuri violente nu l-ar fi privit cîtuşi de puţin. Cînd i-a venit rîndul, a prezentat raportul cu o voce calmă, neridicînd nici o obiecţie împotriva acuzaţiilor aduse ; a devenit clar pentru toată lumea că nu mai era nimic de discutat, că poziţia lui împăciuitoristă rămăsese de domeniul trecutului şi că de acum înainte el avea să treacă în rîndurile bolşevicilor, cu care va merge pînă la capăt.

Astăzi membrii partidului cunosc activitatea importantă şi de mare răspundere pe care a desfăşurat-o Krasin în timpul revoluţiei din 1905, înarmînd detaşamentele de luptă, conducînd pregătirea lor etc. Toate acestea se făceau în mod conspirativ, fără zarvă, dar consumau multă energie. Vladimir Ilici cunoştea mai bine decît oricine această muncă a lui Krasin şi de atunci l-a apreciat întotdeauna foarte mult.

Din Caucaz au sosit patru tovarăşi : Miha Ţhakaia, Alioşa Djaparidze, Leman şi Kamenev. Ei aveau însă numai trei mandate. Vladimir Ilici a întrebat : ale cui sînt mandatele, căci mandate sînt numai trei, iar oameni – patru ? Cine a obţinut majoritatea de voturi ? Miha a răspuns revoltat : „Parcă la noi în Caucaz se votează ? Noi hotărîm în toate problemele tovărăşeşte. Am fost trimişi patru, iar numărul mandatelor nu are nici o importanţă". Miha era cel mai în vîrstă dintre participanţii la congres. Lui i s-a încredinţat sarcina de a deschide congresul. Comitetul din Polesie era reprezentat prin Leva Vladimirov. Îi scrisesem de multe ori în Rusia despre sciziune, dar el nu reacţiona în nici un fel. Răspunzînd la scrisorile în care noi relatam atacurile martoviştilor, el ne scria ce fel de manifeste s-au difuzat şi în ce cantitate, unde au avut loc în Polesie greve şi demonstraţii. La congres Leva s-a arătat a fi un bolşevic ferm.

Din Rusia au mai venit la congres Bogdanov, Postolovski (Vadim), Rumeanţev (P.P.), Rîkov, Sammer, Zemleacika, Litvinov, Skrîpnik, Bur (A. E. Essen), Şklovski, Kramolnikov şi alţii.

La congres totul arăta că în Rusia mişcarea muncitorească este în avînt. S-au adoptat rezoluţii cu privire la insurecţia armată, în problema guvernului revoluţionar provizoriu, a atitudinii faţă de tactica guvernului în ajunul revoluţiei, a acţiunilor făţişe ale P.M.S.D.R., a atitudinii faţă de mişcarea

țărănească, față de liberali, față de organizațiile social-democrate naționale, în legătură cu propaganda și agitația, despre partea care s-a rupt de partid etc.

La propunerea lui Vladimir Ilici, care a prezentat un raport în problema agrară, punctul cu privire la „otrezki" a fost trecut la note, pe primul plan punîndu-se problema confiscării pămînturilor moșierești, bisericești și ale familiei imperiale.

Alte două probleme caracteristice Congresului al III-lea au fost : problema celor două centre și problema raporturilor dintre muncitori și intelectuali.

La Congresul al II-lea predominaseră teoreticienii și activiștii practicieni care lucrau mult pentru partid într-o formă sau alta, dar ale căror legături cu organizațiile din Rusia, abia în curs de formare, erau extrem de slabe.

Congresul al III-lea avea o altă înfățișare. În Rusia, în această perioadă, organizațiile se închegaseră deja ; existau comitete ilegale, care lucrau în condiții conspirative excepțional de grele. Din pricina acestor condiții, aproape nicăieri comitetele nu cuprindeau muncitori, dar ele exercitau o mare influență asupra mișcării muncitorești. Manifestele, „dispozițiile" comitetului corespundeau stării de spirit a maselor muncitorești, și acestea simțeau că sînt conduse ; de aceea comitetele se bucurau de o mare popularitate în rîndul maselor, iar acțiunile lor aveau pentru majoritatea muncitorilor un nimb de mister. Muncitorii se adunau adesea separat de intelectuali pentru a discuta problemele fundamentale ale mișcării. La Congresul al III-lea s-a primit o declarație din partea unui număr de 50 de muncitori din Odesa în principalele probleme privind divergențele dintre menșevici și bolșevici. În declarație se spunea că la adunarea la care s-a discutat această problemă n-a participat nici un intelectual.

„Tovarășul din comitet" era de obicei un om destul de încrezut. El își dădea seama ce influență uriașă are activitatea comitetului asupra maselor și nu recunoștea în general nici un fel de democrație internă de partid. „Tovarășii din comitete" spuneau că numai din pricina acestei democrații au loc căderile și că oricum există legătura cu mișcarea. În sinea lor, ei aveau întotdeauna un pic de dispreț pentru „străinătate", considerînd că celor de acolo li s-a urcat la cap viața de huzur și de aceea se ceartă. Ar fi bine, ziceau ei, „să-i punem niței să lucreze în condițiile din Rusia". „Tovarășul din comitet" nu accepta do-

minația străinătății și, totodată, nu dorea inovații. El nu voia și nu știa să se adapteze condițiilor în rapidă schimbare.

În perioada 1904–1905 acești „tovarăși din comitete" au depus o activitate vastă, dar mulți dintre ei se adaptau extrem de greu la condițiile luptei fățișe și ale posibilităților legale în creștere.

La Congresul al III-lea n-au participat muncitori – în orice caz n-a fost nici o figură de muncitor cît de cît remarcabilă. Numele conspirativ de Babușkin nu avea nici o legătură cu muncitorul Babușkin, care se afla pe atunci în Siberia ; acest nume conspirativ, după cîte îmi aduc aminte, îl purta tov. Șklovski. În schimb, erau la congres mulți „tovarăși din comitete". Cel care pierde din vedere acest aspect al Congresului al III-lea nu va înțelege multe lucruri din procesele lui verbale.

Problema „înfrînării străinătății" era pusă nu numai de „tovarășii din comitete", ci și de alți activiști de seamă. În fruntea opoziției față de străinătate se afla Bogdanov.

La congres s-au spus multe lucruri nechibzuite, dar Vladimir Ilici nu prea le-a pus la inimă. El considera că, datorită revoluției care se dezvolta, importanța străinătății scădea ceas cu ceas, știa că nici el nu va mai zăbovi mult în străinătate ; singurul lucru care îl preocupa era ca C.C.-ul să informeze repede organul central (de acum înainte organul central trebuia să poarte denumirea de „Proletarii" ; deocamdată acesta mai trebuia să fie editat în străinătate). El stăruia de asemenea să se organizeze întrevederi periodice între grupul din străinătate și cel din Rusia al C.C.

Mai acută era problema introducerii muncitorilor în comitete.

Vladimir Ilici susținea cu deosebită înflăcărare că este necesar să se introducă muncitori în comitete. „Pentru" erau Bogdanov, „cei din străinătate" și publiciștii. „Contra" erau „tovarășii din comitete". Atît Vladimir Ilici cît și „tovarășii din comitete" puneau multă pasiune în discutarea problemei. „Tovarășii din comitete" au stăruit să nu se adopte o rezoluție în această privință : doar nu se putea adopta o rezoluție în sensul că muncitorii nu trebuie introduși în comitete !

Luînd cuvîntul în cadrul dezbaterilor, Vladimir Ilici a spus : „Cred că trebuie să privim problema mai larg. A-i introduce pe muncitori în comitete nu este numai o sarcină pedagogică, ci și una politică. Muncitorii au instinct de clasă și, după ce

capătă oarecari deprinderi politice, devin destul de repede social-democrați consecvenți. Aș ține mult ca în cadrul comitetelor noastre să fie 8 muncitori la 2 intelectuali. Dacă recomandarea făcută în publicații – ca, în măsura posibilului, să fie introduși muncitori în comitete – s-a dovedit insuficientă, ar fi bine ca ea să fie făcută în numele congresului. Dacă veți avea o directivă clară și precisă dată de congres, veți avea un mijloc radical de luptă împotriva demagogiei : iată voința clară a congresului" [1].

Vladimir Ilici susținuse și înainte în repetate rînduri că este necesar să se introducă un număr cît mai mare de muncitori în comitete. El scrisese despre aceasta și în 1903 în „Scrisoare către un tovarăș". Acum, susținînd la congres același punct de vedere, el a vorbit cu deosebită aprindere, întrerupîndu-i adesea de la locul său pe alți vorbitori. Cînd Mihailov (Postolovski) a spus : „În felul acesta, în practică, intelectualilor li se cere foarte puțin, iar muncitorilor – peste măsură de mult", Vladimir Ilici a exclamat : „Absolut just !". Exclamația sa a fost acoperită de corul „tovarășilor din comitete" : „Nu-i just !".

Cînd Rumeanțev a spus : „În Comitetul de la Petersburg există un singur muncitor, deși acolo se activează de vreo 15 ani", Vladimir Ilici a strigat : „E revoltător !".

Apoi, în încheierea dezbaterilor, Ilici a spus : „Nu am putut sta liniștit cînd auzeam spunîndu-se că nu există muncitori potriviți pentru a fi membri ai comitetelor. Problema se tărăgănează ; pe semne că în partid există o boală. Muncitorii trebuie introduși în comitete". Dacă Ilici n-a fost prea mîhnit de faptul că punctul său de vedere n-a avut succes la congres, aceasta s-a datorat numai faptului că el știa că revoluția care se apropia va tămădui radical partidul de nepriceperea de a imprima comitetelor un caracter muncitoresc.

La congres s-a mai pus o problemă importantă : propaganda și agitația.

Îmi amintesc că într-o zi a sosit la Geneva o fată din Odesa care ni s-a plîns : „Muncitorii ridică în fața comitetului pretenții imposibile. Ei vor să facem propagandă. Oare e posibil acest lucru ? Noi nu putem să le oferim decît agitație !".

[1] *V. I. Lenin*, Opere, vol. 8, E.S.P.L.P. 1955, pag. 402. – *Nota red.*

Cele spuse de fata din Odesa au produs asupra lui Ilici o impresie destul de puternică. A fost ca un fel de introducere la dezbaterile cu privire la propagandă. S-a constatat – despre aceasta au vorbit și Zemleacika, și Miha Țhakaia și Desnițki – că vechile forme de propagandă nu mai sînt folosite și că propaganda s-a transformat în agitație. O dată cu creșterea uriașă a mișcării muncitorești, propaganda prin viu grai și chiar agitația în general nu mai puteau satisface cerințele mișcării ; era nevoie de literatură de popularizare, de un ziar popular, de literatură pentru țărani, pentru naționalitățile care vorbeau alte limbi...

Viața ridica sute de probleme noi, cu neputință de rezolvat în cadrul vechii organizații ilegale. Ele puteau fi soluționate numai organizîndu-se în Rusia un cotidian și o mare editură legală. Deocamdată însă libertatea presei nu era cucerită. S-a hotărît să se editeze în Rusia un ziar ilegal, să se constituie acolo un grup de publiciști, obligați să aibă grijă de ziarul popular. Era clar însă că toate acestea nu erau decît paliative.

La congres s-a vorbit mult despre lupta revoluționară, care lua amploare. S-au adoptat rezoluții cu privire la evenimentele din Polonia și din Caucaz. „Mișcarea devine din ce în ce mai largă – a spus un delegat din Ural. – A venit de mult vremea să nu mai considerăm Uralul drept un ținut înapoiat, aflat într-o stare de somnolență, incapabil de a acționa. Greva politică din Lîsva, numeroasele greve de la diferite uzine, diversele indicii ale stării de spirit revoluționare, mergînd pînă la tot felul de acte de teroare pe moșii și în întreprinderi, care aveau forma unor demonstrații spontane de proporții mici – toate acestea arată că Uralul se află în ajunul unei mari mișcări revoluționare. Este foarte probabil ca în Ural această mișcare să ia forma insurecției armate. Uralul a fost primul ținut unde muncitorii au făcut uz de bombe și chiar de tunuri (la uzina din Votkinsk). Tovarăși, nu uitați Uralul !".

Se înțelege de la sine că Vladimir Ilici a discutat multă vreme cu delegatul din Ural.

În general, Congresul al III-lea a trasat just linia luptei. Menșevicii au rezolvat aceleași probleme într-un alt chip. Vladimir Ilici a arătat deosebirea principială dintre rezoluțiile Congresului al III-lea și rezoluțiile conferinței menșevice în broșura „Două tactici ale social-democrației în revoluția democratică" [1].

[1] *V. I. Lenin*, Opere, vol. 9, E.S.P.L.P. 1955, pag. 1–123. – *Nota red.*

Ne-am întors la Geneva. Am fost numită în comisia pentru redactarea proceselor-verbale ale congresului împreună cu Kamski şi Orlovski. Kamski însă a plecat, iar Orlovski era extrem de ocupat. La Geneva, unde după congres veniseră destul de mulţi dintre delegaţi, s-au verificat procesele-verbale. Pe atunci nu existau nici un fel de stenografe şi nici secretari speciali ; procesele-verbale erau scrise pe rînd de doi delegaţi la congres, iar apoi mi se predau mie. Nu toţi delegaţii la congres erau buni secretari. Firește, la congres nu fusese timp să se recitească procesele-verbale. De aceea, la Geneva s-a organizat la cantina soţilor Lepeşinski o verificare a proceselor-verbale împreună cu delegaţii. Bineînţeles, fiecare delegat găsea că ideea lui a fost notată greşit şi voia să mai adauge cîte ceva. Nu se permitea să se facă însă nici o adăugire, iar modificările se puteau introduce numai în cazul cînd ceilalţi delegaţi recunoşteau că ele corespund realităţii. Era o muncă foarte grea. S-au produs şi conflicte. Skrîpnik (Şcenski) a cerut să i se dea procesele-verbale acasă, iar cînd eu i-am răspuns că atunci va trebui să le dăm tuturor şi că nu va mai rămîne nimic din ele, s-a revoltat şi a adresat un protest scris cu litere de tipar către C.C. pentru că nu i s-au dat procesele-verbale.

După ce s-a terminat munca cu ciornele, Orlovski a mai pierdut şi el destulă vreme pentru redactarea proceselor-verbale.

În iulie au sosit primele procese-verbale ale şedinţelor noului C.C. În ele se spunea că menşevicii din Rusia nu sînt de acord cu „Iskra" şi că vor participa şi ei la boicot [1], că C.C.-ul, deşi a discutat problema sprijinirii mişcării ţărăneşti, n-a întreprins deocamdată nimic şi vrea să se sfătuiască cu agronomii.

Scrisoarea era extrem de laconică.

[1] Este vorba de atitudinea social-democraţilor faţă de comisia prezidată de senatorul Şidlovski, pe care guvernul ţarist a constituit-o după 9 ianuarie „pentru a lămuri neîntîrziat cauzele nemulţumirii muncitorilor din oraşul S.-Petersburg şi din suburbii şi pentru a lua măsuri în vederea înlăturării acestor cauze". Menşevicii se pronunţau pentru participare la lucrările acestei comisii. Bolşevicii însă considerau necesar să participe la alegerile de electori şi după ce vor fi obţinut să fie aleşi în această calitate muncitori conştienţi, să formuleze comisiei cerinţe pe care aceasta, desigur, nu le va sarisface, şi astfel să demaşte în ochii maselor largi muncitoreşti falsitatea şi fărnicia politicii guvernului ţarist. Printre aceste cerinţe figurau : ţinerea şedinţelor comisiei în mod public, libertatea întrunirilor şi a presei, eliberarea arestaţilor etc. Campania a fost dusă cu mult succes de Comitetul din Petersburg al partidului nostru. Comisia lui Şidlovski a eşuat lamentabil. — *Nota red.*

Scrisoarea următoare despre activitatea C.C. a fost şi mai laconică. Ilici era teribil de nervos. După ce la congres respirase atmosfera rusească, suporta greu faptul că era rupt de activitatea din Rusia.

Pe la mijlocul lunii august, Ilici a încercat într-o scrisoare să convingă C.C. „să nu mai fie mut", să nu se mai limiteze la discutarea problemelor în cadrul său. „C.C. are nu ştiu ce cusur intern" — scria el membrilor din Rusia ai Comitetului Central.

În scrisorile ulterioare el face aspre observaţii pentru că nu se îndeplineşte hotărîrea cu privire la informarea regulată a organului central al partidului.

Într-o scrisoare din septembrie adresată lui „August", Ilici scrie : „Este o utopie să ne aşteptăm la deplină solidaritate în cadrul C.C. sau în rîndurile agenţilor lui. «Avem de-a face nu cu un cerc, ci cu un partid», dragă prietene !".

În scrisoarea către Gusev din 13 octombrie 1905 el arată că, paralel cu pregătirea insurecţiei armate, este necesar să se desfăşoare şi lupta pe tărîm profesional, dar că ea trebuie dusă în spirit bolşevic, combătîndu-se menşevicii şi în acest domeniu.

La Geneva începea să se simtă că se apropie proclamarea libertăţii presei. Apăruseră editori care se ofereau care mai de care să editeze în mod legal broşurile ilegale apărute în străinătate. „Burevestnik" din Odesa, editura „Malîh" şi altele — toate îşi ofereau serviciile.

C.C. propunea să nu se încheie nici un fel de contracte, întrucît proiecta să organizeze o editură proprie.

La începutul lunii octombrie s-a pus problema ca Ilici să plece în Finlanda, unde urma să aibă o întrevedere cu C.C., dar desfăşurarea evenimentelor a făcut să se schimbe această hotărîre. Vladimir Ilici începu să se pregătească pentru plecarea în Rusia. Eu trebuia să mai rămîn vreo două săptămîni la Geneva ca să lichidez treburile. Împreună cu Ilici am triat hîrtiile şi scrisorile sale, le-am pus în plicuri. Ilici a făcut personal cîte o menţiune pe fiecare plic. Toate au fost aşezate într-o valiză şi date spre păstrare, dacă nu mă înşel, tovarăşului Karpinski. Valiza s-a păstrat şi a fost adusă după moartea lui Ilici la Institutul „Lenin". Ea cuprinde o mulţime de documente şi scrisori, care aruncă o lumină vie asupra istoriei partidului.

În septembrie Ilici scria Comitetului Central :

„În privința lui Plehanov vă comunic spre informare zvonurile de aici. El este vădit furios pe noi pentru că l-am demascat în fața Biroului Internațional. În numărul 2 din «Jurnalul Social-Democratului» înjură ca un birjar. Unii spun că vrea să scoată un ziar al lui, alții că revine la «Iskra». Concluzia : neîncrederea față de el trebuie să sporească" [1].

La 8 octombrie Vladimir Ilici scrie din nou : „Vă rog stăruitor : luați-vă gîndul de la Plehanov și numiți un delegat din rîndurile majorității [2]... Ar fi bine să-l numiți pe Orlovski" [3].

Cînd au sosit însă știri că există posibilitatea de a se organiza un ziar cotidian în Rusia și Ilici era gata de plecare, i-a trimis lui Plehanov o scrisoare cordială prin care îl invita să colaboreze la ziar. „Cît despre divergențele noastre tactice, ele sînt măturate de revoluția însăși, cu o repeziciune uluitoare"... „...Toate acestea vor crea o *bază nouă*, care ne va permite să dăm foarte ușor uitării tot ce a fost și să conlucrăm în cadrul unei activități reale" [4]. La sfîrșit, Ilici îi solicită lui Plehanov o întrevedere. Nu țin minte dacă ea a avut loc. Probabil că nu, fiindcă n-aș fi putut uita o asemenea întîlnire.

Plehanov n-a venit în Rusia în 1905.

La 26 octombrie Vladimir Ilici se referea amănunțit într-o scrisoare la reîntoarcerea sa în Rusia. „Frumoasă mai e revoluția la noi în Rusia, zău !" – scrie el acolo. Și, răspunzînd la întrebarea cu privire la data insurecției, el adăuga : *„Eu aș amîna bucuros momentul insurecției pînă la primăvară. Dar se înțelege că de departe mi-e greu să apreciez".*

DIN NOU LA PETROGRAD

Se convenise ca cineva să vină la Stockholm și să-i aducă lui Vladimir Ilici acte pe un nume străin, cu care acesta să poată trece granița și să se poată stabili la Petrograd. Dar tovarășul cu actele întîrzia, și Ilici era nevoit să aștepte inactiv, în

[1] „Culegeri din Lenin", vol. V, pag. 507.

[2] Era vorba de trimiterea unui reprezentant la Biroul Socialist Internațional al Internaționalei a II-a. – *Nota red.*

[3] *V. I. Lenin,* Opere, vol. 34, E.S.P.L.P. 1958, pag. 352. – *Nota red.*

[4] Op. cit., pag. 368, 367.

timp ce în Rusia evenimentele revoluționare luau tot mai multă amploare. El a stat la Stockholm două săptămîni și a sosit în Rusia la începutul lunii noiembrie. Eu am venit vreo 10 zile mai tîrziu, după ce am aranjat în prealabil toate treburile la Geneva. Un copoi s-a ținut scai de mine, îmbarcîndu-se pe același vapor la Stockholm, iar apoi urcîndu-se în trenul care mergea de la Hanko la Helsingfors. În Finlanda, revoluția era în toi. Am vrut să dau o telegramă la Petrograd, dar o finlandeză veselă și zîmbitoare mi-a răspuns că nu poate primi telegrame, deoarece funcționarii de la poștă și telegraf sînt în grevă. În vagoane toată lumea vorbea tare. Am început să discut cu un „activist" [1] finlandez care, nu știu de ce, vorbea nemțește. El îmi înfățișa succesele revoluției. „Am arestat toți copoii – mi-a spus el – și i-am băgat la închisoare". Eu l-am căutat atunci cu privirea pe copoiul care mă urmărea. „Dar s-ar putea să apară alții" – i-am răspuns rîzînd și uitîndu-mă cu înțeles la cel care mă urmărea. Finlandezul a priceput despre ce e vorba. „O – exclamă el. – Spuneți-ne numai dacă observați vreunul, și-l vom aresta îndată !" Tocmai ne apropiam de o gară mică. Copoiul meu s-a ridicat și a coborît în gara unde trenul nu oprea decît un minut. De atunci nu l-am mai văzut...

Stătusem aproape patru ani în străinătate și mi-era un dor nespus de Petrograd. Acum orașul clocotea, știam acest lucru, și liniștea din gara Finlanda, unde am coborît din tren, era într-un contrast atît de izbitor cu ceea ce îmi imaginam despre Petrograd și revoluție, încît am avut deodată impresia că n-am coborît la Petrograd, ci la Pargolovo. Descumpănită, am întrebat un birjar care se afla pe-acolo : „Ce gară e asta ?". El s-a dat doi pași înapoi, m-a măsurat ironic cu privirea și, punîndu-și mîinile în șolduri, mi-a răspuns : „Asta nu e gară, ci orașul Sankt-Petersburg".

Pe treptele din fața gării m-a întîmpinat Piotr Petrovici Rumeanțev. Mi-a spus că Vladimir Ilici locuiește la ei, și am plecat împreună undeva, pe Peski. Îl văzusem prima dată pe Piotr Petrovici Rumeanțev la înmormîntarea lui Șelgunov. Pe

[1] *Activiștii* – membri ai „Partidului finlandez al rezistenței active" – un partid radical-burghez din Finlanda, care urmărea restabilirea autonomiei Finlandei și chiar separarea totală de Rusia prin „rezistență activă". În ceea ce privește metodele de luptă, activiștii se apropiau de socialiștii-revoluționari, cu care încheiaseră chiar un acord formal. După revoluția din 1905, „activiștii" au încetat să mai joace vreun rol în viața politică, iar în 1917 au trecut de partea albilor. – *Nota red.*

atunci era încă tînăr de tot, avea părul cîrlionțat, mergea în fruntea demonstrației și cînta. În 1896 l-am întîlnit la Poltava. Era în fruntea social-democraților de acolo. Abia scăpase din închisoare, era palid și nervos. Se distingea prin inteligența sa, se bucura de o mare influență și îmi făcea impresia că e un tovarăș bun.

În 1900 l-am întîlnit la Ufa, unde venise din Samara. Părea obosit și cam decepționat.

În 1905 a apărut din nou la orizont. Ajunsese publicist, avea o situație materială bună. Făcuse burtă, arăta ca un om căruia îi place să trăiască bine, dar, cînd lua cuvîntul, spunea lucruri cu cap. A condus excelent campania pentru boicotul comisiei Șidlovski și în general a avut o atitudine de bolșevic ferm. Curînd după Congresul al III-lea a fost cooptat în C.C.

Avea un apartament frumos, bine mobilat, și la început Ilici a stat la el fără să fie anunțat la poliție.

Lui Vladimir Ilici nu i-a plăcut niciodată să locuiască la alții, deoarece aceasta îl împiedica să lucreze. Imediat după sosirea mea, Ilici a început să stăruie să ne stabilim undeva. Am închiriat niște camere mobilate pe Bulevardul Nevski, fără să fim anunțați la poliție. Îmi amintesc că am stat de vorbă cu servitoarele, care mi-au povestit ce se petrece la Petrograd, relatîndu-mi o mulțime de amănunte vii și semnificative. Firește, i-am istorisit imediat totul lui Ilici, care a apreciat capacitățile mele de informare, și de atunci am devenit reporterul lui zelos. De obicei, cînd stăteam în Rusia, eu puteam să circul mult mai liber decît Vladimir Ilici și să stau de vorbă cu un număr mult mai mare de oameni. Din două-trei întrebări pe care mi le punea, eu îmi dădeam seama ce ar vrea să afle și iscodeam pretutindeni. Nici acum nu mi-am pierdut încă obiceiul de a formula în gînd fiecare impresie pentru Ilici.

Chiar în ziua următoare am strîns în această privință o recoltă destul de bogată. Căutînd o locuință, am trecut și pe strada Troițkaia. În timp ce vizitam un apartament gol, am intrat în vorbă cu portarul. El mi-a povestit multe despre satul lui, despre moșier, a spus că pămîntul nu mai trebuie să fie al boierilor, ci să treacă în stăpînirea țăranilor.

Între timp am hotărît să ne instalăm în mod legal. Maria Ilinicina ne-a găsit o locuință la niște cunoscuți, pe Bulevardul Greceski. Îndată ce ne-am anunțat la poliție, o droaie de agenți de poliție au început să mișune în jurul casei. Proprietarul,

speriat, n-a închis ochii toată noaptea. Umbla cu revolverul în buzunar, hotărît să întîmpine poliția cu arma în mînă. „Să-i dăm pace. Cine știe ce poveste mai iese de aici" – a spus Ilici. Ne-am mutat din nou în mod ilegal. Mie mi s-a dat buletinul de identitate al unei oarecare Praskovia Evghenevna Oneghina ; cu acest buletin am și locuit tot timpul. Vladimir Ilici și-a schimbat de cîteva ori actele.

Cînd a sosit Vladimir Ilici în Rusia, începuse să apară cotidianul legal „Novaia jizn". Ziarul era editat de Maria Fedorovna Andreeva (soția lui Gorki), iar redactor-șef era poetul Minski. Din redacție făceau parte Gorki, Leonid Andreev, Cirikov, Balmont, Teffi și alții. Printre colaboratori se numărau bolșevicii Bogdanov, Rumeanțev, Rojkov, Goldenberg, Orlovski, Lunacearski, Bazarov, Kamenev și alții. Secretar al ziarului „Novaia jizn" și al tuturor ziarelor bolșevice care au apărut după el în această perioadă a fost Dmitri Ilici Leșcenko ; tot el făcea cronica, reportajele de la ședințele Dumei, era cap limpede etc.

Primul articol al lui Vladimir Ilici a apărut la 10 noiembrie. El începea cu cuvintele : „Condițiile activității partidului nostru se schimbă radical. A fost cucerită libertatea întrunirilor, a asociațiilor, a presei" [1]. Și Ilici se grăbește să profite de aceste noi condiții de activitate, pentru a trasa imediat și cu îndrăzneală liniile principale ale „noului curs". Aparatul conspirativ al partidului trebuia menținut. Era însă absolut necesar ca alături de aparatul conspirativ să se creeze organizații noi, legale și semilegale, de partid (sau afiliate partidului). Trebuiau antrenate în partid cadre largi de muncitori. Clasa muncitoare este în mod instinctiv și spontan social-democrată, iar activitatea de mai bine de 10 ani a social-democrației contribuise în mare măsură ca acest caracter spontan să devină conștient. „La Congresul al III-lea al partidului – scria Vladimir Ilici într-o notă la acest articol – mi-am exprimat dorința ca în comitetele de partid să revină aproximativ 8 muncitori la 2 intelectuali. Cît de învechită este acum această dorință !

Acum e de dorit ca în noile organizații de partid să revină la un membru de partid din rîndurile intelectualilor social-democrați cîteva sute de muncitori social-democrați" [2].

---

[1] *V. I. Lenin,* Opere, vol. 10, E.S.P.L.P. 1956, pag. 13. – *Nota red.*
[2] Op. cit., pag. 20.

Adresîndu-se „tovarăşilor din comitete", care se temeau ca nu cumva partidul să se dizolve în masă, Vladimir Ilici scria : „Nu vă băgaţi în cap grozăvii imaginare, tovarăşi !" [1]. Acum, intelectualitatea social-democrată trebuie să meargă în „popor". „Acum iniţiativa muncitorilor înşişi se va manifesta în proporţii la care noi, conspiratorii de ieri şi «membrii cercurilor» de ieri, nu îndrăzneam nici să visăm" [2]. „Sarcina noastră în momentul de faţă nu este atît de a găsi norme de organizare pe baze noi, cît de a desfăşura o muncă foarte vastă şi foarte îndrăzneaţă" [3]. „Pentru a pune organizarea pe o bază nouă este nevoie de un nou congres al partidului" [4].

Acestea erau principalele idei din primul articol „legal" al lui Ilici. Trebuia combătut vechiul „sistem de organizare în cercuri", a cărui existenţă se putea constata pretutindeni.

Firesţe, în primele zile după sosire m-am dus dincolo de bariera Nevski, la fosta şcoală serală duminicală Smolenskaia. Acum nu se mai predau acolo nici „geografia", nici „ştiinţele naturii". În clasele arhipline de muncitori şi muncitoare se ducea muncă de propagandă. Propagandişti ai partidului ţineau conferinţe. Mi-a rămas întipărită în amintire una din ele. Un tînăr propagandist expunea după Engels tema „Dezvoltarea socialismului de la utopie la ştiinţă". Muncitorii şedeau nemişcaţi, căutînd cu multă sîrguinţă să-şi însuşească cele expuse de vorbitor. Nu s-au pus nici un fel de întrebări. La parterul clădirii, nişte fete de-ale noastre, din partid, organizau un club pentru muncitori, aşezau paharele aduse din oraş.

Cînd i-am povestit lui Ilici impresiile mele, el tăcu îngîndurat. Altceva voia el : ca muncitorii să fie activi ei înşişi. Nu se putea spune că nu erau activi, dar această activitate nu se manifesta la adunările de partid. Liniile pe care se desfăşurau munca de partid şi iniţiativa muncitorilor parcă nu se întîlneau. Nivelul muncitorilor crescuse enorm în aceşti ani. Simţeam în mod deosebit acest lucru de fiecare dată cînd întîlneam foşti „elevi" de-ai mei de la şcoala duminicală. Într-o zi m-a strigat pe stradă un muncitor brutar. Era un fost elev de-al meu, „socialistul Bakin". Cu zece ani în urmă fusese trimis din post în post, „la urmă" pentru că îi spusese cu naivitate directorului

[1] Op. cit., pag. 16.
[2] Op. cit., pag. 20.
[3] Ibid.
[4] Op. cit., pag. 13.

fabricii „Maxwell" că la trecerea de la doi selfactori la trei „intensitatea muncii" creşte. Acum el era întru totul un social-democrat conştient, şi am stat mult de vorbă cu el despre revoluţia în curs, despre organizarea maselor muncitoreşti. Mi-a povestit şi despre greva brutarilor.

Însăşi apariţia primului articol al lui Ilici, în care se scria deschis despre congresul partidului, despre aparatul conspirativ de partid, transforma ziarul „Novaia jizn" într-un organ făţiş de partid. Se înţelege de la sine că oameni ca Minski, Balmont etc. nu mai puteau continua să lucreze la ziar. S-a produs o precizare a poziţiilor, şi ziarul a trecut cu totul în mîinile bolşevicilor. El a devenit şi din punct de vedere organizatoric un organ de partid, apărînd sub controlul şi sub conducerea partidului.

Următorul articol al lui Ilici din „Novaia jizn" a fost consacrat unei probleme fundamentale a revoluţiei ruse, şi anume relaţiilor dintre proletariat şi ţărănime. Nu numai menşevicii aveau o concepţie greşită despre aceste relaţii ; şi printre bolşevici existau unii tovarăşi care exagerau problema referitoare la „otrezki". Dintr-un punct de începere a agitaţiei, ei transformau aceste „otrezki" într-un scop în sine, pe care continuau să-l menţină chiar şi atunci cînd viaţa făcuse posibile şi necesare agitaţia şi lupta pe cu totul altă bază.

Articolul „Proletariatul şi ţărănimea" era un articol de directivă, care formula clar lozinca partidului : proletariatul din Rusia luptă împreună cu ţărănimea pentru pămînt şi libertate, iar împreună cu proletariatul internaţional şi cu muncitorii agricoli luptă pentru socialism.

Reprezentanţii bolşevicilor au început să aplice această lozincă şi în Sovietul de deputaţi ai muncitorilor. Acesta luase fiinţă ca organ de luptă al proletariatului încă la 13 octombrie, cînd Vladimir Ilici se mai afla în străinătate. Nu-mi amintesc cuvîntarea rostită de Vladimir Ilici la Sovietul de deputaţi ai muncitorilor [1]. Îmi amintesc de o adunare la Societatea economică liberă, unde se strînseseră mulţi membri de partid dornici

[1] La 26 (13) noiembrie, la şedinţa a 17-a a Sovietului de deputaţi ai muncitorilor, Vladimir Ilici a ţinut o cuvîntare în problema lock-outului declarat de capitalişti ca răspuns la introducerea de către muncitori în fabrici şi uzine a zilei de lucru de 8 ore. Hotărîrea propusă de Vladimir Ilici a fost adoptată în ziua următoare la o şedinţă a Comitetului Executiv al Sovietului de deputaţi ai muncitorilor (Opere, vol. 10, E.S.P.L.P. 1956, pag. 35–36). – *Nota red.*

să-l asculte pe Vladimir Ilici. Ilici a prezentat un raport asupra problemei agrare. Acolo l-a cunoscut el pentru prima oară pe Aleksinski. Nu mai ţin minte aproape nimic din ceea ce s-a petrecut la această adunare. Văd parcă prin ceaţă o uşă cenuşie, spre care se strecura Vladimir Ilici prin mulţime ca să iasă din sală. Probabil că alţi tovarăşi îşi amintesc mai bine această şedinţă. Îmi aduc aminte numai că adunarea s-a ţinut în noiembrie şi că la ea a fost şi Vladimir Ivanovici Nevski.

Vladimir Ilici a arătat imediat, în articolele din noiembrie, faptul că Sovietele de deputaţi ai muncitorilor erau organe de luptă ale poporului răsculat. El a formulat chiar atunci ideea că un guvern revoluţionar provizoriu se poate constitui numai în focul luptei revoluţionare. De asemenea el a arătat că partidul social-democrat trebuie să caute prin toate mijloacele să-şi asigure influenţa în Sovietele de deputaţi ai muncitorilor.

Din motive conspirative, nu locuiam împreună cu Ilici. El lucra toată ziua la redacţie, care se întrunea nu numai la sediul ziarului „Novaia jizn", ci şi într-o locuinţă conspirativă sau acasă la Dmitri Ilici Leşcenko, pe strada Glazovskaia. Tot din motive de conspiraţie nu era indicat ca eu să merg pe acolo. Ne vedeam de cele mai multe ori la redacţia ziarului. Acolo însă Ilici era întotdeauna ocupat. Abia după ce Vladimir Ilici, înzestrat cu acte foarte bune, s-a stabilit într-o casă situată la intersecţia străzilor Basseinaia şi Nadejdinskaia, am putut să merg la el. Trebuia să intru prin bucătărie şi puteam vorbi numai cu glas scăzut, dar reuşeam totuşi să discutăm despre tot ceea ce ne interesa.

La un moment dat, el a făcut o călătorie la Moscova. Îndată după ce s-a întors, am trecut pe la el. Am fost uimită cît de mulţi agenţi se zăreau pe la toate colţurile. „De ce s-au apucat să te fileze în halul ăsta ?" – l-am întrebat pe Vladimir Ilici. De la sosire încă nu ieşise din casă şi nu ştia acest lucru. Am început să despachetez şi de o dată am descoperit în valiză nişte ochelari mari, albaştri. „Ce-i asta ?". Am aflat că la Moscova i se dăduseră lui Vladimir Ilici aceşti ochelari şi o lădiţă finlandeză de lemn galben. Apoi a fost instalat în ultima clipă într-un expres. Toţi copoii s-au repezit pe urmele lui, luîndu-l, probabil, drept un expropriator. Trebuia să plecăm cît mai repede. Am ieşit la braţ ca şi cum nu s-ar fi întîmplat nimic, am pornit în direcţia inversă celei în care aveam treabă, am schimbat trei birje la rînd, am trecut printr-o curte cu două ieşiri şi,

după ce am scăpat de agenţi, ne-am dus la Rumeanţev. Noaptea am petrecut-o, după cît mi se pare, la familia Vitmer, nişte vechi cunoştinţe de-ale mele. Am trecut cu birja pe lîngă casa unde locuia Vladimir Ilici şi am văzut că agenţii erau tot acolo. Ilici nu s-a mai întors în acea locuinţă. După vreo două săptămîni am trimis o fată să-i ia lucrurile şi să plătească gazdei.

Pe atunci eram secretar al C.C. şi mă consacram în întregime acestei munci. Al doilea secretar fusese numit Mihail Sergheevici – M. I. Vainstein. Aveam ca ajutoare pe Vera Rudolfovna Menjinskaia. Acesta era tot secretariatul. Mihail Sergheevici se ocupa mai mult de organizaţia militară şi era tot timpul ocupat să îndeplinească sarcinile primite de la Nikitici (L. B. Krasin). Eu mă ocupam de locuinţele conspirative, de legăturile cu comitetele şi de oameni. Acum e greu să-ţi închipui cît de simplă era tehnica din acea vreme a secretariatului C.C. Îmi amintesc că noi nu veneam la şedinţele C.C., nimeni nu ne dădea dispoziţii, nu întocmeam procese-verbale, iar adresele cifrate le păstram în cutii de chibrituri, în scoarţele cărţilor şi în alte ascunzişuri de acest fel. Aproape totul îl făceam din memorie. La noi veneau o mulţime de oameni cu care trebuia să stăm de vorbă şi să le dăm cele necesare : material de propagandă, buletine de identitate, instrucţiuni, sfaturi. Astăzi nici nu pot să pricep cum izbuteam să facem faţă şi cum lucram necontrolaţi de nimeni, lăsînd totul, cum s-ar zice, „în voia soartei". De obicei, cînd mă întîlneam cu Ilici, îi povesteam totul amănunţit. Pe tovarăşii cei mai interesanţi, care se prezentau cu problemele cele mai importante, îi trimiteam direct la membri ai C.C.-ului.

Ciocnirea cu guvernul se apropia. Ilici scria fără ocol în „Novaia jizn" că armata nu poate şi nu trebuie să fie neutră şi că tot poporul trebuie să se înarmeze. La 26 noiembrie a fost arestat Hrustalev-Nosar. L-a înlocuit Trotki. La 2 decembrie Sovietul de deputaţi ai muncitorilor a publicat un manifest în care chema poporul să refuze să plătească impozitele către stat. La 3 decembrie, 8 ziare, printre care şi „Novaia jizn", au fost suspendate pentru că publicaseră acest manifest. Cînd în ziua de 3 m-am dus, ca de obicei, la redacţie, încărcată cu tot felul de materiale ilegale, în faţa intrării m-a oprit un vînzător de ziare. „Ziarul «Novoe Vremea» !" – striga el tare, iar între două strigăte m-a prevenit cu jumătate de glas : „La redacţie e per-

cheziție !". „Poporul e cu noi" – a spus în legătură cu aceasta Vladimir Ilici.

Pe la mijlocul lunii decembrie a avut loc Conferința de la Tammerfors. Ce păcat că nu s-au păstrat procesele-verbale ale acestei conferințe ! Ea s-a desfășurat într-o atmosferă de nemaipomenit avînt. Era în toiul revoluției, toți tovarășii manifestau un puternic entuziasm, toți se arătau gata de luptă. În pauzele dintre ședințe, delegații învățau să tragă cu arma. Într-o seară am fost la o mare adunare finlandeză ținută la lumina făcliilor ; atmosfera solemnă a adunării corespundea pe deplin stării de spirit a delegaților. Nu cred ca vreunul din delegații la conferință s-o fi uitat. Erau acolo Lozovski, Baranski, Iaroslavski și mulți alții. Mi s-au întipărit în minte numele acestor tovarăși, deoarece „rapoartele de la fața locului" prezentate de ei erau extrem de interesante.

Conferința de la Tammerfors, la care s-au întrunit numai bolșevicii, a adoptat o rezoluție cu privire la necesitatea pregătirii și organizării imediate a insurecției armate.

La Moscova această insurecție se desfășura din plin, și, de aceea, conferința a fost extrem de scurtă. Dacă memoria nu mă înșală, ne-am întors la Petrograd chiar în ajunul trimiterii regimentului Semionovski la Moscova. În orice caz, mi s-a întipărit în minte următoarea scenă. Nu departe de biserica Troițkaia am văzut un soldat din acest regiment mergînd cu chipul încruntat. Alături de el pășea un tînăr muncitor cu șapca în mînă, care căuta cu înflăcărare să-l convingă de ceva, îl ruga ceva. Fețele lor erau atît de expresive, încît se vedea limpede că muncitorul îl roagă pe soldat să nu-și îndrepte arma împotriva muncitorilor, și tot atît de clar era că soldatul nu se declara de acord cu el.

Comitetul Central a adresat proletariatului din Petrograd chemarea de a sprijini proletariatul răsculat din Moscova, dar nu s-a realizat o acțiune unită. Astfel, un raion destul de șters ca Moskovski a trecut la acțiune, un raion înaintat ca Nevski n-a trecut. Țin minte cum tuna și fulgera atunci Stanislav Volski, care se ocupa de agitație tocmai în acest raion. El a fost cuprins imediat de o mare deprimare și aproape că începuse să se îndoiască de elanul revoluționar al proletariatului. Volski pierdea din vedere faptul că muncitorii din Petrograd obosiseră în timpul grevelor precedente și mai ales că ei simțeau cît de

prost sînt înarmați și organizați pentru lupta decisivă cu țarismul. Iar din exemplul Moscovei văzuseră că va fi vorba de o luptă pe viață și pe moarte.

PETROGRAD ȘI FINLANDA

1905–1907

Insurecția din decembrie a fost înnăbușită, și guvernul s-a răfuit crunt cu răsculații.

Într-un articol din 4 ianuarie 1906 („Partidul muncitoresc și sarcinile lui în actuala situație"), Vladimir Ilici a apreciat în felul următor situația creată : „Clocotește războiul civil. Greva politică, ca atare, începe să se perimeze, să devină de domeniul trecutului, dovedindu-se a fi o formă depășită a mișcării. La Petersburg, de pildă, muncitorii epuizați și istoviți n-au fost în stare să înfăptuiască greva din decembrie. Pe de altă parte, mișcarea în ansamblu, care în momentul de față este înnăbușită de reacțiune, s-a ridicat, fără îndoială, pe o treaptă mult mai înaltă... Tunurile lui Dubasov au revoluționat în proporții nemaivăzute noi mase ale poporului... Și acum ? Să privim realitatea drept în față. Acum ne așteaptă o nouă muncă de însușire și prelucrare a experienței ultimelor forme de luptă, o muncă de pregătire și de organizare a forțelor *în principalele centre ale mișcării*" [1] (subliniat de mine. – *N. K.*). Pe Ilici îl durea mult înfrîngerea de la Moscova. Evident, muncitorii erau prost înarmați, iar organizarea slabă ; nici legătura dintre Petrograd și Moscova nu fusese bine pusă la punct. Țin minte cum a ascultat-o Ilici pe Anna Ilinicina cînd aceasta i-a povestit că în gara din Moscova a întîlnit o muncitoare care făcea reproșuri amare celor din Petrograd : „Vă foarte mulțumim că ne-ați sprijinit : ne-ați trimis regimentul Semionovski".

Răspunzînd parcă la acest reproș, Ilici scria : „Guvernului i-ar conveni de minune să înnăbușe, ca și înainte, acțiunile răzlețe ale proletarilor. Guvernul ar vrea să provoace imediat la luptă pe muncitori și în Petersburg, în condițiile cele mai defavorabile pentru ei. Dar muncitorii nu vor ceda acestei provocări

[1] *V. I. Lenin*, Opere, vol. 10, E.S.P.L.P. 1956, pag. 81–82. – *Nota red.*

și vor ști să se mențină pe calea lor, pe calea pregătirii de sine stătătoare a următoarei acțiuni pe scara întregii Rusii" [1].

Ilici credea că în primăvara anului 1906 se va ridica țărănimea, ceea ce va exercita o influență și asupra trupelor. El scria : „Trebuie să punem mai precis, în mod practic uriașele sarcini ale unei noi acțiuni energice, să ne pregătim pentru ea mai susținut, mai sistematic, mai perseverent, *cruțînd pe cît posibil forțele proletariatului epuizat de lupta grevistă*" [2] (subliniat de noi. – *N.K.*).

„Partidul muncitoresc să-și vadă clar sarcinile. Jos cu iluziile constituționaliste ! *Trebuie adunate forțe noi, care să se alăture proletariatului* (subliniat de mine. – *N.K.*). Trebuie «adunată experiența» celor două luni măreațe de revoluție (noiembrie și decembrie). Trebuie să ne readaptăm la absolutismul restabilit, trebuie să știm să intrăm din nou în ilegalitate ori unde este nevoie" [3].

Am început să trecem în ilegalitate și să înjghebăm rețeaua organizației conspirative. Din toate colțurile Rusiei soseau tovarăși cu care ne înțelegeam în privința muncii și a liniei care trebuia urmată. Oamenii veneau mai întîi la casa conspirativă unde erau primiți sau de Vera Rudolfovna împreună cu mine, sau de Mihail Sergheevici. Oamenilor celor mai apropiați și mai prețioși le aranjam întrevederi cu Ilici, sau, dacă era în legătură cu probleme militare, Mihail Sergheevici le înlesnea întrevederi cu Nikitici (Krasin). Întîlnirile aveau loc în diferite locuințe conspirative : la dentista Dora Dvoires (undeva pe bulevardul Nevski), la dentista Lavrentieva (pe Nikolaevskaia), la depozitul de cărți „Vpered" [4] sau la diferiți simpatizanți.

Îmi amintesc de două întîmplări. Într-o zi m-am instalat cu Vera Rudolfovna Menjinskaia să-i primim pe cei veniți din provincie la depozitul „Vpered", unde ni se dăduse în acest scop o cameră separată. A venit un tovarăș dintr-un raion cu un pachet de manifeste, iar altul aștepta să-i vină rîndul, cînd deodată s-a deschis ușa, un comisar de poliție a băgat capul, a mormăit : „Aha" și ne-a încuiat pe dinafară. Ce era de făcut ? Să sărim pe fereastră n-avea rost, astfel că am rămas pe scaunele noastre,

[1] Op. cit., pag. 82.
[2] Op. cit., pag. 83.
[3] Op. cit., pag. 83.
[4] Depozitul de cărți și editura „Vpered" aparțineau Comitetului Central al partidului. – *Nota red.*

uitîndu-ne nedumeriți unii la ceilalți. Apoi ne-am hotărît să ardem pînă una-alta manifestele și alte materiale ilegale, ceea ce am și făcut, și ne-am înțeles să spunem că alegem literatură de popularizare pentru sate. Am procedat întocmai. Comisarul s-a uitat la noi cu un zîmbet ironic, dar nu ne-a arestat. Și-a notat doar numele și adresele noastre. Firește, i-am dat nume și adrese fictive.

Altădată cînd m-am dus prima oară la Lavrentieva era cît pe ce s-o pățesc. Mi s-a dat greșit numărul casei 33 în loc de 32. Cînd am ajuns la ușă, m-am mirat că e ruptă cartea de vizită. Cam ciudată conspirație, mi-am zis eu... Mi-a deschis ușa o ordonanță, iar eu, care aveam la mine diverse adrese cifrate și materiale ilegale, fără să întreb nimic, am pornit-o de-a dreptul pe coridor. Soldatul s-a repezit după mine. Era groaznic de palid și tremura. M-am oprit și l-am întrebat : „Astăzi nu are consultație ? Mă dor dinții". Ordonanța mi-a răspuns bîlbîindu-se : „Domnul colonel nu e acasă" – „Care colonel ?" – „Colonelul Riman". Nimerisem în casa colonelului Riman din regimentul Semionovski, care înnăbușise insurecția din Moscova și participase la represaliile de la calea ferată Moscova–Kazan.

Se vede că-i era teamă de vreun atentat, și de aceea rupsese cartea de vizită de pe ușă, iar eu dădusem buzna în casa lui și o pornisem pe coridor, fără să spun cine sînt și ce vreau.

„Am greșit ușa. Aveam treabă la doctor" – am spus eu și am făcut cale întoarsă.

Ilici dormea mereu în alt loc, ceea ce îl plictisea foarte mult. În general se jena, îl stînjenea grija politicoasă a amabilelor gazde ; lui îi plăcea să lucreze la bibliotecă sau acasă, pe cînd așa trebuia să se adapteze de fiecare dată la condiții noi.

Ne întîlneam pe stradă, într-un loc dinainte stabilit, sau la restaurantul „Viena", dar întrucît acolo din cauza afluenței nu puteam să stăm de vorbă nestingheriți, după ce ședeam un timp la o masă, ne suiam într-o sanie și ne duceam la hotelul din fața gării Nikolaevskaia, intram acolo într-un separeu și luam masa. Îmi amintesc că într-o zi l-am întîlnit pe stradă pe Iuzef (Dzerjinski). Am oprit sania și l-am poftit să vină cu noi. El s-a urcat pe capră. Ilici se frămînta, crezînd că Dzerjinski nu stă bine, dar acesta ne spuse rîzînd că a crescut la țară și că în orice caz se pricepe să șadă pe capra saniei.

În cele din urmă Ilici s-a săturat să tot umble dintr-un loc într-altul şi ne-am stabilit împreună pe strada Panteleimonovskaia (într-o casă mare, peste drum de biserica Panteleimon) la o gazdă ultrareacţionară.

Din cuvîntările rostite de Ilici în acea perioadă îmi amintesc de una ţinută la o adunare a propagandiştilor din diferite raioane care a avut loc acasă la soţii Knipovici. Ilici vorbea despre sate. Ţin minte că Nikolai de dincolo de bariera Nevski i-a pus o întrebare. Felul şablon în care pusese întrebarea şi în general felul lui de a vorbi nu mi-au plăcut de loc. După adunare am întrebat-o pe „Unchiul", care era organizatoare dincolo de bariera Nevski, ce fel de activist este Nikolai. Ea mi-a spus că e un tînăr talentat, avînd legături strînse cu satul, dar mi s-a plîns că nu ştie să lucreze sistematic cu masele, ci se ocupă numai de un grup mic de muncitori. În 1906, Nikolai era totuşi unul dintre activiştii buni. În anii reacţiunii a devenit provocator şi în cele din urmă s-a sinucis. Nikolai era în legătură cu un grup de tovarăşi care se străduiau să pătrundă în toate păturile populaţiei sărace. Ţin minte că se duceau să facă agitaţie la azilul de noapte. Tov. Krîlenko, care era pe atunci un tînăr foarte îndrăzneţ, a nimerit o dată la adunarea unor sectanţi, unde era cît pe ce să fie bătut. Serghei Voitinski nimerea şi el mereu în tot felul de încurcături.

Ilici era filat. Într-o zi s-a dus la o adunare (dacă nu mă înşel la avocatul Cerekul-Kuş), unde a prezentat un raport. Cînd a ieşit, a văzut că e urmărit şi a hotărît să nu se întoarcă acasă. Am stat la fereastră toată noaptea, temîndu-mă că a fost arestat pe undeva. Ilici abia a reuşit să scape de urmărire şi, cu ajutorul lui Bask (pe atunci membru de seamă al organizaţiei Spilka), a trecut în Finlanda, unde a rămas pînă la Congresul de la Stockholm.

Acolo a scris Ilici în aprilie broşura „Victoria cadeţilor şi sarcinile partidului muncitoresc" şi tot acolo a pregătit rezoluţiile pentru Congresul de unificare. Rezoluţiile au fost discutate în locuinţa lui Vitmer de la Petrograd, unde a sosit atunci şi Ilici. Vitmer îşi avea locuinţa în clădirea unui liceu, şi discuţia a avut loc într-una din clase.

Pentru prima oară de la Congresul al II-lea bolşevicii şi menşevicii se întruneau împreună la un congres. Deşi în ultimele luni menşevicii îşi dăduseră îndeajuns arama pe faţă, Ilici

mai spera că noul avînt al revoluţiei, de care el nu se îndoia, îi va cuprinde şi pe ei şi îi va face să accepte linia bolşevică.

Eu am sosit cu oarecare întîrziere la congres. Am călătorit împreună cu Tuciapski, pe care-l cunoşteam mai de mult, din perioada pregătirilor pentru primul Congres, şi cu Klavdia Timofeevna Sverdlova. Sverdlov se pregătea şi el să vină la congres. Se bucura de o influenţă uriaşă în Ural, şi muncitorii nu voiau cu nici un preţ să-l lase să plece. Eu aveam mandat din partea oraşului Kazan, dar îmi lipsea un număr mic de voturi. De aceea comisia de validare mi-a acordat numai drept de vot consultativ. Timpul scurt petrecut la comisia de validare m-a făcut să simt de la început atmosfera congresului, care era destul de fracţionistă.

Bolşevicii erau foarte uniţi. La aceasta contribuia convingerea că, în ciuda înfrîngerii temporare, revoluţia se află în avînt.

Ţin minte cîtă bătaie de cap a avut „Unchiul", care cunoştea bine limba suedeză şi căreia, de aceea, i-a revenit sarcina plasării delegaţilor. Mi-l amintesc pe Ivan Ivanovici Skvorţov ; parcă-l văd pe Vladimir Alexandrovici Bazarov, căruia în momentele de mare tensiune îi luceau ochii în mod deosebit. Ţin minte că în legătură cu aceasta Vladimir Ilici spunea că Bazarov are un puternic instinct politic şi că îl pasionează lupta. Îmi amintesc de o plimbare undeva, în afara oraşului, la care au luat parte Rîkov, Stroev şi Aleksinski. S-a discutat despre starea de spirit a muncitorilor. La congres au participat de asemenea Voroşilov (Volodea Antimekov) şi K. Samoilova (Nataşa Bolşevikova). Aceste două nume conspirative, pline de avînt tineresc, sînt caracteristice pentru starea de spirit a delegaţilor bolşevici la Congresul de unificare. De la congres delegaţii bolşevici au plecat şi mai uniţi decît înainte.

La 27 aprilie şi-a început lucrările Duma I de stat. Apoi a avut loc o demonstraţie a şomerilor, în rîndurile cărora activa Voitinski. Ziua de 1 Mai s-a sărbătorit cu mult elan. La sfîrşitul lunii aprilie, în locul ziarului „Novaia jizn", a început să apară ziarul „Volna" ; tot atunci a început să apară şi o mică revistă bolşevică, „Vestnik jizn". Mişcarea era din nou în plin avînt.

După ce ne-am întors de la Congresul din Stockholm, ne-am instalat pe strada Zabalkanskaia, eu cu acte pe numele de Praskovia Oneghina, iar Ilici pe numele de Ciheidze. Aveam o curte

cu două ieşiri. Am fi stat destul de bine acolo dacă n-am fi avut ca vecini un militar care îşi bătea îngrozitor nevasta şi o tîra de cozi pe coridor şi dacă n-am fi avut o gazdă extrem de amabilă, care îi tot punea întrebări lui Ilici despre neamurile lui şi susţinea că îl cunoscuse încă de pe cînd era un băieţel de patru ani, numai că pe atunci era oacheş...

Ilici scria un raport pentru muncitorii din Petrograd despre Congresul de unificare, arătînd clar toate divergenţele în problemele esenţiale. „Libertate de discuţie, unitate de acţiune – iată ce trebuie să obţinem" – scria Ilici în acest raport, – „...în ceea ce priveşte sprijinirea acţiunilor revoluţionare ale ţărănimii, critica utopiilor mic-burgheze, toţi social-democraţii sînt de acord între ei...". „În timpul alegerilor (pentru Dumă. – *N.K.*) este *obligatorie* o deplină unitate de acţiune. Congresul a hotărît că vom participa *cu toţii* la alegeri, acolo unde ele urmează să aibă loc. În timpul alegerilor – nici un fel de critică a participării la alegeri. *Acţiunea* proletariatului trebuie să fie unitară" [1].

Raportul a apărut în editura „Vpered" în luna mai.

La 9 mai Vladimir Ilici a luat pentru prima dată în Rusia cuvîntul la un mare miting popular, care s-a ţinut la căminul din casa contesei Panina. El s-a prezentat sub numele de Karpov. Sala era plină de muncitori din toate raioanele. Un lucru uimitor era lipsa poliţiei. Doi comisari de poliţie, care la începutul adunării se învîrteau prin sală, au dispărut nu se ştie unde. „Parcă s-au volatilizat" – a glumit cineva. După ce a vorbit cadetul Ogorodnikov, preşedintele i-a dat cuvîntul lui Karpov. Mă aflam în mulţime. Ilici era grozav de emoţionat. Palid la faţă, a rămas vreme de un minut fără să rostească o vorbă. Tot sîngele i se adunase la inimă. Deodată am simţit că emoţia vorbitorului se transmite celor din sală. Izbucniră ropote de aplauze : membrii de partid îl recunoscuseră pe Ilici. Mi-a rămas întipărită în minte faţa nedumerită şi emoţionată a unui muncitor care stătea alături de mine. El întreba : cine e, cine e ? Dar nimeni nu-i răspundea. Se făcu o tăcere desăvîrşită. După cuvîntarea lui Ilici, toţi cei de faţă erau plini de entuziasm şi nu se gîndeau decît la lupta iminentă, pe care urmau s-o ducă pînă la capăt.

Muncitorii îşi rupseră cămăşile roşii, făcînd din ele steaguri şi se împrăştiară prin raioane, intonînd cîntece revoluţionare.

[1] *V. I. Lenin*, Opere, vol. 10, E.S.P.L.P. 1956, pag. 371. – *Nota red.*

Era o noapte albă de mai, cum numai la Petrograd există ; sîngele ne zvîcnea cu putere. Poliţiştii pe care ne aşteptam să-i vedem sosind nu apărură. După adunare, Ilici s-a dus să doarmă la Dmitri Ilici Leşcenko.

În timpul acestei revoluţii Ilici n-a mai avut prilejul să ia cuvîntul în mod deschis la adunări mari.

La 24 mai ziarul „Volna" a fost suspendat. La 26 mai el a reapărut sub titlul de „Vpered". Noul ziar a existat pînă la 14 iunie.

Abia la 22 iunie am izbutit să organizăm editarea unui alt ziar bolşevic, „Eho", care a continuat să apară pînă la 7 iulie. La 8 iulie a fost dizolvată Duma de stat.

La sfîrşitul lunii iunie a venit la Petrograd, îndată după eliberarea ei din închisoarea de la Varşovia, Rosa Luxemburg. Cu acest prilej, Vladimir Ilici şi alţi conducători bolşevici s-au întîlnit cu ea. Casa pentru întrevedere a fost pusă la dispoziţie de bătrînul „Papa Rode", un proprietar de case a cărui fiică fusese profesoară la şcoala de dincolo de bariera Nevski pe vremea cînd predam şi eu acolo, iar apoi stătuse în acelaşi timp cu mine la închisoare. Bătrînul căuta să ne ajute cum putea : de data aceasta ne pusese la dispoziţie pentru adunare o locuinţă mare, goală, în care din motive de conspiraţie dăduse ordin să se vopsească în alb toate geamurile, lucru care, firesţe, a atras atenţia tuturor portarilor. La această consfătuire s-a discutat despre situaţia creată, despre tactica ce trebuia s-o urmăm. De la Petrograd, Rosa a plecat în Finlanda, iar de acolo în străinătate.

În mai, cînd mişcarea se intensifica, iar Duma începuse să oglindească starea de spirit a ţărănimii, Ilici i-a acordat o atenţie deosebită. În acea perioadă el a scris articolele : „Grupul muncitoresc din Duma de stat", „Grupul ţărănesc sau al „trudovicilor" şi P.M.S.D.R.", „Problema pămîntului în Dumă", „Nici pămînt, nici libertate", „Guvernul, Duma şi poporul", „Cadeţii împiedică Duma să se adreseze poporului", „Goremîcinikii, octombriştii şi cadeţii", „Sfaturi proaste", „Cadeţii, trudovicii şi partidul muncitoresc". Toate aceste articole se refereau la aceeaşi problemă : alianţa clasei muncitoare cu ţărănimea, necesitatea de a-i ridica pe ţărani la luptă pentru pămînt şi libertate, de a-i împiedica pe cadeţi să ajungă la o înţelegere cu guvernul.

În această perioadă, Ilici a luat de mai multe ori cuvîntul în problema respectivă.

Unul din rapoartele pe această temă l-a prezentat în fața reprezentanților raionului Viborg, la Uniunea inginerilor de pe bulevardul Zagorodnîi. A trebuit să așteptăm mult. O sală era ocupată de șomeri, în alta se adunaseră niște hamali din port – organizatorul lor era Serghei Malîșev – spre a încerca pentru ultima dată să se înțeleagă cu patronii, dar nici atunci nu s-au înțeles. Abia după ce au plecat a început Ilici să-și expună raportul.

Îmi amintesc, de asemenea, de cuvîntarea rostită de Ilici în fața unui grup de învățători. Printre învățători predominau atunci tendințele socialist-revoluționare. Bolșevicii n-au fost admiși la Congresul învățătorilor, dar s-a organizat o întîlnire cu cîteva zeci de învățători. Ea a avut loc într-o școală. Dintre cei prezenți mi s-a întipărit în minte figura unei învățătoare, o femeie mică de statură și puțin cocoșată. Era socialista-revoluționară Kondratieva. La această întîlnire tov. Reazanov a prezentat un raport despre sindicate, iar Vladimir Ilici un raport în problema agrară. S-a ridicat să-i răspundă socialistul-revoluționar Bunakov, care a susținut că afirmațiile lui sînt contradictorii și a căutat să-l combată pe Lenin cu citate din Ilin (pseudonimul publicistic de atunci al lui Ilici). Vladimir Ilici l-a ascultat cu atenție și a luat note, iar apoi a răspuns destul de tăios la această demagogie a socialiștilor-revoluționari.

Cînd s-a pus în toată amploarea ei problema pămîntului, cînd a apărut deschis – ca să folosesc cuvintele lui Ilici – „o uniune a funcționarilor publici și liberalilor împotriva țăranilor", grupul șovăielnic al trudovicilor i-a urmat pe muncitori. Guvernul a simțit că Duma nu poate fi pentru el un reazem de nădejde și a trecut la ofensivă. A început maltratarea participanților la demonstrațiile pașnice, incendierea localurilor de întruniri populare, pogromurile împotriva populației evreiești. La 20 iunie a fost publicat un comunicat guvernamental în problema agrară, în care Duma de stat era atacată vehement.

În sfîrșit, la 8 iulie Duma a fost dizolvată, ziarele social-democrate suspendate și au început tot felul de represiuni și arestări. La Kronstadt și la Sveaborg a izbucnit o insurecție. Ai noștri au participat cît se poate de activ la ea. Innokenti (Dubrovinski) abia a izbutit să scape din Kronstadt fără să fie prins de poliție prefăcîndu-se că e beat mort. Curînd au fost

arestați membrii organizației noastre militare, în rîndurile căreia fusese strecurat un provocator. Asta s-a întîmplat tocmai în timpul răscoalei din Sveaborg. Zadarnic am așteptat în ziua aceea telegrame cu privire la mersul răscoalei.

Eram adunați acasă la familia Menjinski. Vera Rudolfovna și Ludmila Rudolfovna Menjinski ocupau pe atunci un apartament foarte confortabil. La ele se adunau des tovarășii. Veneau în permanență tov. Rojkov, Iuzef, Goldenberg. Și de data aceasta se aflau aici cîțiva tovarăși, printre care și Ilici. Acesta a trimis-o pe Vera Rudolfovna la Șlihter, să-i spună că este necesar să plece imediat la Sveaborg. Cineva și-a adus aminte că la ziarul cadet „Reci" lucrează în calitate de corector tov. Harrik. M-am dus acolo să-l întreb dacă nu s-a primit vreo telegramă. Nu l-am găsit, dar un alt corector mi-a dat telegramele. M-a sfătuit să mă duc la Harrik, care locuia în apropiere, pe ulicioara Gusev. Mi-a scris adresa lui chiar pe șpaltele cu telegrame. Am pornit spre ulicioara Gusev. Pe lîngă casa respectivă se plimbau la braț două femei. Ele m-au oprit și mi-au spus : „Dacă mergeți la casa de la numărul cutare, nu intrați, căci acolo e poliția și-i arestează pe toți care intră". M-am grăbit să-i previn pe tovarășii noștri. După cum am aflat mai tîrziu, acolo fuseseră arestați membrii organizației noastre militare, printre care și Viaceslav Rudolfovici Menjinski. Răscoala a fost înnăbușită. Dezmățul reacțiunii creștea. Bolșevicii au trecut în ilegalitate și au reluat publicarea ziarului ilegal „Proletarii" ; menșevicii au bătut în retragere, au început să scrie în presa burgheză, au lansat lozinca demagogică a unui congres muncitoresc fără partid, care în condițiile respective ar fi însemnat lichidarea partidului. Bolșevicii cereau convocarea unui congres extraordinar.

Ilici a fost nevoit să plece în „emigrație pe aproape", în Finlanda. El s-a instalat la familia Leiteisen, care locuia la Kuokkala, în apropiere de gară. Vila mare și neconfortabilă „Vaza" servea de mult ca adăpost pentru revoluționari. Înainte locuiseră acolo niște socialiști-revoluționari care fabricau bombe, iar apoi s-a instalat bolșevicul Leiteisen (Lindov) cu familia. Lui Ilici i s-a rezervat o cameră mai retrasă, unde își scria articolele și broșurile și unde veneau să-l vadă membri ai C.C., membri ai Comitetului din Petrograd și tovarăși din provincie. Din Kuokkala Ilici conducea de fapt întreaga activitate a bolșevicilor. După cîtva timp m-am mutat și eu acolo. Dimineața,

devreme, plecam la Petrograd și mă întorceam seara tîrziu. Apoi, cînd Leiteisenii au plecat, am ocupat tot parterul. S-a mutat la noi și mama mea, iar apoi a locuit o vreme Maria Ilinicina. La etaj s-au instalat Bogdanovii, iar în 1907 a venit și Dubrovinski (Innokenti). Pe atunci poliția rusă nu prea se încumeta să-și vîre nasul în Finlanda și trăiam acolo nestingheriți. Ușa vilei nu se încuia niciodată. În sufragerie se lăsa în fiecare seară o cană cu lapte și pîine, iar pe divan era pregătit un așternut, pentru eventualitatea că va veni cineva cu trenul de noapte. În felul acesta omul putea să mănînce și să se culce fără să trezească pe nimeni. Dimineața găseam adesea în sufragerie tovarăși sosiți peste noapte.

La Ilici venea în fiecare zi un curier special cu materiale, ziare și scrisori. După ce se uita prin cele primite, Ilici își scria imediat articolul și îl expedia cu același curier. Aproape zilnic venea la „Vaza" Dmitri Ilici Leșcenko. Seara aduceam eu tot felul de noutăți și însărcinări din Petrograd.

Firește, Ilici dorea nespus să plece la Petrograd și deși căuta să mențină cea mai strînsă legătură, uneori era într-o astfel de dispoziție încît simțea nevoia unei destinderi ; atunci toți locatarii vilei „Vaza" se așezau să joace... „popa-prostul". Bogdanov juca cu chibzuială, Ilici – tot chibzuit, dar și cu patimă, iar Leiteisen se pasiona la culme. Uneori venea în timpul acesta cu vreo însărcinare un tovarăș de la un raion. El se simțea stînjenit și nedumerit văzînd pe acești membri ai C.C. jucînd cu patimă popa-prostul. Dar asta s-a întîmplat numai un timp.

Pe atunci eram foarte puțină vreme împreună cu Ilici, căci petreceam zile întregi la Petrograd. Cînd mă întorceam seara tîrziu, îl găseam întotdeauna preocupat și nu-l mai întrebam nimic, ci doar îi povesteam ceea ce văzusem și auzisem.

În iarna aceea aveam un loc permanent de întîlnire cu Vera Rudolfovna la cantina Institutului de tehnologie. Era un loc foarte comod, deoarece pe la cantină treceau o mulțime de oameni. Uneori mă întîlneam acolo și cu zece tovarăși pe zi. Nimeni nu ne dădea vreo atenție. Într-o zi însă a venit la întîlnire Kamo. Îmbrăcat în costum național caucazian, el ducea într-un șervet un obiect rotund. Toți cei care se aflau la cantină s-au întrerupt din mîncat și s-au uitat curioși la vizitatorul neobișnuit. Cei mai mulți s-au gîndit, probabil, că a adus o bombă. Nu era însă o bombă, ci un pepene verde. Kamo ne adusese în dar mie și lui Ilici un pepene verde și niște nuci prăjite în zahăr. „Mi le-a trimis o mătușă" – mi-a explicat el cu sfială. Acest luptător extrem de îndrăzneț, neînfricat și cu o voință neclintită era un om de o integritate desăvîrșită și totodată sensibil și puțin naiv. Era tare legat de Ilici, Krasin și Bogdanov. Venea și pe la noi la Kuokkala. S-a împrietenit cu mama mea, căreia îi vorbea de mătușa și de surorile lui. Kamo făcea adesea naveta din Finlanda la Petrograd și totdeauna ducea arme cu el. De fiecare dată mama îi lega cu deosebită grijă revolverele la spate.

În toamnă, la Viborg, a început să apară ziarul ilegal „Proletarii" [1], căruia Ilici îi consacra mult timp și îi acorda o atenție deosebită. Legătura se ținea prin tov. Șlihter. Numerele din „Proletarii" erau aduse la Petrograd și difuzate acolo prin raioane. De transport se ocupa tov. Irina (Lidia Gobi). Deși transportul și difuzarea erau puse la punct – materialul se trimitea prin tipografia bolșevică legală „Delo" –, trebuiau totuși procurate adrese unde să fie expediat acesta. Vera Rudolfovna și cu mine am simțit nevoia de o ajutoare. Un activist dintr-un raion – Komissarov – ne-a propus-o ca ajutoare pe soția sa, Katia. A venit o femeie cu înfățișare modestă și cu părul tuns scurt. În primul moment m-a cuprins un sentiment ciudat : o puternică neîncredere. Nu puteam să-mi dau seama de unde provenea acest sentiment ; în curînd, însă, el a dispărut. Katia s-a dovedit o ajutoare foarte activă ; făcea totul extrem de ordonat, conspirativ, repede, nu manifesta nici un fel de curiozitate și nu punea nici o întrebare. Îmi amintesc numai că odată, cînd am întrebat-o unde pleacă pe timpul verii, s-a schimbat parcă la față și mi-a aruncat o privire rea. Ulterior s-a constatat că atît Katia cît și soțul ei erau provocatori. De la Petrograd Katia a transportat niște arme în Ural, dar pe unde trecea ea, venea poliția, punea mîna pe arme și îi aresta pe toți. Noi am aflat despre aceasta mult mai tîrziu. Soțul ei a intrat ca administrator la Simonov, proprietarul casei de pe bulevardul Zagorodnii nr. 9. Simonov îi ajuta pe social-democrați. O vreme a locuit la el Vladimir Ilici, apoi s-a organizat în această casă un club bolșevic, iar după aceea a stat acolo Aleksinski. Mai tîrziu, în anii reacțiunii, Komissarov adăpostea în această casă pe diverși ilegaliști, le procura pașapoarte, dar foarte curînd după aceea ilegaliștii erau arestați „întîmplător", la graniță. În această

[1] În 1906, primul număr din „Proletarii" a apărut la 21 august. – *Nota red.*

capcană a nimerit, de pildă, Innokenti, cînd s-a întors odată din străinătate să activeze în Rusia. Desigur, e greu de stabilit în ce moment au devenit provocatori Komissarov şi soţia sa. În orice caz erau foarte multe lucruri pe care poliţia nu le ştia ; de pildă, domiciliul lui Vladimir Ilici. În 1905 şi în tot cursul anului 1906 aparatul poliţienesc a fost destul de dezorganizat. Pentru data de 20 februarie 1907 fusese convocată Duma a II-a de stat.

Încă la conferinţa din noiembrie, 14 delegaţi, printre care delegaţii din partea Poloniei şi Lituaniei, în frunte cu Vladimir Ilici, s-au pronunţat în favoarea participării la alegerile pentru Duma de stat, dar împotriva oricărui bloc cu cadeţii (lucru pe care îl doreau menşevicii). Sub această lozincă s-a şi desfăşurat activitatea bolşevicilor în cursul alegerilor pentru Dumă. Cadeţii au fost înfrînţi în alegeri. În Duma a II-a ei au obţinut numai jumătate din numărul de locuri pe care îl avuseseră în Duma I. Alegerile au avut loc cu o mare întîrziere. Se părea că se ridică un nou val revoluţionar. La începutul anului 1907 Ilici scria :

„Cît de mizere au devenit dintr-o dată recentele noastre dispute «teoretice» în lumina razelor scînteietoare ale soarelui revoluţionar care răsare !"

Deputaţii din Duma a II-a veneau destul de des la Kuokkala să stea de vorbă cu Ilici. Activitatea deputaţilor bolşevici era condusă în mod direct de Aleksandr Aleksandrovici Bogdanov, dar el locuia la Kuokkala în aceeaşi vilă cu noi şi se punea de acord în toate privinţele cu Ilici.

Îmi amintesc cum odată, pe cînd mă întorceam seara tîrziu din Petrograd la Kuokkala, l-am întîlnit în vagon pe Pavel Borisovici Akselrod. El a spus că deputaţii bolşevici, bunăoară Aleksinski, ţin cuvîntări destul de bune în Dumă. Apoi a adus vorba despre congresul muncitoresc. Menşevicii desfăşurau o agitaţie intensă pentru convocarea unui congres muncitoresc, sperînd că un asemenea congres larg îi va ajuta să contracareze influenţa mereu crescîndă a bolşevicilor. Bolşevicii stăruiau să se convoace cît mai grabnic congresul partidului. În cele din urmă el a fost fixat pentru luna aprilie. La congres au participat foarte mulţi delegaţi. Ei veneau în grupuri mari la locul de întîlnire stabilit, unde Mihail Sergheevici şi cu mine îi reprezentam pe bolşevici, iar Krochmal şi M. M. Şik (soţia lui Hinciuk) pe menşevici. Poliţia a început să-i fileze pe delegaţi. În gara Finlanda au fost arestaţi Marat (Şanţer) şi alţi cîţiva

delegaţi. Am fost nevoiţi să luăm cele mai stricte măsuri de precauţie. Ilici şi Bogdanov erau deja plecaţi la congres. Eu nu mă grăbeam să mă duc la Kuokkala. Am ajuns abia duminică pe seară şi ce-mi văzură ochii ? Trăseseră la noi 17 delegaţi. În casă nu se făcuse foc, şi toţi erau flămînzi. Femeia de serviciu care stătea la noi era o social-democrată finlandeză şi duminica pleca pe toată ziua, căci organizaţia din care făcea parte dădea spectacole la Casa poporului etc. Mi-a trebuit destul timp ca să le dau de mîncare la toţi. Eu n-am participat la congres. N-aveam cui să încredinţez munca secretariatului, iar vremurile erau grele. Poliţia devenise tot mai îndrăzneaţă, şi oamenii începură să se teamă să-i primească pe bolşevici pentru întîlniri conspirative sau ca să doarmă la ei. Uneori mă întîlneam cu tovarăşii la revista „Vestnik jizni". Petr Petrovici Rumeanţev, care era redactorul-şef al revistei, s-a jenat să-mi spună personal să nu mai organizez întîlniri conspirative la revistă şi a dat această sarcină paznicului, un muncitor cu care discutam adesea tot felul de probleme. M-am necăjit că nu mi-a spus-o singur.

Ilici s-a întors de la congres mai tîrziu decît ceilalţi. Avea altă înfăţişare decît cea obişnuită : îşi tunsese mustăţile, îşi răsese barba şi purta o pălărie mare de pai [1]. La 3 iunie Duma a II-a a fost dizolvată. Întreaga fracţiune bolşevică a sosit seara tîrziu la Kuokkala. Au discutat toată noaptea despre situaţia care se crease. Congresul îl obosise extrem de mult pe Ilici. Era nervos şi nu mînca nimic. I-am pregătit cele necesare şi l-am expediat la Styrs Udde, în interiorul Finlandei, unde locuia familia „Unchiului", iar eu am început să lichidez grabnic treburile. Cînd am sosit la Styrs Udde, Ilici se mai îndreptase. Mi s-a povestit că în primele zile aţipea oriunde se afla : se aşeza sub un brad şi după un minut dormea dus. Copiii îl porecliseră „moţăilă". Am dus-o admirabil la Styrs Udde. Aici era şi pădure şi mare. Locul era extrem de retras. Alături era numai o vilă mare a inginerului Ziabiţki, unde stăteau Leşcenko cu soţia sa şi Aleksinski. Ilici evita discuţiile cu Aleksinski, deoarece voia să se odihnească. Acesta însă se supăra. Uneori ne adunam la Leşcenko să ascultăm muzică. Ksenia Ivanovna – o rudă a soţilor Knipovici – era cîntăreaţă şi avea o voce minunată. Ilici asculta

[1] Imediat după congres, Ilici a prezentat un raport la Terioki, în clădirea hotelului ţinut de finlandezul Kakko (acest hotel a ars ulterior), în faţa unui mare număr de muncitori veniţi din Petrograd. – *Nota red.*

cu încîntare cîntecele ei. O bună parte din zi o petreceam pe malul mării sau ne plimbam cu bicicleta. Bicicletele erau vechi și trebuiau mereu reparate. Citeodată ne ajuta Leșcenko, iar altădată le reparam singuri, folosind galoși vechi, și am impresia că mai mult le reparam decît mergeam cu ele. Dar plimbările erau minunate. „Unchiul" îl îndopa pe Ilici cu omlete și cu carne de ren. Treptat, Ilici s-a odihnit și și-a revenit.

Din Styrs Udde am plecat la Conferința din Terioki. După ce între timp examinase situația sub toate aspectele, Ilici s-a ridicat la conferință împotriva boicotării Dumei a III-a. Începea un război pe un front nou, războiul împotriva adepților boicotului, care nu voiau să țină seama de cruda realitate și se îmbătau cu fraze sonore. În mica vilă unde a avut loc conferința, Ilici își apăra cu înflăcărare poziția. Krasin, care venise pe bicicletă, s-a oprit la fereastră și l-a ascultat cu atenție pe Ilici. Apoi, fără să mai intre înăuntru, a plecat îngîndurat... Da, toate astea îți dădeau de gîndit.

A avut loc congresul de la Stuttgart.[1] Ilici a fost foarte mulțumit de el. A fost mulțumit de rezoluțiile cu privire la sindicate și la atitudinea față de război.

PLECAREA ÎN STRĂINĂTATE

Sfîrșitul anului 1907

Ilici a fost nevoit să se mute mai în interiorul Finlandei. La vila „Vaza" (din Kuokkala) mai rămăseseră Bogdanovii, Innokenti (Dubrovinski) și cu mine. La Terioki avuseseră loc percheziții, iar acum ne așteptam să înceapă și la Kuokkala. Natalia Bogdanova și cu mine făceam „curățenie", sortam diferite arhive – alegeam materialele mai importante și le dădeam tovarășilor finlandezi să le ascundă, iar restul hîrtiilor le ardeam. Ardeam cu atîta zel, încît într-o zi am observat cu uimire că zăpada din jurul vilei e presărată cu scrum. De altfel, dacă ar fi venit jandarmii, tot ar fi găsit o pradă bună : prea se strînsese mult material la „Vaza". A trebuit să luăm măsuri speciale de precauție. Într-o dimineață a venit în fugă proprietara vilei și ne-a spus că la Kuokkala au sosit jandarmii. A luat cu ea atîta material ilegal cît putea duce și l-a ascuns la ea acasă. Pe Aleksandr Aleksandrovici Bogdanov și pe Innokenti i-am trimis să se plimbe în pădure, iar noi am rămas să așteptăm descinderea. De data aceasta însă jandarmii n-au venit să facă percheziție la vila „Vaza", căci căutau membri ai detașamentelor de luptă.

Tovarășii l-au expediat pe Ilici în interiorul Finlandei, la Agelby, într-o haltă de lîngă Helsingfors, la două surori finlandeze. Se simțea străin în camera foarte curată și rece, aranjată după obiceiul finlandez, cu perdelițe dantelate la ferestre, unde fiecare lucru își avea locul său bine rînduit ; tot timpul se auzea zgomot de la vecini – rîdeau, cîntau la pian și discutau fleacuri în limba finlandeză. Ilici scria toată ziua la o lucrare despre problema agrară și medita la experiența revoluției care trecuse. Ore întregi se plimba dintr-un colț în celălalt al camerei, în vîrful picioarelor, ca să nu deranjeze gazdele. L-am vizitat și eu o dată acolo.

Poliția începuse să-l caute pe Ilici prin toată Finlanda ; se impunea să plecăm în străinătate. Era clar că reacțiunea va dura ani de zile. Din nou eram nevoiți să ne căutăm adăpost în Elveția. Nu ne încînta de loc lucrul acesta, dar altă soluție nu exista. În afară de aceasta trebuia să organizăm în străinătate editarea ziarului „Proletarii", deoarece editarea lui în Finlanda devenise imposibilă. Ilici urma să plece la Stockholm cu prima ocazie și să mă aștepte acolo. Eu trebuia să-i găsesc o locuință la Petrograd bătrînei mele mame, care era bolnavă, să aranjez o serie de treburi, să mă înțeleg în privința legăturilor și abia după aceea să plec la Ilici.

În timp ce eu mă agitam la Petrograd, Ilici era cît pe ce să moară în drum spre Stockholm. Era atît de îndeaproape filat, încît, dacă ar fi mers pe calea obișnuită, luînd vaporul la Abo, ar fi fost cu siguranță arestat[1]. De altfel mai fuseseră cazuri de arestări cu prilejul îmbarcării pe vapor. Unul dintre tovarășii finlandezi l-a sfătuit să se îmbarce de pe o insulă din apropiere. Acest lucru prezenta într-adevăr un anumit avantaj, în sensul că poliția rusească nu mai putea să-l aresteze acolo, dar pînă la insulă trebuia să mergi vreo trei verste pe gheață, și, deși ne aflam în luna decembrie, gheața nu era pretutindeni destul de rezistentă. Nu se găseau călăuze care să vrea să-și rîște viața

[1] Congresul internațional de la Stuttgart al Internaționalei a II-a a avut loc între 18 (5) și 24 (11) august 1907. – *Nota red.*

[1] Vapoarele făceau și iarna cursa din Finlanda în Suedia, după ce spărgătoarele de gheață le croiau drum. – *Nota red.*

În cele din urmă s-au oferit să-l conducă pe Ilici doi țărani finlandezi cam băuți, cărora nu le era frică de nimic. În timp ce se strecurau noaptea pe gheață, împreună cu Ilici, erau cît pe ce să se înnece, căci într-un loc gheața începuse să crape sub picioarele lor. Cu chiu, cu vai, au reușit să scape.

Mai tîrziu, tovarășul finlandez Borgo (împușcat ulterior de albi), care m-a ajutat să ajung la Stockholm, mi-a povestit cît de periculoasă era calea aleasă de Ilici și cum scăpase numai printr-o minune. Iar Ilici mi-a povestit că atunci cînd gheața începuse să pîrîie sub picioarele lui, s-a gîndit : „Ah, ce moarte stupidă". Bolșevicii, menșevicii, socialiștii-revoluționari începură din nou să plece din Rusia în străinătate. Pe același vapor cu mine au călătorit spre Suedia Dan, Lidia Osipovna Țederbaum și vreo doi socialiști-revoluționari.

După ce am rămas cîteva zile la Stockholm, am plecat cu Ilici prin Berlin spre Geneva. La Berlin, în ajunul sosirii noastre, se făcuseră percheziții și arestări la rușii care locuiau acolo, și de aceea tov. Avramov, un membru al grupului din Berlin, venit să ne întîmpine, ne-a sfătuit să nu ne ducem acasă la nimeni, și ne-a plimbat toată ziua din cafenea în cafenea. Seara am petrecut-o la Rosa Luxemburg. Congresul de la Stuttgart, unde Vladimir Ilici și Rosa Luxemburg luaseră aceeași atitudine în problema războiului, îi apropiase foarte mult. Asta se întîmpla în 1907, și totuși la congres ei au arătat că lupta împotriva războiului trebuie să însemne nu numai lupta pentru pace, ci și lupta pentru înlocuirea capitalismului prin socialism. Criza pe care avea s-o provoace războiul va trebui folosită pentru a grăbi răsturnarea burgheziei. „Într-o serie întreagă de probleme extrem de importante, Congresul de la Stuttgart – a scris Vladimir Ilici, făcînd caracterizarea lui – a scos în relief opoziția dintre aripa oportunistă și cea revoluționară a social-democrației internaționale și a rezolvat aceste probleme în spiritul marxismului revoluționar" [1]. La Congresul de la Stuttgart Rosa Luxemburg și Ilici acționaseră unit. De aceea convorbirea lor din acea seară a avut un caracter deosebit de prietenos.

La hotelul unde am înnoptat am sosit amîndoi bolnavi. Ne ieșea un fel de spumă albă din gură și eram într-o stare de toropeală. După cum am aflat mai tîrziu, ne intoxicaserăm cu pește la unul din restaurantele unde fuseserăm în ziua aceea. Am fost

[1] *V. I. Lenin*, Opere, vol. 13, E.S.P.L.P. 1957, pag. 68. – *Nota red.*

nevoiți să chemăm noaptea doctorul. Vladimir Ilici era înscris în registru ca bucătar finlandez, iar eu ca cetățeană americană, și de aceea servitorul de la hotel ne-a adus un doctor american. Acesta l-a examinat mai întîi pe Vladimir Ilici și a declarat că e într-o stare foarte gravă. Apoi m-a examinat pe mine. A spus : „Dumneata ai să scapi cu viață !". A prescris o grămadă de medicamente și, simțind că nu prea e lucru curat cu noi, ne-a luat un onorariu imens pentru vizită. Am zăcut vreo două zile și încă nerestabiliți am plecat la Geneva, unde am sosit la 7 ianuarie 1908 (25 decembrie 1907). Ilici i-a scris mai tîrziu lui Gorki că pe drum „am răcit".

La Geneva era urît. Nu căzuse nici un fulg de zăpadă, dar bătea un vînt rece și tăios. Se vindeau ilustrate pe care vedeai cum zboară stropii de apă înghețată pe cheiul lacului Geneva. Orașul părea mort, pustiu. Dintre tovarășii, locuiau pe atunci la Geneva Miha Țhakaia, V. A. Karpinski și Olga Ravici. Mihail Țhakaia locuia într-o cămăruță și zăcea bolnav. Cînd am venit, cu greu a reușit să se scoale din pat. Discuțiile parcă nu se legau. Soții Karpinski locuiau pe atunci la Biblioteca rusă, care aparținuse lui Kuklin. Karpinski era administratorul bibliotecii. Cînd am venit la ei, l-am găsit pe Karpinski cu o teribilă durere de cap, care îl făcea mereu să închidă ochii. Toate obloanele erau trase, deoarece lumina îl supăra. Cînd am plecat de acolo, mergînd pe străzile pustii ale Genevei, devenite atît de străine, Ilici a spus : „Am senzația că am venit aici ca să mă culc în coșciug".

Începea cea de-a doua perioadă de emigrație, mult mai grea decît prima.

PARTE A

A II-A

A DOUA EMIGRAȚIE

A doua emigrație se împarte în trei perioade. *Prima perioadă (1908–1911) cuprinde anii cînd în Rusia a bîntuit cea mai cruntă reacțiune.* Guvernul țarist dezlănțuise o prigoană cumplită împotriva revoluționarilor. Închisorile gemeau de lume și se introdusese în ele un regim de ocnă. Schingiuirile și condamnările la moarte se țineau lanț. Organizațiile de partid au fost nevoite să intre în cea mai adîncă ilegalitate. Întîmpinau însă mari greutăți. În timpul revoluției, componența partidului se schimbase : în partid intraseră oameni care nu cunoscuseră activitatea ilegală dinaintea revoluției și nu erau deprinși cu regulile conspirației. Pe de altă parte, guvernul țarist nu precupețea banii pentru organizarea rețelei de agenți provocatori. Această rețea era ramificată, își desfășura activitatea după un sistem bine chibzuit și încercuia organele centrale ale partidului. Guvernul dispunea de un sistem de informare exemplar.

În același timp, diferitele organizații legale, sindicale și presa erau prigonite în mod sistematic. Guvernul se străduia din răsputeri să răpească maselor muncitorești drepturile pe care acestea le cuceriseră în timpul revoluției. Dar era cu neputință să reînvii vremurile dinainte, revoluția nu trecuse fără urme pentru mase și acțiunile spontane ale muncitorimii izbucneau mereu la orice prilej.

Anii aceștia au constituit o perioadă de mare derută ideologică în rîndurile social-democrației. S-au făcut încercări de revizuire a însești bazelor marxismului, au apărut curente filozofice care căutau să zdruncine concepția materialistă despre lume –

temelia întregului marxism. Realitatea era sumbră. Unii au încercat să găsească o ieşire în născocirea unei religii noi, rafinate, pe care s-o fundamenteze din punct de vedere filozofic. În fruntea noii şcoli filozofice care a deschis porţile în faţa a tot felul de curente, cum erau „căutătorii de dumnezeu", „ziditorii de dumnezeu", se afla Bogdanov, căruia i s-au alăturat Lunacearski, Bazarov şi alţii. Marx ajunsese la marxism prin filozofie, prin combaterea idealismului. Plehanov acordase odinioară o imensă atenţie fundamentării concepţiei materialiste despre lume. Lenin studiase lucrările lor, se ocupase intens de filozofie încă pe cînd se afla în deportare. Era imposibil ca el să nu ţină seama de importanţa pe care putea s-o aibă revizuirea filozofică a marxismului, de ponderea pe care putea s-o ia acest lucru în anii reacţiunii. De aceea Lenin s-a ridicat cu toată hotărîrea împotriva lui Bogdanov şi şcolii sale.

Bogdanov era un adversar nu numai pe frontul filozofic. El grupase în jurul său pe otzovişti şi pe ultimatişti. Otzoviştii pretindeau că Duma de stat devenise atît de reacţionară, încît nu mai e cazul ca fracţiunea social-democrată să participe la activitatea ei ; ultimatiştii socoteau că trebuie să se prezinte Dumei un ultimatum, că fracţiunea trebuie să se manifeste astfel de la tribuna Dumei, încît să fie izgonită de acolo. În fond nu exista nici o deosebire între otzovişti şi ultimatişti... Dintre ultimatişti făceau parte Aleksinski, Marat şi alţii. Otzoviştii şi ultimatiştii se pronunţau de asemenea împotriva participării bolşevicilor la activitatea sindicatelor şi a asociaţiilor legale. Ei propagau acest punct de vedere sub pretextul că bolşevicii trebuie să fie tari ca piatra, de neclintit. Lenin era de părere că punctul lor de vedere este greşit, întrucît nu putea avea drept rezultat decît renunţarea la activitate practică, îndepărtarea de mase, imposibilitatea de a le organiza pe bază de acţiuni concrete. Înainte de revoluţia din 1905, bolşevicii au ştiut să folosească orice posibilitate legală, au ştiut în cele mai grele condiţii să-şi croiască drum şi să ducă după ei masele. De la lupta pentru revendicările cele mai mărunte, cum erau apă fiartă pentru ceai, instalaţii de ventilaţie în fabrici, ei au condus masele pas cu pas pînă la insurecţia armată a întregului popor. Tradiţia leninismului cerea pricepere de a se adapta la situaţia cea mai dificilă şi de a păstra în acelaşi timp o atitudine principială, de a nu ceda poziţiile revoluţionare. Otzoviştii nesocoteau tradiţiile bolşevice. Lupta

împotriva otzovismului a fost o luptă pentru aplicarea încercatei tactici leniniste, bolşevice.

În sfîrşit, tot în această perioadă (1908–1911) s-a desfăşurat o luptă înverşunată pentru menţinerea partidului, pentru organizarea sa în condiţiile ilegalităţii.

Este absolut firesc ca în perioada reacţiunii demoralizarea să se fi manifestat în primul rînd printre menşevicii-practicieni, care şi înainte erau întotdeauna înclinaţi să se lase tîrîţi de curent, să renunţe în parte la lozincile revoluţionare şi care aveau strînse legături cu burghezia liberală. Această demoralizare a ieşit la iveală cît se poate de clar în tendinţa unor pături foarte largi ale menşevicilor de a lichida partidul. Lichidatorii susţineau că partidul ilegal duce numai la arestări, face să scadă amploarea mişcării muncitoreşti. În realitate însă, lichidarea partidului ilegal ar fi însemnat renunţarea la o politică independentă a proletariatului, scăderea spiritului revoluţionar al luptei proletare, slăbirea organizării şi a unităţii de acţiune a proletariatului. Lichidarea partidului ar fi însemnat renunţarea la învăţătura lui Marx, la toate principiile acesteia.

Firește, unii menşevici, ca de pildă Plehanov, care la timpul său contribuise atît de mult la propagarea marxismului, la combaterea oportunismului, nu puteau să nu-şi dea seama că tendinţele lichidatoriste au un caracter reacţionar. Cînd cererile de a se lichida partidul au început să se transforme în cereri de a se lichida înseşi bazele marxismului, el a început să se dezică în toate privinţele de lichidatori şi a constituit un grup al său, grupul menşevicilor-partiiţi.

Lupta pentru menţinerea partidului a clarificat o serie întreagă de probleme organizatorice, a făcut ca cercuri largi de membri de partid să înţeleagă mai precis şi mai profund rolul partidului, îndatoririle membrilor de partid.

Lupta pentru concepţia materialistă despre lume, pentru legătura cu masele, pentru tactica leninistă, lupta pentru menţinerea partidului s-a desfăşurat în condiţiile emigraţiei.

În anii reacţiunii, numărul emigranţilor a crescut foarte mult ; mereu alţi oameni fugeau în străinătate ca să scape de prigoana sălbatică a guvernului ţarist. Erau oameni cu nervii uzaţi, slăbiţi, lipsiţi de perspectiva de a-şi face un rost, fără un ban în buzunar şi fără vreun ajutor din Rusia. Toate acestea au făcut ca lupta ce se desfăşura să fie foarte anevoioasă. Conflictele şi zîzaniile nu mai conteneau.

Acum, după ce au trecut atîția ani, motivele luptei apar cît se poate de limpede. În prezent, cînd viața a confirmat în mod atît de strălucit justețea liniei leniniste, multora li se pare această luptă prea puțin interesantă. Totuși, fără ea partidul nu ar fi putut să-și organizeze atît de repede acțiuni de mare amploare în anii de avînt și calea sa spre victorie ar fi fost mult mai anevoioasă. Lupta se dădea într-un moment în care curentele menționate mai sus abia se formau ; se ciocneau oameni care pînă de curînd luptaseră cot la cot și multora li se părea că totul se datorește faptului că Lenin nu știe să se înțeleagă cu oamenii, că are un fel de a fi tăios, un caracter dificil. De fapt însă lupta se dădea pentru existența partidului, pentru fermitatea liniei sale, pentru justețea tacticii sale. Vehemența polemicii era determinată și de faptul că existau multe puncte confuze, iar Ilici punea adesea problemele în mod deosebit de categoric, căci altfel ar fi rămas în umbră însăși esența lor.

Anii 1908–1911 nu au reprezentat o simplă perioadă de emigrație, ci au fost ani de luptă încordată pe un front foarte important, frontul ideologic.

Perioada a doua a celei de-a doua emigrații (1911–1914) coincide cu anii de avînt al revoluției în Rusia. Creșterea luptei greviste, evenimentele de la Lena care au provocat o acțiune unită a clasei muncitoare, dezvoltarea presei muncitorești, alegerile pentru Dumă și activitatea fracțiunii din Dumă, toate acestea au dus la apariția unor forme noi ale muncii de partid, i-au dat acesteia o amploare cu totul nouă, au făcut ca în partid să intre un procent mult mai mare de muncitori, l-au apropiat de mase.

Au început să se consolideze repede legăturile cu Rusia, creștea influența centrelor din emigrație asupra activității din țară. Conferința de partid care a avut loc la Praga în ianuarie 1912 i-a exclus pe lichidatori și a dat forme precise organizației ilegale de partid. Plehanov nu s-a alăturat bolșevicilor.

În 1912 ne-am mutat la Cracovia. Lupta pentru menținerea partidului, pentru întărirea lui nu se mai desfășura între grupurile aflate în străinătate. În timpul cît am stat la Cracovia, tactica leninistă și-a dovedit pe deplin justețea în activitatea practică din Rusia. Problemele muncii practice îl absorb în întregime pe Ilici. Dar, în timp ce în Rusia mișcarea muncitorească se dezvolta tot mai larg, pe plan internațional începură să apară semne prevestitoare de furtună, în aer se simțea tot mai mult

apropierea războiului. Ilici începu să se gîndească la noile relații care vor trebui să se stabilească între diferitele naționalități atunci cînd războiul iminent avea să se transforme într-un război civil. La Cracovia, Ilici a avut prilejul să cunoască mai bine pe social-democrații polonezi, precum și concepțiile lor în problema națională. El a combătut cu perseverență greșelile lor, a subliniat și a precizat formulările. În perioada cît a stat Lenin la Cracovia, bolșevicii au adoptat o serie de rezoluții extrem de importante în problema națională.

A treia perioadă a celei de-a doua emigrații (1914–1917) cuprinde anii războiului, cînd din nou întregul caracter al vieții noastre în emigrație s-a schimbat brusc. A fost o perioadă cînd problemele internaționale au dobîndit importanță hotărîtoare, cînd și problemele noastre rusești puteau fi examinate numai prin prisma mișcării internaționale.

În mod inevitabil ele trebuiau să capete acum o altă bază, mult mai largă, și anume o bază internațională. Aflîndu-ne într-o țară neutră, am făcut tot ce se putea în domeniul propagandei împotriva războiului imperialist, pentru transformarea lui într-un război civil, pentru punerea bazelor unei noi Internaționale. Această muncă l-a absorbit cu totul pe Lenin în primii ani ai războiului (sfîrșitul anului 1914 și anul 1915).

În același timp însă, sub influența evenimentelor, el era preocupat și de o serie de probleme noi. Se simțea atras să studieze temeinic diferite aspecte ale imperialismului, caracterul războiului, noile forme ale puterii de stat care se va instaura imediat după victoria proletariatului, aplicarea metodei dialectice la politica și tactica clasei muncitoare. Ne-am mutat din Berna la Zürich, unde existau condiții mai prielnice de lucru. Ilici începu să scrie ; petrecea zile întregi în biblioteci pînă cînd am primit vestea revoluției din februarie. Atunci am început să ne pregătim de plecare în Rusia.

ANII REACȚIUNII

GENEVA
1908

În seara zilei cînd am sosit la Geneva, Ilici i-a scris o scrisoare lui Aleksinski, deputat bolșevic în Duma a II-a, care împreună cu alți deputați bolșevici fusese condamnat la muncă

silnică, dar reușise să emigreze și locuia pe atunci în Austria. Ilici i-a răspuns la o scrisoare pe care o primise încă la Berlin. După cîteva zile i-a scris lui A. M. Gorki, care îl chema stăruitor pe Ilici să vină în Italia, pe insula Capri, unde se afla el.

Nu era însă cu putință să plecăm la Capri, deoarece trebuia organizată apariția ziarului „Proletarii", Organul Central ilegal al partidului. Acest lucru trebuia făcut cît mai repede, pentru a se putea exercita, în această perioadă grea a reacțiunii, conducerea sistematică prin intermediul Organului Central. Nu puteam pleca acolo, dar Ilici visa în această scrisoare : „...Într-adevăr, ar fi foarte bine să vin la Capri !" Și în continuare scria : „Cred că cel mai bine ar fi să vin la d-ta cînd nu vei avea prea multă treabă, ca să putem hoinări și flecări împreună" [1]. În ultimul timp Ilici trecuse prin multe încercări și chibzuise mult. Ar fi vrut să stea de vorbă cu Gorki despre tot ceea ce-l frămînta, dar călătoria a trebuit să fie amînată.

Nu se hotărîse încă dacă ziarul „Proletarii" va fi editat la Geneva sau în altă parte, desigur tot în străinătate. S-a scris în Austria social-democratului austriac Adler și lui Iuzef (Dzerjinski), care locuia tot acolo. Austria era mai aproape de frontiera rusă, acolo existau condiții oarecum mai prielnice pentru tipărirea ziarului, transportul putea fi mai bine organizat, dar Ilici nu prea spera să se poată edita Organul Central în altă parte decît la Geneva, și începuse să facă pregătiri pentru publicarea ziarului aici. Spre mirarea noastră, am aflat că la Geneva ne rămăsese din perioada precedentă de emigrație o mașină de cules, ceea ce reducea cheltuielile și înlesnea munca.

Își făcu apariția și tov. Vladimirov, zețarul care înainte de revoluție lucrase la Geneva la tipărirea ziarului bolșevic „Vpered". Problemele administrative generale fură încredințate lui D. M. Kotlearenko.

Pînă în februarie se adunară la Geneva toți tovarășii trimiși din Rusia pentru a organiza apariția ziarului „Proletarii", adică Vladimir Ilici, Bogdanov și Innokenti (Dubrovinski).

În scrisoarea din 2 februarie, Vladimir Ilici îi scria lui A. M. Gorki : „Totul este pus la punct ; zilele acestea vom publica anunțul. Te socotim și pe d-ta printre colaboratori. Scrie în cîteva cuvinte dacă ai putea să trimiți ceva pentru primele numere (în genul *notelor despre filistinism* din «Novaia Jizn»

[1] *V. I. Lenin,* Opere, vol. 34, E.S.P.L.P. 1958, pag. 374. – *Nota red.*

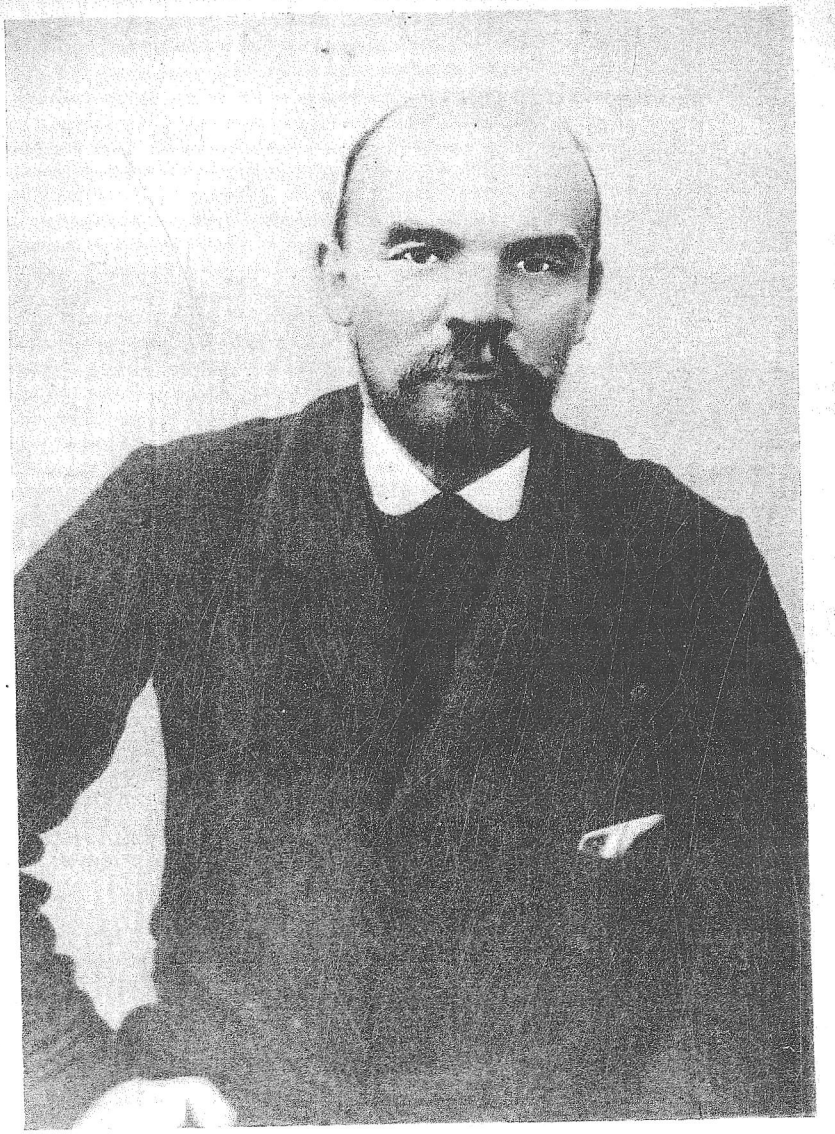

V. I. LENIN. 1914
(Fotografie)

sau fragmente din povestirea pe care o scrii etc.) [1]". Încă în 1894, în lucrarea sa „Ce sînt «prietenii poporului» şi cum luptă ei împotriva social-democraţilor ?", Ilici scrisese despre cultura burgheză, despre filistinismul pe care îl disprețuia şi îl ura profund. De aceea notele lui Gorki despre filistinism îi plăceau foarte mult.

Pe Lunacearski, care se stabilise pe insula Capri, la Gorki, Ilici îl întreba : „Răspunde-mi dacă te-ai aranjat cum trebuie şi dacă poţi lucra ?" [2].

„Cei trei" care formau redacţia (Lenin, Bogdanov şi Innokenti) i-au scris lui Trotki la Viena, invitîndu-l să colaboreze la „Proletarii". Trotki a refuzat. El nu voia să lucreze cu bolşevicii, dar nu a spus-o făţiş, ci a pretextat că e ocupat.

Am început să ne ocupăm de organizarea transportului ziarului „Proletarii". Căutam vechile legături. Odinioară materialele erau transportate pe mare, prin Marsilia etc. Ilici s-a gîndit dacă nu s-ar putea organiza acum transportul prin Capri, unde locuia Gorki. El i-a scris Mariei Feodorovna Andreeva, soţia lui Gorki, cum să organizeze expedierea literaturii la Odesa prin intermediul funcţionarilor şi muncitorilor de pe vapoare. În vederea transportului prin Viena a corespondat cu Aleksinski, fără să-şi facă însă prea mari iluzii în ceea ce-l privea. Aleksinski era foarte puţin potrivit pentru o asemenea treabă. L-am chemat din Rusia pe „specialistul" nostru în problemele transportului, Peatnitki, în prezent activist la Comintern, care înainte vreme organizase foarte bine expedierea materialelor peste frontiera germană. Dar de abia după vreo 8 luni a reuşit să scape de urmărire (fusese între timp şi arestat) şi să treacă graniţa. După ce a sosit în străinătate, Peatnitki a încercat să organizeze transportul prin Lvov, dar n-a izbutit. În toamna anului 1908 a sosit la Geneva. S-a convenit să se stabilească tot la Leipzig, unde locuise şi înainte, şi să organizeze din nou transportul peste frontiera germană, restabilind vechile legături.

Aleksinski s-a decis să se mute la Geneva. Tatiana Ivanovna, soţia lui, urma să devină ajutoarea mea la corespondenţa cu Rusia. Dar toate acestea nu erau decît planuri. De fapt, mai mult aşteptam scrisori decît primeam. Curînd după sosirea noastră la Geneva a fost o întreagă poveste cu schimbarea unor bani.

[1] Op. cit., pag. 380–381.

[2] „Culegeri din Lenin", vol. I, pag. 152. – *Nota red.*

În iulie 1907, în piața Erevan din Tiflis a avut loc o așa-numită expropriere. În toiul revoluției, cînd lupta împotriva absolutismului se desfășura pe un front larg, bolșevicii considerau admisibilă confiscarea unor fonduri ale statului țarist, efectuarea de exproprieri. Banii obținuți prin operația de la Tiflis au fost remiși bolșevicilor pentru scopuri revoluționare. Dar ei nu puteau fi folosiți. Erau numai hîrtii de cîte 500 de ruble, care trebuiau schimbate. În Rusia nu se putea face acest lucru, pentru că băncile aveau liste cu numerele bancnotelor de 500 de ruble care fuseseră luate la Tiflis. Atunci, cînd reacțiunea era în toi, trebuiau organizate evadări din închisori, unde guvernul țarist îi tortura pe revoluționari, trebuiau create tipografii ilegale pentru a nu lăsa mișcarea să se stingă etc. Se simțea o nevoie acută de bani. Un grup de tovarăși a încercat atunci să schimbe bancnotele de 500 de ruble în străinătate, simultan în mai multe orașe. Aceasta s-a întîmplat la numai cîteva zile după venirea noastră în străinătate. Provocatorul Jitomirski știa de această operație și a participat la organizarea ei. Pe atunci nimeni nu bănuia că Jitomirski e un provocator, și toți aveau deplină încredere în el. Or, încă înainte el denunțase la Berlin pe tov. Kamo, la care s-a găsit o valiză cu dinamită. Kamo a stat multă vreme într-o închisoare germană, iar apoi guvernul german l-a extrădat guvernului țarist. Jitomirski a avertizat poliția și cei ce au încercat să schimbe bancnotele au fost arestați. La Stockholm a fost arestat un leton, membru al grupului din Zürich, iar la München au fost arestați Olga Ravici, membră a grupului din Geneva, care făcea parte din partidul nostru și se întorsese recent din Rusia, precum și Bogdassarian și Hodjamirian.

La Geneva a fost arestat N. A. Semașko, pe adresa căruia sosise o carte poștală adresată unuia dintre arestați.

Burghezii elvețieni erau speriați de moarte. Toată lumea nu vorbea decît de expropriatorii ruși. De acest lucru se pomenea cu groază și la pensiunea unde Ilici și cu mine luam prînzul. Cînd a venit pentru prima oară la noi Miha Țhakaia, tovarășul nostru caucazian care locuia pe atunci la Geneva și care în 1905 prezidase Congresul al III-lea al partidului, înfățișarea lui caucaziană a speriat-o într-atîta pe gazda noastră, care și-a închipuit că are în față cel mai autentic expropriator, încît i-a trîntit ușa în nas, scoțînd un strigăt de groază.

În acea vreme partidul din Elveția avea o orientare ultraoportunistă și social-democrații elvețieni susțineau cu prilejul arestării lui N. A. Semașko că țara lor este cea mai democrată, că justiția se află la înălțime și că ei nu pot tolera pe teritoriul lor atentate împotriva proprietății.

Guvernul rus a cerut extrădarea arestaților. Social-democrații suedezi erau dispuși să intervină, dar cereau ca grupul din Zürich, din care făcea parte tovarășul arestat, să confirme că el este social-democrat și că a locuit tot timpul la Zürich. Grupul din Zürich, unde predominau menșevicii, a refuzat să facă acest lucru. De asemenea, prin intermediul unui ziar din Berna, menșevicii s-au grăbit să se dezică de Semașko, afirmînd că el nu ar fi social-democrat și nu ar fi reprezentat grupul din Geneva la Congresul de la Stuttgart.

Menșevicii condamnaseră insurecția din 1905 de la Moscova, ei erau împotriva oricăror acțiuni care ar putea să sperie burghezia liberală. Ei afirmau că intelectualitatea burgheză ar fi abandonat revoluția în momentul înfrîngerii ei nu datorită naturii sale de clasă, ci fiindcă ar fi speriat-o bolșevicii cu metodele lor de luptă. Ei condamnau cu vehemență teza bolșevicilor potrivit căreia în momentul avîntului luptei revoluționare era admisibilă exproprierea în scopuri revoluționare a fondurilor de la expropriatori. După părerea lor, bolșevicii au speriat burghezia liberală. În lupta lor împotriva bolșevicilor, menșevicii nu se dădeau în lături de la folosirea nici unui mijloc.

În scrisoarea din 26 februarie 1908 adresată lui Plehanov, P. B. Akselrod a expus un plan de discreditare a bolșevicilor în ochii străinilor, în care scop cerea să fie folosită povestea cu bancnotele. El propunea să se întocmească un raport, care să fie tradus în limbile germană și franceză și trimis conducerii partidului german (Vorstand), lui Kautsky, lui Adler, Biroului Internațional, la Londra etc.

Această scrisoare a lui Akselrod, publicată cu mulți ani mai tîrziu, în 1926, arată cum nu se poate mai bine cît de mult se despărțiseră încă de pe atunci drumurile bolșevicilor și ale menșevicilor.

În legătură cu arestarea lui N. A. Semașko, Vladimir Ilici, ca reprezentant al P.M.S.D.R., a trimis o declarație oficială Biroului Internațional. El i-a scris și lui Gorki, cerîndu-i ca, dacă îl cunoaște pe Semașko personal din Nijni-Novgorod, să-i

ia apărarea în presa elveţiană. N. A. Semaşko a fost în scurt timp eliberat.

Ne venea greu după revoluţie să ne deprindem din nou cu viaţa în emigraţie. Vladimir Ilici îşi petrecea toată ziua la bibliotecă, dar seara nu ştiam ce să facem. Nu ne făcea nici o plăcere să stăm în camera rece şi neprimitoare pe care o închiriasem, simţeam nevoia să fim între oameni şi în fiecare zi mergeam fie la cinematograf, fie la teatru. De obicei însă nu stăteam pînă la sfîrşitul spectacolului, ci plecam la jumătate, pentru a hoinări prin oraş, mai ales pe malul lacului.

În sfîrşit, în februarie, a apărut nr. 21 al ziarului „Proletarii", primul număr editat la Geneva. Semnificativ în acest număr este primul articol al lui Vladimir Ilici.

„Noi am ştiut – scria el – să lucrăm ani îndelungaţi înainte de revoluţie. Nu degeaba s-a spus despre noi : tari ca piatra. Social-democraţii au făurit un partid proletar care nu se va lăsa descurajat de eşecul primului asalt militar, nu-şi va pierde capul, nu se va lăsa antrenat pe calea aventurilor. Acest partid păşeşte spre socialism fără a se lega pe sine şi fără a-şi lega soarta de rezultatul cutărei sau cutărei perioade a revoluţiilor burgheze. Tocmai de aceea el nu are nici părţile slabe ale revoluţiilor burgheze. Şi acest partid proletar merge spre victorie" [1].

Aceste cuvinte ale lui Vladimir Ilici exprimau preocupările sale din acea vreme. În clipa înfrîngerii el se gîndea la cele mai mari victorii ale proletariatului. El vorbea despre aceasta seara, cînd ne plimbam pe malul lacului Geneva.

Pe tovarăşul Adoratski, care fusese expulzat peste graniţă în 1906 şi se reîntorsese în Rusia la începutul anului 1908, l-am mai găsit la Geneva. El îşi aminteşte de convorbirile cu Ilici despre caracterul revoluţiei viitoare, cum şi-a exprimat el convingerea că în urma acestei revoluţii proletariatul va cuceri fără îndoială puterea. Amintirile tovarăşului Adoratski corespund întru totul spiritului articolului mai sus amintit şi tuturor celor spuse atunci de Ilici. Ilici nu se îndoia nici o clipă că înfrîngerea proletariatului este vremelnică.

Tov. Adoratski îşi aminteşte şi de faptul că Vladimir Ilici l-a pus „să scrie amintiri amănunţite despre anul 1905, despre zilele din octombrie 1905 şi îndeosebi despre învăţămintele pe care trebuia să le tragem în legătură cu înarmarea muncitorilor,

[1] *V. I. Lenin,* Opere, vol. 13, E.S.P.L.P. 1957, pag. 441. – *Nota red.*

cu detaşamentele de luptă, cu organizarea insurecţiei şi cucerirea puterii" [1].

Vladimir Ilici considera că experienţa revoluţiei trebuie studiată cu cea mai mare atenţie, în modul cel mai amănunţit, că această experienţă va fi de folos în viitor. Pe Ilici îl interesa în modul cel mai viu fiecare participant la luptele recente ; stătea îndelung de vorbă cu astfel de oameni. El considera că clasei muncitoare ruse îi revine sarcina „de a păstra tradiţiile luptei revoluţionare – pe care se grăbesc s-o renege intelectualii şi mica burghezie –, de a dezvolta şi a consolida aceste tradiţii, de a le înrădăcina în conştiinţa maselor largi ale poporului, de a le duce înainte pînă la următorul avînt al mişcării democratice inevitabile" [2].

„Muncitorii înşişi – scria el – urmează în mod spontan tocmai această linie. Ei au trăit nespus de intens marea luptă din octombrie şi decembrie. Ei au văzut foarte clar că schimbarea situaţiei lor este în funcţie *exclusiv* de această luptă direct revoluţionară. Ei spun acum cu toţii, sau cel puţin simt, că ţesătorul care într-o scrisoare adresată organului său sindical a declarat : fabricanţii au anulat cuceririle noastre, maiştrii îşi bat iar joc de noi ca mai înainte ; *aşteptaţi, va veni un nou 1905.*

Aşteptaţi, va veni un nou 1905. Iată cum privesc lucrurile muncitorii. Ei privesc acest an de luptă ca un an care a arătat *ce trebuie să se facă.* Intelectualii şi mica burghezie renegată îl privesc ca «un an al nebuniei», care a arătat *ce nu trebuie să se facă.* Proletariatul consideră că prelucrarea şi însuşirea critică a experienţei revoluţiei trebuie să constea în a învăţa să foloseşti *cu mai mult succes* metodele de luptă *de atunci,* în a face ca lupta grevistă din octombrie şi lupta armată din decembrie să devină mai largi, mai concentrate, mai conştiente" [3].

Anii care aveau să vină Ilici îi concepea ca ani de pregătire în vederea unei noi ofensive.

Trebuia folosit „răgazul" în lupta revoluţionară pentru aprofundarea continuă a conţinutului ei.

În primul rînd trebuia elaborată linia de luptă în condiţiile reacţiunii. Trebuia chibzuit cum să se procedeze ca partidul, trecînd în ilegalitate, să-şi păstreze în acelaşi timp posibi-

[1] „Proletarskaia Revoliuţiia" nr. 3 (26) din 1924, pag. 97. – *Nota red.*
[2] *V. I. Lenin,* Opere, vol. 15, E.S.P.L.P. 1957, pag. 41. – *Nota red.*
[3] Ibid.

litatea de a acționa prin mijloace legale, să poată vorbi maselor largi de muncitori și de țărani de la tribuna Dumei. Ilici vedea că mulți bolșevici, așa-zișii otzoviști, manifestă tendința de a simplifica lucrurile pe cît se poate : dorind să mențină cu orice preț formele de luptă care s-au dovedit potrivite în momentul dezvoltării maxime a revoluției, ei abandonau de fapt lupta în condițiile grele ale reacțiunii, fugeau de greutățile legate de adaptarea muncii la noile condiții. Ilici a calificat otzovismul drept lichidatorism de stînga. Cel mai fățiș otzovist era Aleksinski. Cînd s-a întors la Geneva, relațiile dintre el și Ilici s-au răcit foarte repede. Ilici era nevoit să aibă de-a face cu el într-o serie întreagă de probleme, și acum, mai mult ca oricînd, îl dezgusta mărginirea trufașă a acestui om. Lui Aleksinski puțin îi păsa că și în condițiile reacțiunii tribuna Dumei putea să constituie un mijloc de comunicare cu masele largi de muncitori și țărani, de vreme ce după dizolvarea Dumei a II-a el, Aleksinski, nu mai putea vorbi de la această tribună. În atmosfera de la Geneva, atitudinea lui de derbedeu plin de sine ieșea în mod deosebit la iveală, căci nu se străduia să și-o camufleze cîtuși de puțin. Și, totuși, el mai era considerat pe atunci bolșevic. Îmi amintesc de următoarea întîmplare. Mergeam pe strada Carouge (această stradă era de mult un fel de centru al emigranților) și deodată văzui în mijlocul drumului doi bundiști complet dezorientați. Făceau parte împreună cu Aleksinski din comisia de redactare a proceselor-verbale ale Congresului de la Londra (aceste procese-verbale au apărut pentru întîia oară la Geneva în 1908); – se iscase o discuție în jurul unei formulări și deodată Aleksinski a început să răcnească, a pus mîna pe toate procesele-verbale și a fugit. M-am întors și am zărit în depărtare silueta scundă a lui Aleksinski care cotea repede pe după colț cu capul ridicat țanțoș și cu niște mape voluminoase la subțioară. Toate acestea nici nu erau măcar comice.

Dar problema nu se reducea numai la Aleksinski. Se simțea că în fracțiunea bolșevică nu mai domnește coeziunea din trecut, că se apropie o sciziune, în primul rînd ruptura cu A. A. Bogdanov.

În Rusia apăru volumul „Studii de filozofie marxistă", cuprinzînd articole de A. Bogdanov, Lunacearski, Bazarov, Suvorov, Berman, Iușkevici și Helfond. Aceste „Studii" reprezentau o încercare de a revizui concepția materialistă despre lume,

interpretarea materialistă, marxistă a dezvoltării omenirii, concepția despre lupta de clasă.

Această nouă filozofie deschidea porțile tuturor formelor de misticism. În anii reacțiunii, revizionismul putea să capete o amploare deosebită, întrucît demoralizarea intelectualității favoriza extrem de mult acest lucru. Era inevitabilă o delimitare în această chestiune.

Ilici se interesase dintotdeauna de problemele de filozofie, se ocupase mult de filozofie pe cînd se afla în deportare, cunoștea bine tot ce spuseseră în acest domeniu K. Marx, F. Engels și Plehanov, studiase pe Hegel, Feuerbach și Kant. Încă în deportare, el ducea discuții aprinse cu tovarășii care înclinau spre Kant și urmărea tot ce apărea în acest domeniu în „Neue Zeit". În general, avea o pregătire filozofică temeinică.

În scrisoarea adresată lui Gorki la 25 februarie (12 martie), Ilici a expus istoricul divergențelor sale cu Bogdanov. El citise încă în deportare broșura lui Bogdanov „Elementele fundamentale ale concepției istorice asupra naturii", dar poziția pe care se situa Bogdanov atunci nu reprezenta decît o tranziție spre concepțiile sale filozofice de mai tîrziu. Ulterior, cînd în 1903 Ilici a lucrat cu Plehanov, acesta l-a criticat nu o dată pe Bogdanov pentru teoriile lui filozofice. În 1904 a apărut cartea lui Bogdanov „Empiriomonismul" și Ilici i-a declarat deschis lui Bogdanov că consideră juste părerile lui Plehanov și nu ale lui.

„În vara și toamna anului 1904 am ajuns la o înțelegere definitivă cu Bogdanov, ca *bolșevici* – scria Ilici lui Gorki –, și am încheiat un bloc tacit, care înlătura în mod tacit filozofia, considerată ca un domeniu neutru, bloc care a dăinuit în tot timpul revoluției și care ne-a dat posibilitatea să aplicăm împreună, în această revoluție, tactica social-democrației revoluționare (= a bolșevismului), care, după profunda mea convingere, a fost singura tactică justă.

În febra revoluției nu prea am avut răgazul să mă ocup de filozofie. La începutul anului 1906, Bogdanov a scris, în închisoare fiind, încă o carte, pare-mi-se vol. III al «Empiriomonismului». Mi-a oferit-o în vara lui 1906, și eu m-am apucat s-o citesc cu toată atenția. Citind-o, m-am enervat și m-am înfuriat de-a binelea : pentru mine a devenit și mai clar că Bogdanov a apucat pe un drum extrem de greșit, nemarxist. I-am scris atunci o «declarație de dragoste», o epistolă de trei caiete, pe teme filozofice. I-am explicat atunci că, în ceea ce privește

filozofia, eu sînt, firește, un *marxist de rînd*, dar că tocmai lucrările lui clare, populare și minunat scrise m-au convins definitiv că, de fapt, nu el are dreptate, ci Plehanov. Am arătat aceste caiete cîtorva prieteni (printre care și lui Lunacearski), și la un moment dat mi-a venit ideea să le public sub titlul : «Însemnările unui marxist de rînd pe marginea unor probleme de filozofie», dar nu m-am decis s-o fac. Astăzi regret că nu le-am publicat atunci imediat...

Acum a apărut «Studii de filozofie marxistă». Am citit toate articolele, afară de acela al lui Suvorov (pe care-l citesc acum), și fiecare din ele m-a făcut să clocotesc de indignare... Pentru nimic în lume nu voi consimți să colaborez la un organ de presă sau să fac parte dintr-un colegiu care se îndeletnicește cu propagarea unor asemenea idei.

M-am simțit din nou atras spre «Însemnările unui marxist de rînd pe marginea unor probleme de filozofie» și am început să le scriu, și, pe măsură ce citesc «Studiile», îi expun, firește, lui Al. Al–ci (Bogdanov. – *N. K.)* impresiile mele într-o formă directă, pe șleau" [1].

Astfel i-a descris Vladimir Ilici lui Gorki situația.

Cînd a apărut primul număr din străinătate al ziarului „Proletarii" (13 februarie 1908), relațiile dintre Ilici și Bogdanov erau deja extrem de încordate.

La sfîrșitul lunii martie, Ilici considera că este posibil și necesar ca disputele filozofice să fie purtate independent de grupările politice din sînul fracțiunii bolșevicilor. El era de părere că disputele filozofice din cadrul fracțiunii vor arăta mai bine decît orice că nu se poate pune semnul egalității între bolșevism și filozofia bogdanovistă.

Pe zi ce trecea însă, devenea tot mai limpede că fracțiunea bolșevică se va scinda curînd.

În acea perioadă grea, Ilici s-a împrietenit deosebit de mult cu Innokenti (Dubrovinski).

Pînă în 1905 îl cunoscusem pe Innokenti numai din auzite. Îl lăuda Unchiul (Lidia Mihailovna Knipovici), care-l cunoștea de pe vremea cînd fuseseră deportați la Astrahan, îl lăudau cei din Samara (soții Krjijanovski), dar nu avusesem prilejul să-l întîlnim. Nu eram nici măcar în corespondență cu el. Numai o singură dată, după Congresul al II-lea al partidului, cînd

[1] *V. I. Lenin*, Opere, vol. 13, E.S.P.L.P. 1957, pag. 444 și 447. – *Nota red.*

izbucnise conflictul cu menșevicii, am primit de la el o scrisoare în care arăta cît de important este să se mențină unitatea partidului. Apoi a făcut parte din Comitetul Central împăciuitorist și a fost arestat împreună cu alți membri ai C.C. la locuința lui Leonid Andreev.

În 1905 Ilici și-a putut da seama cum lucrează Innokenti. El a văzut cît de devotat era Innokenti cauzei revoluției și cum lua asupra sa munca cea mai grea și mai primejdioasă, nereușind tocmai din cauza aceasta să participe la nici un congres al partidului : el era arestat sistematic în preajma fiecărui congres. Ilici a văzut cît de hotărît este Innokenti în luptă : a participat la insurecția din Moscova, a fost la Kronstadt în timpul răscoalei de acolo. Innokenti nu era un publicist ; el vorbea la adunările muncitorilor, în fabrici, cuvîntările sale îi însufleteau pe muncitori la luptă, dar bineînțeles că nimeni nu le nota, nimeni nu le stenografia. Ilici prețuia foarte mult devotamentul nemărginit al lui Innokenti pentru cauza revoluției și sosirea lui la Geneva l-a bucurat nespus. Între ei existau multe afinități. Amîndoi atribuiau o importanță uriașă partidului și considerau că este necesară lupta cea mai hotărîtă împotriva lichidatorilor, care susțineau că partidul ilegal trebuie lichidat, că el nu face decît să stinghereasca munca. Amîndoi îl prețuiau extrem de mult pe Plehanov și se bucurau de faptul că Plehanov nu s-a solidarizat cu lichidatorii. Amîndoi considerau că Plehanov are dreptate în domeniul filozofiei și că în problemele filozofice trebuie dată o ripostă hotărîtă lui Bogdanov, că acum lupta pe frontul filozofic a dobîndit o importanță deosebită. Ilici vedea că nimeni nu sezisează atît de bine ideile lui ca Innokenti. Acesta venea la noi la masă și amîndoi discutau îndelung după prînz despre planurile de muncă, despre situația creată. Seara se întîlneau la cafeneaua Landolde și continuau discuțiile începute. Ilici îl contamina pe Innokenti cu „beția sa filozofică", după cum spunea el. Toate acestea îl apropiau. Ilici se atașase în acea perioadă foarte mult de Inok (Innokenti).

Era o perioadă grea. În Rusia organizațiile se destrămau. Poliția aresta cu ajutorul provocatorilor pe activiștii cei mai buni. Nu se mai puteau organiza conferințe și adunări mari. Pentru oameni care încă nu de mult activaseră în văzul tuturor nu era chiar atît de ușor să treacă în ilegalitate. Primăvara (în aprilie-mai) au fost arestați pe stradă Kamenev și Varski (social-democrat polonez, unul dintre cei mai apropiați tovarăși ai

lui Dzerjinski, ai lui Tyszka și ai Rosei Luxemburg) ; cîteva zile mai tîrziu a fost arestat tot pe stradă Zinoviev și, în sfîrșit, N. A. Rojkov (bolșevic, membru al C.C.-ului nostru). Masele erau dezorientate. Ele voiau să înțeleagă ce se petrecuse, să chibzuiască ; se săturaseră de agitația cu caracter general, care nu mai satisfăcea pe nimeni. Oamenii veneau bucuroși la cercuri, dar nu mai era cine să conducă cercurile. Această stare de spirit a făcut ca otzovismul să obțină oarecare succese. Detașamentele de luptă, rămase fără conducerea organizației, acționînd nu pe baza luptei de masă, ci în afara ei, independent de ea, degenerau, și Innokenti a trebuit să aplaneze multe neînțelegeri penibile care s-au ivit din această cauză.

Gorki îl chema pe Vladimir Ilici pe insula Capri, unde locuiau pe atunci Bogdanov, Bazarov și alții, pentru ca împreună să ajungă la o înțelegere ; dar Ilici nu voia să se ducă, deoarece presimțea că un acord este imposibil. În scrisoarea din 16 aprilie, Ilici îi scria lui Gorki :

„Să vin acolo ar fi pentru mine și inutil, și dăunător : *nu pot* și nu vreau să discut cu niște oameni care s-au apucat să predice unirea socialismului științific cu religia. Vremea caietelor a trecut. Nu mă pot angaja în discuții, căci ar fi o prostie să-mi tocesc nervii degeaba" [1].

În mai, Ilici s-a dus totuși pe insula Capri, cedînd insistențelor lui Gorki. A stat acolo doar cîteva zile. Călătoria nu a adus, firește, împăcarea cu concepțiile filozofice ale lui Bogdanov. Ilici își amintea mai tîrziu cum le-a spus lui Bogdanov și Bazarov că va trebui să se despartă de ei pentru vreo doi-trei ani, iar Maria Fedorovna, soția lui Gorki, l-a admonestat rîzînd.

La Capri era multă lume, mult zgomot, forfotă, se juca șah, se organizau plimbări cu barca. Ilici nu mi-a povestit decît puține lucruri despre călătoria sa. Mi-a vorbit mai mult de frumusețea mării și de vinul de acolo ; cît privește însă problemele principale discutate la Capri era foarte laconic : îi venea greu să vorbească despre ele.

Ilici s-a apucat din nou de filozofie.

Iată cum caracteriza Vladimir Ilici situația într-o scrisoare trimisă în vara anului 1908 lui Vorovski, cu care lucrase împreună la ziarul „Vpered" și în timpul revoluției din 1905. Vorovski locuia pe atunci la Odesa.

[1] *V. I. Lenin,* Opere, vol. 34, E.S.P.L.P. 1958, pag. 397. – *Nota red.*

„Dragă prietene ! Îți mulțumesc pentru scrisoare. Ambele d-tale «bănuieli» sînt neîntemeiate. N-am devenit nervos, dar ne aflăm într-o situație grea, se apropie sciziunea cu Bogdanov. Adevărata ei cauză este că dînsul s-a simțit ofensat de critica vehementă, din referate (care n-au fost în nici un caz ținute în cadrul redacției), a concepțiilor lui filozofice. Acum Bogdanov caută cu lumînarea tot soiul de divergențe. A scos la iveală, împreună cu Aleksinski, problema boicotului ; acesta din urmă face un scandal monstru și am fost nevoit să rup orice relații cu el.

Ei pun la cale o sciziune, pe baza empiriomonismului și a boicotului. Conflictul e pe cale de a izbucni curînd de tot. Este inevitabilă o răfuială la conferința viitoare. Sciziunea este cît se poate de probabilă. Voi ieși imediat din fracțiune în caz că va învinge linia «boicotismului» «de stînga», adevărat. Te-am chemat aici sperînd că sosirea d-tale rapidă va contribui la potolirea spiritelor. În august stil nou contăm totuși neapărat pe d-ta ca participant la conferință. Aranjează-ți neapărat treburile în așa fel ca să poți pleca în străinătate. Vom trimite bani de drum tuturor bolșevicilor. Lansați în toate organizațiile noastre lozinca : dați mandate numai activiștilor locali și celor ce sînt cu adevărat activiști. Te rugăm insistent să scrii pentru ziarul nostru. Putem plăti acum pentru articole, și vom plăti în mod regulat.

O strîngere de mînă.

Nu cunoști cumva vreun editor care să-mi editeze o lucrare de filozofie pe care tocmai o scriu ?" [1]

Pe atunci bolșevicii ajunseseră să dispună de fonduri serioase.

Nikolai Pavlovici Șmidt, în vîrstă de 23 de ani și nepot al lui Morozov, proprietarul unei fabrici de mobile din cartierul Presnea din Moscova, trecuse în 1905 fără rezerve de partea muncitorilor și devenise bolșevic. El dădea bani pentru editarea ziarului „Novaia Jizn", pentru înarmare, se apropiase de muncitori, devenise prietenul lor. Poliția numea fabrica lui Șmidt „un cuib al diavolului". În timpul insurecției din Moscova, această fabrică a jucat un rol important. Nikolai Pavlovici a fost arestat, torturat în închisoare, dus să vadă ce s-a făcut cu

[1] Op. cit., pag. 401.

fabrica lui, să vadă muncitori asasinați, iar apoi a fost înjunghiat în închisoare. Înainte de moarte, el a reușit să transmită celor de afară că lasă întreaga sa avere bolșevicilor.

Sora mai mică a lui Nikolai Pavlovici – Elisaveta Pavlovna Șmidt – a hotărît să predea bolșevicilor partea din moștenire ce-i revenea de la fratele ei. Dar, nefiind încă majoră, a trebuit să se pună la cale o căsătorie fictivă pentru ca ea să poată dispune de bani după cum credea de cuviință. Elisaveta Pavlovna s-a căsătorit cu tov. Ignatiev ; acesta activa într-o organizație de luptă, dar își păstrase o situație legală. Ca soție a lui, ea putea acum, cu aprobarea soțului, să dispună de moștenire, dar căsătoria era fictivă. De fapt Elisaveta Pavlovna era soția unui alt bolșevic, Viktor Taratuta. Căsătoria fictivă a permis să se obțină moștenirea imediat și banii au fost predați bolșevicilor. Iată de ce Ilici spunea cu atîta siguranță că „Proletarii" va plăti pentru articole și că se vor trimite bani de drum delegaților.

Victor Taratuta a venit în timpul verii la Geneva ; el a început să ne ajute în problemele administrative și întreținea corespondență cu alte centre din străinătate în calitate de secretar al Biroului din străinătate al Comitetului Central.

Încetul cu încetul s-au pus la punct legăturile cu Rusia, am început să corespondăm. Totuși aveam foarte mult timp liber. Simțeam că va trebui să rămînem multă vreme în străinătate și am hotărît să încep să învăț temeinic limba franceză, pentru a putea participa la activitatea partidului social-democrat din Elveția. M-am înscris la cursurile de limba franceză care se organizau vara pe lîngă Universitatea din Geneva pentru profesorii străini de limba franceză. La cursuri am avut prilejul să cunosc numeroși pedagogi străini și mi-am însușit nu numai limba franceză, ci și priceperea elvețienilor de a munci serios, conștiincios, cu perseverență.

Ilici lucra la cartea sa de filozofie. Cînd obosea, lua gramaticile mele de franceză, manualele de istorie a limbii și cărțile pentru studiul particularităților limbii franceze și le citea ore în șir, culcat, pînă ce i se calmau nervii iritați din cauza disputelor filozofice.

Eu am început să studiez, între altele, organizarea învățămîntului la Geneva. Am înțeles pentru întîia oară ce înseamnă școala „populară" burgheză. Priveam cum în clădiri minunate, cu ferestre mari și luminoase, se formau din copii de muncitori

sclavi docili. Observam cum în aceeași clasă învățătorii bat pe copiii de muncitori, dar nu se ating de copiii celor bogați, cum înnăbușă orice manifestare de gîndire independentă a copilului, cum totul se reduce la buchiseală searbădă și cum la fiecare pas copiii sînt învățați să se ploconească în fața forței și a bogăției. Niciodată nu mi-aș fi putut închipui că poate să existe ceva asemănător într-o țară democratică. Îi povesteam amănunțit lui Ilici impresiile mele și el mă asculta atent.

În timpul primei emigrații, înainte de 1905, pe Ilici îl interesa din viața țărilor străine în primul rînd mișcarea muncitorească, adunările muncitorești, demonstrațiile etc. Toate acestea nu existaseră la noi în Rusia înainte ca Ilici să fi plecat în 1901 în străinătate. Acum, după revoluția din 1905, după ce trăisem avîntul uriaș al mișcării muncitorești din Rusia, după ce cunoscusem lupta dintre partide și experiența Dumei și mai cu seamă după apariția Sovietelor de deputați ai muncitorilor, alături de preocuparea pentru formele mișcării muncitorești Ilici a început să se intereseze îndeaproape și de ceea ce reprezintă în fond republica democratică burgheză, care este rolul maselor muncitorești în acest regim, cît de mare este influența muncitorilor, cît de puternică este influența altor partide.

Mi-a rămas întipărit în minte tonul pe jumătate mirat și pe jumătate disprețuitor cu care Ilici a redat cuvintele unui deputat elvețian ce afirmase (în legătură cu arestarea lui Semașko) că republica lor există de sute de ani și că ea nu poate tolera violarea dreptului de proprietate.

În programul nostru figura pe atunci „lupta pentru o republică democratică". Acum Ilici începu să vadă cît se poate de limpede că republica democratică burgheză, deși într-o formă mai rafinată decît țarismul, rămîne totuși incontestabil un instrument de înrobire a maselor muncitoare. Felul cum era organizată puterea în republica democratică contribuie prin toate mijloacele ca întreaga viață să fie pătrunsă de spiritul burghez.

Cred că, fără a fi trăit revoluția din 1905, fără a fi trecut prin a doua emigrație, Ilici nu ar fi putut scrie cartea „Statul și revoluția".

Discuția începută asupra problemelor de filozofie impunea publicarea cît mai grabnică a lucrării filozofice pe care Ilici începuse s-o scrie [1]. Ilici avea nevoie de unele materiale care nu

[1] „Materialism și empiriocriticism", Opere, vol. 14. – *Nota red.*

se găseau la Geneva. În afară de aceasta, atmosfera de intrigi care domnea printre emigranți îl stingherea mult în muncă și de aceea el a plecat la Londra ca să lucreze la British Museum și să-și termine lucrarea începută.

În timpul absenței sale s-a anunțat un referat al lui Lunacearski. În cadrul discuțiilor a luat cuvîntul Innokenti. Ilici i-a trimis tezele, pe care Innokenti le-a mai completat. Era foarte emoționat înainte de acest eveniment, stătea la noi zile întregi cufundat în cărți, scoțînd extrase. A vorbit foarte bine, declarînd în numele său și al lui Lenin că bolșevismul nu are nimic comun cu orientarea filozofică a lui Bogdanov (empiriomonismul), că el și Lenin sînt adepți ai materialismului dialectic și se solidarizează cu Plehanov.

Deși referatul a fost prezentat de Lunacearski, principalul apărător al empiriocriticismului la această adunare a fost Bogdanov, care l-a atacat deosebit de vehement pe Inok. El îl cunoștea bine pe Inok, știa că acesta este pentru o luptă deschisă, directă pe frontul filozofic, că are un puternic simț al onoarei revoluționare și, combătîndu-l, căuta să-l lovească în sentimentele sale. „A venit – a spus el despre vorbitor – un cavaler cu o cunună de trandafiri, dar i s-a dat o lovitură în dos". Acest atac nu l-a tulburat, firește, pe Inok. El i-a povestit totul din fir în păr lui Ilici, cînd acesta s-a întors curînd după aceea de la Londra.

Ilici era mulțumit de călătoria sa la Londra ; reușise să strîngă materialul necesar și să-l prelucreze.

Curînd după întoarcerea lui Lenin, la 24 august, a avut loc o plenară a Comitetului Central. La această plenară s-a hotărît să se grăbească convocarea conferinței de partid. Innokenti a plecat în Rusia să organizeze conferința. Între timp, linia lichidatorismului, care cuprinsese pături largi ale menșevicilor, începuse să se contureze clar și să se întărească. Lichidatorii doreau să lichideze partidul, organizația lui ilegală, care, după părerea lor, nu ducea decît la arestarea oamenilor ; ei voiau să desfășoare o activitate legală, și numai legală, în sindicate, în diferite asociații etc. În condițiile reacțiunii, aceasta însemna renunțarea totală la orice activitate revoluționară, renunțarea la rolul conducător, abandonarea tuturor pozițiilor. Pe de altă parte, ultimatiștii și otzoviștii din rîndurile fracțiunii bolșevice au căzut în extrema cealaltă : ei erau împotriva participării nu numai la activitatea Dumei, dar și la munca asociațiilor de cul-

turalizare, a cluburilor, a școlilor și a sindicatelor legale, a caselor de asigurări. Ei renunțau cu totul la activitatea largă în rîndurile maselor, la conducerea acestora.

Innokenti și Ilici au discutat mult despre necesitatea de a se îmbina conducerea de către partid (în acest scop trebuind să se păstreze cu orice preț aparatul ilegal) cu activitatea largă în rîndurile maselor. Problema centrală era pregătirea conferinței de partid și, cu prilejul alegerii de delegați la această conferință, trebuia desfășurată o largă agitație împotriva lichidatorismului atît de dreapta cît și de stînga.

Inok a plecat în Rusia tocmai pentru a traduce în viață această linie. El s-a oprit la Petrograd, unde a pus la punct activitatea unui grup de cinci membri ai C.C., din care făcea parte el, Meșkovski (Goldenberg), menșevicul M. I. Broido, un reprezentant al Bundului și un reprezentant al letonilor. Inok a organizat biroul ; printre membrii acestuia era și Golubkov, care ulterior a fost delegat din partea Biroului C.C. la conferința de partid. Inok n-a putut participa la conferință, care a avut loc în decembrie 1908. Cînd era gata să plece în străinătate, cu vreo două săptămîni înainte de conferință, a fost arestat în gara Varșovia și deportat în gubernia Vologda.

Poliția era foarte bine informată despre călătoria lui Innokenti în Rusia. Fără îndoială că ea fusese ținută la curent de Jitomirski. În afară de aceasta, din Biroul C.C. organizat de Innokenti făcea parte Liusia, soția lui Serov, deputat în Duma a II-a. După cum s-a constatat curînd, această Liusia era o provocatoare.

Ilici și-a terminat lucrarea filozofică în septembrie, după plecarea lui Innokenti în Rusia. Ea a apărut mult mai tîrziu, abia în mai 1909.

Hotărîsem să ne stabilim temeinic la Geneva.

Sosise mama mea și ne-am aranjat gospodărește : am închiriat un mic apartament și am început să mîncăm acasă. În aparență, viața intrase parcă pe un făgaș normal. Din Rusia a venit Maria Ilinicina, au început să sosească și alți tovarăși. Mi-amintesc că într-o zi a sosit tov. Skrîpnik, care studia pe atunci problemele cooperației. L-am însoțit ca translatoare la deputatul elvețian Sigg (un oportunist înspăimîntător) ; tov. Skrîpnik a discutat cu el despre cooperație, dar discuția a adus prea puțin folos, deoarece Sigg și Skrîpnik priveau de pe poziții cu totul diferite această problemă. Skrîpnik o aborda de

pe poziţiile unui revoluţionar, în timp ce Sigg nu vedea în cooperaţie decît o „dugheană negustorească" bine organizată.

Au sosit din Rusia Zinoviev şi Lilina. Aveau acum un băieţel şi au început să-şi aranjeze gospodăria. A sosit şi Kamenev cu familia. După Petrograd, toţi se plictiseau aici, la Geneva, în acest mic şi liniştit liman filistin. Toţi doreau să plece undeva, într-un centru important. Menşevicii şi socialiştii-revoluţionari se şi mutaseră la Paris. Ilici şovăia : la Geneva viaţa era mai ieftină şi putea să lucreze mai bine. În sfîrşit, au sosit de la Paris Leadov şi Jitomirski, care au căutat să ne convingă să plecăm acolo. Ei susţineau că astfel vom putea participa la mişcarea franceză şi apoi, Parisul fiind un oraş mare, vom fi mai puţin urmăriţi de poliţie. Acest ultim argument l-a convins pe Ilici. Toamna tîrziu am început pregătirile pentru plecarea la Paris.

La Paris ne-a fost dat să petrecem anii cei mai grei ai emigraţiei. Ilici îşi aducea aminte întotdeauna cu durere de aceşti ani. Nu o dată a spus el mai tîrziu : „Cine dracu ne-a pus să plecăm la Paris !". Dar nu dracul ne-a pus, ci nevoia de a desfăşura lupta pentru marxism, pentru leninism, pentru partid în centrul vieţii emigranţilor. Acest centru a fost în anii reacţiunii Parisul.

PARIS

1909—1910

Am plecat la Paris pe la jumătatea lunii decembrie. În ziua de 21 trebuia să aibă loc acolo conferinţa de partid comună cu menşevicii. Toate gîndurile lui Vladimir Ilici erau absorbite de această conferinţă. Era necesar să se facă o apreciere justă a momentului, să se îndrepte linia partidului, să se obţină ca partidul să rămînă un partid de clasă, să rămînă o avangardă care să ştie chiar şi în perioadele cele mai grele să nu se rupă de păturile largi, de mase, să le ajute să biruie toate dificultăţile, să se organizeze pentru noi bătălii. Trebuia dată o ripostă hotărîtă lichidatorilor. Legăturile cu organizaţiile din Rusia erau slabe, conferinţa nu putea conta pe un sprijin deosebit din partea lor (dintre activiştii din Rusia au venit la conferinţă doi tovarăşi din Moscova, din Ural a venit Baturin, iar a doua zi

a sosit de la Petrograd Polctaev, membru al Dumei a III-a). Otzoviştii se organizau aparte şi erau extrem de nervoşi. Înaintea conferinţei de partid, menşevicii au organizat la Basel un congres al grupurilor lor din străinătate, la care au fost adoptate o serie de rezoluţii scizioniste. Atmosfera era încordată.

Vladimir Ilici privea absent toată agitaţia noastră prilejuită de organizarea gospodăriei în noua locuinţă : nu asta îl preocupa. Închiriasem un apartament la marginea oraşului, pe strada Beaunier, nu departe de parcul Montsouris. Strada noastră se afla în apropiere de Avenue d'Orléans. Apartamentul era spaţios, luminos şi avea chiar oglinzi deasupra căminelor (era ceva caracteristic caselor noi). Se compunea dintr-o cameră pentru mama mea, una pentru Maria Ilinicina, care sosise atunci la Paris, camera mea şi a lui Vladimir Ilici şi un salon. Dar acest apartament, destul de luxos, nu corespundea cîtuşi de puţin felului nostru de viaţă şi „mobilei" pe care o adusesem de la Geneva. Să fi văzut cu cît dispreţ se uita portăreasa la mesele noastre albe, la scaunele şi taburetele noastre simple. În „salon" aveam doar două scaune şi o măsuţă. Încăperea nu avea de loc un aer primitor.

De la început am avut nenumărate griji gospodăreşti. La Geneva toate acestea se aranjau mult mai simplu. Dar aici aveam o bătaie de cap infernală : ca să se dea drumul la gaze a trebuit să merg de vreo trei ori undeva în centru la instituţia care dădea aprobarea respectivă. În Franţa birocratismul era monstruos. Ca să împrumuţi cărţi de la biblioteca comunală trebuia să garanteze pentru tine proprietarul casei, iar acesta, avînd în vedere mobilierul nostru sărăcăcios, se codea să dea o asemenea garanţie. La început am avut multe greutăţi cu gospodăria. Eram o gospodină proastă ; numai Vladimir Ilici şi Inok erau de altă părere, dar oamenii obişnuiţi cu o gospodărie adevărată aveau o atitudine extrem de critică faţă de soluţiile mele simpliste.

La Paris, viaţa era foarte agitată. Pe atunci se adunaseră acolo emigranţi de pretutindeni. În cursul acestui an, Ilici a petrecut puţin timp acasă. Tovarăşii noştri stăteau pînă noaptea tîrziu la cafenea. Lui Taratuta îi plăcea deosebit de mult să se ducă la cafenea. Încetul cu încetul s-au lăsat antrenaţi şi ceilalţi.

La conferinţa de partid din decembrie, după discuţii îndelungate şi aprinse, s-a conturat totuşi o linie comună. Ziarul

„Soțial-Demokrat" trebuia să devină organul comun. La plenara care a avut loc după conferință a fost ales noul comitet de redacție al ziarului „Soțial-Demokrat", alcătuit din Lenin, Zinoviev, Kamenev, Martov, și Marhlevski. În decurs de un an au apărut 9 numere ale ziarului. În noua redacție, Martov era în minoritate și uita adesea de menșevismul său. Îmi amintesc că într-o zi Vladimir Ilici mi-a spus mulțumit că se poate lucra foarte bine cu Martov, că este un ziarist deosebit de talentat. Dar lucrurile au mers astfel numai pînă cînd a sosit Dan.

Cît privește situația din sînul fracțiunii bolșevice, relațiile cu otzoviștii se înăspreau din ce în ce mai mult. Otzoviștii acționau foarte energic. La sfîrșitul lunii februarie, relațiile cu ei au fost rupte definitiv.

Înainte de aceasta, timp de trei ani lucrasem cot la cot cu Bogdanov și cu bogdanoviștii și nu lucrasem pur și simplu, ci luptasem alături. Lupta comună te apropie mai mult decît orice. În plus, Ilici mai știa ca nimeni altul să atragă pe oameni prin ideile sale, să-i contamineze cu pasiunea sa și, în același timp, să dezvolte trăsăturile cele mai bune ale lor, să obțină de la ei ceea ce nu puteau obține alții. În fiecare dintre tovarășii de muncă se găsea parcă o părticică din Ilici, și poate că de aceea ei îl susțineau atît de apropiat.

Lupta care începuse în sînul fracțiunii îi măcina serios nervii. Îmi amintesc cum într-o zi Ilici a venit acasă după niște discuții cu otzoviștii. Era complet schimbat la față, iar limba parcă i se înnegrise. Am hotărît ca el să plece pentru vreo săptămînă la Nisa, ca să se odihnească acolo, departe de toate frămîntările, să stea puțin la soare. A plecat și și-a revenit.

La Paris, Ilici nu avea de loc condiții bune de lucru. Biblioteca Națională era departe. Vladimir Ilici se ducea acolo de obicei cu bicicleta, dar circulația într-un oraș ca Parisul era cu totul diferită de cea din împrejurimile Genevei și cerea multă încordare. Pe Ilici aceste drumuri îl oboseau mult. În timpul prînzului biblioteca se închidea. Ca să ți se procure cărțile de care aveai nevoie trebuia de asemenea să îndeplinești o mulțime de formalități birocratice. Ilici înjura cu năduf Biblioteca Națională și totodată Parisul. Am scris profesorului francez care predase vara trecută limba franceză la cursurile de la Geneva, rugîndu-l să-mi indice alte biblioteci bune. Am primit imediat răspunsul cu toate informațiile necesare ; Ilici a

cutreierat toate bibliotecile indicate, dar nu a găsit la nici una dintre ele condiții mai bune. În cele din urmă i s-a furat bicicleta. El o lăsa sprijinită de scara unei case de lîngă Biblioteca Națională, plătind pentru aceasta portăresei 10 centime. Dar într-o zi, venind după bicicletă, n-a mai găsit-o. Portăreasa i-a spus că ea nu s-a obligat să-i păzească bicicleta, ci doar i-a permis s-o lase sprijinită de scară.

Ca să mergi cu bicicleta prin Paris și în împrejurimile lui trebuia să fii foarte prudent. Într-o zi, pe drumul spre Juvisy, Ilici era cît pe-aci să fie călcat de un automobil. În ultima clipă a reușit să sară într-o parte, iar bicicleta a fost făcută praf.

După un timp a sosit și Inok, care evadase din Solvîcegodsk. Jitomirski, foarte amabil, i-a propus să stea la el. Inok venise grav bolnav : în deportare, lanțurile de la picioare îl roseseră într-atîta, încît făcuse răni. Niște tovarăși de-ai noștri medici, după ce au examinat plaga, au debitat tot felul de aiureli. Ilici s-a dus să-l consulte pe profesorul francez Duboucher, un chirurg excelent, care în timpul revoluției din 1905 lucrase în Rusia, la Odesa. L-a însoțit Natașa Gopner, care îl cunoștea pe Duboucher din Odesa. Cînd a auzit ce prăpăstii înșirau tovarășii noștri medici, Duboucher a izbucnit în hohote de rîs. „Tovarășii voștri medici sînt buni revoluționari, dar în materie de medicină... tufă !". Ilici a rîs cu lacrimi și mai tîrziu repeta deseori aceste cuvinte. Totuși, Inok a trebuit să urmeze un tratament îndelungat.

Sosirea lui Inok i-a făcut multă plăcere lui Ilici. Amîndoi se bucurau nespus că Plehanov începuse să se desolidarizeze în modul cel mai categoric de lichidatori. Plehanov anunțase că se retrage din redacția ziarului „Golos Soțial-Demokrata", unde lichidatorii ajunseseră să predomine încă din decembrie 1908, apoi a revenit asupra declarației sale, dar relațiile lui cu lichidatorii erau din ce în ce mai încordate, și cînd în 1909 a apărut primul volum din culegerea menșevică „Mișcarea socială din Rusia la începutul secolului al XX-lea", unde se publicase un articol al lui Potresov în care acesta nega rolul conducător al proletariatului în revoluția burghezo-democratică, Plehanov a părăsit definitiv redacția ziarului. Aceasta s-a întîmplat la 26 mai. Atît Ilici cît și Inok sperau că vor putea să lucreze cu Plehanov. Generația mai tînără nu nutrea față de Plehanov aceleași sentimente ca generația mai vîrstnică de marxiști, în viața căreia Plehanov jucase un rol hotărîtor.

Lupta de pe frontul filozofic îi preocupa îndeaproape pe Ilici și Inok. Pentru amîndoi, filozofia era o armă de luptă, fiind organic legată de problema aprecierii tuturor fenomenelor din punctul de vedere al materialismului dialectic, de problema luptei practice pe toate liniile. Ilici o tot zorea pe Anna Ilinicina, care se afla în Rusia, să editeze cartea lui. Se proiecta o ședință lărgită a redacției ziarului „Proletarii", la care urma să aibă loc despărțirea definitivă de otzoviști. „La noi – scria Vladimir Ilici surorii sale Anna Ilinicina la 26 mai – lucrurile merg prost de tot : se va produce, probabil, Spaltung (sciziune) ; sper că peste o lună, o lună și jumătate am să-ți pot da informații precise în această privință" [1].

În mai a apărut cartea lui Ilici „Materialism și empiriocriticism". Aici s-a pus punctul pe i în toate problemele. La Ilici, problemele filozofice erau indisolubil legate de lupta împotriva religiei. Iată de ce în luna mai, Ilici a ținut la clubul ziarului „Proletarii" un referat pe tema „Religia și partidul muncitoresc", a scris pentru nr. 45 al acestui ziar articolul „Cu privire la atitudinea partidului muncitoresc față de religie", iar pentru nr. 6 al ziarului „Soțial-Demokrat", articolul „Atitudinea diferitelor clase și partide față de religie și de biserică". Aceste articole, mai ales cel din ziarul „Proletarii", și-au păstrat importanța pînă în zilele noastre. În ele este subliniat cu toată tăria caracterul de clasă al religiei, se arată că în mîinile burgheziei religia este un mijloc de a abate masele de la lupta de clasă, de a le întuneca conștiința. Nu este permis să ai o atitudine pasivă față de acest front de luptă, să-l subapreciezi. Dar această problemă nu trebuie abordată în mod simplist, ci privită în întreaga ei complexitate, trebuie dezvăluite rădăcinile sociale ale religiei.

Ilici înțelesese caracterul dăunător al religiei încă de cînd avea 15 ani. El aruncase crucea pe care o purta la gît și încetase de a mai merge la biserică. Pe atunci acest lucru nu era atît de simplu ca astăzi.

Dar deosebit de dăunătoare era, după părerea lui Lenin, religia rafinată, curățată de absurditățile care frapează pe oricine, purificată de formele exterioare de servilism. O asemenea religie rafinată este în stare să exercite o influență mai

[1] *V. I. Lenin*, Opere, vol. 37, Editura politică, 1958, pag. 388–389. – *Nota red.*

puternică. El considera că o astfel de religie este „zidirea de dumnezeu", încercarea de a născoci o religie nouă, o credință nouă.

În iunie au început să sosească treptat delegații la consfătuirea redacției lărgite a ziarului „Proletarii". De fapt, aceasta reprezenta centrul bolșevic, din care făceau pe atunci parte și „vperediștii".

Din Moscova a venit Golubkov (Davîdov), activist de partid, care lucrase în Rusia în Biroul C.C. sub conducerea lui Innokenti și care asistase la conferința de partid de la Paris din 1908. Au mai sosit Șuleatikov (Donat) și Șurkanov, deputat în Dumă (ulterior s-a aflat că este agent provocator). De altfel, Șurkanov nu venise la consfătuire. Potrivit obiceiului francez, ai noștri i-au dus la cafenea. Șurkanov a început să bea bere cu nemiluita, iar Șuleatikov a băut și el, deși nu avea voie, pentru că suferea de alcoolism ereditar. Berea i-a provocat o puternică criză de nervi. Cînd au ieșit de la cafenea, s-a năpustit deodată cu bastonul asupra lui Șurkanov. Innokenti și Golubkov abia au putut să-l țină. L-au dus la noi. Am stat cu el pînă cînd ceilalți s-au dus să caute un doctor și o cameră în afara orașului în care să-l instaleze. Au găsit o cameră la Fontenay-aux-Roses, unde locuiau Semașko și Vladimirski.

Am stat vreo două ore cu Șuleatikov în „salonul" nostru gol. Era agitat, se zvîrcolea, sărea mereu în picioare, i se tot năzărea că o vede pe sora lui care fusese spînzurată. Îl țineam de mînă, căutam să-l liniștesc, să-i abat gîndurile în altă direcție. De îndată ce-i lăsam mîna, începea să se agite. Nu știu cum am rezistat pînă au venit să-l ia Innokenti și Golubkov.

La consfătuirea redacției lărgite a ziarului „Proletarii" au luat parte membrii redacției – Lenin, Zinoviev, Kamenev și Bogdanov ; reprezentanți ai organizațiilor bolșevice locale – Tomski (Petersburg), Șuleatikov (Moscova), Nakoreakov (Ural) ; membri ai C.C. – Innokenti, Rîkov, Goldenberg, Taratuta și Marat (Șanțer). În afară de aceasta, la consfătuire au asistat Skrîpnik (Șciur), Liubimov (Sommer, Mark), Poletaev (membru al Dumei a III-a de stat) și Golubkov (Davîdov). Ședințele s-au ținut între 4 și 13 iulie.

Au fost adoptate rezoluții cu privire la otzoviștii-ultimatiști, pentru unitatea partidului, împotriva unui congres bolșevic separat. S-a discutat aparte problema școlii de la Capri. Bogdanov

își dădea seama clar că fracțiunea bolșevică se va diviza în mod inevitabil și căuta să-și aleagă dinainte oamenii, să-și organizeze o fracțiune proprie. Bogdanov, Aleksinski, Gorki și Lunacearski înființaseră la Capri o școală superioară social-democrată de propagandiști pentru muncitori. Cursanții fuseseră aleși în Rusia de muncitorul Vilonov dintre tovarășii cei mai fermi, de nădejde. Aceștia fuseseră trimiși să învețe. După revoluția pe care o trăiseră, muncitorii simțeau nevoia acută de a se pregăti pe plan teoretic, iar pe de altă parte era și o perioadă în care lupta nemijlocită stagnase. Ei veniseră să învețe, dar pentru orice om inițiat în munca de partid era limpede că școala de la Capri avea să pună bazele unei fracțiuni noi. Consfătuirea redacției lărgite a ziarului „Proletarii" a condamnat organizarea unei noi fracțiuni. Bogdanov, care a declarat că nu se va supune hotărîrilor consfătuirii, a fost exclus din fracțiunea bolșevică. În apărarea lui s-a ridicat Krasin. Unitatea fracțiunii bolșevice era periclitată.

Primăvara, încă înainte de consfătuirea redacției lărgite a ziarului „Proletarii", Maria Ilinicina s-a îmbolnăvit grav. Ilici era foarte îngrijorat. Dar Duboucher i-a făcut o operație, și boala a fost oprită în loc. Totuși Maria Ilinicina se întrema foarte încet. Trebuia să se odihnească undeva în afara Parisului, în mijlocul naturii.

Consfătuirea îl obosise destul de mult și pe Ilici, așa că și el avea nevoie să plece undeva la aer, departe de ciondănelile și de agitația emigranților.

Ilici a început să urmărească ziarele franceze, căutînd anunțuri de pensiuni ieftine. A găsit o asemenea pensiune în satul Bonbon (departamentul Seine-et-Loire), unde întreținerea pentru patru persoane costa numai 10 franci pe zi. Condițiile au fost foarte bune și am stat acolo aproape o lună de zile.

La Bonbon, Ilici nu a lucrat și am căutat să nu vorbim despre problemele care ne preocupau. Ne plimbam, făceam aproape în fiecare zi cîte o cursă cu bicicleta pînă în pădurea Clamart, la o distanță de 15 km. Studiam de asemenea obiceiurile francezilor. La pensiune unde ne instalaserăm locuiau diverși mici funcționari, o vînzătoare de la un mare magazin de lux, cu soțul și fiica ei, valetul unui conte etc. Era destul de interesant să observi acești oameni, cu mentalitatea lor profund mic-burgheză. Pe de o parte, erau extrem de practici, aveau grijă să mănînce bine și să aibă tot confortul. Pe de altă parte, toți căutau să maimuțărească înalta societate. Tipică în această privință era mai ales madame

Lagourette, vînzătoarea. Era evident că gustase din toate plăcerile vieții, povestea la nesfîrșit anecdote cu dublu înțeles, visînd în același timp cum o va duce pe fiica sa Martha la prima comuniune, cît de emoționantă va fi această ceremonie etc. etc. Desigur că, în doze mari, acest filistinism te plictisea. Era bine că ne puteam izola așa cum ne plăcea nouă. În general, la Bonbon, Ilici s-a odihnit destul de bine.

Toamna ne-am mutat într-o altă locuință în același cartier, în fundătura Marie-Rose, unde am închiriat două camere cu bucătărie. Ferestrele dădeau într-o grădină. Acum bucătăria servea drept „salon" și acolo se și purtau toate discuțiile cu prietenii. O dată cu toamna, Vladimir Ilici prinse din nou pofta de lucru. El introduse un „regim sever", după cum spunea : se scula dimineața la ora 8, pleca la Biblioteca Națională și se întorcea la ora 2. Lucra mult și acasă. Eu îl feream de lume pe cît puteam. La noi veneau întotdeauna mulți oameni, era un adevărat pelerinaj, mai ales atunci cînd, din cauza reacțiunii și a condițiilor extrem de grele în care se desfășura munca în Rusia, numărul emigranților ruși creștea repede. Cei veniți din Rusia povesteau cu însuflețire ce se petrece acolo, dar apoi foarte curînd îi cuprindea un fel de apatie. Viața de emigrant, grija de a-ți cîștiga existența, preocupările mărunte de toate zilele îi absorbeau.

În aceeași toamnă, cursanții școlii de la Capri l-au invitat pe Ilici să vină acolo pentru a ține cîteva prelegeri. Ilici a refuzat categoric, explicîndu-le caracterul fracționist al școlii și i-a chemat să vină la Paris. În sînul școlii de la Capri s-a dezlănțuit lupta fracționistă. La începutul lunii noiembrie, cinci cursanți (în total erau 12) ai școlii de la Capri, printre care și Vilonov, organizatorul școlii, s-au dovedit a fi leniniști fermi și au fost excluși din școală. Acest fapt dovedea cum nu se poate mai bine cîtă dreptate avusese Ilici cînd scosese în evidență caracterul fracționist al școlii. Cursanții excluși au venit la Paris. Îmi amintesc de prima întîlnire cu Vilonov. A început să povestească despre activitatea pe care o desfășurase la Ekaterinoslav. În trecut primeam adesea corespondențe din Ekaterinoslav de la un muncitor care semna „Misa Zavodski". Corespondențele erau foarte bune, tratau problemele cele mai arzătoare ale vieții de partid și din uzine. „Nu-l cunoști cumva pe Misa Zavodski ?" – l-am întrebat pe Vilonov. „Păi chiar eu sînt", – a răspuns el. Aceasta l-a făcut pe Ilici să-i dovedească de la început prietenie, și în ziua aceea au stat mult de vorbă. În aceeași seară Ilici i-a scris

lui Gorki : „Dragă Aleksei Maksimovici ! Am fost tot timpul pe deplin convins că d-ta şi cu tov. Mihail sînteţi în rîndurile noii fracţiuni cei mai fermi fracţionişti, cu care ar fi fost absurd să încerc să discut prietenește. Astăzi m-am întîlnit pentru prima oară cu tov. Mihail, am stat de vorbă cu el de la om la om, şi despre chestiunile care ne interesează, şi despre d-ta, şi am văzut că m-am înşelat profund. Avea dreptate filozoful Hegel, zău aşa : viaţa se dezvoltă prin contradicţii, iar cònträdicţiile vii sînt cu mult mai bogate, mai multilaterale, mai pline de conţinut decît par la început unei minţi omeneşti. Eu consideram şcoala *numai* ca centru al noii fracţiuni. Se constată însă că nu este aşa – nu în sensul că n-ar fi centrul noii fracţiuni (ea a fost şi este şi acum un astfel de centru), ci în sensul că aceasta nu este totul, că acesta nu este întregul adevăr. În mod subiectiv unii oameni au făcut din şcoală un astfel de centru, în mod obiectiv ea era un astfel de centru, dar, în afară de aceasta, ea a scos din mediul adevăratei vieţi muncitoreşti adevăraţi muncitori înaintaţi". Şi cîtă încredere pasionată în forţa clasei muncitoare vădeşte sfîrşitul acestei scrisori, în care Ilici spune că clasa muncitoare este nevoită să făurească partidul din elemente eterogene şi de calibru diferit. „Ea îl va făuri în orice caz, va făuri o admirabilă social-democraţie în Rusia, o va făuri mai repede decît pare uneori cînd priveşti lucrurile din punctul de vedere al blestematei situaţii din emigraţie, o va făuri mai just decît ni s-ar părea dacă ar fi să judecăm după unele manifestări exterioare şi episoade izolate. Oameni ca Mihail constituie o chezăşie în această privinţă" [1].

Împreună cu Mihail au venit încă cinci cursanţi ai şcolii de la Capri. Printre ei se remarca în mod deosebit prin activitatea şi sinceritatea sa „Vanea Kazaneţ" (Pankratov). El era mai pornit împotriva şcolii de la Capri decît toţi ceilalţi. Din grupul lor făceau parte Liuşvin (Pahom), Kozîrev (Foma), Ustinov (Vasili) şi Romanov (Alea Aleksinski). Ilici a ţinut celor sosiţi prelegeri minuţios pregătite. Cursanţii au plecat apoi în Rusia. Mihail suferea de tuberculoză pulmonară, pe care o contractase în companiile de arest din Nikolaev, unde fusese torturat în fel şi chip. El a fost trimis la Davos, dar n-a mai dus-o mult şi a murit la 1 mai 1910.

[1] *V. I. Lenin*, Opere, vol. 34, E.S.P.L.P. 1958, pag. 411, 412. – *Nota red.*

La sfîrşitul lunii decembrie, după terminarea studiilor la Capri, au venit la Paris şi ceilalţi cursanţi. Ilici le-a ţinut şi acestora prelegeri. El le-a vorbit despre momentul politic, despre reforma stolîpinistă şi despre orientarea ei spre „gospodarul cuprins", despre rolul conducător al proletariatului şi despre fracţiunea din Dumă. După spusele tov. Kozîrev, pe atunci şi el cursant, unul dintre ei a încercat la început să-l acuze pe Ilici că acesta ar pune acum activitatea Dumei de stat mai presus de agitaţia în rîndurile armatei. Ilici a zîmbit şi a început să vorbească despre importanţa activităţii în cadrul Dumei. Desigur, el nu s-a gîndit nicidecum că munca în rîndurile armatei trebuie slăbită, dar considera că ea trebuie dusă cît mai conspirativ cu putinţă. Despre această muncă nu trebuia să vorbeşti, ci s-o faci. Tocmai atunci sosise o scrisoare din Toulon de la un grup de matrozi social-democraţi de pe crucişătorul „Slava" ; ei cereau literatură şi mai ales un om care să ajute la desfăşurarea activităţii revoluţionare în rîndurile matrozilor. Ilici a trimis pe un tovarăş care cunoştea bine condiţiile muncii conspirative şi acesta s-a stabilit la Toulon. Despre toate acestea Ilici nu le-a spus, firește, nici o vorbă cursanţilor.

Cu gîndul tot mereu la Rusia, Ilici studia în acelaşi timp cu atenţie şi mişcarea muncitorească franceză. Pe atunci partidul socialist francez era în întregime oportunist. Astfel, în primăvara anului 1909, cînd a avut loc o mare grevă a funcţionarilor de la Poştă, întregul oraş era în fierbere, dar partidul stătea deoparte, susţinînd că aceasta este o chestiune care priveşte sindicatele, iar nu partidul. Nouă, ruşilor, această diviziune a muncii, această autoînlăturare a partidului de la lupta economică, ni se părea de-a dreptul monstruoasă.

Ilici a urmărit cu deosebită atenţie campania electorală. În această campanie, totul era dominat de intrigile personale şi de demascările reciproce, iar problemele politice treceau pe ultimul plan. Problemele actuale ale vieţii politice nu erau aproape de loc discutate. Numai puţine adunări erau interesante. La una dintre acestea l-am văzut pe Jaurès. Mi-am putut da seama ce influenţă uriaşă exercită el asupra mulţimii, dar cuvîntarea lui nu mi-a plăcut : prea era cîntărită fiecare vorbă. Mi-a plăcut mai mult cuvîntarea lui Vaillant. Ca vechi comunard, el era foarte iubit de muncitori. Mi-aduc aminte de un muncitor înalt care venise de la lucru cu mînecile încă suflecate. Acest muncitor a ascultat cu cea mai mare atenţie cuvîntarea lui Vaillant. „Uite

ce bine vorbește bătrînul nostru !" – a exclamat el. Și cu aceeași admirație îl priveau pe Vaillant doi adolescenți, fiii muncitorului. Dar nu pretutindeni vorbeau oameni ca Jaurès și Vaillant. Vorbitorii de rînd manevrau, căutau să se adapteze publicului : în fața muncitorilor spuneau una, iar în fața intelectualilor alta. Mergînd pe la adunările electorale din Franța, îți puteai face o imagine clară despre ceea ce înseamnă alegerile într-o „republică democratică". Pentru un observator obiectiv ele ofereau o privelițte grăitoare. De aceea îi plăceau atît de mult lui Ilici cîntecele șansonetiștilor revoluționari care ridiculizau campania electorală. Îmi amintesc de un cîntec în care se arăta cum pleacă un candidat în turneu electoral la sate, cum bea cu țăranii, le face tot felul de promisiuni deșarte, iar țăranii, amețiți de băutură, îl aleg spunîndu-i : „T'as ben dit, mon ga !" („Bine ii zici, băiete !"). După ce a obținut voturile țăranilor, el începe să primească 15.000 de franci ca deputat și trădează în Camera deputaților interesele țăranilor.

Odată a venit pe la noi un deputat francez, socialistul Dumas, și ne-a povestit că, mergînd prin diferite sate înainte de alegeri, și-a amintit fără să vrea de șansonetiști. Cel mai celebru dintre șansonetiști era Montegus, fiu de comunard, răsfățatul faubourgurilor (periferiile muncitorești). Cîntecele sale erau un amestec de sentimentalism mic-burghez și revoluționarism autentic.

Lui Ilici îi plăcea să meargă la teatrele de la periferia orașului și să privească mulțimea de muncitori din sală. Îmi amintesc că o dată am fost să vedem o piesă în care era arătată viața de chin a soldaților din unitățile disciplinare din Maroc. Publicul spectator era foarte interesant : muncitorii din sală reacționau cu o vie spontaneitate la tot ce se întîmpla. Spectacolul încă nu începuse. La un moment dat, toți spectatorii au început să scandeze în cor : „Pălăria ! Pălăria !". Ce se întîmplase ? În sală intrase o doamnă cu o pălărie la modă, înaltă, împodobită cu pene. Publicul cerea ca doamna să-și scoată pălăria. Cuconița a fost nevoită să se supună. A început spectacolul. Pe scenă se arăta cum un soldat este trimis în Maroc, în timp ce mama și sora lui rămîn pradă mizeriei. Proprietarul locuinței consimte să renunțe la plata chiriei cu condiția ca sora soldatului să devină amanta lui. „Bestie ! Cîine !" – se striga din toate părțile. Nu-mi mai amintesc în amănunțime subiectul piesei. Știu că se arăta cum erau chinuiți în Maroc soldații care nu se supuneau superiorilor. Piesa se încheia cu o revoltă ; la sfîrșit soldații răsculați cîntau

„Internaționala". Această piesă era interzisă la centru, dar la periferiile Parisului era jucată și stîrnea aplauze furtunoase. În 1910 a avut loc, în legătură cu aventura din Maroc, o demonstrație de protest la care au luat parte 100.000 de oameni. Ne-am dus și noi să vedem demonstrația, care se desfășura cu permisiunea poliției. În frunte mergeau deputați, reprezentanți ai partidului socialist, purtînd eșarfe roșii. Muncitorii erau foarte agitați, amenințau cu pumnul cînd treceau prin cartierele aristocratice, unde la unele case se trăgeau în grabă obloanele. În general însă, demonstrația a fost cît se poate de pașnică. Ea nu semăna de loc cu o demonstrație de protest.

Prin intermediul lui Charles Rappoport, Vladimir Ilici a intrat în legătură cu Lafargue, ginerele lui Marx, un luptător încercat, a cărui părere Ilici o prețuia foarte mult. Paul Lafargue, împreună cu soția sa Laura, fiica lui Marx, locuia la Draveil, la vreo 20–25 km de Paris. Ei nu mai participau direct la activitatea politică. Îmi aduc aminte că o dată Ilici și cu mine ne-am dus cu bicicleta să-i vizităm pe soții Lafargue. Ne-au primit foarte amabil. Ilici a început să discute cu Lafargue despre lucrarea sa de filozofie, iar Laura Lafargue și cu mine ne-am plimbat prin parc. Eram foarte emoționată, deoarece în fața mea se afla chiar fiica lui Marx ; îi cercetam atent chipul și căutam fără voie asemănarea cu Marx. De emoție am îngăimat ceva confuz despre participarea femeilor la mișcarea revoluționară, despre Rusia ; ea îmi răspundea, dar discuția nu se prea lega. Cînd ne-am întors, Lafargue și Ilici vorbeau despre filozofie. „În curînd el va dovedi – a spus Laura despre soțul ei – cît de sincere sînt convingerile sale filozofice" și s-au uitat unul la altul în chip ciudat. Am înțeles sensul acestor cuvinte și al acestui schimb de priviri abia în 1911, cînd am aflat de moartea soților Lafargue. Ei au murit ca atei, punîndu-și capăt zilelor, deoarece îmbătrîniseră și nu mai aveau forța necesară pentru luptă.

Anul 1910 a început cu o plenară lărgită a Comitetului Central. Încă la ședința redacției lărgite a ziarului „Proletarii" se adoptaseră rezoluții în sprijinul unității partidului, împotriva convocării unui congres bolșevic separat. Ilici și grupul de tovarăși care se strînsese în jurul lui au promovat această linie și la plenara Comitetului Central. În perioada reacțiunii, existența unui partid care să spună cu curaj tot adevărul, chiar din ilegalitate, era deosebit de importantă. Reacțiunea lovea puternic în partid, iar pe de altă parte partidul trebuia să facă față năvalei elemen-

telor oportuniste ; important era ca stindardul partidului să fie păstrat cu orice preț. Lichidatorii aveau în Rusia un puternic centru oportunist legal. Partidul era necesar pentru a contracara activitatea acestuia.

Experiența școlii de la Capri a arătat că fracționismul care se manifesta în rîndurile muncitorilor era adesea doar relativ, avea o explicație specifică. Important era să existe un singur centru de partid, în jurul căruia să se unească toți muncitorii social-democrați. În 1910 se dădea lupta pentru însăși existența partidului, pentru posibilitatea de a influența prin partid masele muncitorești. Vladimir Ilici nu se îndoia că în sînul partidului bolșevicii vor avea majoritatea, că în cele din urmă partidul va urma calea bolșevică. Dar trebuia să fie un partid, iar nu o fracțiune. Ilici a susținut aceeași linie și în 1911, cînd în apropierea Parisului s-a organizat o școală de partid, la care au fost primiți și „vperediști", și menșevici-partiiți. Această linie a fost aplicată și la conferința de partid de la Praga din 1912. Nu o fracțiune, ci un partid care să aplice linia bolșevică. Se înțelege că în acest partid nu era loc pentru lichidatori ; tocmai în vederea luptei împotriva acestora se concentrau forțele necesare. Desigur, în partid nu era loc pentru cei ce hotărîseră de la bun început că nu se vor supune hotărîrilor partidului. Cu toate acestea, la o serie de tovarăși lupta pentru partid se transforma în împăciuitorism ; aceștia pierdeau din vedere țelul unirii și lunecau spre tendința filistină de a-i uni pe toți, fără a ține seama de scopurile pentru care lupta fiecare. Chiar și Innokenti, care împărtășea întru totul punctul de vedere al lui Ilici, considera că principalul este să se realizeze unirea cu menșevicii-partiiți, plehanoviștii. Fiind stăpînit de dorința fierbinte de a menține partidul, aluneca pe o poziție împăciuitoristă. Ilici căuta să-i îndrepte greșeala.

În general, rezoluțiile au fost adoptate în unanimitate. Ar fi ridicol să se creadă că Ilici a fost pur și simplu pus în minoritate la vot de împăciuitoriști și că ar fi abandonat pozițiile sale. Plenara a durat trei săptămîni. Ilici considera că, fără cea mai mică abatere de la poziția principială, trebuie să se facă cele mai mari concesii posibile în domeniul organizatoric. Organul fracțiunii bolșevice, „Proletarii", și-a încetat apariția. Bancnotele de 500 de ruble care mai rămăseseră au fost arse. Banii fracțiunii bolșevice au fost predați așa-zișilor „deținători" – trei tovarăși germani : Kautsky, Mehring și Zetkin –, specificîndu-se ca ei să elibereze acești bani numai în scopurile de interes general ale partidului.

S-a prevăzut că, dacă va interveni o sciziune, banii rămași urmează să fie restituiți bolșevicilor. Kamenev a fost trimis la Viena ca reprezentant al bolșevicilor în redacția ziarului trotkist „Pravda". „În ultima vreme am avut o perioadă foarte «furtunoasă», dar, oricît ar părea de ciudat, s-a încheiat printr-o încercare de pace cu menșevicii", scria Vladimir Ilici Annei Ilinicina. „Am suspendat organul fracțiunii și încercăm cu mai multă stăruință să săvîrșim *unificarea*" [1].

Inok și Noghin au plecat în Rusia pentru a organiza colegiul rus (adică acela care activa în Rusia) al Comitetului Central. Noghin era un împăciuitorist care dorea să unească pe absolut toată lumea și cuvîntările sale stîrneau obiecții din partea bolșevicilor. Inok promova o linie diferită de a lui, dar în Rusia situația era alta decît în străinătate, unde te aflai mereu în văzul tuturor, și spusele lui erau răstălmăcite în sensul ideilor lui Noghin, lucru la care contribuiau în fel și chip toți cei ce nu erau bolșevici. Au fost cooptați în C.C. Lindov și V. P. Miliutin. Curînd după aceea Inok a fost arestat, iar Lindov, care se situa pe aceeași poziție cu Noghin, era prea puțin activ. În 1910 lucrurile stăteau foarte prost cu Comitetul Central din Rusia.

Nici în străinătate treburile nu mergeau prea strălucit. Mark (Liubimov) și Leva (Vladimirov) erau „împăciuitoriști în general" și dădeau foarte des crezare la tot felul de minciuni despre intrigile și lipsa de loialitate a bolșevicilor. Mark avea prilejul să audă mereu asemenea scorneli, deoarece făcea parte din Biroul din străinătate unificat al C.C. (B.S.C.C.), în care se aflau reprezentanți ai tuturor fracțiunilor.

Vperediștii continuau să se organizeze. Într-o zi, grupul lui Aleksinski a năvălit în încăperea unde-și ținea ședința grupul bolșevic, care se întrunise într-o cafenea de pe Avenue d'Orléans. Aleksinski s-a așezat insolent la masă și a cerut cuvîntul, iar cînd a fost refuzat a fluierat. Vperediștii veniți cu el s-au năpustit asupra tovarășilor noștri. Abram Skovno și Isaak Krivoi, membri ai grupului nostru, au vrut să riposteze, dar Nikolai Vasilievici Sapojkov (Kuznețov), un om foarte puternic, l-a apucat pe Abram cu o mînă și pe Isaak cu cealaltă, iar patronul cafenelei, un om cu experiență în materie de scandaluri, a potolit spiritele. În cele din urmă, încăierarea a fost evitată. Dar după acest inci-

[1] *V. I. Lenin*, Opere, vol. 37, Editura politică, 1958, pag. 410. – *Nota red.*

dent, Ilici a hoinărit aproape toată noaptea pe străzile Parisului, iar după ce s-a întors acasă n-a izbutit să adoarmă pînă în zori.

„Rezultatul e că acum – scria Ilici lui Gorki la 11 aprilie 1910 –, în problema unificării, partea «anecdotică» predomină, e împinsă pe primul plan, oferă unora prilej de chicoteli, de ironii etc...

Să stai cufundat în această atmosferă de «anecdote», de intrigi, de scandaluri, de sîcîială și de resentimente e pur și simplu dezgustător ; să observi toate astea este de asemenea dezgustător. Dar nu-i este nimănui permis să se lase pradă unei asemenea stări de spirit. Viața de emigrant este acum de o sută de ori mai grea decît înainte de revoluție. Viața de emigrant și intrigile sînt inseparabile.

Dar intrigile vor dispărea ; nouă zecimi din ele rămîn în străinătate ; intrigile constituie un accesoriu. În schimb, dezvoltarea partidului, dezvoltarea mișcării social-democrate pășește înainte, biruind toate greutățile nemaipomenite create de situația actuală. Curățirea partidului social-democrat de «devierile» periculoase din sînul *lui,* de lichidatorism și otzovism *își urmează* drumul ei neabătut ; în cadrul unificării, ea a făcut *progrese mult mai însemnate* decît înainte".

Și în continuare : „Pot să-mi închipui cît de greu poate urmări această creștere anevoioasă a noii mișcări social-democrate cineva care n-a văzut și n-a fost părtaș la creșterea anevoioasă de la sfîrșitul celui de-al 9-lea și începutul celui de-al 10-lea deceniu al secolului trecut. Atunci erau numai cîteva zeci de asemenea social-democrați, dacă nu chiar cîțiva. Acum sînt sute și mii. De aici rezultă criza și crizele. Și social-democrația *în ansamblul ei* le lichidează în mod fățiș și le va lichida în mod cinstit" [1].

Intrigile te făceau să-ți cauți alte preocupări ca să nu te mai gîndești la ele. Lozovski, de pildă, s-a consacrat în întregime muncii în cadrul mișcării sindicale franceze. Și noi ne simțeam atrași să ne apropiem de mișcarea franceză. Am crezut că va fi mai ușor s-o facem dacă vom trăi un timp în colonia de partid franceză. Ea se afla pe țărmul mării, în celebra Vendée, în apropiere de tîrgușorul Pornic. La început am plecat eu acolo cu mama, dar nu am reușit să ne acomodăm. Francezii trăiau foarte retras, fiecare familie se ținea izolată de celelalte și aveau cu toții, mai ales conducătoarea coloniei, o atitudine nu tocmai prietenoasă față de ruși. M-am împrietenit doar cu o învățătoare franceză. Muncitori nu erau aproape de loc pe acolo. Curînd au mai sosit soții Kostițin și Savvuška – vpereditști – și chiar de la început s-au certat cu conducătoarea coloniei. Atunci am hotărît să ne mutăm cu toții la Pornic și să ducem gospodărie comună. Mama și cu mine am închiriat două cămăruțe la un paznic de la vamă. Curînd a venit și Ilici. Se scălda mult în mare, făcea plimbări lungi cu bicicleta – îi plăceau foarte mult marea și briza –, flecărea vesel cu soții Kostițin, mînca cu multă poftă crabii pe care-i prindea pentru noi gazda noastră. În general a prins multă simpatie pentru gazdele noastre. Soția paznicului, o femeie grasă, cu voce tunătoare, de meserie spălătoreasă, ne povestea cum se războiește cu preoții catolici. Aveau un fiu care urma o școală laică, dar, întrucît băiatul învăța foarte bine, era dezghețat și talentat, preoții căutau în fel și chip s-o convingă să-l trimită la învățătură la ei, la mănăstire. Îi făgăduiseră și o bursă. Și spălătoreasa indignată ne-a povestit cum a alungat pe unul dintre acești preoți, venit s-o convingă : i-a spus că n-a adus pe lume un copil ca să facă din el un iezuit ticălos. Tocmai de aceea îi lăuda Ilici atît de mult crabii.

Ilici a sosit la Pornic în ziua de 1 august, iar la 26 se și afla la Copenhaga pentru a participa la ședința Biroului socialist internațional și la congresul internațional. Caracterizînd lucrările congresului, Ilici scria : „S-au conturat divergențele cu revizioniștii, dar pînă să vină ei cu un program propriu mai e mult încă. Lupta împotriva revizionismului a fost amînată, dar ea va veni în mod inevitabil" [1]. Delegația rusă la congres era numeroasă, fiind formată din 20 de persoane : 10 social-democrați, 7 socialiști-revoluționari și 3 delegați din partea sindicatelor. Din grupul social-democrat făceau parte reprezentanți ai tuturor curentelor : Lenin, Zinoviev, Kamenev, Plehanov, Varski, Martov, Martînov ; au participat cu drept de vot consultativ : Trotki, Lunacearski, Kollontai etc. Au asistat și numeroși invitați. În timpul congresului a avut loc o consfătuire la care au participat Lenin, Plehanov, Zinoviev, Kamenev, precum și Poletaev și I. P. Pokrovski, membri ai Dumei a III-a. La consfătuire s-a hotărît editarea în străinătate a unui organ popular, „Raboceaia Gazeta". Plehanov se lăsa greu, dar a dat totuși pentru primul număr articolul „Situația noastră".

[1] *V. I. Lenin,* Opere, vol. 34, E.S.P.L.P. 1958, pag. 430, 431. – *Nota red.*

[1] *V. I. Lenin,* Opere, vol. 16, E.S.P.L.P. 1957, pag. 280. – *Nota red.*

După Congresul de la Copenhaga, Ilici a plecat la Stockholm, ca să se întîlnească cu mama sa şi cu Maria Ilinicina. A stat acolo zece zile. Cu acest prilej şi-a văzut pentru ultima oară mama ; presimţea acest lucru şi a urmărit îndelung cu o privire tristă vaporul care se îndepărta. În 1917 – şapte ani mai tîrziu –, cînd ne-am întors în Rusia, ea nu mai era printre cei vii.

Cînd s-a înapoiat la Paris, Ilici a povestit că la congres a reuşit să stea de vorbă pe-ndelete cu Lunacearski. Ilici a avut întotdeauna pentru Lunacearski o mare slăbiciune, căci îl cuceriseră însuşirile deosebite ale lui Anatoli Vasilievici. Curînd însă a apărut în ziarul „Le Peuple“ [1] articolul lui Lunacearski „Curentele tactice din partidul nostru“, în care toate problemele erau tratate de pe poziţiile otzovismului. Ilici a citit articolul, a tăcut, dar apoi a răspuns tot printr-un articol. Şi alţi participanţi la congres şi-au publicat aprecierile în această problemă. Troţki a publicat în ziarul „Vorwärts“ un articol nesemnat în care îi ataca în fel şi chip pe bolşevici şi lăuda ziarul său „Pravda“, care apărea la Viena. Plehanov, Lenin şi Varski, care fuseseră delegaţi la congres, au protestat împotriva publicării acestui articol în „Vorwärts“. Plehanov a avut o atitudine ostilă faţă de Troţki chiar din primul moment cînd acesta a venit în străinătate, încă în 1903, înainte de Congresul al II-lea. În preajma deschiderii Congresului al II-lea, ei au avut o discuţie aprinsă pe tema a ceea ce trebuie să fie un ziar popular. La Congresul de la Copenhaga, Plehanov a semnat fără nici o rezervă protestul împotriva articolului lui Troţki, iar acesta a pornit o campanie împotriva ziarului „Raboceaia Gazeta“, pe care începuseră să-l editeze bolşevicii. L-a calificat drept un organ îngust fracţionist şi a prezentat un referat pe această temă la clubul de la Viena, din care cauză Kamenev a părăsit redacţia „Pravdei“ troţkiste, unde fusese trimis să lucreze după plenara din ianuarie. Sub influenţa atacurilor lui Troţki, împăciuitoriştii de la Paris, în frunte cu Mark, temîndu-se de fracţionism, au pornit şi ei o campanie împotriva ziarului „Raboceaia Gazeta“. Ilici nu putea suferi împăciuitorismul confuz, lipsit de principialitate, împăciuitorismul faţă de oricine, care însemna de fapt abandonarea poziţiilor în toiul luptei.

În nr. 50 al ziarului „Neue Zeit“ din 1910 a apărut articolul lui Troţki „Tendinţele dezvoltării social-democraţiei ruse“, iar în

[1] Organul Partidului social-democrat belgian, condus de Vandervelde. – *Nota red.*

nr. 51 articolul lui Martov „Discuția prusacă și experiența rusă". Ca răspuns, Vladimir Ilici a scris articolul „Semnificația istorică a luptei interne din partid în Rusia", dar Kautsky și Wurm, redactorii ziarului „Neue Zeit", au refuzat să publice articolul lui Lenin. Lui Trotki și Martov le-a răspuns Marhlevski (Karski), după ce în prealabil s-a înțeles prin corespondență cu Vladimir Ilici.

În 1911 a venit la Paris tov. Kamo, care fusese arestat la Berlin la începutul anului 1908 în timp ce ducea o valiză cu dinamită. A stat închis într-o temniță germană mai bine de un an și jumătate, a simulat nebunia, apoi în octombrie 1909 a fost extrădat Rusiei și trimis la Tiflis, unde a mai fost deținut timp de un an și patru luni în fortăreața Meteh. Pînă la urmă a fost declarat bolnav psihic incurabil și transferat la spitalul de psihiatrie din Mihailovskoe, de unde a evadat. Apoi a plecat la Paris clandestin, ascuns în cala unui vas, ca să stea de vorbă cu Ilici. A fost foarte mîhnit aflînd că s-a produs o sciziune între Ilici, pe de o parte, Bogdanov și Krasin, pe de altă parte. Era foarte atașat de toți trei. În afară de aceasta, el nu se orienta prea bine în situația care se crease în timpul cît fusese închis. Ilici i-a explicat cum stau lucrurile.

Kamo m-a rugat să-i cumpăr niște migdale. Stătea în bucătăria noastră ce servea drept salon, mînca migdale ca în locurile sale natale și ne povestea cum a fost arestat la Berlin, cum a simulat nebunia ani de-a rîndul, ne vorbea de vrabia pe care o domesticise în închisoare. Ilici asculta și îi era milă de acest om devotat și curajos, de o naivitate copilărească, cu inima înflăcărată, gata să săvîrșească fapte mari și care acum, după evadare, nu știa de ce muncă să se apuce. Proiectele sale erau fanteziste. Ilici nu-l contrazicea, căuta puțin cîte puțin să-l readucă la realitate, îi vorbea de necesitatea organizării transportului etc. În cele din urmă, s-a hotărît ca tov. Kamo să plece în Belgia, să-și facă acolo o operație la ochi (era sașiu și agenții poliției îl recunoșteau imediat după acest semn), iar apoi să plece pe mare în sud și de acolo în Caucaz. Privind paltonul lui Kamo, Ilici l-a întrebat: „N-ai un palton mai cald? Cu acesta o să-ți fie cam frig să umbli pe puntea vasului". Cînd călătorea cu vaporul, Ilici se plimba mereu pe punte. Văzînd că tov. Kamo nu are un alt palton, Ilici i-a dat mantaua cenușie moale pe care i-o dăruise mama sa la Stockholm și care îi plăcea foarte mult. Convorbirea cu Ilici,

căldura acestuia l-au mai liniștit pe Kamo. Mai tîrziu, în perioada războiului civil, Kamo și-a găsit „vocația" și a început din nou să dea dovadă de adevărat eroism. E drept că, după trecerea la noua politică economică, și-a pierdut din nou busola. Vorbea mereu de necesitatea de a învăța și în același timp visa la tot felul de fapte mari. A murit în timpul ultimei boli a lui Ilici. Coborînd pe bicicletă la Tiflis dinspre Veri, s-a ciocnit de un automobil și a fost omorît.

În 1910 a sosit la Paris venind de la Bruxelles Inessa Armand, care a devenit imediat unul dintre membrii activi ai grupului nostru de-acolo. Împreună cu Semașko și cu Britman (Kazakov), ea făcea parte din prezidiul grupului și întreținea o vastă corespondență cu alte grupuri din străinătate. Locuia cu familia. Avea două fete și un băiat. Era o bolșevică înflăcărată și tovarășii noștri de la Paris au început foarte repede să se adune în jurul ei.

Grupul nostru de la Paris se întărea tot mai mult. Unitatea ideologică creștea. Mulți trăiau însă într-o mizerie neagră. Muncitorii își găsiseră, într-un fel sau altul, un rost, dar intelectualii o duceau greu. Nu toți erau în stare să lucreze ca muncitori. Era de-a dreptul insuportabil să trăiești din ajutoarele acordate de casa emigranților, să mănînci pe datorie la cantina emigranților. Mi-amintesc de cîteva cazuri tragice. Un tovarăș s-a făcut vopsitor, dar, nereușind să-și însușească dintr-o dată meseria, trebuia să-și schimbe mereu locul de muncă. Locuia într-un cartier muncitoresc, departe de majoritatea emigranților. La un moment dat, istovit de foame, nu s-a mai putut ridica din pat. Trimise un bilețel prin care cerea să i se aducă bani, dar ruga pe aducător să nu intre la el, ci să lase banii la portăreasă.

Nikolai Vasilievici Sapojkov (Kuznețov) o ducea și el greu. Găsise de lucru împreună cu soția sa : vopseau niște vase de lut, dar cîștigau o nimica toată și se vedea cum fața acestui om sănătos, înalt și voinic se zbîrcea treptat din pricina foamei, cu toate că nu se plîngea niciodată de situația sa. Au existat numeroase asemenea cazuri. Cel mai tragic a fost cazul tov. Prigara, participant la insurecția din Moscova. Locuia undeva într-o suburbie muncitorească, și tovarășii nu prea știau ce face. Într-o zi a venit la noi și a început să vorbească cu aprindere, dar fără șir, despre niște care încărcate cu snopi, despre o fată frumoasă care stă în car etc. etc. Era evident că omul își pierduse mințile. Ne-am gîndit imediat că asta s-a întîmplat

din cauza foamei. Mama a început să-i pregătească în grabă ceva de mîncare. Ilici, care pălise de tot, a rămas cu Prigara, iar eu am alergat să chem un cunoscut medic psihiatru. Acesta a venit, a stat de vorbă cu bolnavul și apoi ne-a spus că e o formă gravă de demență din cauza inaniției ; boala nu era periculoasă la început, dar se putea transforma în mania persecuției, și atunci bolnavul trebuia ținut sub supraveghere ca să nu se sinucidă. Nu-i cunoșteam nici măcar adresa. Britman l-a condus spre casă, dar pe drum Prigara a reușit să dispară. Întregul nostru grup a fost mobilizat să-l caute. Cadavrul lui a fost găsit în Sena cîtva timp mai tîrziu cu pietre legate de gît și de picioare. Își pusese capăt zilelor.

Dacă ar fi trebuit să mai trăim un an-doi în acest mediu de emigranți, cu intrigile lor, poate că nici alții n-ar mai fi rezistat. Dar după anii de reacțiune au venit anii de avînt.

Cu prilejul morții lui L. Tolstoi, au început demonstrațiile. A apărut primul număr al ziarului „Zvezda", iar la Moscova a început să se editeze revista bolșevică „Mîsl". Ilici parcă înviase dintr-odată. Articolul său „Începerea demonstrațiilor", scris la 31 decembrie 1910, este străbătut de o energie nesecată. Articolul se încheie cu chemarea : „La lucru, deci, tovarăși ! Începeți să creați pretutindeni organizații, să creați celule de partid muncitorești social-democrate și să le consolidați, să desfășurați agitația pe tărîm economic și politic. În prima revoluție rusă proletariatul a învățat masele populare să lupte pentru libertate, în cea de a doua revoluție el trebuie să le ducă la victorie !" [1].

ANII NOULUI AVÎNT REVOLUȚIONAR

(1911 — 1914)

PARIS

1911 — 1912

Avîntul revoluționar a început să se facă simțit încă de la sfîrșitul anului 1910. În perioada 1911–1914, în fiecare lună pînă în august 1914 cînd a izbucnit războiul, s-au petrecut fapte care vădeau creșterea mișcării muncitorești. Această creș-

[1] *V. I. Lenin,* Opere, vol. 16, E.S.P.L.P. 1957, pag. 356. – *Nota red.*

tere avea însă cu totul alt caracter decît dezvoltarea mișcării muncitorești dinaintea anului 1905. Ea avea la bază experiența revoluției din 1905. Proletariatul nu mai era același. El trecuse prin multe încercări, trăise o perioadă de greve, o serie de răscoale armate, o uriașă mișcare de masă, cunoscuse anii înfrîngerii. Aceasta constituia esențialul și se manifesta limpede în toate domeniile. Ilici, care sorbea cu nesaț tot ce putea să observe în frămîntata-i viață, care știa să seziseze însemnătatea fiecărei fraze rostite de un muncitor, adevărata ei semnificație, simțea cu toată ființa lui această dezvoltare a proletariatului. Pe de altă parte însă, el știa că nu numai proletariatul se schimbase, ci și întreaga situație. Nici intelectualitatea nu mai era ca înainte. În 1905 păturile largi de intelectuali dăduseră muncitorilor tot sprijinul. Acum lucrurile stăteau altfel. De data aceasta caracterul luptei pe care avea s-o desfășoare proletariatul era limpede. Lupta avea să fie crîncenă, necruțătoare, proletariatul va mătura tot ce-i va sta în cale. Nimeni nu va mai izbuti să-l folosească într-o luptă pentru o constituție ciuntită, așa cum dorea burghezia liberală. Clasa muncitoare nu va permite ca noua constituție să fie ciuntită. Nu proletariatul va fi cel condus, ci el va conduce. De altfel și condițiile de luptă se schimbaseră. Guvernul țarist avea și el experiența revoluției din 1905. Acum el crease în jurul organizației muncitorești o întreagă rețea de agenți provocatori. Aceștia nu mai erau vechii copoi, care pîndeau la colțuri de stradă și de care te puteai ascunde ; erau oameni de teapa lui Malinovski, Romanov, Brendinski, Cernomazov, care dețineau posturi de răspundere în partid. Urmăririle, arestările erau făcute de guvern nu la întîmplare, ci după un plan bine chibzuit.

Această situație favoriza apariția unor oportuniști de cea mai rea speță. Linia lichidatorilor spre desființarea partidului – detașamentul înaintat, de avangardă al clasei muncitoare – era sprijinită de pături largi ale intelectualității. Lichidatorii răsăreau ca ciupercile, și din dreapta, și din stînga. Orice cadet pricăjit încerca să împroaște cu noroi partidul ilegal. Era absolut necesar să se ducă împotriva lor o luptă necruțătoare. Condițiile de luptă erau inegale. Lichidatorii dispuneau de un puternic centru legal în Rusia, de posibilități pentru a desfășura o largă propagandă în rîndurile maselor ; bolșevicii însă trebuiau să lupte pentru orice lucru cît de mic în condițiile extrem de grele ale muncii în ilegalitate din acea vreme.

Anul 1911 a început cu străpungerea barierelor cenzurii, pe de o parte, și cu lupta energică pentru întărirea organizației ilegale de partid, pe de altă parte. Lupta a început în sînul grupului din străinătate, care fusese creat de plenara din 1910, dar curînd ea a ieșit din cadrul lui, urmînd un drum propriu.

Pe Ilici l-a bucurat foarte mult apariția ziarului „Zvezda" la Petersburg și a revistei „Mîsl" la Moscova. Ziarele ilegale tipărite în străinătate ajungeau foarte greu în Rusia, mai greu decît înainte de 1905 : atît printre emigranți cît și în Rusia erau foarte mulți provocatori, din cauza cărora adesea acțiunile eșuau. De aceea apariția în Rusia a unor ziare și reviste legale în care bolșevicii puteau scrie l-a bucurat nespus pe Ilici.

Din redacția ziarului „Zvezda" făceau parte V. Bonci-Bruevici (bolșevic), N. Iordanski (pe atunci plehanovist) și I. Pokrovski (din partea fracțiunii din Dumă, simpatizant bolșevic). Ziarul era considerat organul fracțiunii din Dumă. În primul număr a apărut un foileton al lui Plehanov. Vladimir Ilici n-a fost prea mulțumit de acest număr, pe care-l găsea cam șters. În schimb i-a plăcut foarte mult primul număr al revistei „Mîsl" din Moscova.

„...Este *cu totul* a noastră, ceea ce mă bucură nespus de mult" [1], îi scria Ilici lui Gorki în legătură cu această revistă. Ilici a început să scrie intens pentru „Zvezda" și „Mîsl". Pe atunci nu era atît de ușor să scoți ziare legale. În februarie a fost arestat la Moscova Skvorțov-Stepanov, iar la Petersburg au fost arestați Bonci-Bruevici, Lidia Mihailovna Knipovici, care lucra cu Poletaev, și alții. În aprilie a fost interzisă revista „Mîsl", iar în iunie, la al 25-lea număr, și-a încetat apariția și ziarul „Zvezda" ca organ al fracțiunii din Dumă. El a reapărut abia în noiembrie (numărul 26 al ziarului „Zvezda" a apărut la 5 noiembrie). E drept că acum avea o orientare net bolșevică. Și la Baku a început să se tipărească un ziar bolșevic, „Sovremennaia jizn".

În iulie au început tratativele cu tov. Saveliev cu privire la editarea la Petersburg a revistei legale „Prosveșcenie". Dar revista a apărut abia la sfîrșitul anului 1911.

Vladimir Ilici urmărea îndeaproape aceste publicații și scria pentru ele.

[1] *V. I. Lenin*, Opere, vol. 34, E.S.P.L.P. 1958, pag. 451. – *Nota red.*

În ceea ce privește legăturile cu muncitorii, mai întîi s-a făcut încercarea de a se repeta experiența școlii de la Capri cu cursanții școlii de la Bologna, dar ea a eșuat.

Otzoviștii organizaseră încă în noiembrie 1910 o școală la Bologna, în Italia ; cursanții trimiseseră invitații mai multor lectori, inclusiv lui Dan, Plehanov și Lenin. Vladimir Ilici a refuzat și i-a chemat la Paris. Dar vperediștii, care trăseseră învățăminte din experiența școlii de la Capri, începură să facă tot felul de obstrucții și cerură o invitație oficială din partea B.S.C.C., în cadrul căruia predominau pe atunci menșevicii. După ce sosiră la Paris împreună cu o serie de audienți care trebuiau să se opună influenței leniniste, cursanții școlii din Bologna cerură dreptul la autonomie. Pînă la urmă, prelegerile nu s-au ținut și B.S.C.C. i-a trimis pe cursanți înapoi, în Rusia.

În primăvara anului 1911 am reușit, în sfîrșit, să organizăm lîngă Paris o școală de partid a grupului nostru. În această școală, în afară de bolșevici, erau primiți atît muncitori menșevici-partiiți cît și muncitori vperediști (otzoviști), dar aceștia reprezentau o minoritate neînsemnată.

Primii sosiți au fost doi muncitori metalurgiști din Petersburg : Belostoțki (Vladimir) și un vperedist, Gheorghi (nu-mi aduc aminte numele de familie). O dată cu ei a venit și muncitoarea Vera Vasilieva. Noii sosiți erau oameni cu nivel ridicat, înaintați. Chiar în prima seară Ilici i-a invitat la cină într-o cafenea, și-mi aduc aminte cu cîtă însuflețire a discutat cu ei ore întregi, întrebîndu-i despre Petersburg, despre munca lor, căutînd să seziseze în relatările lor indicii ale avîntului mișcării muncitorești. Pentru început, Nikolai Aleksandrovici Semașko i-a instalat undeva, în apropiere de locuința lui, la Fontenay-aux-Roses, o suburbie a Parisului. Aici ei citeau diferite lucrări în așteptarea celorlalți cursanți. Au venit apoi doi tovarăși din Moscova : un muncitor pielar, Priseaghin, și un textilist, al cărui nume nu-l mai reții. Muncitorii din Petersburg s-au împrietenit repede cu Priseaghin. Era un muncitor ridicat, care condusese înainte în Rusia ziarul ilegal „Posadcik" al muncitorilor din industria de pielărie. Scria bine, dar era foarte timid : cînd începea să vorbească, îi tremurau mîinile de emoție. Belostoțki îl tachina mereu, dar prietenește, fără răutate.

În timpul războiului civil, fiind președinte al Consiliului sindical gubernial din Barnaul, Priseaghin a fost împușcat de Kolceak.

În schimb, Belostoțki își bătea joc cu destulă răutate de celălalt moscovit, muncitorul textilist. Acesta avea cunoștințe puține, dar era foarte încrezut. Făcea versuri și căuta să se exprime cît mai prețios. Îmi amintesc că într-o zi, venind la căminul școlii, l-am întîlnit pe acest moscovit. El a început să-i cheme pe ceilalți cursanți, spunînd : „A venit mister Krupskaia". Din cauza acestui „mister Krupskaia", Belostoțki i-a făcut multe zile amare. Izbucneau mereu conflicte între ei. Pînă la urmă, tovarășii din Petersburg au început să insiste ca tînărul să fie scos din școală. Ei spuneau : „Nu înțelege nimic, vorbește tot felul de aiureli despre prostituție". Am încercat să-i convingem că tînărul își va însuși cu timpul cunoștințele necesare, dar ei au continuat să stăruie ca el să fie trimis înapoi. I-am găsit temporar de lucru în Germania.

S-a hotărît ca școala să fie organizată în satul Longjumeau, la 15 km de Paris, într-o localitate unde nu locuiau ruși și nici nu veneau vilegiaturiști. Longjumeau era un sat lung, care se întindea de o parte și de cealaltă a unei șosele pe unde treceau neîncetat în fiecare noapte care cu alimente, menite să sature „burta Parisului". La Longjumeau exista o mică fabrică de pielărie, iar în jur se întindeau ogoare și livezi. Am hotărît ca elevii să ia cu chirie camere la diferiți localnici, iar Inessa să închirieze o casă întreagă. În această casă urma să se organizeze cantina pentru cursanți. La Longjumeau trebuia să ne stabilim și noi, și familia Zinoviev. Așa am și făcut. Grija gospodăriei a luat-o asupra sa Katea Mazanova, soția unui muncitor care fusese împreună cu Martov în deportare la Turuhansk, iar apoi activase ilegal în Ural. Katea era o gospodină bună și un tovarăș de nădejde. Totul mergea cum nu se poate mai bine. În casa pe care o închiriase Inessa s-au instalat cei care urmau cursurile ca audienți : Sergo (Ordjonikidze), Semion (Șvarț) și Zahar (Breslav). Sergo sosise cu puțin timp înainte la Paris. Pînă atunci trăise o vreme în Persia și îmi amintesc că se purtase cu el o amplă corespondență pentru lămurirea liniei adoptate de Ilici față de plehanoviști, lichidatori și vperediști. Întotdeauna am întreținut o corespondență deosebit de prietenească cu grupul bolșevicilor din Caucaz. La scrisoarea în care se vorbea despre lupta ce se dădea în străinătate nu am primit multă vreme nici un răspuns. Dar într-o zi portăreasa ne anunță : „A venit un om care nu știe o boabă franțuzește, probabil că vă caută pe dv.". Am coborît. În fața mea stătea un om cu o înfățișare de cauca-

zian, care zîmbea. Era Sergo. De atunci a devenit unul dintre cei mai apropiați tovarăși ai noștri. Pe Semion Șvarț îl cunoșteam de multă vreme. Îl îndrăgise mai cu seamă mama mea, în prezența căreia el povestise o dată cum, pe cînd avea 19 ani, împrăștiase pentru prima oară niște manifeste la uzină, prefăcîndu-se beat. Era muncitor din Nikolaev. Pe Breslav îl cunoșteam tot din 1905, de la Petersburg, unde activase în raionul Moscova.

Așadar, în casa închiriată de Inessa locuiau numai oameni de-ai noștri. Noi stăteam la celălalt capăt al satului și veneam la prînz la cantină, unde aveam prilejul să stăm de vorbă cu cursanții, să-i întrebăm de tot felul de lucruri, să discutăm cu ei problemele curente.

Închiriasem două camere într-o căsuță de piatră cu etaj (la Longjumeau toate casele erau de piatră), la un muncitor pielar, și astfel am putut cunoaște felul de viață al muncitorului de la o întreprindere mică. Pleca la lucru dis-de-dimineață, iar seara se întorcea complet istovit. Lîngă casă nu avea nici un fel de grădină. Cîteodată ai săi îi așezau în stradă o masă și un scaun, și el ședea ore întregi, sprijinindu-și capul obosit în mîinile trudite. Niciodată nu venea pe la el vreun tovarăș de muncă. Duminicile se ducea la biserică, care se afla aproape de casa noastră, pe partea cealaltă a străzii. Îi plăcea foarte mult muzica. La biserică veneau să cînte niște călugărițe cu voci minunate, bune de operă ; cîntau din Beethoven și din alți compozitori. E lesne de înțeles cît îl încînta muzica pe acest muncitor pielar, a cărui viață era atît de grea și lipsită de orice rază de lumină. Fără voie, îl comparam cu Priseaghin, și el pielar de meserie. Nici acesta nu avea o viață mai ușoară, dar era un luptător conștient, iubit de toți tovarășii săi. Soția pielarului francez încălța dimineața niște saboți de lemn, lua mătura și se ducea să lucreze cu ziua la castelul din apropiere. De gospodărie se ocupa o fetiță a lor, care toată ziua trebăluia într-o încăpere umedă și întunecoasă ; tot ea vedea de frații și de surorile mai mici. Nici la ea nu veneau niciodată prietene ; în zilele de lucru nu știa altceva decît să robotească, iar de sărbători se ducea la biserică. Nici unuia dintre membrii familiei pielarului nu-i trecuse vreodată prin gînd că ar fi bine să se schimbe ceva în orînduirea existentă. Dumnezeu i-a creat pe bogătași și pe săraci, prin urmare așa trebuie să fie ; așa gîndea pielarul.

Femeia pe care soții Zinoviev o angajaseră să aibă grijă de fiul lor de trei ani avea aceleași concepții, și cînd odată băiețașul a vrut să intre în parcul castelului din apropiere de Longjumeau, ea i-a explicat : „Nu este pentru noi, ci pentru stăpîni". Ne-am amuzat mult cînd băiețașul ne-a repetat cu un aer foarte serios aceste cuvinte ale dădacei sale.

Curînd s-au adunat toți cursanții. A mai sosit muncitorul Andreev din Nikolaev, a cărui primă școală fusese deportarea, pare-se la Vologda (Ilici îl numea în glumă cel mai vechi elev), Dogadov (Pavel) din Baku, Sioma (Semkov). Din Kiev au sosit alți doi cursanți : Andrei Malinovski și Ciugurin, care era plehanovist. După cum s-a constatat mai tîrziu, Andrei Malinovski era un provocator. El nu se distingea prin nimic altceva decît prin vocea sa frumoasă ; era un băiat foarte tînăr și fără prea mult spirit de observație. Mi-a povestit cum a scăpat de urmărire cînd a plecat la Paris. Relatarea lui nu mi s-a părut prea verosimilă, dar nici nu mi-a trezit suspiciuni deosebite. Ciugurin se considera plehanovist. Era un muncitor din Sormovo, care stătuse multă vreme în închisoare. Era foarte ridicat, dar extrem de nervos. A devenit curînd bolșevic. Și din Ekaterinoslav a venit un plehanovist, Savva (Zevin). Cînd am închiriat locuințele pentru cursanți, am spus că sînt învățători de la țară, din Rusia. În timpul șederii sale la Longjumeau, Savva s-a îmbolnăvit de tifos. Medicul francez care îl trata mi-a spus mai tîrziu zîmbind : „Ciudați învățători sînt pe la voi !". Cel mult îi surprindea pe francezi că „învățătorii" noștri umblau adesea desculți (în vara aceea era foarte cald).

Zevin a luat parte șase luni mai tîrziu la conferința de partid de la Praga, apoi a militat multă vreme în rîndurile bolșevicilor, pînă ce a fost ucis de albi printre cei 26 de comisari de la Baku.

Din Ivanovo-Voznesensk a sosit Vasili (S. Iskreanistov). Învăța foarte bine, dar avea o purtare stranie, se ținea departe de toți ceilalți, se încuia mereu în camera sa. Cînd a plecat în Rusia, a refuzat categoric să primească vreo sarcină. Era foarte capabil. Timp de mai mulți ani a ocupat posturi de răspundere în partid. Nici o fabrică sau uzină nu-l angaja, întrucît era considerat „suspect" ; nu reușea să găsească nici o sursă de cîștig și a trăit multă vreme împreună cu soția și cu cei doi copii numai din salariul foarte mic al soției sale, care era țesătoare. După cum s-a aflat mai tîrziu, Iskreanistov n-a rezistat și a devenit provocator. A început să bea mult. În perioada cît a stat la Longjumeau nu bea

de loc. După ce s-a întors de la Longjumeau în Rusia, şi-a pus capăt zilelor. Într-o seară a alungat din casă pe soţia şi pe copiii săi, a făcut foc în sobă, a închis răsuflătoarea şi dimineaţa a fost găsit mort. A primit pentru „munca" sa o nimica toată : vreo 10 ruble ; lucrase ca agent provocator mai puţin de un an.

Din partea polonezilor a sosit Oleg (Pruchnjak). Pe la jumătatea cursului a venit la Longjumeau şi Manzew.

Cursurile aveau loc foarte regulat. Vladimir Ilici ţinea prelegeri de economie politică (30 de lecţii), în problema agrară (10 lecţii), despre teoria şi practica socialismului (5 lecţii). Inessa conducea seminariile de economie politică. Zinoviev şi Kamenev au ţinut cursul de istorie a partidului, cîteva prelegeri a ţinut şi Semaşko. Dintre ceilalţi lectori, Reazanov a ţinut prelegeri despre istoria mişcării muncitoreşti din Europa occidentală, Charles Rappoport despre mişcarea din Franţa, Steklov şi Finn-Enotaevski despre dreptul de stat şi buget, Lunacearski despre literatură şi Stanislav Volski despre tehnica gazetărească.

Cursanţii învăţau mult şi cu sîrguinţă. Seara, uneori, mergeau cu toţii la cîmp, cîntau mult, se trînteau lîngă stogurile de fîn şi discutau între ei. Cîteodată mergea cu ei şi Ilici.

Kamenev nu locuia la Longjumeau şi venea aici numai să ţină prelegerile. Lucra pe atunci la cartea „Două partide". O discuta cu Ilici. Îmi amintesc cum stăteau o dată culcaţi pe iarbă, într-o livadă din afara satului, şi Ilici îi expunea lui Kamenev părerile sale. Tot el a scris şi prefaţa la această carte.

Eu plecam destul de des la Paris, cu treburi, şi mă vedeam cu diferiţi tovarăşi. Acest lucru era necesar pentru a se evita vizitele la Longjumeau. Toţi cursanţii intenţionau să se întoarcă neîntîrziat în Rusia ca să activeze şi trebuiau luate măsuri pentru ca şederea lor la Paris să fie cît mai puţin cunoscută. Ilici era extrem de mulţumit de activitatea şcolii. În timpul liber ne plimbam cu bicicletele după vechiul nostru obicei, urcam pe un deal şi ne duceam pînă la un aerodrom care se afla la o depărtare de vreo 15 km de sat. Aflîndu-se departe de orice localitate, el era mult mai puţin vizitat decît aerodromul de la Juvisy. Eram adesea singurii vizitatori şi Ilici putea să admire în voie cum decolau şi aterizau avioanele.

Pe la jumătatea lunii august ne-am întors la Paris.

Unitatea tuturor fracţiunilor, realizată cu atîta greutate în ianuarie 1910, a început să se destrame repede. Pe măsură ce se iveau sarcini practice legate de activitatea din Rusia, devenea

tot mai limpede că nu este posibil să se lucreze împreună. Cerinţele activităţii practice smulgeau masca partinităţii cu care se camuflau unii menşevici. A ieşit la iveală esenţa „loialităţii" lui Troţki, care, sub această mască, se străduia să-i unească pe lichidatori şi pe vperediştii. Cînd s-a simţit nevoia unei mai bune organizări în vederea muncii în Rusia, s-a văzut cît de artificială fusese această unitate. Încă pe la sfîrşitul lunii decembrie 1910, Lenin, Zinoviev şi Kamenev au înaintat un memoriu Biroului din străinătate al C.C. în care arătau necesitatea de a se convoca în străinătate o plenară a Comitetului Central. Răspunsul l-au primit abia după o lună şi ceva : B.S.C.C.-ul menşevic respingea propunerea. Tratativele în această chestiune s-au prelungit pînă la sfîrşitul lunii mai 1911. Era limpede că nu se poate colabora cu cei din B.S.C.C. Tov. Semaşko, care era reprezentantul bolşevicilor în B.S.C.C., s-a retras de acolo, şi bolşevicii au convocat o consfătuire a membrilor C.C. aflaţi pe atunci în străinătate. În iunie 1911 erau în străinătate nouă membri ai C.C. Bundistul Ionov era bolnav. Ceilalţi s-au adunat la 10 iunie, dar menşevicul Gorev şi bundistul Liber au părăsit consfătuirea. Tovarăşii rămaşi au examinat problemele cele mai acute, au discutat chestiunea convocării unei conferinţe de partid şi au hotărît să înfiinţeze în Rusia o comisie organizatorică pentru convocarea acestei conferinţe. În august au plecat în Rusia o serie de tovarăşi : Breslav (Zahar) la Petrograd şi Moscova, Semion Şvarţ în Ural şi la Ekaterinoslav, iar Sergo în sud. A plecat şi Rîkov, dar imediat după ce a sosit în ţară a fost arestat pe stradă. În ziare s-a anunţat că la Rîkov s-au găsit numeroase adrese. Dar aceasta nu era adevărat. E drept că o dată cu Rîkov au mai fost arestaţi o serie de bolşevici, dar mai tîrziu s-a aflat că înainte de a pleca în Rusia el trecuse pe la Leipzig să se vadă cu Peatniţki, care activa acolo şi se ocupa de problemele transportului. Pe atunci locuia în acest oraş şi Brendinski, un curier de-al nostru. Ulterior s-a descoperit că Brendinski era agent provocator. El îi cifrase lui Rîkov adresele. Iată de ce, deşi cu prilejul percheziţiei nu s-a găsit asupra lui Rîkov nimic, poliţia cunoştea toate adresele.

La Baku s-a convocat o consfătuire. Numai printr-o întîmplare nu au fost arestaţi toţi participanţii, deoarece în mîinile poliţiei căzuseră Stepan Şaumian, activist de frunte din Baku, participant la consfătuire, precum şi alţi activişti din Baku. S-a hotărît să se ţină consfătuirea la Tiflis, unde a şi avut loc.

Au fost reprezentate cinci organizații ; au participat Șvarț, Sergo și alții. La consfătuire au fost reprezentați bolșevicii și plehanoviștii. A luat parte la lucrările consfătuirii și Cernomazov, care ulterior s-a dovedit a fi agent provocator. Cu toate acestea, comisia organizatorică din Rusia și-a îndeplinit misiunea și conferința de partid a fost convocată pentru ianuarie 1912.

În 1911 grupul bolșevic din Paris reprezenta o organizație destul de puternică. Din ea făceau parte tovarășii Semașko, Vladimirski, Antonov (Britman), Kuznețov (Sapojkov), frații Belenki (întîi Abram, apoi și Grișa), Inessa, Stal, Natașa Gopner, Kotlearenko, Cernov (numele adevărat al acestuia nu-l mai țin minte), Lenin, Zinoviev, Kamenev, Lilina, Taratuta, Mark (Liubimov), Leova (Vladimirov) și alții. Erau în total peste 40 de persoane. În general, grupul avea legături serioase cu Rusia și o mare experiență revoluționară. Lupta împotriva lichidatorilor, a trotkiștilor etc. îl oțelise. El acorda un sprijin serios muncii din Rusia, desfășura o oarecare activitate în rîndurile francezilor și printre emigranții muncitori, care se aflau în număr destul de mare la Paris. O vreme am încercat împreună cu tov. Stal să desfășurăm munca printre muncitoarele emigrante care erau modiste, croitorese etc. Au avut loc mai multe adunări, dar rezultatele au fost slabe din cauză că munca noastră era subapreciată. La fiecare adunare se găsea neapărat cineva „să se revolte" : „Dar de ce trebuie convocate adunări speciale ale femeilor ?" Pînă la urmă s-a renunțat la această muncă, deși ea a adus, pare-se, oarecare folos. Ilici o considera necesară.

La sfîrșitul lunii septembrie, Vladimir Ilici a plecat la Zürich pentru a participa la ședința Biroului internațional. S-a discutat scrisoarea adresată de Molkenbuhr Comitetului Central al social-democrației germane. În această scrisoare, Molkenbuhr susținea că în campania electorală nu trebuie exagerată critica politicii coloniale în legătură cu evenimentele din Maroc. Rosa Luxemburg publicase scrisoarea. Bebel era indignat de acest fapt ; Vladimir Ilici a luat apărarea Rosei. La această ședință a ieșit la iveală cum nu se poate mai limpede politica oportunistă a social-democrației germane.

Cu prilejul acestei călătorii, Ilici a prezentat în Elveția o serie de referate.

În octombrie s-au sinucis soții Lafargue. Moartea lor l-a impresionat profund pe Ilici. Ne-am adus aminte de vizita pe

care le-o făcusem. Ilici a spus : „Dacă nu mai poți munci pentru partid, trebuie să știi să privești adevărul în față și să mori așa ca soții Lafargue". În fața mormîntului soților Lafargue, el dorea să spună că munca lor nu a fost zadarnică, că opera începută de ei, cauza lui Marx, de care atît Paul Lafargue cît și Laura Lafargue au fost atît de strîns legați, ia amploare, crește și răzbește pînă în îndepărtata Asie. În China tocmai se ridicase atunci un val al mișcării revoluționare de masă. Vladimir Ilici și-a scris cuvîntarea și Inessa a tradus-o. Îmi amintesc cu cîtă emoție a rostit-o el la înmormîntare în numele Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia.

În preajma anului nou, bolșevicii au organizat o consfătuire a grupurilor bolșevice din străinătate. La această consfătuire a domnit o atmosferă de optimism, deși viața în emigrație zdruncinase destul de serios nervii tuturor.

ÎNCEPUTUL ANULUI 1912

Pregătirile pentru conferință se desfășurau intens. Vladimir Ilici se înțelese printr-un schimb de scrisori cu Němec, reprezentantul social-democrației cehe în Biroul socialist internațional, în privința organizării conferinței la Praga. Praga prezenta avantajul că acolo nu exista o colonie rusă, iar Vladimir Ilici cunoștea acest oraș încă din prima emigrație, cînd locuise cîtva timp acolo, la Modráček.

Mi-au rămas vii în minte două momente legate de conferința de la Praga (la această conferință n-am participat). Prima este discuția în contradictoriu a lui Savva (Zevin), delegat din partea Ekaterinoslavului, fost cursant al școlii de la Longjumeau, cu David (Schwarzman), delegatul Kievului, și, mi se pare, cu Sergo. Nu-mi amintesc exact amănuntele discuției, dar parcă văd și acum fața înfierbîntată a lui Savva, care era plehanovist. Plehanov n-a venit la conferință. „Compoziția conferinței voastre – a scris el în răspunsul la invitație – este atît de unilaterală, încît este mai bine pentru mine, adică pentru interesele unității partidului, să nu particip la ea". El l-a instruit în modul corespunzător pe Savva, și în timpul conferinței acesta a emis mereu proteste în spiritul lui Plehanov. Ulterior, după cum se știe, Savva a devenit bolșevic. David, și el plehanovist, ținea cu

bolșevicii. În timpul discuției despre care am vorbit s-a pus problema dacă e cazul ca Savva să plece sau nu la conferință. La Longjumeau, Savva era întotdeauna vesel, foarte echilibrat și de aceea m-a uimit atît de mult aprinderea sa.

Cealaltă amintire e legată de vremea cînd Vladimir Ilici plecase la Praga. În acest timp veniseră la Paris Filipp (Goloșcekin) împreună cu Brendinski, urmînd ca de aici să plece la conferința de partid. Pe Brendinski îl cunoșteam numai după nume ; el lucra în domeniul transportului. Locuia la Dvinsk. Principala sa funcție era să transmită diferitelor organizații, mai ales celei din Moscova, literatura primită. Filipp începuse să-l suspecteze pe Brendinski. La Dvinsk locuiau tatăl și sora lui Filipp. Înainte de a pleca în străinătate Filipp a trecut pe la tatăl său. Brendinski locuia într-o cameră închiriată la sora lui Filipp. Bătrînul l-a avertizat pe Filipp : nu te încrede în acest om, fiindcă are o purtare ciudată, trăiește mai larg decît i-ar permite mijloacele și aruncă cu banii. Cu două săptămîni înaintea conferinței, Brendinski a fost arestat, dar după cîteva zile i s-a dat drumul. În timp ce era reținut a fost vizitat de cîțiva oameni care apoi au fost arestați ; nu se aflase însă cine anume a fost arestat. Lui Filipp i-a trezit suspiciuni și felul cum au trecut împreună frontiera. Filipp a venit la noi împreună cu Brendinski. M-am bucurat cînd i-am văzut, dar Filipp mi-a strîns cu înțeles mîna, mi-a aruncat o privire semnificativă și mi-am dat seama că vrea să-mi spună ceva despre Brendinski. Apoi, pe coridor, mi-a împărtășit bănuielile sale. Ne-am înțeles ca el să plece și să ne întîlnim mai tîrziu, iar între timp să stau de vorbă cu Brendinski, să tatonez terenul și pe urmă să decidem ce avem de făcut.

Convorbirea cu Brendinski a fost foarte ciudată. Peatnița [1] ne anunțase că literatura a fost trecută cu bine peste granță și adusă la Moscova, iar tovarășii din Moscova se plîngeau că nu primesc nimic. L-am întrebat pe Brendinski cui, la ce adresă trimite literatura. Fîstîcindu-se, mi-a răspuns că nu o predă organizației, căci acum acest lucru este periculos, ci unor cunoscuți de-ai săi, niște muncitori. I-am cerut nume. Mi-a dat la întîmplare cîteva nume, susținînd că nu mai ține minte adresele. Se vedea că minte. Am vrut să aflu de la el pe unde a călătorit,

[1] Peatnițki. – *Nota red.*

l-am întrebat ceva despre un oraș, mi se pare Iaroslavl ; mi-a răspuns că nu se poate arăta în acest oraș, deoarece a fost odată arestat acolo. L-am întrebat : „În ce chestiune ?". Mi-a răspuns : „De drept comun". Am rămas uluită. Răspunsurile lui erau din ce în ce mai confuze. I-am spus că conferința se va ține în Bretania, că Ilici și Zinoviev au și plecat acolo, iar apoi m-am înțeles cu Filipp ca el să plece noaptea împreună cu Grigori la Praga și să-i lase lui Brendinski un bilețel prin care să-l anunțe că se duce în Bretania. Așa a și făcut. Apoi m-am dus la Burțev, care pe atunci se specializase în demascarea agenților provocatori. I-am spus că Brendinski este evident un provocator. După ce m-a ascultat, Burțev mi-a spus : „Trimite-l la mine". Dar nu avea nici un rost să-l mai trimit pe acest provocator la Burțev. Între timp sosise o telegramă de la Peatnițki, care începuse și el să aibă bănuieli ; scria să nu-l lăsăm pe Brendinski să plece la conferință ; mai tîrziu a trimis o scrisoare amănunțită. Astfel Brendinski n-a ajuns la conferință. El nu s-a mai întors în Rusia. Guvernul țarist i-a cumpărat cu 40.000 de franci o vilă lîngă Paris.

Eram foarte mîndră că am scăpat conferința de un provocator. Nu știam însă că la conferința de la Praga au participat totuși alți doi provocatori : Roman Malinovski și Romanov (Alea Aleksinski), fost cursant la școala de la Capri.

Conferința de la Praga a fost prima conferință de partid cu activiști din Rusia care a putut fi convocată după 1908 și la care s-au discutat în mod concret problemele muncii în Rusia și s-a elaborat o linie clară a acestei munci. S-au adoptat rezoluții cu privire la momentul actual și sarcinile partidului, la alegerile pentru Duma a IV-a de stat, la fracțiunea social-democrată din Dumă, la caracterul și formele organizatorice ale muncii de partid, la sarcinile social-democraților în lupta împotriva foametei, la atitudinea față de proiectul de lege pentru asigurarea muncitorilor de către stat, adoptat de Dumă, la campania de petiții.

Stabilirea liniei clare a partidului în problemele muncii în Rusia, o conducere efectivă a activității *practice* – iată care au fost principalele rezultate ale conferinței de la Praga.

În aceasta a constat uriașa ei importanță. La conferință a fost ales Comitetul Central, în care au intrat Lenin, Zinoviev, Ordjonikidze (Sergo), Schwarzman (David), Goloșcekin (Filipp),

Spandarian [1], Malinovski. Au fost indicați supleanții în cazul unor eventuale arestări. Curînd după conferință au fost cooptați în C.C. Stalin și Belostoțki (cursant la școala de la Longjumeau). În cadrul C.C. a fost creată unitatea fără care, în această perioadă grea, munca era cu neputință. Conferința a constituit, fără îndoială, un important pas înainte : ea a pus capăt dezorganizării muncii în Rusia. Deși atacurile veninoase ale lichidatorilor și ale lui Trotki, manevrele diplomatice ale lui Plehanov și ale bundiștilor etc. trebuiau respinse categoric și demascate, importanța acestor dispute totuși scădea, centrul atenției deplasîndu-se acum asupra activității din Rusia. Și nu era chiar atît de grav că din C.C. făcea parte Malinovski, nici că ceea ce s-a discutat la consfătuirea organizată la Leipzig, după conferință, cu Poletaev și Șurkanov, reprezentanți ai Dumei a III-a, a devenit de asemenea cunoscut poliției pînă în cele mai mici amănunte, deoarece Șurkanov s-a dovedit a fi și el un agent provocator. Fără îndoială, activitatea provocatorilor avea ca urmare arestarea unor activiști, slăbea organizația, dar poliția nu era în stare să stăvilească avîntul mișcării muncitorești, iar linia just trasată îndruma mișcarea pe făgașul cel mai indicat și făcea să apară mereu forțe noi.

[1] Suren Spandarian era delegat din partea orașului Baku. Cînd Ilici s-a dus după conferință la Berlin, l-a găsit acolo și pe Suren. Acesta i-a prezentat-o lui Ilici pe Voski-Ioanisian, o veche prietenă a familiei sale, care făcea diferite servicii partidului. Prin intermediul ei se intenționa organizarea corespondenței cu Rusia. Suren nu a putut activa multă vreme : încă la sfîrșitul lunii aprilie a sosit știrea că fusese arestat. Tatăl lui Suren trăia la Paris. Ne-am dus împreună cu Ilici la el ca să aflăm amănunte despre arestarea fiului său.

Tatăl lui Suren, un bătrîn bolnav, locuia singur, părăsit, fără bani, nu avea nici măcar cu ce să-și plătească chiria. Memoria îi era slăbită : scria o scrisoare și uita să pună adresa. Lui Ilici i s-a făcut milă de acest bătrîn. Știrile din Baku nu erau de loc îmbucurătoare. Suren zăcea în închisoare în condiții foarte grele, nu avea cine să-i poarte de grijă. După ce am venit acasă, Ilici a scris imediat lui Voski, rugîndu-o să se îngrijească de Spandarieni ; i-a spus că bătrînul se află într-o „situație foarte grea, chiar desperată. Noi i-am împrumutat ceva bani. Totuși, am hotărît să vă scriu. Aveți, probabil, cunoscuți și prieteni comuni cu Spandarian la Baku și la Paris. Nu cunoașteți pe cineva la Baku căruia să i se poată scrie despre Suren ca să se intereseze de el ? Apoi, dacă aveți cunoștințe comune, ar fi foarte important să aibă cineva grijă de tatăl lui... Sper că veți face tot ce vă va sta în putință pentru cei doi Spandarieni și-mi veți scrie cîteva rînduri despre aceasta". – *N. K.*

De la Leipzig, unde plecase să se întîlnească cu Poletaev și Șurkanov, Ilici s-a dus la Berlin pentru a se înțelege acolo cu „deținătorii" în privința restituirii banilor de care era acum absolută nevoie pentru desfășurarea activității partidului. Între timp, la Paris a sosit Șotman. El activase în ultimul timp în Finlanda. Conferința de la Praga adoptase o rezoluție care condamna cu asprime politica țarismului și a Dumei a III-a față de Finlanda și sublinia că muncitorii din Finlanda și din Rusia au sarcini comune în lupta împotriva țarismului și a burgheziei contrarevoluționare ruse. În această perioadă, în Finlanda exista o organizație ilegală bolșevică. Ea desfășura o activitate intensă printre matrozii din Flota Baltică, și Șotman venise să anunțe că în Finlanda totul este pregătit pentru insurecție, că organizația ilegală care activa în rîndurile trupelor noastre este gata de luptă (se proiecta ocuparea fortărețelor Sveaborg și Kronstadt). Ilici nu se întorsese încă. După sosirea sa, el a început să-i ceară lui Șotman tot felul de amănunte despre organizație, care prezenta un interes deosebit (în cadrul ei activau Rahia, S. V. Vorobiov, Kokko), dar a arătat că în momentul de față asemenea acțiuni nu sînt oportune. Era îndoielnic că în acel moment muncitorii din Petersburg ar fi sprijinit insurecția. După cum s-a văzut curînd, nu s-a ajuns să se treacă la acțiune : organizația a fost repede descoperită, au început arestări în masă și 52 de persoane au fost deferite justiției pentru pregătirea insurecției. Pînă la insurecție mai era, desigur, mult, dar evenimentele de la Lena petrecute pe la jumătatea lunii aprilie, grevele de protest care au izbucnit pretutindeni au arătat limpede cît de mult crescuse în acești ani proletariatul, au dovedit că el nu a uitat nimic, că mișcarea se ridică acum pe o treaptă mai înaltă și că se creează cu totul alte condiții de activitate.

Ilici se schimbase : era mai puțin nervos, mai concentrat, se gîndea mai mult la sarcinile care stăteau în fața mișcării muncitorești din Rusia. Starea de spirit a lui Ilici s-a oglindit, poate, în modul cel mai deplin în articolul despre Herțen, pe care l-a scris la începutul lunii mai. Acest articol este foarte caracteristic pentru Ilici, fiind străbătut de patosul lui înflăcărat, care îi captiva, îi cucerea atît de mult pe oameni. „Comemorînd pe Herțen, distingem limpede trei generații, trei clase, care au acționat în revoluția rusă – scria el –. Mai întîi nobilii și moșierii, decembriștii și Herțen. Cercul acestor revoluționari era restrîns. Ei sînt foarte departe de popor. Dar opera lor nu s-a

irosit în zadar. Decembriștii l-au trezit pe Herțen, iar Herțen a desfășurat o agitație revoluționară.

Aceasta a fost preluată, extinsă, întărită și călită de revoluționarii-raznocinți, începînd cu Cernîșevski și terminînd cu eroii din organizația „Narodnaia Volea". Cercul de luptători s-a lărgit, legăturile lor cu poporul au devenit mai strînse. Herțen i-a numit «tinerii cîrmaci ai furtunii viitoare». Dar aceasta n-a fost încă furtuna propriu-zisă.

Furtuna este mișcarea maselor înseși. Proletariatul, singura clasă revoluționară pînă la capăt, s-a situat în fruntea acestora, ridicînd pentru prima oară milioane de țărani la lupta revoluționară fățișă. Primul val al furtunii s-a dezlănțuit în 1905. Valul următor începe să crească sub ochii noștri" [1].

Încă cu cîteva luni în urmă, Vladimir Ilici îi spusese cu tristețe Annei Ilinicina, care venise la Paris : „Nu știu dacă voi mai apuca să trăiesc pînă la următorul avînt". Acum însă el simțea cu întreaga sa ființă furtuna care se dezlănțuia : mișcarea maselor.

Cînd a apărut primul număr al ziarului „Pravda", am început pregătirile pentru a ne muta la Cracovia. Acest oraș era, în multe privințe, mai comod decît Parisul, mai ales în ceea ce privește supravegherea polițienească. Poliția franceză dădea tot concursul poliției ruse. Poliția poloneză însă avea față de cea rusă, ca și față de guvernul rus, o atitudine ostilă. La Cracovia n-aveai să te temi că scrisorile vor fi deschise, că cei veniți să te vadă vor fi urmăriți. În afară de aceasta, granița rusească era aproape. Puteau veni des tovarăși din Rusia. Expedierea scrisorilor și pachetelor în Rusia se făcea destul de ușor. Dădeam zor cu pregătirile. Vladimir Ilici devenise mai vesel și era foarte amabil cu tovarășii care rămîneau la Paris. În locuința noastră era un continuu du-te-vino.

Îmi amintesc că o dată a venit și Kurnatovski, pe care îl cunoșteam încă de pe timpul deportării la Șușenskoe. Era a treia lui deportare ; absolvise Universitatea din Zürich, era inginer chimist și lucra la o fabrică de zahăr de lîngă Minusinsk. La puțin timp după ce s-a întors în Rusia a fost din nou arestat la Tiflis, a stat doi ani închis în fortăreața Metech, apoi a fost

[1] *V. I. Lenin,* Opere, vol. 18, E.S.P.L.P. 1957, pag. 15. –*Nota red.*

trimis în Iakuția ; pe drum a fost implicat în „Cazul Romanov"[1] și condamnat în 1904 la 12 ani muncă silnică. În 1905 a fost amnistiat, a organizat „Republica Cita" [2], a fost prins de Meller-Zakomelski [3] și apoi predat lui Rennenkampf. A fost condamnat la moarte și dus cu trenul să asiste la execuții. Pedeapsa cu moartea i-a fost comutată apoi în deportare pe viață în Siberia. În 1906 Kurnatovski a reușit să fugă din Nercinsk în Japonia. De aici a ajuns în Australia, unde a trăit în mizerie. O vreme a fost tăietor de lemne, a răcit, a căpătat o otită, și-a ruinat complet sănătatea. Cu chiu, cu vai a ajuns pînă la Paris.

Încercările cumplite prin care a trecut l-au doborît definitiv. În toamna anului 1910, după sosirea sa, l-am vizitat împreună cu Ilici la spital ; avea dureri de cap îngrozitoare, se chinuia rău de tot. Venea la el regulat Ekaterina Ivanovna Okulova împreună cu fiica sa Irina. Cu litere stîngace de copil, fetița îi scria ceea ce voia să-i spună lui Kurnatovski, care era aproape surd. După un timp și-a revenit puțin. A ajuns în tabăra împăciuitoriștilor și, într-o zi, cînd stăteam de vorbă, a repetat și el unele teze ale lor. După aceasta relațiile noastre s-au cam răcit : cu toții aveam nervii zdruncinați. Dar în toamna anului 1911 am trecut într-o zi pe la el – locuia într-o cameră pe bulevardul Montparnasse –, i-am adus ziarele noastre, i-am povestit despre școala de la Longjumeau și am stat mult de vorbă cu el în mod absolut deschis. De data aceasta era întru totul de acord cu linia Comitetului Central. Acest lucru l-a bucurat pe Ilici, și

[1] „Cazul Romanov" a fost denumit atacul armat împotriva deportaților din regiunea Iakută, săvîrșit în 1904 din ordinul autorităților, ca răspuns la protestul deportaților împotriva asupririi și samavolniciei fără seamăn a administrației față de deportații politici. Cei care au protestat s-au baricadat la 18 februarie în casa iakutului Romanov (de aici și denumirea „Cazul Romanov"). În timpul schimbului de focuri a fost ucis dintre deportați tov. Matlahov și alți trei au fost răniți, iar din partea soldaților au fost doi morți. La 7 martie „romanoviștii" s-au predat. Ei au fost judecați de un tribunal din Iakuția. Toți cei 55 de inculpați au fost condamnați la muncă silnică pe termen de 12 ani. – *N. K.*

[2] Republica Cita, sau Transbaikală – regimul instituit la sfîrșitul anului 1905 la Cita de către muncitorii de la atelierele căilor ferate, care dețineau efectiv puterea și cărora li s-au alăturat soldați întorși din Manciuria după terminarea războiului ruso-japonez. La 21 ianuarie a sosit la Cita un detașament de pedepsire, condus de generalul Rennenkampf, care a înecat în sînge această mișcare. – *N. K.*

[3] Generalul Meller-Zakomelski și-a căpătat faima datorită expedițiilor de pedepsire efectuate în ținutul Baltîcii și în Siberia în anii 1905–1906. – *N. K.*

în ultimul timp el îl vizita des pe Kurnatovski. Acesta a asistat la pregătirile noastre de plecare și, văzînd cu cîtă voioșie făcea mama mea bagajele, a spus : „Cîtă energie au unii oameni". Kurnatovski a murit în toamna anului 1912, pe cînd ne aflam la Cracovia.

Am predat locuința noastră unui polonez, dirijor de cor din Cracovia, care a închiriat apartamentul mobilat. El îi punea lui Ilici tot felul de întrebări în legătură cu probleme gospodărești. „Cît costă gîștele ? Dar carnea de vițel ?" Ilici nu știa ce să-i răspundă : „Gîștele ??... Carnea de vițel ??..." El nu se prea ocupase de gospodărie, dar nici eu nu am putut să-i dau lămuriri amănunțite despre gîște și carnea de vițel, deoarece noi nu mîncasem la Paris așa ceva, iar prețul cărnii de cal și al salatei nu-l interesa pe dirijor.

În vremea aceea, dorința de a pleca în Rusia pusese stăpînire pe tovarășii noștri de la Paris : se pregăteau să plece acolo Inessa, Safarov și alții. Deocamdată noi ne mutam numai ceva mai aproape de țară.

CRACOVIA

1912 — 1914

Perioada de emigrație pe care am petrecut-o la Cracovia nu semăna nici cu cea de la Paris și nici cu cea din Elveția. De fapt era o semiemigrație. La Cracovia eram absorbiți aproape exclusiv de activitatea din Rusia. Foarte curînd s-au stabilit cele mai strînse legături cu Rusia. Ziarele din Petersburg soseau a treia zi. În Rusia începuse să apară pe atunci „Pravda". „În Rusia are loc un avînt *revoluționar*, nu vreun alt fel de avînt, ci tocmai unul revoluționar – scria Vladimir Ilici lui Gorki. – Am reușit să asigurăm apariția cotidianului «Pravda» tocmai datorită, între altele, conferinței (din ianuarie), la care latră proștii" [1]. S-au stabilit cele mai strînse relații cu „Pravda". Ilici scria aproape în fiecare zi articole pentru acest ziar, trimitea scrisori, urmărea munca ziarului, recruta colaboratori pentru acesta. El a insistat foarte mult ca și Gorki să colaboreze la „Pravda". Zinoviev și Lilina scriau de asemenea cu regularitate în „Pravda".

[1] *V. I. Lenin*, Opere, vol. 35, E.S.P.L.P. 1958, pag. 29. – *Nota red.*

Lilina strîngea materiale interesante din străinătate. Nici din Paris și nici din Elveția nu ar fi fost posibil să se stabilească o colaborare atît de sistematică. S-a organizat de asemenea repede corespondența cu Rusia. Tovarășii din Cracovia ne-au învățat cum să facem acest lucru în mod cît mai conspirativ. Important era ca pe scrisori să nu fie stampile din străinătate, căci atunci poliția rusească le dădea mai puțină atenție. Țăranicile care veneau din Rusia la tîrg luau scrisorile noastre contra unei mici sume de bani și le puneau la cutie în Rusia.

La Cracovia locuiau aproximativ 4.000 de emigranți polonezi.

Cînd am sosit la Cracovia, ne-a întîmpinat tovarășul Bagoțki, un emigrant polonez, fost condamnat politic la muncă silnică. El ne-a luat de la început sub aripa lui ocrotitoare și ne-a ajutat să ne descurcăm în viața de toate zilele și în problemele conspirative. El ne-a învățat cum să ne folosim de „polupaski" (așa se numeau permisele pe baza cărora locuitorii din zona de frontieră puteau trece din Rusia în Galiția și invers). „Polupaski" costau o nimica toată și, ceea ce este mai important, înlesneau foarte mult trecerea clandestină peste frontieră a tovarășilor noștri. Am trecut mulți tovarăși peste frontieră cu ajutorul acestor documente. Printre alții, pe Varvara Nikolaevna Iakovleva. Cu cîtva timp înainte ea fugise din deportare, unde se îmbolnăvise de tuberculoză, și venise în străinătate pentru a-și căuta sănătatea și a se întîlni cu fratele ei, care locuia în Germania. La întoarcere trecuse prin Cracovia. Trebuia să ne înțelegem cu ea în privința corespondenței și a reluării activității. A trecut cu bine granița. Abia de curînd am aflat că, atunci cînd trecuse frontiera, jandarmii, observînd că are un geamantan mare, au vrut să afle dacă într-adevăr călătorește spre localitatea indicată pe bilet. Dar conductorul de tren a avertizat-o și, în schimbul unei anumite sume de bani, s-a oferit să-i cumpere un bilet pînă la Varșovia. Cu acest bilet ea și-a continuat cu bine drumul. Cu un „polupasok" l-am trecut o dată și pe Stalin. La frontieră, cînd era strigat titularul acestui document, trebuia să răspundă imediat în limba poloneză „jestem" („aici"). Îmi amintesc cum mă străduiam să-i învăț pe tovarășii acest „complicat" procedeu ! Foarte curînd s-a organizat și trecerea ilegală peste frontieră. În zona rusească a frontierei, locuințele conspirative au fost organizate de tov. Krilenko, care locuia pe atunci la Lublin, nu departe de frontieră. În felul acesta putea fi trecută

și literatura ilegală. Trebuie să spun că la Cracovia poliția nu organizase nici un fel de urmărire, nu controla scrisorile și, în general, nu avea nici o legătură cu poliția rusească. Într-o zi ne-am convins de acest lucru. A sosit la noi tov. Șumkin, muncitor din Moscova. Venise să ia literatura pe care voia să o treacă într-o „platoșe" – o vestă special cusută în care literatura se introducea între stofă și căptușeală. Se credea foarte priceput în ale conspirației. Umbla pe stradă cu șapca trasă pe ochi. Am vrut să-l luăm cu noi la un miting la care ne duceam. Dar n-a vrut să meargă alături de noi, considerînd că prin aceasta încalcă regulile conspirației, și ne-a urmat la oarecare distanță. Înfățișarea sa a atras atenția poliției din Cracovia. A doua zi a venit la noi un funcționar de la poliție și ne-a întrebat dacă cunoaștem pe omul sosit la noi și dacă garantăm pentru el. I-am răspuns că garantăm. Șumkin a insistat să treacă totuși literatura peste graniță ; noi am încercat să-l facem să renunțe, dar el a stăruit și, în cele din urmă, a reușit să treacă cu bine granița.

Întrucît venisem vara, tov. Bagoțki ne-a sfătuit să ne stabilim într-o suburbie a Gracoviei, așa-numita Zwierzyniec, unde ne-am mutat în aceeași casă în care stătea și familia Zinoviev. Pe acolo era un noroi fără seamăn, dar în apropiere se afla Vistula, în care puteai să te scalzi în voie, iar la vreo cinci kilometri se întindea „Volski las" – o pădure mare și frumoasă, unde împreună cu Ilici ne duceam dese ori cu bicicleta. Toamna ne-am mutat în celălalt capăt al orașului, într-un cartier nou, unde și-au găsit casă și Bagoțki, și familia Zinoviev.

Cracovia îi plăcea foarte mult lui Ilici pentru că îi amintea de Rusia. Schimbarea mediului, lipsa agitației specifice emigrației i-au calmat puțin nervii. Ilici observa cu atenție felul de viață al populației orașului, al sărăcimii, al muncitorimii. Cracovia îmi plăcea și mie. În fragedă copilărie, între doi și cinci ani, locuisem în Polonia și-mi mai aduceam aminte de cîte ceva. Mă încîntau cerdacurile deschise de lemn din curți, îmi aminteau de cerdacurile pe ale căror trepte mă jucam odinioară cu copiii polonezi și evrei ; îmi plăceau „ogródki" (grădinițele) în care se vindea „kwaśne mleko z ziemniakami" (lapte bătut cu cartofi). Cracovia i-a reamintit și mamei mele de tinerețea ei, iar Ilici se bucura că scăpasem din captivitatea pariziană ; glumea, lăuda „kwaśne mleko" și „mocna starka" (votca tare poloneză).

Dintre noi toți, cel mai bine cunoștea limba poloneză Lilina ; eu știam destul de puțin, îmi aminteam cîte ceva din copilărie.

Studiasem puțin această limbă și în Siberia, și la Ufa, dar chiar de la început a trebuit să mă descurc în poloneză în chestiuni gospodărești. Cu gospodăria lucrurile mergeau mult mai greu decît la Paris. Nu existau gaze, trebuia să gătești cu lemne. Am încercat, după obiceiul deprins la Paris, să cer la măcelărie carne fără oase. Măcelarul s-a holbat la mine și mi-a spus : „Dumnezeu a făcut vaca cu oase, cum aș putea eu să vînd carnea fără oase ?". Pîinea pentru luni trebuia cumpărată dinainte, pentru că luni brutarii abia se trezeau din beție și brutăriile erau închise etc. etc. Trebuia să știi să te tocmești. Existau prăvălii poloneze și prăvălii evrețești. În prăvăliile evrețești puteai să cumperi totul de două ori mai ieftin, dar trebuia să te pricepi la tocmeală, să pleci din prăvălie, să te întorci și așa mai departe, într-un cuvînt să pierzi o grămadă de vreme.

Evreii locuiau într-un cartier aparte și purtau o îmbrăcăminte deosebită. La spital, în așteptarea rîndului la medic, bolnavii discutau foarte serios dacă copiii evrei sînt la fel cu cei polonezi, dacă sînt blestemați sau nu. Alături ședea tăcut un băiețaș evreu și asculta această discuție. La Cracovia puterea clerului catolic era nelimitată. Preoții acordau ajutor material sinistraților, bătrînelor, orfanilor, mănăstirile de călugărițe găseau locuri pentru servitoare și apărau drepturile lor în fața stăpînilor, iar slujbele bisericești erau singura distracție a populației ignorante și oprimate. În Galiția mai erau încă în floare obiceiurile feudale pe care biserica catolică le sprijinea. De exemplu, dacă o cucoană cu pălărie venea în piață să-și angajeze o servitoare, în jurul ei se strîngeau vreo zece țărănci dornice să încheie tîrgul și toate îi sărutau mîna cucoanei. Pentru orice trebuia să dai bacșiș. După ce primea bacșișul, tîmplarul sau vizitiul cădea în genunchi și-ți făcea o plecăciune pînă la pămînt. În rîndurile maselor era însă foarte puternică ura față de boieri. Dădaca pe care soții Zinoviev o luaseră la copilul lor mergea în fiecare dimineață la biserică și era aproape străvezie de atîtea posturi și rugăciuni. Și totuși odată, cînd am stat de vorbă mai mult cu ea, mi-a povestit cît de tare îi urăște pe boieri ; stătuse trei ani la o ofițereasă care, ca toți boierii, dormea pînă la ora 11, își bea cafeaua în pat și silea servitoarea s-o îmbrace, să-i tragă ciorapii. Această dădacă fanatic de religioasă spunea că, dacă va fi revoluție, va merge prima, cu furca în mînă, împotriva boierilor. Mizeria, asuprirea țăranilor și a sărăcimii răzbă-

teau în toate lucrurile mărunte și erau chiar mai puternice decît pe atunci la noi în Rusia.

La Cracovia, Vladimir Ilici s-a întîlnit cu tovarășul Ganețki, care fusese la timpul său delegat al social-democrației din Polonia și Lituania la Congresul al II-lea, iar apoi trimis de către Conducerea centrală [1] la congresele de la Stockholm și Londra ale partidului nostru. Vladimir Ilici a aflat de la Ganețki și de la alți tovarăși polonezi amănunte în legătură cu sciziunea care se produsese în rîndurile social-democrației poloneze. Conducerea centrală pornise o campanie împotriva comitetului din Varșovia, care se bucura de sprijinul întregii organizații din acest oraș. Comitetul din Varșovia cerea Conducerii centrale să aplice o linie mai principială, să adopte o poziție precisă în problemele interne de partid ale P.M.S.D.R. Conducerea centrală a dizolvat comitetul din Varșovia și a început să răspîndească zvonul că acesta are legături cu ohrana. Vladimir Ilici s-a situat de partea comitetului din Varșovia („rozlamoviștii"), a scris în apărarea lui un articol, a adresat Biroului socialist internațional un protest împotriva acțiunilor Conducerii centrale. Comitetul din Varșovia avea strînse legături cu masele din capitală și din alte centre muncitorești (Lodz etc.). După părerea lui Vladimir Ilici, cazul „rozlamoviștilor" nu era ceva străin, fiind indisolubil legat de lupta internă de partid, atît de înverșunată în momentul acela, și de aceea Vladimir Ilici nu putea rămîne nepăsător. El era însă absorbit aproape în întregime de problemele rusești.

Dintre cei aflați în străinătate au plecat de la Paris la Petersburg, pentru a pregăti campania electorală, tovarășii noștri apropiați Safarov și Inessa. Ei călătoreau cu pașapoarte false. Inessa s-a oprit la Cracovia încă pe cînd locuiam la Zwierzyniec. A stat la noi două zile. Ne-am înțeles cu ea asupra tuturor problemelor, i-am dat tot felul de adrese și legături, a discutat cu Ilici întregul plan de muncă. Pe drum Inessa urma să se oprească la Nikolai Vasilievici Krîlenko, care locuia în Polonia, în apropiere de frontiera galițiană, la Lublin, ca să organizeze cu ajutorul lui trecerea peste frontieră a celor care veneau la Cracovia. Prin Inessa și Safarov aflam destul de amănunțit ce se petrece la Petersburg. După ce au stabilit legăturile necesare, ei au desfășurat acolo o vastă activitate în sînul maselor pentru a aduce la cunoștința muncitorilor rezoluțiile conferinței de la Praga și

[1] Comitetul Central al partidului social-democrat polonez. – *Nota red.*

sarcinile care stăteau acum în fața partidului. Baza lor a devenit cartierul Narva. A fost reconstituit Comitetul din Petersburg, iar apoi a fost înființat Biroul regional din nord, din care făceau parte, în afară de Inessa și Safarov, Șotman și tovarășii săi Rahia și Pravdin. La Petersburg se desfășura o luptă înverșunată împotriva lichidatorilor. Munca Biroului regional din nord a pregătit terenul pentru alegerea muncitorului feroviar bolșevic Badaev ca deputat din partea Petersburgului. Lichidatorii își pierdeau influența în rîndurile maselor muncitorești din Petersburg ; muncitorii vedeau că în locul luptei revoluționare lichidatorii pășeau pe calea reformelor, că începuseră de fapt să promoveze o politică muncitorească liberală. Trebuia dusă o luptă intransigentă împotriva lichidatorilor. Iată de ce îl supăra atît de mult pe Vladimir Ilici faptul că la început „Pravda" tăia mereu din articolele sale pasajele polemice îndreptate împotriva lichidatorilor. El trimitea „Pravdei" scrisori în care își arăta nemulțumirea. „Pravda" s-a încadrat numai treptat în această luptă.

La Petersburg alegerile delegaților din partea colegiului muncitoresc au fost fixate pentru duminică 16 septembrie. Poliția se pregătea și ea în vederea alegerilor. În ziua de 14 septembrie au fost arestați Inessa și Safarov. Dar poliția încă nu știa că în ziua de 12 sosise Stalin, care evadase din deportare. Alegerile în colegiul muncitoresc s-au desfășurat cu mult succes, n-a trecut nici un candidat de dreapta, pretutindeni au fost adoptate rezoluții cu caracter politic.

În tot cursul lunii octombrie, întreaga atenție a fost concentrată asupra alegerilor. În virtutea tradiției și a stării sale de înapoiere, într-o serie întreagă de localități masa muncitorilor continua să privească cu indiferență alegerile, nu le acorda importanță ; de aceea era necesară o intensă agitație. Cu toate acestea, pretutindeni muncitorii au ales deputați din rîndurile social-democraților. În toate colegiile muncitorești din marile centre industriale, alegerile au adus victoria bolșevicilor. Au fost aleși muncitori membri de partid care se bucurau de un mare prestigiu. În Dumă au intrat 6 deputați bolșevici și 7 menșevici, dar deputații muncitori bolșevici reprezentau 1.000.000 de muncitori, pe cînd menșevicii mai puțin de 250.000. În afară de aceasta, de la bun început s-a simțit înaltul spirit de organizare și coeziunea puternică a deputaților bolșevici. Cu prilejul deschiderii Dumei, la 18 octombrie, au avut loc demonstra-

ții muncitorești și greve. Deputații bolșevici erau însă nevoiți să acționeze în Dumă laolaltă cu menșevicii. Or, în ultimul timp, relațiile din sînul partidului se înăspriseră.

În ianuarie avusese loc conferința de la Praga, care jucase un rol important în organizarea forțelor bolșevice.

La sfîrșitul lunii august 1912, din inițiativa și cu participarea activă a lui Trotki se ținuse la Viena o așa-zisă conferință de partid. Ea fusese convocată sub lozinca unificării tuturor forțelor social-democrate. Nu se ținea seama de loc de faptul că drumurile lichidatorilor și bolșevicilor se despărțiseră foarte mult, că atitudinea lichidatorilor era cu totul opusă liniei partidului. La conferință au fost invitați și vperediștii. După cum era de prevăzut, conferința a avut un caracter ultralichidatorist. Nu au participat bolșevicii grupați în jurul Comitetului Central ; au refuzat să participe chiar menșevicii-plehanoviști și bolșevicii-împăciuitoriști, grupați în jurul revistei plehanoviste, „Za partiiu", editată în străinătate. Nu au participat nici polonezii, iar Aleksinski, care venise la conferință din partea grupului „Vpered", a criticat slaba componență a conferinței. Marea majoritate a participanților la conferință o formau persoane care locuiau în străinătate ; Biroul regional caucazian trimisese doi delegați și în general toți delegații erau aleși de colective foarte restrînse. Rezoluțiile conferinței au avut un caracter net lichidatorist. Din platforma electorală a fost exclusă lozinca republicii democratice, iar lozinca confiscării pămînturilor moșierești a fost înlocuită prin lozinca „revizuirii legislației agrare a Dumei a III-a de stat".

Boris Goldman (Gorev), care a prezentat unul dintre principalele rapoarte, a spus că vechiul partid nu mai există, că această conferință trebuie să devină „o conferință constitutivă". Pînă și Aleksinski a protestat împotriva acestei propuneri. Uniunea din august, sau blocul din august, cum a început să fie denumită această conferință, se opunea Comitetului Central, căuta să discrediteze hotărîrile conferinței de la Praga. Sub pretextul unificării forțelor social-democrate, s-a procedat la unificarea forțelor care erau împotriva bolșevicilor.

Între timp, în Rusia mișcarea muncitorească se afla în plin avînt. Acest lucru l-au demonstrat alegerile.

Imediat după alegeri, trecînd granița clandestin, a venit la noi tov. Muranov. Ilici a rămas uluit. „Ce scandal ar fi ieșit – îi spuse el lui Muranov – dacă ai fi fost prins ! Ești deputat, te bucuri de imunitate, nu ți se putea întîmpla nimic dacă ai fi venit

în mod legal. Așa însă putea să iasă un scandal mare". Muranov a povestit multe lucruri interesante despre desfășurarea alegerilor la Harkov, despre munca sa de partid, despre felul cum a difuzat manifeste prin intermediul soției sale, care le împărțea în piață etc. Lui Muranov conspirația îi intrase în sînge și nu se împăca de loc cu noțiunea de „imunitate parlamentară". După ce a discutat cu el despre viitoarea muncă în cadrul Dumei, Ilici a început să-l zorească să se întoarcă în Rusia. După această întîmplare, deputații au început să vină la noi în mod legal.

Prima consfătuire cu deputații a avut loc la sfîrșitul lunii decembrie – începutul lunii ianuarie.

Primul a sosit Malinovski. Era foarte agitat. Nu mi-a plăcut de loc, de la bun început, în special privirea lui și dezinvoltura sa căutată, dar această impresie s-a irosit după prima discuție serioasă. Au mai sosit apoi Petrovski și Badaev. Deputații au povestit cum s-a desfășurat activitatea lor în prima lună, cum lucrează cu masele. Mi-aduc aminte că Badaev, stînd în ușă și făcînd gesturi largi cu mîna în care ținea șapca, spunea : „Masele au mai crescut în acești ani". Malinovski făcea impresia unui muncitor foarte ridicat, care se bucură de influență. Badaev și Petrovski erau vizibil stînjeniți, dar se vedea dintr-o privire că erau proletari adevărați, de nădejde, pe care te puteai bizui. La această consfătuire a fost stabilit planul de lucru, s-a discutat orientarea cuvîntărilor, caracterul muncii cu masele, necesitatea legăturii celei mai strînse cu munca partidului, cu activitatea lui ilegală. Lui Badaev i s-a dat sarcina de a se ocupa de „Pravda". Împreună cu deputații a venit atunci și tov. Medvedev, care a arătat cum lucrează el la tipărirea manifestelor etc. Ilici era cît se poate de mulțumit. „Malinovski, Petrovski și Badaev – i-a scris el lui Gorki la 1 ianuarie 1913 – îți trimit salutări călduroase și cele mai bune urări". Și a adăugat : „Baza de la Cracovia s-a dovedit utilă : venirea noastră la Cracovia a fost pe deplin «recuperată» (din punctul de vedere al cauzei)" [1].

Toamna, o dată cu intervenția „marilor puteri" în problemele balcanice, se ivi o primejdie serioasă de război. Biroul internațional organiza pretutindeni mitinguri de protest. Un asemenea miting a avut loc și la Cracovia. Dar aici el a avut un caracter destul de straniu, fiind mai curînd un miting menit să

[1] *V. I. Lenin*, Opere, vol. 35, E.S.P.L.P. 1958, pag. 48. – *Nota red.*

stîrnească ura maselor împotriva Rusiei decît un miting de protest împotriva războiului.

Biroul socialist internațional a convocat la Basel, pentru 11–12 noiembrie, un congres extraordinar al Internaționalei Socialiste. Reprezentantul C.C. al P.M.S.D.R. la Congresul de la Basel a fost Kamenev.

Pe Vladimir Ilici l-a indignat articolul publicat de Kautsky în ziarul „Neue Zeit", un articol pe de-a-ntregul oportunist, în care se spunea că ar fi o greșeală dacă muncitorii ar începe să organizeze insurecții armate sau greve împotriva războiului. Pînă atunci Vladimir Ilici scrisese mai multe materiale despre rolul organizator al grevelor în revoluția din 1905. După articolul lui Kautsky, el a tratat această problemă în mod și mai amănunțit într-o serie întreagă de articole. El atribuia o importanță uriașă grevelor, ca oricărei acțiuni directe a maselor muncitorești.

În 1907, la Congresul de la Stuttgart, cu cinci ani înaintea Congresului de la Basel, se mai discutase problema războiului și atunci ea fusese rezolvată în spiritul marxismului revoluționar. În acești cinci ani, oportunismul cîștigase însă mult teren. Articolul lui Kautsky constituia o vie ilustrație a acestui fapt. Totuși, la Congresul de la Basel a fost adoptat în unanimitate un manifest împotriva războiului și a fost organizată o mare demonstrație antirăzboinică. Abia în 1914 s-a văzut cît de puternic pătrunsese oportunismul în Internaționala a II-a.

În perioada cît am stat la Cracovia, în anii care au precedat războiul imperialist, Vladimir Ilici a acordat o foarte mare atenție problemei naționale. Din adolescență el se obișnuise să urască orice asuprire națională. El înțelegea și aprecia foarte mult cuvintele lui Marx că nu există o nenorocire mai mare pentru o națiune decît să subjuge o altă națiune.

Războiul se apropia, creșteau tendințele naționaliste ale burgheziei, care atița în fel și chip vrajba națională. Războiul iminent nu putea să aducă decît asuprirea naționalităților slabe, înnăbușirea independenței lor. Dar Ilici era ferm convins că războiul se va transforma inevitabil într-o insurecție, că naționalitățile asuprite vor lupta pentru independență. Acesta era un drept al lor. Încă în 1896, Congresul internațional de la Londra confirmase acest drept. În perioada aceea de la sfîrșitul anului 1912 și începutul anului 1913, cînd războiul bătea la ușă, subaprecierea dreptului națiunilor la autodeterminare îl indigna pe

Vladimir Ilici. Blocul din august nu numai că nu se ridicase pînă la înălțimea pe care o impunea momentul politic, nu numai că nu pusese accentul pe această problemă, dar adoptase o hotărîre în sensul că autonomia cultural-națională [1], în jurul căreia se purtaseră dispute încă în 1903, la Congresul al II-lea al partidului, și care fusese atunci respinsă, ar fi compatibilă cu punctul din program care vorbește despre dreptul națiunilor la autodeterminare. Aceasta însemna capitularea în problema națională, limitarea întregii lupte doar la lupta pentru cultură, ca și cum nu ar fi fost limpede că cultura este indisolubil legată, prin mii de fire, de întreaga orînduire politică. Ilici vedea în aceasta o manifestare flagrantă a oportunismului. Dar principalele dispute în problema dreptului națiunilor la autodeterminare aveau loc cu polonezii. Aceștia afirmau, inclusiv Rosa Luxemburg și „rozlamoviștii", că dreptul națiunilor la autodeterminare nu înseamnă dreptul la separare. Ilici înțelegea de unde provine prudența polonezilor în problema dreptului la autodeterminare. Ura față de țarism era vie în rîndurile maselor poloneze. Acest lucru îl observam zi de zi la Cracovia : unul își amintea prin ce a trecut tatăl său, care în timpul răscoalei poloneze abia a scăpat de spînzurătoare ; altul își aducea aminte cum autoritățile țariste au profanat mormintele unor rude ale sale, dînd drumul porcilor în cimitir etc. etc. Țarismul rus nu se mulțumea să asuprească popoarele subjugate, ci le și batjocorea în fel și chip.

Se apropia războiul. În aceste condiții luau amploare naționalismul ultrareacționar, șovinismul burgheziei țărilor dominante. Dar totodată creștea și speranța naționalităților asuprite că vor reuși să-și cucerească libertatea. Partidul socialist polonez (P.P.S.) visa tot mai mult la independența Poloniei. Separatismul crescînd al P.P.S., partid pe de-a-ntregul mic-burghez, provoca temeri în rîndurile social-democrației poloneze. De aceea social-democrații polonezi se pronunțau împotriva separării. Ilici a avut întrevederi cu membri ai P.S.P., a stat de vorbă de cîteva ori cu Jodko, unul dintre fruntașii lor, a ascultat cuvîntările lui Daszynskis, și de aceea înțelegea ce anume provoacă temerile

[1] Revendicarea autonomiei cultural-naționale fusese formulată în 1905 de Bund în felul următor : scoaterea din competența statului și a organelor de autoadministrație locală și regională a funcțiilor legate de problemele culturii (învățămîntul public etc.) și trecerea lor în mîinile națiunii respective sub forma unor instituții speciale, locale și centrale, alese de toți membrii ei pe baza dreptului de vot universal, egal, direct și secret. – *N. K.*

polonezilor. „Dar nu se poate aborda problema dreptului naţiunilor la autodeterminare – spunea el – exclusiv de pe poziţiile polonezilor !"

Discuţiile în problema naţională, care începuseră încă la Congresul al II-lea al partidului nostru, au devenit deosebit de aprige în preajma războiului, în anii 1913–1914, iar apoi au continuat în 1916, în toiul războiului imperialist. Ilici a avut rolul principal în aceste discuţii ; el punea problemele în mod precis şi ferm şi aceste discuţii au dat roade. Ele au oferit partidului nostru posibilitatea de a rezolva în mod just problema naţională în cadrul Statului sovietic, creînd Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste, în care toate naţionalităţile sînt egale în drepturi, în care nu sînt ştirbite drepturile nici uneia dintre ele. Vedem cît de repede se dezvoltă sub raport cultural în ţara noastră naţionalităţile care în trecut sufereau de pe urma unei asupriri fără seamăn, cît de mult se întăreşte prietenia tuturor naţionalităţilor din U.R.S.S., unite prin construcţia socialistă comună.

Ar fi însă greşit să credem că în timpul şederii la Cracovia problema naţională l-ar fi făcut pe Ilici să treacă pe planul al doilea alte probleme, ca de pildă cea ţărănească, căreia el i-a atribuit întotdeauna o importanţă uriaşă. În această perioadă, Vladimir Ilici a scris peste 40 de articole în problema ţărănească. El a întocmit pentru deputatul Şagov un amplu raport, intitulat „În legătură cu politica agrară (generală) a actualului guvern", iar pentru G. I. Petrovski raportul „Cu privire la bugetul ministerului agriculturii". El a început la Cracovia un vast studiu, pe baza datelor americane, intitulat „Date noi despre legile dezvoltării capitalismului în agricultură". America era cunoscută pentru exactitatea şi bogăţia statisticii sale. Această lucrare a lui Ilici urmărea să infirme concepţiile lui Himmer (Himmer este numele de familie al lui Suhanov, bine cunoscut astăzi ca sabotor). „...Himmer – scrie Vladimir Ilici – nu este primul venit, autor ocazional al unui articolaş ocazional de revistă, ci unul dintre cei mai de vază economişti, care reprezintă curentul *burghez* cel mai democratic, de extremă stîngă al gîndirii sociale ruse şi europene. Tocmai de aceea vederile d-lui Himmer pot avea – iar în mijlocul păturilor neproletare ale populaţiei ele au deja în parte – o răspîndire şi o influenţă deosebit de largă. Căci acestea nu sînt vederile sale personale, nu sînt greşelile sale individuale, ci doar expresia – deosebit de democratizată,

deosebit de sulemenită printr-o frazeologie pretins socialistă – a unor concepţii *general*-burgheze, la care în condiţiile societăţii capitaliste ajunge cît se poate de uşor atît profesorul cu spirit rutinar care merge pe cărarea bătătorită, cît şi micul agricultor care prin nivelul conştiinţei sale se distinge între milioanele de semeni ai săi.

Teoria evoluţiei necapitaliste a agriculturii în societatea capitalistă, teorie susţinută de d-l Himmer, este în fond teoria marii majorităţi a profesorilor burghezi, a democraţilor burghezi şi a oportuniştilor din mişcarea muncitorească din lumea întreagă..." [1]

Începută la Cracovia, broşura despre agricultura americană a fost terminată în 1915 şi publicată abia în 1917.

Opt ani mai tîrziu, în 1923, bolnav fiind, Ilici a răsfoit însemnările lui Suhanov asupra revoluţiei şi a dictat pe marginea lor un articol (intitulat de „Pravda" „Despre revoluţia noastră"). În acest articol el spunea : „Şi în momentul de faţă nu mai încape îndoială că, în linii generale, am repurtat victoria" [2]. Suhanov nu înţelesese aceasta. Ilici a mai spus : „Zilele trecute am răsfoit însemnările lui Suhanov asupra revoluţiei. Ceea ce te izbeşte cu deosebire este pedantismul tuturor democraţilor noştri micburghezi, ca şi al tuturor eroilor Internaţionalei a II-a. Fără a mai vorbi de nemaipomenita lor laşitate... îţi sare în ochi faptul că ei imită în mod servil trecutul.

Cu toţii îşi zic marxişti, dar ei înţeleg marxismul într-un mod nespus de pedant. Ei n-au înţeles de loc ceea ce este hotărîtor în marxism, anume dialectica lui revoluţionară...

În toată comportarea lor, ei se dovedesc a fi nişte reformişti laşi, care se tem să se îndepărteze de burghezie şi cu atît mai mult s-o rupă cu ea..." [3] Mai departe Ilici spunea că războiul imperialist mondial a creat condiţiile „în care puteam să înfăptuim tocmai acea unire a «războiului ţărănesc» cu mişcarea muncitorească pe care un «marxist» ca Marx o considera, în 1856, ca una dintre perspectivele posibile pentru Prusia" [4].

Au mai trecut opt ani. Ilici nu se mai află printre cei vii. Suhanov tot nu înţelege ce premise pentru construirea socialismului a creat Revoluţia din Octombrie ; el caută din răsputeri să împiedice smulgerea din rădăcini a rămăşiţelor capitalismu-

[1] *V. I. Lenin*, Opere, vol. 22, Editura P.M.R. 1952, pag. 6. – *Nota red.*
[2] *V. I. Lenin*, Opere, vol. 33, E.S.P.L.P. 1957, pag. 474. – *Nota red.*
[3] Op. cit., pag. 470.
[4] Op. cit., pag. 472.

lui, nu vede cum s-a schimbat fața țării noastre. Se întăresc colhozurile și sovhozurile, tractoarele desțelenesc pămîntul, micile petece rămase nearate sînt astăzi de domeniul trecutului depărtat, munca se organizează într-un chip nou, s-a schimbat întreaga înfățișare a agriculturii.

În numeroasele articole scrise în timpul petrecut la Cracovia, Ilici cuprinde o serie întreagă de probleme deosebit de importante, care oferă un tablou clar al situației gospodăriei țărănești și moșierești, prezintă programul agrar al diferitelor partide, dezvăluie caracterul măsurilor luate de guvern, atrag atenția asupra unor aspecte de cea mai mare importanță, ca, de pildă, colonizarea țăranilor în alte regiuni, munca salariată în agricultură, munca copiilor, comerțul cu pămînt, problema circulației pămînturilor țărănești etc. Ilici cunoștea foarte bine satul și nevoile țăranilor, și acest lucru îl vedeau, îl simțeau întotdeauna atît muncitorii cît și țăranii.

Avîntul mișcării muncitorești revoluționare de la sfîrșitul anului 1912 și rolul pe care „Pravda" l-a jucat în declanșarea acestui avînt erau evidente pentru toată lumea, inclusiv pentru vperediști.

În noiembrie 1912, în numele grupului de vperediști de la Paris, Aleksinski și-a oferit colaborarea redacției ziarului „Pravda". El a scris o serie de articole pentru „Pravda", iar în culegerea vperediștilor „Pe temele zilei" nr. 3 a arătat chiar că este necesar să se pună capăt luptei dintre bolșevici și să se realizeze un bloc al tuturor bolșevicilor în vederea luptei împotriva lichidatorilor. Redacția „Pravdei" a inclus în lista colaboratorilor nu numai pe membrii grupului de la Paris, din care făcea parte Aleksinski, ci și pe Bogdanov. Ilici a aflat aceasta numai din ziare. O caracteristică a lui Ilici era că știa să nu confunde disputele principiale cu intrigile, cu jignirile personale, știa să pună mai presus de orice interesele cauzei. Chiar dacă Plehanov îl făcea de două parale, în cazul cînd ar fi fost important pentru cauză să se unească cu el, Ilici era gata s-o facă. Chiar dacă Aleksinski tulbura în mod violent ședințele grupului, chiar dacă provoca scandaluri, Ilici s-a bucurat sincer cînd acesta a înțeles că trebuie să colaboreze fără rezerve la „Pravda", să lupte împotriva lichidatorilor, să apere partidul. Se pot da zeci de asemenea exemple. Dacă un adversar îl ataca pe Ilici, acesta fierbea, lupta din răsputeri apărîndu-și punctul de vedere, dar cînd se puneau sarcini noi și se constata că se poate lucra cu adversarul respec-

tiv, Ilici ştia să se apropie de adversarul de ieri ca de un tovarăş. Şi, pentru a proceda astfel, el nu trebuia să-şi calce pe inimă. Tocmai în aceasta consta uriaşa forţă a lui Ilici. Cu toată prudenţa sa principială, el era un mare optimist în privinţa oamenilor. Citeodată greşea, dar în general acest optimism era foarte folositor cauzei. Dacă nu se ajungea însă la o înţelegere principială, nu putea fi vorba nici de împăcare.

Ilici spunea într-o scrisoare adresată lui Gorki : „Sînt gata să împărtăşesc din toată inima bucuria d-tale în legătură cu întoarcerea vperediştilor, *dacă... dacă* se va dovedi justă presupunerea d-tale că «machismul, zidirea de dumnezeu şi toate chestiile astea s-au demonetizat pentru totdeauna», aşa cum scrii d-ta. Dacă este aşa, dacă vperediştii au înţeles acest lucru sau îl înţeleg acum, mă asociez din toată inima la bucuria d-tale în legătură cu întoarcerea lor. Subliniez însă : *«dacă»*, deoarece deocamdată asta este mai mult o dorinţă decît o realitate... Nu ştiu, *sînt* oare *în stare* Bogdanov, Bazarov, Volski (care e semianarhist), Lunacearski, Aleksinski *să tragă învăţăminte* din amara experienţă a anilor 1908–1911 ? Au înţeles ei oare că *marxismul* e un lucru mai serios, mai profund decît li s-a părut lor, că nu-ţi poţi bate joc de el, aşa cum a făcut Aleksinski, ori să-l tratezi ca pe ceva mort, cum au făcut ceilalţi ? *Dacă* au înţeles, îi felicit călduros, şi toate fricţiunile de ordin personal (pe care le provoacă în mod inevitabil o luptă îndîrjită) vor fi uitate pe dată. Dar dacă n-au înţeles, dacă n-au tras învăţăminte, atunci să ne fie cu iertare : drujba-i drujbă şi slujba-i slujbă. Împotriva încercărilor de a denigra marxismul sau de a aduce confuzie în politica partidului muncitoresc vom duce o luptă pe viaţă şi pe moarte.

Sînt *foarte* bucuros că s-a găsit o *cale* pentru reîntoarcerea treptată a vperediştilor, şi anume prin intermediul «Pravdei», care nu i-a atacat în mod direct. Sînt foarte bucuros. Dar tocmai pentru a realiza o apropiere *trainică* trebuie să păşim spre ea lent, cu *prudenţă*. Aşa i-am scris şi «Pravdei». În această direcţie trebuie să-şi îndrepte eforturile şi cei care doresc unificarea vperediştilor cu noi : o *revenire* prudentă, şi verificată prin experienţă, a vperediştilor *de la* machism, de la otzovism, de la zidirea de dumnezeu poate să aibă urmări foarte importante. Cea mai mică imprudenţă şi o «recidivă a bolii machiste, otzoviste etc.» ar face ca lupta să izbucnească cu şi mai mare înverşunare... N-am citit noua carte a lui Bogdanov «Filozofia expe-

rienței vii» : probabil același machism, drapat într-un veșmînt nou..." [1].

Cînd citești acum aceste rînduri, îți revine în minte întreaga luptă împotriva vperediștilor din perioada de cea mai cumplită derută dintre anii 1908 și 1911. După ce acea perioadă a rămas în urmă, atunci cînd Ilici era preocupat în întregime de activitatea din Rusia, cînd era absorbit de avîntul în continuă creștere, el vorbea cu mai mult calm despre vperediști, numai că nu prea credea sau, mai bine zis, nu credea de loc că Aleksinski este în stare să învețe din experiența vieții și că Bogdanov va înceta să fie machist. Temerile lui Ilici s-au adeverit. Curînd a izbucnit un conflict acut cu Bogdanov : sub pretextul explicării populare a cuvîntului „ideologie", el a încercat să strecoare în „Pravda" filozofia sa. Pînă la urmă Bogdanov a încetat să mai figureze printre colaboratorii „Pravdei".

În timpul cît a stat la Cracovia, Vladimir Ilici începuse să se preocupe direct de construcția socialistă. Firește, în principiu vorbind, căci pe atunci nu era clară nici măcar calea pe care o va urma revoluția socialistă în Rusia ; și totuși, fără perioada semiemigrației de la Cracovia, cînd conducerea luptei politice a fracțiunii din Dumă punea pe tapet toate problemele vieții economice și culturale în modul cel mai concret, ar fi fost greu îndată după Revoluția din Octombrie să prinzi dintr-o dată toate verigile necesare ale construcției sovietice. Perioada de la Cracovia a fost un fel de „grupă zero" (clasă preparatoare) a construcției socialiste. Desigur, în acea perioadă, aceste probleme erau doar schițate, însă schițate în mod atît de concret, încît își păstrează importanța pînă în zilele noastre.

În acea perioadă, Vladimir Ilici a acordat foarte multă atenție problemelor culturii. La sfîrșitul lunii decembrie au avut loc la Petersburg arestări și percheziții în rîndurile elevilor de la liceul Vitmer. Acest liceu nu semăna, desigur, cu celelalte. Directoarea liceului și soțul ei activaseră intens în ultimul deceniu al secolului trecut în primele cercuri marxiste, iar în 1905–1907 făcuseră diferite servicii bolșevicilor. La liceul Vitmer nimeni nu interzicea elevilor să se ocupe de politică, să organizeze cercuri etc. De aceea și luase măsuri poliția împotriva acestui liceu. În legătură cu arestarea elevilor s-a făcut o interpelare în

[1] *V. I. Lenin*, Opere, vol. 35, E.S.P.L.P. 1958, pag. 48–49. – *Nota red.*

Dumă. Ministrul Kasso a dat explicații care, cu majoritate de voturi, au fost declarate nesatisfăcătoare.

În paragraful 10 al articolului „O discordanță crescîndă", scris pentru numerele 3 și 4 din 1913 ale revistei „Prosveșcenie", în care menționează că Duma de stat și-a exprimat în legătură cu arestarea elevilor de la liceul Vitmer neîncrederea față de Kasso, ministrul învățămîntului public, Vladimir Ilici scrie că poporul nu trebuie să știe numai acest lucru. „Poporul și democrația trebuie să cunoască *motivele* neîncrederii, pentru a putea *înțelege* cauzele unui fenomen considerat anormal în politică și pentru a putea găsi *ieșirea* spre o situație normală" [1]. Și Ilici analizează formulele de trecere la ordinea de zi prezentate de diferite partide. Analizînd formula de trecere propusă de social-democrați, Vladimir Ilici scrie :

„Cu greu ar putea fi considerată ireproșabilă și această formulă. Nu putem să nu dorim ca expunerea unor asemenea formule să fie mai populară și mai amănunțită, nu putem să nu regretăm omisiunea de a sublinia dreptul fiecăruia de a se ocupa de politică etc. etc.

Critica făcută de noi *tuturor formulelor* nu privește cîtuși de puțin amănuntele redactării, ci exclusiv *ideile politice fundamentale* ale autorilor. Democratul ar fi trebuit să spună lucrul principal : cercurile și convorbirile sînt *firești și îmbucurătoare*. Acesta este esențialul. Orice condamnare a atragerii în politică, chiar a atragerii «timpurii», este ipocrizie și obscurantism. Democratul ar fi trebuit să ridice dezbaterea la un nivel superior, *de la* problema «întregului guvern» *la* problema orînduirii de stat. Democratul ar fi trebuit să releve «legătura indisolubilă», în primul rînd, cu «dominația ohranei», iar în al doilea rînd cu dominația clasei marilor moșieri de tip feudal în viața economică" [2]. Așa ne învață Vladimir Ilici să legăm problemele concrete ale culturii de marile probleme politice.

Vorbind despre cultură, Ilici a subliniat întotdeauna legătura dintre cultură și orînduirea politică și economică generală. Ridicîndu-se cu hotărîre împotriva lozincii autonomiei național-culturale, Ilici a scris : „Atîta timp cît diferite națiuni trăiesc în cadrul aceluiași stat, aceste națiuni sînt legate între ele prin milioane și miliarde de fire cu caracter economic, juridic și social.

[1] *V. I. Lenin*, Opere, vol. 18, E.S.P.L.P. 1957, pag. 570. – *Nota red.*
[2] Op. cit., pag. 574–575.

Cum ar putea fi smuls învățămîntul din rețeaua acestor legături? Poate fi el «scos din atribuția» statului, cum glăsuiește formularea bundistă, clasică prin sublinierea pregnantă a unei absurdități ? Din faptul că economicul unește strîns între ele națiunile care locuiesc în cadrul aceluiași stat rezultă că încercarea de a le separa odată pentru totdeauna în domeniul problemelor «culturale», și mai ales ale învățămîntului, este absurdă și reacționară. Dimpotrivă, trebuie să urmărim *unirea* națiunilor în domeniul învățămîntului, pentru a pregăti în școală ceea ce se înfăptuiește în viață. În momentul de față constatăm că există o stare de inegalitate în drepturi între națiuni și deosebiri în ceea ce privește nivelul dezvoltării lor ; în asemenea condiții, împărțirea învățămîntului pe naționalități ar însemna *de fapt o înrăutățire* inevitabilă pentru națiunile mai înapoiate. În America, în statele din sud, odinioară sclavagiste, există pentru copiii negrilor școli speciale, în timp ce în nord negrii învață împreună cu albii" [1].

În februarie 1913 Vladimir Ilici a scris un articol special pe această temă, intitulat „Rușii și negrii", în care căuta să arate că lipsa de cultură, înapoierea culturală a unei naționalități influențează cultura altei naționalități, că înapoierea culturală a unei clase își pune pecetea asupra culturii întregii țări.

Deosebit de interesant este ceea ce spunea pe atunci Vladimir Ilici despre politica proletară în problema învățămîntului. Ridicîndu-se împotriva autonomiei național-culturale, a „scoaterii învățămîntului din competența statului", el scria : „Interesele democrației în general și interesele clasei muncitoare în special cer exact contrarul : trebuie să luptăm pentru *contopirea* copiilor de *toate* naționalitățile în școlile *unice* ale localității respective ; trebuie ca în problema școlii, muncitorii de toate naționalitățile să ducă *laolaltă* politica proletară, pe care deputatul muncitorilor din Vladimir, Samoilov, a expus-o atît de bine în numele fracțiunii muncitorești social-democrate ruse din Duma de stat" [2]. Samoilov a cerut separarea bisericii de stat și a școlii de biserică, a cerut completa laicizare a școlii. Vladimir Ilici spunea de asemenea că studierea de către elevii aparținînd minorităților naționale a culturii acestor minorități va putea fi ușor organizată în condițiile unei democrații adevărate, în

[1] *V. I. Lenin*, Opere, vol. 19, E.S.P.L.P. 1957, pag. 498–499. – *Nota red.*
[2] Op. cit., pag. 528.

cazul cînd vor fi complet înlăturate din școală birocratismul și „peredonovismul" [1].

În vara anului 1913, Ilici a scris pentru tov. Badaev proiectul unei cuvîntări, „Cu privire la politica ministerului învățămîntului public", pe care acesta urma s-o țină în Dumă. Badaev a început s-o rostească, dar a fost întrerupt de președinte, care i-a retras cuvîntul.

În acest proiect Ilici cita o serie de cifre, care zugrăveau îngrozitoarea înapoiere culturală a țării, arătau ce fonduri infime sînt alocate pentru învățămîntul public, demonstrau că politica guvernului țarist împiedică accesul la învățătură a nouă zecimi din populație. În acest proiect Ilici a scris despre „cea mai deșănțată, cea mai nerușinată și mai dezgustătoare samavolnicie în comportarea guvernului față de învățători". El a făcut aici din nou comparație cu America. În America, numărul neștiutorilor de carte este de 11%, în rîndurile negrilor el fiind de 44%. „Și totuși, în ceea ce privește «învățămîntul public», negrii americani stau *de peste două ori* mai bine decît țăranii ruși" [2]. În 1900, în rîndurile negrilor erau mai mulți știutori de carte decît printre țăranii ruși datorită faptului că, cu o jumătate de veac în urmă, poporul american zdrobise definitiv pe sclavagiștii americani. Poporul rus ar trebui și el să alunge guvernul pentru a deveni un popor știutor de carte, cult.

Într-o cuvîntare scrisă pentru tov. Șagov, Ilici spunea că numai trecerea pămînturilor moșierești în mîinile țăranilor poate ajuta Rusia să devină o țară fără analfabeți. În articolul „Ce se poate face pentru cultura poporului", scris în aceeași perioadă, Ilici descria amănunțit cum este organizată rețeaua de biblioteci în America și opina că tot așa trebuie organizată și la noi. În luna iunie, el a scris articolul „Clasa muncitoare și neomalthusianismul", în care spunea : „Noi luptăm mai bine decît părinții noștri. Copiii noștri vor lupta și mai bine, și *vor învinge*.

Clasa muncitoare nu piere, ci crește, se întărește, se maturizează, își strînge rîndurile, se luminează și se călește în luptă. Noi sîntem pesimiști în ceea ce privește feudalismul, capitalismul și mica producție, dar sîntem optimiști înflăcărați în ceea

[1] Peredonov, profesor de liceu, personaj din romanul lui Sologub „Spiridușul", este un filistin pînă în măduva oaselor, un om vulgar și mîrșav, slugarnic, de o răutate meschină, care profită de orice ocazie pentru a face rău, un birocrat și un tiran. – *N. K.*
[2] *V. I. Lenin*, Opere, vol. 19, E.S.P.L.P. 1957, pag. 124. – *Nota red.*

ce privește mișcarea muncitorească și țelurile ei. Noi punem de pe acum temelia noului edificiu, iar copiii noștri îl vor termina" [1].

Ilici a atras atenția nu numai asupra problemelor construcției culturale, ci și asupra unei serii întregi de alte probleme avînd importanță practică în opera de construire a socialismului.

Perioada petrecută la Cracovia se caracterizează tocmai prin articole ca „Una dintre marile victorii ale tehnicii", în care Vladimir Ilici compară rolul marilor invenții în capitalism și în socialism. În capitalism, invențiile duc la îmbogățirea unui mănunchi de milionari, în timp ce pentru muncitori ele înseamnă înrăutățirea situației lor generale, creșterea șomajului. „În orînduirea socialistă, aplicarea metodei lui Ramsay, «eliberînd» munca a milioane de mineri etc., va permite să se reducă dintr-o dată ziua de lucru *pentru toți* muncitorii de la 8 ore, să zicem, la 7 ore, dacă nu și la mai puțin. «Electrificarea» tuturor fabricilor și căilor ferate va crea condiții de muncă mai igienice, va face ca milioane de muncitori să scape de fum, praf și murdărie, va grăbi transformarea atelierelor respingătoare și murdare în laboratoare curate, luminoase, demne de om. Luminatul electric și încălzitul electric al fiecărei case va scuti milioane de «sclave casnice» de necesitatea de a-și pierde trei sferturi din viață într-o bucătărie infectă.

Tehnica capitalistă *depășește*, pe zi ce trece, tot mai mult condițiile sociale care condamnă pe oamenii muncii la robia salariată" [2]. Ilici se gîndea încă acum 18 ani la „electrificare", la ziua de lucru de 7 ore, la fabrici-bucătării, la eliberarea femeilor.

Articolul „O ramură industrială «la modă»" arată că încă acum 18 ani Ilici s-a gîndit la importanța dezvoltării industriei de automobile în socialism. În articolul „Fierul în gospodăria țărănească", Ilici numea fierul „temelia de fier a culturii în țară". „Sîntem mari meșteri și mari amatori de palavrageli pe tema culturii, dezvoltării forțelor de producție, ridicării gospodăriei țărănești etc. Dar cînd vine vorba de înlăturarea bolovanului care împiedică «ridicarea» milioanelor de țărani sărăciți, oprimați, înfometați, desculți, înapoiați, milionarilor noștri li se lipește limba de cerul gurii...

[1] Op. cit., pag. 225–226.
[2] Op. cit., pag. 42.

Milionarii industriei noastre preferă să împartă cu alde Purișkevici privilegiile lor medievale și să jinduiască după salvarea «patriei» de anticivilizația medievală..." [1]

Deosebit de interesant este articolul lui Ilici „Ideile capitalului progresist". În acest articol el analizează ideile negustorului milionar american Filena, care încerca să convingă masele că patronii trebuie să devină conducătorii lor, deoarece ei încep să înțeleagă din ce în ce mai bine că interesele lor nu pot fi separate de ale maselor. Crește democrația, crește forța maselor, crește costul vieții. Parlamentarismul și presa cotidiană, difuzată în milioane de exemplare, informează din ce în ce mai amănunțit masele poporului. A prosti masele, a le convinge că nu există contradicție de interese între muncă și capital, a accepta în acest scop unele cheltuieli (participarea funcționarilor și a muncitorilor calificați la profituri) – iată ideile capitalului „progresist." După ce analizează esența acestor idei, Ilici exclamă : „Nu cumva sînteți ferm convins, stimabile domn Filena, că muncitorii din lumea întreagă sînt de-a binelea niște prostănaci ?" [2]

Aceste articole, scrise în urmă cu 18 ani, arată ce probleme l-au preocupat atunci pe Ilici pe planul construcției, fapt care a făcut ca mai tîrziu, după instaurarea puterii sovietice, ele să-i fie deja cunoscute ; și nu mai era necesar decît să se traducă în viață ceea ce fusese chibzuit din timp.

Încă în toamna anului 1912 am făcut cunoștință cu Nikolai Ivanovici Buharin. În afară de Bagoțki, cu care ne întîlneam des, pe la noi venea la început polonezul Kasimir Czapinski, care lucra la ziarul „Naprzód" („Înainte") din Cracovia. Czapinski ne vorbise mult de celebra stațiune balneară Zakopane din apropierea Cracoviei, ne-a lăudat munții minunați, frumusețea de nedescris a naturii și, printre altele, ne-a spus că acolo locuiește un social-democrat Orlov, care pictează foarte frumos peisaje înfățișînd munții de la Zakopane. Curînd după ce ne-am mutat din Zwierzyniec în oraș, am văzut, uitîndu-mă pe fereastră, că se îndreaptă spre casa noastră un tînăr avînd pe umăr un imens sac de pînză. Era Orlov (Buharin). El a stat atunci mult de vorbă cu Ilici. Buharin locuia la Viena. De atunci am stabilit legături strînse cu grupul de acolo. Tot la Viena locuiau și soții Troianovski. Cînd l-am întrebat pe Nikolai Ivanovici

[1] Op. cit., pag. 300, 302.
[2] Op. cit., pag. 265.

de desenele sale, a scos din sacul său de pînză o serie de reproduceri excelente după tablouri ale unor pictori germani. Le-am admirat îndelung. Erau lucrări de Böcklin şi de alţi pictori. Lui Vladimir Ilici îi plăcea mult pictura. Îmi amintesc cît de mirată am fost cînd Vladimir Ilici a venit o dată de la Vorovski cu un teanc întreg de monografii ilustrate despre diverşi pictori şi a început să stea serile tîrziu citind şi privind reproducerile anexate.

La Cracovia veneau acum mulţi tovarăşi. Cei care plecau în Rusia treceau pe la noi pentru a se înţelege în privinţa muncii pe care urmau s-o desfăşoare. La un moment dat a stat la noi vreo două săptămîni Nikolai Nikolaevici Iakovlev, fratele Varvarei Nikolaevna. El se ducea la Moscova pentru a organiza editarea ziarului bolşevic „Naş Puti". Era un bolşevic ferm, de nădejde. Ilici a stat foarte mult de vorbă cu el. Nikolai Nikolaevici şi-a îndeplinit sarcina, dar curînd după aceea ziarul a fost suspendat, iar el – arestat. Nici nu era de mirare, pentru că la organizarea ziarului „Naş Puti" şi-a dat „ajutorul" Malinovski, deputat de Moscova. Malinovski povestea mult despre călătoriile sale prin gubernia Moscova, despre adunările muncitoreşti pe care le organiza. Îmi amintesc cum ne-a spus că la o adunare a asistat un sergent de stradă care a ascultat cu multă atenţie şi apoi a căutat să fie cît mai serviabil. Povestind această întîmplare, Malinovski rîdea. Îi plăcea să vorbească mult despre persoana sa. Printre altele, a povestit şi cum s-a înrolat ca voluntar în timpul războiului ruso-japonez. În perioada mobilizării, pe stradă, a avut loc o demonstraţie. El n-a rezistat şi a rostit o cuvîntare de la fereastră, fapt pentru care a fost arestat. Apoi un colonel i-a spus că, dacă nu va pleca voluntar în război, îi vor putrezi oasele în închisoare şi în batalioanele disciplinare. N-a avut, aşadar, încotro, susţinea el. Povestea, de asemenea, că soţia sa era credincioasă şi că atunci cînd a aflat că el este ateu, a fost cît pe-aci să-şi pună capăt zilelor, că şi astăzi mai are crize de nervi. Povestirile lui Malinovski erau cam ciudate. Cuprindeau, fără îndoială, şi un sîmbure de adevăr, era clar că istoriseşte lucruri trăite, dar nu spunea totul, omitea amănunte esenţiale şi multe lucruri le denatura.

Mai tîrziu mi-am spus că toată povestea din perioada mobilizării a fost poate adevărată şi că tocmai datorită ei, cînd s-a întors de pe front, a fost pus în faţa alternativei : ori devine agent provocator, ori e arestat. Soţia lui era într-adevăr foarte

bolnavă de nervi, încercase să se sinucidă, dar cauza putea să fi fost cu totul alta, şi anume faptul că-l bănuia că e un provocator. În orice caz, în relatările lui Malinovski minciuna se împletea cu adevărul, şi aceasta făcea ca toate povestirile sale să pară verosimile. La început nimănui nu i-a trecut prin minte că Malinovski ar putea fi un provocator.

În afară de Malinovski, guvernul reuşise să strecoare încă un provocator chiar în redacţia „Pravdei", şi anume pe Cernomazov. Acesta locuia la Paris şi, în drum spre Rusia, s-a oprit şi el la noi, la Cracovia ; se ducea să lucreze la „Pravda". Cernomazov nu ne-a plăcut şi nu i-am propus nici măcar să înnopteze la noi, astfel încît a fost nevoit să se plimbe toată noaptea pe străzi. Ilici atribuia „Pravdei" o importanţă uriaşă, trimitea aproape zilnic articole, calcula cu grijă ce fonduri s-au strîns pentru „Pravda" şi unde anume, cîte articole s-au scris pe diferite teme etc. Se bucura extrem de mult cînd în „Pravda" apăreau articole reuşite, cînd ziarul se orienta just. Într-o zi, pe la sfîrşitul anului 1913, Ilici a cerut redacţiei ziarului „Pravda" listele cu numele abonaţilor, şi vreo două săptămîni am stat în fiecare seară şi am tăiat cu mama foile, grupînd abonaţii pe localităţi. Nouă zecimi dintre abonaţi erau muncitori. Cînd observam că într-un tîrguşor sînt mulţi abonaţi, mă interesam şi aflam că acolo se află o uzină mare, a cărei existenţă nici măcar n-o bănuiam. Am obţinut astfel o hartă extrem de interesantă a difuzării „Pravdei". Ea n-a fost publicată, probabil că Cernomazov a aruncat-o la coş. Lui Ilici însă i-a plăcut foarte mult. Se întîmplau şi lucruri mai grave : uneori – ce-i drept, rar – dispăreau fără urmă şi articole ale lui Ilici. Alteori articolele sale nu se publicau imediat. Atunci Ilici se enerva, trimitea redacţiei scrisori mînioase, dar fără prea mare rezultat.

În afară de cei care plecau în Rusia, mai veneau la Cracovia şi tovarăşi din Rusia ca să se sfătuiască în diferite probleme. Mi-amintesc de vizita pe care ne-a făcut-o Nikolai Vasilievici Krîlenko, curînd după ce fusese la el Inessa. Krîlenko venise pentru a stabili relaţii mai strînse. Ilici s-a bucurat mult cînd l-a văzut. În vara anului 1913 au venit Gnevici şi Danski pentru a se înţelege în privinţa editării unei publicaţii, intitulate „Probleme de asigurare" în editura „Priboi". Ilici acorda o deosebită importanţă campaniei legate de problema asigurărilor, considerînd că ea va întări legăturile cu masele.

Pe la jumătatea lunii februarie 1913 s-a ținut la Cracovia o consfătuire a membrilor C.C. ; au participat deputații noștri, precum și Stalin. Ilici îl cunoștea pe Stalin de la Conferința din Tammerfors, de la congresele din Stockholm și Londra. De data aceasta Ilici a discutat mult cu Stalin despre problema națională și a fost bucuros că a întîlnit un om care se interesează serios de această problemă și care știe să se descurce în ea.

Înainte, Stalin stătuse vreo două luni la Viena ; studiase problema națională și făcuse cunoștință îndeaproape cu tovarășii noștri de acolo, cu Buharin, cu soții Troianovski. După consfătuire, Ilici i-a scris următoarele lui Gorki despre Stalin : „La noi se află un gruzin minunat care scrie pentru «Prosveșcenie» un articol amplu, folosind *toate* materialele austriece și altele" [1]. Ilici era pe atunci nervos din cauza atitudinii „Pravdei", care îl supăra și pe Stalin. Au discutat cum să organizeze lucrurile. La această consfătuire mi se pare că fusese invitat și tov. Troianovski. S-a vorbit despre revista „Prosveșcenie" ; Vladimir Ilici își punea mari speranțe în soții Troianovski. Elena Fedorovna Troianovskaia (Rozmirovici) se pregătea tocmai să plece în Rusia. S-a stabilit că este necesar ca „Pravda" să publice și o serie întreagă de broșuri. Se făceau planuri mari.

Cu puțin înainte ne venise de acasă un colet cu pescărie de tot felul : somon, icre, batog. Am luat cu această ocazie cartea de bucate de la mama și am făcut niște plăcinte. Vladimir Ilici, căruia îi plăcea să-și trateze tovarășii cu mîncăruri cît mai gustoase și mai sățioase, era extrem de mulțumit. După ce s-a întors în Rusia, Stalin a fost arestat la 22 februarie, la Petersburg.

Cînd nu veneau tovarăși să ne viziteze, viața noastră la Cracovia era destul de monotonă. „Trăim ca la Șușa – îi scriam mamei lui Vladimir Ilici –, mereu în așteptarea poștei. Pînă la ora 11 ne străduim să ne petrecem cumva timpul, la 11 trece prima cursă poștală, iar apoi stăm și așteptăm să se facă ora 6, cînd trece a doua cursă" [2]. Vladimir Ilici nu se prea împăca cu bibliotecile din Cracovia. Începuse să patineze, dar în acel an primăvara a fost timpurie. În preajma paștelui ne-am dus împreună în „Volski Las". În general, la Cracovia primăvara era minunată. În acel început de primăvară era o plăcere să te plimbi în pădure, tufele se acoperiseră cu flori galbene, mugurii arborilor erau umflați de sevă. Primăvara ne îmbăta. Dar la întoarcere drumul parcă nu se mai termina. Ca să ajungem acasă, trebuia să străbatem tot orașul, tramvaiele nu circulau pentru că era sîmbăta paștelui, iar eu nu mă mai puteam ține pe picioare. În timpul iernii din 1913 fusesem bolnavă, n-o duceam bine cu inima, îmi tremurau mîinile și mai ales simțeam un fel de slăbiciune în tot corpul. Ilici a insistat să mă duc la doctor. Acesta a spus că sînt grav bolnavă, că mi-au slăbit nervii, că inima lasă de dorit, că sufăr de basedow și trebuie să plec în munți, la Zakopane. Am povestit acasă ce a spus doctorul. Soția unui cizmar care venea pe la noi să facă focul și cumpărăturile s-a revoltat : „Dv. sînteți nervoasă ? Sînt nervoase cucoanele care aruncă cu farfuriile !" Eu nu aruncam cu farfuriile, dar nici nu prea puteam să lucrez în starea în care mă aflam.

Pe timpul verii am plecat împreună cu soții Zinoviev și Bagoțki, cu vestitul lor ciine Julik la Poronin, localitate situată la 7 km de Zakopane. La Zakopane era foarte multă lume, și viața era prea scumpă, pe cînd la Poronin totul era mai simplu și mai ieftin. Am închiriat o vilă mare. Localitatea se afla la o altitudine de 700 de metri, în regiunea premontană a Tatrei. Aerul era minunat, deși în permanență era ceață și de obicei ploua mărunt. Cînd se făcea frumos, însă, se deschidea o priveliște încîntătoare spre munți. Ne urcam pe un platou de lîngă vila noastră și priveam culmile înzăpezite ale Munților Tatra. Cît de frumoase erau ! Uneori, Ilici pleca cu Bagoțki la Zakopane și împreună cu tovarășii noștri de acolo (de pildă Wigelew) făcea excursii mai lungi pe munte. Lui Ilici îi plăcea foarte mult să facă excursii. Mie vilegiatura la munte nu prea mi-a ajutat. Mă simțeam din ce în ce mai prost și, după ce s-a sfătuit cu Bagoțki (care era medic neuropatolog), Ilici a insistat să plecăm la Berna ca să mă opereze Kocher. Am plecat pe la mijlocul lunii iunie și pe drum ne-am oprit la Viena, am trecut și pe la Buharin. Nadejda Mihailovna, soția lui Buharin, era bolnavă, și Nikolai Ivanovici se ocupa de gospodărie ; punea în supă zahăr în loc de sare și discuta însuflețit cu Ilici probleme care-l interesau pe acesta, povestea despre tovarășii din Viena. Am vizitat pe cîțiva dintre ei, am hoinărit prin oraș. Viena are multă culoare locală – e într-adevăr o capitală mare – și ne-a plăcut foarte mult după Cracovia. La Berna ne-au luat sub aripa lor ocrotitoare soții Șklovski, care s-au ocupat mult de noi. Locuiam singuri într-o casă cu grădină. Ilici glumea cu fetițele, o tachina pe Jeniurka,

[1] *V. I. Lenin,* Opere, vol. 35, E.S.P.L.P. 1958, pag. 66–67. – *Nota red.*
[2] *V. I. Lenin,* Opere, vol. 37, Editura politică, 1958, pag. 569. – *Nota red.*

Eu am zăcut aproape trei săptămîni la spital ; jumătate de zi Ilici stătea cu mine, iar în restul timpului se ducea la biblioteci. Citea mult, făcea extrase în problemele ce-l interesau. A răsfoit chiar şi o serie întreagă de cărţi medicale despre boala lui Basedow. Cît timp am stat la spital, Ilici a ţinut referate în problema naţională la Zürich, Geneva şi Lausanne. A prezentat un referat pe această temă şi la Berna. Aici, după ieşirea mea din spital, a avut loc o conferinţă a grupurilor din străinătate la care s-a discutat situaţia din partid. După operaţie ar fi trebuit să mai stau două săptămîni mai mult culcată, într-o localitate muntoasă, la Beatenberg, unde mă trimisese Kocher, dar ni s-a comunicat din Poronin că ne aşteaptă multe chestiuni urgente. În urma unei telegrame a lui Zinoviev am pornit înapoi, spre Cracovia.

Pe drum ne-am oprit la München. Aici locuia Boris Knipovici, nepot al Unchiului (Lidia Mihailovna Knipovici), pe care îl cunoşteam de pe cînd era copil şi căruia îi povestisem cîndva basme. Uneori, Boriska, un băieţaş de patru ani, cu ochii albaştri, mi se aşeza pe genunchi, mă îmbrăţişa şi-mi poruncea : „Spune-mi te rog basmul cu soldatul de plumb". În 1905–1907 Boris fusese un organizator activ al cercurilor social-democrate din licee. În vara anului 1907, după Congresul de la Londra, Ilici a locuit la familia Knipovici, într-o vilă închiriată de ei la Styrs Udde, în Finlanda. Boris era pe atunci încă licean, dar deja se interesa de marxism, asculta cu atenţie tot ce spunea Ilici, ştia cît respect şi cîtă dragoste îi poartă lui Ilici Unchiul.

În 1911 Boris a fost arestat şi apoi expulzat în străinătate. A studiat la Universitatea din München. În 1912 a apărut prima sa lucrare „Contribuţii la problema diferenţierii ţărănimii ruse". El a trimis această lucrare lui Ilici. S-a păstrat scrisoarea lui Ilici către Boris, din care reies atenţia şi grija deosebită a acestuia faţă de tînărul autor. „Am citit cu multă plăcere cartea dumitale şi mă bucură nespus că te-ai apucat de o muncă importantă şi serioasă. Într-o asemenea muncă poţi să-ţi verifici, să-ţi aprofundezi şi să-ţi întăreşti pe deplin convingerile marxiste". În continuare, Ilici face cu foarte multă prudenţă unele observaţii şi dă cîteva indicaţii de ordin metodologic.

Recitind această scrisoare, mi-aduc aminte de atitudinea lui Ilici faţă de autorii lipsiţi de experienţă. El analiza esenţa, elementele fundamentale şi se gîndea cum să ajute la îndreptarea lipsurilor. Făcea acest lucru cu foarte multă grijă, astfel încît unii autori nici nu băgau de seamă că el caută să-i corijeze. Ilici

se pricepea extrem de bine să dea ajutor în muncă. De pildă, cînd voia să ceară cuiva să scrie un articol, dar nu era sigur dacă acesta îl va scrie aşa cum ar fi dorit el, începea întîi o discuţie amănunţită cu persoana respectivă pe această temă, îşi dezvolta ideile, trezea interesul interlocutorului, tatona posibilităţile acestuia şi apoi îi propunea : „Nu vrei să scrii un articol pe această temă ?". Şi autorul nici nu-şi dădea seama cît de mult îl ajutase convorbirea preliminară cu Ilici, nu observa cum foloseşte în articol cuvintele şi chiar întorsăturile de frază ale lui Ilici.

Am vrut să rămînem la München vreo două zile, ca să vedem în ce măsură s-a schimbat oraşul din 1902, cînd locuisem acolo, dar, pentru că ne grăbeam foarte mult, ne-am oprit numai cîteva ore – între două trenuri. Boris a venit cu soţia sa să ne întîmpine la gară. Am stat la restaurantul „Hofbräuhaus", vestit prin berea pe care o servea. Pe pereţi, pe cănile de bere, pretutindeni întîlneai literele „H.B." [1] („Narodnaia Volea" am spus eu rîzînd). La această „Narodnaia Volea" am petrecut toată seara împreună cu Borea. Ilici lăuda berea münchenezâ cu un aer de cunoscător şi de mare amator ; a discutat cu Boris despre diferenţierea ţărănimii şi ne-am adus aminte cu toţii de Unchiul – Lidia Mihailovna Knipovici –, care pe atunci era şi ea grav bolnavă de basedow. Ilici i-a scris pe loc o scrisoare, prin care căuta să o convingă să plece în străinătate şi să se opereze la Kocher. Am sosit la Poronin la începutul lunii august, mi se pare pe data de 6. Aici ne-a întîmpinat obişnuita ploaie. Lev Borisovici Kamenev ne-a comunicat o mulţime de noutăţi despre Rusia.

Pentru ziua de 9 august era fixată o consfătuire a membrilor Comitetului Central. „Pravda" fusese suspendată. Începuse să apară ziarul „Raboceaia Pravda", dar aproape fiecare număr era confiscat. Se dezlănţuise un val de greve – la Petersburg, Riga, Nikolaev, Baku.

Kamenev s-a mutat în aceeaşi casă cu noi, la etaj, şi seara, după cină, stătea tîrziu de vorbă cu Ilici în bucătăria noastră spaţioasă, discutînd ştirile care soseau din Rusia.

Erau în toi pregătirile pentru conferinţa de partid, aşa-numita „conferinţă de vară". Ea a avut loc la Poronin între 22 septembrie şi 1 octombrie. Au sosit la această conferinţă toţi deputaţii, în afară de Samoilov, doi electori din Moscova – Novojilov şi

[1] Literele latine majuscule H. B. corespund în alfabetul rusesc literelor N. V. – *Nota trad.*

Balaşov –, Rozmirovici din Kiev, Sima Dereabina din Ural, Şotman din Petersburg şi alţii. Din partea revistei „Prosveşcenie" au participat Troianovski, iar din partea polonezilor – Ganeţki, Domski şi alţi doi „rozlamovişti" (sub influenţa „rozlamoviştilor" se găseau atunci patru mari regiuni industriale – Varşovia, Lódź, Dombrova şi Kalisz).

Dintre deputaţi mi-aduc aminte numai de Malinovski. S-a discutat despre publicaţii – „Raboceaia Pravda", ziarul din Moscova, „Prosveşcenie", editura „Priboi" –, despre tactica ce trebuie adoptată la apropiatele congrese ale cooperaţiei şi ale funcţionarilor comerciali, despre sarcinile curente.

Pe la mijlocul lucrărilor conferinţei a sosit şi Inessa Armand. După ce fusese arestată în septembrie 1912, Inessa trăise cu acte false în condiţii foarte grele, care-i zdruncinaseră destul de serios sănătatea (avea simptome de tuberculoză), dar energia nu-i slăbise : manifesta şi mai multă pasiune faţă de toate problemele vieţii de partid. Sosirea ei ne-a bucurat foarte mult pe toţi cei din Cracovia.

În total la conferinţă au participat 22 de persoane. S-a hotărît să se pună problema convocării congresului partidului. De la Congresul al V-lea de la Londra trecuseră şase ani şi între timp se produseseră multe schimbări. Avîntul mişcării muncitoreşti impunea convocarea congresului. La conferinţă s-au discutat probleme privind mişcarea grevistă, pregătirea grevei politice generale ; s-a vorbit despre sarcinile agitaţiei şi despre editarea unei serii de broşuri de popularizare ; s-a arătat că este inadmisibil ca în munca de agitaţie să se ciuntească lozincile prin care se cereau republica democratică, confiscarea pămînturilor moşiereşti, ziua de lucru de 8 ore. S-a discutat cum să se desfăşoare activitatea în cadrul asociaţiilor legale, cum să acţioneze fracţiunea social-democrată în Dumă. Deosebit de importante au fost hotărîrile prin care se arăta că este necesar ca grupul bolşevic şi cel menşevic să se bucure de egalitate în drepturi în cadrul fracţiunii social-democrate şi că este inadmisibil ca „cei şapte" [1], care

[1] Fracţiunea social-democrată din Duma a IV-a de stat era alcătuită din 13 membri (şi unul cu vot consultativ – Jagiello, membru al Partidului Socialist Polonez), care reprezentau ambele fracţiuni ale partidului : bolşevicii („cei şase") şi menşevicii („cei şapte"). Deputaţii bolşevici erau exclusiv muncitori şi reprezentau masele largi ale proletariatului rus, în timp ce „cei şapte" reprezentau mai mult interesele micii burghezii şi ale intelectualităţii radicale. Profitînd de superioritatea lor numerică formală, menşevicii îşi impuneau rezo-

reprezentau numai părerile unei infime minorităţi a muncitorilor, să-şi poată impune bolşevicilor vederile datorită faptului că au un vot în plus. O altă rezoluţie importantă a fost adoptată în problema naţională. Ea oglindea în întregime concepţiile lui Vladimir Ilici în această problemă. Îmi amintesc discuţiile aprinse care s-au purtat în bucătăria noastră, îmi amintesc cu cîtă pasiune a fost dezbătută această problemă.

De data aceasta Malinovski era extrem de nervos, noaptea se îmbăta, plîngea şi spunea că nimeni n-are încredere în el. Îmi aduc aminte cît de revoltaţi au fost de purtarea lui electorii din Moscova – Balaşov şi Novojilov. Ei simţiseră ceva putred în explicaţiile pe care le dădea Malinovski şi aveau impresia că el joacă teatru.

După conferinţă am mai stat la Poronin vreo două săptămîni, ne-am plimbat mult, ne-am dus într-o zi la „Ciornîi Stav", un lac de munte de o rară frumuseţe, şi am mai făcut şi o altă excursie în munţi.

Toamna, tot grupul nostru din Cracovia s-a împrietenit foarte mult cu Inessa, care era o fiinţă extrem de optimistă şi înflăcărată. O cunoscusem pe Inessa încă la Paris, dar acolo era o colonie numeroasă, pe cînd la Cracovia tovarăşii formau un cerc restrîns. Inessa închiriase o cameră la aceeaşi gazdă la care stătea Kamenev. Mama mea s-a ataşat foarte mult de Inessa, care venea des pe la ea ca să stea de vorbă, să fumeze o ţigară. Cînd apărea Inessa, atmosfera devenea parcă mai plăcută, mai intimă.

Viaţa noastră, cu preocupările legate de problemele de partid, semăna mai mult cu o viaţă studenţească decît cu una de familie, şi pe toţi ne bucura mult prezenţa Inessei. În această perioadă ea mi-a povestit viaţa ei, mi-a vorbit despre copiii ei, mi-a arătat scrisorile lor şi din tot ce spunea răzbătea multă căldură. Ilici, Inessa şi cu mine ne plimbam mult. Zinoviev şi Kamenev ne porecliseră „partidul plimbăreţilor". Ne duceam la marginea oraşului, pe o pajişte (în limba poloneză pajişte se cheamă „blon"). De atunci Inessa şi-a ales chiar ca pseudonim numele de Blonina. Inessa era o bună muziciană şi ne-a convins pe toţi să mergem la concertele Beethoven ; ea însăşi interpreta bine multe

luţiile în toate chestiunile principiale în numele fracţiunii social-democrate. „Cei şase" au cerut să li se recunoască drepturi egale în rezolvarea tuturor problemelor privind activitatea din Dumă. Menşevicii au refuzat. „Cei şase" au părăsit atunci fracţiunea social-democrată unică şi au constituit „fracţiunea social-democrată rusă" independentă. – *N. K.*

bucăți de Beethoven. Lui Ilici îi plăcea îndeosebi „Patetica" și o ruga mereu să i-o cînte : era și el mare amator de muzică. Mai tîrziu, după revoluție, s-a dus odată la Țiurupa să asculte această sonată în execuția unui muzician celebru. Discutam mult despre literatură. „Ceea ce ne lipsește foarte mult aici este beletristica – îi scriam eu mamei lui Vladimir Ilici. – Volodea îi știe aproape pe dinafară pe Nadson și pe Nekrasov, iar un volum răzleț din «Anna Karenina» a fost citit de el de nu știu cîte ori. Cărțile noastre de beletristică (o parte infimă din ceea ce aveam la Petersburg) au rămas la Paris, iar aici n-ai de unde să-ți procuri o carte rusească. Uneori citim cu invidie anunțurile date de anticari care vînd Uspenski în 28 de volume, Pușkin în 10 volume etc. etc. Și Volodea a devenit, parcă dinadins, un mare «amator de beletristică». E și un naționalist fără pereche. Cu nimic nu-l poți atrage la o expoziție a pictorilor polonezi, în schimb – ca să dau un exemplu – a luat de la niște cunoscuți un catalog al Galeriei Treteakov, pe care aceștia îl aruncaseră și-l răsfoiește mereu, cu mare atenție" [1].

La început se proiecta ca Inessa să rămînă la Cracovia și să-și aducă aici copiii rămași în Rusia ; am mers chiar cu ea să căutăm casă, dar viața la Cracovia oferea posibilități foarte limitate, aducea puțin a deportare. La Cracovia Inessa n-avea cum să-și desfășoare energia, care în această perioadă era deosebit de clocotitoare. Ea a hotărît să viziteze mai întîi grupurile noastre din străinătate, să țină o serie de referate, iar apoi să se stabilească la Paris, unde să organizeze activitatea comitetului organizațiilor noastre din străinătate. Înainte de plecarea ei am discutat mult despre activitatea în rîndurile femeilor. Inessa stăruia cu înflăcărare să se desfășoare o vastă propagandă în rîndurile muncitoarelor, să se editeze la Petersburg o revistă pentru muncitoare și l-a determinat pe Ilici să-i scrie Annei Ilinicina că este necesar să se scoată o asemenea revistă. Și într-adevăr, puțin timp după aceea revista a început să apară. Ulterior Inessa a făcut foarte mult pentru intensificarea muncii în rîndurile muncitoarelor, consacrînd multă energie acestei acțiuni.

În ianuarie 1914 Malinovski a sosit la Cracovia și apoi a plecat împreună cu Vladimir Ilici la Paris, iar de acolo la Bruxelles, pentru a lua parte la Congresul al IV-lea al social-democrației din Letonia, care își începuse lucrările la 13 ianuarie.

[1] *V. I. Lenin*, Opere, vol. 37, Editura politică, 1958, pag. 463–464. – *Nota red.*

La Paris, Malinovski a prezentat un raport foarte reușit, după cum a povestit Ilici, despre activitatea fracțiunii din Dumă. Ilici a prezentat în cadrul unei adunări deschise un amplu raport în problema națională, a vorbit la un miting consacrat zilei de 9 ianuarie, iar în fața grupului bolșevicilor de la Paris a ținut o cuvîntare în legătură cu intenția Biroului Socialist Internațional de a se amesteca în treburile rușilor pentru a-i concilia și în legătură cu discursul rostit de Kautsky la consfătuirea din decembrie a Biroului Internațional, în care a susținut că partidul social-democrat din Rusia n-ar mai exista. Amestecul Biroului Socialist Internațional în problemele rusești îl îngrijora foarte mult pe Ilici, care își dădea seama că această acțiune a biroului nu ar putea decît să frîneze dezvoltarea tot mai puternică a influenței bolșevicilor în Rusia. Ilici i-a înaintat lui Huysmans un raport asupra situației din sînul partidului. La Congresul al IV-lea al social-democraților din Letonia au învins bolșevicii. La acest congres au participat tov. Berzin, Latis, Gherman, precum și o serie de alți bolșevici letoni. Ilici a prezentat la congres un raport prin care îi îndemna pe letoni să se alăture Comitetului Central. Într-o scrisoare către mama sa, Vladimir Ilici povestea că această călătorie la Paris l-a înviorat.

„Pentru cei cu mijloace modeste Parisul este un oraș foarte puțin convenabil și foarte obositor. Dar nu există un oraș mai vesel și mai potrivit pentru o vizită scurtă sau pentru o plimbare. M-am dezmorțit destul de bine" [1].

Iarna, curînd după întoarcerea lui Vladimir Ilici de la Paris, s-a hotărît trimiterea lui Kamenev în Rusia ca să conducă „Pravda" și activitatea fracțiunii din Dumă. Atît ziarul cît și fracțiunea aveau nevoie de ajutor. Pe Kamenev au venit să-l ia soția sa cu băiețelul lor.

Băiețelul lui Kamenev și Stiopa, fiul lui Zinoviev, discutau cu toată seriozitatea dacă Petersburgul este un oraș sau e tot Rusia. Au început să se pregătească de plecare. Am mers cu toții la gară să-i conducem. Era o seară rece de iarnă, s-a vorbit puțin, numai băiețelul lui Kamenev sporovăia fără întrerupere. Toată lumea era îngîndurată. Fiecare se întreba cît timp va reuși Kamenev să se mențină în libertate ? Cînd ne vom mai întîlni ? Vom pleca oare și noi vreodată în Rusia ? Fiecare visa în taină să plece în Rusia, se simțea atras de ea în mod irezistibil.

[1] Op. cit., pag. 472.

Eu visam noaptea bariera Nevski. Evitam să vorbim despre asta, dar toți eram stăpîniți de același gînd.

La 8 martie 1914 a apărut la Petersburg primul număr al revistei populare „Rabotnița". Un exemplar costa patru copeici. Comitetul din Petersburg a scos manifeste consacrate Zilei femeii. Pentru revista „Rabotnița" scriau din Paris Inessa și Stal, iar din Cracovia – Lilina și cu mine. Au apărut șapte numere ale revistei. În numărul 8 urmau să fie publicate articole consacrate apropiatului Congres socialist al femeilor, care trebuia să aibă loc la Viena, dar acest număr nu a mai apărut, deoarece a izbucnit războiul.

Ne gîndeam să organizăm congresul partidului în timpul Congresului internațional, care urma să se țină în august la Viena. Speram că o parte din tovarășii vor putea să treacă granița în mod legal. Apoi se intenționa să se organizeze cu ajutorul muncitorilor tipografi din Cracovia o trecere în masă a frontierei sub forma unei excursii.

În luna mai ne-am mutat din nou la Poronin.

La Petersburg au fost mobilizați pentru campania de pregătire a congresului Kiselev, Glebov-Avilov și Ania Nikiforova. Ei au venit la Poronin ca să se înțeleagă cu Ilici asupra tuturor amănuntelor. În prima zi am stat mult pe un deluşor din apropierea „vilei" noastre, ascultînd vești despre desfășurarea activității în Rusia. Tovarășii erau tineri, plini de energie și i-au plăcut foarte mult lui Ilici. Glebov-Avilov fusese odinioară unul din cursanții școlii din Bologna, iar acum era un leninist ferm. Ilici i-a sfătuit să facă o excursie în munți. El nu se simțea prea bine, și de aceea oaspeții s-au dus singuri. La întoarcere ne-au povestit rîzînd pe unde au fost (urcaseră pe un vîrf foarte abrupt), cum i-au stingherit rucsacurile pe care le purtau pe rînd. Cînd i-a venit rîndul Aniei, toți excursioniștii pe care i-au întîlnit au rîs de ea, sfătuind-o să-i urce în spinare și pe tovarășii ei de drum. Tovarășii s-au înțeles cu Ilici asupra caracterului muncii de agitație care trebuia dusă în vederea congresului. După ce au primit toate indicațiile necesare, Kiselev a plecat în regiunea Baltică, iar Glebov-Avilov și Ania Nikiforova – în Ucraina.

Din Moscova a sosit Alea, fost cursant al școlii de la Capri, devenit agent provocator. Nu-mi amintesc sub ce pretext a venit la noi, în orice caz s-a discutat despre congresul proiectat :

ohrana avea doar nevoie de informații cît mai exacte despre apropiatul congres !

Inessa și-a adus copiii din Rusia pe timpul verii și a plecat cu ei la mare, la Triest. Pregătea raportul pentru Congresul internațional al femeilor, care trebuia să aibă loc la Viena concomitent cu congresul Internaționalei. Ea mai trebuia să lucreze și pe altă linie. Biroul Socialist Internațional proiectase să convoace la Bruxelles, la jumătatea lunii iunie, o consfătuire a reprezentanților a 11 organizații ale P.M.S.D.R., de toate orientările, pentru un schimb de păreri în vederea stabilirii unității. Era însă neîndoielnic că lucrurile nu se vor limita la aceasta, că lichidatorii, trotkiștii, bundiștii etc. vor profita de prilej pentru a pune bețe-n roate activității bolșevicilor, a-i încătușa printr-o serie de hotărîri. În Rusia influența bolșevicilor creștea mereu. După cum arată tov. Badaev în cartea sa „Bolșevicii în Duma de stat", în vara anului 1914 bolșevicii dețineau majoritatea în conducerea a 14 sindicate din totalul de 18 cîte existau la Petersburg... De partea bolșevicilor se aflau sindicatele cele mai mari, printre care sindicatul metalurgiștilor, cea mai numeroasă și mai puternică dintre toate organizațiile sindicale. Același raport de forțe exista și în cadrul grupului muncitoresc din instituțiile de asigurare. În organele de asigurare din capitală au fost aleși ca delegați ai muncitorilor 37 de bolșevici și numai 7 menșevici, iar în instituțiile de asigurare pe întreaga Rusie – 47 bolșevici și 10 menșevici.

Alegerile pentru Congresul internațional de la Viena au fost organizate pe scară largă. Majoritatea organizațiilor muncitorești au dat mandate bolșevicilor să le reprezinte la Congresul socialist internațional.

Și pregătirile în vederea congresului partidului se desfășurau cu succes. Începînd din primăvară, toate lucrările pregătitoare legate de convocarea congresului s-au intensificat din ce în ce. „Sarcina noastră în perioada premergătoare congresului de a întări și lărgi celulele locale de partid – scria Badaev – a fost îndeplinită în mare măsură datorită uriașului avînt pe care l-a cunoscut în aceste luni mișcarea revoluționară din țară. În rîndurile maselor muncitorești a crescut atracția spre partid, în organizațiile de partid au intrat cadre noi de muncitori revoluționari, iar nivelul muncii colectivelor de conducere ale partidului a fost din ce în ce mai ridicat. Datorită acestui fapt s-a obținut ca masa de muncitori membri de partid să acorde o atenție deosebită

viitorului congres și problemelor de pe ordinea de zi" [1]. Badaev primea sume destul de mari de bani, strînse pentru fondul de organizare a congresului. El primise de asemenea o serie de mandate, rezoluții în problemele aflate pe ordinea de zi a congresului etc.

Tov. Badaev arată în mod amănunțit cum se împletea activitatea legală cu cea ilegală. „Fiind vară – scrie el –, era mai ușor să organizăm adunări ilegale în afara orașului, în păduri, unde eram relativ feriți de poliție. În cazul cînd era nevoie să convocăm adunări mai mult sau mai puțin largi, le organizam sub forma unor excursii sub egida vreunei societăți de culturalizare. Cînd ajungeam la vreo 20 de verste de Petersburg, porneam «la plimbare» în pădure și acolo, după ce puneam oameni de pază care indicau drumul celor ce rosteau parola stabilită, începeam adunarea. Agenții roiau în număr mare în jurul tuturor organizațiilor muncitorești, acordînd o atenție deosebită centrelor cunoscute ale activității de partid, ca redacția ziarului «Pravda» și sediul fracțiunii noastre. Dar dacă s-a intensificat activitatea ohranei, s-a îmbunătățit și tehnica muncii noastre conspirative. Desigur, mai aveau loc arestări de tovarăși, dar nu s-au înregistrat căderi importante" [2].

Așadar, linia adoptată de C.C. de a se extinde presa legală, indicațiile pe care le-a dat în ceea ce privește intensificarea activității fracțiunii atît în Dumă cît și în afara ei, discutarea clară a tuturor problemelor, îmbinarea muncii legale cu cea ilegală s-au dovedit a fi întru totul juste.

Încercarea de a torpila această linie cu ajutorul Biroului Socialist Internațional, de a frîna munca îl scotea din sărite pe Ilici. El a hotărît să nu participe la Conferința de unificare de la Bruxelles. Urma să plece acolo Inessa. Ea cunoștea limba franceză (era limba ei maternă), nu-și pierdea cumpătul în nici o împrejurare și avea un caracter ferm. Puteam fi siguri că ea nu va ceda în nici o problemă. Inessa se afla atunci la Triest, și Ilici i-a trimis acolo raportul Comitetului Central, întocmit de el, precum și o serie întreagă de indicații asupra atitudinii pe care s-o adopte în diferite împrejurări. El a chibzuit toate amănuntele. Din delegația Comitetului Central făceau parte, în afară de Inessa, M. F. Vladimirski și N. F. Popov. Inessa a dat citire raportului

[1] *A. E. Badaev* : „Bolșevicii în Duma de stat", Editura de stat, Moscova, 1932, pag. 293–294. – *Nota red.*

[2] Op. cit., pag. 294–295.

Comitetului Central în limba franceză. După cum era de așteptat, lucrurile nu s-au limitat la un schimb de păreri. În numele Biroului Executiv, Kautsky a propus o rezoluție care condamna sciziunea și care susținea că nu există divergențe fundamentale. Această rezoluție a fost votată de toți participanții, cu excepția delegației Comitetului Central și a letonilor care au refuzat să participe la vot, cu toate că Huysmans, secretarul Biroului Internațional, a amenințat că va raporta Congresului de la Viena că cei ce nu participă la vot poartă răspunderea pentru zădărnicirea încercărilor de a se restabili unitatea.

Lichidatorii, trotkiștii, vperediștii, plehanoviștii și organizația regională din Caucaz au încheiat la Bruxelles, în cadrul unei consfătuiri restrînse, un „bloc" împotriva bolșevicilor, care a hotărît să profite de situația creată și să exercite presiuni asupra bolșevicilor.

Paralel cu frămîntările legate de tentativa de unificare de la Bruxelles, atenția lui Ilici a mai fost absorbită în vara anului 1914 și de o altă chestiune extrem de gravă, de cazul Malinovski.

Cînd generalul Djunkovski a fost numit ministru-adjunct la interne și a aflat că Malinovski e un provocator, el l-a înștiințat pe președintele Dumei de stat, Rodzeanko, și a propus ca această afacere să fie mușamalizată pentru a se evita un uriaș scandal politic.

La 8 mai Malinovski i-a înaintat lui Rodzeanko demisia sa din Dumă și a plecat în străinătate. Organele locale și centrale de partid au condamnat această acțiune anarhică și dezorganizatoare a lui Malinovski și l-au exclus din partid. Cît privește acuzația că ar fi un agent provocator, ea părea atît de neverosimilă, încît Comitetul Central a numit pentru cercetarea cazului o comisie specială prezidată de Ganețki, din care făceau parte și Lenin și Zinoviev.

Zvonurile că Malinovski ar fi un provocator circulau de mult. Ele proveneau în special din cercurile menșevice. Bănuieli serioase avea și Elena Fedorovna Rozmirovici în urma arestării ei. Ea lucrase pe lîngă fracțiunea din Dumă și constatase că jandarmii erau informați asupra unor amănunte pe care nu le-ar fi putut afla decît prin agenți provocatori. Buharin avea și el unele informații. Vladimir Ilici considera că este cu totul de necrezut ca Malinovski să fie agent provocator. Numai o singură dată a avut o clipă de îndoială. Îmi amintesc că într-o zi, la Poronin, pe cînd ne întorceam de la soții Zinoviev, am vorbit despre zvonurile care

circulau. Deodată Ilici s-a oprit pe un podulet și a spus : „Dar dacă este adevărat ?" Și fața sa exprima o îngrijorare nespusă. „Nu se poate" – i-am răspuns eu. Ilici s-a liniștit, a început să-i înjure cu năduf pe menșevici pentru că nu pregetă să folosească nici un fel de mijloace în lupta împotriva bolșevicilor. După aceea Ilici nu a mai avut vreo îndoială în această problemă.

Deși a cercetat toate zvonurile pe tema activității provocatoare a lui Malinovski, a analizat declarația lui Burțev care considera neverosimilă acuzația împotriva lui Malinovski și i-a audiat pe Buharin și pe Rozmirovici, comisia nu a putut totuși să stabilească dacă Malinovski fusese sau nu provocator.

Malinovski, complet buimăcit, zăpăcit, se învîrtea fără nici un rost la Poronin. Dracul știe ce era în sufletul lui în această perioadă. Nimeni nu a știut încotro a plecat. Abia după revoluția din februarie el a fost demascat.

După Revoluția din Octombrie s-a întors de bunăvoie în Rusia, s-a predat organelor Puterii sovietice și a fost executat în baza unei sentințe a Tribunalului suprem.

Între timp în Rusia lupta se înteția. Mișcarea grevistă creștea. Ea luase o deosebită amploare la Baku. Clasa muncitoare sprijinea pe greviștii din Baku. Poliția a tras asupra participanților la mitingul muncitorilor de la uzinele „Putilov", la care au luat parte 12.000 de muncitori. Ciocnirile cu poliția deveneau din ce în ce mai înverșunate, iar deputații se transformau în conducători ai proletariatului răsculat. Grevele de masă se țineau lanț.

La 7 iulie, la Petersburg au declarat grevă 130.000 de muncitori. Proletariatul se pregătea de luptă. Grevele nu slăbeau, ci se întețeau tot mai mult ; pe străzile Petersburgului roșu se ridicau baricade.

A izbucnit însă războiul.

La 1 august Germania a declarat război Rusiei, la 3 august – Franței, la 4 august – Belgiei. În aceeași zi Anglia a declarat război Germaniei, la 6 august Austro-Ungaria a declarat război Rusiei, la 11 august Franța și Anglia au declarat război Austro-Ungariei.

A început războiul mondial, care a împiedicat pentru o vreme dezvoltarea mișcării revoluționare din Rusia, a zguduit lumea întreagă, a generat o serie de crize extrem de profunde, a pus într-un mod nou, mult mai acut, cele mai importante probleme

ale luptei revoluționare, a scos în evidență rolul proletariatului ca conducător al tuturor oamenilor muncii, a ridicat la luptă pături noi, a făcut ca victoria proletariatului să fie pentru Rusia o problemă de viață și de moarte.

ANII RĂZBOIULUI

CRACOVIA

1914

Deși războiul plutea de mult în aer, cînd a izbucnit, toată lumea a fost uluită. Trebuia să plecăm din Poronin, dar nu ne dădeam încă bine seama unde am putea să ne ducem. Lilina era grav bolnavă, și Zinoviev oricum nu putea să pornească la drum. Ei locuiau pe atunci la Zakopane, unde se găseau medici. De aceea am hotărît să rămînem deocamdată la Poronin. Ilici i-a scris lui Kobecki la Copenhaga, rugîndu-l să-l informeze ce se petrece acolo, să stabilească legătura cu Stockholmul etc. Cînd s-a aflat de mobilizare, huralii (populația de la munte) de prin partea locului au fost cu totul deprimați. Nimeni nu înțelegea cu cine se poartă războiul, din ce motive, nu se vedea nici un entuziasm, oamenii mergeau la război ca vitele la tăiere. Proprietara vilei în care stăteam noi, o țărancă, era dezolată pentru că îi fusese mobilizat bărbatul. Preotul încerca din amvon să trezească sentimentele patriotice. Circulau tot felul de zvonuri. Un băiețaș de șase ani dintr-o familie săracă, care locuia în apropierea noastră și care venea mereu pe la noi, mi-a spus cu un aer misterios că, după cum afirmase preotul, rușii otrăvesc fîntînile.

La 7 august a venit la vila noastră șeful postului de jandarmi din Poronin însoțit de un martor – un țăran din localitate, înarmat cu o pușcă – să facă o percheziție. Jandarmul nu știa prea bine ce trebuie să caute. A scotocit prin dulap, a găsit un browning neîncărcat, a luat cîteva caiete despre problema agrară pline de tot felul de cifre și ne-a pus niște întrebări fără importanță. Martorul ședea stînjenit pe marginea scaunului și privea în jur nedumerit, iar jandarmul își bătea joc de el. I-a arătat un borcan cu clei și i-a spus că este o bombă. Apoi ne-a spus că există un denunț împotriva lui Vladimir Ilici și că trebuie să-l aresteze, dar cum tot abia a doua zi dimineață putea să-l ducă la Nowy Targ (cea mai apropiată localitate unde existau auto-

rități militare), a propus ca Vladimir Ilici să se prezinte singur în dimineața următoare la trenul de la ora șase. Situația era clară : îl pîndea primejdia arestării, iar în timp de război, și mai ales în primele zile ale războiului, nu era mare lucru să fii împușcat fără nici un fel de cercetări. Vladimir Ilici s-a dus la Ganețki, care locuia pe atunci la Poronin și i-a povestit cele întîmplate. Ganețki a trimis imediat o telegramă deputatului social-democrat Marek, iar Vladimir Ilici a telegrafiat poliției din Cracovia, care-l cunoștea ca emigrant. Ilici era foarte îngrijorat, gîndindu-se că voi rămîne cu mama la Poronin, singure într-o casă mare, și s-a înțeles cu tov. Tihomirnov ca acesta să se mute deocamdată în camera noastră de sus. Tihomirnov se întorsese de curînd din deportare, din Oloneț, și redacția ziarului „Pravda" îl trimisese la Poronin să se odihnească, să-și calmeze nervii zdruncinați în perioada deportării și, în afară de aceasta, să-l ajute pe Ilici la întocmirea statisticilor privind campaniile de strîngere de fonduri pentru presa muncitorească etc., pe baza materialelor publicate în „Pravda".

Am stat cu Ilici toată noaptea, n-am putut închide ochii de neliniște. Dimineața l-am condus la gară și după aceea m-am întors în camera pustie. În aceeași zi Ganețki a închiriat o căruță, s-a dus cu ea pînă la Nowy Targ, a reușit să fie primit de șeful districtului, a făcut acolo scandal, a spus că Ilici este membru al Biroului Socialist Internațional, un om pentru eliberarea căruia se vor face intervenții în întreaga lume, de a cărui viață va trebui să se răspundă. A reușit să pătrundă la judecătorul de instrucție, căruia i-a povestit cine este Ilici, și a obținut pentru mine autorizația de a-l vedea pe Ilici chiar a doua zi. După ce s-a întors Ganețki din Nowy Targ, am întocmit împreună cu el o scrisoare către deputatul social-democrat austriac Victor Adler, membru al Biroului Internațional care se afla la Viena. La Nowy Targ am stat de vorbă cu Ilici. Am fost lăsați singuri, dar Ilici n-avea chef de vorbă (situația era încă cu totul confuză). Poliția din Cracovia a telegrafiat că nu există nici un temei pentru a-l bănui pe Ulianov de spionaj, o telegramă similară a trimis și Marek din Zakopane, iar un cunoscut scriitor polonez a venit la Nowy Targ pentru a interveni în favoarea lui Ilici. Aflînd de arestarea lui Ilici, Zinoviev, care locuia la Zakopane, a plecat numaidecît cu bicicleta, deși ploua cu găleata, la doctorul Dlusski, un vechi membru polonez al organizației „Narodnaia Volea", care își avea casa la vreo 10 verste de Zakopane. Dlusski a luat imediat o birjă și s-a

dus la Zakopane, de unde a trimis o serie de telegrame și scrisori. În afară de aceasta a mai intervenit nu știu la cine. Mi s-a aprobat să-l văd pe Ilici în fiecare zi. Dis-de-dimineață cu trenul de șase plecam la Nowy Targ. Drumul dura cam o oră. Apoi mă învîrteam pînă la orele 11 în gară, la poștă, în piață. După aceea aveam o întrevedere de o oră cu Vladimir Ilici. Acesta îmi povestea despre deținuții cu care stătea închis. Se aflau acolo mulți țărani localnici, unii pentru că le expirase buletinul de identitate, alții pentru că nu-și plătiseră impozitele, alții fiindcă nu se supuseseră ordinelor autorităților locale ; se mai aflau printre deținuți un francez, un funcționar polonez care, din motive de economie, călătorise cu un „polupasok" străin, un țigan care stătea de vorbă peste zidul închisorii cu soția sa, care venea tot timpul la el. Ilici și-a adus aminte de practica sa juridică de la Șușenskoe, unde salvase o mulțime de țărani din diferite situații încurcate, și a organizat în închisoare un fel de birou de consultații juridice, scria cereri etc. Ceilalți deținuți îl numeau pe Ilici „byczy chłop", adică „țăran zdravăn". „Byczy chłop" se aclimatiza treptat în închisoarea de la Nowy Targ și venea la întrevederile cu mine mai calm și mai vioi. În această închisoare de drept comun, noaptea, cînd toți ceilalți dormeau, el se gîndea la ceea ce trebuie să facă acum partidul, ce acțiuni trebuie să întreprindă pentru a transforma războiul mondial într-o ciocnire mondială între proletariat și burghezie. Eu îi comunicam lui Ilici toate noutățile pe care reușeam să le aflu despre desfășurarea războiului.

Nu i-am spus însă nimic despre următoarea întîmplare. Într-o zi, pe cînd mă întorceam de la gară, am auzit niște țărănci care veneau de la biserică spunînd cu glas tare – pesemne ca să aud eu – că ele vor ști să se răfuiască singure cu spionii. Chiar dacă autoritățile vor pune cumva în libertate spionul arestat, ele îi vor scoate ochii, îi vor tăia limba etc. Era clar că, după ce Vladimir Ilici va fi eliberat, nu vom mai putea rămîne la Poronin. Am început să împachetez, să aleg ceea ce trebuia să luăm neapărat cu noi și ceea ce urma să lăsăm la Poronin. Gospodăria noastră se dezorganizase de tot. Pe femeia de serviciu, pe care fusesem nevoiți s-o angajăm în timpul verii, deoarece mama se îmbolnăvise, și care povestea vecinilor vrute și nevrute despre noi, despre legăturile noastre cu Rusia, am căutat s-o expediez cît mai repede la Cracovia, unde dorea foarte mult să

plece, dîndu-i bani de drum și salariul pe o lună înainte. Acum ne ajuta fetița unei vecine să facem foc în soba uriașă și la cumpărături. Mama mea, care avea pe atunci 72 de ani, se simțea foarte prost, își dădea seama că se întîmplase ceva, dar nu prea înțelegea ce anume. Deși îi spusesem că Vladimir Ilici este arestat, ea spunea uneori că a fost mobilizat ; era îngrijorată cînd plecam de acasă, credea mereu că voi dispărea undeva, așa cum dispăruse Vladimir Ilici. Vecinul nostru de casă, Tihomirnov, fuma dus pe gînduri, alegea cărțile și le împacheta. Într-o zi a trebuit să obțin o adeverință de la țăranul martor de care își bătuse joc jandarmul în timpul percheziției. M-am dus la el, undeva la capătul satului, și am stat îndelung de vorbă cu el în casă, o casă tipică de țăran sărac ; am discutat ce fel de război este acesta, pentru ce luptă fiecare, cine este interesat să ducă război, după care el m-a condus prietenește pînă la poartă.

În sfîrșit, presiunile exercitate de deputatul Victor Adler din Viena și de deputatul Diamand din Lvov, care garantaseră pentru Vladimir Ilici, și-au făcut efectul, și la 19 august Vladimir Ilici a fost eliberat. De dimineață m-am dus, ca deobicei, la Nowy Targ și de data aceasta am fost lăsată chiar să intru în închisoare ca să-l ajut pe Ilici să-și strîngă lucrurile. Am tocmit o căruță și am plecat la Poronin. A trebuit să mai stăm acolo cam o săptămînă pînă ce am putut obține aprobarea să ne mutăm la Cracovia. Aici ne-am dus la gazda la care stătuseră înainte Kamenev și Inessa. Jumătate din locuință era ocupată de un punct sanitar, dar gazda ne-a oferit totuși un colțișor. De altfel, nu-i ardea de noi. Recent avusese loc prima luptă de la Krasnik, la care participaseră doi fii ai ei ce plecaseră voluntari pe front și ea nu știa nimic de ei.

A doua zi, de la fereastra hotelului unde ne mutaserăm, am văzut un tablou înfricoșător. De la Krasnik sosise un tren cu morți și răniți. Rudele celor ce participaseră la lupta de la Krasnik alergau în urma tărgilor, cercetînd chipurile morților și muribunzilor, cu teama de a nu recunoaște cumva în ei pe cei dragi. Soldații mai ușor răniți, cu capetele sau mîinile bandajate, veneau încet dinspre gară. Oamenii care se duseseră să întîmpine trenul îi ajutau să-și ducă lucrurile, le ofereau bere de la restaurantele din apropiere, le dădeau de mîncare. M-am gîndit fără voie : iată ce înseamnă războiul ! Și aceasta nu era decît prima bătălie.

La Cracovia am reușit să obținem destul de repede aprobarea de a pleca în străinătate, în Elveția neutră. Mai trebuia să rezolvăm o serie de treburi. Cu puțin timp înainte mama mea devenise „capitalistă". Murise sora ei de la Novocerkassk, care fusese pedagogă, și îi lăsase toată averea sa – linguri de argint, icoane, niște rochii și vreo 4.000 de ruble strînse în 30 de ani de activitate pedagogică. Acești bani erau depuși la o bancă din Cracovia. Pentru a intra în stăpînirea lor, a trebuit să facem o tranzacție cu un misit de la Viena, care a reușit să ducă treaba la bun sfîrșit, oprindu-și pentru serviciile sale exact jumătate din sumă. De fapt, în tot timpul războiului am trăit cu ceea ce ne mai rămăsese din această sumă, făcînd economii atît de stricte, încît în 1917, cînd ne-am întors în Rusia, mai aveam ceva din ei. Cînd în iulie 1917 s-a făcut la locuința noastră din Petersburg o percheziție și s-au găsit acești bani, faptul a fost folosit drept dovadă că Vladimir Ilici ar fi primit bani de la guvernul german pentru spionaj.

De la Cracovia pînă la granița elvețiană am călătorit o săptămînă întreagă. Trenul nostru se oprea mult în gări, lăsînd să treacă eșaloanele militare ; am avut prilejul să vedem agitația șovină pe care o desfășurau călugărițele și femeile ce le sprijineau activitatea. Ele împărțeau soldaților în gări iconițe, cărți de rugăciune etc. Pe peroane mișunau numeroși ofițeri spilcuiți. Vagoanele erau împodobite cu tot felul de sfaturi date soldaților ce să facă cu francezii, englezii și rușii : „Jedem Russ ein Schuss !" („Fiecărui rus un glonte !"). Pe o linie secundară așteptau cîteva vagoane cu praf împotriva puricilor ; aceste vagoane erau trimise undeva, pe front.

Ne-am oprit o zi la Viena, ca să obținem actele necesare, să rezolvăm problema banilor și să telegrafiem în Elveția ca cineva să garanteze pentru noi, căci altfel nu am fi fost lăsați să intrăm în această țară. A garantat pentru noi Greulich, unul dintre cei mai vechi membri ai Partidului social-democrat din Elveția. La Viena, Reazanov l-a dus pe Vladimir Ilici la V. Adler, care îl ajutase să scape din închisoare. Adler le-a povestit cum a vorbit cu ministrul. Acesta l-a întrebat : „Sînteți sigur că Ulianov este un dușman al guvernului țarist ?" – „O, da ! – a răspuns Adler. – Un dușman mai înrăit decît excelența voastră". De la Viena am ajuns destul de repede pînă la granița elvețiană.

BERNA

1914–1915

La 5 septembrie am trecut, în sfîrşit, frontiera elveţiană şi ne-am îndreptat spre Berna.

Nu ne hotărîsem încă definitiv unde să ne oprim – la Geneva sau la Berna. Ilici se simţea atras de Geneva, cu care era obişnuit. Odinioară lucrase cu spor acolo la „Société de lecture" („Societatea de lectură") şi frecventase o bibliotecă rusească bine înzestrată etc. Dar tovarăşii din Berna susţineau că Geneva s-a schimbat mult, că sosiseră acolo numeroşi emigranţi din alte oraşe şi din Franţa şi e o forfotă de neînchipuit. Fără a lua o hotărîre definitivă am închiriat pînă una-alta o cameră la Berna.

Imediat Ilici a început să corespondeze cu cei de la Geneva, ca să afle dacă nu sînt acolo oameni care pleacă în Rusia (ei trebuiau folosiţi pentru a se stabili legăturile cu Rusia), dacă mai există tipografia rusească, dacă vor putea fi tipărite acolo manifeste ruseşti etc.

A doua zi după sosirea noastră din Galiţia, toţi bolşevicii care se aflau pe atunci la Berna – Şklovski, soţii Safarov, Samoilov, deputat în Dumă, Goberman şi alţii – au organizat într-o pădure o consfătuire, în cadrul căreia Ilici şi-a expus punctul de vedere asupra evenimentelor curente. În rezoluţia adoptată, războiul care izbucnise a fost caracterizat ca un război imperialist, de jaf, iar comportarea conducătorilor Internaţionalei a II-a, care votaseră pentru acordarea creditelor de război, a fost calificată drept trădare a cauzei proletariatului. În rezoluţie se spunea : „Din punctul de vedere al clasei muncitoare şi al maselor muncitoare ale tuturor popoarelor din Rusia, răul cel mai mic ar fi înfrîngerea monarhiei ţariste şi a armatelor ei, care asupresc Polonia, Ucraina şi un şir de popoare din Rusia" [1]. Această rezoluţie, care cerea ca în toate ţările să se desfăşoare propaganda în favoarea revoluţiei socialiste, a războiului civil, a luptei necruţătoare împotriva şovinismului şi „patriotismului" tuturor ţărilor fără excepţie, trasa în acelaşi timp un program de acţiune pentru Rusia : lupta împotriva monarhiei, propaganda în favoarea revoluţiei, lupta pentru republică, pentru eliberarea

[1] *V. I. Lenin,* Opere, vol. 21, Editura politică, 1959, pag. 4. – *Nota red.*

popoarelor asuprite de velicoruşi, pentru confiscarea pămînturilor moşiereşti şi pentru ziua de lucru de 8 ore.

Rezoluţia de la Berna era de fapt o sfidare adresată întregii lumi capitaliste. Firește, ea nu a fost adoptată pentru a fi pusă la dosar. În primul rînd, ea a fost trimisă secţiilor din străinătate ale bolşevicilor. Apoi Samoilov a luat cu el tezele pentru a le discuta atît cu membrii Comitetului Central care se aflau în Rusia, cît şi cu membrii fracţiunii din Dumă. Nu se ştia încă pe ce poziţie se situaseră ei. Legăturile cu Rusia erau întrerupte. Abia mai tîrziu s-a aflat că membrii C.C. care se aflau în Rusia şi deputaţii bolşevici din Dumă adoptaseră de la început o linie justă. Pentru muncitorii înaintaţi din ţara noastră, pentru organizaţiile noastre de partid, rezoluţiile congreselor internaţionale cu privire la război nu au constituit un simplu petic de hîrtie, ci o călăuză în acţiune.

Chiar din primele zile ale războiului, de îndată ce s-a anunţat mobilizarea, Comitetul Central a scos un manifest cu lozinca : „Jos războiul ! Război războiului !" La Petersburg, muncitorii dintr-o serie de întreprinderi au declarat grevă în ziua mobilizării rezerviştilor. S-a încercat chiar să se organizeze o demonstraţie. Dar războiul a provocat un asemenea dezmăţ al patriotismului ultrareacţionar, a întărit atît de mult reacţiunea militară, încît nu s-a putut face mare lucru. Fracţiunea noastră din Dumă a aplicat cu fermitate linia combaterii războiului, linia continuării luptei împotriva guvernului ţarist. Această fermitate i-a impresionat pînă şi pe menşevici, şi fracţiunea social-democrată a adoptat în unanimitate o rezoluţie comună, căreia i s-a dat citire de la tribuna Dumei. Rezoluţia era redactată în termeni foarte prudenţi, multe lucruri nu erau spuse pînă la capăt, dar ea era totuşi o rezoluţie de protest, care a stîrnit indignarea tuturor celorlalţi membri ai Dumei. Această indignare a crescut şi mai mult cînd fracţiunea social-democrată (pe atunci tot în unanimitate) nu a participat la votarea creditelor de război şi în semn de protest a părăsit sala de şedinţe. Organizaţia bolşevică a trecut repede în adîncă ilegalitate, a început să scoată manifeste care cuprindeau indicaţii asupra felului cum trebuie folosit războiul în vederea desfăşurării şi adîncirii luptei revoluţionare. Propaganda împotriva războiului a început şi în provincie. Ştirile din provincie arătau că această propagandă se bucură de succes în rîndurile muncitorilor cu tendinţe revolu-

ționare. Despre toate acestea, noi, cei din străinătate, am aflat mult mai tîrziu.

Membrii grupurilor noastre din străinătate, care nu cunoscuseră avîntul revoluționar din ultimele luni din Rusia și care tînjeau în emigrație, de unde mulți ar fi dorit să scape cu orice preț, nu manifestau aceeași fermitate ca deputații noștri și ca organizațiile bolșevice din Rusia. Pentru mulți problema războiului nu era clară, și îi preocupa mai ales să stabilească cine este agresorul.

În cele din urmă majoritatea grupului de la Paris s-a pronunțat împotriva războiului și a înscrierii ca voluntari în armatele beligerante, dar o parte din tovarăși – Sapojkov (Kuznețov), Kazakov (Britman, Sviaghin), Mișa Edișerov (Davîdov), Moiseev (Ilia, Zefir) și alții – s-au înrolat ca voluntari în armata franceză. Voluntarii – menșevici, o parte din bolșevici, socialiști-revoluționari (în total aproximativ 80 de oameni) – au adoptat o declarație în numele „republicanilor ruși", pe care au publicat-o în presa franceză. Cu prilejul plecării voluntarilor din Paris, Plehanov le-a urat într-o cuvîntare drum bun.

Majoritatea grupului de la Paris a condamnat acțiunea celor care s-au înrolat ca voluntari. În alte grupuri însă problema nu era complet clarificată. Vladimir Ilici își dădea seama că într-un moment atît de critic este deosebit de important ca fiecare bolșevic să fie pe deplin conștient de însemnătatea evenimentelor care aveau loc. Se impunea un schimb tovărășesc de păreri, nu era cazul să se fixeze chiar de la început fiecare nuanță, trebuia să se ajungă pînă la urmă la un acord deplin. Iată de ce în răspunsul la o scrisoare a tov. Karpinski, în care acesta expunea punctul de vedere al secției din Geneva, Ilici a scris : „Poate ar fi mai bine ca «critica» și «anticritica» mea să constituie obiectul discuției ?" [1]

Ilici știa că în cadrul unei discuții tovărășești poți ajunge mai bine la o înțelegere decît prin corespondență. Dar vremurile nu erau de așa natură, încît să te poți mărgini multă vreme la discuții tovărășești în cadrul cercului restrîns al bolșevicilor.

La începutul lunii octombrie s-a aflat că Plehanov, care se întorsese de la Paris, a și ținut o cuvîntare la Geneva și se pregătește să prezinte un referat la Lausanne.

[1] *V. I. Lenin,* Opere, vol. 35, E.S.P.L.P. 1958, pag. 130. – *Nota red.*

Poziția lui Plehanov îl îngrijora mult pe Vladimir Ilici. Credea și nu credea că Plehanov devenise un defensist. „Pur și simplu, nu-mi vine a crede – spunea el. – Probabil, aceasta se datorește faptului că în trecut Plehanov a fost militar" – a adăugat el îngîndurat. La 10 octombrie, cînd a sosit o telegramă din Lausanne, prin care se anunța că Plehanov își va prezenta referatul în ziua următoare, adică la 11 octombrie, Ilici s-a apucat să pregătească și el un referat, iar eu am căutat să-l scutesc de orice altă treabă ; am stabilit cu tovarășii cine va pleca din partea grupului de la Berna etc. Noi ne instalaserăm definitiv la Berna. Pe atunci stăteau acolo și soții Zinoviev, care sosiseră la vreo două săptămîni după noi. Tot acolo locuia și Inessa.

Nu am putut pleca la Lausanne, dar tovarășii mi-au povestit apoi amănunțit tot ce s-a petrecut acolo. După ce am citit însă în „Zapiski Instituta Lenina" amintirile lui F. Ilin despre acea ședință și cunoscînd toate preocupările de atunci ale lui Ilici, mi l-am închipuit, de parcă aș fi fost acolo. Mi-a mai dat detalii despre adunare și Inessa. Se strînseseră acolo tovarășii de-ai noștri din diferite localități : din Berna veniseră Zinoviev, Inessa, Șklovski ; din Baugy-sur-Montreux – Rozmirovici, Krîlenko, Buharin ; erau de față și tovarășii din Lausanne.

Ilici se temea că nu va reuși să participe la referatul lui Plehanov și să spună tot ce avea pe suflet, că menșevicii nu vor admite atîția bolșevici. Îmi dau seama că în acel moment n-avea de loc poftă să stea de vorbă cu ceilalți despre tot felul de fleacuri, înțeleg șiretlicurile naive la care a recurs ca să rămînă singur. Mi-l închipui în mijlocul agitației de la masa servită la soții Movșovici, cufundat în gîndurile sale și atît de frămîntat, încît mîncarea i se oprea în gît. Este ușor de înțeles și gluma puțin forțată, spusă în șoaptă tovarășilor de lîngă el în legătură cu cuvîntul introductiv al lui Plehanov, care declara că nu se pregătise să vorbească în fața unui public atît de numeros. „Pișicherul" – a zis Ilici, dar apoi a ascultat cu multă atenție ce spunea Plehanov. Ilici a fost de acord cu prima parte a referatului, în care Plehanov îi ataca pe germani și l-a aplaudat. În partea a doua Plehanov a expus punctul de vedere defensist. Totul devenise clar. S-a înscris la cuvînt numai Ilici. S-a apropiat de masă cu o cană de bere în mînă. A vorbit calm și numai paloarea feții îi trăda emoția. Ilici a spus că acest război nu s-a dezlănțuit întîmplător, că el a fost pregătit de întregul caracter al dezvoltării societății burgheze. Congresele inter-

naționale – de la Stuttgart, Copenhaga și Basel – au stabilit care trebuie să fie atitudinea socialiștilor față de războiul iminent. Social-democrații își vor îndeplini datoria numai în cazul cînd vor lupta împotriva dezmățului șovin din țările lor. Războiul început trebuie transformat într-o ciocnire decisivă a proletariatului cu clasele guvernante.

Ilici avea la dispoziție numai 10 minute și n-a spus decît lucrurile esențiale. Plehanov i-a răspuns cu obișnuitele sale spirite. Menșevicii, care formau marea majoritate a asistenței, l-au aplaudat cu înflăcărare pe Plehanov. Se crease impresia că Plehanov ieșise învingător.

La 14 octombrie, trei zile mai tîrziu, în același local unde-și ținuse referatul Plehanov – la Maison du peuple (Casa poporului) – a fost anunțat un referat al lui Ilici. Sala era arhiplină. Referatul s-a bucurat de mult succes. Ilici, foarte bine dispus, era în vervă. El și-a dezvoltat pe larg concepția asupra războiului, ca război imperialist. În cadrul referatului, Vladimir Ilici a arătat că în Rusia a și apărut un manifest al Comitetului Central împotriva războiului, că manifeste similare au fost difuzate de organizația din Caucaz și de alte cîteva organizații. Ilici a menționat de asemenea în referat că cel mai bun ziar socialist din Europa era pe atunci ziarul „Golos", la care colabora Martov. „Fiindcă am avut divergențe frecvente și profunde cu Martov – a spus Ilici –, trebuie să afirm cu atît mai categoric că acest publicist face acum tocmai ceea ce trebuie să facă un social-democrat. El critică guvernul său, demască burghezia sa, ocărăște pe miniștrii săi".

În multe convorbiri particulare, Ilici și-a exprimat părerea că ar fi bine dacă Martov ar trece cu totul de partea noastră. Dar Ilici nu prea credea că Martov se va menține pe poziția adoptată știind cît de influențabil este. „Martov scrie așa, atîta timp cît este singur" – adăuga Ilici. Referatul lui Ilici s-a bucurat de un succes imens. El a ținut același referat – „Proletariatul și războiul" – și la Geneva.

Cînd s-a întors din călătoria întreprinsă pentru ținerea referatelor, Ilici a găsit o scrisoare de la Șleapnikov, care îl informa din Stockholm despre munca din Rusia, despre telegrama adresată de Vandervelde fracțiunii din Dumă și despre răspunsul dat acestuia de deputații menșevici și bolșevici. Emil Vandervelde era reprezentantul Belgiei în Biroul Socialist Internațional ; cînd s-a declarat războiul, el a devenit ministru în

guvernul belgian. Cu puțin timp înainte de război fusese în Rusia, văzuse cum luptă muncitorii de acolo împotriva absolutismului, dar nu înțelesese cît de profundă este această luptă. Vandervelde a trimis cîte o telegramă ambelor părți ale fracțiunii social-democrate din Dumă. El îndemna fracțiunea social-democrată să-și aducă aportul pentru a determina guvernul rus să ducă un război hotărît împotriva Germaniei, de partea Antantei.

Deputații menșevici, care în primul moment refuzaseră să voteze creditele de război, au început să șovăie cînd au aflat de poziția adoptată de majoritatea partidelor socialiste. De aceea răspunsul lor către Vandervelde a avut un cu totul alt caracter : ei au declarat că nu se vor opune războiului. Fracțiunea bolșevică a trimis un răspuns în care respingea categoric orice posibilitate de a sprijini războiul și de a înceta lupta împotriva guvernului țarist. În acest răspuns, mai erau încă destule lucruri exprimate insuficient de limpede, dar linia generală era justă. Se simțea cît de importantă este legătura dintre bolșevicii din străinătate și cei din Rusia. De aceea, Ilici a insistat foarte mult ca Șleapnikov să rămînă la Stockholm și să întărească legăturile cu fracțiunea din Dumă și, în general, cu tovarășii din Rusia. Acest lucru putea fi organizat cel mai bine prin Stockholm.

De îndată ce Ilici a venit de la Cracovia la Berna, el i-a scris lui Karpinski, întrebîndu-l dacă la Geneva se poate tipări un manifest. O lună mai tîrziu, s-a hotărît ca tezele adoptate în primele zile după sosirea sa la Berna să fie publicate sub formă de manifest. Ilici i-a scris din nou lui Karpinski în legătură cu tipărirea acestuia, trimițîndu-i scrisoarea cu cineva care pleca la Geneva, pentru a păstra caracterul profund conspirativ al acestei acțiuni. Pe atunci nu se știa încă ce atitudine vor adopta autoritățile elvețiene față de propaganda antimilitaristă.

A doua zi după primirea primei scrisori a lui Șleapnikov, Vladimir Ilici i-a scris lui Karpinski : „Dragă K. ! Tocmai pe cînd mă aflam la Geneva s-au primit vești *îmbucurătoare* din Rusia. A sosit și textul răspunsului dat de social-democrații ruși către Vandervelde. De aceea am hotărît ca, în loc de un manifest, să scoatem numărul următor al ziarului «Soțial-Demokrat», Organul Central... Pe luni îți vom trimite mici mo-

dificări la manifest și *o altă* semnătură (căci acum, după ce am luat legătura cu Rusia, apărem în mod *oficial*)" [1].

La sfîrșitul lunii octombrie, Ilici a plecat din nou să prezinte referate mai întîi la Montreux, apoi la Zürich. La Zürich a luat cuvîntul și Trotki, care și-a exprimat indignarea în legătură cu faptul că Ilici l-a numit pe Kautsky „trădător". Ilici, însă, a pus intenționat toate problemele într-un mod extrem de acut pentru a se vedea limpede linia adoptată de fiecare. Lupta împotriva defensiștilor era în toi.

Această luptă nu avea un caracter intern de partid, nu privea numai problemele rușești, ci se desfășura pe plan internațional.

„Internaționala a II-a a murit învinsă de oportunism" – spunea Vladimir Ilici. – Trebuiau strînse forțe pentru constituirea unei noi Internaționale, a III-a, curățită de oportunism.

Dar pe ce forțe se putea conta ?

În afară de social-democrații ruși, numai social-democrații sîrbi nu votaseră creditele de război. În Skupșcină (parlamentul sîrb) existau numai doi social-democrați. În Germania, la începutul războiului toți social-democrații votaseră creditele de război, dar chiar la 10 septembrie Karl Liebknecht, F. Mehring, Rosa Luxemburg și Clara Zetkin au întocmit o declarație în care protestau împotriva poziției adoptate de majoritatea social-democrației germane. Abia la sfîrșitul lunii octombrie ei au reușit să publice această declarație în ziarele elvețiene, căci în ziarele germane acest lucru nu s-a putut face. Dintre ziarele germane, poziția cea mai de stînga o adoptase chiar de la începutul războiului „Bremer Bürger-Zeitung" („Ziarul cetățenesc din Bremen"), care a declarat la 23 august că „internaționala proletară" s-a destrămat. În Franța, partidul socialist în frunte cu Guesde și Vaillant s-a rostogolit în mocirla șovinismului. Dar printre membrii de rînd ai partidului, starea de spirit antirăzboinică era destul de puternică. Pentru partidul belgian era caracteristică atitudinea lui Vandervelde. În Anglia, șovinismului lui Hyndman și al întregului partid socialist britanic i se opuneau MacDonald și Keir Hardie din Partidul laburist independent, care era un partid oportunist. În țările neutre exista un puternic curent antirăzboinic, dar el avea mai ales un caracter pacifist. Cel mai revoluționar era Partidul socialist italian,

[1] Op. cit., pag. 134–135.

în frunte cu ziarul „Avanti !" („Înainte !"); el combătea șovinismul și demasca interesele care stăteau la baza incitărilor la război. Acest partid era sprijinit de majoritatea covîrșitoare a muncitorilor înaintați. La 27 septembrie a avut loc la Lugano o conferință socialistă italo-elvețiană. La conferință au fost trimise tezele noastre despre război. Conferința a caracterizat războiul ca un război imperialist și a cerut proletariatului internațional să lupte pentru pace.

În general, protestele împotriva șovinismului, declarațiile internaționaliste răsunau încă foarte slab, erau răzlețe, șovăielnice, dar Ilici nu se îndoia că ele vor deveni tot mai ferme. În tot cursul toamnei era plin de energie și foarte combativ.

Amintirile despre această toamnă se leagă în mintea mea de tabloul pădurii din împrejurimile Bernei. În anul acela toamna a fost minunată. Locuiam la Berna pe strada Distelweg, o ulicioară curată și liniștită, la capătul căreia se afla pădurea ce se întindea pe o distanță de cîțiva kilometri. Ceva mai sus de noi, peste drum, locuia Inessa, la o depărtare de 5 minute – soții Zinoviev, iar la 10 minute – soții Șklovski. Hoinăream ore întregi pe cărările din pădure, așternute cu frunze galbene. De cele mai multe ori ne plimbam în trei – Vladimir Ilici, Inessa și cu mine. Vladimir Ilici își expunea planurile de luptă pe linie internațională. Inessa manifesta cel mai viu interes pentru toate acestea. Ea participa în modul cel mai direct la lupta ce se desfășura : ducea corespondența, traducea diferitele noastre documente în limbile franceză și engleză, strîngea materiale, discuta cu oamenii etc. Uneori stăteam ore în șir pe povîrnișul însorit al unui munte printre tufe și arbuști. Ilici făcea conspecte de cuvîntări și articole, își preciza formulările, eu studiam limba italiană după un manual de Toussaint, Inessa își cosea o fustă și se desfăta încălzindu-se la razele soarelui de toamnă, căci încă nu-și revenise pe deplin după anii de închisoare. Seara ne adunam cu toții în cămăruța lui Grigori (Grigori, Lilina și băiețașul lor, Stiopa, locuiau într-o singură cameră) și, după ce glumea cu micul Stiopa, aproape adormit în pătuțul său, Ilici trecea la problemele curente.

Principalele coordonate ale luptei au fost formulate de Ilici în mod precis și lapidar în scrisoarea din 17 octombrie către Șleapnikov.

Kautsky „acum *e mai dăunător decît toți.* Atît de periculoasă și de infamă este sofistica lui, care (în «Neue

Zeit») camuflează, prin fraze rotunjite şi netezite, mîrşăvia oportuniştilor. Oportuniştii reprezintă un rău făţiş. «Centrul» german, în frunte cu Kautsky, reprezintă un rău ascuns, înfrumuseţat diplomatic, care aruncă praf în ochii muncitorilor, le întunecă mintea şi conştiinţa şi este cel mai periculos. Sarcina noastră în momentul de faţă este să ducem o luptă deschisă şi neîmpăcată împotriva oportunismului internaţional şi împotriva celor care îl camuflează (Kautsky). Acest lucru îl vom face în Organul Central, pe care îl vom scoate curînd (şi care va apărea, probabil, în două pagini). Trebuie să depunem acum toate eforturile spre a întreţine ura legitimă a muncitorilor conştienţi împotriva mîrşavei comportări a germanilor, şi să facem din această ură o concluzie politică *împotriva* oportunismului şi a oricărei îngăduinţe faţă de el. Aceasta este o sarcină internaţională. Ea ne revine nouă şi nimănui altcuiva. Nu ne putem da în lături de la îndeplinirea ei. Este greşită lozinca unei «simple» refaceri a Internaţionalei (deoarece pericolul pe care-l prezintă o putredă rezoluţie împăciuitoristă care ar adopta linia Kautsky-Vandervelde este foarte, foarte mare !). Este greşită lozinca «păcii» – lozinca trebuie să fie transformarea războiului naţional în război civil. (Această transformare poate fi de lungă durată, poate necesita şi va necesita o serie de condiţii preliminare, dar întreaga activitate trebuie dusă tocmai *pe linia* unei *asemenea* transformări, în spiritul şi în direcţia ei). Nu sabotarea războiului, nu acţiuni izolate, individuale în acest spirit, ci propagandă de masă (nu numai în rîndurile «civililor») care să ducă la transformarea războiului în război civil.

În Rusia şovinismul se ascunde îndărătul frazeologiei despre «la belle France» [despre „frumoasa Franţă"] şi despre nefericita Belgie (dar Ucraina ? etc.), sau îndărătul urii «poporului» faţă de germani (şi de „kaiserism"). De aceea datoria noastră indiscutabilă este să luptăm împotriva acestor sofisme. Şi pentru ca lupta să urmeze o linie clară şi precisă e nevoie de o lozincă care s-o sintetizeze. Această lozincă este : pentru noi, *ruşii*, din punctul de vedere al intereselor maselor muncitoare şi ale clasei muncitoare *din Rusia*, e în afară de orice îndoială că *înfrîngerea* ţarismului în actualul război ar constitui acum, imediat, răul *cel mai mic*. Căci ţarismul este de o sută de ori mai rău decît kaiserismul. Nu sabotarea războiului, ci combaterea şovinismului şi îndreptarea întregii propagande şi agitaţii în direcţia realizării, pe plan internaţional, a unei uniri (apro-

pieri, solidarizări, înţelegeri selon les circonstances [după împrejurări]) a proletariatului în vederea războiului civil. Ar fi greşit să îndemnăm la acte *individuale* de împuşcare a ofiţerilor etc. şi tot greşit ar fi să venim cu argumente în genul aceluia că noi, pasămite, nu vrem să dăm ajutor kaiserismului. În primul caz ar rezulta o deviere spre anarhism, în al doilea caz o deviere spre oportunism. Ceea ce trebuie să facem noi e să pregătim acţiuni de masă (sau, cel puţin, colective) nu numai în rîndurile armatei unei singure naţiuni şi să orientăm în această direcţie *întreaga* muncă de propagandă şi agitaţie. Orientarea muncii (care trebuie dusă cu perseverenţă, în mod sistematic şi, poate, timp îndelungat) în spiritul transformării războiului naţional în război civil – acesta este esenţialul. Cît despre momentul acestei transformări, asta-i altă chestiune, nelămurită încă. Trebuie să lăsăm ca acest moment să se coacă şi «să-l facem să se coacă» în mod sistematic...

După părerea mea, în momentul de faţă lozinca păcii este greşită. E o lozincă filistină, o lozincă de popi. Lozinca proletarilor trebuie să fie : război civil.

În mod obiectiv, din schimbarea radicală a situaţiei din Europa decurge această lozincă pentru epoca războiului de masă. Din rezoluţia de la Basel decurge aceeaşi lozincă.

Noi nu putem nici «promite», nici «decreta» războiul civil, dar sîntem datori să lucrăm – chiar şi un timp îndelungat dacă va fi nevoie – în *această direcţie*. Amănunte vei găsi în articolul din O.C." [1].

La două luni şi jumătate după începerea războiului, Ilici elaborase deja o linie clară şi precisă de luptă. Această linie şi-a pus pecetea pe întreaga sa activitate ulterioară. Faptul că examina problemele dintr-un unghiu internaţional a imprimat un caracter nou şi întregii activităţi a lui Ilici legate de munca în Rusia, i-a dat o nouă vigoare, noi nuanţe. Fără anii de muncă grea în domeniul construcţiei de partid, al organizării clasei muncitoare din Rusia, Ilici n-ar fi putut găsi atît de repede şi de ferm linia justă în ceea ce privea noile sarcini ridicate de războiul imperialist. Fără participarea intensă şi directă la lupta internaţională, Ilici n-ar fi putut conduce cu atîta fermitate proletariatul rus la victoria din Octombrie.

[1] Op. cit., pag. 136–139.

Numărul 33 al ziarului „Soțial-Demokrat" a apărut la 1 noiembrie 1914. La început s-au tipărit numai 500 de exemplare, dar apoi tirajul a trebuit să fie mărit cu încă 1.000. La 14 noiembrie Ilici l-a anunțat cu multă bucurie pe Karpinski că Organul Central a fost adus pînă la un punct apropiat de frontieră și în curînd va fi expediat mai departe.

Prin intermediul lui Naine și al lui Graber, la 13 noiembrie s-a putut publica o expunere prescurtată a manifestului în ziarul elvețian „La Sentinelle" („Sentinela"), care apărea în limba franceză în centrul muncitoresc Chaux-de-Fonds din cantonul Neuchâtel. Ilici triumfa. Am trimis manifestul, în traducere, ziarelor franceze, engleze și germane.

În vederea desfășurării propagandei în rîndurile francezilor, Vladimir Ilici i-a scris lui Karpinski cerînd să se organizeze la Geneva prezentarea unui referat al Inessei în limba franceză. De asemenea i-a scris lui Șleapnikov să ia cuvîntul la congresul din Suedia. Șleapnikov a vorbit, și încă foarte bine. În felul acesta se dezvolta treptat „activitatea internațională" a bolșevicilor.

Mai prost stăteau lucrurile în ceea ce privește legăturile cu Rusia. Șleapnikov trimisese un material interesant din Petersburg pentru nr. 34 al Organului Central. Dar în același număr apăruse știrea privitoare la arestarea a 5 deputați bolșevici. Legăturile cu Rusia slăbeau din nou.

Concomitent cu lupta înverșunată împotriva trădării cauzei proletariatului de către Internaționala a II-a, Ilici s-a apucat să scrie, îndată după sosirea sa la Berna, articolul „Karl Marx" pentru Dicționarul enciclopedic al lui Granat. În acest articol prezentînd învățătura lui Marx, Ilici a început prin a caracteriza concepția acestuia despre lume în capitolele „Materialismul filozofic" și „Dialectica", în continuare a expus doctrina economică a lui Marx și a arătat în sfîrșit cum aborda el problema socialismului și a tacticii luptei de clasă a proletariatului.

De obicei învățătura lui Marx nu era pînă atunci expusă în felul acesta. Pentru capitolele despre materialismul filozofic și despre dialectică, Ilici recitise cu multă atenție operele lui Hegel și ale altor filozofi și nu abandonase această muncă nici după terminarea articolului despre Marx. Prin studiile sale în domeniul filozofiei, el urmărea să-și însușească metoda cu ajutorul căreia filozofia să poată fi transformată într-o călăuză concretă în acțiune. Scurtele sale observații cu privire la tratarea dialectică a tuturor fenomenelor, făcute în 1921 în timpul disputelor cu Trotki și Buharin în problema sindicatelor, arată cum nu se poate mai bine cît de mult l-au ajutat pe Ilici în această privință studiile sale de filozofie începute după sosirea la Berna, care au reprezentat o continuare a preocupărilor sale similare din anii 1908–1909, cînd a luptat împotriva machiștilor.

Lupta și învățătura, învățătura și activitatea științifică se îmbinau întotdeauna cît se poate de bine la Ilici ; între ele exista întotdeauna legătura cea mai profundă și nemijlocită, deși la prima vedere puteai crede că este vorba de preocupări paralele.

La începutul anului 1915 a continuat munca intensă de unire a grupurilor bolșevice din străinătate. Se ajunsese la o anumită înțelegere, dar vremurile erau de așa natură încît coeziunea devenise mai necesară ca oricînd. Înainte de război, centrul grupurilor bolșevice, așa numitul C.O.S. (Comitetul organizațiilor din străinătate), se găsea la Paris. Acum acest centru trebuia mutat în Elveția, într-o țară neutră, și anume la Berna, unde se afla și redacția Organului Central. Trebuia să se ajungă la o înțelegere perfectă în toate problemele : aprecierea războiului, noile sarcini care stăteau în fața partidului, căile de dezvoltare a acestora. – Trebuia precizată de asemenea activitatea grupurilor. Cei de la Baugy, de pildă (Krîlenko, Buharin, Rozmirovici), hotărîseră să editeze propriul lor organ din străinătate, „Zvezda", și porniseră cu atîta pripeală la organizarea acestei acțiuni, încît nu se înțeleseseră nici măcar cu Organul Central. Am aflat despre planul lor de la Inessa. Or, editarea acestei publicații nu era prea indicată. Nu ajungeau banii nici pentru editarea O.C. Pe de altă parte, deși deocamdată nu existau divergențe, ele puteau să apară în orice moment. O frază imprudentă putea fi folosită de adversari și răstălmăcită în fel și chip. Trebuia să fim uniți. Împrejurările impuneau acest lucru. La sfîrșitul lunii februarie a fost convocată la Berna o conferință a secțiilor din străinătate. În afară de secțiile din Elveția, a participat și cea de la Paris ; aceasta din urmă a fost reprezentată de Grișa Belenki. El a descris amănunțit starea de spirit defensistă de la Paris, care la începutul războiului influențase și grupul lor. Tovarășii de la Londra nu au putut să vină și au transmis altora mandatul lor. Tovarășii de la Baugy au șovăit multă vreme dacă să vină sau nu la conferință și au venit abia la sfîrșitul ei. Împreună cu dînșii au sosit și „japonezii", cum îi numeam noi pe tovarășii Peatakov și Boș

(sora lui E. F. Rozmirovici) din Kiev, care fugiseră din Siberia – unde fuseseră deportați – prin Japonia și America. Era o perioadă cînd ne cramponam febril de fiecare nou tovarăș de idei. „Japonezii" ne-au plăcut. Sosirea lor întărea, fără îndoială, forțele noastre din străinătate.

La conferință s-a adoptat o rezoluție clară despre război, s-au purtat discuții contradictorii în jurul lozincii Statelor Unite ale Europei (împotriva ei a obiectat cu deosebită înflăcărare Inessa), s-a stabilit caracterul muncii secțiilor din străinătate, s-a hotărît să nu se editeze ziarul de la Baugy și s-a ales un nou C.O.S., format din tovarăși de la Berna : Șklovski, Kasparov. Inessa Armand, Lilina, Krupskaia.

Înainte de război, în 1913, Kasparov locuise la Berlin. Ilici aflase despre el de la tovarășii noștri din Baku : Enukidze, Șaumian și alții. În perioada aceea, Ilici era preocupat în mod deosebit de problema națională și căuta să stabilească legături cît mai strînse cu cei care se interesau de această problemă și o abordau în mod just.

În vara anului 1913, Kasparov scrisese pentru revista „Prosvețcenie" un articol cu privire la problema națională. Ilici îi răspunsese : „Am primit și am citit articolul d-tale. După părerea mea, tema este bine aleasă și just tratată, dar insuficient cizelată din punct de vedere literar. Există prea multă – cum să spun ? – «agitație», care nu se potrivește pentru un articol într-o problemă *teoretică*. Cred că ar trebui fie d-ta singur să-ți refaci articolul, fie să încercăm noi lucrul acesta" [1]. Alegerea problemei naționale ca temă pentru un articol, tratarea ei justă însemnau foarte mult, și Ilici i-a cerut de îndată lui Kasparov să strîngă material în această problemă pentru a concretiza ceea ce i se părea interesant. El era convins că tov. Kasparov va sezisa esențialul. În ianuarie 1914, intenționînd să se ducă pentru scurtă vreme la Berlin, Ilici i-a scris lui Kasparov că trebuie neapărat să se întîlnească cu el și a stabilit amănuntele întrevederii.

Momentele de luptă intensă, momentele de avînt apropie oamenii. În iulie 1914 mișcarea muncitorească a început să se dezvolte rapid la Petersburg. Am primit o scrisoare în care se spunea că valul revoluționar crește. Pînă atunci, cînd îi scria lui Kasparov, Ilici începea întotdeauna scrisoarea cu „Dragă tovarășe" ; de atunci însă i se adresează altfel, știind că și pe Kasparov avîntul revoluționar l-a impresionat tot atît de mult ca și pe noi. „Dragă prietene ! – îi scrie Ilici. – Te rog foarte mult să fii așa de bun și să ne informezi *despre desfășurarea zilelor revoluționare în Rusia*. Nu primim ziare. Te rog..." [1] În continuare el expune un întreg program pentru stabilirea de legături.

[1] *V. I. Lenin*, Opere, ed. a III-a rusă, vol. XXIX, pag. 93. – *Nota red.*

Cînd a început războiul, Kasparov a trebuit să se mute din Germania la Berna. Ne-am întîlnit ca niște buni prieteni. La Berna ne vedeam în fiecare zi și Kasparov a devenit foarte repede unul dintre tovarășii cei mai apropiați din grupul nostru. Acum el a fost inclus în C.O.S.

Problema cea mai importantă pe ordinea de zi era concentrarea forțelor pe scară internațională. Cît de grea era această sarcină a arătat-o clar Conferința de la Londra a partidelor socialiste din țările Antantei (Anglia, Belgia, Franța, Rusia), care a avut loc la 14 februarie 1915. Această conferință a fost convocată de Vandervelde, dar a organizat-o Partidul laburist independent din Anglia, în frunte cu Keir Hardie și MacDonald. Înainte de conferință, ei se pronunțaseră împotriva războiului, pentru o uniune internațională. La început, Partidul laburist independent intenționase să invite delegați din Germania și din Austria, dar francezii au declarat că în acest caz nu vor lua parte la conferință. Din partea Angliei au participat 11 delegați, din partea Franței – 16, a Belgiei – 3, iar din partea Rusiei – 3 socialiști-revoluționari. A participat și 1 delegat din partea Comitetului organizatoric menșevic. În numele nostru urma să ia cuvîntul Litvinov. Era limpede de la bun început ce fel de conferință va fi aceasta și care vor fi rezultatele ei, de aceea s-a hotărît ca Litvinov să citească doar o declarație a Comitetului Central. Ilici a întocmit pentru Litvinov un proiect al acestei declarații. În ea se cerea ca Vandervelde, Guesde și Sembat să demisioneze imediat din guvernele burgheze ale Belgiei și Franței, ca toate partidele socialiste să sprijine pe muncitorii ruși în lupta acestora împotriva țarismului. În declarație se arăta că social-democrații din Germania și din Austria au săvîrșit o crimă monstruoasă față de socialism și față de Internațională, votînd creditele de război și încheind „o pace civilă" cu iuncherii, popii și burghezia. Socialiștii belgieni și francezi nu procedaseră însă nici ei mai bine. Muncitorii din Rusia întind o mînă tovărășească

[1] „Culegeri din Lenin", vol. XIII, pag. 241. – *Nota red.*

socialiștilor care acționează ca Liebknecht, ca socialiștii din Serbia și din Italia, ca tovarășii britanici din Partidul laburist independent și unii membri ai Partidului socialist britanic, ca tovarășii arestați din Partidul nostru muncitoresc social-democrat din Rusia.

„Aceasta este calea pe care vă chemăm, calea socialismului. Jos șovinismul, care duce la pieire cauza proletară ! Trăiască socialismul internațional !" [1] Cu aceste cuvinte se încheia declarația. Ea a fost semnată, în afară de C.C., și de reprezentantul social-democraților letoni, Berzin. Președintele nu i-a permis lui Litvinov să citească declarația pînă la capăt. Litvinov i-a înmînat declarația președintelui și a părăsit ședința, declarînd că P.M.S.D.R. refuză să participe la conferință. După plecarea lui Litvinov, conferința a adoptat o rezoluție prin care se pronunța în favoarea „războiului de eliberare", pînă la victoria asupra Germaniei ; Keir Hardie și MacDonald au votat și ei această rezoluție.

Între timp continuau pregătirile în vederea Conferinței internaționale a femeilor. Era, desigur, important nu numai ca această conferință să se țină, dar și ca ea să nu aibă un caracter pacifist, ci să adopte o poziție net revoluționară. De aceea era necesar să se desfășoare o vastă muncă pregătitoare. Aceasta i-a revenit în cea mai mare parte Inessei. Ea ajuta redacția O.C. la traducerea diferitelor documente, participase de la început la lupta împotriva defensismului, așa că era cum nu se poate mai indicată pentru această muncă. În plus, ea cunoștea mai multe limbi străine. Inessa a purtat corespondență cu Clara Zetkin, cu Balabanova, cu Kollontai, cu englezoaicele, a întărit primele legături internaționale. Aceste legături erau extrem de slabe, se întrerupeau continuu, dar Inessa relua mereu munca de la început. La Paris locuia tovarășa Stal și, prin intermediul ei, Inessa coresponda cu tovarășii francezi. Cel mai ușor erau de întreținut legăturile cu Balabanova : ea lucra în Italia și participa la munca ziarului „Avanti !". În această perioadă, Partidul socialist italian a avut orientarea cea mai revoluționară. În Germania, starea de spirit antidefensistă devenea tot mai puternică. La 2 decembrie K. Liebknecht a votat împotriva creditelor de război. Conferința internațională a femeilor a fost convocată de Clara Zetkin, care era secretara Biroului internațional al femeilor socialiste. Ea lupta împreună cu K. Liebknecht, Rosa Luxemburg și F. Mehring împotriva majorității șovine din Partidul social-democrat german. Inessa întreținea legături cu ea. În ceea ce o privește pe Kollontai, în perioada de care vorbim ea se îndepărtase de menșevici. În ianuarie ne-a scris lui Vladimir Ilici și mie, trimițîndu-ne totodată și un manifest. „Stimate și dragă tovarășă ! – i-a răspuns Vladimir Ilici. – Vă sînt foarte recunoscător pentru manifestul trimis (deocamdată nu pot decît să-l predau membrilor de aici ai redacției revistei «Rabotnița» ; ei au și trimis o scrisoare Clarei Zetkin, care are, pare-se, un conținut asemănător cu cel al scrisorii dv.) " [1]. În continuare, Vladimir Ilici explică poziția bolșevicilor. „Pe cît se pare, dv. nu sînteți în întregime de acord cu lozinca războiului civil, rezervîndu-i, ca să zicem așa, un loc subordonat (și, poate, chiar convențional), după lozinca păcii. Pe de altă parte, subliniați că «trebuie să promovăm o lozincă care *să-i unească* pe toți».

Vă voi mărturisi sincer că în momentul de față mă tem mai mult decît de orice de o asemenea tendință spre o unificare fără discernămînt, care, sînt convins, este cea mai primejdioasă și mai dăunătoare pentru proletariat" [2]. În corespondența sa cu A. Kollontai în legătură cu conferința, Inessa pornea tocmai de la aceste teze ale lui Ilici. Kollontai nu a reușit să vină la conferință.

Conferința internațională de la Berna a avut loc între 26 și 28 martie. Delegația cea mai numeroasă și mai bine organizată era cea germană, în frunte cu Clara Zetkin. Delegate din partea C.C. din Rusia au fost Armand, Lilina, Ravici, Krupskaia și Rozmirovici, iar din partea polonezilor-„rozlamoviști" – Kamenskaja (Domskaja), care se situa pe aceleași poziții ca și delegația Comitetului Central. Din partea rușilor au mai fost două delegate ale Comitetului organizatoric. Balabanova a participat din partea Italiei. Louise Saumoneau, delegata franceză, era puternic influențată de Balabanova. O stare de spirit net pacifistă aveau olandezele. Roland-Holst, care făcea parte pe atunci din aripa de stînga, nu a putut veni la conferință ; a sosit o delegată a partidului Troelstra, un partid pe de-a-ntregul șovin. Delegatele engleze erau membre ale Partidului laburist independent, care ducea o politică oportunistă ; elveținele mani-

[1] *V. I. Lenin,* Opere, ed. a 3-a rusă, vol. XVIII, pag. 123. – *Nota red.*

[1] „Culegeri din Lenin", vol. II, pag. 221. – *Nota red.*

[2] Ibid.

festau și ele tendințe pacifiste. Această tendință a precumpănit la conferință. Firește, dacă se face o comparație cu Conferința de la Londra, care avusese loc cu o lună și jumătate înainte, se realizase, fără doar și poate, un important pas înainte. Avea însemnătate însuși faptul că la această conferință participaseră socialiste reprezentînd țări care erau în război.

Majoritatea delegatelor germane făceau parte din grupul K. Liebknecht – Rosa Luxemburg. Acest grup începuse să se desolidarizeze de șoviniștii din partid, să lupte împotriva guvernului țării lor. Rosa Luxemburg fusese arestată. Dar aceasta era atitudinea pe care o aveau în propria lor țară. Într-un for internațional însă, credeau că trebuie să manifeste o atitudine cît mai concesivă, fiind delegații țării care în acel moment învingea pe toate fronturile. Dacă conferința, convocată cu atîta greutate, ar fi eșuat, toată răspunderea ar fi fost aruncată în seama lor. Nereușita conferinței i-ar fi bucurat pe șoviniștii din toate țările, și în primul rînd pe social-patrioții din Germania. De aceea Clara Zetkin făcea concesii pacifiștilor, ceea ce îi răpea rezoluției conținutul revoluționar. Delegația noastră, delegația C.C. al P.M.S.D.R., împărtășea punctul de vedere al lui Ilici, expus în scrisoarea către Kollontai. Nu se punea problema unei unificări fără discernămînt, ci a unificării în vederea luptei revoluționare împotriva șovinismului, în vederea luptei revoluționare intransigente a proletariatului împotriva clasei dominante. Rezoluția, elaborată de o comisie formată din delegate germane, engleze și olandeze, nu condamna șovinismul. Noi am prezentat o declarație proprie. Ea a fost susținută de Inessa. În sprijinul ei a vorbit și reprezentanta polonezâ, Kamenskaja. Celelalte delegații nu ne-au sprijinit. Toate condamnau politica noastră „scizionistă". Curînd însă viața a arătat cît de justă fusese poziția noastră. Pacifismul naiv al englezoaicelor și al olandezelor nu a făcut să progreseze cîtuși de puțin activitatea pe arena internațională. Un rol însemnat în terminarea cît mai grabnică a războiului l-a jucat lupta revoluționară și desolidarizarea de șoviniști.

Ilici a depus toate eforturile și toată pasiunea sa pentru a strînge forțele în vederea luptei pe frontul internațional. „Nu e nici o nenorocire că sîntem atît de puțini – a spus el o dată –, alături de noi vor fi milioane". El a elaborat și rezoluția noastră pentru conferința femeilor care urma să se țină la Berna și a urmărit lucrările ei. Dar se simțea cît de greu îi vine să dețină rolul unui simplu conducător din culise într-o acțiune de o

uriașă importanță, care se desfășura atît de aproape și la care ar fi dorit din tot sufletul să participe nemijlocit.

Mi-a rămas întipărită în minte următoarea scenă. Eram împreună cu Inessa la spital, unde făcusem o vizită lui Abram Skovno, care fusese operat. A venit Ilici și a încercat s-o convingă pe Inessa să se ducă imediat la Clara Zetkin pentru a-i demonstra justețea poziției noastre. El spunea că ea trebuie să înțeleagă, nu poate să nu înțeleagă, că în momentul de față nu ai voie să aluneci spre pacifism, ci este necesar să pui toate problemele în modul cel mai categoric. Și Ilici înșira mereu tot felul de argumente cu care Inessa trebuia să încerce s-o convingă pe Clara Zetkin. Inessa nu voia să se ducă, considerînd că discuția nu va da nici un rezultat. Ilici insista pe un ton rugător. Convorbirea dintre Inessa și Clara Zetkin nu a avut totuși loc.

La 17 aprilie s-a ținut la Berna o a doua conferință internațională : conferința tineretului socialist. În Elveția se strînseseră pe atunci destul de mulți tineri, veniți din diferite țări beligerante, care nu voiau să plece pe front și să ia parte la războiul imperialist ; ei emigraseră în Elveția neutră. Firește că acești tineri aveau o stare de spirit revoluționară. De aceea nu este întîmplător că prima conferință internațională, după cea a femeilor, a fost conferința tineretului socialist.

La această conferință au vorbit, în numele C.C. al partidului nostru, Inessa și Safarov.

În martie mi-a murit mama. Fusese un tovarăș apropiat, care ne ajutase în toată munca noastră. În Rusia, ascundea materialele ilegale, în timpul percheziților, ducea pachete tovarășilor închiși, transmitea diferite sarcini. Locuise cu noi atît în Siberia cît și în străinătate. Ne ducea gospodăria, îi îngrijea pe tovarășii care veneau la noi, cosea literatură ilegală în căptușeala hainelor, făcea „umplutura" în scrisorile scrise cu cerneală simpatică etc. Toți tovarășii o iubeau. Ultima iarnă fusese foarte grea pentru ea. O părăsiseră puterile. Îi era dor de Rusia, dar nu aveam pe nimeni acolo care s-o poată îngriji. Avea discuții în contradictoriu cu Vladimir Ilici, dar întotdeauna îi purta de grijă. Vladimir Ilici era și el atent cu ea. Într-o zi, mama ședea tare necăjită. Era o fumătoare pătimașă și uitase să-și cumpere țigări. Fiind sărbătoare, era imposibil să găsești undeva țigări. Ilici a observat acest lucru. „Nu te amărî, îți fac eu rost imediat", a spus el, și colindă cafenelele pînă cînd găsi undeva niște țigări. Într-o zi, cu puțin înaintea morții sale, mama mi-a spus :

„Nu, singură n-am să plec în Rusia, am să plec împreună cu voi". Altădată a început să vorbească despre religie. Se socotea credincioasă, dar nu mergea cu anii la biserică, nu ținea posturile, nu făcea rugăciuni și, în general, religia nu juca nici un rol în viața ei. Totuși nu-i plăceau discuțiile pe această temă. În pragul morții, însă a spus : „Am fost credincioasă în tinerețe, dar după ce am trăit și am cunoscut viața, am văzut că toate astea nu sînt decît fleacuri". De multe ori ne-a spus ca, atunci cînd va muri, s-o incinerăm. Căsuța în care locuiam la Berna se afla lîngă pădure. Cînd soarele de primăvară a început să se facă simțit, mama și-a exprimat dorința de a merge în pădure. Ne-am dus cu ea, am stat vreo jumătate de oră pe o bancă, dar după aceea cu greu s-a mai tîrît pînă acasă. A doua zi a început agonia. I-am îndeplinit dorința și am incinerat-o la crematoriul din Berna.

Am stat cu Vladimir Ilici vreo două ore la cimitir, așteptînd ca paznicul să aducă urna cu cenușă. Era caldă încă. El ne-a arătat unde s-o îngropăm.

Viața noastră a început să semene și mai mult cu viața unor studenți. Gazda noastră – o spălătoreasă bătrînă și bigotă – ne-a rugat să ne căutăm altă cameră, pentru că ea dorește ca în casa ei să stea oameni credincioși. Ne-am mutat în altă parte.

La 10 februarie a avut loc procesul celor cinci deputați bolșevici din Dumă : Petrovski, Muranov, Badaev, Samoilov, Șagov. Toți aceștia, împreună cu L. B. Kamenev, au fost condamnați la deportare.

În articolul din 29 martie 1915 „Ce-a dovedit procesul Fracțiunii muncitorești social-democrate ruse ?", Ilici scria : „Faptele arată că avangarda conștientă a muncitorilor din Rusia s-a strîns *în fapt* în jurul C.C. și al Organului Central încă din primele luni ale războiului. Oricît de neplăcut ar fi acest fapt pentru o «fracțiune» sau alta, el este însă incontestabil. Cuvintele citate în actul de acuzare : «E necesar să ne îndreptăm armele nu împotriva propriilor noștri frați, sclavi salariați din alte țări, ci împotriva guvernelor și partidelor burgheze și reacționare din toate țările» – vor răspîndi prin mijlocirea procesului și au și răspîndit în întreaga Rusie chemarea la internaționalism proletar, la revoluție proletară. Datorită procesului, lozinca de clasă a avangărzii muncitorilor din Rusia a pătruns acum pînă în masele cele mai largi.

Șovinismul care a cuprins toată burghezia și o parte din mica burghezie, șovăielile celeilalte părți și această chemare a clasei muncitoare, – iată tabloul real, obiectiv al împărțirii noastre în categorii politice. «Perspectivele», speranțele, lozincile trebuie să fie în concordanță cu acest tablou real, și nu cu bunele intenții ale intelectualilor și fondatorilor de grupulețe.

Ziarele pravdiste și activitatea de «tip muranovist» [1] au creat unitatea a $^4/_5$ din muncitorii conștienți ai Rusiei. Aproape 40.000 de muncitori cumpărau «Pravda» ; cei care o citeau erau mult mai numeroși. Chiar dacă războiul, închisoarea, Siberia, ocna o va diviza în cinci sau în zece grupuri, această pătură *nu* va putea fi nimicită. Ea trăiește. Ea este pătrunsă de spirit revoluționar și de antișovinism. Ea este *singura* care se află în mijlocul maselor populare și în adîncul lor, propovăduind internaționalismul oamenilor muncii, al exploataților, al asupriților. Ea este *singura* care a rezistat în mijlocul destrămării generale. Ea este singura care duce păturile semiproletare *de la* social-șovinismul cadeților și al trudovicilor, *de la* social-șovinismul lui Plehanov și al revistei «Nașa Zarea» *spre* socialism. Procesul Fracțiunii muncitorești social-democrate ruse a arătat întregii Rusii că această pătură există, a scos în evidență ideile ei, activitatea ei, chemarea ei la «înfrățirea cu sclavii salariați din celelalte țări».

Cu această pătură trebuie să acționăm, unitatea acestei pături trebuie să fie apărată împotriva social-șoviniștilor ; numai urmînd această cale poate mișcarea muncitorească din Rusia să se dezvolte spre revoluția socială, și nu spre național-liberalismul «european» [2].

Viața a arătat foarte curînd cît de multă dreptate a avut Lenin. Ilici muncea fără răgaz pentru popularizarea ideilor internaționalismului, pentru demascarea social-șovinismului în diferitele sale forme.

După moartea mamei am făcut o recidivă a bolii lui Basedow, și medicii m-au trimis la munte. Ilici a găsit, cu ajutorul anunțurilor din ziare, o pensiune ieftină, hotelul „Marienta" din Sörenberg, o localitate care nu era la modă, situată la poalele muntelui Rothorn. Am stat acolo toată vara.

---

[1] Muranov a declarat la proces că el a organizat pe muncitori în jurul partidului sub lozincile C.C. al partidului și a arătat cum trebuie folosit parlamentul în scopuri revoluționare. – *Nota red.*

[2] *V. I. Lenin,* Opere, vol. 21, Editura politică, 1959, pag. 162–163. – *Nota red.*

Cu puțin înainte de plecare, „japonezii" (tov. Boș și Peatakov) au venit la Berna cu proiectul de a crea în străinătate o revistă ilegală voluminoasă, în care să poată fi dezbătute temeinic toate problemele mai importante. Această revistă, „Kommunist", urma să fie editată de redacția Organului Central, completată cu P. și N. Kievski (tov. Boș și Peatakov). S-a căzut de acord asupra realizării acestui proiect. În timpul verii, Ilici a scris pentru „Kommunist" un amplu articol, intitulat „Falimentul Internaționalei a II-a". Tot în cursul verii, în vederea pregătirii conferinței internaționaliștilor, Ilici a scris în colaborare cu Zinoviev broșura „Socialismul și războiul".

La Sörenberg ne-am instalat foarte bine ; de jur împrejur erau păduri, munți înalți, iar pe vîrful muntelui Rothorn era chiar zăpadă. Poșta funcționa cu punctualitatea specific elvețiană. Am constatat că pînă și într-un sat mic și pierdut din creierul munților cum era Sörenberg puteai primi gratuit orice carte de la bibliotecile din Berna sau Zürich. Era de ajuns să trimiți bibliotecii respective o carte poștală în care să indici adresa și cartea cerută. Nimeni nu te întreba absolut nimic, nu-ți cerea nici un fel de adeverințe sau garanții că nu-ți vei însuși cartea. Atmosfera era cu totul alta decît cea din Franța birocratică. După două zile, primeai cartea învelită într-o mapă, de care era legat cu sfoară un cartonaș. Pe o parte a cartonașului figura adresa celui ce a cerut cartea, iar pe partea cealaltă – adresa bibliotecii. Acest lucru îți permitea să studiezi chiar și în această localitate îndepărtată. Ilici lăuda în fel și chip civilizația elvețiană. La Sörenberg puteai studia foarte bine. După cîtva timp a venit acolo și Inessa. Ne sculam de vreme și pînă la prînz – care se servea, ca în toată Elveția, la ora 12 – fiecare dintre noi studia într-un alt colț al grădinii. În timpul acesta, Inessa cînta adesea la pian și era deosebit de plăcut să citești ascultînd muzică. După masă ne duceam uneori pe munte pentru tot restul zilei. Lui Ilici îi plăceau foarte mult munții, îi plăcea să urce în amurg pe culmile mai scunde din jurul vîrfului Rothorn, de unde ți se deschidea o priveliște minunată, iar la picioare se întindea o ceață trandafirie. Îi mai plăcea să hoinărească pe Schrattenfluh (un munte care se înălța la vreo 2 km depărtare de noi), căruia noi îi spuneam, traducîndu-i numele, „pași blestemați". Era aproape imposibil să urci pe platoul de pe vîrful lui din pricina grohotișului adus de pîraiele de primăvară. Pe Rothorn urcam rar, deși de acolo se deschidea o admirabilă

panoramă a Alpilor. Ne culcam o dată cu găinile. Culegeam flori alpine și fructe ; toți eram pasionați după ciuperci : se găseau foarte multe mînătărci, dar pe lîngă ele creșteau și tot felul de alte ciuperci ; discutam întotdeauna cu atîta aprindere din ce soi fac parte, încît ai fi putut crede că ne certăm pentru cine știe ce rezoluție principială.

În Germania lupta începuse să ia amploare. În aprilie a apărut revista „Die Internationale", întemeiată de Rosa Luxemburg și Franz Mehring, dar a fost imediat suspendată. A apărut broșura „Criza social-democrației germane" de Junius (Rosa Luxemburg). S-a publicat un apel al social-democraților germani de stînga, semnat de Karl Liebknecht și intitulat „Dușmanul principal este în propria ta țară", iar la începutul lunii iunie K. Liebknecht și Duncker au întocmit „Scrisoarea deschisă către Comitetul Central al partidului social-democrat și către fracțiunea din Reichstag", în care protestau împotriva atitudinii majorității social-democrate față de război. Această „Scrisoare deschisă" a fost semnată de 1.000 de activiști ai partidului.

Dîndu-și seama de creșterea influenței social-democraților de stînga, Comitetul Central al Partidului social-democrat din Germania a hotărît să pornească la luptă deschisă și, pe de o parte, a publicat un manifest, semnat de Kautsky, Haase și Bernstein, în care se declarau împotriva anexiunilor și făceau apel la unitatea partidului, iar pe de altă parte a luat atitudine, în numele său și în numele fracțiunii din Reichstag, împotriva opoziției de stînga.

În Elveția, Robert Grimm convocase la Berna pentru ziua de 11 iulie o consfătuire preliminată, consacrată pregătirii conferinței internaționale a celor de stînga. La consfătuire au luat parte șapte persoane (Grimm, Zinoviev, P. B. Akselrod, Varski, Valețki, Balabanova și Morgari). De fapt, în afară de Zinoviev, la această consfătuire preliminară nu au luat parte militanți cu adevărat de stînga și, în urma discuțiilor purtate, s-a creat impresia că nici unul dintre participanți nu dorea efectiv convocarea unei conferințe a celor de stînga.

Vladimir Ilici era foarte agitat și le scria mereu lui Zinoviev, Radek, Bersin, Kollontai, tovarășilor din Lausanne, străduindu-se ca la apropiata conferință să se asigure participarea celor care se situau într-adevăr pe poziții de stînga și ca între aceștia să existe o coeziune cît mai mare. Pe la mijlocul lunii august, bolșevicii întocmiseră : 1) un manifest, 2) rezoluțiile, 3) un

proiect de declarație. Toate acestea au fost trimise spre discutare tovarășilor care se situau pe pozițiile cele mai de stînga. Pînă în octombrie a fost tradusă în limba germană broșura lui Lenin și Zinoviev „Socialismul și războiul".

Conferința a avut loc între 5 și 8 septembrie la Zimmerwald ; au participat delegați din 11 țări (în total 38 de persoane). Din așa-zisa stîngă de la Zimmerwald făceau parte numai 9 persoane (Lenin, Zinoviev, Berzin, Höglund, Nerman, Radek, Borchardt, Platten, iar după conferință li s-a alăturat și Roland-Holst). La conferință au mai participat din partea rușilor Trotki, Akselrod, I. Martov, Natanson, Cernov și un bundist. Trotki nu s-a alăturat stîngii de la Zimmerwald.

Vladimir Ilici a sosit la conferință cu cîteva zile mai înainte și la 4 septembrie a prezentat, în cadrul unei consfătuiri parțiale, un raport cu privire la caracterul războiului și la tactica pe care trebuie s-o adopte conferința internațională. Discuțiile s-au purtat în jurul „manifestului". Cei de stînga au propus proiectul lor de manifest și un proiect de rezoluție cu privire la război și la sarcinile social-democraților. Majoritatea a respins proiectul celor de stînga și a adoptat un „manifest" mult mai vag și mai puțin combativ. Cei de stînga au semnat manifestul comun. În articolul „Un prim pas", Vladimir Ilici a apreciat astfel Conferința de la Zimmerwald : „Trebuia oare Comitetul nostru Central să semneze un manifest care păcătuiește prin inconsecvență și timiditate ? – întreabă Ilici și răspunde : – Noi credem că da. Că nu sîntem de acord – că nu este de acord nu numai Comitetul Central, ci toată partea de stînga, *internațională, revoluționar-marxistă* a conferinței, – s-a spus deschis și într-o rezoluție separată, și într-un proiect separat de manifest, și în declarația separată cu privire la votarea unui manifest de compromis. Noi n-am ascuns nici o iotă din concepțiile, lozincile și tactica noastră. La conferință a fost distribuită ediția germană a broșurii «Socialismul și războiul». Noi am răspîndit, răspîndim și vom răspîndi vederile noastre într-o măsură nu mai mică decît aceea în care va fi răspîndit manifestul. Că acest manifest înseamnă *un pas înainte* spre adevărata luptă împotriva oportunismului, spre o sciziune și o ruptură cu el, acesta e un fapt incontestabil. Ar însemna că dăm dovadă de sectarism dacă am refuza să facem acest pas înainte *împreună* cu minoritatea germanilor, francezilor, suedezilor, norvegienilor și elveților, din moment ce ne păstrăm libertatea deplină și posibilitatea deplină de a critica inconsecvența și de a lupta pentru a obține mai mult" [1]. La Conferința de la Zimmerwald, cei de stînga și-au organizat un birou propriu și s-au constituit, în general, ca un grup aparte.

Deși Vladimir Ilici a scris, în preajma Conferinței de la Zimmerwald, că trebuie să prezentăm kautskiștilor proiectul nostru de rezoluție : „Olandezii + noi + germanii de stînga + 0 și aceasta nu e rău, iar mai tîrziu nu va fi zero, ci vor fi toți !", totuși ritmul în care se dezvolta mișcarea era încă foarte lent, și Ilici nu se prea împăca cu aceasta. Articolul „Un prim pas" începe tocmai prin a sublinia ritmul lent al dezvoltării mișcării revoluționare : „Dezvoltarea mișcării socialiste internaționale înaintează lent în epoca aceasta de criză neînchipuit de gravă, provocată de război" [2]. De aceea Ilici s-a întors destul de nervos de la Conferința de la Zimmerwald.

A doua zi după întoarcerea lui Ilici de la Zimmerwald am urcat pe Rothorn. Am urcat cu o „poftă fără seamăn", dar, cînd am ajuns sus, Ilici s-a culcat deodată pe jos, într-un fel foarte incomod, aproape pe zăpadă, și a adormit. S-a înnorat, apoi norii s-au împrăștiat, s-a deschis o priveliște minunată, dar Ilici dormea adînc, fără să se miște. A dormit așa mai bine de un ceas. Se vedea că Zimmerwald îi uzase serios nervii și îl vlăguise.

Ca să-și revină, Ilici a avut nevoie de cîteva zile de ședere la Sörenberg și de plimbări pe munte. Kollontai se pregătea să plece în America și Ilici i-a scris că este necesar să facă tot posibilul pentru a uni elementele internaționaliste de stînga de acolo. La începutul lunii octombrie ne-am întors la Berna. Ilici a plecat să țină un referat la Geneva despre Conferința de la Zimmerwald, a continuat să corespondeze cu Kollontai despre americani etc.

În toamna anului 1915 am trăit într-o atmosferă apăsătoare. Berna era prin excelență un centru administrativ și un oraș al școlilor. Existau multe biblioteci bune, numeroși oameni de știință trăiau acolo, dar întreaga viață era îmbibată de spirit mic-burghez. Berna este un oraș foarte „democratic" – soția președintelui republicii scutură în fiecare zi covoarele de pe balcon –, dar aceste covoare, confortul casnic o absorb pe femeia din Berna. Toamna am închiriat o cameră cu lumină electrică

[1] Op. cit., pag. 383.
[2] Op. cit., pag. 379.

și ne-am adus acolo valiza și cărțile. În ziua mutării au venit la noi în vizită soții Șklovski, iar eu le-am arătat cît de frumos arde lumina electrică. Dar imediat după ce ne-au plecat musafirii, gazda a dat buzna în casă și ne-a cerut să ne mutăm chiar a doua zi, pentru că ea nu permite ca în locuința ei să se ardă ziua lumina electrică. Ne-am gîndit că, probabil, nu este în toate mințile. A doua zi ne-am și mutat într-o altă cameră, mai modestă, fără electricitate. În Elveția domnea un filistinism puternic. O dată a venit la Berna o trupă de teatru rusească care juca în limba germană ; se prezenta „Cadavrul viu" de L. Tolstoi. Ne-am dus și noi. Piesa era foarte bine jucată. Asupra lui Ilici, care ura din adîncul sufletului orice convenționalism și filistinism, această piesă a produs o impresie extraordinară. A vrut să meargă s-o mai vadă o dată. În general, piesa a plăcut foarte mult rușilor. A plăcut și elvețienilor. Dar ce anume le-a plăcut lor în piesă ? Le era tare milă de soția lui Protasov, i-a impresionat soarta ei. Spuneau : „Ce soț rău a nimerit ! Și cînd te gîndești că erau oameni bogați, cu situație, și ar fi putut să trăiască fericiți. Biata Liza !".

În toamna aceea studiam cu mai mult zel decît oricînd în biblioteci, ne plimbam din obișnuință, dar toate acestea nu puteau risipi senzația că sîntem închiși în această colivie democratică mic-burgheză. Undeva lupta revoluționară se intensifica, viața pulsa din plin, dar toate acestea erau atît de departe.

De la Berna era destul de greu să stabilești legături directe cu cei de stînga. Mi-aduc aminte că o dată Inessa a plecat în Elveția franceză să stabilească legătura cu Naine și Graber, militanți elvețieni de stînga. Nu a reușit să se vadă cu ei, pentru că ba Naine era la pescuit, ba Graber era ocupat cu treburi casnice. „Tata este astăzi ocupat, la noi se spală rufele, și el le pune la uscat", i-a comunicat respectuos Inessei fetița lui Graber. Să pescuiești, să pui rufele la uscat nu e un lucru rău. Și Ilici păzea adesea cratița cu lapte să nu dea în foc, dar cînd rufele și undițele te împiedică să discuți lucrurile cele mai importante, să discuți despre organizarea celor de stînga, aceasta nu mai este chiar atît de bine. Apoi Inessa și-a făcut rost de acte false și a plecat la Paris. După ce s-au întors de la Zimmerwald, Merrheim și Bourderon au înființat, la Paris, Comitetul pentru restabilirea legăturilor internaționale ; bolșevicii erau reprezentați în acest comitet de Inessa. Ea a trebuit să lupte acolo mult ca să promoveze linia de stînga, care, în cele din

urmă, a triumfat. Inessa i-a descris amănunțit lui Vladimir Ilici în scrisorile sale munca pe care a desfășurat-o.

„Dragă Vladimir Ilici – scrie Inessa în cartea poștală din 25 ianuarie 1916 –, îți mulțumesc pentru scrisoare ; ea m-a liniștit și m-a încurajat foarte mult. În ziua aceea eram tocmai foarte necăjită din cauza eșecului cu Merrheim. Acum, după ce d-ta îmi scrii că Trotki refuză să colaboreze la revista olandeză, îmi explic mai bine și refuzul lui Merrheim de a colabora la ea ; probabil că există o legătură între aceste două refuzuri. Scrisoarea d-tale a fost cum nu se poate mai bine venită și pentru că mi-a întărit definitiv părerea pe care mi-o formasem despre caracterul muncii, dar de care nu eram sigură. În general o duc bine aici. Ce-i drept, e foarte obositor, mă istovesc treburile. De pildă, astăzi am așteptat timp de patru ore la o întîlnire. În schimb, am obținut, în sfîrșit, un permis la biblioteca națională și am aflat multe amănunte asupra felului cum trebuie să cauți în cataloage, ca și alte informații necesare. Cu bine".

Concomitent cu această scrisoare, în coperțile unei cărți, Inessa a trimis o descriere amănunțită a muncii sale. Iat-o :

„Dragi prieteni, vă trimit numai cîteva rînduri, pentru că am foarte puțin timp. De cînd v-am scris ultima oară s-au ținut două adunări ale «comitetului de acțiune». La una s-a discutat un apel (în legătură cu faptul că «minoritatea» din partidul francez merge împreună cu «minoritatea» germană, și nu cu «majoritatea», în problema refacerii Internaționalei). Proiectul lui Trotki a fost respins și înlocuit cu proiectul lui Merrheim, în care nu se pomenește de refacere, ci se spune numai că «Internaționala trebuie să se bazeze pe lupta de clasă, pe lupta împotriva imperialismului, pe lupta pentru pace. La o asemenea Internațională aderăm și noi». Apoi se arată că Internaționala care nu s-ar întemeia pe aceste baze ar fi o înșelare a proletariatului. Eu am propus cîteva amendamente. Am cerut să se vorbească de lupta împotriva social-șoviniștilor (mi s-a răspuns că acest lucru se va introduce la sfîrșit), să se arate că Internaționala luptă împotriva imperialismului (s-a acceptat), în sfîrșit m-am pronunțat împotriva cuvintelor «la o asemenea Internațională aderăm și noi», propunînd să se formuleze «vom reorganiza Internaționala pe baza etc.». Pentru acest «vom reorganiza», Merrheim și Bourderon m-au atacat cu vehemență. Merrheim mi-a spus că noi sîntem guesdeiști (procedee vechi), că gîndim

abstract, că nu ținem seama de împrejurări, că în Franța socialiștii nici nu vor să audă de o sciziune etc. I-am răspuns că guesdeistul de vechiul tip nu era chiar atît de rău, că acum tocmai tactica noastră este vie și viabilă, deoarece putem uni în jurul nostru forțele proletare numai dacă opunem clar și răspicat punctul nostru de vedere punctului de vedere al șoviniștilor ; am adăugat că trădarea de care s-au făcut vinovați conducătorii a stîrnit neîncredere și dezamăgire, că, citind broșura noastră, mulți muncitori din fabrici au spus : «Aceasta este foarte bine, dar nu mai există socialiști», că noi trebuie să aducem maselor vestea bună că socialiștii există și că putem s-o facem numai dacă o vom rupe definitiv cu șoviniștii".

În continuare Inessa relata despre munca cu tineretul, despre planul de publicare a manifestelor, despre legăturile cu mecanicii, croitorii, muncitorii de la lucrările de terasament și cu alte secții ale sindicatelor etc. Inessa a desfășurat o muncă intensă și în mijlocul grupului nostru de la Paris, s-a văzut cu Sapojkov, un membru al grupului, care la început plecase voluntar pe front, iar acum împărtășea concepțiile bolșevicilor și începuse să desfășoare propagandă în rîndurile soldaților francezi.

Tov. Sklovski organizase un mic laborator chimic, și o seamă de tovarăși de-ai noștri, ca, de pildă, Kasparov, Zinoviev, lucrau acolo pentru a-și cîștiga existența. Zinoviev privea îngîndurat eprubetele și baloanele care apăruseră în toate locuințele.

La Berna se putea desfășura o activitate mai cu seamă teoretică. În anii războiului, foarte multe chestiuni deveniseră mai clare. De pildă, era foarte caracteristic modul cum se punea problema Statelor Unite ale Europei. În declarația C.C. publicată la 1 noiembrie 1914 în Organul Central se spunea : „Lozinca politică imediată a social-democrației din Europa trebuie să fie formarea Statelor Unite republicane ale Europei. Totodată, spre deosebire de burghezie, care e gata «să promită» pînă și luna de pe cer, numai și numai ca să atragă proletariatul în șuvoiul general al șovinismului, social-democrații vor lămuri cît de falsă și absurdă este această lozincă dacă nu este completată cu lozinca răsturnării revoluționare a monarhiilor germană, austriacă și rusă" [1]. În martie, în timpul conferinței secțiilor din străinătate, această lozincă a provocat discuții aprinse. În darea de seamă asupra conferinței se spunea :

[1] Op. cit., pag. 19.

„...În problema lozincii «Statelor Unite ale Europei» discuția a căpătat un caracter politic unilateral, și s-a hotărît ca discutarea acestei probleme să fie amînată pînă cînd se va analiza în presă latura *economică* a problemei" [1].

Problema imperialismului, a esenței sale economice, a exploatării țărilor slabe de către statele capitaliste puternice, a exploatării coloniilor s-a pus în întreaga ei amploare. De aceea, Organul Central a ajuns la concluzia : „Din punctul de vedere al condițiilor economice ale imperialismului, adică al exportului de capital și al împărțirii lumii între puterile coloniale «înaintate» și «civilizate», în regimul capitalist lozinca Statelor Unite ale Europei este sau irealizabilă sau reacționară... Crearea Statelor Unite ale Europei în condițiile capitalismului ar echivala cu o înțelegere pentru împărțirea coloniilor" [2].

Dar ar fi fost oare posibil să se formuleze o altă lozincă, și anume lozinca Statelor Unite ale lumii ? Iată ce a scris Ilici în această privință : „Statele Unite ale lumii (și nu ale Europei) constituie forma de stat a unirii și libertății națiunilor, pe care o legăm de socialism, – pînă în momentul cînd victoria deplină a comunismului va duce la dispariția definitivă a oricărui stat, inclusiv a statului democratic. Ca lozincă de sine stătătoare, lozinca Statelor Unite ale lumii e îndoielnic că ar fi justă, în primul rînd, pentru că ea coincide cu socialismul, iar în al doilea rînd pentru că ar putea da naștere unei interpretări greșite despre imposibilitatea victoriei socialismului într-o singură țară și despre atitudinea unei asemenea țări față de celelalte" [3]. Acest articol arăta cum nu se poate mai bine ce-l frămînta pe Ilici la sfîrșitul anului 1915. E limpede că el era preocupat, pe de o parte, de studierea tot mai profundă a rădăcinilor economice ale războiului mondial, adică ale imperialismului, iar pe de altă parte de stabilirea căilor pe care le va urma lupta mondială pentru socialism.

Tocmai aceste probleme îl preocupau pe Vladimir Ilici la sfîrșitul anului 1915 și în 1916, cînd el aduna materiale pentru lucrarea sa „Imperialismul, stadiul cel mai înalt al capitalismului" și îi recitea mereu pe Marx și Engels ca să-și poată face o idee mai limpede despre epoca revoluției socialiste, despre căile și dezvoltarea ei.

[1] Op. cit., pag. 144.
[2] Op. cit., pag. 334, 335.
[3] Op. cit., pag. 336.

ZÜRICH

1916

În ianuarie 1916 Vladimir Ilici a început să scrie pentru editura „Parus" o broşură despre imperialism. Ilici atribuia acestei probleme o importanţă uriaşă, considerînd că nu se poate face o apreciere într-adevăr fundamentală a războiului fără a elucida pînă la capăt esenţa imperialismului atît sub aspectul său economic cît şi sub cel politic. De aceea el a pornit cu elan să scrie această lucrare. Deoarece Ilici avea nevoie să consulte o serie de lucrări care se aflau la bibliotecile din Zürich, pe la jumătatea lunii februarie am plecat acolo cu intenţia de a sta vreo două săptămîni, apoi însă am tot amînat întoarcerea la Berna şi pînă la urmă am rămas la Zürich, care era un oraş mai animat decît Berna. La Zürich se aflau mulţi tineri străini cu concepţii revoluţionare ; în acest oraş existau de asemenea muncitori, partidul social-democrat avea tendinţe de stînga mai pronunţate şi spiritul mic-burghez se făcea simţit parcă într-o mai mică măsură.

Ne-am dus să închiriem o cameră. Am intrat la o oarecare Frau Prelog, care semăna mai mult cu o vieneză decît cu o elveţiană, ceea ce se explica prin faptul că fusese multă vreme bucătăreasă la un hotel din Viena. Ne-am instalat la ea, dar a doua zi vechiul locatar a anunţat că se reîntoarce. Îi spărsese cineva capul şi zăcuse la spital, dar acum se făcuse bine. Frau Prelog ne-a rugat să ne găsim o altă cameră, dar ne-a propus să mîncăm la ea, la un preţ destul de modest. Am mîncat la dînsa vreo două luni. Mîncarea nu era cine ştie ce, dar în cantitate suficientă. Lui Ilici îi plăcea că totul era lipsit de pretenţii, că ni se servea cafeaua într-o ceaşcă cu toarta ruptă, că mîncam în bucătărie, că subiectele de conversaţie erau şi ele simple – nu se vorbea de mîncare sau de numărul cartofilor care trebuie puşi în cutare sau cutare ciorbă, ci de probleme care-i interesau pe cei ce luau masa la Frau Prelog. Ce-i drept, erau puţini la număr şi se schimbau des. După foarte puţin timp ne-am dat seama că am nimerit într-un mediu foarte original, în cea mai autentică „drojdie" a societăţii din Zürich. Un timp a luat masa la Prelog o prostituată care vorbea deschis despre meseria ei, dar pe care o preocupa mult mai mult

cum se simte mama ei sau ce fel de serviciu va găsi sora ei. Cîteva zile a mîncat acolo o soră de caritate, apoi au început să apară şi alţi comeseni. Locatarul doamnei Prelog nu era prea vorbăreţ, dar din ceea ce spunea a reieşit că era aproape un infractor de drept comun. Nimeni nu se jena de noi şi trebuie să spun că din discuţiile dintre aceşti oameni reieşeau trăsături mult mai „omeneşti" şi mai vii decît din discuţiile auzite în vreun restaurant pretenţios al vreunui hotel select, unde veneau oameni înstăriţi.

Eu stăruiam mereu să reîncepem să mîncăm acasă, căci din cauza acestor comeseni puteam intra cu uşurinţă în cine ştie ce bucluc. Cu toate acestea, unele trăsături ale „drojdiei" societăţii din Zürich nu erau lipsite de interes.

Mai tîrziu, cînd am citit culegerea lui John Reed „Fiica revoluţiei", mi-a plăcut mai ales faptul că Reed înfăţişează prostituatele nu din punctul de vedere al profesiunii lor sau al problemelor de dragoste, ci sub aspectul altor interese. În mod obişnuit, cînd se descrie „drojdia" societăţii, nu prea se acordă atenţie modului ei de viaţă.

Mai tîrziu, în Rusia, cînd am văzut împreună cu Ilici la Teatrul de Artă piesa lui Gorki „Azilul de noapte" – Vladimir Ilici ţinea foarte mult să vadă această piesă –, i-a displăcut categoric caracterul „factice" al montării, lipsa acelor amănunte din viaţa de zi cu zi care, după cum se spune, „dau tonul", redau atmosfera reală.

Mai tîrziu, de cîte ori o întîlnea pe stradă pe Frau Prelog, Ilici o saluta prietenos. O întîlneam foarte des, pentru că ne mutasem în apropiere, pe o ulicioară îngustă, la cizmarul Kammerer. Camera nu era dintre cele mai strălucite. Casa era veche şi întunecoasă, părea să fi fost construită prin secolul al XVI-lea, şi avea o curte murdară. Pentru aceeaşi bani puteam găsi o cameră mult mai bună, dar ne plăceau gazdele. Era o familie de muncitori cu concepţii revoluţionare care condamna războiul imperialist. Locuinţa era într-adevăr „internaţională" : în două camere locuiau gazdele, într-una – soţia unui soldat german, brutar, cu copiii ei, în alta – un italian, în alta – nişte actori austrieci, care aveau o splendidă pisică roşcată, iar în ultima – noi, care eram ruşi. Nu simţeai aici nici urmă de şovinism, şi într-o zi, cînd în jurul maşinii de gătit se strînsese o întreagă internaţională feminină, Frau Kammerer a exclamat indignată : „Soldaţii ar trebui să întoarcă armele

împotriva guvernelor lor !". După această întîmplare, Ilici nici nu a mai vrut să audă de schimbarea locuinței. Eu am învățat multe de la Frau Kammerer : cum să gătești o masă ieftină și sățioasă într-un timp cît mai scurt. Am învățat și altceva. Ziarele au anunțat la un moment dat că Elveția întîmpină greutăți în ceea ce privește importul de carne, și de aceea guvernul cere cetățenilor ca două zile pe săptămînă să nu consume carne. Măcelăriile continuau însă să fie deschise și în zilele de „post". Într-o asemenea zi am cumpărat carne pentru prînz ca întotdeauna și, stînd la mașina de gătit, am întrebat-o pe Frau Kammerer dacă umblă controlori din casă în casă pentru a verifica dacă cetățenii dau ascultare cererii guvernului. „Pentru ce să verifice ? – m-a întrebat Frau Kammerer mirată. – De vreme ce s-a anunțat că există dificultăți, care om muncitor va consuma carne în zilele de «post» ? Poate doar vreun burghez". Văzîndu-mă stînjenită, ea a adăugat cu blîndețe : „Asta nu-i privește pe străini". Această atitudine proletară conștientă îl încînta pe Ilici.

Răsfoind scrisorile mele către Șleapnikov din acea perioadă, am găsit una din 8 aprilie 1915 care caracterizează atmosfera de atunci. „Dragă prietene – scriam eu –, am primit scrisoarea d-tale din 3 aprilie și mi-a mai venit puțin inima la loc, căci îmi era greu să citesc scrisorile d-tale enervate în care amenințai că pleci în America și erai gata să învinuiești pe oricine de orice. Corespondența este un lucru oribil, dă naștere la tot felul de neînțelegeri... În scrisoarea care s-a pierdut îți scrisesem amănunțit de ce Grigori nu poate fi trimis acum nici în Rusia, nici acolo unde te afli d-ta. El a fost foarte mîhnit de reproșul pe care i l-ai făcut pentru că nu s-a mutat la Stockholm. Nu se poate descompleta redacția O.C. și, în general, baza din străinătate. Acum, în timpul războiului, O.C. a trebuit să depună eforturi mai mari decît oricînd pentru a cuceri fiecare poziție. Redacția O.C. a jucat un rol important în cadrul internațional. Trebuie s-o spunem de-a dreptul, lăsînd deoparte orice falsă modestie. Nici revista «Kommunist» n-ar fi apărut fără redacția Organului Central. Pînă au văzut-o apărînd au fost destule discuții, griji și frămîntări. Și mai multă bătaie de cap ne-a dat «Vorbote» (organul stîngii de la Zimmerwald). Dacă vom descompleta redacția, n-o să aibă cine să mai lucreze. Nu este atît de ușor să alcătuiești o redacție nouă. Și de Nikolai Ivanovici au tras tovarășii în fel și chip, s-a vorbit

de trecerea lui la Cracovia, apoi la Berna. Dar nu s-a putut face nimic. Și doi oameni sînt prea puțini, iar d-ta vrei să ni-l iei pe unul dintre ei. Dacă va fi destrămată baza din străinătate, nu vom mai avea ce să trimitem în Rusia. Uneori Grigori nu mai poate suporta viața din străinătate și nu-și mai găsește locul. Iar d-ta mai vii să torni gaz peste foc cu reproșurile d-tale. Dacă privești lucrurile din punctul de vedere al utilității întregii munci, Grigori nu are voie să plece de aici. S-a discutat mutarea întregii redacții, dar imediat a apărut problema banilor, a influenței internaționale, a considerentelor de ordin polițienesc. Le-am pus direct japonezilor problema banilor și ei au răspuns că n-au. Viața la Stockholm este mult mai scumpă ; aici Grigori lucrează la un laborator, există biblioteci și, prin urmare, are cel puțin posibilitatea de a cîștiga ceva prin muncă literară. Foarte curînd problema cîștigului se va pune pentru noi toți în mod acut".

„În ceea ce privește pasiunea lui Ilici pentru problemele emigranților, reproșul este neîntemeiat. El nu se ocupă de loc de aceste probleme. El este nevoit să se ocupe mai mult decît înainte de chestiunile internaționale, dar acest lucru este necesar. Ce-i drept, îl pasionează acum foarte mult «autodeterminarea națiunilor». Și, după părerea mea, dacă vrem «să-l folosim» cît mai bine, trebuie să insistăm ca el să scrie o broșură populară pe această temă. În momentul de față problema nu este cîtuși de puțin academică. Ea a provocat foarte multe confuzii în rîndurile social-democrației internaționale, dar acesta nu este un motiv să fie trecută pe planul al doilea. Astă-iarnă au avut loc aici discuții pe această temă cu Radek. Mie personal ele mi-au folosit foarte mult", și în continuare am expus pe cîteva pagini conținutul acestor discuții, arătînd punctul de vedere al lui Ilici.

Duceam la Zürich, după cum s-a exprimat Ilici într-una din scrisorile trimise acasă, „o viață liniștită" : oarecum departe de colonia locală, studiind mult și cu regularitate în biblioteci. După masă, cînd se întorcea de la cantina emigranților, trecea pe la noi în fiecare zi pentru o jumătate de oră tînărul tovarăș Grișa Usievici, care a murit în 1919 în timpul războiului civil. Un timp venea dimineața pe la noi nepotul tovarășei Zemleacika, care înnebunise din cauza foamei. Umbla atît de zdrențăros și plin de noroi, încît nu mai era lăsat să intre în bibliotecile elveține. Căuta să-l prindă pe Ilici înainte de plecarea acestuia

la bibliotecă, susținînd că trebuie să discute cu el niște probleme principiale. Vizitele lui îi măcinau destul de mult nervii lui Ilici.

Am început să plecăm de acasă mai devreme pentru a ne plimba pe malul lacului înainte de a intra în bibliotecă și pentru a mai sta puțin de vorbă. Ilici îmi vorbea despre lucrarea pe care o scria și despre diferitele gînduri care-l frămîntau.

Din grupul de la Zürich ne vedeam cel mai des cu Usievici și cu Haritonov. Îmi mai aduc aminte și de unchiul Vanea – Avdeev–, un muncitor metalurgist, de Turkin, muncitor din Ural, de Boițov, care a lucrat ulterior la Direcția generală a învățămîntului politic. Țin minte și pe un muncitor bulgar, al cărui nume l-am uitat. Majoritatea tovarășilor din grupul nostru de la Zürich lucrau în uzine ; toți erau foarte ocupați și adunările grupului se țineau relativ rar. În schimb, membrii grupului nostru aveau legături strînse cu muncitorii din Zürich ; ei erau mai apropiați de viața muncitorilor localnici decît în alte orașe elvețiene (cu excepția orașului Chaux-de-Fonds, unde grupul nostru avea legături și mai strînse cu masa muncitorească).

La Zürich, în fruntea mișcării elvețiene se afla Fritz Platten ; el era secretarul partidului. Platten, care făcea parte din stînga zimmerwaldiană, era fiu de muncitor, un tînăr simplu și înflăcărat, care se bucura de o mare influență în rîndurile maselor. Aderase la stînga zimmerwaldiană și Nobs, redactorul-șef al ziarului de partid din Zürich „Volksrecht" („Dreptul poporului"). Tinerii muncitori emigranți – care se aflau în număr mare la Zürich –, în frunte cu Willi Münzenberg, erau foarte activi și-i sprijineau pe cei de stînga. Toate acestea ne apropiau întrucîtva de mișcarea muncitorească elvețiană. Unii tovarăși, care nu au fost în emigrație, au acum impresia că Lenin își punea mari speranțe în mișcarea elvețiană, considerînd că Elveția ar putea deveni chiar centrul viitoarei revoluții sociale.

Firește, lucrurile nu stăteau așa. În Elveția nu exista o clasă muncitoare puternică. Elveția era o țară care trăia mai ales de pe urma localităților climaterice, din firimiturile ce-i picau de la țările capitaliste puternice. În general, muncitorii din Elveția nu erau prea revoluționari. Democratismul și rezolvarea cu succes a problemei naționale nu erau suficiente pentru a transforma Elveția într-un centru al revoluției sociale.

Aceasta nu însemna, firește, că în Elveția nu trebuia desfășurată o propagandă internaționalistă, că nu trebuia dată o mînă de ajutor mișcării muncitorești și partidului elvețian ca să devină într-adevăr revoluționare, căci, dacă Elveția ar fi fost atrasă în război, situația s-ar fi putut schimba repede.

Ilici prezenta referate în fața muncitorilor elvețieni, întreținea legături strînse cu Platten, Nobs și Münzenberg. Grupul nostru din Zürich, împreună cu cîțiva polonezi (la Zürich se afla pe atunci tov. Bronski), a inițiat ședințe comune cu organizația elvețiană din Zürich. Întrunirile aveau loc la mica cafenea „Zum Adler", care se afla în apropiere de locuința noastră. La prima adunare au venit cam 40 de persoane. Ilici a făcut momentul politic, a pus problemele în modul cel mai hotărît. Deși toți cei de față erau internaționaliști, pe elvețieni i-a tulburat foarte mult felul tranșant în care au fost puse problemele. Mi-aduc aminte de cuvîntarea unui reprezentant al tineretului elvețian, care a spus că nu poți sparge zidurile cu capul. În orice caz, adunările noastre au început să-și piardă popularitatea : la a patra adunare au venit numai rușii și polonezii. Am glumit și apoi ne-am dus fiecare pe la casele noastre.

În primele luni ale ședерii noastre la Zürich, Vladimir Ilici a lucrat mai ales la broșura despre imperialism. Problema îl pasiona, scotea multe extrase din diferite lucrări. Îl interesau cu deosebire coloniile ; strînsese un material extrem de bogat în privința lor. Îmi amintesc că m-a pus și pe mine să fac traduceri din engleză despre niște colonii africane. Povestea multe lucruri extrem de interesante. Mai tîrziu, cînd am recitit „Imperialismul", lucrarea mi s-a părut mult mai seacă decît povestirile sale. El studiase la perfecție viața economică a Europei, Americii etc. Îl interesa însă, firește, nu numai orînduirea economică, ci și formele politice corespunzătoare acestei orînduiri, influența lor asupra maselor. A terminat broșura la începutul lunii iulie. La 24–30 aprilie 1916 a avut loc Conferința a II-a a zimmerwaldienilor (așa-numita Conferință de la Kienthal). Trecuseră opt luni de la prima conferință, și în acest timp războiul imperialist luase o amploare din ce în ce mai mare, dar aspectul Conferinței de la Kienthal nu s-a deosebit chiar atît de mult de aspectul primei Conferințe de la Zimmerwald. Oamenii deveniseră ceva mai radicali. Stînga zimmerwaldiană nu mai avea opt delegați, ci doisprezece, iar rezoluțiile conferinței au reprezentat în oarecare măsură un pas înainte. Conferința a con-

damnat cu hotărîre Biroul Socialist Internațional și a adoptat o rezoluție despre pace în care se spunea : „În condițiile societății capitaliste este imposibil să se instaureze o pace trainică; numai *socialismul* creează condițiile necesare realizării ei. Înlăturînd proprietatea capitalistă privată și implicit exploatarea maselor populare de către clasele avute, precum și asuprirea națională, socialismul va înlătura și cauzele războiului. *De aceea lupta pentru o pace trainică nu poate fi decît o luptă pentru înfăptuirea socialismului*“ [1]. Pentru difuzarea acestui manifest în tranșee, în luna mai au fost împușcați în Germania 3 ofițeri și 32 de soldați. Guvernul german se temea mai mult decît de orice de revoluționarizarea maselor.

În propunerile sale prezentate Conferinței de la Kienthal, C.C. al P.M.S.D.R. atrăgea atenția tocmai asupra necesității de a se introduce în mase spiritul revoluționar. În aceste propuneri se spunea : „Aluzia la revoluție pe care o face Manifestul de la Zimmerwald, spunînd că muncitorii trebuie să facă sacrificii pentru cauza lor și nu pentru cauza altora, nu este suficientă. Trebuie arătat maselor clar și precis care este drumul lor. Trebuie ca masele să știe încotro și pentru ce anume să meargă. Că în timp de război acțiunile revoluționare de masă, atunci cînd se desfășoară cu succes, nu pot duce decît la transformarea războiului imperialist în război civil pentru socialism, – acesta este un lucru evident, și a ascunde maselor acest lucru este dăunător. Dimpotrivă, acest scop trebuie arătat limpede, oricît de grea ar părea atingerea lui, atunci cînd ne aflăm abia la începutul drumului. Nu este suficient să se spună, cum se spune în Manifestul de la Zimmerwald, că «capitaliștii mint atunci cînd vorbesc despre apărarea patriei» în războiul actual și că în lupta revoluționară muncitorii nu trebuie să țină seama de situația militară a țării lor ; trebuie spus limpede ceea ce este exprimat aici printr-o aluzie, și anume că nu numai capitaliștii, dar și social-șoviniștii și kautskiștii mint atunci cînd aplică noțiunea de apărare a patriei la războiul actual, imperialist ; – că în timp de război acțiunile revoluționare sînt imposibile fără a amenința cu înfrîngerea guvernul «propriu» și că orice înfrîngere a guvernului într-un război reacționar înlesnește revoluția, singura în stare să aducă o pace trainică și democratică. Trebuie, în sfîrșit, să se spună maselor că, dacă ele însele nu vor crea organizații ilegale și o presă liberă de cenzura militară, adică o presă ilegală, o sprijinire serioasă a luptei revoluționare care începe este de neconceput, și de neconceput este dezvoltarea ei, critica diferitelor ei acțiuni, îndreptarea greșelilor ei, lărgirea și ascuțirea ei sistematică“ [1].

1 *V. I. Lenin,* Opere, ed. a III-a rusă, vol. XIX, Anexă, pag. 434. – *Nota red.*

În această propunere a C.C. este foarte limpede exprimată atitudinea bolșevicilor și a lui Ilici față de mase : maselor trebuie să li se spună întotdeauna întregul adevăr, adevărul neînfrumusețat, fără teamă că acest adevăr le-ar putea speria. Bolșevicii își puneau toate speranțele în mase, considerau că masele, și numai ele, vor instaura socialismul.

La 1 iunie i-am scris lui Șleapnikov : „Grigori e prea entuziasmat de Kienthal. Desigur, pot judeca numai după relatări, dar e prea multă vorbărie fără o unitate internă, fără acea unitate care ar constitui chezășia trăiniciei acțiunii. Se vede că de jos nu «se împinge» încă, cum se exprima Badaici ; poate doar la germani acest lucru se simte în oarecare măsură“.

Studierea economiei imperialismului, analiza tuturor pieselor acestei „cutii de viteze“, sezisarea întregului tablou mondial al imperialismului – această ultimă treaptă a capitalismului – care se îndreaptă spre pieire, i-au permis lui Ilici să pună într-un fel nou o serie întreagă de probleme politice, să abordeze mult mai profund problema formelor pe care le va lua lupta pentru socialism, în general, și în Rusia, în special. Ilici voia să poată duce pînă la capăt șirul gîndurilor sale, să le dea posibilitatea să se cristalizeze, și de aceea am hotărît să plecăm în munți. Acest lucru îmi era necesar și mie, deoarece boala mea continua să nu-mi dea pace. Nu exista decît un singur remediu împotriva ei : munții. Am plecat pe șase săptămîni în cantonul Saint-Gall, în apropiere de Zürich, în niște munți sălbatici. Am stat la pensiunea Tschudiwiese, situată la o mare altitudine, foarte aproape de vîrfurile înzăpezite. Era dintre pensiunile cele mai ieftine : $2^1/_2$ franci pe zi de persoană. E adevărat, era o pensiune „lactată“ : dimineața se servea cafea cu lapte fără zahăr și pîine cu unt și brînză, la prînz o supă de legume, iar la felul al treilea ceva cu brînză de vaci și lapte, la ora patru iar cafea cu lapte și seara din nou ceva lactat. În primele zile ne-am ieșit aproape din fire din cauza acestei cure

1 *V. I. Lenin,* Opere, vol. 22, ed. P.M.R. 1952, pag. 171–172. – *Nota red.*

de produse lactate, dar apoi am completat-o cu smeură și afine, care se găseau pretutindeni din belșug. Camera noastră era curată, fără prea multă mobilă și avea lumină electrică. Curățenia trebuia s-o facem singuri și tot singuri trebuia să ne facem ghetele. Această din urmă sarcină și-a asumat-o Vladimir Ilici, imitîndu-i pe elvețieni. În fiecare dimineață el lua bocancii mei și ai lui și pleca cu ei sub un șopron unde se curăța încălțămintea, glumea cu ceilalți „lustragii" și făcea această muncă cu atîta zel, încît o dată, spre hazul tuturor, a răsturnat un coș așezat acolo cu o mulțime de sticle goale de bere. Vizitatorii erau din pături democratice. Într-o pensiune unde costul întreținerii era de 2½ franci de persoană nu venea „lume bună". Această pensiune ne amintea în oarecare măsură pe cea de la Bonbon din Franța, dar oamenii erau mai simpli, mai săraci, cu apucături democratice în stil elvețian. Seara, fiul patronului cînta la armonică și vilegiaturiștii dansau de zor ; tropotul lor nu înceta pînă la ora 11. Tschudiwiese se afla la vreo opt kilometri de gară, se circula numai pe măgari, pe poteci de munte. În general, toată lumea mergea pe jos și aproape în fiecare dimineață la ora șase suna clopotul, vilegiaturiștii se adunau să-i petreacă pe cei care plecau și intonau un cîntec de adio despre nu știu ce cuc. Fiecare strofă se termina cu cuvintele : „Adio, cucule". Vladimir Ilici, căruia îi plăcea să doarmă dimineața mai tîrziu, bombănea și-și trăgea mai bine pătura peste cap. Vizitatorii erau cu totul străini de politică. Nu se discuta nici măcar despre război. Printre vilegiaturiști se afla un soldat. Avea ceva la plămîni, și de aceea fusese trimis pe socoteala statului să se trateze, să facă o cură de produse lactate. În Elveția autoritățile militare se îngrijesc foarte mult de soldați (în această țară nu există trupe regulate, ci o miliție). Tînărul era destul de simpatic. Vladimir Ilici se tot învîrtea pe lîngă el ca pisica pe lîngă slănină ; a încercat de mai multe ori să-i vorbească despre caracterul tîlhăresc al războiului. Tînărul nu obiecta, dar se vedea că problema nu-l pasionează. Era limpede că chestiunile politice îl interesau foarte puțin, mult mai puțin decît felul cum și-ar putea petrece timpul la Tschudiwiese.

La Tschudiwiese nu a venit nimeni să ne viziteze, ruși nu existau pe acolo, și am trăit rupți de toate treburile, hoinărind prin munți zile întregi. Ilici n-a lucrat acolo absolut nimic. În timpul plimbărilor pe munte mi-a vorbit mult de problemele care îl preocupau, de rolul democrației, de laturile pozitive și negative

ale democrației elvețiene ; vorbea repede, repetînd aceeași idee în fraze diferite. Era evident că aceste probleme îl frămîntau foarte mult. Am petrecut în munți a doua jumătate a lunii iulie și întreaga lună august. Cînd am plecat, vilegiaturiștii ne-au condus și pe noi, ca pe toată lumea, cu cîntecul : „Adio, cucule". Coborînd prin pădure, Vladimir Ilici a zărit deodată niște mînătărci și, deși ploua, s-a apucat să le culeagă cu pasiune de parcă ar fi recrutat zimmerwaldieni de stînga. Ploaia ne-a udat pînă la piele, în schimb am strîns un sac întreg de ciuperci. Am pierdut, bineînțeles, trenul și a trebuit să stăm vreo două ore în gară, așteptînd trenul următor.

La Zürich ne-am instalat din nou la aceleași gazde, pe Spiegelgasse.

Cît am stat la Tschudiwiese, Vladimir Ilici și-a alcătuit un plan de muncă amănunțit pentru perioada imediat următoare. În momentul respectiv, deosebit de important era să se ajungă la o înțelegere pe plan teoretic, să se stabilească o linie teoretică precisă. Existau divergențe cu Rosa Luxemburg, cu Radek, cu olandezii, cu Buharin, cu Peatakov și, în parte, cu Kollontai. Divergențele cele mai puternice erau cu Peatakov (P. Kievski), care scrisese în august articolul „Proletariatul și dreptul națiunilor la autodeterminare". După ce l-a citit în manuscris, Ilici s-a așezat imediat să scrie un răspuns și a întocmit o broșură întreagă, intitulată „Despre o caricatură de marxism și despre «economismul imperialist»". Broșura era scrisă pe un ton foarte vehement, tocmai pentru că pe atunci Ilici își formase o concepție clară, foarte precisă asupra raportului dintre economie și politică în epoca luptei pentru socialism. El a caracterizat subaprecierea luptei politice în această epocă drept economism imperialist. „Capitalismul a învins – scria Ilici –, *de aceea* nu trebuie să ne gîndim la problemele politice, raționau vechii «economiști» din anii 1894–1901, ajungînd pînă la negarea luptei politice în Rusia. Imperialismul a învins, – *de aceea* nu trebuie să ne gîndim la problemele democrației politice, raționează «economiștii imperialiști» de astăzi" [1].

Era inadmisibil să se ignoreze rolul democrației în lupta pentru socialism. „Socialismul nu este posibil fără democrație în două sensuri – scria Vladimir Ilici în aceeași broșură – : (1) proletariatul nu poate săvîrși revoluția socialistă dacă nu este pregătit

[1] *V. I. Lenin*, Opere, vol. 23, E.S.P.L.P. 1957, pag. 19. – *Nota red.*

în vederea acesteia prin lupta pentru democrație ; (2) socialismul victorios nu poate să-și mențină victoria și să ducă omenirea spre dispariția treptată a statului fără înfăptuirea democrației depline" [1].

Aceste cuvinte ale lui Vladimir Ilici au fost confirmate curînd în întregime de experiența din Rusia. Revoluția din februarie și lupta ulterioară pentru democrație au pregătit Revoluția din Octombrie. Lărgirea și consolidarea neîncetată a Sovietelor, a sistemului sovietic reorganizează și democrația însăși, adîncind în permanență conținutul acestei noțiuni.

În 1915–1916 Vladimir Ilici cunoștea temeinic problema democrației, o aborda din punctul de vedere al construirii socialismului. Încă în octombrie 1915, ridicînd obiecții împotriva unui articol al lui Radek (Parabellum) publicat în ziarul „Berner Tagewacht", Ilici scria : „Citind articolul lui Parabellum, constatăm că *în numele* revoluției socialiste el respinge cu dispreț un program consecvent revoluționar în domeniul democrației. E o greșeală. Proletariatul nu poate învinge altfel decît prin democrație, adică înfăptuind democrația complet și legînd de fiecare pas al luptei sale cerințele democratice în formularea lor cea mai hotărîtă. E o absurditate *să opui* revoluția socialistă și lupta revoluționară împotriva capitalismului *uneia* dintre problemele democrației, în cazul de față problema națională. Noi trebuie *să unim* lupta revoluționară împotriva capitalismului cu un program și o tactică revoluționară în ceea ce privește *toate* cerințele democratice : și a republicii, și a miliției, și a alegerii funcționarilor de către popor, și a egalității în drepturi a femeilor, și a autodeterminării popoarelor etc. Atîta timp cît există capitalism, toate aceste cerințe nu se pot înfăptui decît ca o excepție și într-o formă incompletă, denaturată. Sprijinindu-ne pe democratismul deja înfăptuit și demascînd faptul că în condițiile capitalismului el este incomplet, noi cerem doborîrea capitalismului, exproprierea burgheziei, ca o bază necesară atît pentru suprimarea mizeriei maselor, cît și pentru înfăptuirea *completă* și *sub toate aspectele* a *tuturor* transformărilor democratice. Unele din aceste transformări vor fi începute înainte de răsturnarea burgheziei, altele *în cursul* ei, altele după această răsturnare. Revoluția socială nu este o singură bătălie, ci epoca unui șir întreg de bătălii în legătură cu toate problemele transformărilor economice și democratice, care vor fi desăvîrșite numai prin exproprierea burgheziei. Tocmai în vederea acestui țel final trebuie să dăm o formulare consecvent revoluționară *fiecăreia* dintre cerințele noastre democratice. Se poate concepe pe deplin ca muncitorii dintr-o anumită țară să răstoarne burghezia *înainte* de a fi fost complet înfăptuită măcar o singură transformare democratică radicală. Dar e cu totul de neconceput ca proletariatul, ca clasă istorică, să poată învinge burghezia dacă nu va fi pregătit pentru aceasta prin educarea lui în spiritul celui mai consecvent, mai hotărît și mai revoluționar democratism" [1].

[1] Op. cit., pag. 67.

Folosesc citate atît de lungi pentru că ele exprimă foarte clar ceea ce îl preocupa deosebit de intens pe Vladimir Ilici la sfîrșitul anului 1915 și în 1916, ceea ce și-a pus pecetea și pe ideile sale dezvoltate ulterior. Majoritatea articolelor sale referitoare la rolul democrației în lupta pentru socialism au fost publicate mult mai tîrziu : articolul împotriva lui Parabellum în 1927, broșura „Despre o caricatură de marxism" în 1924. Ele sînt puțin cunoscute, pentru că au fost publicate în culegeri care nu apar în tiraje prea mari. Or, fără aceste articole nu poate fi înțeleasă nici înflăcărarea cu care Vladimir Ilici a discutat întotdeauna problema dreptului națiunilor la autodeterminare. Această înflăcărare devine lesne de înțeles dacă privim problema în legătură cu felul cum aprecia Ilici în general democrația. Trebuie să înțelegem că pentru Vladimir Ilici atitudinea față de problema autodeterminării era piatra de încercare cu ajutorul căreia se verifica priceperea de a aborda în mod just revendicările democratice în general. Toate discuțiile pe care le-a avut în această problemă cu Rosa Luxemburg, cu Radek, cu olandezii, cu Kievski și cu o serie de alți tovarăși s-au desfășurat tocmai din acest unghi de vedere. În broșura îndreptată împotriva lui Kievski, el a scris : „Toate națiunile vor ajunge la socialism, aceasta e inevitabil, dar toate vor ajunge nu chiar în același fel, fiecare va aduce un specific într-o formă sau alta a democrației, într-o varietate sau alta a dictaturii proletariatului, într-un ritm sau altul al transformărilor socialiste ale diferitelor laturi ale vieții sociale. Nimic nu este mai jalnic din punct de vedere teoretic și mai ridicol din punct de vedere practic decît ca «în numele materialismului istoric» să-ți zugrăvești în *această* privință viitorul într-o

[1] *V. I. Lenin,* Opere, vol. 21, Editura politică, 1959, pag. 404–405. – *Nota red.*

singură culoare cenușie : aceasta ar fi o mîzgălitură ieftină, și nimic altceva" [1].

Construirea socialismului nu este numai o construcție economică ; economia este doar baza construirii socialismului, temelia, premisa, iar esența construirii socialismului constă în transformarea întregului țesut social, transformare făcută pe baza democratismului revoluționar socialist.

Această concepție a reprezentat, poate, cea mai profundă divergență care a existat tot timpul între Lenin și Trotki. Trotki nu înțelegea spiritul democratic, bazele democratice ale construirii socialismului, ale procesului de reorganizare a întregului mod de viață al maselor. Tot atunci, în 1916, au apărut germenii divergențelor ulterioare dintre Ilici și Buharin. La sfîrșitul lunii august, Buharin a publicat în nr. 6 al revistei „Jugend-Internationale" („Internaționala tineretului") un articol semnat „Nota bene", din care se putea vedea că el subapreciază rolul statului, rolul dictaturii proletariatului. În nota „Internaționala tineretului", Ilici a semnalat această greșeală a lui Buharin. Dictatura proletariatului, care asigură rolul conducător al proletariatului în reorganizarea întregii vieți sociale – iată ce l-a interesat cu deosebire pe Vladimir Ilici în a doua jumătate a anului 1916.

Revendicările democratice fac parte din programul minimal, și chiar în prima scrisoare pe care Vladimir Ilici a trimis-o lui Șleapnikov după întoarcerea de la Tschudiwiese îl condamnă pe Bazarov pentru articolul scris în „Letopisi", în care acesta se pronunța pentru renunțarea la programul minimal. El îl combate pe Buharin care subapreciază rolul statului, rolul dictaturii proletariatului etc. Este indignat împotriva lui Kievski pentru că acesta nu înțelege rolul conducător al proletariatului. „Nu trebuie să nesocotești – scria Ilici lui Șleapnikov – importanța unei înțelegeri pe plan teoretic : te asigur că ea este indispensabilă pentru muncă în vremuri atît de grele" [2].

Vladimir Ilici a început să recitească tot ce scriseseră Marx și Engels despre stat, să facă conspecte din lucrările lor. Această muncă i-a permis să-și dea seama în mod deosebit de profund de caracterul viitoarei revoluții și l-a pregătit temeinic pentru înțelegerea sarcinilor concrete ale acestei revoluții.

La 30 noiembrie a avut loc o consfătuire a stîngii elvețiene cu privire la atitudinea față de război. A. Schmidt din Winterthur a spus că orînduirea democratică din Elveția trebuie folosită în scopuri antimilitariste. A doua zi Lenin i-a trimis lui A. Schmidt o scrisoare în care propunea să se supună unui „referendum chestiunea formulată în felul următor : pentru exproprierea marilor întreprinderi capitaliste din industrie și din agricultură, *singura cale* care duce spre înlăturarea totală a militarismului, sau împotriva exproprierii ?

În acest caz vom spune în politica noastră practică – i-a scris Ilici lui A. Schmidt – același lucru pe care-l admitem cu toții pe plan teoretic, și anume că înlăturarea totală a militarismului este posibilă și realizabilă numai o dată cu înlăturarea capitalismului" [1]. Într-o scrisoare din decembrie 1916, publicată abia după 15 ani în „Culegeri din Lenin", vol. XVII, Lenin spunea în legătură cu această problemă : „Credeți, poate, că sînt atît de naiv încît să cred că probleme ca cea a revoluției socialiste ar putea fi rezolvate «prin convingere» ?

Nu. Vreau numai să dau o *ilustrare*, și numai la o *problemă particulară* : ce *schimbare* trebuie să se producă în întreaga propagandă a partidului dacă este vorba să se manifeste o atitudine într-adevăr serioasă față de problema *respingerii apărării patriei !* Aceasta este *numai* o ilustrare și *numai* la o problemă particulară – nu am pretenții la mai mult" [2].

În această perioadă, pe Ilici l-a preocupat foarte mult și problema abordării dialectice a tuturor evenimentelor. El învățase pur și simplu pe de rost un pasaj din critica proiectului programului de la Erfurt făcută de Engels : „O asemenea politică nu poate, la urma urmelor, decît să ducă partidul pe un drum greșit. Pe primul plan sînt împinse probleme politice generale, abstracte, fiind astfel disimulate problemele concrete imediate, probleme care la primele evenimente mari, la prima criză politică se pun de la sine la ordinea zilei". După ce a copiat acest alineat, Ilici a scris cu litere de o șchioapă, încadrînd cuvintele sale în paranteze duble : „((abstractul pe primul plan, concretul camuflat !!)) Nota bene ! Minunat ! Este sezisat principalul ! N.B.".

„Dialectica lui Marx cere o analiză concretă a fiecărei situații istorice speciale" [3], scrie Vladimir Ilici în recenzia „Despre

[1] *V. I. Lenin,* Opere, vol. 23, E.S.P.L.P. 1957, pag. 62. – *Nota red.*
[2] *V. I. Lenin,* Opere, vol. 35, E.S.P.L.P. 1958, pag. 210. – *Nota red.*

[1] Op. cit., pag. 234–235.
[2] „Culegeri din Lenin", vol. XVII, pag. 123. – *Nota red.*
[3] *V. I. Lenin,* Opere, vol. 22, ed. P.M.R. 1952, pag. 311. – *Nota red.*

broşura lui Junius". În această perioadă, Ilici căuta îndeosebi să vadă toate legăturile şi corelaţiile dintre fenomene. Din acest punct de vedere aborda el atît problema democraţiei cît şi problema dreptului naţiunilor la autodeterminare.

În toamna anului 1916 şi la începutul anului 1917, Ilici s-a cufundat în întregime în munca teoretică. El căuta să folosească tot timpul cît era deschisă biblioteca : venea la bibliotecă fix la ora 9, stătea acolo pînă la 12, venea acasă fix la 12 şi 10 minute (între 12 şi 1 biblioteca era închisă), după masă mergea din nou la bibliotecă şi rămînea acolo pînă la ora 6. Acasă nu prea avea condiţii de lucru. Deşi camera noastră era luminoasă, fereastra dădea într-o curte unde domnea o duhoare insuportabilă, din pricină că alături se afla o fabrică de mezeluri. Deschideam fereastra numai noaptea tîrziu. Joia după masă, cînd biblioteca era închisă, plecam pe munte, pe Zürichberg. Cînd venea de la bibliotecă, Ilici cumpăra de obicei două batoane de ciocolată cu nuci, învelite în hîrtie albastră, care costau cîte 15 centime, iar după masă luam această ciocolată şi cărţile şi plecam pe munte. Aveam acolo locul nostru preferat, chiar în mijlocul pădurii dese, unde nu venea lume şi unde, lungit pe iarbă, Ilici citea de zor.

Pe atunci am început să facem economii foarte stricte în cheltuielile noastre personale. Ilici căuta pretutindeni o posibilitate de cîştig. I-a scris în acest sens lui Granat, lui Gorki, rudelor, iar o dată i-a prezentat chiar lui Mark Timofeevici, soţul Annei Ilinicina, un plan fantastic de editare a unei „Enciclopedii pedagogice", de care urma să mă ocup eu. Pe vremea aceea studiam intens problemele pedagogice, căutam să cunosc organizarea practică a şcolilor din Zürich. Pe Ilici îl pasionase atît de mult acest plan fantastic, încît a scris că este foarte important ca altcineva să nu-şi însuşească ideea.

Întrucît nu prea reuşeam să cîştigăm ceva prin activitatea pe tărîmul publicisticii, am hotărît să-mi caut de lucru la Zürich. Acolo se afla un birou al caselor de ajutor ale emigranţilor, condus de Felix Iakovlevici Kon. Am fost angajată acolo ca secretară şi am început să-l ajut pe Felix Iakovlevici.

Cîştigul era, ce-i drept, aproape iluzoriu, dar făceam o muncă necesară : îi ajutam pe tovarăşi să-şi găsească de lucru, organizam tot felul de acţiuni şi acordam ajutor în caz de boală. Pe atunci casa dispunea de bani foarte puţini, aşa că existau mai mult proiecte decît un ajutor real. Îmi amintesc că s-a discutat

un proiect de a se înfiinţa un sanatoriu în care bolnavii să-şi asigure singuri întreţinerea. Elveţienii au asemenea sanatorii : bolnavii lucrează cîteva ore pe zi în grădina de zarzavaturi şi în livadă sau împletesc scaune sub cerul liber, reducînd în felul acesta costul întreţinerii lor. Printre emigranţi procentul de bolnavi de tuberculoză era foarte ridicat.

Aşa trăiam la Zürich, modest şi retras, iar între timp avîntul revoluţionar creştea. Paralel cu activitatea pe tărîm teoretic, Ilici considera că elaborarea unei linii tactice juste prezintă o importanţă excepţională. El era de părere că a sosit momentul pentru o sciziune pe scară internaţională, că trebuia efectuată ruptura cu Internaţionala a II-a, cu Biroul Socialist Internaţional, că trebuia să se pună capăt pentru totdeauna legăturilor cu Kautsky & Co., că, folosind forţele stîngii zimmerwaldiene, trebuia să se treacă la organizarea Internaţionalei a III-a. În Rusia trebuiau rupte fără întîrziere relaţiile cu Ciheidze şi Skobelev, cu okiştii [1], cu cei care, asemenea lui Troţki, nu înţelegeau că acum nu mai erau admisibile nici un fel de tendinţe împăciuitoriste şi unificatoare. Trebuia dusă o luptă revoluţionară pentru socialism, trebuiau demascaţi fără cruţare oportuniştii, ale căror vorbe nu corespund cu faptele şi care în realitate se află în slujba burgheziei şi trădează cauza proletariatului. Cred că Vladimir Ilici nu a fost niciodată atît de intransigent ca în ultimele luni ale anului 1916 şi în primele luni ale anului 1917. Era profund convins că revoluţia se apropie.

La 22 ianuarie 1917 Vladimir Ilici a luat cuvîntul la o adunare a tineretului, organizată la Casa poporului din Zürich. El a vorbit despre revoluţia din 1905. La Zürich trăiau pe atunci mulţi tineri revoluţionari din alte ţări – din Germania, Italia etc. – care nu voiau să lupte în războiul imperialist, şi Vladimir Ilici a ţinut să înfăţişeze acestor tineri, în mod cît mai complet, experienţa luptei revoluţionare a muncitorilor, să arate importanţa insurecţiei din Moscova. El considera că revoluţia din 1905 a fost prologul viitoarei revoluţii europene. „Fără îndoială – a spus el – că această viitoare revoluţie nu poate fi decît o revoluţie proletară, şi încă în înţelesul şi mai profund al acestui cuvînt : proletară, socialistă şi prin conţinutul ei. Această viitoare revoluţie va arăta într-o măsură şi mai mare, pe de o

[1] Okiştii – adepţii O.K.-ului (Comitetul organizatoric), ales de Blocul din august. – *Nota red.*

parte, că numai luptele aspre, și anume războaiele civile, pot elibera omenirea de sub jugul capitalului, iar pe de altă parte că numai proletarii conștienți din punctul de vedere de clasă pot fi și vor fi conducătorii imensei majorități a celor exploatați" [1]. Ilici nu s-a îndoit nici o clipă că acestea sînt perspectivele. Firește însă că el nu putea să știe cît de curînd avea să vină această viitoare revoluție. „Noi, cei bătrîni, nu vom apuca, poate, bătăliile hotărîtoare ale acestei viitoare revoluții" [2], a spus el în încheiere cu o umbră de tristețe. Și, totuși, Ilici nu se gîndea decît la această viitoare revoluție, lucra pentru ea.

ULTIMELE LUNI ÎN EMIGRAȚIE. REVOLUȚIA DIN FEBRUARIE

Plecarea în Rusia

Într-o zi, cînd Ilici se pregătea să plece după masă la bibliotecă, iar eu terminasem să strîng farfuriile, a venit Bronski și ne-a spus : „Nu știți nimic ?! În Rusia a început revoluția !", și ne-a povestit conținutul telegramelor publicate în edițiile speciale. După ce a plecat Bronski, ne-am dus pe malul lacului, unde într-o vitrină se afișau toate ziarele imediat după apariție.

Am citit telegramele de cîteva ori. În Rusia izbucnise într-adevăr revoluția. Mintea lui Ilici a început să lucreze cu înfrigurare. Nu-mi mai amintesc ce am făcut în restul zilei și noaptea. În ziua următoare s-au primit noi telegrame oficiale despre revoluția din februarie, și Ilici i-a scris imediat la Stockholm lui Kollontai : „*Pentru nimic în lume* nu vom mai admite ceva în genul Internaționalei a II-a ! *Pentru nimic în lume* nu vom merge împreună cu Kautsky ! E neapărat nevoie de un program și o tactică *mai revoluționară*". Și în continuare : „...*Ca și pînă acum,* propagandă, agitație și luptă revoluționară în vederea înfăptuirii revoluției proletare *internaționale* și a cuceririi puterii de către «Sovietele de deputați ai muncitorilor» (și nu de către escrocii cadeți)" [3].

[1] *V. I. Lenin,* Opere, vol. 23, E.S.P.L.P. 1957, pag. 252. – *Nota red.*
[2] Ibid.
[3] *V. I. Lenin,* Opere, vol. 35, E.S.P.L.P. 1958, pag. 274. – *Nota red.*

Ilici a adoptat imediat o linie precisă, intransigentă, dar nu-și dădea încă seama de amploarea revoluției, o mai judeca în raport cu amploarea revoluției din 1905, spunînd că sarcina cea mai importantă a momentului este îmbinarea muncii legale cu cea ilegală.

A doua zi, ca răspuns la telegrama lui Kollontai că este nevoie de directive, el scrie altfel, mai concret, nu mai vorbește de cucerirea puterii de către Sovietele de deputați ai muncitorilor ca de o problemă de perspectivă, ci de pregătirile concrete în vederea cuceririi puterii, de înarmarea maselor, de lupta pentru pîine, pace și libertate. „Trebuie să extindem munca ! Să ridicăm noi pături ! Să trezim o inițiativă nouă, să creăm noi organizații în toate păturile și *să* le *demonstrăm* acestora că numai un Soviet de deputați ai muncitorilor înarmat le va aduce *pacea,* dacă va lua puterea" [1]. Ilici s-a așezat imediat împreună cu Zinoviev să întocmească o rezoluție cu privire la revoluția din februarie.

Chiar din primele clipe cînd s-a primit vestea revoluției din februarie, Ilici a fost cuprins de dorința arzătoare de a pleca în Rusia.

Anglia și Franța nu ar fi lăsat pentru nimic în lume pe bolșevici să plece în Rusia. Ilici își dădea seama limpede de acest lucru. „Ne e teamă – îi scria el lui Kollontai – că nu vom putea pleca curînd din această Elveție blestemată" [2]. De aceea el îi arată lui Kollontai în scrisorile din 16 și 17 martie cum este mai bine să se organizeze legăturile cu Petersburgul.

Plecarea trebuia să fie ilegală, căci nu existau căi legale. Dar cum să se procedeze ? Ilici n-a mai avut somn după ce a aflat de revoluție și noaptea alcătuia planurile cele mai fantastice. Se putea ajunge în Rusia cu avionul. Dar la așa ceva te puteai gîndi numai noaptea, cînd erai gata să te cufunzi în lumea viselor. Era de ajuns să rostești ideea cu glas tare, ca să devină evident cît de nerealist era acest plan, cît de imposibil de realizat. Trebuia să-ți faci rost de pașaportul unui străin dintr-o țară neutră, de preferat al unui suedez, căci suedezii trezesc cele mai puține suspiciuni. Pașaportul unui suedez putea fi procurat prin tovarășii din Suedia, dar necunoașterea limbii era o piedică serioasă. Poate al unui mut ? Dar te puteai trăda

[1] Op. cit., pag. 276.
[2] Ibid.

ușor. „Adormi, visezi niște mențevici și începi să înjuri : ticăloșii ! ticăloșii ! Și s-a dus dracului toată conspirația" – spuneam eu rîzînd.

Totuși, Ilici i-a scris lui Ganețki, întrebîndu-l dacă nu se poate trece ilegal prin Germania.

De ziua aniversării Comunei din Paris – 18 martie – Ilici a plecat la Chaux-de-Fonds, mare centru muncitoresc din Elveția. A plecat acolo cu plăcere, căci la Chaux-de-Fonds locuia Abramovici, un tovarăș tînăr care lucra la o uzină și participa activ la mișcarea muncitorească elvețiană. În ultimele zile Ilici s-a gîndit mult la Comuna din Paris, la felul cum trebuie folosită experiența ei în mișcarea revoluționară rusă ce începuse, cum trebuie evitate greșelile ei, și de aceea expunerea pe care a făcut-o s-a bucurat de foarte mult succes, și a rămas și el însuși satisfăcut de conținutul ei. Expunerea a produs o impresie foarte puternică asupra tovarășilor noștri. Elveților însă nu li s-a părut prea realist : nici măcar în centrele muncitorești elvețiene nu erau înțelese evenimentele ce se petreceau în Rusia.

La 19 martie a avut loc o consfătuire a diferitelor grupuri politice de emigranți internaționaliști ruși din Elveția, la care s-au discutat modalitățile de a pleca în Rusia. Martov a propus să se obțină permisiunea ca emigranții să treacă prin Germania în schimbul unor prizonieri germani și austrieci internați în Rusia. Nimeni n-a acceptat însă acest proiect. Numai Lenin s-a oprit asupra lui. Planul trebuia realizat cu multă prudență. Cel mai bine era ca tratativele să fie începute din inițiativa guvernului elvețian. Grimm a fost însărcinat să ducă tratativele corespunzătoare cu guvernul elvețian. Ele nu au dat însă nici un rezultat. Telegramele trimise în Rusia rămîneau fără răspuns. Ilici se frămînta îngrozitor. „Ce chin este pentru noi toți să stăm aici în asemenea momente !" – i-a scris el lui Ganețki la Stockholm. Totuși își regăsise stăpînirea de sine.

La 18 martie a început să apară la Petersburg ziarul „Pravda", și de la 20 martie Ilici a trimis ziarului „Scrisori din depărtare". În total au fost cinci scrisori („Prima etapă a primei revoluții", „Noul guvern și proletariatul", „Despre miliția proletară", „Cum să dobîndim pacea ?", „Sarcinile orînduirii de stat proletare revoluționare"). Numai prima scrisoare a fost publicată, și anume în ziua sosirii lui Lenin la Petersburg. Celelalte au zăcut în redacție, iar cea de-a cincea Ilici nici n-a mai

apucat s-o trimită ziarului, căci a început-o în ajunul plecării în Rusia.

În aceste scrisori s-au reflectat în mod deosebit de clar gîndurile care l-au preocupat pe Ilici în ultima perioadă dinainte de plecare. Mi-a rămas întipărit în minte mai ales ceea ce spunea Ilici atunci despre miliție. Acestei probleme îi este consacrată cea de-a treia scrisoare din depărtare – „Despre miliția proletară". Ea a fost publicată abia după moartea lui Ilici, în 1924. În această scrisoare, el își expune ideile referitoare la statul proletar. Cine vrea să înțeleagă pînă la capăt cartea lui Lenin „Statul și revoluția" trebuie neapărat să citească această „Scrisoare din depărtare". Întregul articol este extrem de concret. În el Ilici scria despre un nou tip de miliție, alcătuită din toți cetățenii adulți *de ambele* sexe, înarmați. În afară de îndatoririle militare, această miliție trebuia să înfăptuiască repartiția justă și rapidă a pîinii și a celorlalte alimente, să exercite supravegherea sanitară, să controleze ca nici unei familii să nu-i lipsească pîinea, ca fiecare copil să aibă o sticlă cu lapte bun și ca nici un adult din familiile bogate să nu îndrăznească să ia lapte în plus înainte de a fi luat toți copiii, ca palatele și locuințele bogătașilor să nu stea goale, ci să fie repartizate nevoiașilor și celor fără adăpost. „Cine poate să înfăptuiască aceste măsuri afară de o miliție a întregului popor, din care să facă parte neapărat femeile deopotrivă cu bărbații ?

Aceste măsuri *încă nu înseamnă* socialism. Ele privesc reglementarea consumului, și nu reorganizarea producției... – scria Ilici în acest articol. – Ceea ce importă acum nu este cum să le clasificăm din punct de vedere teoretic. Ar fi cea mai mare greșeală dacă ne-am apuca să punem sarcinile practicii complexe, arzătoare ale revoluției, sarcini care se dezvoltă rapid, în patul lui Procust al «teoriei» strîmt înțelese, în loc de a vedea în teorie înainte de toate și mai mult decît orice *o călăuză în acțiune*" [1]. Miliția proletară ar înfăptui o adevărată *educare a maselor* în vederea participării lor la *toate* treburile de stat. „O asemenea miliție ar atrage tineretul la viața politică, instruindu-l nu numai prin vorbe, ci și prin fapte, *prin muncă*" [2]. „La ordinea zilei este sarcina *organizatorică*, dar nicidecum în sensul șablon de muncă dusă numai în jurul organi-

[1] *V. I. Lenin*, Opere, vol. 23, E.S.P.L.P. 1957, pag. 330. – *Nota red.*
[2] Op. cit, pag. 329.

zaţiilor şablon, ci în sensul atragerii în organizaţie a unor mase nemaipomenit de largi ale claselor asuprite, şi în sensul ca această organizaţie să înfăptuiască sarcini militare, generale de stat şi economice" [1]. Cînd recitești acum, după atîţia ani, această scrisoare a lui Ilici, parcă-l vezi aevea : pe de o parte, o minte neobişnuit de lucidă, care-i permitea să înţeleagă clar că este necesară o luptă armată neîmpăcată, că în acel moment nu erau permise nici un fel de concesii sau şovăieli, iar pe de altă parte o atenţie imensă acordată mişcării de masă, organizării maselor celor mai largi într-un chip nou, nevoilor concrete ale maselor, îmbunătăţirii imediate a situaţiei lor. Ilici a vorbit foarte mult despre toate acestea în iarna 1916–1917, şi îndeosebi în ultima perioadă dinaintea revoluţiei din februarie.

Tratativele se prelungeau. Era evident că guvernul provizoriu nu voia să permită internaţionaliştilor să se întoarcă în Rusia, iar ştirile care veneau de acolo arătau că unii tovarăşi şovăiau. Toate acestea ne făceau să căutăm să plecăm cît mai repede. Ilici a trimis o telegramă lui Ganeţki, pe care acesta a primit-o abia la 25 martie. „E o întîrziere pe care n-o putem înţelege. Menşevicii cer aprobarea Sovietului de deputaţi ai muncitorilor. Trimiteţi imediat pe cineva în Finlanda sau la Petrograd să se înţeleagă, pe cît este posibil, cu Ciheidze. Ar fi de dorit să cunoaştem părerea lui Belenin" [2]. Prin Belenin se înţelegea Biroul Comitetului Central. La 18 martie a sosit în Rusia Kollontai. Ea a arătat care e situaţia cu plecarea lui Ilici. S-au primit şi scrisori de la Ganeţki. Biroul C.C. a dat prin Ganeţki următoarea directivă : „Ulianov să vină neîntîrziat" [3]. Ganeţki a retransmis această telegramă lui Lenin. Vladimir Ilici a stăruit să se înceapă tratative prin intermediul lui Fritz Platten, un socialist internaţionalist elveţian. Platten a încheiat o înţelegere scrisă precisă cu ambasadorul german în Elveţia. Punctele principale ale înţelegerii au fost : 1) Pleacă toţi emigranţii, indiferent de concepţiile lor despre război. 2) În vagonul în care călătoresc emigranţii, nimeni nu are dreptul să intre fără aprobarea lui Platten. Nu se va face nici un fel de control, nici al paşapoartelor şi nici al bagajelor. 3) Cei care pleacă se obligă să intervină în Rusia pentru eliberarea unui număr egal de prizonieri austro-

[1] Op. cit., pag. 331.
[2] *V. I. Lenin*, Opere, ed. a III-a rusă, vol. XXIX, pag. 330. – *Nota red.*
[3] Vezi „Culegeri din Lenin", vol. XIII, pag. 270. – *Nota red.*

germani internaţi în schimbul emigranţilor cărora li se va permite trecerea. Ilici a început să pregătească intens plecarea, să corespondeze cu diferiţi tovarăşi din Berna, din Geneva şi din alte locuri. Vperediştii cu care a dus tratative Ilici au refuzat să plece. A trebuit să lăsăm în Elveţia doi tovarăşi apropiaţi, pe Karl şi pe Kasparov, care erau grav bolnavi şi-şi trăiau ultimele zile la Davos. Ilici le-a trimis o scrisoare de adio.

De fapt erau cîteva rînduri adăugate la o scrisoare lungă, pe care le-o trimisesem eu. Le scriam amănunţit cine pleacă, cum ne pregătim, ce planuri avem. Ilici n-a scris decît cîteva cuvinte, dar din ele se putea vedea cît de bine înţelegea el prin ce trec tovarăşii care rămîn, cît le este de greu, şi în acelaşi timp spunea esenţialul :

„Scumpe Kasparov ! Vă strîng cu căldură mîinile, d-tale şi lui Karl. Curaj ! Trebuie să răbdaţi. Sper să ne întîlnim cît de curînd la Petersburg. Încă o dată, cele mai prieteneşti salutări amîndurora. Al d-tale Lenin" [1].

„Curaj ! Trebuie să răbdaţi"... Da, aceasta era situaţia. Nu ne-am mai întîlnit niciodată. Atît Kasparov cît şi Karl au murit curînd după aceea.

Ilici a scris pentru ziarul „Volksrecht" din Zürich un articol intitulat „Despre sarcinile P.M.S.D.R. în revoluţia rusă", precum şi „Scrisoare de rămas bun către muncitorii elveţieni", care se termina cu cuvintele : „Trăiască revoluţia proletară din Europa, *care începe !*" [2]. Ilici a trimis şi o scrisoare publicată sub titlul „Către tovarăşii care zac în prizonierat", în care le vorbea despre revoluţia ce se desfăşoară şi despre apropiatele lupte. Era neapărat necesar să li se scrie. Încă pe cînd locuiam la Berna începuse o corespondenţă destul de intensă cu prizonierii ruşi care zăceau în lagărele germane. Desigur, ajutorul material pe care li-l puteam acorda nu era prea mare, dar ajutam cu ce puteam, le trimiteam scrisori şi literatură. S-au stabilit o serie de legături foarte strînse. După plecarea noastră din Berna, soţii Safarov au continuat această muncă. Trimiteam prizonierilor literatură ilegală – le-am trimis broşura lui Kollontai despre război, care s-a bucurat de un imens succes, o serie de manifeste etc.

[1] Op. cit., pag. 272.
[2] *V. I. Lenin*, Opere, vol. 23, E.S.P.L.P. 1957, pag. 374. – *Nota red.*

Cu cîteva luni înainte de plecarea noastră, la Zürich apăruseră doi prizonieri : primul era Mihalev, un țăran din Voronej, iar al doilea – un muncitor din Odesa. Fugiseră din prizonierat, trecînd înot lacul Constanța. S-au prezentat la grupul nostru de la Zürich. Ilici a stat mult de vorbă cu ei. Lucruri deosebit de interesante despre prizonierat a relatat Mihalev. El a povestit că la început prizonierii ucraineni au fost trimiși în Galiția, că în rîndurile lor s-a făcut agitație ucrainofilă, atițîndu-i împotriva Rusiei. Apoi el a fost trimis în Germania și pus să lucreze în gospodăriile unor țărani bogați. „Cît de bine este organizat totul la ei ! Nici o coajă de pîine nu se aruncă ! Cînd o să mă întorc la mine în sat, am să gospodăresc la fel !" – exclama Mihalev. Era dintr-o familie de rit vechi, și de aceea bunicul și bunica îi interziseseră să învețe carte, deoarece cartea vine de la necuratul. Abia în prizonierat învățase să scrie și să citească. Bunicii îi trimiteau în lagăr mei și untură, iar germanii se uitau mirați cum își gătea el fiertură de mei și o mînca. Mihalev sperase să intre la Zürich într-o universitate populară și era mereu indignat că aici nu există asemenea universități. A fost internat. A lucrat la niște săpături și se tot mira de timiditatea muncitorilor elvețieni față de cei mari. „M-am dus la birou să-mi iau banii pentru lucru – povestea el – și am văzut că muncitorii elvețieni stau și nu se încumetă să intre înăuntru, se lipesc de perete și aruncă priviri pe fereastră. Ce oameni fără curaj ! Eu am deschis imediat ușa și am intrat în birou să-mi iau banii pentru munca mea !" Acest țăran din regiunea centrală de cernoziom, care abia învățase carte și care vorbea de timiditatea muncitorilor elvețieni în fața celor mari l-a interesat foarte mult pe Ilici. Mihalev a mai povestit că, pe cînd se afla în prizonierat, a venit acolo un preot rus. Soldații n-au vrut să-l asculte, au început să strige la el, să-l înjure. Un prizonier s-a apropiat de popă, i-a sărutat mîna și i-a spus : „Pleacă, părinte, n-ai ce căuta aici". Mihalev și tovarășul său ne-au rugat să-i luăm cu noi în Rusia. Noi însă nu știam ce se va întîmpla, puteam fi arestați cu toții. După plecarea noastră, Mihalev a trecut în Franța, a stat mai întîi la Paris, apoi a lucrat undeva, la o uzină de tractoare, iar mai tîrziu a plecat în răsăritul Franței, unde erau mulți emigranți polonezi. În 1918 (sau în 1919, nu-mi mai amintesc exact), Mihalev s-a întors în Rusia. Ilici s-a văzut cu el. Mihalev i-a povestit că la Paris el și alți cîțiva soldați fugiți din lagărele germane de prizonieri au

fost convocați la Ambasada Rusă și li s-a cerut să semneze un apel cu privire la necesitatea de a se continua războiul pînă la sfîrșitul victorios. Cu toate că soldaților le-au vorbit înalți demnitari cu piepturile pline de decorații, soldații nu au semnat totuși apelul. „Eu m-am ridicat, am spus că trebuie să se pună capăt războiului și am plecat. Apoi au plecat încetișor și ceilalți". Mihalev a povestit ce agitație împotriva războiului a desfășurat tineretul în orășelul francez unde a locuit el. Mihalev nu mai semăna de loc cu un țăran din Voronej : purta o șapcă franțuzească, avea moletiere de culoare kaki și era proaspăt ras. Ilici i-a găsit de lucru lui Mihalev într-o uzină. El se gîndea însă mereu la satul său natal, care pe atunci trecea din mînă în mînă, de la roșii la albi și invers. Centrul satului fusese incendiat de albi, dar casa lor scăpase. Bunicii mai trăiau. Într-o zi a venit la mine, la Direcția generală a învățămîntului politic, și mi-a vorbit despre toate acestea, mi-a spus că are de gînd să plece acasă. „Și de ce nu pleci ?" – l-am întrebat eu. „Aștept să-mi crească din nou barba, căci, dacă bunica și bunicul mă vor vedea ras, o să moară de supărare !" Anul acesta am primit o scrisoare de la Mihalev. Lucrează undeva, în Asia centrală, la căile ferate, și scrie că, în zilele consacrate memoriei lui Vladimir Ilici, el a povestit la clubul muncitoresc cum l-a văzut pe Ilici în 1917 la Zürich și cum trăiam noi în străinătate. Toți l-au ascultat cu mult interes, dar apoi au spus că nu le vine a crede, și Mihalev m-a rugat pe mine să confirm că a fost la Zürich la Ilici.

Mihalev era rupt din realitatea vie. Același lucru se poate spune și despre scrisorile prizonierilor pe care le primea comisia noastră de ajutorare a prizonierilor.

Ilici nu a putut pleca în Rusia înainte de a le fi scris ceea ce îl frămînta cel mai mult în acele clipe.

Cînd am fost anunțați din Berna că tratativele lui Platten au fost încununate de succes, că mai rămăsese doar de semnat protocolul, și apoi puteam pleca în Rusia, Ilici a sărit în sus de bucurie : „Plecăm cu primul tren !" Pînă la plecarea trenului mai erau două ore. În două ore trebuia să lichidăm toată „gospodăria" noastră, să ne socotim cu gazda, să ducem înapoi cărțile la bibliotecă, să ne împachetăm etc. „Pleacă singur, eu vin mîine". Dar Ilici a insistat : „Nu, plecăm împreună". În două ore am rezolvat tot : am împachetat cărțile, îmbrăcămintea

și lucrurile necesare, am distrus scrisorile, am lichidat toate treburile și cu primul tren am plecat la Berna.

La Casa poporului din Berna începuseră să sosească tovarășii care plecau în Rusia. Plecam noi, soții Zinoviev, familia Usievici, Inessa Armand, familia Safarov, Olga Ravici, Abramovici din Chaux-de-Fonds, Grebelskaia, Haritonov, Linde Rosenblum, Boițov, Miha Țhakaia, familia Marienhof, Sokolnikov. Radek a plecat și el, dîndu-se drept rus. În total au plecat 30 de persoane, dacă nu-l punem la socoteală pe micul și cîrlionțatul Robert, băiețelul de patru ani al unei bundiste care călătorea cu noi.

Ne însoțea Fritz Platten.

Defensiștii au stîrnit atunci o zarvă nemaipomenită în legătură cu faptul că bolșevicii trec prin Germania. Firește, guvernul german, permițîndu-ne să trecem, pornea de la considerentul că revoluția este o mare nenorocire pentru țara noastră și că emigranții internaționaliști pe care îi lăsa să plece în patrie vor contribui la dezvoltarea revoluției în Rusia. Bolșevicii însă socoteau de datoria lor să facă agitație revoluționară în Rusia, considerau că țelul activității lor este revoluția proletară victorioasă și îi interesa prea puțin ce gîndește guvernul burghez german. Ei știau că defensiștii îi vor împroșca cu noroi, dar erau convinși în același timp că în cele din urmă masele îi vor urma pe ei. Atunci, la 27 martie, au riscat să plece numai bolșevicii, dar o lună mai tîrziu au plecat pe aceeași cale, prin Germania, peste 200 de emigranți, printre care se aflau L. Martov și alți menșevici.

La urcarea în tren nu ne-au fost controlate nici lucrurile și nici pașapoartele. Ilici era cufundat în gîndurile sale. Nu-l mai preocupa decît Rusia. Pe drum s-au discutat mai multe lucruri fără importanță. În vagon răsuna glăsciorul voios al lui Robert, care prinsese o deosebită simpatie pentru Sokolnikov și nu voia să stea de vorbă cu femeile. Germanii se străduiau să arate că au de toate din belșug, bucătarul ne-a servit mese foarte copioase, cu care emigranții noștri nu prea erau obișnuiți. În timpul trecerii prin Germania ne-a surprins lipsa totală de bărbați adulți. De la fereastra vagonului vedeai în gări, pe ogoare, pe străzile orașelor numai femei, adolescenți și copii. Acest tablou mi-a revenit adesea în minte în primele zile după sosirea la Petersburg, cînd ne-a impresionat marele număr de soldați care umpleau toate tramvaiele.

În Gara Berlin trenul nostru a fost trecut pe o linie secundară. În apropiere de Berlin s-au instalat într-un compartiment separat niște social-democrați germani. Nimeni dintre ai noștri n-a vorbit cu ei, numai Robert a băgat capul în compartimentul lor și i-a întrebat în limba franceză : „Conductorul ce face ?" Nu știu dacă germanii i-au răspuns lui Robert ce face conductorul, dar cu bolșevicii în orice caz nu au reușit să intre în vorbă. La 31 martie am ajuns în Suedia. La Stockholm ne-au întîmpinat deputații social-democrați suedezi Lindhagen, Karlsson, Ström, Ture Nerman și alții. S-a organizat o adunare, în sală a fost arborat un steag roșu. Nu-mi amintesc mai nimic despre Stockholm, pentru că gîndurile mele zburau mereu spre Rusia. Guvernul provizoriu nu i-a lăsat să intre în Rusia pe Fritz Platten și pe Radek. Dar el n-a cutezat să procedeze la fel cu bolșevicii. Din Suedia am trecut în Finlanda cu niște bărci finlandeze. Aici totul era cunoscut, apropiat : vagoane proaste de clasa a III-a, soldați ruși. Ne simțeam grozav de bine. Ceva mai tîrziu Robert, așezat pe genunchii unui soldat mai în vîrstă, îl ținea de gît, bîiguia ceva pe franțuzește și mînca cozonac cu brînză de vaci, cu care-l ospătase soldatul. Tovarășii noștri nu se mai puteau dezlipi de la ferestre. Pe peroanele gărilor prin care treceam se vedea o mulțime de soldați. Într-o gară, Usievici a scos capul pe geam și a strigat : „Trăiască revoluția mondială !". Soldații l-au privit nedumeriți. Pe lîngă noi a trecut de cîteva ori un locotenent palid și, cînd Ilici și cu mine am trecut în vagonul gol de alături, s-a așezat lîngă el și au început să discute. Locotenentul era defensist. Ilici își susținea punctul său de vedere. Era și el foarte palid. Vagonul s-a umplut treptat cu soldați. Curînd el era arhiplin. Soldații s-au urcat pe bănci pentru a auzi și a vedea mai bine pe cel ce vorbește atît de clar împotriva războiului tîlhăresc. Ascultau cu tot mai multă atenție, chipurile lor erau din ce în ce mai încordate.

La Beloostrov au venit să ne întîmpine Maria Ilinicina, Șleapnikov, Stal și alți tovarăși. Erau acolo și niște muncitoare. Stal a încercat să mă convingă să le spun cîteva cuvinte de salut, dar n-am putut rosti nici o vorbă, îmi pierise graiul. Tovarășii s-au urcat împreună cu noi în tren. Ilici a întrebat dacă vom fi arestați la sosire. Tovarășii zîmbeau. Curînd am sosit la Petrograd.

LA PETROGRAD

Masele din Petrograd – muncitori, soldați, matrozi – au venit să-și întîmpine conducătorul. Printre ei se aflau mulți tovarăși apropiați, ca, de pildă, Ciugurin, fost cursant la școala din Longjumeau, care purta peste umăr o eșarfă roșie ; îi curgeau lacrimile. În jur era o mare de oameni – poporul.

Cine nu a trăit revoluția nu-și poate imagina frumusețea ei maiestuoasă, solemnă : steaguri roșii, garda de onoare, formată din matrozi din Kronstadt, reflectoarele fortăreței Petropavlovsk, care luminau drumul de la Gara Finlanda pînă la casa dansatoarei Kșesinskaia, automobile blindate, cordoane de muncitori și muncitoare străjuind drumul.

La Gara Finlanda au venit să ne întîmpine ca reprezentanți oficiali ai Sovietului de deputați ai muncitorilor și soldaților din Petrograd Ciheidze și Skobelev ; ei ne așteptau în salonul imperial, unde am fost conduși. Cînd Ilici a coborît pe peron, s-a apropiat de el un căpitan, care, luînd poziția de drepți, a dat onorul. Ilici, tulburat de surpriză, a dus mîna la cozorocul șepcii. Pe peron se afla o gardă de onoare, prin fața căreia a fost condus Ilici și tot grupul nostru de emigranți. Apoi am fost instalați în automobile, iar pe Ilici l-au urcat pe un automobil blindat și am pornit spre casa Kșesinskăi. „Trăiască revoluția socialistă mondială !" – striga Ilici miilor de oameni din jur.

Ilici simțea cu întreaga sa ființă începutul acestei revoluții.

Am fost duși în casa Kșesinskăi, unde își aveau sediul atunci Comitetul Central și Comitetul din Petrograd. Sus fusese organizat un ceai tovărășesc. Tovarășii din Petrograd au vrut să rostească cuvîntări de salut, dar Ilici a îndrumat discuția spre problemele care-l interesau mai mult, a început să vorbească despre tactica ce trebuie aplicată. În fața casei Kșesinskăi se adunase o mulțime de muncitori și soldați. Ilici a trebuit să le vorbească de la balcon. Impresiile produse de această primire, de această atmosferă revoluționară însuflețită au întrecut totul.

Am plecat apoi acasă, la ai noștri, la Anna Ilinicina și la Mark Timofeevici. Maria Ilinicina locuia cu ei pe strada Șirokaia din cartierul Petrograd. Nouă ni se rezervase o cameră separată. În cinstea sosirii noastre, Gora, un băiețaș pe care-l creștea Anna Ilinicina, a atîrnat pe perete lozinca : „Proletari din toate țările, uniți-vă !". În această noapte n-am vorbit

aproape de loc cu Ilici, căci nu găseam cuvinte pentru a exprima cele văzute și simțite, dar și fără cuvinte totul era clar.

Era o perioadă cînd nu se putea pierde nici o clipă. Abia se sculase Ilici, că au și venit tovarășii să-l ia la o consfătuire a bolșevicilor delegați la Conferința pe întreaga Rusie a Sovietelor de deputați ai muncitorilor și soldaților. Consfătuirea avea loc în palatul Tavriceski, undeva, la etaj. Lenin și-a expus în vreo zece teze părerea despre ceea ce trebuie făcut imediat. El a făcut o apreciere a situației, a indicat clar și precis țelurile și a trasat căile de urmat pentru a se realiza aceste țeluri. În primul moment tovarășii noștri au rămas oarecum copleșiți. Multora li se părea că Ilici pune problema prea categoric, că este prematur să se vorbească despre revoluția socialistă.

Jos avea loc o ședință a menșevicilor. De acolo a venit un tovarăș și a început să stăruie ca Ilici să prezinte același raport la o ședință comună a delegaților bolșevici și menșevici. Adunarea bolșevicilor a hotărît ca Ilici să-și țină pentru a doua oară raportul la o adunare comună a tuturor social-democraților, ceea ce Ilici a și făcut. Ședința a avut loc jos, în sala mare a palatului Tavriceski. După cît îmi aduc aminte, ceea ce mi-a atras atenția în primul rînd a fost prezența lui Goldenberg (Meșkovski) în prezidiu. În timpul revoluției din 1905, el fusese un bolșevic ferm, unul dintre cei mai apropiați tovarăși de luptă. După aceea îl urmase pe Plehanov, devenind defensist. Lenin a vorbit aproape două ore. L-a combătut Goldenberg. El a vorbit foarte vehement, a spus că Lenin a înfipt steagul războiului civil în mijlocul democrației revoluționare. Se putea vedea cît de mult se despărțiseră drumurile noastre. Mi-a mai rămas întipărită în minte cuvîntarea pe care a rostit-o Kollontai, apărînd cu înflăcărare tezele lui Lenin.

În ziarul său „Edinstvo", Plehanov a calificat tezele lui Lenin drept „delir".

Trei zile mai tîrziu, la 7 aprilie, tezele lui Lenin au fost publicate în „Pravda". Chiar a doua zi a apărut tot în „Pravda" articolul lui Kamenev intitulat „Divergențele noastre", în care acesta se dezicea de tezele lui Lenin. În articolul lui Kamenev se arăta că tezele lui Lenin reprezintă punctul lui de vedere personal și că nici „Pravda", nici Biroul C.C. nu-l împărtășesc. În articol se susținea că, la consfătuirea la care Lenin și-a expus tezele, delegații bolșevici au adoptat nu aceste teze, ci tezele

Biroului Comitetului Central. Kamenev a declarat că „Pravda" rămîne pe vechile poziții.

A început o luptă în sînul organizației bolșevice. Ea n-a durat mult. O săptămînă mai tîrziu a avut loc o conferință orășenească a bolșevicilor din Petrograd, la care a învins punctul de vedere al lui Ilici. Conferința a ținut 8 zile (14–22 aprilie) ; în aceste zile s-au produs o serie de evenimente importante, care au arătat cît de multă dreptate avea Lenin.

La 7 aprilie, în ziua cînd tezele lui Lenin au apărut în presă, Comitetul Executiv al Sovietului din Petrograd mai sprijinea încă „împrumutul libertății".

În ziarele burgheze și în cele defensiste a început o campanie furibundă împotriva lui Lenin și a bolșevicilor. Dar nimeni nu lua în considerație declarația lui Kamenev, toată lumea era convinsă că în sînul organizației bolșevice va triumfa punctul de vedere al lui Lenin. Campania împotriva lui Lenin a contribuit la popularizarea rapidă a tezelor sale. Lenin a numit războiul ce se desfășura un război imperialist, de jaf și toți vedeau că el se pronunță în mod categoric pentru pace. Acest lucru i-a impresionat puternic pe matrozi, pe soldați, pe toți cei pentru care problema războiului era o problemă de viață și de moarte. La 10 aprilie Lenin a luat cuvîntul la regimentul „Izmailovski", la 15 aprilie a început să apară ziarul „Soldatskaia Pravda", iar la 16 aprilie soldații și matrozii din Petrograd au organizat o demonstrație, înfierînd campania dusă împotriva lui Lenin și a bolșevicilor.

La 18 aprilie (1 mai), în întreaga Rusie au avut loc demonstrații grandioase de 1 Mai cum nu se mai văzuseră pînă atunci.

Și tot la 18 aprilie Miliukov, ministrul afacerilor externe, a publicat o notă în numele guvernului provizoriu, în care se spunea că acesta va duce războiul pînă la victoria finală, considerînd de datoria sa să-și îndeplinească toate obligațiile față de aliați. Ce au făcut bolșevicii ? Bolșevicii au explicat în presă în ce constau aceste obligații. Ei au arătat că guvernul provizoriu făgăduiește să îndeplinească obligațiile asumate de guvernul lui Nikolai al II-lea și de întreaga clică țaristă. Ei au arătat că aceste obligații au fost asumate exclusiv față de burghezie.

Cînd masele au înțeles clar toate acestea, au ieșit în stradă. La 21 aprilie masele au organizat o demonstrație pe bulevardul Nevski. Tot acolo au organizat o demonstrație și adepții guvernului provizoriu.

Aceste evenimente i-au făcut pe bolșevici să-și unească rîndurile. Organizația bolșevică din Petrograd a adoptat rezoluții în spiritul celor preconizate de Lenin.

La 21 și 22 aprilie, C.C. a adoptat rezoluții în care se arăta limpede că trebuie demascat guvernul provizoriu, trebuie condamnată tactica împăciuitoristă a Sovietului din Petrograd și se cereau noi alegeri de deputați ai muncitorilor și soldaților. Rezoluțiile chemau la consolidarea Sovietelor, îndemnau să se desfășoare o largă muncă de lămurire, subliniind totodată că nu este încă momentul de a se încerca răsturnarea guvernului provizoriu.

Pînă în ziua deschiderii Conferinței generale a P.M.S.D. (b) din Rusia (24 aprilie), trei săptămîni după ce Lenin își expusese tezele, în rîndurile bolșevicilor se ajunsese la unitate.

După ce am sosit la Petrograd, nu l-am mai văzut decît foarte puțin pe Ilici ; el lucra la C.C., la „Pravda", se ducea la diferite adunări. Eu am început să lucrez la Secretariatul C.C. din casa Kșesinskăi, dar munca de aici nu mai semăna cu munca de secretariat din străinătate și nici cu cea din 1905–1907, cînd trebuia să desfășor o activitate independentă destul de intensă pe baza directivelor lui Ilici. Secretară era Stasova, care avea în subordine personalul tehnic. Eu stăteam de vorbă cu activiștii care se adresau secretariatului. Dar pe atunci cunoșteam încă prea puțin munca locală. Veneau adesea membri ai Comitetului Central. Cel mai des trecea pe aici Sverdlov. Nu eram informată cum trebuie și mă deprima foarte mult faptul că n-aveam funcții precise. În schimb, căutam să cunosc cît mai bine viața din jur. Străzile ofereau pe atunci un spectacol interesant : pretutindeni oamenii se adunau în grupuri, se purtau discuții aprinse asupra situației, asupra tuturor evenimentelor. Te apropiai de mulțime și ascultai discuțiile. Într-o zi am făcut drumul de pe strada Șirokaia pînă la casa Kșesinskăi în trei ore, atît de interesante erau discuțiile acestea de pe străzi. În fața casei noastre era o curte, și noaptea, cînd deschideam fereastra, auzeam întotdeauna discuții aprinse. Venea cîte un soldat și în jurul lui se strîngeau bucătărese și jupînese din casele învecinate, tineri. La ora 1 noaptea auzeai cuvinte răzlețe : bolșevicii, menșevicii... La orele 3 : Miliukov, bolșevicii... La 5 – același lucru – politică, discuții. De atunci nopțile albe din Petrograd sînt legate pentru mine de amintirea acestor mitinguri nocturne.

La Secretariatul Comitetului Central aveam prilejul să văd multă lume ; în aceeași casă a Kșesinskăi se aflau Comitetul

Central, organizația militară și redacția ziarului „Soldatskaia Pravda". Mergeam uneori la ședințele C.C., căutam să-i cunosc mai îndeaproape pe tovarăși, urmăream activitatea Comitetului din Petrograd. Mă interesa de asemenea foarte mult cum se comportă adolescenții, tineretul muncitoresc. Tineretul participa cu pasiune la mișcare. În rîndurile sale erau adepți ai diferitelor curente, ai bolșevicilor, menșevicilor, socialiștilor-revoluționari și anarhiștilor. Organizația cuprindea aproape 50.000 de tineri, dar la început era cu totul lipsită de îndrumare. Am desfășurat o oarecare muncă în rîndurile ei. Elevii din clasele superioare ale școlii medii aveau însă o cu totul altă atitudine decît tineretul muncitoresc. Veneau adesea în grupuri mari la casa Kșesinskăi și strigau tot felul de înjurături la adresa bolșevicilor. Se vedea că sînt serios prelucrați.

Curînd după sosirea noastră – nu-mi aduc aminte data exactă – am asistat la un congres al învățătorilor. Se adunase acolo foarte multă lume. Învățătorii se aflau în întregime sub influența socialiștilor-revoluționari. La congres au luat cuvîntul defensiști de frunte. În dimineața zilei în care am fost eu acolo, înainte de venirea mea, vorbise Aleksinski. La congres au participat numai vreo 15–20 de social-democrați (bolșevici și menșevici-internaționaliști) ; ei s-au adunat într-o cămăruță separată și au avut un schimb de păreri în legătură cu școala pentru care va trebui luptat. Mulți dintre cei prezenți la această adunare au lucrat ulterior în cadrul dumelor raionale. Masa de învățători era cuprinsă de exaltare șovină.

La 18 aprilie (1 mai) Ilici a luat parte la demonstrația de 1 Mai. El a luat cuvîntul la Ohta și pe Cîmpul lui Marte. N-am ascultat cuvîntările sale pentru că în ziua aceea nu m-am simțit bine și n-am putut să mă dau jos din pat. Cînd Ilici s-a întors, m-a frapat chipul lui emoționat. În străinătate ne duceam de obicei la demonstrațiile de 1 Mai, dar una este o demonstrație de 1 Mai cu aprobarea poliției, și cu totul altceva – o demonstrație de 1 Mai a poporului revoluționar, a poporului care a învins țarismul.

La 21 aprilie trebuia să mă întîlnesc cu Ilici la Danski. Mi s-a dat adresa : Staro-Nevski nr. 3, și am mers pe jos tot bulevardul Nevski. Dinspre bariera Nevski venea o mare demonstrație muncitorească. Muncitorii de pe trotuare o salutau cu căldură. „Vino !" – a strigat o tînără muncitoare alteia de pe trotuar. „Haide, vom umbla toată noaptea !". În întîmpinarea

demonstrației muncitorești venea o altă mulțime de oameni cu pălării și gambete ; ea era salutată de pălăriile și gambetele de pe trotuar. Mai aproape de bariera Nevski predominau muncitorii, iar mai aproape de strada Morskaia, lîngă Podul Politeiski, vedeai mai ales gambete. În această mulțime trecea din gură în gură versiunea că Lenin i-a cumpărat cu aur nemțesc pe muncitori, care acum îl sprijină cu toții. „Trebuie omorît Lenin !" – striga o tînără îmbrăcată după ultima modă. „Să-i nimicim pe toți acești nemernici !" – țipa spumegînd unul cu gambetă. O clasă împotriva alteia ! Clasa muncitoare era însă de partea lui Lenin.

Între 24 și 29 aprilie a avut loc conferința generală a partidului. Au participat 151 de delegați. Conferința a ales un nou Comitet Central și a discutat probleme excepțional de importante – situația actuală, războiul, pregătirea Internaționalei a III-a, problema națională, problema agrară, programul partidului.

Mi-a rămas puternic întipărită în minte cuvîntarea lui Ilici despre situația actuală.

În această cuvîntare a ieșit în evidență deosebit de clar atitudinea lui Ilici față de mase, s-a văzut cu cîtă atenție urmărește el preocupările și frămîntările maselor. „Nu încape îndoială că proletariatul și semiproletariatul nu este interesat în război, ca clasă. Ele procedează sub influența tradițiilor și a înșelăciunii. Ele nu au încă experiență politică. De aici sarcina noastră : o îndelungată muncă de lămurire. Noi nu le facem nici cea mai mică concesie principială, dar nu-i putem trata ca pe niște social-șovinești. Aceste elemente ale populației n-au fost niciodată socialiste, ele n-au nici o idee despre socialism, ele abia se deșteaptă la viața politică. Dar conștiința lor crește și se lărgește cu o repeziciune neobișnuită. Trebuie să știi să te apropii de ele pentru a le lămuri, și aceasta este sarcina cea mai grea, mai ales pentru un partid care pînă mai ieri se afla în ilegalitate" [1].

„Mulți, printre care și eu personal – a spus Ilici în aceeași cuvîntare –, am avut ocazia să vorbim, mai ales în fața soldaților, și cred că, dacă e vorba să explicăm totul din punctul de vedere de clasă, ceea ce le apare cel mai puțin clar în poziția noastră este cum anume vrem noi să punem capăt războiului, cum socotim noi posibil să-i punem capăt. În masele largi există

[1] *V. I. Lenin*, Opere, vol. 24, Editura politică, 1959, pag. 222. – *Nota red.*

o sumedenie de neînțelegeri, o totală neînțelegere a poziției noastre, de aceea trebuie să ne exprimăm aici cît mai popular" [1].

„Vorbind în fața maselor, trebuie să le dăm răspunsuri concrete" [2].

Ilici spunea că trebuie să știi cum să duci munca de lămurire nu numai în rîndurile proletariatului, ci și în rîndurile păturilor largi ale micii burghezii.

Vorbind despre control, Ilici a spus : „Pentru a exercita un control, trebuie să deții puterea. Dacă masa largă a blocului mic-burghez nu înțelege acest lucru, trebuie să ai răbdare, să i-l explici, dar în nici un caz nu trebuie să-i spui un neadevăr" [3]. Ilici nu tolera nici un fel de demagogie și acest lucru îl simțeau atît soldații cît și țăranii cu care stătea de vorbă. Dar încrederea nu se cîștigă dintr-o dată. În această perioadă agitată, Ilici își păstra luciditatea obișnuită a gîndirii : „Noi sîntem acum în minoritate, deocamdată masele nu ne cred. Noi vom ști să așteptăm : ele vor trece de partea noastră de îndată ce guvernul va arăta adevărata sa față" [4]. Ilici stătuse de vorbă cu mulți soldați și țărani, avusese prilejul să observe destule dovezi de încredere, dar nu-și făcea nici un fel de iluzii : „Nu există o greșeală mai periculoasă pentru partidul proletar decît aceea de a-și clădi tactica pe dorințe subiective acolo unde este nevoie de organizare. Nu se poate spune că majoritatea e de partea noastră ; în cazul de față e nevoie de neîncredere, neîncredere și iar neîncredere. A baza pe aceasta tactica proletară înseamnă a o ucide" [5].

La sfîrșitul cuvîntării despre situația actuală, Ilici a spus : „Revoluția rusă a creat Sovietele. În nici o țară burgheză din lume nu există și nu pot să existe asemenea instituții de stat, și nici o revoluție socialistă nu poate opera cu nici o altă putere de stat în afară de aceasta. Sovietele de deputați ai muncitorilor și soldaților trebuie să ia puterea nu pentru a crea o republică burgheză obișnuită sau pentru a trece direct la socialism. Aceasta este exclus. Pentru ce atunci ? Ele trebuie să ia puterea pentru a face primii pași concreți spre această trecere, pași care pot și trebuie făcuți. Teama este, în această privință, dușmanul principal. Trebuie să propovăduim maselor că acești pași trebuie făcuți acum, altfel puterea Sovietelor de deputați ai muncitorilor și soldaților va fi fără rost și nu va da nimic poporului" [1].

[1] Op. cit., pag. 219.
[2] Op. cit., pag. 223.
[3] Op. cit., pag. 217–218.
[4] Op. cit., pag. 218.
[5] Op. cit., pag. 223.

În continuare, Ilici a vorbit despre sarcinile imediate care stau în fața Sovietelor : „Trebuie desființată proprietatea privată asupra pămîntului. Aceasta este sarcina care stă în fața noastră, deoarece majoritatea poporului este pentru această măsură. Pentru aceasta avem nevoie de Soviete. Cu vechea funcționărime de stat această măsură nu poate fi înfăptuită" [2]. Ilici și-a încheiat cuvîntarea cu un exemplu care arăta ce înseamnă cucerirea puterii locale. „Voi încheia referindu-mă la o cuvîntare care m-a impresionat profund. Un miner a ținut o cuvîntare minunată, în care, fără să întrebuințeze măcar un singur cuvînt din carte, a povestit cum au făcut ei revoluția. La ei nu se punea problema dacă vor avea sau nu un președinte, ci îl preocupa problema : cînd ei au preluat minele, trebuiau păzite otgoanele, ca să nu se oprească producția. Apoi s-a pus problema pîinii, pe care nu o aveau, și s-au înțeles de asemenea cum s-o obțină. Iată un adevărat program al revoluției, și nu unul scos din cărți. Iată o adevărată cucerire a puterii locale" [3].

Zinaida Pavlovna Krjijanovskaia și-a amintit într-o zi că i-am povestit despre cuvîntarea acestui miner și a spus : „Pentru ei, principalul este acum să-și aibă inginerii lor. Vladimir Ilici este de părere că ar fi foarte bine dacă Gleb ar pleca acolo".

La conferință am întîlnit mulți cunoscuți. Mi-aduc aminte, printre altele, de întîlnirea cu Priseaghin, fost cursant la școala din Longjumeau ; parcă văd cum îi luceau ochii în timp ce asculta cuvîntarea lui Ilici. Acum Priseaghin nu se mai află printre cei vii. În 1918 a fost împușcat de albi în Siberia.

În 1917, la începutul lunii mai, Ilici a întocmit o schiță a modificărilor ce trebuiau introduse în programul partidului. Războiul imperialist și revoluția determinaseră schimbări enorme în toate domeniile vieții, impunînd o serie întreagă de noi aprecieri, de noi atitudini. Programul existent era foarte învechit.

Întreaga schiță a noului program minimal era străbătută de dorința de a îmbunătăți, de a ridica nivelul de trai al maselor, de a da cîmp liber inițiativei lor.

[1] Op. cit., pag. 228.
[2] Ibid.
[3] Op. cit., pag. 229.

Pe mine mă nemulțumea tot mai mult munca la secretariat, simțeam dorința de a activa direct în rîndul maselor, voiam de asemenea să-l văd mai des pe Ilici. Eram din ce în ce mai îngrijorată din cauza lui. Spiritele erau tot mai aținate împotriva lui. Se întîmpla să mergi prin cartierul Petersburg și să auzi niște gospodine spunînd : „Ce e de făcut cu acest Lenin, care a venit din Germania ? Să-l aruncăm în fîntînă și să-l înecăm ?" Firește, era limpede de unde proveneau toate aceste zvonuri despre mituire și trădare. Dar una este cînd vorbesc burghezii, și alta cînd o spun masele. Am scris pentru „Soldatskaia Pravda" un articol despre Lenin, pe care l-am intitulat „O pagină din istoria partidului". Vladimir Ilici a citit manuscrisul, a făcut unele modificări, și articolul a apărut în numărul 21 din 13 mai 1917.

Cînd Vladimir Ilici se întorcea acasă obosit, nu-mi mai venea să-l întreb de treburile lui. Dar amîndoi simțeam dorința să ne plimbăm puțin și să stăm de vorbă ca de obicei. De aceea uneori, destul de rar de altfel, ne plimbam pe străzile cele mai pustii din cartierul Petersburg. O dată am făcut o asemenea plimbare împreună cu tovarășii Șaumian și Enukidze. Șaumian i-a predat atunci lui Ilici niște insigne roșii din partea fiilor lui, care l-au rugat să le transmită lui Lenin. Ilici a zîmbit mulțumit.

Pe tovarășul Șaumian – Stepan, care se bucura de o influență uriașă în rîndurile proletariatului din Baku, îl cunoșteam de mult. El aderase la bolșevici imediat după Congresul al II-lea, participase la Congresele de la Stockholm și Londra. La Congresul de la Stockholm făcuse parte din comisia de validare. Ca amploare, acest congres nu putea fi comparat nici cu al II-lea și nici cu al III-lea. La aceste congrese se știa ce reprezintă fiecare delegat, pe cînd la cel de la Stockholm participaseră numeroși delegați foarte puțin cunoscuți. În cadrul comisiei de validare se dădeau lupte fracționiste înverșunate pentru fiecare delegat. Mi-aduc aminte cît s-a zbătut Șaumian în această comisie. La Congresul de la Londra n-am participat. Mai tîrziu, în timpul celei de-a doua emigrații, am corespondat intens cu tovarășii din Baku. Îmi aduc aminte că mă întrebau de cauzele sciziunii cu vperediștii și că a trebuit să răspund amănunțit, arătînd în jurul căror probleme aveau loc controversele și cum se desfășurau ele.

În 1913 Ilici a început să corespondeze intens cu Șaumian în problema națională. Deosebit de interesantă este scrisoarea din mai 1914, în care Ilici a dezvoltat ideea că marxiștii aparținînd tuturor naționalităților sau unui număr foarte mare de naționalități ar trebui să întocmească și să prezinte Dumei de stat un proiect de lege cu privire la egalitatea în drepturi a națiunilor și la apărarea drepturilor minorităților naționale. Potrivit ideii lui Ilici, în acest proiect urma să fie expus pe larg tot ce înțelegem noi prin egalitate în drepturi, inclusiv problema limbii și problema școlii, a culturii în general, privite însă în toate implicațiile și relațiile lor. „Am impresia – scria Ilici – că pe această cale putem explica pe înțelesul tuturor că autonomia cultural-națională este o inepție, *zdrobind* definitiv pe adepții acestei inepții" [1]. Ilici a făcut chiar o schiță a unui asemenea proiect.

Și în 1917 lui Ilici i-a făcut plăcere să-l vadă pe Stepan și să discute cu el amănunțit toate problemele care se puneau atunci în mod atît de acut în fața bolșevicilor.

Mi-a rămas întipărită în minte cuvîntarea rostită de Ilici la primul Congres general al Sovietelor de deputați ai muncitorilor și soldaților din Rusia. Congresul s-a ținut în localul școlii militare de pe Prima linie din Vasilevski Ostrov. Clădirea avea coridoare lungi, în clase se organizase un cămin pentru delegați. În sala plină pînă la refuz, bolșevicii formau un mic grup, care ședea în fund. Cuvîntarea lui Ilici a fost aplaudată numai de bolșevici, dar era evident că ea produsese o impresie puternică. Cineva a povestit mai tîrziu că după această cuvîntare Kerenski a zăcut în nesimțire timp de trei ore. Nu știu în ce măsură acest lucru este adevărat.

În iunie au avut loc alegerile pentru dumele raionale. Am vrut să văd cum se desfășoară campania electorală pe Vasilevski Ostrov. Străzile erau pline de muncitori. Predominau muncitorii de la uzina de țevi, erau și multe muncitoare de la fabrica „Laferme". Fabrica „Laferme" a votat pentru socialiștii-revoluționari. Pretutindeni se purtau discuții aprinse, se vorbea nu despre candidați, nu despre anumite persoane, ci despre activitatea partidelor, despre pozițiile diferitelor partide. Acest tablou mi-a reamintit alegerile care avuseseră loc la Paris pe cînd locuiam acolo ; am fost uimiți atunci de faptul că nu se făceau nici un fel de aprecieri politice, și că alegerile erau dominate de tot felul de răfuieli personale. Aici, situația era cu totul alta. Te izbea de asemenea cît de mult crescuse nivelul maselor în

[1] *V. I. Lenin*, Opere, vol. 35, E.S.P.L.P. 1958, pag. 118. – *Nota red.*

comparație cu anii 1905–1907. Se vedea că toți citesc ziare de diferite orientări. Într-un grup se discuta dacă la noi este posibil bonapartismul. În mulțime se tot învîrtea un individ scund, care semăna a agent și părea cu totul nelalocul lui printre acești muncitori, care se dezvoltaseră atît de mult în ultimii ani.

Starea de spirit revoluționară a maselor creștea.

Bolșevicii au fixat pentru 10 iunie o demonstrație. Congresul Sovietelor a interzis-o, hotărînd că timp de trei zile să nu fie permisă nici un fel de demonstrație. Ilici a insistat atunci ca demonstrația fixată de Comitetul din Petrograd să fie contramandată ; el considera că, de vreme ce recunoaștem puterea Sovietelor, nu este îngăduit să nu ne supunem hotărîrilor congresului și să dăm astfel apă la moară adversarilor noștri. Dar, cedînd în fața stării de spirit a maselor, Congresul Sovietelor a fixat pentru 18 iunie o demonstrație a lui. Congresul nu se aștepta la cele ce s-au întîmplat. La demonstrație au luat parte aproximativ 400.000 de muncitori și soldați. Pe 90% din steaguri și pancarte se puteau citi lozinci ale C.C. al bolșevicilor : „Toată puterea în mîinile Sovietelor !", „Jos cei 10 miniștri capitaliști !". Numai trei pancarte cereau să se acorde încredere guvernului provizoriu (una aparținea Bundului, alta – grupului plehanovist „Unitate" și a treia – unui regiment de cazaci). Ilici a caracterizat demonstrația din 18 iunie ca o zi de cotitură. „Demonstrația de la 18 iunie – a scris el – a devenit o demonstrație a forțelor și politicii proletariatului revoluționar, care arată orientarea revoluției, care arată ieșirea din impas. În aceasta constă uriașa însemnătate istorică a demonstrației de duminică, în aceasta constă deosebirea ei principială de demonstrațiile din ziua înmormîntării celor căzuți pentru revoluție și din ziua de 1 Mai. Atunci demonstrația a însemnat *sărbătorirea* generală a primei victorii a revoluției și a eroilor ei, o privire aruncată de popor înapoi asupra primei etape spre libertate, pe care a parcurs-o foarte repede și cu mult succes. Întîi Mai a fost *sărbătoarea* năzuințelor și speranțelor legate de istoria mișcării muncitorești internaționale, de idealul ei de pace și socialism.

Nici această demonstrație, nici cealaltă nu-și propuneau ca scop să arate, și nu puteau arăta, *orientarea* dezvoltării mai departe a revoluției. Nici aceasta, nici cealaltă nu puneau în fața maselor și în numele maselor probleme concrete, precise, actuale cu privire la faptul încotro trebuie să se îndrepte revoluția și cum trebuie să se desfășoare.

În acest sens la 18 iunie a fost prima demonstrație politică de *acțiune*, de lămurire – nu prin cărți sau prin ziare, ci în stradă, nu prin conducători, ci prin mase – a felului cum acționează diferitele clase, cum doresc să acționeze și cum vor acționa pentru a duce revoluția mai departe.

Burghezia s-a ascuns..." [1]

S-au terminat și alegerile pentru dumele raionale. Eu am fost aleasă în raionul Viborg. În acest raion au fost aleși numai bolșevici și un mic număr de menșevici-internaționaliști, care însă nu au luat parte la lucrările dumei. La primăria raională lucrau numai bolșevici : L. M. Mihailov, Kucimenko, Ciugurin, încă un tovarăș și cu mine. Primăria noastră și-a avut la început sediul în aceeași clădire cu comitetul raional de partid, al cărui secretar era Jenea Egorova. Tot acolo lucra tov. Latis. Între primăria noastră și organizația de partid existau cele mai strînse legături. Activitatea în raionul Viborg a fost extrem de folositoare pentru mine, ea a însemnat o bună școală a muncii de partid și de stat. O asemenea școală îmi era necesară, căci, după mulți ani în emigrație, nu mă încumetam să iau cuvîntul nici măcar la adunări restrînse și pînă atunci nu scrisesem nici un rînd în „Pravda".

Raionul Viborg avea un puternic activ bolșevic. Bolșevicii se bucurau de încrederea maselor muncitorești. La scurtă vreme după ce am început să lucrez a trebuit să preiau de la Nina Aleksandrovna Herd, soția lui Struve, secția raională Viborg a comisiei de ajutorare a soțiilor de militari. Nina Aleksandrovna era o veche cunoștință a mea : fusesem colege de liceu, iar apoi am predat la aceeași școală duminicală. În primii ani de dezvoltare a mișcării muncitorești ea a fost social-democrată. Acum aveam concepții politice cu totul diferite. Predîndu-mi munca, ea mi-a spus : „Soțiile de militari nu au încredere în noi ; orice facem, ele sînt nemulțumite ; au încredere numai în bolșevici. Ce să-i faci, preluați voi munca, poate că o veți duce mai bine!". Noi nu ne temeam să pornim la treabă, considerînd că împreună cu muncitorii, sprijinindu-ne pe inițiativa lor, vom reuși să desfășurăm o activitate vastă.

Masele muncitorești erau foarte active, nu numai în domeniul politic, ci și în cel cultural. La noi s-a constituit foarte repede un consiliu al învățămîntului public, din care făceau parte

---

1 *V. I. Lenin*, Opere, vol. 25, E.S.P.L.P. 1956, pag. 97–98. – *Nota red.*

reprezentanți ai tuturor fabricilor și uzinelor din raionul Viborg. Dintre reprezentanții uzinelor, îmi amintesc de muncitorii Purîșev, Kaiurov, Iurkin și Gordienko. Ne adunam în fiecare săptămînă și discutam măsurile practice ce trebuiau luate. Cînd s-a pus problema lichidării totale a analfabetismului, uzinele au întocmit foarte repede, cu ajutorul muncitorilor, o evidență a neștiutorilor de carte din întreprinderi. S-a cerut patronilor să pună la dispoziția muncitorilor încăperi pentru școlile de lichidare a analfabetismului, iar cînd un fabricant a refuzat, muncitoarele au făcut un scandal nemaipomenit, au descoperit că una din încăperile de lîngă fabrică este ocupată de udarnici (soldați din batalioanele cele mai șovine) ; pînă la urmă fabricantul a trebuit să închirieze o încăpere pentru școală. S-a instituit controlul muncitoresc asupra frecvenței și a predării. În apropiere de primărie se afla un regiment de mitraliori, pe care guvernul îi considera foarte devotați ; dar acest „devotament" s-a irosit extrem de repede de îndată ce regimentul de mitraliori a fost instalat în cartierul Viborg și am început să facem agitație în rîndurile soldaților. Primele agitatoare în favoarea bolșevicilor s-au dovedit a fi vînzătoarele de semințe, de cvas etc. Printre acestea se aflau numeroase muncitoare pe care le cunoșteam încă din ultimul deceniu al secolului trecut și chiar din timpul revoluției din 1905. Erau bine îmbrăcate, luau mereu cuvîntul la adunări și aveau un nivel politic ridicat. O muncitoare mi-a spus : „Soțul meu este pe front. Am trăit bine cu el, nu știu cum va fi cînd se va întoarce. Eu sînt acum de partea bolșevicilor, dar nu știu cum vede el lucrurile acolo, pe front... O fi înțeles, și-o fi dat seama că trebuie să meargă cu bolșevicii ? Noaptea mă întreb deseori : dar dacă nu a înțeles încă ? Numai că nu știu dacă voi mai apuca să-l văd, poate că va fi omorît ; dar și eu, uite, scuip sînge, mă duc la spital". Mi s-a întipărit în minte fața trasă a acestei muncitoare, cu pete roșii în obraji, îngrijorarea ei dacă nu cumva va trebui să se despartă de soț din cauza părerilor lor politice. În munca culturală, însă, pe atunci erau în frunte nu muncitoarele, ci muncitorii. Se ocupau de toate chestiunile. Tov. Gordienko, de pildă, se îngrijea mult de grădinițele de copii, tov. Kuklin urmărea cu atenție activitatea tineretului.

Și eu mă interesam îndeaproape de activitatea tineretului. Tinerii grupați în asociația „Lumină și știință" își întocmiseră un program propriu. Printre ei se aflau bolșevici, menșevici,

anarhiști și tineri fără partid. Programul era extrem de naiv și de primitiv, dar discuțiile purtate în jurul lui au fost foarte interesante. Unul din puncte, de pildă, prevedea că toți trebuie să învețe să coasă. Un tînăr bolșevic – obiecta : „De ce să învețe toți să coasă ? O fată trebuie, desigur, să știe, căci altminteri nu va putea mai tîrziu să coasă soțului un nasture la pantaloni, dar de ce trebuie să învățăm acest lucru cu toții ?!" Aceste cuvinte au stîrnit o furtună de indignare. Nu numai fetele, dar și toți băieții erau revoltați și au sărit de la locurile lor. „Ce, soția trebuie să-ți coasă nasturele de la pantalon ? Cum adică ? Vrei să mențiî vechea robie a femeilor ? Soția este tovarășa soțului, iar nu o servitoare !". Autorul propunerii ca numai femeile să învețe să coasă a fost nevoit să cedeze. Mi-aduc aminte o discuție cu un alt tînăr, Murașev, care-i apăra cu înflăcărare pe bolșevici. L-am întrebat : „De ce nu te înscrii în organizația bolșevicilor ?" – „Vedeți dv. – mi-a răspuns el –, cîțiva dintre noi am făcut parte din organizația bolșevică. Dar de ce ne-am înscris ? Credeți că am făcut-o pentru că înțelegeam că bolșevicii au dreptate ? Nicidecum, ci pentru că bolșevicii împărțeau revolvere oamenilor lor ! Așa nu-i bine. Trebuie să mergi unde-ți poruncește conștiința ; am restituit carnetul pînă cînd mă voi lămuri pe deplin". Trebuie să spun că din asociația „Lumină și știință" făceau parte numai tineri cu vederi revoluționare. Ei nu ar fi tolerat în mijlocul lor pe nici un om care s-ar fi apucat să susțină concepții de dreapta. Tinerii erau activi, luau cuvîntul în uzinele lor, la adunările lor, numai că erau foarte creduli. A trebuit să combatem în fel și chip acest lucru.

A trebuit să lucrez mult printre femei. Biruisem timiditatea de care suferisem pînă nu demult și luam cuvîntul pretutindeni unde era nevoie.

Eram complet absorbită de muncă, doream să atrag masele la activitatea obștească, să fac posibilă organizarea acelei „milții populare" despre care vorbea pe atunci Vladimir Ilici.

După ce am început să lucrez în raionul Viborg, îl vedeam și mai puțin pe Ilici. Treceam printr-o perioadă încordată, lupta devenea tot mai înverșunată. Ziua de 18 iunie a fost importantă nu numai prin demonstrația celor 400.000 de muncitori și soldați care au manifestat sub lozinci bolșevice. În aceeași zi, după trei luni de șovăieli, guvernul provizoriu a pornit, sub presiunea aliaților, ofensiva pe front. Bolșevicii au luat atitudine în presă și la adunări. Guvernul provizoriu simțea că îi

fuge pămîntul de sub picioare. La 28 iunie, pe front, armata rusă a început să sufere înfrîngeri ; acest lucru a produs o puternică frămîntare în rîndurile trupelor.

La sfîrșitul lunii iunie Ilici a plecat împreună cu Maria Ilinicina să se odihnească cîteva zile la soții Bonci-Bruevici, în satul Neivola, lîngă gara Mustamiaki (nu departe de Petrograd). Între timp, la Petrograd s-au produs următoarele evenimente. Regimentul de mitraliori cantonat în cartierul Vîborg a hotărît să pornească insurecția armată. Cu două zile înainte comisia noastră de culturalizare s-a înțeles cu aceea a regimentului să se întrunească luni pentru a discuta împreună cîteva probleme privind munca culturală. Se înțelege că n-a venit nimeni din partea regimentului de mitraliori, care plecase în întregime. M-am dus la casa Kșesinskăi. Curînd i-am ajuns din urmă pe mitraliori pe bulevardul Sampsonievski. Soldații mergeau într-o aliniere perfectă. Îmi aduc aminte de următoarea scenă. Un muncitor bătrîn a coborît de pe trotuar și, oprindu-se în fața soldaților, s-a înclinat adînc și a spus cu glas tare : „Apărați, frații, poporul muncitor !". Îmi amintesc că la sediul C.C. i-am văzut atunci pe Stalin și pe Lașevici. Mitraliorii se opreau în fața balconului, dădeau onorul și apoi porneau mai departe. Ulterior s-au apropiat de C.C. încă două regimente, iar apoi o demonstrație muncitorească. Seara, un tovarăș a fost trimis la Mustamiaki să-l aducă pe Ilici. Comitetul Central lansase lozinca transformării demonstrației într-o demonstrație pașnică, dar între timp regimentul de mitraliori începuse să construiască baricade. Mi-aduc aminte că tov. Lașevici, care ducea munca în acest regiment, a stat multă vreme culcat pe divan la primăria raionului Vîborg, uitîndu-se în tavan, înainte de a se duce la soldați pentru a-i convinge să înceteze acțiunea. Îi venea foarte greu s-o facă, dar așa hotărîse Comitetul Central. În uzine și fabrici s-a declarat greva. Din Kronstadt au sosit matrozii. Uriașa demonstrație a muncitorilor înarmați și a soldaților s-a îndreptat spre palatul Tavriceski. Din balconul casei Kșesinskăi Ilici a ținut o cuvîntare în fața demonstranților. Comitetul Central a lansat un apel, îndemnînd la încetarea demonstrației. Guvernul provizoriu a chemat pe iuncheri și pe cazaci. Pe strada Sadovaia s-a tras în demonstranți.

DIN NOU ÎN ILEGALITATE

Noaptea aceea Ilici a dormit-o la familia Sulimov (în cartierul Petersburg). Ilici putea fi ascuns cel mai bine în cartierul Vîborg. S-a hotărît ca el să locuiască la muncitorul Kaiurov. M-am dus la Sulimov să-l iau pe Ilici și ne-am îndreptat împreună spre cartierul Vîborg. Am trecut printr-un parc, pe lîngă cazărmile regimentului Moscova. Pe o bancă ședea Kaiurov. Văzîndu-ne, a luat-o puțin înainte, Ilici l-a urmat, iar eu am pornit în altă direcție. Iuncherii au devastat redacția „Pravdei". În cursul zilei a avut loc o adunare a Comitetului din Petrograd în biroul de pază al uzinei „Renault". La această adunare a participat și Ilici. S-a discutat problema grevei generale. În cele din urmă s-a hotărît să nu se organizeze greva. De acolo Ilici s-a dus pe bulevardul Lesnoi, acasă la tov. Fofanova, unde a avut o întrevedere cu cîțiva membri ai Comitetului Central. În acea zi mișcarea muncitorească a fost înnăbușită. Aleksinski fost deputat al muncitorilor din Petrograd în Duma a II-a, vperedist, pe vremuri tovarăș apropiat de muncă, împreună cu Pankratov, membru al partidului socialiștilor-revoluționari, fost deținut în fortăreața Schlüsselburg, au lansat zvonul calomnios că, potrivit unor informații pe care le dețin, Lenin ar fi un spion german. Ei sperau să contracareze prin această calomnie influența lui Lenin. La 6 iulie guvernul provizoriu a hotărît arestarea lui Lenin, Zinoviev și Kamenev. Casa Kșesinskăi a fost ocupată de trupele guvernamentale. De la Kaiurov, Ilici s-a mutat la Alliluiev, unde se ascundea și Zinoviev. Kaiurov avea un fiu anarhist, care, împreună cu alți tineri, confecționa bombe, și din această cauză casa lor nu era prea indicată pentru o locuință conspirativă.

În ziua de 7 iulie l-am vizitat pe Ilici împreună cu Maria Ilinicina la locuința lui Alliluiev. Ilici a șovăit un moment. El căuta să ne convingă că este necesar să se prezinte în fața justiției. Maria Ilinicina era categoric împotrivă. „Grigori și cu mine am hotărît să ne prezentăm, du-te și comunică aceasta lui Kamenev" – mi-a spus Ilici. Kamenev se afla pe atunci într-o casă din apropiere. M-am grăbit să mă duc acolo. „Să ne luăm rămas bun – mi-a spus Vladimir Ilici, oprindu-mă –, poate că nu ne vom mai vedea". Ne-am îmbrățișat. M-am dus la Kamenev și i-am comunicat ce mi-a spus Vladimir Ilici. Seara,

tov. Stalin și alții l-au convins pe Ilici să nu se prezinte în fața justiției și i-au salvat astfel viața. În aceeași seară a avut loc o percheziție în locuința noastră de pe strada Șirokaia. Percheziția s-a făcut numai în camera noastră. Venise un colonel și încă un militar într-o manta cu căptușeală albă. Au luat cîteva foi scrise dintr-un sertar al biroului și niște acte de-ale mele. M-au întrebat dacă nu știu unde este Ilici și din această întrebare am dedus că el nu se predase organelor justiției. Dimineața m-am dus la tov. Smilga, care locuia tot pe strada Șirokaia. La el se aflau Stalin și Molotov. Aici am aflat că Ilici și Zinoviev hotărîseră să stea ascunși.

A doua zi, la 9 iulie, a năvălit la noi în casă o bandă întreagă de iuncheri pentru a face o nouă percheziție. Au scotocit întreaga locuință. L-au luat pe Mark Timofeevici Elizarov, soțul Annei Ilinicina, drept Ilici. M-au întrebat și pe mine dacă nu este el Ilici. În acea perioadă Elizarovii aveau ca femeie de serviciu o fată de la țară, Anușka. Era dintr-un sat uitat de lume și nu pricepea nimic din tot ce se întîmpla. Ea dorea cu ardoare să învețe carte și în fiecare clipă liberă punea mîna pe abecedar, dar îi venea greu. „Tare sînt proastă" – exclama ea cu amărăciune. Eu am căutat s-o ajut să învețe să citească, i-am mai explicat ce partide există, de ce se duce război etc. Despre Lenin nu știa absolut nimic. În ziua de 8 iulie am lipsit de acasă ; ai mei mi-au povestit că o mașină s-a apropiat de casa noastră și s-a organizat o demonstrație dușmănoasă. Deodată intră în goană Anușka și strigă: „Au venit niște Olenini !". În timpul percheziției, iuncherii, arătîndu-i-l pe Mark Timofeevici, au întrebat-o cum îl cheamă. Ea nu știa. Iuncherii au crezut că nu vrea să le spună. Apoi s-au dus la ea în bucătărie și au căutat sub pat să vadă dacă nu s-a ascuns cineva acolo. Anușka le-a spus indignată : „Mai uitați-vă și în cuptor, poate că șade cineva acolo !". Eu, Mark Timofeevici și Anușka am fost ridicați și duși la marele stat-major. Acolo am fost așezați la o oarecare distanță unul de celălalt. Lîngă fiecare din noi a fost pus un soldat înarmat. După cîtva timp au dat buzna în cameră niște ofițeri turbați de furie. Erau gata să se repeadă asupra noastră, cînd a apărut colonelul care făcuse la noi percheziția întîia oară, ne-a privit și a spus : „Nu sînt ăștia cei pe care îi căutăm". Dacă Ilici ar fi fost acolo, l-ar fi sfîșiat în bucăți. Am fost eliberați. Mark Timofeevici a stăruit să ni se dea o mașină care să ne ducă pînă acasă. Colonelul ne-a făgăduit

V. I. LENIN. 1917
(Fotografie)

că va da dispoziții în acest sens și apoi a plecat. Se înțelege că nu ni s-a oferit nici o mașină. Am luat o trăsură. Podurile erau desfăcute, așa încît a trebuit să ocolim foarte mult și am ajuns acasă abia în zori. Am bătut multă vreme în ușă, dar n-a răspuns nimeni, și ne-am speriat, crezînd că s-a întîmplat ceva cu ai noștri. În cele din urmă ni s-a deschis.

A mai avut loc și o a treia percheziție. Eu nu eram acasă, ci la primărie. Cînd am venit, am văzut soldați la intrare și strada plină de lume. Am stat puțin și după aceea m-am întors la primărie, căci oricum nu puteam să ajut cu nimic. Am ajuns acolo tîrziu și n-am mai găsit pe nimeni, în afară de portăreasă. După cîtva timp a venit Sluțki – un tovarăș care sosise recent din America împreună cu Volodarski, Melnicianski și alții ; ulterior el a fost ucis pe Frontul de sud. Era cît pe-aci să fie arestat și a încercat să mă convingă să nu mă duc acasă, ci să trimit mai întîi dimineața pe cineva să afle ce se petrece acolo. Ne-am dus împreună să căutăm un adăpost peste noapte, dar nu cunoșteam adresele tovarășilor și am rătăcit mult pînă am ajuns la Fofanova, o tovarășă de muncă din raion, care ne-a găzduit. Dimineața am aflat că acasă nimeni nu fusese arestat și că de data aceasta percheziția a fost mai puțin brutală decît data trecută.

Ilici împreună cu Zinoviev stăteau ascunși la un vechi ilegalist, muncitorul Emelianov de la Uzina din Sestroreț, care locuia lîngă stația Razliv, nu departe de Sestroreț. Pînă la sfîrșitul vieții Ilici i-a păstrat multă prietenie lui Emelianov și familiei sale.

Eu am început să-mi petrec tot timpul în raionul Viborg. În zilele din iulie m-a uimit deosebirea dintre starea de spirit a mic-burghezului și cea a muncitorului. În tramvaie, pe străzi, mic-burghezul întărîtat făcea spume la gură ; dar era de ajuns să treci podul de lemn care ducea spre cartierul Viborg, ca să ajungi parcă într-o cu totul altă lume. Aveam treburi pînă peste cap. Prin tov. Zof și prin alții care țineau legătura cu tov. Emelianov primeam biletele de la Ilici cu diferite însărcinări. Reacțiunea se intensifica. La ședința comună din 9 iulie a Comitetului Executiv Central din Rusia și a Comitetului Executiv al Sovietului de deputați ai muncitorilor și țăranilor, guvernul provizoriu a fost proclamat „guvernul salvării revoluției". „Salvarea" a început în aceeași zi. A fost arestat Kamenev ; la 12 iulie a fost emis ordinul cu privire la introducerea pedepsei

cu moartea pe front ; la 15 iulie au fost suspendate „Pravda" și „Okopnaia Pravda" și s-a emis un ordin cu privire la interzicerea mitingurilor pe front ; la Helsingfors au fost arestați bolșevici și s-a suspendat ziarul bolșevic „Volna"; la 18 iulie a fost dizolvat seimul finlandez, iar generalul Kornilov a fost numit comandant suprem ; la 22 iulie au fost arestați Trotki și Lunacearski.

Curînd după evenimentele din iulie, Kerenski a luat o măsură prin care spera să întărească disciplina în rîndurile armatei ; el a hotărît ca regimentul de mitraliori care începuse acțiunea în zilele de iulie să fie dezarmat, scos într-o piață și înfierat în mod public. Am văzut regimentul dezarmat mergînd spre piața respectivă. Soldații dezarmați duceau caii de frîu. În ochii și pe fețele lor se citea atîta ură, încît era evident că Kerenski nu ar fi putut să născocească ceva mai stupid. Și într-adevăr, în octombrie, regimentul de mitraliori i-a urmat cu abnegație pe bolșevici și ostașii regimentului l-au păzit pe Ilici la Smolnîi.

Partidul bolșevic a trecut în semilegalitate ; totuși el creștea și se întărea. La 26 iulie, în momentul deschiderii Congresului al VI-lea al partidului, el număra 177.000 de membri, de două ori mai mulți decît în urmă cu trei luni, în timpul Conferinței generale din aprilie a bolșevicilor. Creșterea influenței bolșevicilor, îndeosebi în rîndurile armatei, era neîndoielnică. Congresul al VI-lea a unit și mai mult forțele bolșevicilor. În apelul publicat în numele Congresului al VI-lea se vorbea de poziția contrarevoluționară adoptată de guvernul provizoriu, se arăta că se pregătește revoluția mondială, bătălia decisivă dintre clase. „Partidul nostru – se spunea în apel – pornește la această bătălie cu steagurile desfășurate. El le-a ținut cu fermitate în mîinile sale. El nu le-a plecat în fața asupritorilor și în fața calomniatorilor mîrșavi, în fața trădătorilor revoluției și a slugilor capitalului. El le va ține sus și pe viitor, luptînd pentru socialism, pentru frăția între popoare, deoarece știe că se apropie o nouă mișcare și că lumii vechi îi sună ceasul" [1].

La 25 august, korniloviștii au început să înainteze spre Petrograd. Muncitorii din Petrograd, și în primul rînd cei din

[1] *V. I. Lenin*, Opere, ed. a III-a rusă, vol. XXI, pag. 484. – *Nota red.*

cartierul Vîborg, s-au ridicat, firește, în apărarea Petrogradului. În întîmpinarea detașamentelor lui Kornilov, a așa-numitei „divizii sălbatice" au fost trimiși agitatorii noștri. Trupele lui Kornilov s-au descompus foarte repede și el n-a izbutit să organizeze o adevărată ofensivă. Generalul Krîmov, comandantul corpului de armată trimis împotriva Petrogradului, s-a împușcat. Îmi aduc aminte de un tînăr muncitor al nostru din cartierul Vîborg. El participase la organizarea lichidării analfabetismului. Plecase printre primii pe front. De cum s-a întors de pe front, a venit fuga, încă cu arma pe umăr, la duma raională. La școala de alfabetizare se ducea lipsă de cretă. Cu fața încă însuflețită de luptă, tînărul puse arma într-un colț și începu să vorbească cu înflăcărare despre cretă și table. În raionul Vîborg am putut observa zi de zi cît de strîns se îmbina la muncitori lupta revoluționară cu lupta pentru însușirea de cunoștințe, a culturii.

Începuse toamna, și Ilici nu mai putea să rămînă în coliba de lîngă stația Razliv, unde se ascundea. El hotărî să treacă în Finlanda. Acolo intenționa să scrie lucrarea „Statul și revoluția", pe care o chibzuise sub toate aspectele încă înainte și pentru care apucase să-și facă o mulțime de notițe. În Finlanda putea de asemenea să urmărească mai ușor ziarele. N. A. Emelianov i-a procurat buletinul de identitate al unui muncitor din Sestroreț.k. Lui Ilici i s-a pus o perucă și a fost machiat. Dmitri Ilici Leșcenko, un vechi tovarăș de partid din anii 1905–1907, fost secretar al ziarelor noastre bolșevice, care-l găzduia adesea pe Vladimir Ilici în vremurile acelea (acum tov. Leșcenko mă ajuta pe mine în munca culturală în raionul Vîborg), a plecat la Razliv și l-a fotografiat pe Ilici, deoarece pentru buletin era nevoie de o fotografie. Tov. Ialava, un tovarăș finlandez care lucra ca mecanic de locomotivă pe calea ferată finlandeză (îl cunoșteau bine tovarășii Șotman și Rahia), s-a angajat să-l treacă pe Ilici ca fochist. Așa s-a și procedat. Legăturile cu Ilici se mențineau tot prin tov. Ialava și, ulterior, m-am dus în repetate rînduri la el după scrisori de la Ilici ; tov. Ialava locuia de asemenea în raionul Vîborg. După ce s-a instalat la Helsingfors, Ilici mi-a trimis o scrisoare scrisă cu cerneală simpatică, în care mă chema acolo, comunicîndu-mi adresa. Mi-a făcut chiar și o schiță, ca să pot nimeri fără să întreb pe nimeni. Numai că atunci cînd am încălzit scrisoarea la lampă, o parte din schiță a ars. Soții Emelianov mi-au procurat și mie un

buletin de identitate al unei bătrîne muncitoare din Sestroreţk. M-am legat la cap cu o basma şi am plecat la Razliv, la familia Emelianov. Ei m-au trecut peste graniţă (pentru locuitorii din zona frontierei era suficient buletinul de identitate pentru a trece de partea cealaltă); buletinele de identitate le controla un ofiţer. De la graniţă trebuia să mergi prin pădure vreo cinci verste pînă la mica gară Ollila şi aici să urci într-un tren militar. Totul a mers cum nu se poate mai bine. M-a încurcat numai faptul că-mi lipsea o bucăţică din schiţă ; am rătăcit multă vreme prin oraş pînă am găsit strada de care aveam nevoie. Ilici s-a bucurat nespus cînd m-a văzut. Se vedea că îi venea foarte greu să stea în ilegalitate într-un moment în care era atît de important să fie în centrul pregătirilor de luptă. I-am povestit tot ce ştiam. Am stat la Helsingfors cîteva zile. Ilici a ţinut neapărat să mă conducă şi a mers cu mine pînă aproape de gară. Ne-am înţeles să mai vin.

Am venit pentru a doua oară la Ilici după vreo două săptămîni. Întîrziasem şi am hotărît să nu mă mai opresc la familia Emelianov, ci să merg singură pînă la Ollila. Cînd am ajuns în pădure se întunecase – era spre sfîrşitul toamnei –, luna se înălţase pe cer. Picioarele mi se afundau în nisip. Am crezut că am greşit drumul şi am grăbit pasul. Cînd am ajuns la Ollila, trenul încă nu venise şi a trebuit să mai aştept o jumătate de oră. Vagonul era înţesat de soldaţi şi matrozi. Înghesuiala era atît de mare, încît a trebuit să stau tot drumul în picioare. Soldaţii vorbeau pe faţă despre insurecţie. Se discuta numai politică. Atmosfera din vagon era ca la un miting foarte însufleţit. În vagonul nostru n-a intrat nici un străin. La început s-a suit un civil, dar, cînd a auzit un soldat povestind cum au aruncat la Vîborg nişte ofiţeri în apă, s-a grăbit să coboare chiar la prima staţie. Pe mine nimeni nu mă lua în seamă. Cînd i-am povestit lui Ilici despre aceste discuţii ale soldaţilor, el căzu pe gînduri şi chiar mai tîrziu, cînd discutam despre alte lucruri, continua să fie îngîndurat. Se vedea că spune una şi se gîndeşte la altceva, la insurecţie, la o cît mai bună pregătire a ei.

La 13–14 septembrie Vladimir Ilici a trimis Comitetului Central scrisoarea intitulată „Marxismul şi insurecţia", iar la sfîrşitul lunii septembrie s-a mutat din Helsingfors la Vîborg, pentru a fi mai aproape de Petrograd ; din Vîborg a trimis o scrisoare la Helsingfors lui Smilga (Smilga era atunci preşedintele Comitetului regional al armatei, flotei şi muncitorilor din

Finlanda), arătîndu-i că trebuie acordată *întreaga atenţie* pregătirii *militare* a trupelor finlandeze şi a flotei pentru apropiata răsturnare a lui Kerenski. Ilici se gîndea mereu cum trebuie reorganizat întregul aparat de stat, cum trebuie organizate masele într-un chip nou, cum trebuie transformat într-un chip nou întregul „ţesut" social, după cum se exprima el. Ilici a scris despre aceasta în articolul „Vor păstra oare bolşevicii puterea de stat ?", într-un manifest către ţărani şi soldaţi, în scrisoarea adresată conferinţei orăşeneşti din Petrograd pentru a fi citită într-o şedinţă închisă. În această scrisoare el indica măsurile concrete ce trebuie luate în vederea cuceririi puterii. Despre acelaşi lucru a scris membrilor Comitetului Central, ai Comitetului din Moscova, ai Comitetului din Petrograd, precum şi membrilor bolşevici ai Sovietelor din Petrograd şi Moscova.

AJUNUL INSURECŢIEI

La 7 octombrie Ilici s-a mutat de la Vîborg la Petrograd. S-a hotărît să respectăm cu stricteţe toate regulile conspiraţiei şi să nu comunicăm adresele unde va sta ascuns nici măcar membrilor Comitetului Central. L-am instalat în cartierul Vîborg, în locuinţa Margaritei Vasilievna Fofanova, aproape de bulevardul Lesnoi, într-o clădire mare de pe colţ, unde stăteau aproape exclusiv muncitori. Locuinţa era foarte comodă. În momentul acela nu se mai afla nimeni în casă, nici măcar femeia de serviciu, iar Margarita Vasilievna era o bolşevică înflăcărată, care îndeplinea cu multă tragere de inimă toate însărcinările primite de la Ilici. Trei zile mai tîrziu, la 10 octombrie, Ilici a participat la o şedinţă a Comitetului Central, care a avut loc în locuinţa Suhanovei. La această şedinţă s-a adoptat rezoluţia cu privire la insurecţia armată. 10 membri ai Comitetului Central (Lenin, Sverdlov, Stalin, Dzerjinski, Troţki, Uriţki, Kollontai, Bubnov, Sokolnikov şi Lomov) au votat pentru insurecţia armată, iar contra au votat Zinoviev şi Kamenev.

La 15 octombrie a avut loc o şedinţă a organizaţiei din Petrograd. Ea s-a ţinut la Smolnîi (chiar şi acest fapt este foarte semnificativ); erau prezenţi delegaţi ai raioanelor (din partea raionului Vîborg au participat opt persoane). Mi-aduc aminte că pentru insurecţia armată s-a pronunţat Dzerjinski, iar contra ei

– Ciudnovski. Acesta din urmă fusese rănit pe front și avea brațul în eșarfă. Vorbind cu însuflețire, el încerca să demonstreze că vom fi în mod inevitabil înfrînți, că nu trebuie să ne pripim. „Nu este nimic mai ușor decît să mori pentru revoluție, dar noi vom dăuna cauzei revoluției dacă ne vom lăsa împușcați !" Ciudnovski a murit într-adevăr pentru cauza revoluției în timpul războiului civil. El nu era un flecar, dar punctul lui de vedere era totuși pe de-a întregul greșit. Nu mai țin minte ce au spus ceilalți vorbitori. Cînd s-a trecut la vot, marea majoritate s-a pronunțat pentru insurecția imediată, inclusiv toți delegații raionului Vîborg.

A doua zi, la 16 octombrie, s-a ținut pe bulevardul Lesnoi, la duma sectorului Lesnoi, o ședință lărgită a Comitetului Central, la care au luat parte, pe lîngă membrii Comitetului Central, și membrii Comitetului Executiv al Comitetului de partid din Petrograd, ai organizației militare, ai Consiliului comitetelor sindicale din Petrograd, ai sindicatului feroviarilor, ai Comitetului districtual de partid Petrograd. La această adunare s-au discutat două linii : cea a majorității – care era pentru insurecția imediată, și cea a minorității – care era împotriva insurecției imediate. Rezoluția lui Lenin a întrunit o majoritate covîrșitoare – 19 voturi pentru, 2 contra și 4 abțineri. Decizia era luată. În cadrul unei ședințe închise a Comitetului Central a fost ales Comitetul militar-revoluționar.

La Ilici veneau foarte puțini oameni : eu, Maria Ilinicina și o singură dată a fost și tov. Rahia. Îmi amintesc de următoarea scenă. Ilici o trimisese undeva pe Fofanova ; s-a înțeles cu ea să nu deschidă nimănui și să nu răspundă la sonerie. Eu cînd veneam, băteam în ușă într-un fel anume. Fofanova avea un văr care învăța la o școală militară. Într-o seară l-am găsit pe acest tînăr stînd pe scară cu un aer îngrijorat. Văzîndu-mă, mi-a spus : „Știți, a pătruns cineva în casa Margaritei". – „Cum așa ?" – „Am venit, am sunat, mi-a răspuns o voce de bărbat ; am mai sunat iarăși, dar nu mi-a mai răspuns nimeni". I-am îndrugat ceva băiatului, l-am asigurat că Margarita este astăzi la o adunare, că s-a înșelat și m-am liniștit abia după ce l-am văzut urcîndu-se în tramvai și plecînd. Eu m-am întors, am bătut după semnalul convenit și, cînd Ilici mi-a deschis ușa, i-am făcut scandal : „Tînărul ar fi putut să cheme lumea". – „Am crezut că e ceva urgent". Aveam mereu de îndeplinit însărcinări date de Ilici. La 24 octombrie a trimis Comitetului

Central o scrisoare în care arăta că puterea trebuie cucerită chiar în ziua aceea. A trimis-o pe Margarita cu scrisoarea, dar nu a avut răbdare să aștepte întoarcerea ei, și-a pus peruca și s-a dus la Smolnîi ; nu se mai putea întîrzia nici o clipă.

Raionul Vîborg se pregătea de insurecție. La primăria raionului se adunaseră vreo 50 de muncitoare. O doctoriță le învățase toată noaptea să facă pansamente. La sediul comitetului raional muncitorii veneau în grupuri pentru a primi arme. Dar în raionul Vîborg n-aveai contra cui să lupți ; au fost arestați doar un colonel și cîțiva iuncheri, care veniseră să bea ceai la un club muncitoresc. În cursul nopții, Jenea Egorova și cu mine am plecat la Smolnîi pe un camion să aflăm cum merge treaba.

În dimineața zilei de 25 octombrie (7 noiembrie) 1917, guvernul provizoriu a fost răsturnat. Puterea de stat a trecut în mîinile Comitetului militar-revoluționar – organ al Sovietului din Petrograd, care se afla în fruntea proletariatului și a garnizoanei din oraș. În aceeași zi, la Congresul al II-lea al Sovietelor de deputați ai muncitorilor și soldaților din întreaga Rusie, s-a constituit guvernul muncitoresc-țărănesc, Consiliul Comisarilor Poporului, al cărui președinte a fost numit Lenin.

PARTEA A III-A

PREFAȚĂ
LA PARTEA A III-A A AMINTIRILOR

Am ezitat mult înainte de a scrie această a treia parte a amintirilor, care se referă la perioada de după Revoluția din Octombrie. Înainte de a ne întoarce în 1917 în Rusia am lucrat tot timpul cot la cot cu Ilici, îi dădeam un ajutor nemijlocit în muncă, asistam zi de zi la discuțiile sale cu oamenii, cunoșteam tot ce-l frămînta, chiar și lucrurile cele mai mărunte. În perioada de după Revoluția din Octombrie situația a fost alta. În condițiile Puterii sovietice, caracterul muncii mele de secretariat se schimbase, sfera ei se îngustase considerabil, și Ilici a stăruit ca eu să încep să lucrez pe frontul învățămîntului. Munca mă absorbea în întregime, dar și mai mult mă captiva viața care clocotea din plin în toată diversitatea și complexitatea ei. E adevărat că această viață ne-a apropiat și mai mult. Cînd avea un moment liber, Ilici mă chema de la Comisariatul poporului pentru învățămînt să ne plimbăm împreună prin Kremlin sau să mergem undeva, în pădure, în afara orașului. Alteori trecea pe la mine să mai stăm de vorbă. Era însă tot timpul extrem de ocupat. În afară de aceasta mai era ceva : eu nu-i puneam niciodată întrebări lui Ilici, iar el de obicei nu-mi povestea dintr-o dată amănunțit impresiile sale proaspete, ci făcea doar în treacăt cîte o observație, amănuntele urmînd să mi le spună mai tîrziu, cu alt prilej. De obicei începea să-mi spună la ce l-au făcut să se gîndească anumite evenimente. Uneori și acum, după atîția ani, cînd recitesc articolele lui Vladimir Ilici, parcă aud intonația cu care, în cursul unei discuții, rostise o anumită frază, introdusă apoi în articol, dar asemenea lucruri sînt cu neputință

de redat. De aceea amintirile sînt foarte episodice, fragmentare. La un moment dat mă decisesem să nu mai aștern de loc pe hîrtie amintirile legate de perioada sovietică. Apoi însă m-am gîndit că, dacă voi înfățișa aceste amintiri fragmentare pe fondul general al evenimentelor, ele vor prezenta totuși un anumit interes. Acest fond nu trebuie să constituie un istoric al evenimentelor, ci trebuie și poate să fie doar un fond. Nu știu dacă voi izbuti. Dar, întrucît pe tovarășii noștri îi interesează orice amănunt referitor la Ilici, voi încerca. Capitolele de mai jos reprezintă începutul acestui gen de amintiri.

N. Krupskaia

12 decembrie 1933

ÎN ZILELE LUI OCTOMBRIE

Cucerirea puterii în Octombrie a fost concepută și pregătită sub toate aspectele de partidul proletariatului, partidul bolșevic. În iulie 1917 a izbucnit spontan o răscoală. Partidul socotea însă că această răscoală este prematură și și-a păstrat luciditatea în aprecierea situației. Adevărul trebuia privit drept în față. Masele nu erau încă gata pentru insurecție, și C.C. a hotărît s-o amîne. Era însă greu să-i ții în frîu pe răsculați, pe cei care abia așteptau să înceapă lupta și mai ales le venea greu bolșevicilor să facă acest lucru. Dar ei și-au făcut datoria, înțelegînd ce importanță uriașă are alegerea justă a momentului insurecției.

Au mai trecut vreo două luni. Situația s-a schimbat. Între 12–14 septembrie, Ilici, care fusese nevoit să stea ascuns în Finlanda, trimite o scrisoare Comitetului Central și Comitetelor din Petrograd și Moscova : „Obținînd majoritatea în ambele Soviete de deputați ai muncitorilor și soldaților din cele două capitale, bolșevicii pot și *trebuie* să ia puterea de stat în mîinile lor". În continuare, el demonstra de ce trebuia luată puterea tocmai acum. Guvernul provizoriu se pregătea să cedeze Petrogradul, ceea ce ar fi micșorat șansele de victorie ; se proiecta o pace separată între imperialiștii englezi și cei germani. „A propune tocmai acum popoarelor pace, înseamnă *a învinge*" — scria Ilici.

Într-o altă scrisoare către C.C., el arată amănunțit cum trebuie fixat momentul insurecției și cum trebuie pregătită ea : „Pentru a reuși, insurecția trebuie să se sprijine nu pe un complot, nu pe un partid, ci pe clasa înaintată. Aceasta în

primul rînd. Insurecția trebuie să se sprijine pe *avîntul revoluționar al poporului.* Aceasta în al doilea rînd. Insurecția trebuie să se sprijine pe acea *cotitură hotărîtoare* în istoria revoluției în creștere cînd activitatea rîndurilor înaintate ale poporului este maximă, cînd *șovăielile* în rîndurile dușmanilor și *în rîndurile prietenilor slabi, inconsecvenți și nehotărîți ai revoluției* sînt extrem de puternice. Aceasta în al treilea rînd".

La sfîrșitul scrisorii Ilici arăta ce trebuie făcut pentru a avea față de insurecție o atitudine marxistă, cu alte cuvinte a o considera ca o artă : „Și pentru a avea în ceea ce privește insurecția o atitudine marxistă, adică a o considera ca o artă, trebuie să organizăm totodată, fără a pierde o clipă, *statul-major* al detașamentelor de insurgenți, să repartizăm forțele, să trimitem regimente fidele în punctele cele mai importante, să înconjurăm Aleksandrinka, să ocupăm Petropavlovka *, să arestăm marele stat-major și guvernul, să trimitem împotriva iuncherilor și a diviziei sălbatice detașamente care să fie gata să-și dea mai degrabă viața decît să-l lase pe dușman să înainteze spre punctele centrale ale orașului ; trebuie să-i mobilizăm pe muncitorii înarmați, să-i chemăm la o ultimă luptă înverșunată, să ocupăm din primul moment oficiul de telegraf și de telefon, să stabilim statul *nostru* major insurecțional lîngă centrala telefonică, să-l legăm prin telefon cu toate uzinele, cu toate regimentele, cu toate punctele de desfășurare a luptei armate etc.

Toate acestea sînt, desigur, numai un exemplu, numai o *ilustrare* a faptului că în momentul de față nu poți rămîne fidel marxismului, nu poți rămîne fidel revoluției *fără a privi insurecția ca o artă"* [1].

Stînd în Finlanda, Ilici era foarte frămîntat să nu se piardă momentul prielnic pentru insurecție. În ziua de 7 octombrie el trimite o scrisoare Conferinței orășenești a organizației din Petrograd ; el scrie de asemenea Comitetului Central, Comitetelor din Moscova și Petrograd, precum și bolșevicilor membri ai Sovietelor din Petrograd și Moscova. În ziua de 8 el adresează o scrisoare tovarășilor bolșevici care participă la Congresul

* *Aleksandrinka* – Teatrul Aleksandrinski din Petrograd, în care și-a ținut ședințele Consfătuirea democratică. *Petropavlovka* – fortăreața Petru și Pavel. Sub țarism ea a servit drept temniță, în care erau deținuți luptătorii revoluționari. – *Nota trad.*

[1] *V. I. Lenin,* Opere, vol. 26, Editura politică, 1959, pag. 4, 9–10. – *Nota red.*

regional al Sovietelor din Regiunea de nord și este neliniștit neștiind dacă scrisoarea va ajunge la destinație. La 9 octombrie pleacă la Petrograd, se stabilește ilegal în raionul Viborg și de acolo conduce pregătirea insurecției.

În această ultimă lună Lenin nu se preocupă decît de insurecție ; era în întregime stăpînit de ideea insurecției și transmitea tovarășilor starea sa de spirit, convingerea sa.

De o excepțională importanță este ultima scrisoare trimisă de Ilici din Finlanda bolșevicilor care participau la Congresul regional al Sovietelor din Regiunea de nord. Iată un extras din această scrisoare :

„...Insurecția armată este un gen *deosebit* de luptă politică, supus unor legi deosebite, asupra cărora trebuie să meditățm cu atenție. Acest adevăr a fost exprimat foarte plastic de Karl Marx, care a scris că *«insurecția»* armată *«este, ca și războiul, o artă».*

Dintre principalele reguli ale acestei arte, Marx a relevat următoarele :

1) *Nu te juca* niciodată cu insurecția, și, o dată ce ai început-o, să fii pătruns de ideea că trebuie *să mergi pînă la capăt.*

2) Este necesar să realizezi *o mare superioritate de forțe* în locul hotărîtor și în momentul hotărîtor, pentru că altfel inamicul, care posedă o mai bună pregătire și organizare, va nimici pe insurgenți.

3) Din moment ce a început insurecția, trebuie să acționezi cu cea mai mare *hotărîre* și să treci neapărat, cu orice preț, *la ofensivă.* «Defensiva este moartea insurecției armate».

4) Trebuie să te străduiești să iei inamicul prin surprindere, să prinzi momentul cînd trupele lui sînt răzlețite.

5) Trebuie să cauți să obții *în fiecare zi* fie și succese mici (s-ar putea spune : în fiecare ceas, dacă e vorba de un singur oraș), menținînd cu orice preț *«superioritatea morală».*

Marx a rezumat învățămintele tuturor revoluțiilor cu privire la insurecția armată prin cuvintele «lui Danton, cel mai mare maestru al tacticii revoluționare pe care l-a cunoscut istoria : îndrăzneală, îndrăzneală și iar îndrăzneală».

Aplicate la Rusia și la Octombrie 1917, cele de mai sus înseamnă : ofensivă simultană, cît se poate de neașteptată și de rapidă, asupra Petrogradului, venind neapărat și din afară, și dinăuntru, și din cartierele muncitorești, și din Finlanda, și din

Reval, din Kronstadt, ofensiva *întregii* flote, realizarea unei *superiorități gigantice* de forțe față de cei 15.000–20.000 (și poate chiar și mai mult) de oameni ai «gărzii» noastre «burgheze» (iuncherii), ai «trupelor» noastre «vendéene» (o parte a cazacilor) etc.

Să combinăm cele *trei* forțe principale ale noastre : flota, muncitorii și unitățile militare în așa fel, încît să fie neapărat ocupate și menținute cu prețul *oricăror pierderi :* a) telefoanele, b) telegraful, c) gările, d) podurile în primul rînd.

Să alcătuim din *cele mai hotărîte* elemente (elementele noastre «de șoc» și *tineretul muncitoresc,* precum și cei mai buni matrozi) mici detașamente în vederea ocupării de către acestea a punctelor celor mai importante și *în vederea participării* lor pretutindeni, la toate operațiile importante, ca de pildă :

Să încercuim și să izolăm Petrogradul, să-l luăm printr-un atac combinat al flotei, muncitorilor și trupelor, – aceasta este sarcina, sarcină care cere *artă și triplă îndrăzneală.*

Să alcătuim detașamente din cei mai buni muncitori, înarmați cu arme și bombe, în vederea atacării și încercuirii «centrelor» dușmanului (școlile de iuncheri, telegraful, telefoanele etc.), cu lozinca : *Mai bine să pierim cu toții decît să lăsăm să treacă dușmanul.*

Să sperăm că, în caz că se va hotărî să se treacă la acțiune, conducătorii vor aplica cu succes marile povețe ale lui Danton și ale lui Marx.

Succesul revoluției – și al celei ruse, și al celei mondiale – depinde de două, trei zile de luptă" [1].

Această scrisoare a fost scrisă la 21 (8) octombrie, iar în ziua de 22 (9) Ilici se și afla la Petrograd. A doua zi s-a ținut o ședință a C.C., la care el a stăruit să se adopte rezoluția cu privire la insurecția armată. Zinoviev și Kamenev s-au pronunțat împotriva insurecției și au cerut convocarea unei plenare extraordinare a C.C. Kamenev a declarat în mod demonstrativ că demisionează din C.C. Lenin a cerut să i se aplice cele mai aspre sancțiuni de partid.

Zdrobind curentele oportuniste, pregătirea insurecției se desfășura din plin. La 26 (13) octombrie Comitetul Executiv al Sovietului din Petrograd a adoptat hotărîrea cu privire la înființarea Comitetului militar-revoluționar. La 29 (16) octombrie s-a ținut o ședință lărgită a C.C. cu reprezentanții organizațiilor de partid. În aceeași zi, în cadrul unei ședințe a C.C., a fost constituit Centrul militar-revoluționar pentru conducerea practică a insurecției, alcătuit din tovarășii Stalin, Sverdlov, Dzerjinski și alții.

[1] Op. cit., pag. 167–168.

În ziua de 30 (17) octombrie proiectul de organizare a Comitetului militar-revoluționar a fost aprobat nu numai de Comitetul Executiv al Sovietului din Petrograd, dar și de Soviet în ansamblu. După alte cinci zile, o adunare a comitetelor de regimente a recunoscut Comitetul militar-revoluționar din Petrograd ca organ conducător al unităților militare din Petrograd și a hotărît să nu execute ordinele statului-major care nu poartă viza Comitetului militar-revoluționar.

La 5 noiembrie (23 octombrie), Comitetul militar-revoluționar a numit comisari în unitățile militare. În ziua următoare, la 6 noiembrie (24 octombrie), guvernul provizoriu a hotărît să defere justiției pe membrii Comitetului militar-revoluționar, să aresteze pe comisarii numiți în unitățile militare și a chemat iuncherii la Palatul de iarnă. Era însă prea tîrziu : unitățile militare erau de partea bolșevicilor ; muncitorii cereau ca puterea să treacă în mîinile Sovietelor ; Comitetul militar-revoluționar lucra sub conducerea directă a C.C. ; majoritatea membrilor C.C., printre care Stalin, Sverdlov, Molotov, Dzerjinski, Bubnov și alții, făceau parte din Comitetul militar-revoluționar. Insurecția cîștiga teren.

La 6 noiembrie (24 octombrie) Ilici mai stătea încă ascuns în cartierul Vîborg, în locuința Margaritei Vasilievna Fofanova, membră a partidului nostru (locuința era situată la intersecția străzilor Bolșoi Sampsonievski și Serdobolskaia, la nr. 92/1, apart. 42). Lenin știa că se pregătește insurecția și era tare supărat că într-un astfel de moment trebuie să stea deoparte. Prin intermediul Margaritei îmi trimitea, ca să transmit mai departe, bilețele, în care arăta că nu se mai poate întîrzia cu insurecția. În sfîrșit, seara veni la el Eino Rahia, un tovarăș finlandez, care avea legături strînse cu uzinele și cu organizația de partid și prin care Ilici menținea contactul cu organizația. Eino i-a povestit lui Ilici că în oraș s-au dublat patrulele, că guvernul provizoriu a dat ordin să se ridice podurile de pe Neva pentru a izola cartierele muncitorești unele de altele și că podurile sînt păzite de detașamente de soldați. Era clar că in-

surecția începe. Ilici l-a rugat pe Eino să-l aducă la dînsul pe tov. Stalin, dar din discuție a reieșit că acest lucru este aproape imposibil, deoarece Stalin se află, probabil, la Smolnîi, la Comitetul militar-revoluționar, iar tramvaiele cu siguranță că nu mai circulă, astfel că se va pierde o mulțime de timp. Atunci Ilici s-a hotărît să plece fără întîrziere la Smolnîi. I-a lăsat Margaritei următorul bilet : „Am plecat acolo unde nu ați vrut să mă duc. La revedere. Ilici".

În noaptea aceea raionul Vîborg se înarma, pregătindu-se de insurecție. Grupurile de muncitori veneau unul după altul la comitetul raional să primească arme și instrucțiuni. În cursul nopții m-am dus acasă la Fofanova și am aflat că Ilici plecase la Smolnîi. Împreună cu Jenea Egorova, secretara Comitetului raional Vîborg, m-am urcat într-un autocamion pe care ai noștri îl trimiseseră, nu mai știu pentru ce, la Smolnîi. Voiam să aflu dacă Ilici ajunsese acolo. Nu-mi mai amintesc dacă l-am văzut pe Ilici la Smolnîi sau am aflat doar că e acolo, în orice caz n-am putut sta de vorbă, deoarece Ilici era cu totul absorbit de conducerea insurecției și, ca întotdeauna, se ocupa de cele mai mici amănunte.

Smolnîi, viu luminat, era în plină fierbere. Din toate colțurile orașului veneau după instrucțiuni membri ai gărzilor roșii, reprezentanți ai uzinelor, soldați. Mașinile de scris țăcăneau, telefoanele sunau, fetele din organizația noastră sortau maldăre de telegrame, iar la etajul al doilea ținea fără întrerupere ședințe Comitetul militar-revoluționar. În piața din fața Palatului Smolnîi duduiau cîteva automobile blindate ; tot aici se afla un tun de trei țoli și stive de lemne aduse pentru cazul cînd ar fi trebuit să se ridice baricade. În fața intrării erau mai multe mitraliere și tunuri, iar la uși – santinele.

În ziua de 25 octombrie (7 noiembrie), la orele 10 dimineața, s-a și trimis la tipar din partea Comitetului militar-revoluționar al Sovietului din Petrograd chemarea „Către cetățenii Rusiei !", în care se spunea :

„Guvernul provizoriu a fost răsturnat. Puterea de stat a trecut în mîinile Comitetului militar-revoluționar – organ al Sovietului de deputați ai muncitorilor și soldaților din Petrograd, care stă în fruntea proletariatului și garnizoanei din Petrograd.

Cauza pentru care a luptat poporul – propunerea imediată a unei păci democratice, desființarea proprietății moșierești asupra pămîntului, controlul muncitoresc asupra producției, crearea guvernului sovietic – această cauză este asigurată.

Trăiască revoluția muncitorilor, soldaților și țăranilor !" [1]

Deși era clar că revoluția biruise, în dimineața zilei de 25 Comitetul militar-revoluționar a continuat să lucreze cu încordare, ocupînd una după alta instituțiile guvernamentale, organizînd paza lor etc.

La orele 2 și 30 de minute s-a deschis ședința Sovietului de deputați ai muncitorilor și soldaților din Petrograd. Sovietul a întîmpinat cu entuziasm știrea că guvernul provizoriu nu mai există, că unii miniștri au fost arestați, iar ceilalți urmează să fie arestați, că parlamentul a fost dizolvat, că au fost ocupate gările, poșta, telegraful, Banca de stat. Începuse asaltul Palatului de iarnă. El nu fusese încă cucerit, dar soarta lui era pecetluită. Soldații dădeau dovadă de un neobișnuit eroism. Insurectia se înfăptuise fără vărsare de sînge.

Sovietul l-a salutat furtunos pe Lenin, care venise la ședință. El a prezentat un raport. Nu a spus nici un fel de vorbe mari în legătură cu victoria repurtată. Acest lucru era caracteristic pentru Ilici. El a vorbit de altceva, și anume de sarcinile care stau în fața Puterii sovietice și la a căror îndeplinire trebuie să se treacă imediat.

El a spus că a început o epocă nouă în istoria Rusiei. Guvernul sovietic își va desfășura activitatea fără participarea burgheziei. Se va emite un decret cu privire la desființarea proprietății private asupra pămîntului. Se va institui un control cu adevărat muncitoresc asupra producției. Se va porni lupta pentru socialism. Vechiul aparat de stat va fi sfărîmat din temelii, se va crea o putere nouă, puterea organizațiilor sovietice. Noi posedăm acea forță a organizării maselor care va învinge totul. Sarcina imediată este încheierea păcii. Pentru aceasta trebuie biruit capitalul. La încheierea păcii ne va ajuta proletariatul internațional, în rîndurile căruia au și apărut semne ale frămîntării revoluționare.

Această cuvîntare a stîrnit entuziasmul membrilor Sovietului de deputați ai soldaților și muncitorilor din Petrograd. Da, începe o nouă epocă în istoria noastră. Forța organizațiilor de masă este invincibilă. Masele s-au ridicat și puterea burgheziei s-a prăbușit. Vom lua pămîntul de la moșieri, vom pune frîu fabri-

1 Op. cit., pag. 224.

cantilor și mai ales vom obține pacea. Ne va veni în ajutor revoluția mondială. Ilici are dreptate. Cuvîntarea sa a fost primită cu aplauze furtunoase.

Seara avea să se deschidă Congresul al II-lea al Sovietelor, care urma să proclame Puterea Sovietelor, să consfințească din punct de vedere formal victoria repurtată.

Delegații se adunau. În rîndurile lor se desfășura agitație. Puterea muncitorilor trebuie să se sprijine pe țărănime, să ducă țărănimea după sine. Socialiștii-revoluționari erau considerați partidul care exprima părerea țărănimii. Ideologii țărănimii bogate, ai chiaburimii, erau socialiștii-revoluționari de dreapta. Ideologii micii țărănimi, socialiștii-revoluționari de stînga, erau reprezentanți tipici ai micii burghezii, care șovăia între burghezie și proletariat. În fruntea Comitetului din Petrograd al socialiștilor-revoluționari se aflau Natanzon, Spiridonova și Kamkov. Ilici îl cunoștea pe Natanzon încă din prima perioadă de emigrație. Pe atunci, în 1904, Natanzon se apropiase mult de marxism, i se părea doar că social-democrații subapreciază rolul țărănimii. Numele Spiridonovei era pe atunci foarte popular. În 1906, în perioada primei revoluții, pe cînd avea 17 ani, îl ucisese pe Lujenovski, care reprimase mișcarea țărănească din gubernia Tambov. A fost supusă la torturi bestiale, iar apoi a zăcut la ocnă, în Siberia, pînă la revoluția din februarie. Socialiștii-revoluționari de stînga din Petrograd erau puternic influențați de starea de spirit bolșevică a maselor. Ei aveau o atitudine mai favorabilă față de bolșevici decît reprezentanții celorlalte partide. Își dădeau seama că bolșevicii luptă în mod serios pentru confiscarea pămînturilor moșierești și pentru trecerea lor în mîinile țărănimii. Socialiștii-revoluționari de stînga socoteau că trebuie să se introducă un sistem nivelator de folosire a pămîntului ; bolșevicii înțelegeau că este necesară transformarea socialistă a întregii agriculturi. Dar Ilici era de părere că în acel moment lucrul cel mai important îl constituia confiscarea pămînturilor moșierești, viața urmînd să arate pe ce cale va merge ulterior transformarea. Și el chibzuia cum să întocmească decretul asupra pămîntului.

Amintirile Margaritei Vasilievna Fofanova cuprind un pasaj foarte interesant. „Îmi amintesc – scrie ea – că mi-a cerut odată să-i aduc toate numerele apărute ale ziarului «Izvestiia Sovietului de deputați ai țăranilor din Rusia», și bineînțeles că i le-am adus. Nu-mi amintesc cîte numere erau, dar în orice caz erau

foarte multe, așa că materialul pe care-l avea de studiat era impresionant. Două zile a studiat Ilici intens chiar și în timpul nopții, iar apoi dimineața îmi spuse : «Ei, se pare că i-am studiat de-a fir-a-păr pe toți socialiștii-revoluționari, mi-a rămas pe azi numai mandatul primit de ei din partea țăranilor». Și peste vreo două ore mă chemă la el ; era foarte bucuros și-mi spuse, lovind cu dosul palmei peste ziar (ținea în mînă un număr din „Izvestiia Sovietului") : «Uite că am gata acordul cu socialiștii-revoluționari de stînga. Mandatul lor e semnat de 242 de deputați din țară. Îl vom pune la baza legii agrare și să vedem ce o să mai născocească socialiștii-revoluționari de stînga pentru a o respinge». Și-mi arătă numărul de ziar în care multe pasaje erau subliniate cu creion albastru și adăugă : «Trebuie să găsesc numai o mică garanție pentru ca ulterior să putem orienta potrivit concepției noastre socializarea lor»".

Margarita era de profesie agronom, se lovea în munca sa de problemele țărănimii, și de aceea lui Ilici îi plăcea mult să vorbească cu ea despre toate acestea.

Vor părăsi sau nu socialiștii-revoluționari de stînga congresul ?

Congresul al II-lea al Sovietelor din Rusia s-a deschis în seara zilei de 25 octombrie, la orele 10 și 45 de minute. În acea seară, congresul trebuia să se constituie, să-și aleagă prezidiul, să-și stabilească împuternicirile. Dintre cei 670 de delegați, numai 300 erau bolșevici ; apoi veneau la rînd socialiștii-revoluționari cu 193 de delegați și menșevicii cu 68 de delegați. Socialiștii-revoluționari de dreapta, menșevicii și reprezentanții Bundului tunau și fulgerau. Ei îi înjurau în fel și chip pe bolșevici. Au dat citire unei declarații de protest împotriva „complotului militar și cuceririi puterii, puse la cale de bolșevici fără știrea altor partide și fracțiuni reprezentate în Soviet", și după aceea au părăsit congresul. Au plecat și o parte din menșevicii internaționaliști. Socialiștii-revoluționari de stînga, care reprezentau majoritatea covîrșitoare a delegaților socialiști-revoluționari (169 din 193) au rămas. În total au părăsit congresul vreo 50 de oameni. Ilici n-a fost la congres în seara de 25 octombrie.

În momentul cînd s-a deschis Congresul al II-lea al Sovietelor, asaltul Palatului de iarnă era în plină desfășurare. Kerenski, travestit în marinar, fugise încă din ajun cu automobilul la Pskov. Comitetul militar-revoluționar din Pskov nu l-a arestat,

deşi primise un ordin categoric în acest sens, semnat de Dibenko şi Krîlenko, astfel încît Kerenski a plecat mai departe, la Moscova, ca să organizeze un marş împotriva Petrogradului, unde soldaţii şi muncitorii preluaseră puterea. Ceilalţi miniştri, în frunte cu Kişkin, se ascunseseră în Palatul de iarnă, la adăpostul puştilor iuncherilor concentraţi acolo şi al unui batalion de şoc alcătuit din femei. Menşevicii, socialiştii-revoluţionari de dreapta şi reprezentanţii Bundului au făcut la congres adevărate crize de isterie în legătură cu asedierea Palatului de iarnă. Erlich a declarat că o parte din consilierii dumei orăşeneşti au hotărît să defileze dezarmaţi prin piaţa Palatului de iarnă, cu riscul de a fi împuşcaţi, în semn de protest împotriva bombardării palatului cu tunurile. Comitetul Executiv al Sovietului de deputaţi ai ţăranilor, fracţiunea menşevicilor şi fracţiunea socialiştilor-revoluţionari au hotărît să li se alăture. După ce menşevicii şi socialiştii-revoluţionari au părăsit congresul, s-a făcut o pauză. Cînd s-a reluat şedinţa, la orele 3 şi 10 minute, s-a anunţat că Palatul de iarnă a fost cucerit, miniştrii arestaţi, ofiţerii şi iuncherii dezarmaţi. S-a comunicat de asemenea că batalionul 3 de biciclişti, care fusese trimis de Kerenski asupra Petrogradului, trecuse de partea poporului revoluţionar.

Cînd n-a mai fost nici o îndoială în privinţa victoriei repurtate şi s-a văzut că socialiştii-revoluţionari de stînga nu vor părăsi congresul, Ilici, care nu închisese aproape de loc ochii în noaptea precedentă şi participase tot timpul în mod activ la conducerea insurecţiei, a plecat de la Smolnîi ca să doarmă la familia Bonci-Bruevici, care locuia în apropiere, pe Peski. I s-a pus la dispoziţie o cameră, dar multă vreme n-a putut să adoarmă. S-a sculat încetişor şi a început să scrie decretul asupra pămîntului, la care chibzuise de mult, sub toate aspectele.

În seara zilei de 26 octombrie (8 noiembrie), prezentînd la congres raportul cu expunerea de motive a decretului asupra pămîntului, Ilici a spus : „Se aud aici voci care spun că decretul şi mandatul au fost întocmite de socialiştii-revoluţionari. Fie. Are oare importanţă cine le-a întocmit ? Noi însă, ca guvern democratic, nu putem trece peste o hotărîre a maselor largi ale poporului, chiar dacă n-am fi de acord cu ea. În focul vieţii, punînd-o în practică, înfăptuind-o pe teren, ţăranii vor înţelege ei înşişi care e adevărul... Viaţa este cel mai bun dascăl, ea va arăta cine are dreptate, şi nu-i nimic dacă la rezolvarea acestei probleme noi vom porni de la un capăt, iar ţăranii de la celălalt. Viaţa ne va face să ne apropiem în şuvoiul comun al creaţiei revoluţionare, în elaborarea unor noi forme de stat... Ţăranii au învăţat cîte ceva în decursul celor opt luni ale revoluţiei noastre ; ei vor să rezolve ei înşişi toate problemele în legătură cu pămîntul. De aceea noi ne pronunţăm împotriva oricăror amendamente la acest proiect de lege ; noi nu vrem să intrăm în amănunte, căci ceea ce întocmim aici e un decret, şi nu un program de acţiune“ [1].

Aceste cuvinte sînt cît se poate de caracteristice pentru Ilici : din ele lipseşte orice orgoliu meschin ; principalul e ca lucrurile să fie exprimate just, neavînd nici o importanţă cine le-a spus. El ţine seama de părerea păturilor de jos, înţelege forţa creaţiei revoluţionare, înţelege profund că masele se conving cel mai bine prin practică, prin fapte, şi este ferm convins că faptele, viaţa vor face masele să-şi dea seama cît de just este punctul de vedere al bolşevicilor. Decretul asupra pămîntului, susţinut de Lenin, a fost adoptat. De atunci au trecut 16 ani. Proprietatea moşierească a fost desfiinţată şi, pas cu pas, în lupta împotriva vechilor concepţii şi deprinderi de mic proprietar, s-au creat forme noi de gospodărire – agricultura colectivizată, care cuprinde acum cea mai mare parte din gospodăriile ţărăneşti. Vechea gospodărie mică şi vechea mentalitate de mic proprietar sînt astăzi de domeniul trecutului. S-a creat o bază trainică şi puternică a economiei socialiste.

În şedinţa din seara zilei de 26 octombrie (8 noiembrie) au fost adoptate decretele asupra păcii şi asupra pămîntului. În această privinţă s-a ajuns la un acord cu socialiştii-revoluţionari. Lucrurile au stat mai prost cînd s-a pus problema constituirii guvernului. Socialiştii-revoluţionari de stînga n-au părăsit congresul şi nici nu puteau să-l părăsească, deoarece înţelegeau că aceasta i-ar fi făcut să piardă orice influenţă asupra maselor ţărăneşti. Pe ei îi neliniştea însă foarte mult plecarea de la congres în ziua de 25 octombrie a socialiştilor-revoluţionari de dreapta şi a menşevicilor, ca şi vociferările acestora pe tema „aventurii bolşevice“, a cuceririi puterii etc. etc. După ce socialiştii-revoluţionari de dreapta şi alţi deputaţi au părăsit congresul, Kamkov, unul dintre conducătorii socialiştilor-revoluţionari de stînga, a declarat că ei se pronunţă pentru un guvern democratic unit şi că vor face tot posibilul pentru constituirea unui

1 Op. cit., pag. 249, 250.

astfel de guvern. Socialiștii-revoluționari de stînga spuneau că vor să fie mediatori între bolșevici și partidele care au părăsit congresul. Bolșevicii nu refuzau să ducă tratative, dar Ilici înțelegea perfect că toate aceste discuții nu vor duce la nimic. Cucerirea puterii și revoluția nu fuseseră înfăptuite pentru a se înhăma la carul sovietic racul, broasca și știuca, pentru a se crea un guvern ai cărui membri să fie incapabili de a se înțelege între ei și de a acționa. Ilici considera însă posibilă colaborarea cu socialiștii-revoluționari de stînga.

La 26 octombrie, cu cîteva ore înainte de deschiderea ședinței congresului, a avut loc o consfătuire în această problemă cu reprezentanții socialiștilor-revoluționari de stînga. Țin minte această consfătuire. Ea a avut loc într-o cameră la Smolnîi, unde erau niște canapele moi, de culoare roșie închisă. Pe una din ele ședea Spiridonova. În fața ei stătea în picioare Ilici și căuta s-o convingă de ceva, pe un ton blînd, dar totodată înflăcărat. Nu s-a ajuns la o înțelegere cu socialiștii-revoluționari de stînga, și ei au refuzat să intre în guvern. Ilici a propus ca în posturile de miniștri ai guvernului socialist să fie numiți numai bolșevici.

Ședința din 26 octombrie (8 noiembrie) a început la orele 9 seara. Am asistat la această ședință. Îmi amintesc cum și-a prezentat Ilici raportul. El vorbea calm, susținînd textul decretului asupra pămîntului. Asistența asculta cu încordare. În timpul cînd se citea decretul asupra pămîntului, am observat expresia feței unui delegat care ședea aproape de mine. Era un om mai în vîrstă și după înfățișare părea țăran. De emoție fața îi devenise parcă străvezie, de ceară, și ochii îi străluceau în mod neobișnuit.

S-a desființat pedeapsa cu moartea pe front, introdusă de Kerenski, s-au adoptat decretele asupra păcii, asupra pămîntului și asupra controlului muncitoresc și s-a aprobat lista Consiliului Comisarilor Poporului, alcătuit din bolșevici. Președinte al Consiliului Comisarilor Poporului a fost numit Vladimir Ulianov (Lenin) ; comisar al poporului pentru afacerile interne – A. I. Rîkov ; pentru agricultură – V. P. Miliutin ; pentru muncă – A. G. Șleapnikov ; pentru problemele militare și maritime – un comitet format din V. A. Ovseenko (Antonov), N. V. Krîlenko și P. E. Dîbenko ; pentru comerț și industrie – V. P. Noghin ; pentru învățămîntul public – A. V. Lunacearski ; pentru finanțe – I. I. Skvorțov (Stepanov) ; pentru afacerile externe –

L. D. Bronștein (Trotki) ; pentru justiție – G. I. Oppokov (Lomov) ; pentru aprovizionarea cu alimente – I. A. Teodorovici ; pentru poștă și telegraf – N. P. Avilov (Glebov) ; președinte pentru problemele naționalităților – I. V. Djugașvili (Stalin). Postul de comisar pentru căile de comunicație a rămas vacant.

Tov. Eino Rahia povestește că, în timp ce în cadrul fracțiunii bolșevice se stabilea lista primilor comisari ai poporului, el ședea într-un colț al încăperii și asculta. Unul din cei propuși să devină comisar al poporului a vrut să refuze, spunînd că nu are experiență în această muncă. Vladimir Ilici a izbucnit în rîs : „Crezi dumneata că vreunul dintre noi are experiență ?!" Firește că experiență nu avea nimeni. Dar în fața ochilor lui Vladimir Ilici se contura figura comisarului poporului, ministru de tip nou, organizator și conducător al unei ramuri a activității de stat, strîns legat de mase.

Vladimir Ilici se gîndea tot timpul cu încordare la noile forme de guvernare. Se gîndea cum trebuie să fie organizat un aparat de stat căruia să-i fie străin spiritul birocratic, care să știe să se sprijine pe mase, să le organizeze pentru a-l ajuta în muncă, care să știe să crească în această muncă activiști de tip nou. În hotărîrea Congresului al II-lea al Sovietelor cu privire la constituirea guvernului muncitoresc și țărănesc, această preocupare este exprimată prin cuvintele : „Conducerea diferitelor domenii ale vieții de stat se încredințează unor comisii ai căror membri, în strînsă unire cu organizațiile de masă ale muncitorilor, muncitoarelor, matrozilor, soldaților, țăranilor și funcționarilor, trebuie să asigure înfăptuirea programului proclamat de congres. Puterea guvernamentală aparține colegiului președinților acestor comisii, adică Consiliului Comisarilor Poporului" [1].

Îmi amintesc de discuțiile pe care le-am avut cu Ilici pe această temă atunci cînd stătea la Fofanova. În vremea aceea activam cu multă înflăcărare în raionul Viborg, urmăream cu pasiune creația revoluționară a maselor, felul cum se transformă radical întreaga viață. Cînd mă întîlneam cu Vladimir Ilici, îi povesteam despre viața raionului. Îmi amintesc cum odată i-am relatat despre o ședință originală a tribunalului popular, la care asistasem. Asemenea procese se organizaseră, pe alocuri, încă în

1 Op. cit., pag. 251.

timpul revoluției din 1905. Ele se țineau, bunăoară, la Sormovo. Tov. Ciugurin, pe care îl cunoșteam bine de la școala de partid din Longjumeau de lîngă Paris și cu care lucram la primăria raională din Viborg fusese muncitor din Sormovo. El a propus să se organizeze asemenea tribunale și în raionul Viborg. Prima ședință a tribunalului s-a ținut în clădirea Casei poporului. Se adunase o mulțime de lume. Oamenii stăteau lipiți unul de altul, cățărați pe bănci și pe prichiciurile ferestrelor. Nu mai țin minte exact ce procese se judecau. De fapt nu era vorba de infracțiuni, în sensul îngust al acestui cuvînt, ci de probleme legate de morală. Au fost judecați și doi indivizi suspecți, care încercaseră să-l aresteze pe Ciugurin. A mai fost „judecat" un paznic înalt și oacheș pentru că-și bătea fiul, îl exploata și nu-l lăsa să învețe. Din asistență s-au ridicat mulți muncitori și muncitoare care au vorbit cu aprindere. „Inculpatul" și-a șters un timp sudoarea de pe frunte, apoi a început să-i curgă lacrimi pe față și a făgăduit să nu-și mai obijduiască fiul. De fapt, nu era un proces, ci un fel de control obștesc asupra comportării cetățenilor. Se făurea etica proletară. Vladimir Ilici s-a arătat deosebit de interesat de acest „tribunal" și mi-a pus întrebări foarte amănunțite în legătură cu el.

Cel mai mult îi povesteam însă despre noile forme de activitate culturală. În cadrul primăriei eu conduceam secția de învățămînt. În timpul verii, școala pentru copii era închisă, așa că trebuia să ne ocupăm mai mult de învățămîntul politic și de munca de culturalizare. În acest domeniu m-a ajutat în mare măsură experiența pe care o acumulasem pe vremuri, după 1890, cînd predam la școala duminicală serală din cartierul de dincolo de bariera Nevski. Firește, acum erau cu totul alte vremuri, așa că ne puteam desfășura munca din plin.

În fiecare săptămînă ne întîlneam cu reprezentanți din aproximativ 40 de fabrici și uzine și ne sfătuiam cu ei ce trebuie să facem, cum să organizăm diferitele manifestări. Hotărîrile erau imediat aplicate. Astfel, cînd s-a hotărît să se lichideze analfabetismul, reprezentanții fabricilor și uzinelor au făcut cu propriile lor forțe, fiecare în întreprinderea sa, o evidență a analfabeților, au găsit localuri pentru școli, au intervenit la administrațiile uzinelor, au procurat fonduri. La fiecare școală de lichidare a analfabetismului s-a repartizat un împuternicit – un muncitor, care se îngrijea ca școala să aibă tot ce era necesar : table, cretă, abecedare. Se numeau împuterniciți care controlau dacă predarea

este just organizată și cereau părerea muncitorilor asupra felului cum se țin cursurile. Îi instruiam pe împuterniciți și ascultam rapoartele lor. Organizam adunări ale delegatelor din partea soțiilor de soldați, discutam cu ele situația din căminele de copii, organizam controlul lor asupra acestor cămine, le instruiam, desfășuram o vastă muncă de lămurire. Convocam pe bibliotecarii din raion și discutam împreună cu ei și cu muncitorii formele de activitate ale bibliotecilor de masă. Inițiativa muncitorilor pulsa din plin și în jurul secției de învățămînt se adunau multe forțe. Pe atunci Ilici spunea că după acest model – al comisiilor formate din muncitori și muncitoare, care se află în miezul vieții, cunosc traiul de toate zilele și condițiile de muncă și știu ce frămîntă mai mult în fiecare moment masele – va trebui să se organizeze activitatea aparatului nostru de stat, a viitorilor noștri miniștri. Deoarece Vladimir Ilici avea impresia că eu mă pricep să antrenez masele la munca de conducere a treburilor obștești, discuta cu mine, deosebit de des și cu multă plăcere, pe această temă. Blestema în special birocratismul „dezgustător", care se strecura pretutindeni. Mai tîrziu, cînd a devenit necesar să se sporească răspunderea comisarilor poporului și a șefilor de servicii din cadrul comisariatelor poporului, care adesea aruncau răspunderea în spinarea colegiilor și a comisiilor, s-a pus problema conducerii unice. Pe neașteptate, Ilici a propus să fiu numită în comisia de pe lîngă Consiliul Comisarilor Poporului care urma să examineze această problemă. El a spus că trebuie să avem grijă ca sistemul conducerii unice să nu înnăbușe sub nici o formă inițiativa și activitatea comisiilor, să nu slăbească legătura cu masele, și a arătat că conducerea unică trebuie îmbinată cu priceperea de a lucra cu masa. Ilici se străduia să folosească experiența fiecăruia pentru construirea statului de tip nou. În fața Puterii sovietice, în fruntea căreia se afla acum Ilici, stătea sarcina de a organiza un aparat de stat de un tip nemaivăzut pînă atunci în lume, care să se sprijine pe cele mai largi mase ale oamenilor muncii și să transforme în chip nou, socialist întreaga structură a societății, toate relațiile dintre oameni.

În primul rînd însă trebuie apărată Puterea sovietică împotriva încercărilor dușmanului de a o răsturna prin forță sau de a o descompune dinăuntru. Trebuia să ne întărim rîndurile.

Zilele de 9–15 noiembrie au fost zile de luptă pentru însăși existența Puterii sovietice.

Studiind în modul cel mai atent experiența Comunei din Paris – primul stat proletar din lume –, Ilici a remarcat cît de nefastă a fost pentru Comuna din Paris blîndețea cu care masele muncitorești și guvernul muncitoresc i-au tratat pe dușmanii înveterați. De aceea, cînd vorbea de lupta împotriva dușmanilor, Ilici „se îndîrjea" întotdeauna, dacă ne putem exprima astfel, temîndu-se de blîndețea excesivă a maselor și de a sa proprie.

La începutul Revoluției din Octombrie au fost destule cazuri cînd s-a dat dovadă de blîndețe exagerată : a fost lăsat să scape Kerenski, au fost lăsați să scape o serie de miniștri, au fost eliberați pe cuvînt de onoare iuncherii care participaseră la apărarea Palatului de iarnă, iar generalul Krasnov, care comandase trupele trimise de Kerenski împotriva Petrogradului, a fost ținut în stare de arest la domiciliu. Într-o zi, așteptînd pe cineva într-una din camerele de trecere de la Smolnîi, unde ședeam pe un maldăr de mantale soldățești, am asistat la o convorbire între tovarășul Krîlenko și generalul Krasnov, care fusese arestat și adus la Petrograd. Au intrat împreună în încăpere, s-au așezat la o măsuță care se afla în mijlocul odăii mari și au început să discute liniștit. Îmi amintesc cît de tare m-a mirat caracterul pașnic al discuției lor. Luînd cuvîntul la 17 (4) noiembrie într-o ședință a C.E.C., Ilici a spus : „Lui Krasnov i s-au aplicat măsuri blînde. I s-a dat numai arest la domiciliu. Noi sîntem împotriva războiului civil. Dacă, totuși, războiul civil continuă, ce să facem ?" [1]

Kerenski, căruia Comitetul militar-revoluționar din Pskov îi dăduse drumul, organiza un marș împotriva Petrogradului. Iuncherii care fuseseră eliberați pe cuvînt de onoare au dezlănțuit la 11 noiembrie o rebeliune. Krasnov, căruia i se dăduse arest la domiciliu, a fugit pe Don și, cu ajutorul guvernului german, a organizat acolo o armată albă de aproape 100.000 de oameni.

Poporul, istovit de pe urma măcelului imperialist, dorea o revoluție fără vărsare de sînge, dar dușmanii îl sileau să ducă război. Ilici, care se preocupa cel mai mult de transformarea socialistă a întregii orînduiri sociale, trebuia acum să se ocupe în primul rînd de apărarea revoluției.

La 9 noiembrie Kerenski a izbutit să ocupe Gatcina. În articolul „Lenin în zilele insurecției" („Krasnaia Gazeta" din 6

[1] *V. I. Lenin*, Opere, vol. 26, Editura politică, 1959, pag. 274. – *Nota red.*

noiembrie 1927), tov. Podvoiski a descris în culori foarte vii activitatea uriașă pe care a desfășurat-o Lenin în timpul apărării Petrogradului. Autorul povestește cum a venit Lenin la statul-major al districtului și a cerut să i se prezinte un raport asupra situației. Antonov-Ovseenko a început să expună planul general al operației, arătînd pe hartă dispozitivul forțelor noastre, precum și dispozitivul și efectivele probabile ale inamicului. „Tovarășul Lenin fixa foarte preocupat harta. Cu perspicacitatea celui mai profund și mai atent comandant de oști, el a cerut explicații: de ce cutare punct nu este apărat, de ce se proiectează cutare operație și nu alta, de ce nu s-a cerut sprijin Kronstadtului, Viborgului, Helsingforsului etc... Această analiză pătrunzătoare și riguroasă ne-a arătat că într-adevăr ne făcusem vinovați de o serie întreagă de scăpări, că nu dădusem dovadă de energia extraordinară pe care o cerea momentul în vederea organizării de forțe și mijloace pentru apărarea Petersburgului". În seara de 9 noiembrie, Ilici a vorbit cu Helsingforsul prin fir direct și a cerut ca două torpiloare și vasul de linie „Republica" să fie trimise în ajutorul Petrogradului, pentru a apăra căile de acces spre oraș.

Ilici s-a dus împreună cu tov. Antonov-Ovseenko și la uzina Putilov ca să verifice dacă trenul blindat atît de necesar se construiește în ritmul impus de împrejurări. A stat de vorbă cu muncitorii de acolo. Statul-major a fost mutat de la sediul districtului la Smolnîi. Lenin a început să urmărească întreaga activitate a statului-major și să ajute la mobilizarea maselor. Tov. Podvoiski scrie că a apreciat în mod deosebit munca lui Lenin atunci cînd a avut loc consfătuirea convocată de acesta cu reprezentanții organizațiilor muncitorești, ai Sovietelor raionale, ai comitetelor din fabrici și uzine, ai sindicatelor și unităților militare : „Acolo am înțeles în ce constă forța tovarășului Lenin. În momente excepționale, el împingea concentrarea forțelor și mijloacelor la limita extremă. Noi lucram împrăștiat, strîngeam forțele și le îndrumam fără nici un plan, din care cauză acțiunile erau neomogene și, drept rezultat, starea de spirit a maselor era confuză, ceea ce făcea ca oamenii să nu fie prea activi, să nu dea dovadă de inițiativă și hotărîre. Masele nu simțeau o voință de fier și un plan în care totul să fie riguros ajustat și îmbinat, ca într-o mașină. Lenin însă căuta stăruitor să bage în capul fiecăruia o singură idee : că e necesar să se concentreze totul în vederea apărării. Pornind de la această idee, el a dezvoltat un plan

pe care toți participanții la consfătuire l-au înțeles și în care, ca într-un mecanism armonios, își găsea locul fiecare om, fiecare uzină, fiecare unitate. Chiar la consfătuire, fiecare participant vedea concret care este planul activității viitoare și simțea că munca sa este legată de munca întregului colectiv al republicii. Datorită acestui fapt, el simțea răspunderea pe care i-o impunea din acel moment dictatura proletariatului. A atrage masele și a le întări convingerea că nu conducătorii vor face treaba în locul lor, ci că ele însele trebuie să-și croiască, cu propriile lor mîini, drumul spre organizarea vieții lor și spre apărarea statului lor – iată către ce năzuia în permanență tovarășul Lenin. În aceasta se manifesta el ca adevărat conducător al poporului, care știa să pună masa în fața pasului vital necesar pentru ea și care silea masa să facă ea însăși acest pas în mod profund conștient, iar nu urmîndu-l inconștient pe conducător".

În această privință tov. Podvoiski avea perfectă dreptate. Ilici știa să activizeze masa, să pună întotdeauna în fața ei țeluri concrete.

Muncitorii din Petrograd s-au ridicat în apărarea orașului, bătrîni și tineri au plecat pe front ca să se opună trupelor lui Kerenski. Cazacii și unitățile din provincie nu voiau cîtuși de puțin să lupte, iar muncitorii din Petrograd au făcut agitație în rîndurile lor, au căutat să-i convingă, astfel încît cazacii și soldații mobilizați de Kerenski au început să părăsească pur și simplu frontul, luînd cu ei tunurile și puștile. Frontul lui Kerenski se destrăma. Totuși, la apărarea Petrogradului au căzut mulți muncitori. Printre alții a fost ucisă Vera Sluțkaia, care activa intens în raionul Vasilievski Ostrov. Pe cînd se afla într-un autocamion care mergea pe front, un obuz i-a retezat capul. Au căzut destul de mulți tovarăși și din raionul nostru. I-am înmormîntat în raion și întreaga populație a Viborgului a venit la înmormîntare.

La 11 noiembrie (29 octombrie), cînd ofensiva lui Kerenski era încă în toi, iuncherii cărora li se dăduse drumul de la Palatul de iarnă pe cuvînt de onoare au hotărît să-l ajute pe Kerenski și au dezlănțuit o rebeliune. Pe atunci nu locuiam încă la Smolnîi, ci în cartierul Petrograd, la niște rude ale lui Vladimir Ilici. În zori a început lupta lîngă școala de iuncheri „Pavlovskoe", care se afla în apropiere de noi. Aflînd de răscoala iuncherilor, detașamentele gărzilor roșii împreună cu muncitorii din fabrici și uzine din raionul Viborg au venit s-o înnăbușe. S-a tras cu tunul.

Casa noastră se zguduia. Oamenii erau speriați de moarte. Cînd dis-de-dimineață am pornit spre raionul Viborg, am întîlnit o servitoare dintr-o casă vecină care fugea și se văita : „Ce se petrece aici ! Am văzut chiar adineauri cum l-au ridicat pe un iuncher în vîrful baionetei ca pe o gînganie !". Pe drum am întîlnit încă un detașament din Viborg al gărzilor roșii care venea în ajutor cu încă un tun. Rebeliunea iuncherilor a fost repede înnăbușită.

În aceeași zi Ilici a luat cuvîntul la consfătuirea reprezentanților regimentelor din garnizoana Petrograd. „Tentativa lui Kerenski – a spus Ilici la această consfătuire – este o aventură tot atît de jalnică ca și tentativa lui Kornilov. Dar acum este un moment greu. Este nevoie de măsuri energice pentru a se face ordine în domeniul aprovizionării, pentru a pune capăt calamităților războiului. Noi nu putem aștepta și nu putem tolera nici o singură zi rebeliunea lui Kerenski. Dacă korniloviștii organizează o nouă ofensivă, li se va răspunde așa cum s-a răspuns astăzi rebeliunii iuncherilor. Singuri iuncherii sînt vinovați de cele întîmplate. Noi am luat puterea aproape fără vărsare de sînge. Dacă au fost jertfe, au fost numai de partea noastră... Guvernul creat prin voința deputaților muncitorilor, soldaților și țăranilor nu va permite korniloviștilor să-și bată joc de el" [1]. Rebeliunea lui Kerenski a fost înnăbușită la 14 noiembrie. Gatcina a fost recucerită. Kerenski a fugit. La Petrograd eram victorioși. Dar în țară războiul civil se întindea. La 8 noiembrie (26 octombrie) generalul Kaledin a declarat starea de asediu în regiunea Donului și a început să-i mobilizeze pe cazaci împotriva Puterii sovietice. La 9 noiembrie hatmanul cazac Dutov a ocupat orașul Orenburg. La Moscova luptele continuau. Albii ocupaseră Kremlinul. Lupta era mai înverșunată decît la Petrograd.

Socialiștii-revoluționari de dreapta, menșevicii și celelalte fracțiuni care părăsiseră la 8 noiembrie (26 octombrie) Congresul al II-lea al Sovietelor au organizat Comitetul salvării patriei și revoluției, căutînd să unească în jurul lor pe toți adversarii Puterii sovietice. În comitet au intrat 9 reprezentanți ai Dumei orășenești centrale, întregul prezidiu al preparlamentului, cîte trei reprezentanți ai comitetelor executive ale Sovietului de deputați ai muncitorilor și soldaților din Rusia și Sovietului de deputați

[1] Op. cit., pag. 257, 258.

ai țăranilor, fracțiunile socialiștilor-revoluționari și menșevicilor, reprezentanți ai menșevicilor-unioniști, ai Comitetului central al flotei, precum și doi reprezentanți ai grupului lui Plehanov „Unitatea". Ei voiau să salveze patria și revoluția de „aventurierii" bolșevici, care acaparaseră puterea fără știrea lor. N-au izbutit să facă însă mare lucru. Lozincile „pentru pace" și „pentru pămînt" se bucurau de atîta popularitate în rîndul maselor, încît acestea îi urmau pe bolșevici fără șovăială și cu un avînt uriaș. Comitetul securității publice, constituit la Moscova, s-a alăturat Comitetului salvării patriei și revoluției din Petrograd. Comitetul securității publice fusese format din inițiativa Dumei orășenești din Moscova, în fruntea căreia se afla socialistul-revoluționar de dreapta Rudnev. Comitetul securității publice din Moscova sprijinea fățiș contrarevoluția.

Era necesar să se trimită trupe în ajutorul Moscovei. Dar acest lucru nu se putea face, din cauza poziției adoptate de Vikjel (Comitetul executiv al sindicatului feroviarilor pe întreaga Rusie). Vikjelul era reazemul fracțiunilor care părăsiseră congresul și muncitorii nu se bucurau acolo de influență. Vikjelul a declarat că adoptă o „poziție neutră" în războiul civil care începuse și că nu va lăsa să treacă trupele nici uneia dintre părți. De fapt această „neutralitate" lovea în bolșevici, împiedicîndu-i să trimită trupe în ajutorul Moscovei. Sabotajul Vikjelului a fost zădărnicit de muncitorii feroviari care au început să transporte trupele. Comitetul militar-revoluționar din Petrograd a trimis primele trupe la Moscova în ziua de 16 (3) noiembrie. Dar rezistența albilor la Moscova fusese frîntă încă înainte de sosirea acestor trupe.

În momentul cel mai greu, cînd la Petrograd abia fusese înnăbușită rebeliunea iuncherilor, cînd Kerenski își mai continua ofensiva, iar la Moscova se desfășurau lupte, o serie întreagă de membri ai C.C. au început să șovăie : li se părea că situația e desperată și că trebuie făcute concesii. Aceste șovăieli s-au manifestat deosebit de puternic în tratativele cu Vikjelul. La 9 noiembrie Vikjelul a adoptat o rezoluție în care afirma că este necesar să se constituie un guvern alcătuit din toate partidele socialiste – de la bolșevici pînă la socialiștii-populiști inclusiv – și își propunea serviciile ca mediator. Tratativele cu C.C. au fost începute mai întîi numai de aripa de stînga a Vikjelului. C.C. i-a însărcinat pe L. B. Kamenev și G. I. Sokolnikov să poarte aceste tratative. Menșevicii și socialiștii-revo-

luționari de dreapta n-au intervenit la început în tratative, dar cînd li s-a părut că, în urma ofensivei lui Kerenski și din cauza situației de la Moscova, bolșevicii se află la strîmtoare și cînd au aflat apoi că în cadrul C.C. au început șovăieli, au devenit extrem de insolenți. Ei au venit la consfătuirea Vikjelului din 12–13 noiembrie (30–31 octombrie), unde au cerut să se renunțe la Puterea Sovietelor, să fie înlăturați din guvern cei vinovați de Revoluția din Octombrie, și în primul rînd Lenin, să se formeze un nou guvern sub președinția lui Cernov sau Avksentiev. Delegația bolșevică, în frunte cu Kamenev, nu a părăsit ședința, acceptînd astfel să discute propunerile menșevicilor și socialiștilor revoluționari de dreapta. A doua zi, la 14 (1) noiembrie, s-a convocat o ședință a C.C. Lenin a cerut să se întrerupă imediat tratativele cu Vikjelul, care se situase de partea celor de teapa lui Kaledin și Kornilov. C.C. a adoptat o rezoluție corespunzătoare. În ziua de 17 (4) noiembrie, Noghin, Rîkov, V. Miliutin și Teodorovici au demisionat din posturile de comisari ai poporului, considerînd că este necesar să se organizeze un guvern socialist format din reprezentanții tuturor partidelor socialiste. Lor li s-au alăturat și o serie de alți comisari. Kamenev, Rîkov, Zinoviev, Noghin și V. Miliutin au declarat că se retrag din C.C. Toți aceștia, chiar după victoria lui Octombrie, au fost adepții formării unui guvern de coaliție alcătuit din reprezentanții tuturor partidelor. C.C. le-a cerut să respecte disciplina de partid. Ilici era indignat de comportarea lor și îi combătea cu vehemență. Zinoviev a publicat o declarație în care anunța că revine în C.C.

Victoriile ulterioare ale bolșevicilor, atitudinea organizațiilor din Petersburg și Moscova de categorică dezaprobare a demisiei tovarășilor menționați mai sus din C.C. și din posturile pe care le ocupau au permis partidului să lichideze relativ repede acest incident. Fără voie îți venea în minte trecutul : Congresul al II-lea al partidului, care se ținuse cu 14 ani în urmă, în 1903. Pe atunci partidul era abia în curs de formare. Refuzul lui Martov de a face parte din redacția „Iskrăi" provocase pe atunci o criză extrem de gravă în partid, care l-a întristat mult pe Ilici. Acum plecarea din C.C. și demisia din posturile de comisari ai poporului a unei serii de tovarăși n-a provocat decît dificultăți temporare. Avîntul mișcării revoluționare a ajutat să se lichideze repede întregul incident, iar Ilici, care îmi vorbea întotdeauna în cursul plimbărilor noastre despre ceea ce îl fră-

minta mai mult în momentul respectiv, nici nu a pomenit vreodată de el. Era cu totul absorbit de alte probleme : cum să se înceapă construirea orînduirii socialiste, cum să se traducă în viață hotărîrile adoptate la Congresul al II-lea al Sovietelor.

La 17 (4) noiembrie Ilici a luat cuvîntul la o ședință a C.E.C. din Rusia și la o ședință comună a Sovietului de deputați ai muncitorilor și soldaților din Petrograd cu reprezentanți de pe front. Cuvintele lui respirau încredere în victorie, în justețea liniei adoptate de bolșevici, încredere în sprijinul maselor.

„Inactivitatea criminală a guvernului Kerenski a adus țara și revoluția în pragul pieirii ; orice întîrziere era într-adevăr echivalentă cu moartea, și, emițînd legi care răspund năzuințelor și speranțelor maselor populare largi, noua putere pune jaloane pe calea dezvoltării noilor forme de viață. Sovietele locale, ținînd seama de loc și de timp, pot modifica, lărgi și completa principiile fundamentale pe care le stabilește guvernul. Creația vie a maselor – iată factorul fundamental al noii vieți sociale. Muncitorii să procedeze la introducerea controlului muncitoresc în fabricile și uzinele lor, să aprovizioneze satul cu produse industriale, schimbîndu-le pe cereale. Nici un obiect fabricat, nici un funt de cereale nu trebuie să rămînă în afara evidenței, căci socialismul înseamnă înainte de toate evidență. *Socialismul nu se creează prin decrete de sus. Spiritului lui îi este străin automatismul cancelarist-birocratic ; socialismul viu, creator este opera maselor populare înseși*" [1] (subliniat de mine. – *N. K.).*

Minunate cuvinte !

„Puterea aparține partidului nostru, care se sprijină pe încrederea maselor largi populare. Cîțiva dintre tovarășii noștri s-au situat pe o platformă care nu are nimic cu bolșevismul. Dar masele muncitorești din Moscova nu-i vor urma pe Rîkov și Noghin" [2], spunea Ilici. „C.E.C. însărcinează Consiliul Comisarilor Poporului să desemneze pentru ședința următoare candidații pentru posturile de comisari ai poporului pentru afacerile interne și pentru comerț și industrie și propune pe tov. Kolegaev să ocupe postul de comisar al poporului pentru agricultură" [3], a spus Ilici în încheierea cuvîntării rostite la ședința C.E.C. Kolegaev era socialist-revoluționar de stînga. El nu a acceptat postul ce i s-a oferit. Partidul socialiștilor-revoluționari de stînga continua să refuze să-și asume răspunderea.

1 Op. cit., pag. 277–278.
2 Op. cit., pag. 279.
3 Op. cit., pag. 282.

Menșevicii, socialiștii-revoluționari de dreapta și alții desfășurau agitația în favoarea sabotajului. Vechii funcționari refuzau să lucreze sub conducerea bolșevicilor, nu veneau la lucru. Luînd cuvîntul la 17 (4) noiembrie la Sovietul din Petrograd, Lenin a spus : „Se spune că sîntem izolați. Burghezia a creat în jurul nostru o atmosferă de minciuni și calomnii, dar eu n-am văzut încă nici un soldat care să nu salute cu entuziasm trecerea puterii în mîinile Sovietelor. N-am văzut nici un țăran care să se pronunțe împotriva Sovietelor" [1]. Și acest lucru îi insufla lui Lenin încredere în victorie.

La 21 noiembrie 1917, în locul lui L. B. Kamenev, care fusese destituit, a fost ales președinte al C.E.C. din Rusia Iakov Mihailovici Sverdlov. Candidatura lui a fost propusă de Ilici. Alegerea era cît se poate de potrivită. Iakov Mihailovici s-a dovedit a fi un om extrem de ferm. El era de neînlocuit în lupta pentru Puterea sovietică, împotriva contrarevoluției. În afară de aceasta, urma să se desfășoare o muncă gigantică pentru construirea statului de tip nou și era nevoie de un organizator de mare anvergură. Tocmai un astfel de organizator era Iakov Mihailovici.

După ce a desfășurat în perioada cea mai clocotitoare o uriașă muncă organizatorică, atît de necesară țării, Iakov Mihailovici a murit la 18 martie 1919. În cadrul ședinței extraordinare a C.E.C. din Rusia, Lenin a rostit atunci, la moartea lui Iakov Mihailovici, o cuvîntare care a intrat în istorie ca cel mai frumos monument ridicat acestui luptător devotat pentru cauza clasei muncitoare. „Tov. Sverdlov – a spus Lenin – a reușit să exprime în cursul revoluției noastre, în victoriile ei, mai deplin și mai complet decît oricare altul trăsăturile cele mai importante și cele mai esențiale ale revoluției proletare... O trăsătură mult mai profundă, permanentă a acestei revoluții și o condiție a victoriilor ei – a spus în continuare Ilici – a fost și rămîne organizarea maselor proletare, organizarea oamenilor muncii. Tocmai în această organizare a milioanelor de oameni ai muncii constau condițiile cele mai bune pentru revoluție, izvorul cel mai adînc al victoriilor ei... Această trăsătură a revoluției a ridicat și pe un om ca I. M. Sverdlov, care a fost în primul rînd și mai ales un organizator". Ilici l-a caracterizat pe Sverdlov ca „un tip perfect cizelat de revoluțio-

1 Op. cit., pag. 285.

nar de profesie", care s-a consacrat în întregime şi cu devotament cauzei revoluţiei, care s-a călit în anii îndelungaţi de activitate ilegală, care nu s-a rupt niciodată de mase şi n-a părăsit niciodată Rusia, un revoluţionar care „a ştiut să se formeze nu numai ca un conducător iubit de muncitori, nu numai ca un conducător care cunoştea cel mai mult şi mai larg practica, ci şi ca un organizator al proletarilor înaintaţi. ...Numai talentul organizatoric excepţional al acestui om ne-a asigurat toate acele lucruri cu care ne-am mîndrit pînă-n prezent, şi ne-am mîndrit pe bună dreptate. El ne-a asigurat pe deplin posibilitatea unei munci armonioase, orientate spre un ţel precis şi într-adevăr organizată, a unei munci care să fie demnă de masele proletare organizate şi care să corespundă nevoilor revoluţiei proletare, – ne-a asigurat pe deplin posibilitatea unei munci organizate şi închegate fără de care n-am fi avut nici un singur succes, fără de care n-am fi învins nici una dintre nenumăratele greutăţi, nici una dintre grelele încercări prin care am trecut pînă în prezent şi prin care sîntem nevoiţi să trecem acum". Ilici a spus că Sverdlov a fost un organizator care şi-a cîştigat o „autoritate absolut indiscutabilă", organizatorul „întregii Puteri sovietice din Rusia", organizatorul unic „prin cunoştinţele lui" al „muncii partidului care a creat aceste Soviete şi a înfăptuit în practică Puterea sovietică..." [1]

Revoluţia din Octombrie a schimbat condiţiile luptei revoluţionare. Noile condiţii de luptă cereau oamenilor mai multă hotărîre, mai multă stăruinţă, „o mînă mai fermă", cum îi plăcea lui Vladimir Ilici să spună, mai mult orizont organizatoric. „Problema centrală a construirii socialismului este organizarea", a spus Ilici în repetate rînduri. De aceea nu este întîmplător că, pe măsură ce se desfăşurau evenimentele, au început să se ridice pe primul plan oameni care nu se temeau să-şi asume răspunderea, oameni cărora înainte vreme condiţiile din ilegalitate nu le permiseseră să-şi manifeste în întregime aptitudinile : arestările şi deportările permanente împiedicau munca lor organizatorică extrem de importantă, iar regulile conspiraţiei puneau în umbră rolul lor conducător. Printre aceşti oameni se afla şi tov. Stalin, unul dintre cei mai eminenţi organizatori ai partidului şi ai victoriei Revoluţiei din Octombrie. Nu degeaba la Congresul al II-lea al Sovietelor, cînd s-au stabilit candidaturile pentru pos-

[1] *V. I. Lenin,* Opere, vol. 29, Editura politică, 1959, pag. 71–75. – *Nota red.*

turile de comisari ai poporului, Ilici a propus ca Stalin să fie numit preşedinte pentru problemele naţionalităţilor. Ilici a luptat ani de-a rîndul pentru dezrobirea naţionalităţilor, a cerut să li se acorde posibilitatea de a se dezvolta multilateral. Mai cu seamă în ultimii ani el a militat pentru dreptul naţiunilor la autodeterminare. Îmi amintesc cît de mult se preocupa Ilici de orice amănunt al acestei probleme, cum s-a înfuriat el odată cînd i-am povestit că tovarăşii de la Comisariatul poporului pentru învăţămînt şovăie dacă este cazul să le restituie sau nu polonezilor nişte relicve ale trecutului, preţioase pentru ei. Ilici ura din tot sufletul şovinismul de naţiune dominantă, dorea cu pasiune ca Republica Sovietelor să opună politicii imperialiste de asuprire a naţionalităţilor mai slabe politica eliberării depline a acestor naţionalităţi, politica grijii tovărăşeşti faţă de ele. El cunoştea bine concepţiile lui Stalin în problema naţională şi discutase mult cu el la Cracovia asupra acestei teme. Era convins că pentru Stalin este o chestiune de onoare să realizeze nu în vorbe, ci în fapte ceea ce se chibzuise şi se discutase sub toate aspectele în această problemă în anii precedenţi şi ceea ce acum trebuia pus în aplicare. Era necesar să se acorde naţionalităţilor dreptul la autodeterminare. Sarcina se complica prin faptul că acest drept trebuia acordat în condiţiile unei înverşunate lupte de clasă. Era necesar să se îmbine realizarea dreptului naţiunilor la autodeterminare cu lupta pentru dictatura proletariatului, pentru înfăptuirea Puterii Sovietelor. Această problemă era legată în modul cel mai strîns de problema luptei internaţionale a proletariatului şi de problemele războiului civil. Omului care stătea în fruntea muncii pe frontul naţional i se cerea să aibă un orizont larg şi convingeri temeinice, să ştie cum să organizeze în mod practic această acţiune. Tocmai de aceea Ilici l-a propus pentru această muncă pe Stalin.

În faţa tuturor activiştilor de partid s-au pus în toată amploarea o serie de probleme : cum să înveţe să muncească într-un chip nou, cum să-şi transforme toate obiceiurile, cum să devină, din reprezentanţi ai opoziţiei revoluţionare, constructori competenţi, fermi şi cu simţ de răspundere ai orînduirii socialiste.

*
* *

Ilici şi cu mine ne-am instalat la Smolnîi. Ni s-a dat acolo o odaie unde locuise înainte nu ştiu ce pedagogă. În cameră era

o despărțitură unde se afla patul. Ca să ajungem la noi, trebuia să trecem prin încăperea unde se aflau lavabourile. Cu liftul ne puteam urca la etaj, unde fusese instalat cabinetul de lucru al lui Ilici. În fața cabinetului lui se afla o mică sală de primire. La Ilici veneau nenumărate delegații, mai ales de pe front. De multe ori, cînd intram la el în cabinet, nu-l găseam acolo, ci în sala de primire. Sala era plină de soldați care ședeau înghesuiți și ascultau fără să se miște, iar Ilici stătea lîngă fereastră și le vorbea. Ilici lucra la Smolnîi, unde pe atunci era tot timpul enorm de multă lume. Toți se simțeau atrași într-acolo. Smolnîi era păzit de soldații dintr-un regiment de mitraliori. În vara anului 1917 acest regiment fusese cantonat în cartierul Viborg și muncitorii de acolo au exercitat o puternică influență asupra lui. La 3 iulie 1917 regimentul de mitraliori a fost primul care a trecut la acțiune și era gata să se avînte în luptă. Kerenski a hotărît ca răsculații să fie pedepsiți în mod exemplar. Ei au fost dezarmați, aduși într-o piață și înfierați ca trădători. Drept rezultat, soldații din acest regiment au început să urască și mai tare guvernul provizoriu. În timpul Revoluției din Octombrie, ei au luptat pentru Puterea sovietică, iar apoi și-au asumat paza palatului Smolnîi. Lui Ilici i-a fost atașat un soldat din acest regiment, tov. Jeltîșev, țăran din gubernia Ufa, care îl iubea foarte mult pe Ilici și-l servea cu deosebită atenție ; el îi aducea masa de la cantina care exista pe atunci la Smolnîi. Jeltîșev era un om extrem de naiv. Se minuna de toate, se minuna, de pildă, cînd vedea cum arde spirtiera. Într-o zi am intrat în cameră și l-am găsit stînd pe vine în fața spirtierei care ardea pe jos și turnînd spirt în ea. Se minuna cînd vedea vesela și robinetele. Soldații din regimentul de mitraliori care păzeau Smolnîi au găsit odată niște casete ale fostelor eleve ale institutului. Le-au deschis cu baionetele și au găsit înăuntru jurnale de zi, tot felul de fleacuri, panglicuțe etc., pe care le-au dăruit copiilor din cartier. Jeltîșev mi-a adus o oglindă mică rotundă, cu rama sculptată și cu o inscripție în limba engleză : „Niagara". Păstrez oglinda și astăzi. Ilici schimba din cînd în cînd cîteva vorbe cu Jeltîșev, iar acesta era gata să intre și în foc pentru el. Jeltîșev trebuia să-l servească și pe Trotki, care locuia cu familia într-o cameră în fața odăii noastre, în fosta locuință a directoarei Institutului Smolnîi. Dar pe Trotki nu-l iubea. „Prea îi plăcea să poruncească", mi-a scris odată Jeltîșev.

Acum Jeltîșev locuiește într-un colhoz din Republica Bașkiră și are o familie numeroasă. Se îndeletnicește cu stupăritul. În

ultimul timp e cam bolnav. Uneori îmi scrie, amintindu-și de Ilici.

Eu eram plecată toată ziua la lucru, mai întîi în raionul Viborg, iar apoi la Comisariatul poporului pentru învățămînt. De aceea nu era cine să aibă grijă de Ilici. Jeltîșev îi aducea masa, pîinea – ceea ce i se cuvenea pe cartelă. Uneori Maria Ilinicina îi aducea mîncare de acasă, dar, cum eu lipseam, nimeni nu se îngrijea regulat de hrana lui. Recent am cunoscut pe un tînăr cu numele de Korotkov, care în acea vreme avea 12 ani și locuia la mama sa, îngrijitoare la cantina de la Smolnîi. Mi-a povestit că într-o zi maică-sa a auzit că umblă cineva prin cantină. Cînd s-a uitat, l-a văzut pe Ilici, care stătea în picioare lîngă o masă și mînca un colț de pîine neagră cu o bucată de scrumbie. Cînd a zărit-o pe îngrijitoare, s-a cam fistîcit și i-a spus zîmbind : „M-a pălit rău foamea". Korotkova îl cunoștea pe Vladimir Ilici. Odată, în primele zile de după revoluție, cînd cobora scara, Ilici a dat cu ochii de ea. Tocmai spălase scara și se oprise o clipă obosită, sprijinindu-se de balustradă. Pe atunci nu știa cine este el. Ilici a întrebat-o : „Ce zici, tovarășă, acum, sub Puterea sovietică, se trăiește mai bine decît sub vechiul guvern ?" Iar ea i-a răspuns : „Păi mie ce-mi pasă, numai să mi se plătească pentru ce muncesc". Apoi, cînd a aflat că a vorbit cu Lenin, a rămas trăsnită. Toată viața și-a amintit cum i-a răspuns atunci. Acum e pensionară, iar fiul ei, care lucra pe atunci la Smolnîi la expediție, a absolvit Școala superioară de arte și meserii (VHUTEMAS) și este pictor.

În cele din urmă s-a instalat la noi mama lui Șotman, o finlandeză care își iubea foarte mult fiul și care era mîndră că el fusese delegat la Congresul al II-lea al partidului și îl ajutase pe Ilici să se ascundă în timpul evenimentelor din iulie. Ea a făcut curățenie peste tot, a introdus în casă ordinea care îi plăcea atît de mult lui Ilici, a început să se ocupe de instruirea lui Jeltîșev, a îngrijitoarelor și a ospătarelor de la cantină. Acum, cînd plecam de acasă, puteam să fiu liniștită : știam că avea cine să-i dea de mîncare lui Ilici.

Pe seară, cînd se întuneca, mă întorceam de la lucru și, dacă Ilici nu era ocupat, mergeam să ne plimbăm puțin prin apropiere ca să mai stăm de vorbă. Pe atunci puțini îl cunoșteau pe Ilici la față și el ieșea fără nici un fel de pază. E drept că, de cîte ori pleca, soldații din regimentul de mitraliori erau neliniștiți să nu i se întîmple ceva. Ei aveau grijă ca pe lîngă Smolnîi să nu

se adune elemente dușmănoase. Într-o zi au arestat vreo zece gospodine care se strînseseră undeva, la un colț de stradă, și îl ocărau cu glas tare pe Lenin. A doua zi dimineața, tov. Malkov, comandantul palatului Smolnîi, m-a chemat și mi-a spus : „Am arestat aseară niște muieri care făceau scandal. Ia vedeți, le mai ținem sau ce facem cu ele ?". Am constatat însă că majoritatea femeilor plecaseră singure, iar cele rămase erau niște mic-burgheze atît de ignorante, încît era ridicol să le mai ții. Rîzînd, l-am sfătuit pe Malkov să le dea drumul cît mai repede. La plecare, una dintre ele a întors capul și m-a întrebat în șoaptă arătîndu-l pe Malkov : „Ăsta-i Lenin ?". I-am făcut doar un semn cu mîna să plece. Am locuit la Smolnîi pînă în martie 1918, cînd ne-am mutat la Moscova.

DE LA REVOLUȚIA DIN OCTOMBRIE PÎNĂ LA PACEA DE LA BREST

În articolul „Despre rolul aurului acum și după victoria deplină a socialismului", publicat la 5 noiembrie 1921, Ilici scrie : *„În cîteva săptămîni,* de la 25 octombrie 1917 pînă la pacea de la Brest, am construit statul sovietic, am ieșit pe cale revoluționară din războiul imperialist, am desăvîrșit revoluția burghezo-democratică, și toate acestea le-am făcut cu o repeziciune atît de vertiginoasă, încît *chiar* și uriașa mișcare de retragere (pacea de la Brest) ne-a lăsat destule poziții pentru a putea folosi acest «răgaz» și a porni victorios înainte împotriva lui Kolceak, Denikin, Iudenici, Pilsudski și Vranghel" [1]. Cele cîteva săptămîni despre care vorbește aici Lenin cuprind în special perioada cît am stat la Leningrad, la Smolnîi, pînă la jumătatea lunii martie, cînd ne-am mutat la Moscova. Ilici s-a aflat în centrul întregii acestei activități și a organizat-o. N-a fost pur și simplu o muncă încordată, ci o activitate care absorbea toate forțele și uza nervii la maximum ; trebuiau biruite greutăți extraordinare, trebuia desfășurată o luptă înverșunată, adesea chiar împotriva tovarășilor de muncă apropiați. Nu este de mirare că, atunci cînd venea noaptea tîrziu să se culce în odaia unde locuiam la Smolnîi, Ilici nu izbutea să adoarmă, ci se scula din nou și se

[1] *V. I. Lenin,* Opere, vol. 33, E.S.P.L.P. 1957, pag. 98. – *Nota red.*

ducea să telefoneze cuiva, să dea niște dispoziții urgente, iar cînd în sfîrșit adormea, continua să vorbească în somn despre problemele care îl frămîntau... La Smolnîi se lucra nu numai ziua, ci și noaptea. La început totul era concentrat aici : și adunările de partid, și Consiliul Comisarilor Poporului, și activitatea comisariatelor poporului ; de aici plecau telegrame și dispoziții, la Smolnîi veneau oameni de pretutindeni. Ce reprezenta în vremea aceea aparatul Consiliului Comisarilor Poporului ? La început el era alcătuit din patru oameni, complet lipsiți de experiență, care lucrau fără răgaz și făceau tot ce se cerea ; pe atunci nici nu-i trecea cuiva prin minte să definească și să delimiteze precis funcțiile lor, deoarece ele erau nedefinite și atotcuprinzătoare. Se lucra fără preget, dar sarcinile depășeau puterile lor și Ilici era nevoit mereu să facă singur diverse munci de secretariat : să dea telefoane etc. etc. Firește că se folosea aparatul de partid, aparatul C.E.C. din Rusia și al altor organizații, dar pentru a le putea folosi era de asemenea nevoie de o serioasă muncă organizatorică. Totul era extrem de primitiv. Trebuia sfărîmată vechea mașină de stat, verigă cu verigă. Aparatul birocratic se împotrivea, funcționarii de la vechile ministere și de la diferitele instituții de stat hotărîseră să saboteze în fel și chip munca și să împiedice astfel Puterea sovietică să pună la punct noul aparat de stat. Îmi amintesc cum „am preluat puterea" la Ministerul Învățămîntului Public. Anatoli Vasilievici Lunacearski a pornit cu noi, un mic grup de membri de partid, spre clădirea ministerului, care se afla lîngă podul Cernîșev. Lîngă minister se găsea un pichet al sabotorilor, care îi preveneau pe lucrătorii din învățămînt și pe solicitanții ce se îndreptau spre minister că acolo nu se lucrează. Unul dintre ei a încercat chiar să ne vorbească și nouă în acest sens. La minister n-am găsit nici un funcționar, în afară de niște curieri și femei de serviciu. Am trecut prin încăperile goale. Pe mese zăceau hîrtii lăsate vraiște. Apoi ne-am adunat într-un birou unde am ținut prima ședință a colegiului Comisariatului poporului pentru învățămînt. Ne-am împărțit funcțiile între noi. S-a hotărît ca Anatoli Vasilievici să rostească un discurs în fața personalului tehnic, ceea ce s-a și făcut. Anatoli Vasilievici a vorbit cu înflăcărare. S-au adunat destul de mulți oameni. Ascultau cu atenție, dar puțin nedumeriți. Cei ce deținuseră mai înainte puterea nu vorbiseră niciodată cu ei pe astfel de teme.

Situația la Comisariatul poporului pentru învățămînt nu era chiar atît de tragică. Burghezia nu-i atribuia o însemnătate deosebită și apoi nici nouă nu ne era greu să ne descurcăm. Cei mai mulți dintre noi cunoșteam bine problemele învățămîntului public. Astfel, surorile Menjinski fuseseră mulți ani învățătoare la școli elementare din Petrograd, eu de asemenea fusesem multă vreme învățătoare și lucrasem în domeniul pedagogiei ; în afară de aceasta, cu toții eram propagandiști și agitatori. Munca desfășurată la dumele raionale în lunile care precedaseră Revoluția din Octombrie ne creaseră deprinderi organizatorice destul de apreciabile și multe legături. Eu lucram în domeniul activității extrașcolare (învățămîntul politic), unde aveam experiență și unde sprijinul partidului și al maselor muncitorești jucau un rol excepțional. Chiar de la început am avut putința să organizăm munca în chip nou, bizuindu-ne pe mase. Desigur, lucrurile stăteau prost în domeniul finanțării, în domeniul administrativ, al evidenței și planificării, dar progresele erau rapide, năzuința maselor spre cunoștințe era uriașă, masa ne susținea cu tărie. Treaba mergea bine.

Alta era situația în domenii de importanță vitală ca aprovizionarea cu alimente, finanțele, băncile. Burghezia își concentra principalele forțe pentru a-și păstra aceste domenii : pe de o parte, aici sabotajul era organizat cu o deosebită îndîrjire, iar pe de altă parte în aceste domenii noi aveam mai puțină experiență decît în celelalte și nu cunoșteam partea practică a problemei. Tocmai în aceasta își puneau dușmanii speranțele, zicîndu-și că „nu vom putea face față". De asemenea nu ne prea pricepeam să exercităm aici o presiune puternică. Tineretul nostru – și de altfel nu numai tineretul, ci și cei care au intrat în partid mai tîrziu – își închipuie adesea că totul a mers foarte simplu : a fost cucerit Palatul de iarnă, au fost înfrînți iuncherii, a fost respinsă ofensiva lui Kerenski și gata. Cum s-a creat aparatul de stat, cum s-a organizat activitatea comisariatelor poporului, asta îi interesează mai puțin. Or, primii noștri pași în domeniul conducerii statului, felul cum am învățat să luptăm pentru cauza proletariatului în munca administrativă de zi cu zi prezintă un interes deosebit. În amintirile sale despre crearea aparatului de lucru al Consiliului Comisarilor Poporului în zilele Revoluției din Octombrie, N. P. Gorbunov povestește admirabil cum s-a cucerit puterea, bunăoară, pe frontul financiar. „În ciuda decretelor guvernului și a cererilor de a se aloca fonduri – scrie

tov. Gorbunov – Banca de stat sabota cu nerușinare. Comisarul poporului pentru finanțe, tov. Menjinski [în prezent președinte al Direcției politice generale unificate – O.G.P.U. – *N.K.*], nu izbutea să determine banca să elibereze guvernului fondurile necesare revoluției, deși luase tot felul de măsuri, mergînd pînă la arestarea lui Șipov, directorul Băncii de stat. Șipov a fost adus la Smolnîi și ținut acolo cîtva timp sub stare de arest. Dormea în aceeași odaie cu tov. Menjinski și cu mine. În timpul zilei, această odaie se transforma în biroul unei instituții (dacă nu mă înșel, chiar a Comisariatului poporului pentru finanțe !). Deși mi-era ciudă, în semn de politețe deosebită... a trebuit să-i cedez patul și să dorm pe niște scaune" [1]. Director al Băncii de stat a fost numit tov. Peatakov ; la început el n-a putut să obțină nici un rezultat. Tov. Gorbunov povestește cum i-a înmînat Vladimir Ilici un decret, semnat chiar de mîna lui, prin care se dădea dispoziție Băncii de stat ca, neținînd seama de nici un fel de reguli și formalități, să predea personal secretarului Consiliului Comisarilor Poporului pentru a fi puși la dispoziția guvernului zece milioane de ruble. Comisar al guvernului pe lîngă Banca de stat a fost numit tov. Osinski. Înmînînd lui Gorbunov și Osinski decretul, Ilici le-a spus : „Dacă nu faceți rost de bani, nici să nu vă mai întoarceți". Banii au fost obținuți. Cu sprijinul funcționarilor inferiori și al curierilor și amenințînd că vor chema Garda roșie, tovarășii Gorbunov și Osinski l-au silit pe casier să elibereze suma cerută. În timp ce se numărau banii, în jur stăteau ostașii din paza militară a băncii, gata să tragă. „Erau să se încurce lucrurile din cauză că n-aveam saci să cărăm banii – scrie tov. Gorbunov. – Nu luaserăm cu noi nimic. În cele din urmă, un curier ne-a împrumutat vreo doi saci vechi, mari. I-am umplut cu bani pînă la gură, ne-am opintit cu ei în spinare și i-am cărat pînă la automobil. Tot drumul spre Smolnîi am zîmbit bucuroși. Ajunși la Smolnîi, i-am cărat tot în spinare pînă în biroul lui Vladimir Ilici. Acesta nu se afla acolo. În așteptarea lui, ne-am așezat pe saci cu revolverul în mînă «ca să-i păzim». Am predat banii lui Vladimir Ilici cu un aer deosebit de solemn. El i-a primit indiferent în aparență, ca și cum nici nu s-ar fi îndoit că-i vom obține, dar de fapt era foarte mulțumit. Într-o încăpere vecină s-a găsit un șifonier și

[1] *N. P. Gorbunov :* „Amintiri despre Lenin", Editura partidului, 1933, pag. 15–16. – *Nota red.*

acolo s-a instituit primul tezaur sovietic. În jurul șifonierului au fost așezate cîteva scaune în semicerc și s-a pus o santinelă. Consiliul Comisarilor Poporului a stabilit printr-un decret special modul de păstrare și de folosire a acestor bani. Astfel s-au pus bazele primului nostru buget sovietic" [1].

V. D. Bonci-Bruevici descrie cum s-a efectuat apoi naționalizarea băncilor. Operația s-a desfășurat sub conducerea tovarășului Stalin. Cu el s-a sfătuit Bonci-Bruevici, care pregătise întreaga acțiune, întocmise ordinele, organizase transportul, concentrase 28 de detașamente de pușcași etc. Trebuiau ocupate 28 de bănci și arestați 28 de directori de bancă. „I-am cerut tovarășului Malkov, comandantul de la Smolnîi – scrie V. D. Bonci-Bruevici în amintirile sale –, să rezerve o încăpere bună, retrasă, în care să pregătească 28 de paturi, mese și scaune. I-am dat dispoziții să fie gata să primească 28 de oameni și să le asigure hrana necesară, în primul rînd pe la orele 8 dimineața să pregătească ceaiul și micul dejun". Cele 28 de bănci au fost ocupate fără incidente. Asta s-a întîmplat la 27 decembrie 1917. „Comisarul pentru finanțe a trimis de urgență noi lucrători la bănci. Mulți dintre directorii arestați și-au exprimat dorința de a continua munca sub Puterea sovietică și au fost imediat eliberați. La bănci au fost numiți comisari și activitatea lor a continuat în măsura în care acest lucru era necesar pentru concentrarea tuturor fondurilor și operațiilor bănești la Banca de stat".

În felul acesta cuceream puterea.

Tovarășii noștri erau extrem de nervoși. Cei mai mulți încă nu se pricepeau să lucreze în domeniile respective, le lipsea încrederea în sine ; adesea îi auzeai spunînd : „Așa nu mai pot să lucrez", dar lucrau și, în procesul muncii, învățau repede.

Se creau noi domenii și noi forme ale activității de stat.

La 12 noiembrie s-a dat publicității decretul cu privire la ziua de muncă de 8 ore.

Întrucît în apelul Congresului al II-lea al Sovietelor se vorbea despre controlul muncitoresc, muncitorii au început imediat să-l aplice pe scară largă în practică. De fapt, perioada premergătoare Revoluției din Octombrie îi pregătise pentru aceasta. Fabricanții începuseră să țină seama de părerea muncitorilor, iar aceștia se obișnuiseră să exercite o presiune foarte serioasă și continuă. Lucrurile mergeau însă de la sine. La Smolnîi se

1 Op. cit., pag. 16, 17.

întruni o comisie prezidată de Vladimir Ilici, din care făceau parte M. Tomski, A. Șleapnikov, V. Șmidt, Glebov-Avilov, Lozovski, Țiperovici și alții. O parte dintre tovarășii susțineau că este necesar un control de stat care să înlocuiască controlul muncitoresc spontan, întrucît acesta se transforma aproape pretutindeni în ocuparea de fabrici și uzine, mine de cărbuni și de minereuri ; alții considerau că nu trebuie introdus controlul în toate fabricile, ci numai în fabricile metalurgice mai mari, la căile ferate etc. Ilici însă considera că această acțiune nu trebuie îngustată, că nu e permis să se îngrădească inițiativa muncitorilor. Chiar dacă multe lucruri nu vor fi făcute cum trebuie, numai în cadrul luptei vor învăța muncitorii să exercite un control efectiv. Acest punct de vedere decurgea din concepția sa fundamentală despre socialism : „Socialismul nu se creează prin decrete de sus. ...Socialismul viu, creator este opera maselor populare înseși" [1]. Pînă la urmă, comisia a acceptat punctul de vedere al lui Ilici și a elaborat un proiect corespunzător, care a fost înaintat C.E.C. din Rusia și publicat la 29 noiembrie. Masa muncitorească era foarte activă. De jos se manifesta o largă inițiativă. Chiar în primele zile după cucerirea puterii, Consiliul comitetelor din fabrici și uzine a arătat că este necesar să se creeze Consiliul superior al economiei naționale, organ de luptă al dictaturii proletare care să conducă întreaga industrie. Din Consiliul superior al economiei naționale trebuiau să facă parte reprezentanți ai muncitorilor și țăranilor. Se crea un organ de tip nou. Decretul cu privire la înființarea Consiliului superior al economiei naționale a fost dat publicității la 18 decembrie 1917.

În problema pămîntului lucrurile mergeau încet. În urma istoriei cu Vikjelul, tov. Teodorovici, primul comisar al poporului pentru agricultură, și-a dat demisia și a plecat în Siberia. S-a hotărît să fie numit comisar al poporului pentru agricultură tov. Șlihter, dar el locuia la Moscova și nu știu cum s-a întîmplat că nu i s-a comunicat imediat că trebuie să plece urgent la Petrograd. Între timp, la Smolnîi, Ilici era asaltat de țărani, care veneau să întrebe cum să procedeze cu pămîntul. La 18 noiembrie Vladimir Ilici a scris articolul „Răspuns la întrebările țăranilor" și manifestul „Către populație" [2]. În „Răspuns", el con-

1 *V. I. Lenin*, Opere, vol. 26, Editura politică, 1959, pag. 278. – *Nota red.*
2 Op. cit., pag. 286–287 și 288–290.

firmă decretul cu privire la desființarea proprietății moșierești și îndeamnă comitetele de plasă să preia singure pămîntul moșieresc. În manifestul „Către populație", el adresează populației următoarea chemare : „Păstrați ca ochii din cap pămîntul, grînele, fabricile, uneltele, produsele, transporturile – de azi înainte toate acestea vor fi *în întregime* bunul vostru, al întregului popor". Aici se urmărea același scop ca și în decretul cu privire la controlul muncitoresc : să se activizeze masele, să se ridice conștiința lor în luptă. Cînd a sosit tov. Șlihter, Ilici l-a însărcinat să se ocupe imediat de primirea delegațiilor de țărani care veneau din întreaga țară și să le dea indicații concrete în legătură cu legea privitoare la confiscarea pămîntului. Apoi, arăta Ilici, trebuie preluat aparatul ministerului, trebuie lichidat sabotajul și elaborat de urgență „Regulamentul" cu privire la pămînt.

La 23 noiembrie s-a deschis Congresul extraordinar al Sovietelor de deputați ai țăranilor. Vladimir Ilici a acordat acestui congres o mare importanță și a luat cuvîntul acolo de două ori. Dintre cei 330 de delegați, 195 erau socialiști-revoluționari de stînga, și aceștia reprezentau grupul principal. La congres se dădea lupta împotriva socialiștilor-revoluționari de dreapta (care erau în număr de numai 65). După cel de-al doilea raport al lui Lenin s-a adoptat o rezoluție care aproba activitatea Consiliului Comisarilor Poporului și condițiile acordului cu socialiștii-revoluționari de stînga. Aceștia au acceptat să intre în guvern și și-au trimis, deși cu oarecare întîrziere, reprezentanți în comisariatele poporului. Kolegaev, socialist-revoluționar de stînga, a devenit comisar al poporului pentru agricultură, dar nu și-a început imediat activitatea.

În perioada șederii noastre la Petrograd, l-am văzut foarte puțin pe Ilici, deoarece el era mereu ocupat : stătea de vorbă cu delegații soldaților, muncitorilor și țăranilor, la el se țineau într-una consfătuiri și apoi lucra intens la întocmirea decretelor ce se puneau la baza Statului sovietic care abia se crea. E drept că pe seară sau noaptea tîrziu mă plimbam puțin cu el în jurul palatului Smolnîi ; acum Ilici simțea mai mult ca oricînd nevoia să împărtășească cuiva gîndurile sale, să discute despre ceea ce îl frămînta mai mult. Dar aveam foarte puțin timp. Despre felul cum se desfășurau lucrurile știam nu atît de la el, cît de la alții. Pe coridoarele de la Smolnîi puteai întîlni oricînd o mulțime de activiști de partid. Conform vechiului obicei, tovarășii

care mă cunoșteau din străinătate, din timpul revoluției din 1905 sau din timpul activității în raionul Viborg îmi împărtășeau frămîntările lor, și de aceea cunoșteam cu de-amănuntul situația din diferite domenii. Și la secția extrașcolară a Comisariatului poporului pentru învățămînt venea multă lume. Pe atunci nu exista încă nici P.U.R., nici secțiile culturale ale sindicatelor, și oamenii veneau la Comisariatul poporului pentru învățămînt. Cu acest prilej povesteau foarte multe lucruri interesante despre starea de spirit a maselor. Îmi amintesc îndeosebi povestirea unui tovarăș care venise de pe front să ceară îndrumări cum să desfășoare acolo activitatea culturală. El ne-a spus că în rîndurile soldaților domnește o ură profundă față de școala boierească și de întreaga cultură veche. Odată niște soldați au înnoptat la un liceu. În cursul nopții ei au rupt în bucăți și au călcat în picioare toate cărțile, hărțile și caietele care s-au găsit în sertarele și dulapurile din școală, au distrus tot materialul didactic. Spuneau : „Boierii blestemați și-au ținut aici copiii la învățătură". Mi-am amintit cum, pe la sfîrșitul secolului trecut, un muncitor, elev la școala duminicală, după ce a expus foarte corect toate argumentele care demonstrează că pămîntul este sferic, a încheiat cu un zîmbet ironic, foarte sceptic : „Numai că nu poți crede toate astea, căci le-au născocit boierii". Am stat de vorbă de multe ori cu Ilici despre această neîncredere a maselor față de vechea știință și învățătură. Mai tîrziu, la Congresul al III-lea al Sovietelor, Ilici a spus : „Înainte, întreaga inteligență, întregul geniu al omenirii crea numai pentru a asigura unora toate binefacerile tehnicii și ale culturii și a lipsi pe ceilalți de lucrul cel mai necesar – cultura și progresul. Acum însă toate minunile tehnicii, toate cuceririle culturii vor deveni un bun al întregului popor, și de azi înainte inteligența și geniul omenirii nu vor mai fi transformate niciodată în mijloace de constrîngere, în mijloace de exploatare. Noi știm acest lucru, – și nu merită oare să muncești, nu merită oare să-ți sacrifici toate forțele pentru această măreață sarcină istorică ? Și oamenii muncii vor îndeplini această titanică muncă istorică, deoarece în ei sînt ascunse mărețele forțe dormitînde ale revoluției, ale renașterii și reînnoirii" [1]. Aceste cuvinte ale lui Ilici arătau maselor înapoiate că știința veche, pe care masele o urau atît de mult, rămîne ceva de domeniul trecutului și că acum știința va

1 Op. cit., pag. 473–474.

lucra numai spre folosul maselor, așa că masele trebuie să și-o însușească.

Secția extrașcolară (Educația politică) se bizuia în activitatea sa pe legăturile cu muncitorii, în primul rînd cu cei din raionul Viborg. Îmi amintesc cum am elaborat împreună cu ei „abecedarul cetățeanului", un fel de curs pe care trebuia să și-l însușească fiecare muncitor pentru a putea să participe la munca obștească, la activitatea Sovietelor și a organizațiilor care se creau în număr tot mai mare în jurul Sovietelor. Totodată, muncitorii ne povesteau ce se petrece în raion. Producția începu să scadă, tinerii erau concediați din uzine, apăreau dificultăți în ceea ce privește aprovizionarea cu alimente. La propunerea lui Vladimir Ilici, în ziua de 10 decembrie Consiliul Comisarilor Poporului a însărcinat o comisie specială să elaboreze problemele fundamentale ale politicii economice a guvernului și să organizeze o consfătuire cu lucrătorii din domeniul aprovizionării cu alimente, pentru a se discuta măsurile practice de combatere a hoțiilor și de îmbunătățire a situației oamenilor muncii. Două zile mai tîrziu, într-o ședință a Consiliului Comisarilor Poporului s-a adoptat hotărîrea, scrisă de Ilici, pe baza căreia uzinele care executau comenzi ale departamentului marinei treceau la o activitate productivă, utilă poporului. Uzinele militare nu puteau fi pur și simplu închise, căci trebuia să se împiedice creșterea șomajului.

Ilici cerea să se organizeze cît mai repede activitatea Comisariatului poporului pentru aprovizionare, care trebuia să înlocuiască Ministerul aprovizionării ; aici rezistența vechiului aparat era deosebit de puternică, iar pe de altă parte trebuia să se meargă pe căi noi, să se antreneze în această muncă masele muncitorești, să se găsească forme pentru a le antrena.

Așa se crea în primele săptămîni după Revoluția din Octombrie aparatul sovietic, se sfărîmau vechile aparate ministeriale. Aparatul sovietic se construia cu mîini lipsite încă de experiență și de pricepere. Multe lucruri mai trebuiau puse la punct și îmbunătățite. Dar, apreciind ceea ce se realizase în această privință pînă la începutul anului 1918, putem spune că se desfășurase o muncă uriașă.

De Anul nou în raionul Viborg s-a organizat o serbare cu prilejul plecării pe front a tovarășilor din raion care făceau parte din Garda roșie. Mulți dintre ei participaseră la lupta împotriva

trupelor lui Kerenski, trimise asupra Petrogradului. Ei plecau pe front ca să facă propagandă pentru Puterea sovietică, să-i îndemne pe soldați să fie activi, să introducă în întreaga luptă spiritul revoluționar. Sărbătorirea revelionului a avut loc în clădirea mare a școlii de ofițeri „Mihailovskoe". Tovarășii care urmau să plece pe front, ca, de altfel, toți muncitorii din raionul Viborg, voiau tare mult să-l vadă pe Ilici. De aceea am căutat să-l conving să meargă acolo, să serbeze primul revelion sovietic împreună cu muncitorii. Propunerea mea a fost pe placul lui Ilici. Am pornit la drum. Cu greu însă am reușit să străbatem piața. Întrucît se desființaseră intendenții, nimeni nu curăța zăpada și șoferul a trebuit să dea dovadă de multă iscusință ca să-și croiască drum printre troiene. Am ajuns la unsprezece și jumătate seara. Marea sală „albă" a școlii „Mihailovskoe" semăna cu un manej. Ilici, primit cu bucurie de muncitori, a urcat la tribună. Publicul aflat în sală l-a făcut să se înflăcăreze, și deși a vorbit simplu, fără fraze pompoase și perorații, a expus lucrurile care îl preocupau mereu în ultima vreme, a arătat cum trebuie să-și organizeze muncitorii într-un chip nou întreaga viață cu ajutorul Sovietelor. A spus și cum trebuie să-și desfășoare munca printre soldați tovarășii care plecau pe front. Cînd a terminat, sala a început să-l ovaționeze. Patru muncitori, apucînd picioarele scaunului pe care ședea Ilici, l-au ridicat de mai multe ori cu scaun cu tot. La fel mi-au făcut și mie. Apoi a început programul artistic, iar Ilici s-a dus să bea ceai la statul-major al școlii, a mai stat de vorbă acolo cu oamenii și după aceea am plecat acasă, fără ca tovarășii să observe plecarea noastră. Ilici a păstrat o amintire foarte plăcută despre această seară. În 1920, cînd ne aflam la Moscova, el și-a exprimat iarăși dorința de a întîmpina anul nou împreună cu muncitorii și am colindat atunci trei raioane.

În zilele vechii vacanțe de crăciun (24–29 decembrie st. v., 6–11 ianuarie st. n.) am plecat cu Ilici și cu Maria Ilinicina în Finlanda. Tov. Kosiura, care lucra pe atunci la Smolnîi, ne-a aranjat la o casă de odihnă de acolo, unde se afla pe atunci și tov. Berzin. Curățenia excepțională specific finlandeză, perdelușele de la ferestre i-au amintit lui Ilici de timpul cît locuise în condiții de ilegalitate la Helsingfors, în Finlanda, în 1907 și în 1917, înainte de revoluție, cînd a scris acolo cartea „Statul și revoluția". Nu reușea însă să se odihnească. Uneori vorbea chiar cu voce scăzută, ca în trecut, cînd era nevoit să se ascundă,

și, deși ne plimbam în fiecare zi, n-o făceam cu prea mare poftă. Ilici era preocupat mereu de diverse treburi și scria mult. Considerînd că articolele scrise în cele patru zile de odihnă nu sînt bine puse la punct, el nu le-a publicat atunci. Aceste articole – „Cei speriați de prăbușirea vechiului și cei care luptă pentru nou", „Cum trebuie organizată întrecerea ?", „Proiect de decret cu privire la comunele de consum" – au fost publicate abia la cinci ani după moartea sa, dar ele arată cum nu se poate mai bine ce-l preocupa pe atunci deosebit de intens pe Vladimir Ilici. El se gîndea cel mai mult cum trebuie să se organizeze mai bine viața economică de zi cu zi, cum să se creeze condiții mai bune de trai muncitorilor, cum să se iasă din situația grea în care ne aflam, cum să se organizeze comunele de consum, aprovizionarea copiilor cu lapte, mutarea muncitorilor în locuințe mai bune și cum să se pună la punct în acest scop evidența și controlul de zi cu zi, cum să se organizeze toată această acțiune pentru a se antrena la muncă masele înseși pentru a li se dezvolta inițiativa. Ilici chibzuia cum să fie însărcinați cu această muncă cei mai talentați organizatori din rîndurile muncitorilor și scria despre întrecere, despre rolul ei organizator.

N-am putut rămîne multă vreme la „odihnă". După patru zile am pornit înapoi la Petrograd. Nu știu de ce mi s-au întipărit în minte drumul de iarnă, călătoria prin pădurile de pini ale Finlandei, minunata dimineață de atunci și expresia de îngrijorare și preocupare de pe fața lui Ilici. El se gîndea la luptele viitoare. În zilele următoare trebuia să se rezolve problema Adunării constituante, care urma să se întrunească la 18 (5) ianuarie. La începutul anului 1918, problema Adunării constituante era absolut clarificată. Cînd în 1903, la Congresul al II-lea, s-a adoptat programul partidului, revoluția socialistă părea încă o problemă a unui viitor foarte îndepărtat, iar scopul imediat al luptei clasei muncitoare era răsturnarea autocrației. Pe atunci Adunarea constituantă era o lozincă de luptă pentru înfăptuirea căreia, după congres, bolșevicii au luptat tot timpul mai ferm și mai energic decît menșevicii. Pe atunci nimeni nu-și închipuia în mod concret alte forme de organizare democratică a puterii în afară de republica burghezo-democratică. În timpul revoluției din 1905, Sovietele de deputați ai muncitorilor, apărute în mod spontan în cursul luptei, au constituit germenii unei forme noi, apropiată maselor, a puterii de stat. În anii reacțiunii, Ilici a chibzuit profund la această nouă formă de organizare și

a comparat-o cu formele organizării de stat făurite în timpul Comunei din Paris. Revoluția din februarie 1917 a creat, alături de guvernul provizoriu, și o organizație a deputaților muncitorilor și soldaților din întreaga Rusie. La început Sovietele au mers la remorca burgheziei, care prin oamenii săi – menșevicii și socialiștii-revoluționari de dreapta – căuta să le folosească pentru a adormi conștiința maselor. Începînd din aprilie, cînd Lenin a sosit în Rusia, bolșevicii au desfășurat o vastă propagandă în rîndul maselor cu scopul de a ridica conștiința de clasă a muncitorilor și a păturilor celor mai sărace ale țărănimii și de a sprijini prin toate mijloacele desfășurarea luptei de clasă.

Lozinca „Toată puterea în mîinile Sovietelor !", pe care au înscris-o muncitorii și țăranii pe steagurile lor, hotăra de fapt direcția în care urma să se desfășoare lupta în Adunarea constituantă : o parte a adunării avea să fie pentru Puterea Sovietelor, iar alta pentru puterea burgheziei, sub forma unei republici burgheze de un tip sau altul. Congresul al II-lea al Sovietelor rezolvase dinainte problema tipului puterii, iar Adunarea constituantă nu trebuia decît să consfințească forma de putere creată, să precizeze amănuntele. Aceasta era părerea bolșevicilor. Burghezia însă considera că Adunarea constituantă poate întoarce înapoi roata istoriei și, consfințind puterea de tipul republicii burgheze, să lichideze Sovietele sau, în orice caz, să reducă la zero rolul lor. Înainte de Revoluția din Octombrie avuseseră loc noi alegeri pentru Soviete ; în ele începuseră să predomine bolșevicii, care aplicau hotărîrile partidului.

Cu mult înainte de Revoluția din Octombrie, partidul își dădea seama că Adunarea constituantă se va întruni într-o societate în care vor mai exista clase. Încă în 1905, în broșura „Două tactici ale social-democrației în revoluția democratică", analizînd rezoluția „conferinței" menșevicilor care se ținuse în vara anului 1905, în timpul Congresului al III-lea bolșevic al partidului, Vladimir Ilici a spus că menșevicii califică în rezoluțiile lor drept o „victorie hotărîtoare" lozinca „Adunării constituante", în timp ce „lozinca unei Adunări constituante a întregului popor a fost *îmbrățișată* de burghezia monarhistă (vezi programul «Uniunii eliberării»), și a fost îmbrățișată tocmai în scopul escamotării revoluției, în scopul împiedicării unei victorii

depline a revoluției, în scopul încheierii unui tîrg între marea burghezie și țarism"[1].

Doisprezece ani mai tîrziu, în Octombrie 1917, bolșevicii au preluat puterea, fără să mai aștepte vreo Adunare constituantă.

Dar guvernul provizoriu crease o serie de iluzii în jurul Adunării constituante. Pentru risipirea acestor iluzii, trebuia să se convoace Adunarea constituantă și să se încerce punerea ei în slujba revoluției, iar dacă acest lucru s-ar dovedi imposibil, trebuia să se arate maselor că ea este dăunătoare, să se spulbere toate iluziile create, să se smulgă din mîinile dușmanului această armă de agitație împotriva noii puteri. Nu avea nici un rost să se amîne convocarea Adunării constituante, și la 10 noiembrie s-a dat publicității hotărîrea Consiliului Comisarilor Poporului cu privire la convocarea Adunării constituante la data fixată. La 21 noiembrie C.E.C. din Rusia a adoptat hotărîrea corespunzătoare. Dețineau oare bolșevicii majoritatea în Adunarea constituantă? Ei erau urmați de majoritatea covîrșitoare a proletariatului, în timp ce menșevicii își pierduseră aproape orice influență în rîndurile muncitorilor. În centrele hotărîtoare – Petrograd și Moscova –, proletariatul nu numai că avea o orientare bolșevică, dar era și călit de cei cincisprezece ani de luptă, era un proletariat conștient, revoluționar. El a izbutit să ducă după sine țărănimea. Lozincile „pentru pace", „pentru pămînt", adoptate la Congresul al II-lea al Sovietelor, au făcut ca bolșevicii să obțină jumătate din voturile soldaților și matrozilor. Cea mai mare parte a țăranilor a votat pentru socialiștii-revoluționari. Aceștia s-au scindat în socialiști-revoluționari de dreapta și de stînga. Majoritatea o aveau socialiștii-revoluționari de stînga, pe care îi urmau țăranii săraci și cei mai mulți țărani mijlocași. Se știe că, după Congresul al II-lea al Sovietelor, Comitetul Central al socialiștilor-revoluționari i-a exclus din partid pe socialiștii-revoluționari de stînga, care participaseră la Congresul al II-lea al Sovietelor. La 23 noiembrie (8 decembrie), Congresul extraordinar al Sovietelor de deputați ai țăranilor – la care a luat cuvîntul Lenin – a recunoscut Puterea sovietică. A doua zi după raportul lui Ilici, întregul congres a plecat în plen la Smolnîi, unde se ținea ședința Comitetului Executiv Central al Sovietelor de deputați ai muncitorilor și soldaților din Rusia, și s-a contopit cu acesta. Congresul ex-

[1] *V. I. Lenin,* Opere, vol. 9, E.S.P.L.P. 1955, pag. 30. – *Nota red.*

traordinar al Sovietelor de deputați ai țăranilor a hotărît ca reprezentanții socialiștilor-revoluționari de stînga să facă parte din guvern. În aceeași zi Ilici a publicat în ziarul „Pravda" articolul „Alianța dintre muncitori și țăranii muncitori și exploatați"[1]. Congresul extraordinar al deputaților țăranilor a arătat că, sub influența Revoluției din Octombrie și a scrisorilor soldaților de pe front, care treceau în număr tot mai mare de partea bolșevicilor, satul, țăranii săraci și mijlocași s-au alăturat de asemenea Puterii sovietice. Țărănimea încă nu înțelegea în ce constă diferența dintre socialiștii-revoluționari de stînga și cei de dreapta. Voturile erau date socialiștilor-revoluționari în general, dar de fapt majoritatea era în mod vădit de partea socialiștilor-revoluționari de stînga. Atunci Vladimir Ilici a prezentat C.E.C. din Rusia propunerea de a se introduce dreptul de rechemare a deputaților aleși anterior. Dreptul de rechemare, a spus el, înseamnă de fapt dreptul de control asupra a ceea ce spune și face deputatul. În virtutea tradițiilor revoluționare din trecut, acest drept mai există încă în S.U.A. și în unele cantoane din Elveția. Dreptul de rechemare a fost aprobat de C.E.C. din Rusia, și la 6 decembrie 1917 a fost dat publicității decretul corespunzător. Încă din august guvernul provizoriu numise o comisie de organizare a alegerilor pentru Adunarea constituantă, alcătuită din cadeți și socialiști-revoluționari de dreapta. Comisia împiedica în fel și chip munca de pregătire a alegerilor și refuza să prezinte Consiliului Comisarilor Poporului un raport asupra desfășurării alegerilor. La 6 decembrie, în ziua cînd s-a adoptat decretul cu privire la dreptul de rechemare, tov. Uriţki a fost numit comisar pentru conducerea activității comisiei. Comisia a refuzat să lucreze sub conducerea lui Uriţki, și membrii ei au fost arestați. La 10 decembrie, însă, ei au fost eliberați din ordinul lui Lenin. La 6 decembrie C.E.C. din Rusia a hotărît ca Adunarea constituantă să-și înceapă lucrările atunci cînd vor sosi la Petrograd 400 de delegați. La 11 decembrie socialiștii-revoluționari de dreapta și cadeții au încercat să organizeze o demonstrație, dar la ea a participat doar un număr relativ mic de intelectuali. N-au luat parte la ea nici muncitori, nici soldați. La 13 decembrie comisia pentru organizarea alegerilor a fost dizolvată. Bolșevicii desfășurau o vastă agitație, lămurind problemele legate de Adu-

[1] *V. I. Lenin,* Opere, vol. 26, Editura politică, 1959, pag. 323–325. – *Nota red.*

narea constituantă. La 14 decembrie, într-o şedinţă a C.E.C. din Rusia, Lenin a luat cuvîntul în problema Adunării constituante. El a spus : „Ni se propune să convocăm Adunarea constituantă aşa cum a fost concepută. Nu, să ne fie cu iertare ! Ea a fost concepută împotriva poporului. Noi am făcut revoluţia pentru a avea garanţia că Adunarea constituantă nu va fi folosită împotriva poporului... Să ştie poporul că Adunarea constituantă nu se va întruni aşa cum a vrut Kerenski. Noi am introdus dreptul de rechemare, şi Adunarea constituantă nu va fi aşa cum a conceput-o burghezia. Cînd ne mai despart cîteva zile de convocarea Adunării constituante, burghezia organizează războiul civil şi intensifică sabotajul, subminînd încheierea armistiţiului. Noi nu ne vom lăsa înşelaţi de lozinci formale. Ei vor să fie în Adunarea constituantă şi în acelaşi timp să organizeze războiul civil (în perioada aceea în sud, lîngă Rostov pe Don, se desfăşurau lupte sîngeroase, provocate de generalul Kaledin. – *N.K.*)... Vom spune poporului adevărul. Vom spune poporului că interesele lui sînt mai presus de interesele unei instituţii democratice. Nu trebuie să ne întoarcem la vechile prejudecăţi care subordonează interesele poporului democratismului formal. Cadeţii strigă : «Toată puterea în mîinile Adunării constituante», iar în realitate pentru ei acest lucru înseamnă : «Toată puterea în mîinile lui Kaledin». Trebuie să spunem acest lucru poporului, şi poporul ne va aproba“ [1]. În ziua următoare – la 15 decembrie – Ilici a luat cuvîntul la Congresul al II-lea al deputaţilor ţăranilor din întreaga Rusie, care se desfăşura sub preşedinţia Spiridonovei ; congresul a fost foarte furtunos, şi socialiştii-revoluţionari de dreapta au părăsit congresul.

Devenea din ce în ce mai limpede că în jurul Adunării constituante se va desfăşura o luptă înverşunată. În rîndurile fracţiunii bolşevice din Adunarea constituantă au început şovăieli, au apărut tendinţe de dreapta. La 24 decembrie a avut loc o şedinţă a C.C., consacrată acestei probleme. S-a hotărît să se prezinte un raport al C.C. în cadrul fracţiunii din Adunarea constituantă şi să se elaboreze teze în problema Adunării constituante. Aceste sarcini au fost încredinţate lui Lenin. El a elaborat tezele, iar în ziua următoare a prezentat un raport la Smolnii şi a dat citire tezelor la consfătuirea fracţiunii din Adunarea constituantă. Tezele au fost adoptate în unanimitate şi

[1] Op. cit., pag. 344.

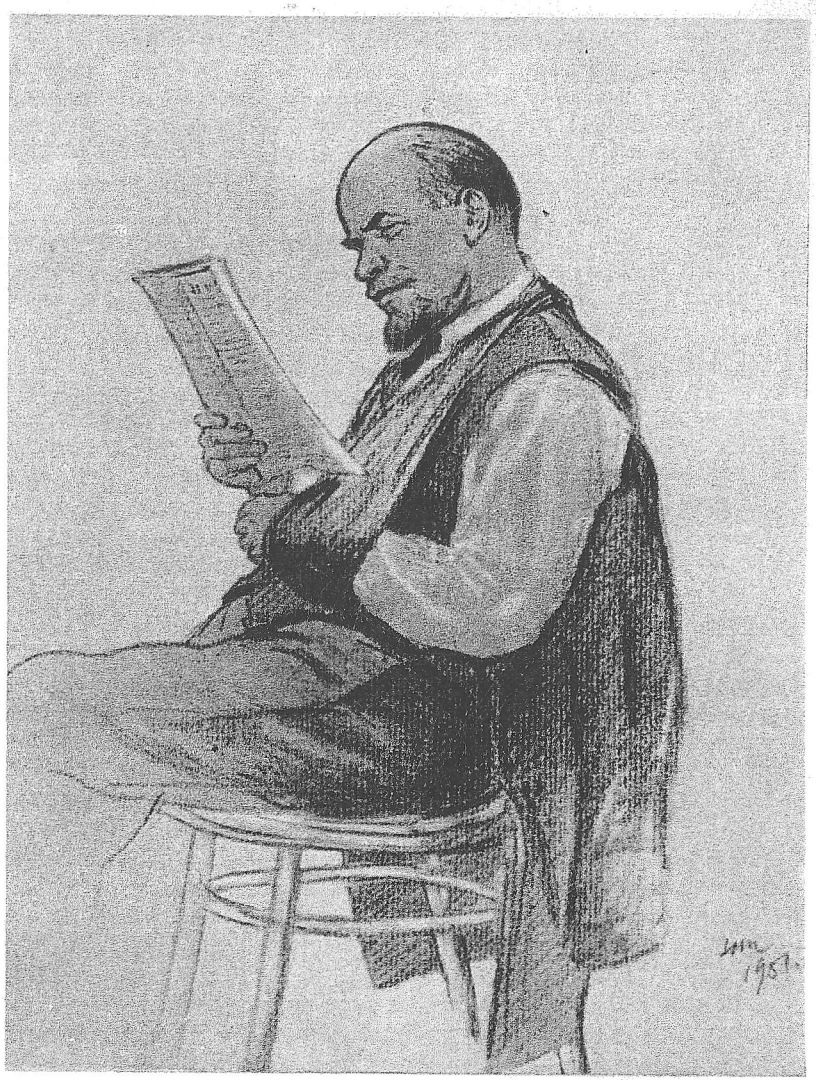

publicate în ziua următoare în ziarul „Pravda". În ele se cerea limpede Adunării constituante să recunoască Puterea sovietică, să recunoască linia revoluționară pe care o aplica Puterea sovietică în problemele păcii, pămîntului, controlului muncitoresc, în lupta împotriva contrarevoluției.

S-a stabilit ca Adunarea constituantă să-și înceapă lucrările la 18 (5) ianuarie 1918.

Pregătirile în vederea Adunării constituante, pe care partidul le-a făcut cu atîta grijă și minuțiozitate sub conducerea lui Ilici și cu participarea sa activă, au constituit o etapă de cea mai mare importanță în întărirea puterii sovietice. Aceasta a fost o luptă împotriva democrației burgheze formale, pentru o democrație adevărată, care să permită maselor muncitoare să desfășoare o uriașă activitate revoluționară în toate domeniile construirii orînduirii socialiste.

Munca desfășurată în legătură cu convocarea Adunării constituante se adîncea pas cu pas, se sprijinea tot mai mult pe mase, organiza masele în vederea luptei, făcea să se apropie și mai mult cadrele de partid și sovietice de mase.

Mai trebuia depusă o vastă activitate în legătură cu pregătirea organizatorică și cu desfășurarea propriu-zisă a lucrărilor Adunării constituante.

Socialiștii-revoluționari de dreapta vorbeau de necesitatea luptei împotriva bolșevicilor. Extremiștii din rîndurile lor au înjghebat o organizație militară, care a pus la cale la 1 ianuarie un atentat nereușit împotriva lui Lenin. Această organizație pregătea în mod activ o rebeliune armată, care urma să izbucnească în ziua deschiderii Adunării constituante – (18(5) ianuarie). Formal, Comitetul Central al socialiștilor-revoluționari nu sprijinea această organizație militară, dar avea cunoștință de activitatea ei și o tolera. Organizația militară a stabilit legătura cu „Uniunea pentru apărarea Adunării constituante", care își propunea ca scop să coordoneze acțiunile tuturor organizațiilor antibolșevice. Din „Uniunea pentru apărarea Adunării constituante" făceau parte socialiștii-revoluționari de extremă dreaptă, menșevicii defensiști, socialiștii-populiști și cîțiva cadeți. Cu toate că a desfășurat o activitate intensă, „Uniunea pentru apărare" n-a izbutit să atragă de partea sa nici pe muncitori și nici garnizoana din Petrograd ; agitația ei a avut succes numai în rîndurile micii burghezii.

Demonstrația din 18(5) ianuarie a avut un caracter specific mic-burghez, dar prin oraș circulau zvonuri intense că se pregătește o rebeliune armată. Bolșevicii se pregăteau pentru a riposta. Adunarea constituantă trebuia să se întrunească la palatul Tavriceski. S-a organizat un stat-major militar, din care făceau parte : Sverdlov, Podvoiski, Proșian, Uriţki, Bonci-Bruevici și alții. Orașul și raionul Smolnîi au fost împărțite pe sectoare și paza au preluat-o muncitorii. Pentru a menține ordinea în palatul Tavriceski, în jurul lui și în cartierele din apropiere, statul-major militar a adus un detașament de pe crucișătorul „Aurora" și două companii de pe crucișătorul „Republica". Rebeliunea armată pe care o pregătise „Uniunea pentru apărarea Adunării constituante" n-a avut loc. S-a organizat doar o demonstrație a micii burghezii sub lozinca „Toată puterea în mîinile Adunării constituante". La întretăierea dintre bulevardele Nevski și Liteinîi, această demonstrație s-a ciocnit de o demonstrație a noastră, muncitorească, care se desfășura sub lozinca „Trăiască Puterea sovietică". A avut loc o ciocnire armată, care s-a rezolvat repede. V. D. Bonci-Bruevici se agita, telefona, dădea dispoziții. Datorită măsurilor luate de el, drumul lui Vladimir Ilici de la Smolnîi la palatul Tavriceski a decurs într-un mod cît se poate de conspirativ. Bonci-Bruevici s-a urcat cu Vladimir Ilici în automobil, unde în prealabil ne instalase pe mine, pe Maria Ilinicina și pe Vera Mihailovna Bonci-Bruevici. Printr-o ulicioară, am ajuns la palatul Tavriceski. Poarta era închisă, dar, la un semnal convențional cu claxonul, s-a deschis, iar după ce am trecut, a fost zăvorîtă din nou. Garda ne-a condus în niște încăperi special rezervate pentru Ilici. Ele se aflau în dreapta intrării principale, și pentru a ajunge în sala de ședințe trebuia să trecem printr-un coridor cu geamlîc. Lîngă intrarea principală se aflau nenumărați delegați, precum și o mulțime de spectatori, și, desigur, că lui Ilici i-a fost mai comod să intre printr-o intrare specială, dar îl cam enervau aceste combinații teatrale, excesiv de misterioase. Am stat și am băut cîte un ceai. Mereu intrau diverși tovarăși. Îmi amintesc că au venit Kollontai și Dîbenko. A trebuit să stăm multă vreme, căci avea loc o ședință destul de furtunoasă a fracțiunii bolșevice, prezidată de Varvara Nikolaevna Iakovleva, o tovarășă din Moscova. În problema Adunării constituante, tovarășii din Moscova erau fermi, unii exagerau chiar, vrînd să dizolve imediat Adunarea constituantă, nedîndu-și seama că lucrurile trebuie organizate în așa fel încît masele să înțeleagă clar de ce a fost necesar să se dizolve Adunarea constituantă.

Adunarea constituantă urma să fie deschisă de Iakov Mihailovici Sverdlov.

Ședința a început la orele 4 după-amiază. Plecînd la ședință, Vladimir Ilici și-a amintit că își lăsase revolverul în palton. S-a dus să-l ia, dar nu l-a mai găsit, deși acolo nu intrase nici un străin. Pe semne că revolverul îl luase cineva din pază. Ilici a început să-l mustre aspru pe Dîbenko pentru faptul că printre tovarășii din pază nu există nici o disciplină. Lucrul acesta l-a tulburat pe Dîbenko. Cînd Ilici s-a întors de la ședință, Dîbenko i-a înmînat revolverul, pe care paza îl restituise.

I. M. Sverdlov a întîrziat puțin, și Adunarea constituantă a hotărît ca ședința să fie deschisă de cel mai în vîrstă membru al ei, Șveţov (socialist-revoluționar). Acesta s-a urcat la tribună și a pornit să țină un întreg discurs, dar tocmai în momentul acela a sosit Sverdlov, care s-a suit și el la tribună, l-a dat la o parte pe Șveţov, i-a luat clopoțelul din mînă și a anunțat cu vocea lui puternică și groasă că C.E.C. al Sovietelor de deputați ai muncitorilor, soldaților și țăranilor l-a însărcinat să deschidă ședința Adunării constituante. Apoi, în numele C.E.C., a citit „Declarația drepturilor poporului muncitor și exploatat", publicată în ajun în ziarul „Pravda". Declarația, concepută de Lenin și redactată de el împreună cu tovarășii Stalin și Buharin, fusese adoptată de C.E.C. din Rusia, care totodată hotărîse că „orice încercare, indiferent de persoana sau de instituția care ar face-o, de a-și atribui unele funcții sau altele ale puterii de stat va fi considerată ca o acțiune contrarevoluționară. Orice încercare de acest fel va fi reprimată cu toate mijloacele de care dispune Puterea sovietică, inclusiv folosirea forței armate" [1].

„Declarația" glăsuia că „Rusia se declară republică a Sovietelor de deputați ai muncitorilor, soldaților și țăranilor. Toată puterea centrală și locală aparține acestor Soviete... Republica Sovietică Rusă se constituie pe baza unirii libere a unor națiuni libere, ca federație a Republicilor Sovietice naționale". Totodată declarația aproba legile adoptate de Congresul al II-lea al Sovietelor. Se propunea Adunării constituante să ratifice hotărîrile adoptate de Consiliul Comisarilor Poporului. „Sprijinind Puterea

[1] Op. cit., pag. 419.

sovietică și decretele Consiliului Comisarilor Poporului, Adunarea constituantă consideră că misiunea ei se limitează la stabilirea bazelor fundamentale ale transformării socialiste a societății" [1]. Aripa de dreapta a Adunării constituante concepea cu totul altfel activitatea acesteia ; ea credea că Adunarea constituantă va prelua întreaga putere. Majoritatea delegaților erau de partea socialiștilor-revoluționari de dreapta. Aceștia au propus ca președinte al adunării pe Cernov, iar bolșevicii și socialiștii-revoluționari de stînga au propus-o pe Spiridonova. Cernov a întrunit 244 de voturi, iar Spiridonova – 151 de voturi.

Bolșevicii au votat pentru Spiridonova, deoarece problema esențială era dacă Adunarea constituantă va vota pentru Puterea sovietică sau nu. Socialiștii-revoluționari de stînga mergeau pe atunci alături de bolșevici. În acel moment propunerea candidaturii Spiridonovei ajuta masele țărănești să înțeleagă că clasa muncitoare își propune să acționeze în strînsă alianță cu țărănimea, că bolșevicii se pronunță pentru o asemenea alianță. De aceea, candidatura Spiridonovei avea o mare însemnătate pe plan agitatoric.

După ce Cernov a fost ales președinte, au început dezbaterile. Cernov a vorbit în numele socialiștilor-revoluționari de dreapta în problema pămîntului ; ca răspuns la cuvintele lui, pe băncile stîngii a răsunat : „Trăiască Sovietele, care au dat pămînt țăranilor !". Buharin, care a luat cuvîntul după Cernov, a propus să se discute în primul rînd declarația C.E.C. din Rusia, deoarece înainte de toate trebuie să se hotărască cu cine merge Adunarea constituantă : „cu Kaledin, cu iuncherii, cu fabricanții, cu negustorii, cu directorii băncilor de scont, sau cu mantalele cenușii – cu muncitorii, soldații și matrozii ?" Din partea menșevicilor a luat cuvîntul Țereteli, care i-a atacat în fel și chip pe bolșevici, agitînd spectrul războiului civil, și a propus ca Adunarea constituantă să preia întreaga putere.

De atunci au trecut mulți ani. Am văzut cum social-democrația din Germania și din alte țări capitaliste, prin aceleași metode – cuvîntări mieroase, agitarea primejdiei războiului civil, făgăduieli de tot felul – a trădat cauza clasei muncitoare, i-a ajutat să vină la putere pe fasciști, pe acești ucigași sălbatici, adepți sîngeroși ai moșierilor și capitaliștilor sortiți pieirii, care se tem ca de moarte de comuniști. În vorbe, fasciștii propovăduiesc pacea civilă, iar în fapte îi ajută pe moșieri și pe capitaliști să-i exploateze cu nerușinare pe oamenii muncii, să-i împingă în abisul unui nou război mondial, și mai înverșunat decît cel trecut.

[1] Op. cit., pag. 415, 417.

Bolșevicii își dădeau însă limpede seama unde ar duce înțelegerea cu socialiștii-revoluționari de dreapta și cu menșevicii. Adresîndu-se socialiștilor-revoluționari de dreapta și menșevicilor, tov. Skvorțov a spus : „Între noi totul s-a sfîrșit. Noi vom duce pînă la capăt Revoluția din Octombrie împotriva burgheziei. Noi sîntem de o parte a baricadei, iar voi de cealaltă".

Vladimir Ilici n-a luat cuvîntul. El ședea pe treptele tribunei, zîmbea ironic, glumea, din cînd în cînd își nota cîte ceva ; se simțea, nu știu cum, de prisos la această adunare. Printre hîrtiile lui s-a păstrat un început de articol, în care își împărtășea impresiile de la această ședință a Adunării constituante : „O zi grea și plictisitoare în elegantele încăperi ale palatului Tavriceski, care și prin aspectul său se deosebește de palatul Smolnîi cam tot așa cum elegantul, dar neînsuflețitul parlamentarism burghez se deosebește de aparatul sovietic, proletar, simplu, în multe privințe încă dezordonat și nedesăvîrșit, dar viu și viabil". „După o muncă sovietică, vie, adevărată printre muncitori și țărani care fac *treabă*, ocupați cu tăierea pădurii și cu smulgerea rădăcinilor exploatării moșierești și capitaliste, – deodată a trebuit să ne transportăm într-o «lume străină», a unui fel de apariții de pe lumea cealaltă, din lagărul burgheziei și al acoliților, lingăilor, slugoilor și apărătorilor ei, cu voie și fără voie, conștienți și inconștienți. Din lumea luptei maselor muncitoare și a organizației lor sovietice împotriva exploatatorilor – în lumea frazelor dulcege, a declamațiilor pomădate, lipsite de conținut, a nesfîrșitelor promisiuni, bazate, ca și înainte, pe politica de conciliere cu capitaliștii" [1].

Pentru discutarea declarației C.E.C. din Rusia s-au pronunțat numai 146 de deputați, iar contra au fost 247. Bolșevicii și socialiștii-revoluționari de stînga au cerut o pauză. Fracțiunea bolșevică din cadrul Adunării constituante s-a întrunit ca să discute cum să procedeze mai departe. S-a hotărît ca delegații bolșevici să nu se mai întoarcă în sala de ședințe. Tovarășii Raskolnikov și Lobov au fost trimiși să declare că bolșevicii părăsesc Adunarea constituantă și să arate motivele pentru care

[1] Op. cit., pag. 422.

o fac. Fracțiunea a hotărît de asemenea să nu dizolve adunarea, ci s-o lase să-și termine ședința. Aceasta a durat pînă în ziua de 6 ianuarie, la orele 4 și 40 de minute, cînd deputații au plecat pe la casele lor. În ziua următoare, C.E.C. din Rusia a hotărît „să dizolve Adunarea constituantă". Alte ședințe n-au mai avut loc, deputații nu s-au mai întrunit.

Masele au primit cu indiferență dizolvarea Adunării constituante. Ea nu se bucura de nici un prestigiu, și dizolvarea ei n-a impresionat pe nimeni. Astfel a fost înlăturat din drum un obstacol care stingherea continuarea muncii. S-a pus astfel capăt tendințelor conciliatoriste.

* * *

Fusese înlăturată Adunarea constituantă, care împiedica mersul înainte, dar acum se punea o sarcină mult mai grea, și anume : de a ieși din prăpastia războiului imperialist, care ducea țara la pieire.

La 8 noiembrie, Congresul al II-lea al Sovietelor a adoptat decretul asupra păcii. Primele zile de existență a Puterii sovietice au fost consacrate luptei armate împotriva trupelor lui Kerenski care atacau și împotriva iuncherilor răsculați. Ele au fost consacrate de asemenea luptei împotriva șovăielilor conciliatoriste din sînul C.C. La 20 noiembrie, Consiliul Comisarilor Poporului a dat ordin comandantului suprem, generalul Duhonin, să înceteze operațiile militare și să înceapă tratative de pace cu puterile cvadruplei alianțe (Germania, Austria, Turcia, Bulgaria). La 22 noiembrie, cînd în urma unei convorbiri prin fir direct s-a văzut că generalul Duhonin sabotează ordinul Consiliului Comisarilor Poporului, el a fost destituit, și în locul său a fost numit tov. Krîlenko. În aceeași zi Vladimir Ilici a adresat un mesaj radiotelegrafiat către toate comitetele de regiment, divizie, corp, armată și alte comitete, către toți soldații armatei revoluționare și matrozii flotei revoluționare, în care chema pe soldați și matrozi să intervină activ în desfășurarea evenimentelor. Ilici își punea principala speranță nu în generali, ci în masele de soldați.

„Soldați ! – se spunea în apelul transmis prin radio – Cauza păcii este în mîinile voastre. Nu îngăduiți generalilor contrarevoluționari să submineze măreața cauză a păcii, țineți-i sub

pază pentru a evita ca soldații să se răfuiască cu de la sine putere cu ei, ceea ce ar fi nedemn de o armată revoluționară, și pentru a-i împiedica pe acești generali să se sustragă de la judecata care îi așteaptă. Păstrați cea mai riguroasă ordine revoluționară și militară.

Regimentele care se află pe poziții să aleagă imediat împuterniciți pentru a începe în mod oficial tratative de armistițiu cu inamicul.

Consiliul Comisarilor Poporului vă dă dreptul să faceți acest lucru.

Înștiințați-ne prin toate mijloacele despre fiecare pas al tratativelor. Numai Consiliul Comisarilor Poporului are dreptul să semneze tratatul definitiv de armistițiu.

Soldați ! Cauza păcii este în mîinile voastre ! Vigilență, stăpînire de sine, energie, și cauza păcii va învinge !

În numele guvernului Republicii ruse

Președintele Consiliului Comisarilor Poporului,
V. Ulianov (Lenin)

Comisar al poporului pentru treburile militare
și comandant-șef, *N. Krîlenko*" [1]

La 21 noiembrie, guvernul sovietic s-a adresat reprezentanților țărilor aliate cu Rusia, propunîndu-le să examineze decretul asupra păcii.

La 23 noiembrie Ilici a luat cuvîntul într-o ședință a C.E.C. din Rusia. El a spus că perspectivele noastre sînt foarte favorabile și a vorbit despre fraternizarea revoluționară. „Avem posibilitatea de a ne pune în legătură prin radiotelegraf cu Parisul, și, cînd tratatul de pace va fi întocmit, vom avea posibilitatea de a face cunoscut poporului francez că tratatul poate fi semnat și că de poporul francez depinde ca armistițiul să fie încheiat în două ore. Să vedem ce va spune atunci Clemenceau" [2]. La 23 noiembrie a început publicarea tratatelor secrete încheiate cu alte țări. Ele au arătat limpede cu cîtă nerușinare guvernele mințeau masele, cum căutau ele să le prostească.

[1] Op. cit., pag. 304.
[2] Op. cit., pag. 306.

La 23 noiembrie guvernul sovietic a rugat și țările neutre, care nu erau amestecate în război, să anunțe pe cale oficială guvernelor inamice că guvernul sovietic este gata să înceapă tratative de pace.

La 27 noiembrie a venit răspunsul din partea comandantului șef german. El se declara de acord să înceapă tratative de pace.

Luînd cuvîntul în cadrul unei ședințe a C.E.C. din Rusia, Ilici a spus la 23 noiembrie :

„Pacea nu poate fi încheiată numai de sus. Pacea trebuie dobîndită de jos. Noi nu avem nici un pic de încredere în generalii germani, dar avem încredere în poporul german. Fără participarea activă a soldaților, o pace încheiată de comandanții-șefi nu ar fi trainică" [1].

În Germania, situația nu era de loc ușoară. Aprovizionarea cu alimente întîmpina mari dificultăți. Poporul era obosit de război, și guvernul german se gîndea că încheierea păcii cu Rusia ar putea să-i dea mînă liberă în lupta împotriva Franței și că, după ce o va învinge pe aceasta, va putea zdrobi apoi și Rusia.

Cînd s-a primit răspunsul de la comandantul-șef german, Consiliul Comisarilor Poporului i-a întrebat imediat pe aliați (Franța, Anglia, Italia, S.U.A.) dacă sînt de acord să înceapă la 1 decembrie tratative de pace cu puterile cvadruplei alianțe.

Aliații n-au răspuns, dar peste capul guvernului sovietic au adresat generalului Duhonin, care fusese destituit din funcția sa, o notă de protest împotriva încheierii unei păci separate.

La 1 decembrie a plecat pe front delegația noastră, condusă de tov. Ioffe. Delegația era alcătuită din tov. Karahan, Kamenev, Sokolnikov, Bițenko, Mstislavski și cîte un reprezentant al muncitorilor, țăranilor, matrozilor și soldaților.

În ziua următoare s-a publicat apelul Consiliului Comisarilor Poporului către muncitorii germani.

La 3 decembrie au început tratativele cu privire la armistițiu. Delegația sovietică a dat citire unei declarații care proclama drept scop al tratativelor „realizarea unei păci generale, fără anexiuni și contribuții, garantîndu-se dreptul la autodeterminare națională", și care propunea să se facă apel la toate celelalte țări beligerante „de a participa la tratativele în curs". La 5 decembrie s-a semnat acordul cu privire la încetarea operațiilor militare pe timp de o săptămînă. În ziua de 7 decembrie, Comisariatul poporului pentru afacerile externe a propus din nou reprezentanților aliaților „să-și definească atitudinea față de tratativele de pace". La această propunere nu s-a primit nici un răspuns.

[1] Op. cit., pag. 308.

La 11 decembrie a plecat din nou la Brest delegația noastră, completată cu tovarășii Pokrovski și Veltman (Pavlovici).

La 13 decembrie s-au reluat tratativele de pace și s-a încheiat un armistițiu pînă la 14 ianuarie. Tratativele n-au dus însă la nici un rezultat.

La 25 decembrie germanii au declarat în numele cuadruplei alianțe că sînt de acord cu o pace fără anexiuni și contribuții, dar numai cu condiția ca la tratatul de pace să adere toate țările beligerante. Ei știau că acest lucru nu se va întîmpla, dar urmăreau ca prin această declarație să arunce asupra Antantei întreaga răspundere pentru continuarea războiului.

Pînă la sfîrșitul lunii decembrie tratativele au avut mai curînd un caracter agitatoric. Avantajul era că se realizase un armistițiu temporar și că se putea desfășura pe scară largă agitația pentru pace în rîndurile trupelor noastre și ale celor germane.

La începutul anului 1918 caracterul tratativelor s-a schimbat. În primele zile ale lunii ianuarie, Ludendorf și Hindenburg, adepții politicii militariste și anexioniste, i-au trimis lui Wilhelm al II-lea un ultimatum, în care amenințau că-și vor prezenta demisia dacă nu se va satisface cererea lor de a se duce la Brest-Litovsk o politică net anexionistă și de a se încredința comandamentului militar conducerea tratativelor. Șef al delegației germane pentru tratativele de pace a fost numit generalul Hofmann.

Delegația noastră, condusă acum de Trotki, a plecat din nou la Brest în ziua de 7 ianuarie. Tratativele de pace au fost reluate la 9 ianuarie. De data aceasta delegația germană a venit cu ultimatumuri. Pînă în ziua de 20 ianuarie a devenit limpede că Germania pune problema în felul următor : ori continuarea războiului, ori o pace anexionistă, adică încheierea păcii, cu condiția ca noi să cedăm *toate* teritoriile ocupate de germani, aceștia păstrîndu-le și impunîndu-ne o contribuție (camuflată sub pretextul că ar reprezenta plata pentru întreținerea prizonierilor) în sumă de aproximativ 3 miliarde de ruble, eșalonată pe cîțiva ani.

Pe la mijlocul lunii ianuarie 1918 a izbucnit la Viena o grevă generală, provocată de agravarea foametei, de dorința de pace și de indignarea muncitorilor față de tactica anexionistă folosită de puterile centrale la Brest-Litovsk. Greva a cuprins aproape întreaga țară și a dus la formarea unui Soviet de deputați ai muncitorilor. Peste cîteva zile o grevă la care, potrivit datelor oficiale, au participat 500.000 de muncitori, a izbucnit la Berlin. Au avut loc greve și în alte orașe. Se formau Soviete de deputați ai muncitorilor. Greviștii cereau proclamarea republicii și încheierea păcii. Dar pînă la revoluție mai era mult. Întreaga putere se afla în mîinile lui Wilhelm al II-lea, Hindenburg, Ludendorf, în mîinile burgheziei.

Ilici își punea mari speranțe în viitoarea revoluție mondială. La 14 ianuarie, cu prilejul plecării pe front a primelor eșaloane ale armatei socialiste, el a spus : „Popoarele se trezesc și aud chemarea înflăcărată a revoluției noastre, și în curînd noi nu vom mai fi singuri, în armata noastră se vor încadra forțe proletare din alte țări" [1].

Dar toate acestea erau deocamdată de domeniul viitorului. O particularitate a lui Ilici consta în faptul că el nu se autoamăgea niciodată, oricît de tristă ar fi fost situația, nu se lăsa îmbătat de succese, știa întotdeauna să privească în mod lucid realitatea. Nu totdeauna îi venea ușor s-o facă. Ilici nu era cîtuși de puțin un om al rațiunii reci, un jucător de șah care își calculează toate mișcările. El reacționa la orice cu multă pasiune, dar avea o voință puternică, îi fusese dat să treacă prin multe, să chibzuiască la multe și știa să privească fără frică adevărul în față. Și acum el a pus problema fără ocolișuri : pacea anexionistă este un lucru îngrozitor. Dar sîntem noi oare în stare să purtăm războiul ? Ilici discuta mereu cu delegațiile de soldați care veneau de pe front, studia amănunțit situația de pe front și starea armatei noastre, participase la consfătuirea reprezentanților primului congres general al armatei, consacrat problemei demobilizării armatei. În amintirile sale, tov. Podvoiski scrie următoarele despre acest congres : „Congresul a fost fixat pentru data de 25 decembrie 1917, dar a început la 30 decembrie... În aceste cinci zile s-au ținut consfătuiri cu cei mai de seamă delegați, și cu toate că ele au avut un caracter preliminar, au fost hotărîtoare. La una din aceste consfătuiri a

[1] Op. cit., pag. 411.

asistat și tovarășul Lenin, președintele Consiliului Comisarilor Poporului. După ce a ascultat dările de seamă amănunțite, prezentate de delegații principalelor armate, tovarășul Lenin a pus delegaților trei întrebări : 1) Există motive să presupunem că germanii vor începe o ofensivă împotriva noastră ? 2) În cazul unei ofensive a germanilor, ar putea armata noastră să evacueze din zona frontului departe, în spatele frontului, proviziile, echipamentul, artileria ? 3) Poate armata, în situația ei actuală, să oprească o ofensivă a germanilor ?

Majoritatea delegaților au răspuns afirmativ la prima întrebare și negativ la celelalte două, dat fiind că soldații nu mai voiau să lupte și dezertau în număr tot mai mare, iar caii erau istoviți din pricina proastei aprovizionări cu furaje". La această consfătuire au participat circa 300 de delegați, și ea l-a convins pe Ilici că în momentul acela era cu totul imposibil să se continue lupta împotriva germanilor. Ilici nu s-a lăsat cîtuși de puțin cuprins de pesimism. Pe atunci el desfășura o campanie intensă pentru organizarea Armatei Roșii în vederea apărării țării. El a afirmat însă răspicat că acum nu mai puteam continua războiul. „Duceți-vă pe front" – spunea Ilici tovarășilor care credeau că războiul este posibil. „Stați de vorbă cu soldații !" – îi sfătuia el.

Recent, tov. Kravcenko mi-a relatat o convorbire pe care a avut-o cu Ilici în acea perioadă. Ea lucra la Motoviliha, în Ural. La Perm, în Ural, situația era cu totul alta decît la Petrograd. Acolo nu exista primejdia unei ofensive imediate a dușmanului și, în general, pînă acolo ajungeau deocamdată puțini soldați de pe front. De aceea în Ural era o stare de spirit mai combativă. Muncitorii erau gata să pornească la luptă, organizau detașamente, fabricau tunuri. Kravcenko a fost trimisă la Ilici ca să-i spună că Uralul va sprijini Puterea sovietică. Cînd a sosit la Petrograd, ea s-a dus la un tovarăș din Ural – Spunde, care lucra pe atunci la Banca de stat. De locuit, locuia tot acolo. Patul simplu de fier pe care dormea Spunde stătea stingher într-o sală mare de ședințe. Acesta este un mic amănunt al vremurilor acelea, care completează tabloul schițat cînd am arătat cum era ținut Șipov, directorul arestat al aceleiași bănci. Tov. Spunde a trimis-o pe Kravcenko la Smolnîi, la Ilici. Pe coridoarele de la Smolnîi ea l-a întîlnit pe tov. Goloșcekin, care venise și el din Ural cu aceleași însărcinări ca și tov. Kravcenko. Și el se ducea la Ilici. În timp ce stăteau de vorbă, Ilici a ieșit

din biroul său. Zărindu-l pe Goloșcekin, Ilici s-a apropiat de ei și i-a întrebat cum stau lucrurile în Ural. Ei i-au vorbit despre starea de spirit de acolo, i-au spus pentru ce au venit. „O să mai stăm de vorbă diseară – le-a zis Ilici, care arăta de parcă ar fi fost bolnav. – Deocamdată plimbați-vă puțin pe străzi și ascultați ce spun soldații". „Și pînă seara, mi-a povestit Kravcenko, am ametit de cîte am auzit, iar aceste impresii erau atît de puternice, încît au pus în umbră tot restul". Tov. Kravcenko nici nu-și mai aduce aminte dacă în seara aceea au mai stat de vorbă cu Ilici sau nu.

Tov. Goloșcekin își amintește și el de această întîlnire. El povestește că Ilici l-a însărcinat să primească delegațiile de soldați. Tov. Goloșcekin asculta rapoartele lor, căuta să afle care e starea lor de spirit, ce îi frămîntă, iar apoi se ducea la Ilici și îi povestea. Ilici venea și el să vorbească cu delegații, le răspundea la întrebări, le spunea cum stau lucrurile, aprindea în ei flacăra entuziasmului. Îndeplinind această sarcină, tov. Goloșcekin se convingea tot mai mult cîtă dreptate are Ilici. La Congresul al VII-lea n-a mai fost nevoie să fie convins, căci nu mai avea nici un fel de șovăieli.

La Congresul al VII-lea al partidului, care s-a ținut la începutul lunii martie 1918, Ilici a spus că în primele săptămîni și luni de după Revoluția din Octombrie – în octombrie, noiembrie și decembrie – am mers din triumf în triumf pe frontul intern împotriva contrarevoluției, împotriva dușmanilor Puterii sovietice. Acest lucru a fost cu putință fiindcă în acea perioadă imperialismului mondial nu-i ardea de noi. Revoluția noastră s-a produs într-un moment cînd majoritatea covîrșitoare a țărilor imperialiste treceau prin calamități nemaivăzute : milioane de oameni fuseseră măcelăriți ; în cel de-al patrulea an al războiului țările beligerante ajunseseră la un impas, la o răscruce, astfel că s-a pus în mod obiectiv problema dacă popoarele aduse într-o asemenea stare vor putea oare să lupte mai departe ? Era un moment cînd nici unul dintre cele două gigantice grupuri de rechini imperialiști nu putea să se năpustească imediat împotriva celuilalt, și nu puteau nici să se unească împotriva noastră. La Congresul al VII-lea, Ilici a caracterizat prima perioadă a tratativelor de la Brest prin următoarele cuvinte : „Un pașnic animal domestic se afla lîngă un tigru și încerca să-l convingă că trebuie să fie o pace fără anexiuni și contribuții". În cea de-a doua jumătate a lunii ianuarie

tratativele de la Brest au luat o altă întorsătură : fiara de pradă, imperialismul german ne-a apucat de gît. Trebuia să răspundem imediat : să acceptăm o pace anexionistă sau să continuăm războiul, știind dinainte că vom fi înfrînți. În cele din urmă, Lenin a reușit să-și apere punctul de vedere, dar lupta din sînul partidului, care a durat două luni, a fost extrem de grea pentru Ilici. El stăruia să se încheie pacea. Era sprijinit în întregime de Sverdlov și Stalin. De asemenea Smilga și Sokolnikov îl urmau fără să șovăie. Însă majoritatea covîrșitoare a membrilor C.C. și a tovarășilor uniți în jurul C.C., cu care se înfăptuise Revoluția din Octombrie, erau împotriva lui Lenin, luptau împotriva punctului lui de vedere, antrenau la luptă comitetele. Atît Comitetul din Petrograd cît și Comitetul regional Moscova erau împotriva lui Ilici. Fracțiunea comuniștilor „de stînga" începuse să editeze la Petrograd un cotidian propriu – „Kommunist" –, în care a ajuns să afirme tot soiul de inepții – de pildă că este mai bine să se prăbușească Puterea sovietică decît să se încheie o pace rușinoasă, și perorau pe tema luptei revoluționare, neținînd cîtuși de puțin seama de forțele existente. Lor li se părea că a încheia pacea cu guvernul imperialist german înseamnă a ceda toate pozițiile revoluționare, a trăda cauza proletariatului internațional. Printre comuniștii „de stînga" se aflau o serie întreagă de tovarăși foarte apropiați nouă, cu care lucrasem cot la cot ani de-a rîndul și la care găsisem sprijin în momentele cele mai grele ale luptei. În jurul lui Ilici s-a format un fel de gol. De cîte nu era el acuzat ! Trotki adoptase o poziție aparte. Amator de vorbe sonore și de atitudini pompoase, nici în cazul de față el nu era preocupat atît ca Țara Sovietelor să iasă din război pentru a obține un răgaz, pentru a-și întări forțele și a mobiliza masele, cît voia să-și dea el însuși importanță. El spunea așa : nu acceptăm o pace înjositoare, dar nici nu continuăm războiul. Ilici spunea că această poziție a lui Trotki este boierească și că lozinca lui echivalează cu o aventură, menită să lase în voia soartei și să expună jafului țara în care proletariatul ajunsese la putere și începuse o măreață construcție.

La început, cea mai mare parte a tovarășilor din C.C. votau împotriva lui Lenin. La 24 (11) ianuarie majoritatea (nouă tovarăși) a votat pentru propunerea lui Trotki : nu încheiem pacea, dar demobilizăm armata. Contra acestei propuneri au votat șapte tovarăși. La 3 februarie (21 ianuarie), punîndu-se pro-

blema dacă este admisibil să încheiem acum pacea, 5 tovarăşi au votat pentru, 9 contra ; la 17 februarie 5 au votat să se propună imediat Germaniei pacea, iar 6 au votat contra ; la 18 februarie, punîndu-se la vot chestiunea dacă trebuie să propunem germanilor restabilirea păcii, 6 au fost pentru, iar 7 contra.

Raportul de forţe s-a schimbat abia în urma modificării situaţiei, cînd la 23 februarie germanii şi-au făcut cunoscute condiţiile, au cerut să se dea răspunsul în 48 de ore şi totodată au dezlănţuit o ofensivă energică, cucerind oraş după oraş. Lenin a declarat că, dacă se va continua politica frazeologiei revoluţionare, el va ieşi din C.C. şi din guvern. Punîndu-se la vot problema dacă să se accepte sau nu condiţiile germane, rezultatul a fost următorul : 7 pentru, 4 contra, iar 4 s-au abţinut de la vot ; printre aceştia a fost şi Troţki, care nu voia să-şi asume răspunderea într-un moment atît de important şi într-o problemă atît de importantă. Celor 5 care votaseră în permanenţă pentru încheierea păcii chiar şi pe baza condiţiilor germane (Lenin, Sverdlov, Stalin, Sokolnikov, Smilga) li s-au alăturat Zinoviev şi Stasova. Adversarilor păcii li s-a acordat libertatea de a face agitaţie în sprijinul punctului lor de vedere.

Dar ofensiva germanilor i-a adus foarte repede pe toţi la realitate ; în momentul cînd a început Congresul al VII-lea al partidului, majoritatea covîrşitoare se alăturase punctului de vedere susţinut de Lenin. În ziua de 8 martie Congresul al VII-lea al partidului a adoptat cu 30 de voturi pentru, 12 contra şi 4 abţineri o rezoluţie cu privire la necesitatea de a se aproba tratatul de pace semnat la Brest-Litovsk. La 16 martie, Congresul al IV-lea al Sovietelor, întrunit la Moscova, a ratificat tratatul de la Brest cu 784 voturi pentru, 261 contra şi 115 abţineri.

Îmi amintesc de două momente din perioada luptei pentru încheierea păcii de la Brest. La 21 ianuarie 1918 s-a ţinut o şedinţă lărgită a C.C. Ilici ajunsese la cuvîntul de încheiere, şi o serie de tovarăşi îl priveau cu ostilitate. El îşi expunea punctul de vedere, dar era evident că îşi pierduse orice speranţă de a-i mai convinge pe cei de faţă. Şi acum parcă îl aud spunîndu-mi cu amărăciune şi cu o voce extrem de obosită, după ce terminase raportul : „Hai să mergem !" Pentru Ilici n-ar fi fost o bucurie mai mare decît să vadă că armata noastră poate porni la ofensivă, sau să afle că în Germania a izbucnit o revoluţie care ar fi pus capăt războiului. El ar fi fost bucuros să nu aibă

dreptate. Dar cu cît erau mai optimişti tovarăşii, cu atît mai prudent devenea Ilici. Îmi amintesc şi de o altă întîmplare. În perioada aceea grea de la jumătatea lunii ianuarie pînă la sfîrşitul lunii februarie mă plimbam adesea cu Ilici în jurul palatului Smolnîi, pe cheiurile Nevei. Lui Ilici îi venea tare greu şi în astfel de momente simţea nevoia să vorbească cu glas tare cuiva apropiat despre ceea ce îl frămînta. Nu-mi mai amintesc cuvintele sale, dar ele concordau cu ceea ce spusese la Congresul al VII-lea al partidului. Şi astăzi mă cuprinde emoţia cînd citesc această cuvîntare. Parcă aud glasul lui Ilici, cu toate intonaţiile sale, spunînd : „Va fi bine dacă proletariatul german va fi în stare să pornească la acţiune. Dar aţi măsurat voi acest lucru, aţi găsit voi un instrument care să stabilească că revoluţia germană se va naşte în cutare sau cutare zi ? Nu, voi nu ştiţi acest lucru şi nici noi nu-l ştim. Voi mizaţi totul pe o carte. Dacă se naşte revoluţia, totul este salvat. Desigur ! Dar dacă ea nu va lua cursul dorit de noi, dacă ea nu va birui mîine, cum rămîne atunci ? Atunci masa vă va spune : aţi procedat ca nişte aventurieri, aţi mizat pe acest mers fericit al evenimentelor, care n-a avut loc, v-aţi dovedit incapabili să faceţi faţă situaţiei ivite în locul revoluţiei internaţionale, care va veni neapărat, dar care astăzi nu e coaptă încă" [1].

Citesc aceste rînduri şi mă copleşesc amintirile. Ne plimbam pe cheiul Nevei. Se lăsase amurgul. Spre apus, deasupra Nevei, cerul era scăldat într-o lumină roşiatică – culoarea amurgului iarna la Petrograd. Acest apus îmi amintea de prima întîlnire cu Ilici la Klasson, în 1894, cînd am fost invitaţi „la clătite". Întorcîndu-ne de pe Ohta, am mers cu tovarăşii pe cheiul Nevei, şi ei mi-au povestit despre fratele lui Ilici. Iar acum mă plimbam cu Ilici pe cheiul Nevei, şi el îmi repeta mereu argumentele sale, îmi demonstra de ce poziţia „nu încheiem pace, dar nici nu purtăm război" este fundamental greşită. Apoi am pornit înapoi spre casă. Deodată Ilici s-a oprit, faţa-i obosită s-a luminat pe neaşteptate, a ridicat capul şi a zis : „Dar dacă totuşi ?", adică : dar dacă în Germania a şi început revoluţia ? Am ajuns la Smolnîi. Sosiseră telegrame în care se anunţa că germanii îşi continuă ofensiva. Ilici s-a întunecat şi mai mult la

[1] *V. I. Lenin*, Opere, vol. 27, Editura politică, 1959, pag. 86. – *Nota red.*

față și, adus de spate, a ieșit din odaie să telefoneze. Revoluția a izbucnit în Germania abia la 9 noiembrie 1918. La 13 noiembrie 1918, C.E.C. din Rusia a denunțat tratatul de la Brest.

STABILIREA LUI ILICI LA MOSCOVA ȘI PRIMELE LUNI ALE ACTIVITĂȚII SALE ÎN ACEST ORAȘ

Ofensiva germană și ocuparea Pskovului au demonstrat în ce primejdie se afla guvernul la Petrograd. În Finlanda izbucnise războiul civil. Guvernul luase hotărîrea să se evacueze la Moscova. Acest lucru era necesar și din punct de vedere organizatoric. Munca trebuia dusă în centrul vieții economice și politice a țării.

La 12 martie guvernul sovietic s-a mutat la Moscova, în centrul R.S.F.S.R., mai departe de frontieră și mai aproape de o serie de gubernii cu care trebuiau închegate legături cît mai strînse.

La 11 martie, în ziua sosirii la Moscova, Ilici a scris articolul „Sarcina principală a zilelor noastre". Apărut în „Izvestiia" din 12 martie, articolul avea un caracter programatic, dar în același timp oglindea cum nu se poate mai bine starea de spirit a lui Ilici din acea vreme.

Articolul începea cu un citat din poemul „Cine trăiește bine în Rusia" de Nekrasov :

Săracă ești și bogată,
Puternică ești și neputincioasă
– Măicuță Rusie !

Într-o formă lapidară, succintă, Ilici vorbea despre însemnătatea marii revoluții proletare și arăta apoi cît de înjositoare era pacea de la Brest.

În continuare el scria despre lupta pentru o Rusie puternică și bogată :

„Rusia va ajunge să fie astfel dacă va arunca cît colo orice descurajare și orice frazeologie, dacă, încleștîndu-și fălcile, își va aduna toate puterile, dacă își va încorda toți nervii, toți mușchii, dacă va înțelege că salvarea este posibilă *numai* pe

calea revoluției socialiste internaționale pe care am pășit noi. A merge înainte pe această cale fără a ne descuraja din cauza înfrîngerilor, a strînge pietricică cu pietricică pentru a clădi un fundament solid al societății socialiste, a munci fără răgaz spre a crea disciplină și autodisciplină, spre a întări pretutindeni organizarea, ordinea, spiritul practic, colaborarea armonioasă a forțelor întregului popor, evidența și controlul general al producției și al repartiției produselor – iată calea creării forței militare și a forței socialiste" [1].

„Din ziua de 25 octombrie 1917 – scria Ilici – sîntem defensiști. Sîntem pentru «apărarea patriei», dar războiul de apărare a patriei către care ne îndreptăm va fi un război pentru patria socialistă, pentru socialism ca patrie, pentru Republica sovietică ca *detașament* al armatei mondiale a socialismului" [2].

Astăzi, după ce au trecut 18 ani de cînd a fost scris acest articol, cînd am înaintat mult pe calea construcției socialiste, cînd socialismul a repurtat victorii hotărîtoare în țara noastră, cînd „cu cîntec pe buze prin viață pășim", cînd putem vorbi cu deplin temei despre bogăția și puterea patriei noastre socialiste, cînd milioane de oameni păsesc cu o energie și o inițiativă nemaicunoscute în istorie spre țelul trasat cu atîta claritate de Lenin în articolul „Sarcina principală a zilelor noastre", conținutul acestui articol pare foarte simplu, de la sine înțeles. Pentru a sezisa întreaga lui valoare trebuie să ne amintim de perioada aceea.

Ilici era plin de energie, însuflețit de hotărîrea de a lupta.

La Moscova ne-am instalat (Ilici, Maria Ilinicina și cu mine) la început la „Național" (primul sediu al Sovietelor), unde am primit, la primul etaj, două camere cu baie. Era primăvară, Moscova era scăldată în lumina soarelui. De lîngă „Național" începea Ohotnîi read – una din piețele unde își făceau cumpărăturile locuitorii Moscovei. Vechea Moscovă, cu prăvăliașii de pe Ohotnîi read, care altădată atacau cu cuțitele studențimea radicală, își etala întreaga frumusețe. La Ilici venea multă lume. Deseori veneau la el și militari.

La 18 martie englezii debarcară la Murmansk 400–500 de marinari sub pretextul necesității de a păzi depozitele militare

[1] *V. I. Lenin*, Opere, vol. 27, Editura politică, 1959, pag. 144. – *Nota red.*
[2] Op. cit., pag. 146.

înființate acolo de Antantă încă pentru guvernul țarist. Scopul acestei debarcări era limpede.

La „Național" ni se dădeau de mîncare conserve de carne de fabricație engleză, cu care englezii își aprovizionau armata. Îmi aduc aminte că într-o zi, în timpul mesei, Ilici spuse : „Dar noi ce le vom da de mîncare soldaților noștri pe front ?..." La „Național" stăteam totuși ca într-un bivuac. Ilici voia să ne instalăm cît mai repede definitiv ca să poată începe lucrul. De aceea el zorea pe cei care trebuiau să rezolve această problemă.

S-a hotărît ca instituțiile guvernamentale și principalii membri ai guvernului să se instaleze la Kremlin. Trebuia să stăm și noi acolo.

Îmi amintesc ziua cînd Iakov Mihailovici Sverdlov și Vladimir Dmitrievici Bonci-Bruevici ne-au dus pentru prima dată la Kremlin să vedem viitorul nostru apartament. Ni se pregătise o locuință în clădirea vechilor „așezăminte judecătorești". Pe o scară veche de piatră, cu treptele roase de picioarele cetățenilor, care timp de zeci de ani bătuseră pragul acestei clădiri, ne-am urcat la etajul doi, unde înainte fusese locuința procurorului Curții de apel. Ni se rezervase bucătăria și trei încăperi alăturate, cu intrare separată. Celelalte camere urmau să fie ocupate de Direcția treburilor Consiliului Comisarilor Poporului. Camera cea mai mare era rezervată pentru sală de ședințe (acolo se țin și acum ședințele Consiliului Comisarilor Poporului al U.R.S.S.). Lîngă ea era biroul lui Vladimir Ilici, situat în imediata apropiere a intrării principale, pe unde urmau să vină la el vizitatorii. Totul era foarte bine aranjat. În întreaga clădire domnea însă o murdărie de nedescris, sobele erau stricate, prin tavane curgea ploaia. Deosebit de murdară era viitoarea noastră locuință, unde stătuseră pînă atunci paznicii. Se cerea o reparație.

Am primit cu titlu de locuință provizorie două camere curate în Kremlin, în așa-numitele „apartamente ale cavalerilor".

Lui Ilici îi plăcea să se plimbe prin Kremlin, de unde avea o vastă perspectivă asupra orașului. Îi plăcea mai ales să se plimbe pe trotuarul din fața Marelui palat, unde ochii puteau să se desfete în voie, și jos, de-a lungul zidului, unde era multă verdeață și nu întîlneai decît puțini oameni.

În camera noastră din „apartamentele cavalerilor" se găsea pe masă o veche carte cu vederi din Kremlin, cu istoria lui. Se povestea acolo cum a fost construit Kremlinul, se arăta importanța fiecărui turn, se făcea istoricul lui. Lui Ilici îi plăcea să răsfoiască acest album. Kremlinul din 1918 semăna prea puțin cu cel de astăzi. Totul păstra acolo un iz arhaic. Lîngă clădirea „așezămintelor judecătorești" se înălța mănăstirea Ciudov, zugrăvită în culoare trandafirie, cu ferestre mici, zăbrelite. La o margine de deal priporoasă se găsea monumentul lui Alexandru al II-lea, iar jos, lîngă zid, era adăpostită o biserică rămasă dintr-un trecut îndepărtat. În fața clădirii „așezămintelor judecătorești", în corpul Kremlinului, lucrau muncitori. În Kremlin nu existau clădiri noi, nici scuaruri. Paza o asigurau ostașii Armatei Roșii.

Armata veche se descompusese și fusese demobilizată. Trebuia creată o armată nouă, puternică, revoluționară, pătrunsă de entuziasm și de voința de a învinge.

La început Armata Roșie semăna foarte puțin cu o armată obișnuită. Era stăpînită de entuziasm, dar avea o înfățișare primitivă : ostașii roșii nu purtau uniformă, fiecare era îmbrăcat cu hainele cu care venise. Nu exista încă o organizare militară fermă, regulamente precise. Dușmanii Puterii sovietice îi luau în derîdere pe ostașii roșii, nu credeau că bolșevicii vor putea crea o armată puternică. Omul de pe stradă se temea de ostașii roșii, îi privea ca pe niște bandiți. Îmi amintesc chiar că în 1919 o translatoare care lucra la tov. Adoratski, rugată de acesta să meargă la Kremlin pentru a lua o traducere, ezitase de teama ostașilor roșii care făceau de gardă acolo.

Pe străini îi surprindea îndeosebi faptul că garda nu respecta regulile de comportare universal valabile.

Ilici mi-a povestit odată despre o vizită pe care i-a făcut-o Mirbach. De obicei santinela de lîngă biroul lui Vladimir Ilici ședea la o măsuță și citea. Pe atunci aceasta nu părea straniu nimănui dintre noi. După încheierea păcii cu Germania, în Rusia a sosit ambasadorul german, contele Mirbach, care, potrivit protocolului, „l-a vizitat" la Kremlin pe reprezentantul guvernului — președintele Consiliului Comisarilor Poporului, Lenin. Lîngă ușa de la biroul lui Vladimir Ilici ședea o santinelă care citea. Cînd Mirbach trecu spre biroul lui Ilici, ostașul nici nu-și ridică ochii spre el, ci-și continuă lectura. Mirbach îl privi mirat. La ieșire se opri lîngă santinela care continua să șadă, îi luă din mînă cartea și-l rugă pe translator să-i traducă titlul. Era cartea lui Bebel „Femeia și socialismul". Mirbach o restitui santinelei fără să scoată un cuvînt.

Ostaşii roşii învăţau cu mult sîrg şi îşi dădeau seama că pentru a repurta victoria aveau nevoie de cunoştinţe.

De cîte ori trecea pe coridor, îndreptîndu-se cu mersul lui grăbit din apartament spre biroul său, unde găsea întotdeauna un maldăr de ziare, hîrtii şi cărţi, Ilici dădea deosebit de prietenos bună ziua santinelelor. El cunoştea starea lor de spirit, ştia că fiecare ostaş este gata să-şi dea viaţa pentru Puterea sovietică.

La Congresul al VII-lea al partidului (6–8 martie 1918) s-a hotărît că este necesar să se încheie pacea cu Germania, oricît de grea şi de umilitoare ar fi ea. Hotărîrea aceasta a fost însă adoptată după o luptă acerbă. Raportul în problema ratificării tratatului de pace cu Germania, care se discuta o dată cu raportul politic al C.C., a fost prezentat de Lenin. Coraportor din partea grupului „comuniştilor de stînga" era N. I. Buharin. Discuţiile erau extrem de aprinse. La lucrările congresului participau 46 de delegaţi cu vot deliberativ, reprezentînd 300.000 de membri de partid. Atunci partidul nu era ca astăzi : nu exista încă acea coeziune şi unitate care au fost realizate acum. Din 46 de voturi, 30 au fost pentru ratificarea păcii de la Brest, 12 voturi contra, 4 delegaţi s-au abţinut. Aşadar, aproape a treia parte din delegaţii la congres erau împotriva liniei C.C., a liniei lui Lenin. Printre ei se numărau mulţi bolşevici marcanţi. La 23 februarie 6 dintre aceştia au anunţat că demisionează din posturile de răspundere pe care le deţineau în aparatul de stat şi de partid, rezervîndu-şi deplina libertate de agitaţie atît în cadrul partidului cît şi în afara lui. La 24 februarie biroul regional din Moscova şi-a exprimat neîncrederea în Comitetul Central şi a refuzat să se supună hotărîrilor acestuia „care vor fi legate de înfăptuirea prevederilor tratatului de pace cu Austro-Germania". În motivarea acestei rezoluţii se arăta că biroul „consideră ca aproape inevitabilă sciziunea partidului într-un viitor apropiat". La începutul anului 1918 biroul regional din Moscova era un fel de centru organizatoric al „comuniştilor de stînga" pe întreaga Rusie.

Ne putem închipui îndîrjirea cu care s-a ridicat Lenin împotriva „comuniştilor de stînga" şi a frazeologiei revoluţionare. La 21 februarie 1918 el scria în „Pravda" :

„Trebuie să luptăm împotriva frazeologiei revoluţionare, sîntem nevoiţi să luptăm, să luptăm neapărat, pentru ca să nu

se spună cîndva despre noi un adevăr amar : «frazeologia revoluţionară despre un război revoluţionar a dus revoluţia la pieire»" [1].

Ilici ştia că masele îl vor urma pe el, şi nu pe „comuniştii de stînga". Al IV-lea Congres general extraordinar al Sovietelor din Rusia urma să ratifice tratatul de pace. „Comuniştii de stînga" erau gata să accepte chiar şi pierderea Puterii sovietice. În declaraţia lor din 24 februarie, ei scriau : „În interesul revoluţiei internaţionale socotim necesar să acceptăm posibilitatea pierderii Puterii sovietice, care devine acum pur formală". Ilici a fost extrem de indignat de această frază. La 12 martie, în faţa Sovietului de deputaţi ai muncitorilor, ţăranilor şi ostaşilor roşii din Moscova, în faţa reprezentanţilor maselor, el a luat cuvîntul cu o deosebită înflăcărare, cu o deosebită îndîrjire :

„*Prin ceea ce a dat* – a spus el –, revoluţia rusă *se deosebeşte fundamental de revoluţiile din Europa occidentală* (sublinierea mea. – *N.K.*). Ea a dat o masă revoluţionară, pe care anul 1905 a pregătit-o pentru acţiuni de sine stătătoare ; ea a dat Sovietele de deputaţi ai muncitorilor, soldaţilor şi ţăranilor, organe incomparabil mai democratice decît toate organele precedente şi care ne-au permis să educăm, să ridicăm la un nivel mai înalt masa lipsită de drepturi a muncitorilor, soldaţilor şi ţăranilor, s-o ducem după noi..." [2]

În aceeaşi cuvîntare Lenin a făcut o apreciere a Guvernului provizoriu şi a conciliatorilor. Despre Revoluţia din februarie el a spus :

„Dacă atunci puterea ar fi trecut în mîinile Sovietelor, dacă conciliatorii, în loc de a ajuta pe Kerenski să arunce armata în foc, ar fi venit atunci cu propunerea unei păci democratice, armata nu ar fi fost atît de distrusă. Ei ar fi trebuit să spună armatei : stai liniştită. Într-o mînă să ţină un tratat secret cu imperialiştii, rupt în bucăţi, şi propunerea unei păci democratice, adresată tuturor popoarelor, iar în cealaltă – arma şi tunul, şi frontul să fie menţinut în întregime. Iată cînd putea fi salvată armata şi revoluţia" [3].

Astăzi, cînd Armata noastră Roşie, înarmată după ultimul cuvînt al ştiinţei, fermă şi bine organizată, „stă liniştită", cît

[1] *V. I. Lenin*, Opere, vol. 27, Editura politică, 1959, pag. 11. – *Nota red.*
[2] Op. cit., pag. 147–148.
[3] Op. cit., pag. 148.

de apropiate ne sînt aceste cuvinte ale lui Ilici, cît de bine le înțelege fiecare cetățean conștient al marii noastre patrii ! Pe atunci însă era altfel. La cel de-al IV-lea Congres general extraordinar al Sovietelor din Rusia, care a avut loc între 14 și 16 martie, vorbind în fața reprezentanților Sovietelor cu aceeași profunzime și sinceritate cu care vorbea întotdeauna în fața maselor, Ilici a aruncat în treacăt o frază care-l caracterizează foarte bine ca revoluționar și luptător :

„Se spune că cedăm Ucraina, pe care vin s-o distrugă Cernov, Kerenski și Țereteli ; ni se spune : trădătorilor, voi ați trădat Ucraina ! Eu spun : tovarăși, am văzut destule în istoria revoluției pentru ca să mă poată tulbura privirile și țipetele dușmănoase ale unor oameni care se lasă stăpîniți de sentimente și nu pot raționa" [1].

Privirile și țipetele ostile chiar ale unor tovarăși apropiați nu l-au putut deruta pe Ilici. El era însă un om inimos și suferea mult cînd se producea o ruptură cu oameni cu care lucrase pînă atunci mînă în mînă : nu dormea noaptea, era agitat și nervos... În cazul de față lucrurile n-au ajuns la o ruptură. Congresul al IV-lea general al Sovietelor din Rusia a ratificat tratatul de pace cu 784 de voturi pentru, 261 contra și 115 abțineri. La Congresul al IV-lea al Sovietelor nu au luat parte, bineînțeles, numai bolșevicii. Împotriva încheierii păcii s-au pronunțat menșevicii, anarhiștii-comuniști, socialiștii-revoluționari de dreapta și de stînga. La ședința din 23 februarie a C.E.C. din Rusia, reprezentanții lor s-au pronunțat împotriva acceptării condițiilor de pace propuse de Germania. Acesta fiind raportul de forțe, cele 784 de voturi pentru față de cele 261 contra au reprezentat o importantă victorie a liniei lui Lenin.

Problema tratatului cu Germania fiind astfel rezolvată, Ilici a fost de părere că răgazul căpătat trebuie folosit pentru o largă desfășurare a activității Puterii sovietice înăuntrul țării. El începu să lucreze la broșura „Sarcinile imediate ale Puterii sovietice". Pe cînd stăteam în „apartamentele cavalerilor", ne vizita adesea Iakov Mihailovici Sverdlov. Văzîndu-l pe Vladimir Ilici scriind de zor la lucrările sale, Sverdlov a căutat să-l convingă că ar trebui să recurgă la serviciile unui stenograf. Multă vreme Ilici n-a vrut să accepte, dar pînă la urmă s-a lăsat

[1] Op. cit., pag. 168.

convins și Iakov Mihailovici Sverdlov i-a trimis pe cel mai bun stenograf. Treaba totuși n-a mers. Oricît s-a străduit stenograful să-l convingă pe Ilici că nu trebuie să se jeneze și că poate lucra fără să-l ia în seamă, n-a ieșit nimic. Ilici avea un fel al său de a lucra ; după ce scria vreo două pagini, începea să se gîndească îndelung cum să exprime mai bine o idee. Prezența unui om străin îl stînjenea. Abia în 1923, cînd era grav bolnav și nu mai putea să scrie singur, începu să-și dicteze articolele, dar și atunci acest fel de a lucra îi cerea un mare efort. Dicta tovarășelor Fotieva, Gleasser, Manuciariant, Volodiceva, care lucrau de multă vreme la secretariatul lui și de care nu se jena. Totuși se mai întîmpla ca din camera lui să răsune cîteodată un rîs jenat, nervos.

La sfîrșitul lunii martie și în aprilie 1918, Ilici a lucrat intens la articolul „Sarcinile imediate ale Puterii sovietice". Articolul a apărut la 28 aprilie în „Izvestiia" și a constituit mulți ani de-a rîndul o călăuză în acțiune pentru bolșevici. Poate că Lenin n-a expus nicăieri mai simplu, mai viu și mai pregnant ca în această broșură principalele greutăți ale construirii socialismului în țara noastră, în epoca respectivă. Cînd a început Revoluția din Octombrie, Rusia era o țară de mici gospodării țărănești. Milioane de țărani erau pătrunși pînă în măduva oaselor de psihologia micului proprietar. Fiecare se gîndea numai la el, la gospodăria sa, la bucata sa de pămînt și nu-i păsa de ceilalți. „Fiecare pentru sine, iar pe ceilalți dumnezeu să-i aibă în grijă" – gîndea țăranul. Lenin scrisese de zeci de ori despre această mentalitate de mic proprietar, arătase caracterul ei dăunător. Acum însă, cînd după dizolvarea Adunării constituante problema puterii fusese definitiv rezolvată, cînd pacea de la Brest crea posibilitatea unui răgaz, se punea în întreaga ei amploare problema căilor de reeducare a maselor, de formare a unei mentalități noi, a mentalității colectiviste.

Doborîndu-i pe moșieri și pe capitaliști, Marea revoluție proletară lăsase în același timp să se dezlănțuie stihia mic-burgheză. Averile moșierilor se împărțeau, specula cu bunurile astfel dobîndite înflorea. Cum să înfrînezi această stihie mic-burgheză, cum să reeduci masele, cum să creezi o orînduire nouă, socialistă, cum să organizezi administrația ? Iată problemele care absorbeau toată atenția lui Lenin în martie-aprilie 1918.

Cum să organizezi evidența și controlul întregului popor asupra producției și repartiției produselor, cum să ridici productivitatea muncii, cum să înveți oamenii să muncească, cum să antrenezi masele la munca obștească, să le trezești conștiința, cum să organizezi munca și disciplina muncii într-un fel nou, – iată problemele pe care le-a tratat Ilici în „Sarcinile imediate ale Puterii sovietice". În această broșură el s-a ocupat și de *întrecerea socialistă*.

Cînd recitești broșura lui Ilici, îți dai seama cît de multe poți învăța din ea chiar și acum. Astăzi oricine înțelege uriașul rol pe care întrecerea socialistă l-a jucat și continuă să-l joace în construirea socialismului. Pe atunci însă nu se acorda atenție acestei probleme (în parte, fiindcă puțin timp după aceea izbucnise războiul civil). Întrecerea socialistă a fost organizată pe scară largă, a luat un caracter de masă în anii luptei pentru primul cincinal, aproximativ prin 1928, adică la 10 ani după ce Ilici vorbise despre ea.

Broșura cuprinde un capitol special intitulat „Sporirea productivității muncii". Ca de obicei, Ilici trata problema în conexiune, în interdependență, în legătură cu o serie întreagă de alte probleme fundamentale.

„Sporirea productivității muncii necesită, în primul rînd, asigurarea bazei materiale a marii industrii : dezvoltarea producției combustibilului, a fierului, a construcției de mașini, a industriei chimice...

O altă condiție a sporirii productivității muncii este, în primul rînd, avîntul cultural și pe tărîmul învățămîntului al maselor populare. Acest avînt crește acum cu o iuțeală extraordinară, lucru pe care nu-l văd oamenii orbiți de rutina burgheză, incapabili să înțeleagă marele elan către lumină și către inițiativă care se desfășoară acum, datorită organizării sovietice, în straturile «de jos» ale poporului. În al doilea rînd, o condiție a ridicării economice este și creșterea disciplinei oamenilor muncii, a priceperii lor în muncă, a sporului în muncă, a intensificării muncii și a unei mai bune organizări a acesteia" [1].

Lenin lega problema ridicării productivității muncii și de problema întrecerii.

1 Op. cit., pag. 241.

În „Sarcinile imediate ale Puterii sovietice", Vladimir Ilici a arătat că sarcina sporirii productivității muncii este de lungă durată :

„...Dacă puterea centrală de stat poate fi cucerită în cîteva zile, dacă rezistența militară a exploatatorilor (și rezistența lor prin sabotaj) poate fi sfărîmată în cîteva săptămîni chiar și în diferitele colțuri ale unei țări mari, rezolvarea temeinică a problemei sporirii productivității muncii necesită în orice caz (mai ales după un război atît de chinuitor și de ruinător) cîțiva ani. Fără îndoială, caracterul de lungă durată al muncii care trebuie depusă în această direcție este determinat de împrejurări obiective" [1].

Astăzi, la începutul anului 1936, cînd cunoaștem mișcarea stahanovistă, cînd, pe baza tehnicii noi, creată în cursul primului și celui de-al doilea cincinal, de jos, din rîndurile muncitorilor, a pornit mișcarea pentru ridicarea productivității muncii, cînd are loc o uriașă creștere a productivității muncii, articolul „Sarcinile imediate ale Puterii sovietice" ne apare într-o lumină nouă, și întreaga importanță a tezelor formulate de Lenin în acest articol devine evidentă.

Vladimir Ilici stătea foarte mult de vorbă cu muncitorii, cu țăranii și observa la fiecare pas nepriceperea de a lucra, și nu numai nepriceperea de a lucra, ci și atitudinea față de muncă, pe care o considerau un blestem, ceva ce trebuie redus la minimum. Această atitudine era rezultatul a numeroase secole de muncă forțată. Revoluția i-a măturat pe deseatnici, pe submaiștrii care-i mînau mereu de la spate pe muncitori, îi înjurau, îi loveau. Acum muncitorul era fericit că nimeni nu-l mai mînă, că atunci cînd obosește poate să stea să mai fumeze o țigară. La început organizațiile din întreprinderi îi lăsau cu multă ușurință pe muncitori să plece din fabrică la tot felul de ședințe. Îmi aduc aminte de următorul caz. A venit odată la mine, la Comisariatul poporului pentru învățămînt, o muncitoare pentru niște adeverințe. Am intrat în vorbă cu ea și am întrebat-o în ce schimb lucrează. Credeam că intră la lucru în schimbul de noapte și de aceea a putut veni ziua la Comisariatul poporului. „Azi, la fabrica noastră nu lucrează nimeni – mi-a spus ea. – Am ținut ieri o adunare generală, la fiecare dintre noi s-a strîns o groază de treburi acasă, și atunci am votat să nu lucrăm azi. Păi,

1 Op. cit., pag. 240.

acum noi sîntem stăpîni". Astăzi, după 18 ani, cînd povestești tovarășilor o asemenea întîmplare, ea le pare puțin verosimilă, paradoxală. Și totuși, pentru începutul anului 1918 ea era foarte caracteristică. Patronii-exploatatori, supraveghetorii și vătafii lor, care-i mînau pe muncitori, fuseseră alungați. Totuși încă nu exista conștiința că fabrica devenise proprietate obștească, că această proprietate obștească trebuia păzită, întărită, că productivitatea muncii trebuia sporită. De aceea Lenin insista atît de mult asupra acestei probleme : el știa să privească adevărul drept în față. Trebuia ridicat nivelul de conștiință al muncitorilor, trebuia cultivată în rîndurile lor o atitudine conștientă față de muncă. Întreaga muncă, întreaga activitate trebuia organizată cu toată seriozitatea.

În „Sarcinile imediate ale Puterii sovietice", Lenin a criticat cu o deosebită vehemență pe socialiștii-revoluționari de stînga – reprezentanții micii burghezii, care nu înțelegeau marea importanță a muncii practice, concrete, considerînd-o drept practicism, drept predilecție pentru o dezvoltare treptată, care visau la „războiul revoluționar" etc. etc.

Proletariatul era clasa pe care se bizuia Lenin, în a cărei forță conducătoare credea, deși considera că această clasă trebuie să se dezvolte, să lucreze foarte mult ca să-și ridice nivelul, să se maturizeze.

„Numai clasa care își urmează fără șovăire calea, care nu-și pierde curajul și nu cade în desperare nici în momentele trecerilor celor mai anevoioase, mai grele și mai primejdioase poate să conducă masele muncitoare și exploatate. N-avem nevoie de elanuri isterice. Avem nevoie de pasul cadențat al batalioanelor de fier ale proletariatului" [1].

Cu aceste cuvinte se încheie articolul „Sarcinile imediate ale Puterii sovietice".

La 28 aprilie articolul a apărut în „Izvestiia", iar la 29 aprilie Ilici luă cuvîntul la ședința Comitetului Executiv Central din Rusia.

Pentru ca activul muncitoresc din Moscova să asculte raportul lui Ilici despre sarcinile imediate ale Puterii sovietice, ședința s-a ținut la Muzeul politehnic. Ilici a fost primit cu ovații furtunoase și ascultat cu o atenție încordată ; se vedea cît de preocupat era publicul de această problemă. Ilici a vorbit atunci cu o

[1] Op. cit., pag. 260.

deosebită pasiune. Nici astăzi nu poți reciti fără emoție cuvîntarea lui. El a analizat particularitățile revoluției noastre, cauzele victoriei ei, greutățile construcției socialiste în condițiile unei țări mic-burgheze, a caracterizat burghezia noastră, slăbiciunile ei, a cerut să învățăm de la burghezia occidentală și de la cea americană, de la conducătorii trusturilor cum să organizăm producția ; i-a atacat pe socialiștii-revoluționari de stînga, reprezentanți ai stihiei mic-burgheze, pe „comuniștii de stînga" din rîndurile noastre care au căzut sub această influență, deși îi numea prietenii noștri de ieri, de azi și de mîine ; a vorbit despre rolul proletariatului, despre influența stihiei mic-burgheze, despre importanța organizării socialiste, despre necesitatea ca proletariatul nostru să se organizeze într-un mod nou, deoarece numai în acest caz va putea conduce masele muncitoare în ansamblul lor.

„...Cît timp muncitorii înaintați nu vor învăța să organizeze zeci de milioane de oameni – a spus Ilici –, atît timp ei nu vor fi socialiști și nici făuritori ai societății socialiste, și nu vor dobîndi cunoștințele necesare în domeniul organizării. Drumul organizării este un drum lung, și sarcinile construcției socialiste cer o muncă îndelungată și perseverentă, precum și cunoștințe corespunzătoare, pe care noi le avem într-o măsură insuficientă" [1].

În cuvîntarea rostită la 29 aprilie, la ședința Comitetului Executiv Central din Rusia, Ilici a arătat de asemenea că proletariatul, care a învățat disciplina de la marea producție, va înțelege, va aprecia din punctul de vedere al sarcinilor imediate importanța lozincii lansate de C.C. cu prilejul zilei de 1 Mai : „Noi am învins capitalul, vom învinge și propria noastră neorganizare". El a vorbit și despre însemnătatea căilor ferate : „...Fără căi ferate nu numai că nu va fi socialism, dar pur și simplu vor crăpa toți de foame, ca niște cîini, în timp ce pîinea se află alături", căci căile ferate „sînt esențialul, ele sînt una din manifestările celei mai vii legături dintre sat și oraș, dintre industrie și agricultură, legătură pe care se bazează în întregime socialismul. Pentru a îmbina toate acestea în vederea unei activități planificate în interesul întregii populații, este nevoie de căile ferate" [2].

[1] Op. cit., pag. 283.
[2] Op. cit., pag. 291–292.

Cît de bine înțelegem toate acestea, cît de apropiată ne este această cuvîntare acum, după 18 ani !

Pe atunci, firește, nu toți își dădeau seama de importanța cuvîntării. Și totuși ea stimula gîndirea, aprindea în mase văpaia entuziasmului.

La 29 martie, după cel de-al IV-lea Congres al Sovietelor, „comuniștii de stînga" aflați la conducerea biroului regional din Moscova al P.C. (b) din Rusia au hotărît să editeze totuși un organ săptămînal al lor, „Kommunist", unde să-și susțină părerile. În primul număr, apărut la 20 aprilie, „comuniștii de stînga" publicaseră din partea redacției „tezele despre momentul actual". Cuvîntarea rostită de Ilici la ședința din 29 aprilie a Comitetului Executiv Central din Rusia constituia în mare parte un răspuns la ideile susținute acolo. Ilici a analizat și mai amănunțit aceste idei în articolele „Despre «stîngismul» copilăros și despre spiritul mic-burghez" (apărute în „Pravda" din 9 și 11 mai 1918). În aceste articole, deosebit de interesant este pasajul despre socializare :

„Să trecem – scria Lenin – la ghinioanele comuniștilor noștri «de stînga» în domeniul politicii interne. E greu să-ți reții zîmbetul citind în tezele despre momentul *actual* fraze de soiul acesta :

...«Utilizarea planificată a mijloacelor de producție care s-au păstrat este de conceput numai în cadrul unei cît mai hotărîte socializări»... «nu capitulare în fața burgheziei și a acoliților ei intelectuali mic-burghezi, ci răpunerea burgheziei și sfărîmarea definitivă a sabotajului»...

Drăguții de «comuniști de stînga», cît de multă hotărîre au ei... și cît de puțină judecată ! Ce înseamnă asta : «o cît mai hotărîtă socializare» ?

Poți fi hotărît sau nehotărît în problema naționalizării, a confiscării. Dar tocmai asta e, că pentru trecerea *de la* naționalizare și confiscare *la* socializare nu e de ajuns nici chiar cea mai mare «hotărîre» din lume. Tocmai asta e nenorocirea celor «de stînga» de la noi, că prin această naivă, copilărească împerechere de cuvinte : «cea mai hotărîtă... socializare», ei dovedesc că nu înțeleg de loc miezul problemei, esențialul momentului «actual». Tocmai asta e nenorocirea celor «de stînga», că ei n-au observat însăși esența «momentului actual» : trecerea de la confiscări (în a căror înfăptuire principala calitate a omului politic

este de a fi destul de hotărît) la socializare (pentru a cărei înfăptuire i se cere revoluționarului o *altă* calitate.)

Ieri esența momentului zilei consta în a naționaliza, a confisca cu maximum de hotărîre, în a zdrobi, a bate și a răpune cu maximum de hotărîre burghezia, a sfărîma cît mai hotărît sabotajul. Astăzi numai orbii nu văd că noi am naționalizat, am confiscat, am zdrobit și am sfărîmat mai mult *decît am reușit să inventariem.* Or, socializarea tocmai prin aceea se și deosebește de simpla confiscare, că de confiscat se poate confisca chiar și numai cu «hotărîre», fără priceperea de a organiza o evidență justă și de a repartiza rațional, *pe cînd socializarea nu este cu putință fără o astfel de pricepere*" [1].

Astăzi, după ce am străbătut o cale lungă pe drumul construcției colhoznice, după ce am cunoscut „amețeala de pe urma succeselor", am învățat să prețuim în mod deosebit această părere a lui Ilici.

Analizînd materialele „comuniștilor de stînga" publicate în revista „Kommunist", Lenin le-a făcut o caracterizare categoric negativă, după cum reiese din următoarele rînduri :

„Din revista «Kommunist» vedem la tot pasul că cei «de stînga» de la noi habar n-au de disciplina proletară de fier și de pregătirea ei, că sînt pe de-a-ntregul pătrunși de psihologia intelectualului mic-burghez declasat" [2].

Nu au apărut decît 4 numere din revista „Kommunist", dintre care ultimul în luna iunie.

Cu mult mai multă îndîrjire au luptat împotriva liniei leniniste socialiștii-revoluționari de stînga.

La 2–3 mai 1918, socialiștii-revoluționari de stînga, în frunte cu Spiridonova și Karelin, au cerut bolșevicilor într-o formă ultimativă să le predea de fapt în stăpînire exclusivă Comisariatul poporului pentru agricultură. Lenin s-a sfătuit cu bolșevicii care lucrau pe atunci la acest comisariat al poporului (V. N. Meșcereakov, S. Sereda și alții). Fracțiunea bolșevicilor s-a pronunțat categoric împotriva pretenției socialiștilor-revoluționari de stînga. În consecință, C.C. a respins-o. Sfera influenței exercitate de socialiștii-revoluționari de stînga în cadrul Comisariatului poporului pentru agricultură a fost redusă.

La 22 mai Ilici scria muncitorilor din Petrograd :

[1] Op. cit., pag. 317–318.
[2] Op. cit., pag. 313.

„Tovarăși ! Zilele acestea a fost la mine delegatul vostru, un membru de partid, muncitor de la uzinele «Putilov». Acest tovarăș mi-a descris în mod amănunțit tabloul extrem de dureros al foametei din Petrograd. Știm cu toții că într-o serie întreagă de gubernii industriale problema aprovizionării este tot atît de acută, foametea bate tot atît de chinuitor la ușile muncitorilor și ale sărăcimii în general.

Paralel cu aceasta observăm dezmățul speculei cu cereale și cu alte produse alimentare. Foametea nu bîntuie pentru că în Rusia n-ar exista cereale, ci pentru că burghezia și toți bogătașii dau lupta finală, hotărîtoare împotriva dominației celor ce muncesc, împotriva statului muncitorilor, împotriva Puterii sovietice, în cea mai importantă și mai acută problemă – problema cerealelor. Burghezia și toți bogătașii, inclusiv bogătașii satelor, chiaburii, subminează monopolul cerealelor, sabotează repartiția cerealelor de către stat în folosul și în interesul aprovizionării cu pîine a întregii populații, și în primul rînd a muncitorilor, a oamenilor muncii, a nevoiașilor. Burghezia torpilează prețurile oficiale, face speculă cu cereale și cîștigă cîte o sută, două sute de ruble și chiar mai mult la fiecare pud de cereale, subminează monopolul cerealelor și justa repartiție a pîinii, folosind în acest scop mita și corupția și sprijinind, plină de ură, tot ceea ce lovește în puterea muncitorilor, care se străduiește să înfăptuiască principiul prim, fundamental, esențial al socialismului : «cine nu muncește să nu mănînce»" [1].

La Moscova specula cu cereale era în floare. Îmi aduc aminte de următoarea întîmplare hazlie. Ne dusesem Ilici și cu mine pe colinele Vorobiov. Pe vremea aceea puțină lume îl cunoștea pe Lenin ; cînd trecea pe stradă, nu stîrnea curiozitate. Zărind un țăran cu înfățișare de om sătul, stînd lîngă un sac gol și răsucindu-și o țigară, m-am apropiat de el, am intrat în vorbă și l-am întrebat cum o duce, cum stă cu grînele. „Ei, acum o ducem binișor, avem grîne destule și vînzare se face. La Moscova oamenii rabdă de foame, se tem că peste puțină vreme n-o să mai fie pîine de loc. Plătesc bine pentru grîne, dau bani frumoși. Numai că trebuie să știi cum să vinzi. Eu am niște familii, le duc grîu și iau bani fără bătaie de cap..."

Între timp Ilici se apropiase și asculta discuția noastră. „Uite – spunea țăranul –, lîngă «Baltă» locuiește o familie..." – „Care

[1] Op. cit., pag. 375.

«Baltă» ?" – l-am întrebat eu. Țăranul se uită la mine mirat : „Da' de unde ești, că nici nu știi ce-i «Balta» ?" Am aflat mai tîrziu că la Moscova „Baltă" se numea piața din apropierea locului unde se înalță astăzi Palatul guvernamental. Acolo se făcea negoț cu legume și cu mere. – „Sînt din Petrograd – îi răspunsei –, abia am venit la Moscova".

„Din Pe-tro-grad...", și gîndurile țăranului începură să alerge în altă direcție, spre Petrograd, spre Lenin. Cîtva timp tăcu. „Numai Lenin ne pune bețe în roate. Nu-l înțeleg eu pe Lenin ăsta. Un om sucit. A avut nevoie nevastă-sa de o mașină de cusut, și a dat ordin să se confișteze mașinile de cusut din toate satele. Și nepoatei mele i s-a luat mașina de cusut. Acu' se zice că tot Kremlinul e plin de mașini de cusut..." Evitam să-l privesc pe Ilici pentru a nu izbucni în rîs.

Acest mic proprietar, țăran înstărit dintr-un sat din preajma orașului, nu-și putea imagina că Lenin lua ceva care să nu fie în propriul său folos. Auzise că Ilici vorbește despre mașini, și nu reușea să înțeleagă de ce se preocupă Lenin de mașini, despre ce fel de mașini e vorba, de ce are nevoie de ele, ce folos se obține de pe urma lor.

Oricît de ridicolă ar fi fost această discuție, ea arăta ce drum anevoios aveau de străbătut partidul și Puterea sovietică în lupta pentru socialism, împotriva bogătanilor, a chiaburilor, a mentalității de mic-proprietar, a productivității scăzute, a ignoranței, a înapoierii noastre economice.

La sfîrșitul lunii mai Ilici trimise o scrisoare muncitorilor din Petrograd. Nu toate articolele și cuvîntările sale erau scrise în același fel, ci în funcție de cui erau adresate, pentru cine erau scrise. Scrisoarea din 22 mai era adresată muncitorilor din Petrograd, adică unor oameni în care își punea toate speranțele, în ale căror forțe creatoare credea în mod deosebit. Iată ce spune Lenin în această scrisoare :

„Petrogradul nu este întreaga Rusie. Muncitorii din Petrograd sînt numai o mică parte a muncitorilor din Rusia. Dar ei sînt unul dintre detașamentele cele mai bune, cele mai înaintate, cele mai conștiente, cele mai revoluționare și cele mai ferme ale clasei muncitoare și ale tuturor oamenilor muncii din Rusia, unul dintre detașamentele care se lasă cel mai puțin influențat de fraze goale, de desperarea celor lipsiți de caracter, de încercările de intimidare ale burgheziei. Or, în momentele critice ale vieții popoarelor, s-a întîmplat nu o dată ca detașamentele

de avangardă, chiar puțin numeroase, ale claselor înaintate să antreneze după ele pe toți, să aprindă în mase flacăra entuziasmului revoluționar și să săvîrșească fapte istorice măreț[e]" [1].

Vladimir Ilici le vorbea muncitorilor din Petrograd despre uriașa muncă organizatorică pe care aveau datoria s-o desfășoare. El atribuia o importanță cu totul deosebită acestei munci.

„Eroismul unei munci de organizare îndelungate și perseverente duse pe scară națională este infinit mai greu, dar și infinit mai înalt decît eroismul insurecțiilor – scria Ilici muncitorilor din Petrograd. – Dar forța partidelor muncitorești și a clasei muncitoare a constat totdeauna în faptul că ea privește curajos, direct și deschis primejdia în față, că nu se teme s-o recunoască, știe să aprecieze lucid ce forțe se află în tabăra «sa» și în tabăra «adversă», în tabăra exploatatorilor. Revoluția merge înainte, se dezvoltă și crește. Cresc și sarcinile care stau în fața noastră. Crește amploarea și adîncimea luptei" [2].

Ilici știa să înflăcăreze masele prin forța sa de convingere, prin încrederea sa în victoria revoluției.

Activitatea lui perseverentă constituia un model de eroism în munca organizatorică despre care vorbea.

Paralel cu organizarea apărării țării împotriva dușmanilor din afară și dinăuntru, cu conducerea războiului civil care începuse, Vladimir Ilici desfășura o uriașă muncă în domeniul construcției socialiste. În această perioadă el a dirijat aplicarea decretelor cu privire la naționalizarea industriei, a scris o serie de instrucțiuni pentru muncitorii din întreprinderile naționalizate, a prezentat rapoarte la congresul sindicatelor, la Consiliul superior al economiei naționale, la primul Congres al Consiliilor economiei naționale, a luat cuvîntul la congresul comisarilor pentru problemele muncii, la adunarea reprezentanților celulelor din uzine, la conferința comitetelor sindicale de întreprindere, a primit delegații ale muncitorilor din Petrograd, Eleț etc. A vorbit în fața comuniștilor mobilizați pentru front și, paralel cu aceasta, în momentele cele mai grele – la 25 mai –, în ajunul declarării stării de război la Moscova, a prezentat Consiliului Comisarilor Poporului un proiect de decret cu privire la înființarea Academiei socialiste de științe sociale, la 5 iunie a luat cuvîntul în fața învățătorilor-internaționaliști, iar la 10 iunie a semnat o chemare

1 Op. cit., pag. 379.
2 Op. cit., pag. 380.

în legătură cu rebeliunea contrarevoluționară a cehoslovacilor. În aceeași zi a ridicat în fața Consiliului Comisarilor Poporului problema atragerii inginerilor la muncă. Cu două zile înainte de a fi rănit a luat cuvîntul la congresul învățămîntului, unde a vorbit despre uriașa importanță a școlii în construirea socialismului.

În fiecare săptămînă Ilici lua cuvîntul în raioanele orașului, destul de des, chiar de mai multe ori în aceeași zi.

Munca în rîndul maselor, activitatea organizatorică de bază care s-au desfășurat atunci și-au dat roadele. Ele au contribuit la obținerea victoriei.

Recitind istoria războiului civil din 1918 astăzi, cînd putem înnoda toate firele, reconstituind precis tabloul luptei desperate pe care orînduirea veche, burghezo-moșierească a dus-o pentru existența sa, ne dăm seama că revoluția a învins fiindcă masele au fost ridicate la luptă, fiindcă în rîndurile lor s-a desfășurat o muncă uriașă, fiindcă ele își dădeau tot mai limpede seama de scopul acestei lupte, fiindcă ele o înțelegeau și o aprobau.

Ilici a petrecut primăvara și vara anului 1918 la Moscova, unde pur și simplu se mistuia muncind. Cînd izbutea să-și întrerupă munca pentru o oră, îi plăcea să se plimbe cu mașina împreună cu mine și cu Maria Ilinicina prin împrejurimile Moscovei. Colindam mereu alte locuri. Ilici trăgea din plin aer în piept și se lăsa furat de gînduri sau privea cu atenție orice lucru întîlnit în cale.

Țăranii mijlocași priveau cu simpatie Puterea sovietică : știau că ea luptă pentru pace, că este împotriva moșierilor. Totuși țărănimea nu prea era convinsă de trăinicia acestei puteri și uneori glumea, fără răutate, pe seama ei.

Îmi aduc aminte că odată ne-am apropiat de un pod care nu ni s-a părut tocmai solid. Vladimir Ilici întrebă pe un țăran care stătea lîngă pod dacă se poate trece peste pod cu mașina. Țăranul dădu din cap și răspunse șugubăț : „De, nu prea știu, podul e, să-mi fie cu iertăciune, sovietic". Ilici repeta adeseori, rîzînd, aceste vorbe ale țăranului.

Altă dată, înapoindu-ne cu mașina de la plimbare, trebuia să trecem pe sub un pod de cale ferată. Din față venea însă o cireadă de vaci, care priveau cu destulă nepăsare la automobil și nu-i făceau loc să treacă. Înaintea lor se îngrămădiseră niște berbeci. A trebuit să ne oprim. Un țăran care trecea pe acolo se uită cu un zîmbet șăgalnic la Ilici și-i spuse : „Ce să-i faci, a trebuit să te supui vacilor".

După puțin timp însă țăranii au fost nevoiți să renunțe la neutralitatea de mici proprietari : pe la mijlocul lunii mai lupta de clasă s-a întețit.

Vara anului 1918 a fost deosebit de grea. Ilici nu mai scria nimic și nu dormea nopți de-a rîndul. S-a păstrat o fotografie a lui făcută la sfîrșitul lunii august, cu puțin timp înainte de a fi fost rănit : e dus pe gînduri și arată ca după o boală grea.

Situația era pe atunci complicată.

După ce pierduse totul în Marea revoluție proletară, burghezia căuta acum ajutor peste graniță : azi lua bani de la aliați pentru organizarea unei rebeliuni, mîine chema în ajutor armatele germane, lăsîndu-le să jefuiască populația. Se orienta cînd într-o direcție, cînd în alta. Germanii îi ajută pe finlandezii albi și ocupă Ucraina, turcii vin în sprijinul mussavatiștilor din Azerbaigean și al menșevicilor gruzini, nemții ocupă Crimeea, englezii ocupă Murmanskul, aliații îi ajută pe cehoslovaci și pe socialiștii-revoluționari de dreapta să taie legătura dintre Siberia și guberniile centrale. Din Ucraina și din Siberia nu se mai pot aduce cereale. Cele două capitale îndură o foamete cruntă. Cercul frontului se strînge tot mai mult.

La 21 mai Ilici scrie un concept de telegramă către muncitorii din Petrograd :

„...Revoluția se află într-o situație critică. Țineți minte că voi, *și numai voi,* puteți salva revoluția...

Timpul nu așteaptă : după luna mai, care a fost extrem de grea, vor veni luni și mai grele : iunie și iulie și poate chiar o parte din august" [1].

Lanțul rebeliunilor contrarevoluționare îi încurajase pe chiaburi. Aceștia se organizaseră și ascundeau acum cerealele. Bătălia împotriva foametei se contopea cu lupta împotriva contrarevoluției. Vladimir Ilici insista să se organizeze comitete ale sărăcimii, desfășura o intensă agitație pentru ca muncitorii să plece în detașamente de aprovizionare, să răspîndească experiența lor revoluționară la sate. În momentul de față, le spunea el muncitorilor, lupta pentru cereale înseamnă lupta pentru socialism.

„Muncitorul înaintat, *în calitatea lui de conducător* al sărăcimii, *de conducător* al masei muncitoare de la sate, *în calitatea lui de ziditor al statului muncii*" [1], trebuie „să meargă în popor" – scria Vladimir Ilici muncitorilor din Petrograd. El sublinia că muncitorii încercați și călîți în luptă sînt avangarda revoluției.

„Această avangardă a revoluției – și la Petrograd, și în toată țara – trebuie să lanseze o chemare, *să se ridice în masă,* trebuie să înțeleagă că salvarea țării este în mîinile ei, că nu i se cere mai puțin eroism decît în ianuarie și octombrie 1905, decît în februarie și octombrie 1917, că trebuie organizată o mare *«cruciadă»* împotriva speculanților de cereale, împotriva chiaburilor, lipitorilor, dezorganizatorilor și șperțarilor, o mare *«cruciadă»* împotriva celor care încalcă regulile stricte stabilite de stat în ceea ce privește strîngerea, aducerea și repartiția pîinii pentru oameni și a pîinii pentru mașini.

Numai avîntul de masă al muncitorilor înaintați poate salva țara și revoluția. Este nevoie de zeci de mii de muncitori înaintați, de proletari călîți, îndeajuns de conștienți pentru a putea să explice lucrurile milioanelor de oameni săraci din toate colțurile țării și să păsească în fruntea acestor milioane..." [2]

Muncitorii din Petrograd au răspuns la chemarea lui Ilici, au organizat „cruciada" despre care a scris Ilici. Sărăcimea se strîngea tot mai mult în jurul Puterii sovietice. La 11 iunie Comitetul Executiv Central din Rusia a adoptat decretul cu privire la organizarea comitetelor sărăcimii la sate. Țărănimea săracă a început să-l considere pe Ilici, despre care muncitorii și soldații îi vorbiseră atît de mult, conducătorul ei. Dar nu numai Ilici avea grijă de sărăcime, ci și sărăcimea avea grijă de Ilici. Lidia Aleksandrovna Fotieva, secretara lui Ilici, își amintește că odată a venit la Kremlin un ostaș al Armatei Roșii, țăran sărac, care-i adusese lui Ilici jumătate de pîine. „Să mănînce, că acum e mare lipsă de pîine". – Nici măcar nu a cerut să fie primit de Ilici, ci a rugat-o numai pe secretară să i-l arate de la distanță, cînd va trece pe acolo.

Ilici se enerva teribil cînd se făceau încercări de a i se crea o existență confortabilă, de a i se plăti un salariu mai mare etc. Îmi aduc aminte cît de tare s-a supărat cînd comandantul de atunci al Kremlinului, tov. Malkov, i-a adus o găleată plină cu halva.

[1] Op. cit., pag. 374.

[1] Op. cit., pag. 381.
[2] Op. cit., pag. 379.

La 23 mai 1918 Ilici îi trimise lui V. D. Bonci-Bruevici următorul bilet :

„Lui Vladimir Dmitrievici Bonci-Bruevici, directorul treburilor de pe lîngă Consiliul Comisarilor Poporului.

Întrucît n-ați satisfăcut cererea mea insistentă de a-mi arăta pe ce bază mi-ați majorat salariul de la 500 la 800 de ruble lunar, începînd de la 1 martie 1918, și avînd în vedere caracterul vădit ilegal al acestei majorări hotărîte de dv. cu de la sine putere de comun acord cu secretarul Consiliului, Nikolai Petrovici Gorbunov, cu încălcarea directă a decretului Consiliului Comisarilor Poporului din 23 noiembrie 1917, sînteți sancționat cu admonestare severă.

Președintele Consiliului Comisarilor Poporului,

V. Ulianov (Lenin)" [1].

Deși încheiaseră la Brest pacea cu R.S.F.S.R. și își opriseră ofensiva, germanii nu renunțaseră la planurile lor de a cotropi Rusia. Încă în perioada tratativelor de la Brest, guvernul german încheiase o înțelegere cu Rada ucraineană, căreia îi făgăduise ajutor în lupta împotriva bolșevicilor. După ce ocupară Ucraina și răsturnară acolo Puterea sovietică, germanii dizolvară și Rada, instaurîndu-l pe generalul țarist Skoropadski ca hatman-cîrmuitor al Ucrainei. De fapt Ucraina fusese transformată într-o colonie germană. Uriașe cantități de cereale, de vite, de zahăr, de materii prime erau transportate din Ucraina în Germania.

Imperialiștii germani se străduiau din toate puterile să atîțe războiul civil. Atamanul oștirii de pe Don, Krasnov, care fugise în regiunea Donului, a cerut ajutor Germaniei. Și, într-adevăr, germanii l-au ajutat să formeze și să unească detașamente de cazaci albi.

Germanii i-au ajutat pe finlandezii albi să înnăbușe revoluția din Finlanda și să organizeze represiuni crunte împotriva revoluționarilor finlandezi.

Germania nu era însă singura țară care pornise ofensiva împotriva noastră. La începutul lunii aprilie japonezii și englezii debarcară la Vladivostok.

Încă din aprilie o serie de partide antisovietice se uniseră în „Uniunea renașterii". În această organizație intraseră socialiștii-revoluționari, cadeții, socialiștii populiști, menșevicii și grupul „Unitatea". „Uniunea renașterii" încheiase cu Antanta o înțelegere prin care aceasta din urmă se obliga să trimită în Rusia trupe împotriva bolșevicilor. În baza aceleiași înțelegeri, corpul de armată cehoslovac urma să fie folosit în vederea organizării unei rebeliuni în Rusia pentru doborîrea Puterii sovietice. Pe vremea lui Kerenski corpul de armată cehoslovac număra 42.000 de oameni, printre care numeroși generali și ofițeri ruși ultrareacționari. Membrii C.C. al partidului socialist-revoluționar și reprezentanții socialiștilor-revoluționari din Siberia discutaseră cu misiunea militară franceză planul rebeliunii. Se hotărîse ca trupele cehoslovace, care se evacuau în Extremul Orient, să ocupe punctele strategice de pe căile ferate Uralskaia, Sibirskaia și Ussuriiskaia.

[1] *V. I. Lenin*, Opere, vol. 35, E.S.P.L.P. 1958, pag. 310. – *Nota red.*

La sfîrșitul lunii mai cehoslovacii au ocupat orașele Celeabinsk, Petropavlovsk, stația Taiga, Tomsk, iar la începutul lunii iunie Omsk și Samara. La sfîrșitul lunii mai s-a descoperit la Moscova un complot albgardist condus de „Uniunea pentru apărarea patriei și libertății". În Crimeea a avut loc o acțiune contrarevoluționară. În flota de pe Marea Baltică se pregătea o rebeliune. La 4 iunie s-a format în Crimeea un guvern burghez naționalist, la 19 iunie a izbucnit o rebeliune contrarevoluționară la Irkutsk, la 20 iunie s-au produs rebeliuni contrarevoluționare la Kozlov și la Ekaterinburg, iar la 29 iunie s-a descoperit un complot monarhist la Kostroma. La 30 iunie se proclamase instaurarea guvernului burghez al Dumei regionale din Siberia. Socialiștii-revoluționari acționau mînă în mînă cu burghezia. La 8 iunie, după ocuparea Samarei de către cehoslovaci, s-a format acolo un comitet al Adunării constituante. La 19 iunie izbucnise la Tambov rebeliunea socialiștilor-revoluționari de dreapta. A doua zi aceștia au asasinat, la Petrograd, pe tovarășul Volodarski.

Socialiștii-revoluționari de stînga se rostogoliseră și ei în mocirla contrarevoluției.

La 24 iunie ei au hotărît să-l asasineze pe ambasadorul german Mirbach și să organizeze o rebeliune armată împotriva Puterii sovietice. La 27 iunie trupele engleze au debarcat la Murmansk. La 1 iulie au fost arestate la Moscova detașamente albgardiste formate sub conducerea misiunii franceze. La 4 iulie s-a deschis Congresul general al Sovietelor din Rusia. La 6 iulie socialiștii-revoluționari l-au asasinat pe Mirbach și au organizat rebeliuni la Moscova și la Iaroslavl.

Încă la 5 iulie, în cuvîntarea rostită la cel de-al V-lea Congres, Ilici îi atacase vehement pe socialiștii-revoluționari de stînga pentru lipsa lor de caracter, pentru că semănau panică și nu înțelegeau situația, dar nu-și închipuia că ei vor merge pînă la rebeliune.

La 6 iulie, doi socialiști-revoluționari de stînga, Blumkin și Andreev, s-au prezentat la vila din stradela Denejnii, unde era sediul ambasadei germane, au cerut să fie primiți personal de ambasadorul german, contele Mirbach, au aruncat asupra acestuia o bombă și l-au ucis. După aceasta s-au refugiat la un detașament al Comisiei extraordinare din Rusia (Ceka) comandat de socialistul-revoluționar de stînga Popov. Detașamentul își avea sediul în stradela Trehsveatitelski. Acolo se instalase tot atunci întregul C.C. al socialiștilor-revoluționari de stînga. Președintele Comisiei extraordinare din Rusia, Dzerjinski, care s-a prezentat la fața locului pentru a-i aresta pe criminali, a fost el însuși arestat. În același timp detașamentul lui Popov a trimis pe străzile din împrejurimi patrule care i-au arestat pe Smidovici, președintele Sovietului din Moscova, pe Podbelski, comisarul poporului pentru poștă și telegraf, pe Latis, membru al Colegiului Comisiei extraordinare din Rusia, și pe alții. Totodată patrulele au ocupat poșta și telegraful. C.C. al socialiștilor-revoluționari de stînga a trimis în toată Rusia și pe frontul cehoslovac știri despre rebeliunea din Moscova și a chemat populația la război împotriva Germaniei. Întrucît socialiștii-revoluționari de stînga începuseră operații militare, Consiliul Comisarilor Poporului porni la contraoperații împotriva detașamentului lui Popov, care număra aproximativ 2.000 de infanteriști, 8 tunuri și un car blindat. În dimineața zilei de 8 iulie, stradela Trehsveatitelski a fost complet încercuită și supusă unui foc de artilerie. Socialiștii-revoluționari au încercat să riposteze deschizînd foc împotriva Kremlinului : cîteva obuze căzură în curtea acestuia. După o scurtă împotrivire detașamentul lui Popov se retrase și o luă la fugă pe șoseaua Vladimir, unde după puțin timp se împrăștie. Aproximativ 300 de oameni au fost făcuți prizonieri.

După zdrobirea socialiștilor-revoluționari în stradela Trehsveatitelski, Ilici dori să vadă casa care devenise pentru un timp cartierul general al rebelilor. Chemă mașina și plecarăm împreună într-un automobil deschis. Cînd trecurăm prin apropierea gării „Okteabrskii", se auzi de după un colț un strigăt : „Stai !". Întrucît nu se vedea cine strigă, șoferul Ghil dădu să treacă mai departe. Ilici îl opri. Între timp, de după colț răsunară focuri de revolver. Apăru apoi un grup de oameni înarmați care se apropiară de mașină. Erau de-ai noștri. Ilici începu să-i dojenească : „Nu se poate, tovarăși, să trageți la întîmplare, de după colț, fără să știți în cine". Oamenii rămaseră încurcați. Ilici îi întrebă încă o dată care e drumul spre stradela Trehsveatitelski. Am fost lăsați să intrăm fără nici o greutate în casa care ne interesa și conduși prin încăperi. Ilici voia să afle de ce socialiștii-revoluționari își aleseseră tocmai această clădire ca sediu pentru statul lor major și cum organizaseră apărarea ei. Își pierdu însă imediat interesul pentru această chestiune, deoarece nici poziția casei și nici amenajarea ei interioară nu aveau nimic remarcabil din acest punct de vedere. Mi-a rămas întipărită în minte dușumeaua, acoperită cu un maldăr de hîrtii rupte în bucăți. Probabil că în timpul asediului socialiștii-revoluționari distruseseră documentele pe care le aveau la ei.

Deși începuse să se înserze, Ilici dori să facă o plimbare prin parcul Sokolniki. Cînd ajunserăm la locul unde șoseaua trece pe sub calea ferată, dădurăm de o patrulă comsomolistă. „Stai !" – Ne-am oprit. – „Actele !" – Ilici își arătă legitimația : „Președintele Consiliului Comisarilor Poporului – V. Ulianov". – „S-o spui lui mutu !" – Tinerii îl arestară pe Ilici și-l duseră la cea mai apropiată secție de miliție. Milițienii îl recunoscură pe dată și făcură mare haz de întîmplare. Ilici se înapoie și ne continuarăm drumul. Am cotit spre parcul Sokolniki. La un moment dat auzirăm iarăși împușcături. Treceam pe lîngă un depozit de arme. Ni s-au controlat actele, dar am fost lăsați să mergem mai departe, după ce am fost întrebați pe un ton morocănos de ce umblăm brambura noaptea. La înapoiere urma să trecem din nou pe lîngă postul de tineret. De cum văzură însă mașina de la distanță, băieții se făcură nevăzuți.

La 8 iulie Congresul al V-lea al Sovietelor hotărî să-i excludă din Soviete pe socialiștii-revoluționari de stînga care se solidarizaseră cu rebeliunea din 6–7 iulie. La 10 iulie congresul adoptă Constituția sovietică și-și încheie lucrările.

În tot cursul lunii iulie situația rămase foarte încordată.

Trupele care luptau împotriva cehoslovacilor erau comandate de socialistul-revoluționar de stînga Muraviov. După Revoluția din Octombrie el trecuse de partea Puterii sovietice, luptase

împotriva lui Kerenski și Krasnov în timpul ofensivei lor asupra Petrogradului, împotriva Radei centrale, precum și pe frontul din Romînia. Cînd însă începuse rebeliunea socialiștilor-revoluționari din 6–7 iulie, Muraviov trecuse de partea acestora și voise să întoarcă trupele pe care le comanda împotriva Moscovei. Unitățile pe care conta nu-i dădură ascultare. Atunci el încercă să obțină sprijinul Sovietului din Simbirsk. Acesta nu-l urmă. Se hotărî arestarea lui ; el se împotrivi și fu omorît. După puțin timp Simbirskul fu ocupat de cehoslovaci. Aceștia se apropiau acum de Ekaterinburg, unde era deținut Nikolai al II-lea. La 16 iulie fostul țar și familia lui fură împușcați de ai noștri. Cehoslovacii nu reușiră să-i salveze deoarece ocupară Ekaterinburgul abia la 23 iulie.

La nord trupele anglo-franceze ocupară o parte din calea ferată Murmansk.

Menșevicii din Baku chemară în oraș trupele engleze.

Armata contrarevoluționară de voluntari ocupă stația Tihoreţkaia, apoi orașul Armavir.

Germanii cerură să fie lăsați să aducă la Moscova un batalion al lor care să asigure paza ambasadei.

Cu toată situația grea, Ilici nu-și pierdea cumpătul. Starea lui de spirit s-a reflectat foarte bine în scrisoarea pe care i-a trimis-o la 26 iulie Clarei Zetkin.

„Mult stimată tovarășă Zetkin ! – scria el. –

Vă mulțumesc din inimă pentru scrisoarea dv. din 27/6, pe care mi-a adus-o tovarășa Herta Gordon. Voi face totul pentru a da o mînă de ajutor tovarășei Gordon.

Ne bucurăm cu toții foarte mult că dv., tovarășul Mehring și ceilalți «tovarăși spartachiști» din Germania sînteți «cu gîndul și cu inima alături de noi». Asta ne insuflă convingerea că, în ciuda tuturor greutăților, cele mai bune elemente ale clasei muncitoare din Europa occidentală ne vor veni totuși în ajutor.

Noi trecem acum prin săptămînile cele mai grele, poate, din tot timpul revoluției. Lupta de clasă și războiul civil au pătruns în adîncurile populației ; pretutindeni la sate s-a produs o scindare – sărăcimea este de partea noastră, iar chiaburii duc o luptă înverșunată împotriva noastră. Antanta i-a cumpărat pe cehoslovaci, rebeliunea contrarevoluționară s-a dezlănțuit din plin, întreaga burghezie depune toate eforturile pentru ca să ne

răstoarne. Cu toate acestea, avem convingerea fermă că vom evita acest mers «obișnuit» al revoluției (cel din 1794 și din 1849) și vom învinge burghezia.

Primiți multe mulțumiri, salutări cordiale și asigurarea sincerei mele considerații.

Al dv., *Lenin*".

Urma un post-scriptum :

„Mi s-a adus chiar acum noul sigiliu al statului. Iată cum arată. Inscripția este : Republica Sovietică Federativă Socialistă Rusă. Proletari din toate țările, uniți-vă !" [1].

Rebeliunea contrarevoluționară continua. Cehoslovacii au ocupat Kazan, trupele anglo-franceze au intrat în Arhanghelsk, unde s-a instituit o administrație supremă socialist-revoluționară a Regiunii de nord. La Ijevsk socialiștii-revoluționari au organizat o rebeliune. Trupele socialist-revoluționare de dreapta din Ijevsk au ocupat orașul Sarapul. Trupele sovietice au părăsit Cita. Armata contrarevoluționară de voluntari a ocupat orașul Ekaterinodar. Eșecul rebeliunilor din Moscova și Iaroslavl au provocat însă oarecare șovăieli în rîndurile socialiștilor-revoluționari. Luptele dintre germani și aliați, care izbucniseră cu o nouă vigoare, slăbiseră intervenția, abătuseră atenția de la Rusia. La 16 august cehoslovacii au fost înfrînți pe rîul Belaia. A început unificarea tuturor forțelor noastre armate. S-au luat o serie de importante măsuri organizatorice. S-au emis decrete cu privire la atragerea organizațiilor muncitorești la colectările de cereale, cu privire la organizarea detașamentelor de recoltare și a detașamentelor pentru combaterea speculei ; situația în domeniul aprovizionării cu cereale se îmbunătățea cîte puțin. Ziarele burgheze au fost suspendate și au încetat astfel să irite populația. Agitația împotriva intervenției desfășurată în rîndurile muncitorilor din străinătate s-a intensificat. La 9 august Comisariatul poporului pentru afacerile externe a adresat guvernului american o propunere de pace cu puterile aliate.

Simțind că le fuge pămîntul de sub picioare, socialiștii-revoluționari de dreapta au hotărît să asasineze o serie de conducători bolșevici, printre care și pe Lenin.

La 30 august Ilici a fost anunțat din Petrograd că la ora 10 dimineața fusese ucis tov. Uriţki, președintele Comisiei extraordinare (Ceka) din acel oraș.

În aceeași seară, la cererea Comitetului de partid din

[1] *V. I. Lenin*, Opere, vol. 35, E.S.P.L.P. 1958, pag. 321. – *Nota red.*

Moscova, Ilici urma să ia cuvîntul în raioanele Basmannîi și Zamoskvorecie.

La prînz l-am avut ca oaspe pe Buharin, care a încercat prin toate mijloacele să-l convingă pe Ilici să nu se ducă la miting ; Ilici însă rîdea, protesta și pînă la urmă, pentru a pune capăt tuturor discuțiilor pe această temă, a spus că poate nu va merge. Maria Ilinicina era bolnavă și nu ieșea din casă. Ilici intră la ea îmbrăcat gata de plecare, cu pardesiul și șapca. Maria Ilinicina îl rugă s-o ia cu el. „În nici un caz, stai acasă" – spuse el și plecă la miting fără măcar să-și ia pe cineva de pază.

Aveam atunci la Universitatea de stat nr. 2 din Moscova o consfătuire în problemele învățămîntului. Cu două zile înainte luase și Ilici cuvîntul la această consfătuire. Ședința se apropia de sfîrșit și mă pregăteam să plec acasă. Am propus unei profesoare care locuia în Zamoskvorecie și pe care o cunoșteam s-o duc cu mașina acasă. Mă aștepta o mașină a Kremlinului, șoferul îmi era însă necunoscut. El porni spre Kremlin, dar eu îi spusei că trebuie s-o lăsăm întîi acasă pe profesoară. Șoferul nu răspunse nimic. Cînd ajunserăm lîngă Kremlin, stopă, deschise portiera și o rugă pe profesoară să coboare. Rămăsei uimită de acest procedeu și tocmai voiam să-i fac o observație, cînd la intrarea noastră, în curtea Comitetului Executiv Central, dădui cu ochii de tov. Ghil, șoferul care mergea întotdeauna cu noi. Îmi povesti că îl dusese pe Ilici la uzina „Michelson", unde o femeie trăsese asupra lui, rănindu-l ușor. Era clar că voia să mă pregătească. Avea înfățișarea unui om extrem de indispus. „Spune-mi numai atît – l-am rugat eu : – Ilici trăiește sau nu ?" Ghil răspunse afirmativ, și eu grăbii pasul. La noi acasă era multă lume. Pe cuier atîrnau pardesie, iar ușile, contrar obiceiului, erau larg deschise. Lîngă cuier stătea Iakov Mihailovici Sverdlov, cu o înfățișare serioasă și hotărîtă. Cînd l-am privit, am avut impresia că totul s-a terminat. „Ce-o să se-ntîmple acum ?" – l-am întrebat. „Sîntem înțeleși în toate cu Ilici" – îmi răspunse. „Înțeleși înseamnă că s-a terminat" – mă gîndii eu. Trebuia să trec printr-o încăpere foarte mică și totuși mi se păru că drumul a ținut o veșnicie. Am intrat în dormitorul nostru. Pe patul tras în mijlocul camerei stătea întins Ilici, palid, fără pic de sînge în obraji. Mă văzu și după o clipă șopti : „Ai venit, ești obosită. Du-te și te culcă". – Cuvintele erau lipsite de sens și ochii spuneau cu totul altceva : „S-a terminat". – Ieșii din cameră pentru a nu-l tulbura și mă oprii lîngă ușă în așa fel încît să-l pot vedea fără ca el să mă observe.

Cît stătusem în cameră nu observasem cine era acolo. Acum însă îl zăream pe Anatolii Vasilievici Lunacearski – fie că intrase atunci, fie că venise mai de mult. Stătea lîngă patul lui Ilici și-l privea cu niște ochi speriați și plini de compătimire. Ilici îi spuse : „Ce te uiți, nu-i nimic de văzut".

Locuința noastră se transformase într-un fel de tabără. Lîngă bolnav se agitau Vera Mihailovna Bonci-Bruevici și Vera Moiseevna Krestinskaia, ambele doctorițe. În cămăruța de lîngă dormitor se organizase un punct sanitar. Se aduseseră baloane cu oxigen, fuseseră chemați cîțiva sanitari, apăruse vată, ventuze, niște infuzii.

Femeia noastră de serviciu, o letonă, angajată provizoriu, care plecă chiar după cîtva timp în Letonia, se speriase și se retrăsese în camera ei, încuind ușa. În bucătărie cineva aprindea o lampă cu gaz. În baie tov. Kizas spăla niște bandaje și prosoape pline de sînge. Privind-o, îmi adusei aminte de primele nopți de după Revoluția din Octombrie, cînd tov. Kizas ședea la Smolnîi nopți de-a rîndul, fără să închidă o clipă ochii, studiind telegramele ce curgeau din toate părțile și punîndu-le în ordine.

În sfîrșit, veniră și medicii-chirurgi : Vladimir Nikolaevici Rozanov, Mint și alții. Era indiscutabil că viața lui Lenin era în primejdie, că atîrna de un fir de păr. Cînd șoferul Ghil împreună cu cîțiva tovarăși de la uzina „Michelson" îl aduseseră rănit la Kremlin și voiseră să-l poarte pe brațe pînă sus, Ilici se opusese și urcase singur pînă la etajul al doilea. Sîngele i se revărsase în plămîni. Pe lîngă aceasta, temîndu-se ca glontele să nu fi perforat esofagul, medicii îi interziseră să bea. Îl chinuia setea. Cîtva timp după ce medicii plecaseră și el rămăsese cu o soră de caritate adusă de la spitalul orășenesc, Ilici o rugă să iasă și să mă cheme pe mine. Cînd am intrat, tăcu puțin, apoi spuse : „Uite ce, adu-mi un pahar cu ceai". – „Doar știi că doctorii ți-au interzis să bei". Șiretlicul său nu reușise. Ilici închise ochii : „Atunci, du-te". Maria Ilinicina se agita cu doctorii, cu medicamentele. Eu stăteam lîngă ușă. În timpul nopții m-am dus de vreo trei ori pînă la biroul lui Ilici, situat la celălalt capăt al coridorului, unde Sverdlov și alți tovarăși, stînd pe scaune, veghiară pînă dimineața.

Știrea atentatului asupra lui Vladimir Ilici răscoli nu numai toate organizațiile de partid, ci și masele cele mai largi de muncitori, țărani, ostași roșii. Cu toții înțeleseră dintr-o dată deosebit de pregnant ce însemna Lenin pentru revoluție. Urmăreau cu emoție buletinele medicale care apăreau în presă.

În seara zilei de 30 august, sub semnătura lui Sverdlov, se dădu în numele partidului un comunicat despre atentatul împotriva lui Lenin. În comunicat se spunea : „La atentatele îndreptate împotriva conducătorilor săi, clasa muncitoare va răspunde printr-o coeziune şi mai puternică a forţelor sale, va răspunde printr-o necruţătoare teroare de masă împotriva tuturor duşmanilor revoluţiei".

Atentatul a făcut clasa muncitoare să-şi strîngă rîndurile, să-şi întărească disciplina, să lucreze cu mai multă încordare.

Partidul socialist-revoluţionar începu să se descompună.

A doua zi după rănirea lui Vladimir Ilici apăru în ziare o declaraţie a Biroului din Moscova în care se pretindea că partidul socialist-revoluţionar nu avea nimic comun cu atentatul. Încă după rebeliunea din iulie a socialiştilor-revoluţionari de stînga, mulţi membri ai partidului, în special muncitori, începură să-l părăsească. Un grup care se intitula „narodnici-comunişti" se desprinsese din partid. Aceştia, în frunte cu Kalagaev, Biţenko, A. Ustinov şi alţii, nu erau de acord nici cu torpilarea prin violenţă a păcii de la Brest, nici cu actele teroriste, nici cu lupta activă împotriva partidului comunist. Socialiştii-revoluţionari care rămăseseră în partid se orientau tot mai mult spre dreapta, sprijineau rebeliunile chiaburilor. Influenţa lor însă slăbea. Atentatul împotriva lui Ilici intensifică procesul de descompunere a partidului socialist-revoluţionar, submină şi mai mult influenţa acestuia în rîndurile maselor.

Speranţele duşmanilor Puterii sovietice se dovediră neîntemeiate. Ilici scăpă cu viaţă. Buletinele medicilor deveneau din zi în zi mai optimiste. Medicii, ca şi toţi cei din jurul lui Ilici, se mai înveseliră. Ilici glumea cu cei ce-l îngrijeau. I se interzisese să facă mişcări, dar el încerca, pe furiş, cînd nu era nimeni în cameră, să se ridice. Voia să-şi reia mai repede activitatea. În sfîrşit, la 10 septembrie se anunţă în „Pravda" că Lenin era în afară de orice pericol. Ilici adăugă din partea sa la comunicat că, întrucît merge spre însănătoşire, roagă să nu mai fie deranjaţi medicii cu întrebări despre sănătatea sa. La 16 septembrie lui Ilici i se îngăduise, în sfîrşit, să se deplaseze pînă la Consiliul Comisarilor Poporului. Era foarte emoţionat şi de aceea abia reuşi să coboare din pat, fericit însă că-şi putea relua activitatea.

La 16 septembrie Ilici prezidă o şedinţă a Consiliului Comisarilor Poporului. În aceeaşi zi scrise o scrisoare de salut către prezidiul conferinţei organizaţiilor cultural-educative proletare.

Pe vremea aceea Proletcultul se bucura de o puternică influenţă. Ilici considera că deficienţa Proletcultului consta în faptul că-şi lega prea puţin activitatea de sarcinile politice generale ale luptei, contribuia în prea mică măsură la ridicarea conştiinţei maselor, la promovarea muncitorilor, la pregătirea lor pentru conducerea statului prin Soviete. În scrisoarea de salut adresată conferinţei el se referea tocmai la sarcinile politice ce reveneau Proletcultului. După cîteva zile mai scrise un articol, „Despre caracterul ziarelor noastre", în care cerea presei să observe mai atent ceea ce se petrece în jur. „Mai aproape de viaţă. Mai multă atenţie pentru *noul* pe care masa muncitorească şi ţărănească îl zideşte *în fapt* în munca ei de toate zilele. Mai multă *verificare* pentru a vedea în ce măsură acest nou este *comunist*" [1].

De cum îşi reluă activitatea Vladimir Ilici se cufundă cu totul în problemele aprovizionării cu alimente, participă activ la elaborarea decretului cu privire la impunerea gospodăriilor săteşti cu impozitul în natură. El îşi dădu însă imediat seama că munca administrativă încordată, de fiecare zi, îl depăşea. De aceea consimţi să plece pentru cîteva săptămîni la odihnă în afara oraşului. Astfel am plecat la Gorki, pe vremuri moşia lui Reinbot, fostul prefect al Moscovei. Casa era bine amenajată, avea terase, baie, lumină electrică, mobilă bogată şi un parc minunat. La parter fusese instalată garda : înainte de rănire paza lui Lenin fusese foarte relativă. Ilici nu era obişnuit cu prezenţa gărzii şi nici garda nu prea ştia ce are de făcut, cum trebuie să se comporte. Ea îl primi pe Ilici cu o cuvîntare de salut şi cu un buchet mare de flori. Atît garda cît şi Ilici se simţeau stînjeniţi. Toată atmosfera era neobişnuită. Ne deprinsesem să locuim în apartamente mici şi modeste, în cămăruţe ieftine şi în pensiunile cu preţ redus din străinătate. Acum nu ştiam ce să facem în apartamentele lui Reinbot. Ne-am ales camera cea mai mică şi ne-am instalat în ea ; acolo avea să moară Ilici peste şase ani. Dar pînă şi camera aceasta avea trei ferestre mari de cristal şi trei oglinzi mari. Numai încetul cu încetul am reuşit să ne obişnuim cu această locuinţă. Nici garda nu izbuti de la bun început să se acomodeze cu condiţiile în care avea să trăiască. Iată ce s-a întîmplat odată. Era pe la sfîrşitul lunii septembrie. Vremea devenea foarte rece. Într-o încăpere spaţioasă, alături de camera unde ne instalasem, existau două cămine. Noi eram obişnuiţi cu cămine încă de la

[1] *V. I. Lenin*, Opere, vol. 28, Editura politică, 1959, pag. 86. — *Nota red.*

Londra, unde ele constituie, în majoritatea caselor, unicul mijloc de încălzire. Ilici rugă să se facă foc în cămin. S-au adus lemne, s-a căutat coşul, care însă nu a putut fi găsit. Ostaşii din gardă crezură probabil că la cămine nu se construiesc coşuri. Au aprins focul. Căminele însă se găseau acolo numai pentru ornament, iar nu şi pentru încălzit. Podul casei luă foc, şi, cînd se turnă apă pentru a-l stinge, plafonul se prăbuşi. Mai tîrziu vila din Gorki deveni reşedinţa permanentă de vară a lui Ilici şi treptat fu „valorificată" – amenajată pentru o odihnă în cursul căreia să se poată şi lucra. Ilici îndrăgi balcoanele şi ferestrele mari ale acestei case.

Ilici se simţea foarte slăbit după rănire şi trebui să treacă destul timp pînă să aibă putere să iasă din parc. Moralul lui era ridicat – moralul omului în convalescenţă. Pe lîngă aceasta, în viaţa ţării se petrecea o cotitură. Situaţia de pe front începuse să se schimbe. Armata Roşie repurta primele victorii. La 3 septembrie muncitorii din Kazan se răsculaseră împotriva cehoslovacilor şi a socialiştilor-revoluţionari de dreapta, care puseseră mîna pe putere. Trupele sovietice ocupară la 7 septembrie Kazan, la 12 – Volsk şi Simbirsk, la 17 – Hvalînsk, la 20 – Cistopol, la 7 octombrie – Samara. La 9 septembrie trupele sovietice ocupară Groznîi şi Uralsk. Nu mai încăpea nici o îndoială că se produsese o cotitură. În cuvîntarea rostită în ziua aniversării Puterii sovietice, Lenin a spus, cu deplin temei, că de la detaşamentele răzleţite ale Gărzilor roşii am ajuns la o puternică Armată Roşie.

La Gorki soseau mereu ştiri care arătau că în Germania se coace revoluţia.

La 1 octombrie Ilici îi scria lui Sverdlov la Moscova :

„Evenimentele «s-au precipitat» într-atîta în Germania, încît nici noi nu trebuie să rămînem în urmă. Iar astăzi am şi rămas în urmă.

Trebuie convocată *mîine* o şedinţă comună

a C.E.C.
a Sovietului din Moscova
a Sovietelor raionale
a sindicatelor etc. etc.

Să se prezinte **o serie** de rapoarte *cu privire la începerea revoluţiei în Germania.*

(Izbînda tacticii *noastre* de luptă împotriva imperialismului german. Etc.).

Să se adopte o rezoluţie în sensul următor :

Într-o săptămînă revoluţia internaţională s-a apropiat atît de mult, încît trebuie să contăm pe ea ca pe un eveniment care se poate produce în *zilele care vin.*

Nici un fel de alianţe nici cu guvernul lui Wilhelm, nici cu guvernul lui Wilhelm II + Ebert şi alţi nemernici.

Dar maselor de muncitori germani, milioanelor de oameni ai muncii germani, acum, cînd au început să-şi manifeste spiritul de revoltă (deocamdată *numai* spiritul),

începem să le pregătim

o alianţă frăţească, **grîne,** ajutor militar.

Toţi sîntem gata să ne dăm viaţa pentru a ajuta pe muncitorii germani să ducă înainte revoluţia care a început în Germania.

Concluzia : 1) eforturi înzecite pentru obţinerea de grîne (să fie ridicate *toate* rezervele şi pentru noi, *şi pentru* muncitorii *germani).*
2) de zece ori mai multe *înrolări* în armată. *Pînă în primăvară* trebuie să avem o armată de 3.000.000 de oameni, pentru a ajuta revoluţia muncitorească internaţională.

Miercuri noaptea această rezoluţie trebuie să fie transmisă prin telegraf în întreaga lume.

Fixaţi şedinţa pentru miercuri orele 2. Vom începe la **4**, mie îmi veţi da cuvîntul pentru o cuvîntare de 1/4 de oră, voi veni şi voi pleca înapoi. Mîine dimineaţă trimiteţi maşina după mine (iar la telefon să spuneţi numai atît : *de acord).*

Salutări ! *Lenin*" [1].

Lui Ilici nu i se permise să vină la şedinţă, cu toată rugămintea lui insistentă : sănătatea lui era păzită cu stricteţe. Şedinţa comună fu fixată pentru ziua de joi, 3 ; în ziua de miercuri, 2, Ilici se mulţumi să trimită o scrisoare participanţilor. La şedinţa comună s-a dat citire scrisorii lui Ilici şi s-a adoptat o rezoluţie în spiritul celor dorite de el. Rezoluţia a fost transmisă prin telegraf tuturor ţărilor şi în întreaga R.S.F.S.R., iar a doua zi a apărut în „Pravda".

[1] *V. I. Lenin,* Opere, vol. 35, E.S.P.L.P. 1958, pag. 341–342. – *Nota red.*

Deşi ştia că maşina nu va veni după el, Ilici a stat totuşi în ziua respectivă la marginea drumului şi a aşteptat-o... „Poate totuşi se vor răzgîndi !".

Frămîntările din rîndurile muncitorilor germani se accentuau. Lenin a atribuit întotdeauna o uriaşă însemnătate luptei teoretice, clarităţii poziţiilor teoretice. El ştiă că, în Germania, Kautsky, care scrisese o serie de lucrări de popularizare a învăţăturii lui Marx şi care, la timpul său, se pronunţase împotriva concepţiilor oportuniste ale lui Bernstein, se bucura de mare prestigiu ca teoretician. De aceea Ilici a fost foarte iritat şi indignat de extrasele dintr-un articol al lui Kautsky împotriva bolşevismului pe care „Pravda" le-a publicat la 20 septembrie. El i-a trimis imediat lui Vorovski, care se găsea pe atunci în Elveţia ca reprezentant al R.S.F.S.R., o scrisoare în care arăta că Zetkin, Mehring şi alţii trebuie să publice în presă o declaraţie principială teoretică în sensul că ceea ce spune Kautsky în problema dictaturii proletariatului nu este marxism, ci o vulgară bernsteineadă. Vladimir Ilici scria, de asemenea, că este necesar să fie tradusă cît mai repede în limba germană broşura sa „Statul şi revoluţia", în care se analizează poziţia reformistă a lui Kautsky, şi ruga să i se trimită broşura acestuia „Dictatura proletariatului" de îndată ce va apărea, precum şi toate articolele lui Kautsky despre bolşevism.

În timp ce se odihnea la Gorki, Ilici se ocupă de demascarea lui Kautsky. Accasta a avut ca rezultat apariţia broşurii „Revoluţia proletară şi renegatul Kautsky". Iată ultimele rînduri din această broşură, scrise la 9 noiembrie 1918 :

„În noaptea de 9 spre 10 noiembrie s-au primit ştiri din Germania cu privire la revoluţia victorioasă începută la Kiel şi în alte porturi şi oraşe din nordul Germaniei, unde puterea a trecut în mîinile Sovietelor de deputaţi ai muncitorilor şi soldaţilor, şi apoi la Berlin, unde puterea a trecut tot în mîinile Sovietelor.

Încheierea care urma s-o scriu la broşura despre Kautsky şi revoluţia proletară devine inutilă".

La 18 octombrie Ilici se înapoiază la Moscova, iar la 23 octombrie scrie ambasadorului nostru de la Berlin :

„Transmiteţi imediat lui Karl Liebknecht un călduros salut din partea noastră. Eliberarea din închisoare a reprezentantului muncitorilor revoluţionari din Germania marchează începutul

unei noi epoci, epoca socialismului victorios, care se deschide acum pentru Germania şi pentru întreaga lume.

În numele Comitetului Central al Partidului Comunist (bolşevic) din Rusia

Lenin, Sverdlov, Stalin".

La 23 octombrie, cu prilejul eliberării lui Karl Liebknecht din închisoare, muncitorii au organizat o demonstraţie în faţa ambasadei ruse.

La 5 noiembrie 1918, guvernul german, acuzînd reprezentanţa sovietică de la Berlin că ar fi luat parte la mişcarea revoluţionară din Germania, a cerut rechemarea imediată a reprezentanţilor diplomatici şi consulari ai R.S.F.S.R., în frunte cu ambasadorul sovietic, A. A. Ioffe. La 9 noiembrie, Ioffe, care plecase împreună cu personalul ambasadei spre Rusia, a fost readus în Berlinul revoluţionar de către Sovietul de deputaţi ai muncitorilor şi soldaţilor din Berlin.

Sărbătorirea primei aniversări a Puterii sovietice s-a desfăşurat într-o atmosferă de mare însufleţire. La sfîrşitul lunii octombrie Ilici a luat parte la redactarea apelului adresat muncitorilor austrieci în numele Comitetului Executiv Central din Rusia şi al Consiliului Comisarilor Poporului. La 3 noiembrie el a rostit o cuvîntare la demonstraţia organizată în cinstea revoluţiei din Austro-Ungaria. S-a hotărît ca în zilele aniversării Revoluţiei din Octombrie să se ţină cel de-al VI-lea Congres general al Sovietelor din Rusia. La 6 noiembrie Ilici a deschis Congresul printr-o cuvîntare în legătură cu aniversarea revoluţiei proletare ; în aceeaşi zi el a prezentat raportul la şedinţa solemnă a Consiliului Central al Sindicatelor din Rusia şi a Consiliului sindicatelor din Moscova, precum şi la festivitatea organizată de „Proletcult" din Moscova. La 7 noiembrie el a rostit o cuvîntare la dezvelirea plăcii comemorative a luptătorilor Revoluţiei din Octombrie.

Tot în ziua de 7 noiembrie Ilici a luat parte la dezvelirea monumentului lui Marx şi Engels, unde a vorbit despre importanţa învăţăturii acestora, despre previziunea lor :

„Trăim vremuri fericite, cînd această previziune a marilor socialişti a început să se realizeze. Vedem cu toţii ivindu-se, într-un întreg şir de ţări, zorile revoluţiei socialiste internaţionale a proletariatului. Nespusele grozăvii ale măcelului imperialist

al popoarelor dau naștere pretutindeni unui avînt eroic al maselor asuprite, înzecesc puterile lor în lupta pentru eliberare.

Fie ca acest monument al lui Marx și Engels să amintească neîncetat milioanelor de muncitori și țărani că noi nu sîntem singuri în lupta noastră. Alături de noi se ridică la luptă și muncitorii țărilor mai înaintate. Ne așteaptă încă, pe ei și pe noi, lupte grele. Prin lupta noastră comună vom sfărîma jugul capitalului și vom cuceri definitiv socialismul !" [1]

În zilele de 8, 9, 10 și 11 noiembrie, știrile despre revoluția germană l-au absorbit cu totul pe Ilici. El lua în permanență cuvîntul. Figura lui radia fericire, ca la 1 Mai 1917. Zilele primei aniversări a Revoluției din Octombrie au fost dintre cele mai fericite în viața lui Ilici.

Vladimir Ilici nu uita însă nici o clipă drumul greu care se deschidea în fața Puterii sovietice. La 8 noiembrie el a rostit o cuvîntare la consfătuirea delegaților comitetelor sărăcimii din regiunea Moscova.

Delegații adunați la consfătuirea din Moscova a comitetelor sărăcimii aveau fețe mulțumite. Un delegat înalt, îmbrăcat într-un caftan albastru, în timp ce urca scara, se opri lîngă bustul unui savant și spuse zîmbind : „Asta o să ne fie de folos în sat". În general delegații vorbeau mai mult despre ceea ce vor lua și cum vor împărți între ei ceea ce vor lua. În fața lui Ilici stăteau, ascultîndu-l, țărani săraci cu gospodării individuale, pentru care problemele colectivizării agriculturii, ale lucrării în colectiv a pămîntului nu erau încă actuale. Dacă comparăm starea de spirit de atunci a delegaților comitetelor sărăcimii cu cea a delegaților de la cel de-al II-lea Congres al colhoznicilor, ne vom da seama ce drum uriaș s-a străbătut, ce muncă gigantică s-a depus.

Ilici știa că era necesară o asemenea muncă de lungă durată. El înțelegea limpede toate greutățile, dar considera că această problemă este hotărîtoare. „Cucerirea pămîntului, ca orice cucerire a celor ce muncesc, este trainică numai atunci cînd se sprijină pe activitatea proprie a celor ce muncesc, pe propria lor organizare, pe consecvența și fermitatea lor revoluționară" – a spus el la consfătuirea comitetelor sărăcimii.

„A avut oare țărănimea muncitoare această organizare ?

[1] *V. I. Lenin,* Opere, vol. 28, Editura politică, 1959, pag. 155–156. – *Nota red.*

Din păcate, nu. Aceasta este originea și cauza întregii greutăți a luptei" [1].

Ilici a indicat căile spre organizare : înfrîngerea chiaburimii și o strînsă alianță cu clasa muncitoare.

„...Dacă nu vom lua măsuri împotriva chiaburului, dacă nu vom învinge lipitorile satului, atunci, în mod inevitabil, vom avea din nou pe țar și pe capitalist.

Experiența tuturor revoluțiilor care au avut loc pînă acum în Europa confirmă în mod concret că orice revoluție e în mod inevitabil înfrîntă dacă țărănimea nu biruie preponderența chiaburului.

Dacă toate revoluțiile europene n-au ajuns la nimic, aceasta e tocmai din cauză că satul n-a știut să vină de hac dușmanilor lui. Muncitorii de la orașe răsturnau pe regi... și, totuși, după un timp oarecare se reîntronau vechile rînduieli" [2].

„În revoluțiile de pînă acum țărănimea săracă nu avea pe cine să se sprijine în greaua ei luptă împotriva chiaburilor.

Proletariatul organizat – mai puternic și cu mai multă experiență decît țărănimea (această experiență el a căpătat-o în luptele din trecut) – deține acum puterea în Rusia, stăpînind toate uneltele de producție, toate fabricile și uzinele, căile ferate, vapoarele etc.

Acum țărănimea săracă are un aliat puternic și de nădejde în lupta ei împotriva chiaburimii. Țărănimea săracă știe că orașul e de partea ei, că proletariatul o va ajuta cu tot ce-i va sta în putință, – și o ajută efectiv chiar de pe acum" [3].

„Chiaburii așteptau cu nerăbdare pe cehoslovaci, ei ar fi fost bucuroși să înscăuneze un nou țar, pentru a putea continua exploatarea nepedepsiți, pentru ca să poată pune din nou piciorul pe grumazul muncitorului agricol și să se îmbogățească ca odinioară.

Și toată salvarea a fost că satul s-a unit cu orașul, că elementele proletare și semiproletare de la sate – care nu exploatează munca altora – au pornit, împreună cu muncitorii de la orașe, campania împotriva chiaburilor și lipitorilor satului" [4].

Și în continuare Ilici a arătat perspectiva transformării întregii orînduiri de la țară :

[1] Op. cit., pag. 162.
[2] Op. cit., pag. 162–163.
[3] Op. cit., pag. 163.
[4] Op. cit., pag. 164.

„Soluția nu poate fi decît cultivarea în comun a pămîntului... Comunele, cultivarea pămîntului în artel, întovărășirile țăranilor – iată care este scăparea de neajunsurile micii gospodării, iată mijlocul pentru a ridica și a îmbunătăți gospodăria, pentru a economisi forțele și a lupta împotriva chiaburimii, parazitismului și exploatării" [1].

La 16 noiembrie 1918 s-a deschis primul Congres general al muncitoarelor din Rusia. Acesta fusese convocat de comisia pentru agitație și propagandă în rîndurile muncitoarelor a C.C. al P.C. (b) din Rusia. La organizarea lui au muncit intens tovarășele Inessa, Samoilova, Kollontai, Stal, A. D. Kalinina. La lucrările congresului au luat parte 1.147 de delegate. După cum am spus, a fost un congres al muncitoarelor ; numărul reprezentantelor din rîndurile țărancelor era încă mic. De asemenea, la congres nu s-a discutat încă problema muncii în rîndurile minorităților naționale. Luînd cuvîntul la congres, Ilici a vorbit mai ales despre ceea ce îi absorbea toată atenția : despre sat, despre faptul că numai socialismul va putea scoate femeia din situația ei din trecut.

„Numai atunci cînd de la micile gospodării vom trece la gospodăria colectivă și la cultivarea în comun a pămîntului, numai atunci va veni deplina eliberare și dezrobire a femeilor. Este o sarcină grea, dar acum, cînd se formează comitetele sărăcimii, se apropie timpul cînd revoluția socialistă va începe să se întărească.

Abia acum se organizează partea săracă a populației de la sate, și în ele, în organizațiile sărăcimii, socialismul capătă o bază trainică.

Înainte se întîmpla deseori ca orașul să devină revoluționar, fiind urmat de sat abia mai tîrziu.

Revoluția actuală se sprijină pe sat, și în aceasta stă însemnătatea și forța ei" [2].

Oriunde lua cuvîntul, Ilici aborda totdeauna problema țărănimii și a socializării pămîntului. În discuții, în cursul plimbărilor, el amintea adeseori următoarele cuvinte dintr-o scrisoare a lui K. Marx către Engels scrisă în 1856 : „«Toată chestiunea în Germania va depinde de posibilitatea ca revoluția proletară

[1] Op. cit., pag. 165–166.
[2] Op. cit., pag. 171.

să fie sprijinită de către o a doua ediție a războiului țărănesc german. În cazul acesta lucrurile vor merge de minune»" [1].

La 11 decembrie 1918, într-o cuvîntare rostită la primul Congres pe întreaga Rusie al secțiilor agrare, comitetelor sărăcimii și comunelor, Lenin a spus :

„Nu mai putem trăi ca înainte, așa cum am trăit înainte de război, și irosirea de forțe omenești și de muncă, irosire legată de micile gospodării țărănești individuale, nu poate să mai continue. Productivitatea muncii s-ar ridica de două și de trei ori, s-ar cheltui de două și de trei ori mai puțină muncă omenească în agricultură și în gospodăria omului, dacă s-ar înfăptui trecerea de la această mică gospodărie fărîmițată la gospodăria obștească" [2].

Încă pe cînd ne găseam în Elveția, eu sufeream de boala lui Basedow într-o formă foarte gravă. În urma unei operații și a faptului că am stat la munte, m-am refăcut într-o oarecare măsură, dar îmi slăbise inima și puterile mă părăsiseră. După rănirea lui Ilici, din cauza grijii pentru viața și sănătatea lui, am făcut în toamnă o recidivă acută. Doctorii mă îndopau cu tot felul de medicamente, mă obligau să stau în pat, îmi interziceau să lucrez. Toate acestea nu dădeau însă rezultate. Pe vremea aceea nu existau sanatorii. Am fost trimisă să mă odihnesc la Sokolniki, în clădirea unei școli care se afla în mijlocul pădurii. Mi s-a interzis să vorbesc despre politică și despre muncă. M-am împrietenit cu copiii. Ilici venea aproape în fiecare seară, de cele mai multe ori însoțit de Maria Ilinicina. Am petrecut acolo sfîrșitul lunii decembrie 1918 și luna ianuarie 1919. Copiii au ajuns repede să mă socotească unul de-ai lor și-mi vorbeau despre tot ce-i preocupa. Unii îmi aduceau desenele să mi le arate, alții îmi povesteau cum schiază. Un băiețaș de vreo nouă ani era tare necăjit că nu avea cine să-i gătească maică-si ; de obicei prepara singur masa pentru ea : făcea o supă de cartofi, „prăjea" cartofi în apă. Cînd venea mama de la lucru, el o aștepta cu masa pregătită. Era acolo și o fetiță transferată la școală de la un azil de copii. Avea multe deprinderi căpătate în azil : știa să se lingușească pe lîngă o învățătoare mai severă ; știa – la nevoie – să și tragă o minciună.

[1] *K. Marx* și *F. Engels*, Opere alese în două volume, vol. II, E.S.P.L.P. 1955, ediția a II-a, pag. 495. – *Nota red.*
[2] *V. I. Lenin*, Opere, vol. 28, Editura politică, 1959, pag. 337. – *Nota red.*

Mama ei, o prostituată, locuia în piața Smolensk. Se iubeau cu patimă una pe alta. Într-o zi fetița îmi povesti, cu lacrimi în ochi, că mama venise la ea, pe ger, aproape desculță, fiindcă ibovnicul îi furase cizmele și le băuse și că-i degeraseră picioarele. Fata se gîndea tot timpul la mamă : nu-și mînca rațiile de pîine, ci le păstra, iar după masă se uita dacă n-au rămas ceva coji de pîine să le strîngă tot pentru mama sa.

Mulți copii îmi vorbeau despre viața lor. Școala era departe de viață. Dimineața copiii învățau, apoi schiau, seara făceau podoabe pentru pomul de iarnă.

Ilici glumea deseori cu copiii. Ei îl îndrăgiseră și îi așteptau sosirea. La începutul anului 1919 (de crăciun, după stilul vechi), școala a organizat un pom de iarnă pentru copii. La noi, în Rusia, pomul de iarnă n-a avut niciodată legătură cu vreo datină religioasă, ci era un prilej de sărbătoare pentru copii, era o distracție pentru ei. Copiii îl rugaseră pe Ilici să vină și el la serbarea lor. Și el le făgăduise că va veni. Îl rugă pe Vladimir Dmitrievici Bonci-Bruevici să cumpere pentru ei cît mai multe dulciuri. Pe drum, în timp ce venea la mine cu mașina împreună cu Maria Ilinicina, fură atacați de bandiți. S-au cam fîstîcit cînd au văzut că-l atacaseră pe Ilici. Totuși îl dădură jos din mașină pe Ilici, pe Maria Ilinicina, pe șoferul Ghil și pe tovarășul din paza lui Ilici, care avea mîinile ocupate cu un vas cu lapte, și plecară cu automobilul. Noi îi așteptam între timp pe Ilici și pe Maria Ilinicina la școală și ne miram că întîrzie. Cînd au ajuns, în sfîrșit, aveau niște fețe tare ciudate. L-am întrebat mai tîrziu pe Ilici, pe coridor, ce se întîmplase. A stat o clipă pe gînduri, nevrînd să mă necăjească, apoi îmi spuse adevărul. Am intrat în camera mea și îmi povesti acolo totul în amănunt.

Eram fericită că a scăpat teafăr și nevătămat.

ANUL 1919

Anul 1919 a fost un an de crîncen război civil, un an de luptă împotriva lui Kolceak, Denikin și Iudenici. Lupta se desfășura în condiții excepțional de grele. Pretutindeni era foamete și ruină. Fabricile și uzinele își închideau porțile. În domeniul transporturilor domnea haosul. Armata Roșie nu era bine organizată și înarmată. Puterea sovietică nu fusese încă statornicită pretutin-

deni cum trebuie, încă nu se contopise realmente cu populația. Partidele ostile Puterii sovietice, toți cei care trăiseră bine sub vechea putere – slugoii moșierilor și capitaliștilor, chiaburii, negustorii etc. – desfășurau o agitație furibundă împotriva bolșevicilor, răspîndeau tot felul de zvonuri absurde, profitînd de lipsa de informare și de incultura maselor largi de la sate.

Dar numele lui Lenin se bucura pretutindeni de un mare prestigiu. Lenin era împotriva moșierilor și capitaliștilor, Lenin era pentru pămînt, pentru pace. Toată lumea știa că Lenin este conducătorul luptei pentru Puterea Sovietelor. O știau masele muncitoare din cele mai îndepărtate unghere ale Rusiei. Lenin nu participa însă direct la lupte, nu venea pe fronturi, iar pe atunci oamenii analfabeți, al căror orizont era limitat la condițiile vieții lor închise, nu puteau adesea să-și închipuie cum se poate conduce de la distanță. Se creau adevărate legende în jurul lui Lenin. Astfel, acum vreo zece ani, niște pescari de pe Lacul Baikal din îndepărtata Siberie povesteau că în toiul luptelor cu albii a venit la ei cu avionul Ilici și i-a ajutat să înfrîngă pe dușmani. În Caucazul de nord oamenii spuneau că, deși nu l-au văzut pe Lenin, știu cu certitudine că el a luptat la ei în rîndurile Armatei Roșii, i-a ajutat să învingă, numai că a făcut-o în taină ca să nu afle nimeni.

Acum, muncitorii și colhoznicii știu că, deși Ilici n-a fost pe fronturi, el era tot timpul cu gîndul și cu sufletul alături de Armata Roșie, se îngrijea de ea. Ei știu că Lenin a îndrumat neobosit întreaga politică pe făgașul just. El deținea postul de președinte al Consiliului Comisarilor Poporului, desfășura o activitate multilaterală, dar de orice chestiuni s-ar fi ocupat, ele erau indisolubil legate de problemele războiului civil, de problemele luptei pentru Puterea Sovietelor. La 13 martie 1919, luînd cuvîntul la un miting din Petrograd și vorbind despre succesele și greutățile Puterii sovietice, Ilici a spus :

„...Pentru prima oară în istorie armata se făurește pe baza unei apropieri, a unei *apropieri indisolubile, am putea spune* a unei *uniri indisolubile între Soviete și armată* (sublinierea mea. – *N.K.*). Sovietele unesc pe toți cei ce muncesc și sînt exploatați – și armata se făurește pe baza apărării și a conștiinței socialiste“ [1].

[1] *V. I. Lenin*, Opere, vol. 29, Editura politică, 1959, pag. 48. – *Nota red.*

Această contopire a intereselor se manifesta în mii de lucruri dintre cele mai mărunte. Puterea sovietică a fost totdeauna scumpă, apropiată ostaşilor din Armata Roşie.

Lui Ilici îi plăcea să doarmă cu ferestrele deschise. În fiecare dimineaţă răzbăteau din curte cîntecele ostaşilor roşii cantonaţi la Kremlin. „Şi vom muri toţi ca unul pentru Puterea sovietică" – cîntau aceşti tineri.

Ilici era perfect informat de ce se întîmplă pe fronturi, avea legătură directă cu fronturile, conducea întreaga luptă, dar în acelaşi timp îşi pleca urechea la ceea ce vorbesc mascle despre război. Asistînd uneori la convorbirile lui Ilici cu diferiţi oameni, observam cît de bine ştia el să scoată de la fiecare ceea ce considera că e important să afle. Îl interesa întreaga situaţie, tot ce se petrecea pe fronturi.

Îmi amintesc că am fost odată de faţă cînd i s-a prezentat lui Ilici un raport cu privire la neîncrederea cu care tratau ostaşii roşii pe vechii specialişti militari. La început ostaşii roşii trebuiau să înveţe de la specialiştii militari, şi ei înţelegeau acest lucru. Erau însă totdeauna cu ochii în patru, nu treceau nimic cu vederea specialiştilor militari, chiar şi în domeniul comportării lor cotidiene. Neîncrederea ostaşilor roşii era explicabilă, deoarece cadrele de comandă ale vechiului regim se ţineau la distanţă de soldaţi. După ce a plecat tovarăşul care prezentase raportul, Ilici mi-a spus că forţa Armatei Roşii constă în apropierea dintre cadrele de comandă şi masa de ostaşi. Ne-am amintit împreună tablourile lui Vereşciaghin care redau episoade din războiul ruso-turc din 1877–1878. Sînt nişte tablouri minunate. Unul dintre ele înfăţişează o luptă. Comandanţii stau la distanţă pe un deluşor şi privesc lupta. Ofiţerii eleganţi, înmănuşaţi, se uită cu binoclul, dintr-un loc unde nu e nici o primejdie, cum pier soldaţii în luptă. Am văzut pentru prima dată acest tablou cînd aveam zece ani. Tata mă luase cu el la o expoziţie a lui Vereşciaghin, şi lucrările sale mi s-au întipărit în minte pentru toată viaţa.

Într-o zi Ilici a primit o scrisoare de la profesorul Dukelski din Voronej, care cerea ca ostaşii roşii să aibă o atitudine tovărăşească faţă de specialişti. Ilici i-a răspuns printr-un articol în ziarul „Pravda", în care cerea, la rîndul său, ca specialiştii să aibă o atitudine tovărăşească faţă de ostaşii roşii :

„...Să aveţi o atitudine tovărăşească faţă de soldaţii extenuaţi, faţă de muncitorii surmenaţi, întărîtaţi de veacurile de

exploatare ; atunci apropierea dintre oamenii muncii fizice şi oamenii muncii intelectuale va progresa cu paşi gigantici" [1].

De asemenea, am asistat odată cînd tov. Lunacearski, care fusese pe front, şi-a prezentat raportul lui Ilici. Desigur că Anatoli Vasilievici nu era mare specialist în problemele militare, dar Ilici îi punea tot timpul astfel de întrebări, lega în aşa fel diversele elemente şi îndruma raportul pe un anumit făgaş, încît acesta a fost excepţional de interesant. Ilici ştia ce şi cum trebuie să-l întrebe pe fiecare om. El vorbea mult cu muncitorii care plecau pe front sau se întorceau de acolo. Ilici cunoştea bine Armata Roşie, ştia că majoritatea ostaşilor sînt ţărani. El cunoştea bine ţărănimea, exploatarea la care fusese supusă ţărănimea muncitoare de către moşieri, ura ţărănimii împotriva moşierilor, ştia ce uriaşă forţă motrice reprezintă ea în războiul civil. Ilici nu-l idealiza însă pe ţăranul individual (iar pe atunci toţi ţăranii aveau gospodării individuale), el îşi dădea seama cît de puternică este în rîndurile ţărănimii mentalitatea mic-burgheză, cît de greu le este ţăranilor să se organizeze, înţelegea că în fond ţăranul din acea vreme nu se pricepea de loc la organizare.

Ilici repeta tot timpul că organizarea constituie cheia construirii socialismului. El atribuia o importanţă excepţională problemelor organizării şi îşi punea speranţele în mod deosebit în clasa muncitoare, în deprinderile ei organizatorice, în apropierea ei de ţărănimea muncitoare. Ilici cerea să fie preluată întreaga experienţă organizatorică a vechii armate, a vechilor specialişti, cerea ca ştiinţa să fie pusă în slujba oamenilor muncii din Ţara sovietică.

Politica Puterii sovietice era îndrumată pe o cale justă.

În septembrie 1927, în cursul convorbirii cu prima delegaţie muncitorească americană, tov. Stalin a spus :

„Se ştie că în urma războiului civil ocupanţii au fost izgoniţi de pe teritoriul Rusiei, iar generalii contrarevoluţionari au fost zdrobiţi de Armata Roşie.

Tocmai aici s-a dovedit că ceea ce *hotărăşte în ultimă instanţă soarta unui război* nu este materialul de război, cu care Kolceak şi Denikin au fost din belşug aprovizionaţi de duşmanii Uniunii Sovietice, ci o *politică justă, simpatia şi sprijinul maselor de milioane ale populaţiei* (sublinierea mea. – *N.K.*).

[1] Op. cit., pag. 215–216.

Este oare întîmplător faptul că partidul bolşevic a ieşit atunci învingător ? Desigur că nu este întîmplător" [1].

În 1919 politica Puterii sovietice mergea pe linia întăririi legăturii cu masele.

„Dacă ne numim partid al comuniştilor – spunea Ilici –, trebuie să înţelegem că de-abia acum, după ce am înlăturat piedicile exterioare, după ce am sfărîmat vechile instituţii, se pune pentru prima oară cu adevărat şi din plin în faţa noastră prima sarcină a revoluţiei cu adevărat proletare – organizarea a zeci şi sute de milioane de oameni" [2].

În octombrie 1917, la Congresul al II-lea general al Sovietelor din Rusia, Ilici a spus că organizarea constituie cheia construirii socialismului, iar 17 luni mai tîrziu, în martie 1919, cînd s-a deschis Congresul al VIII-lea al partidului, cînd Puterea sovietică se pusese pe picioare, sarcinile organizatorice s-au ridicat în toată amploarea lor. Toate problemele la care s-a referit la Congresul al VIII-lea, Ilici le îmbina strîns cu problemele organizatorice. El a vorbit despre aparat, despre birocratism, despre cultură, despre felul cum lipsa de cultură barează calea construcţiei socialiste, împiedică antrenarea maselor largi la construirea socialismului, stînjeneşte lupta împotriva rămăşiţelor vechiului, împiedică lichidarea birocratismului ; a vorbit despre sat, a arătat cum trebuie întărită influenţa proletariatului nu numai asupra muncitorilor agricoli şi asupra sărăcimii, ci şi asupra păturii celei mai largi a ţărănimii, asupra ţărănimii mijlocaşe, care nu trăieşte din exploatarea forţei de muncă, ci din munca sa ; el a arătat cum trebuie transformată ţărănimea mijlocaşă într-un sprijin al Puterii sovietice, cum trebuie ea aprovizionată, a vorbit despre cooperaţie, a subliniat că noi sîntem obligaţi să construim comunismul pornind de la ceea ce ne-a lăsat moştenire capitalismul, că comunismul nu poate fi construit numai cu braţele comuniştilor, ci este necesar să fie folosiţi vechii specialişti, ştiinţa şi întreaga experienţă a construcţiei burgheze, luîndu-se de la ele ceea ce este necesar.

În toată această muncă este important nu numai ca omul să înţeleagă ce verigă trebuie să apuce pentru a trage tot lanţul, dar şi *cum* să apuce această verigă, cum s-o tragă.

[1] *I. Stalin*, Opere, vol. 10, E.S.P.L.P. 1955, pag. 113. – *Nota red.*

[2] *V. I. Lenin*, Opere, vol. 29, Editura politică, 1959, pag. 322. – *Nota red.*

Cu două zile înainte de Congres a murit Iakov Mihailovici Sverdlov, preşedintele C.E.C. din Rusia. Vorbind despre Iakov Mihailovici la funeraliile acestuia, Ilici a relevat priceperea lui de a îmbina teoria cu practica, a vorbit despre autoritatea morală şi talentul lui organizatoric, dar a subliniat îndeosebi valoarea activităţii lui Sverdlov *ca organizator al maselor largi proletare* :

„...Acest revoluţionar de profesie nu s-a rupt niciodată, nici o clipă de mase. Dacă condiţiile ţarismului îl condamnau, ca pe toţi revoluţionarii de atunci, la o activitate mai ales clandestină, ilegală, apoi şi în această activitate clandestină şi ilegală tov. Sverdlov a mers totdeauna umăr la umăr şi mînă în mînă cu muncitorii înaintaţi, care tocmai la începutul secolului al XX-lea au început să ia locul vechii generaţii de revoluţionari ieşiţi din rîndurile intelectualilor.

Tocmai în acel timp muncitorii înaintaţi au început să activeze cu zecile şi sutele şi şi-au format acea călire pentru lupta revoluţionară fără care, precum şi fără o legătură foarte puternică cu masele, n-ar fi fost posibilă o revoluţie victorioasă a proletariatului în Rusia" [1].

I. M. Sverdlov urma să prezinte la Congresul al VIII-lea raportul cu privire la activitatea organizatorică a C.C. În locul lui a trebuit să ia cuvîntul Lenin.

„Fiind înzestrat cu o memorie extraordinară, fantastică – a spus Ilici despre I. M. Sverdlov –, el avea în minte o mare parte din raportul său, şi faptul că *cunoştea personal munca organizatorică pe teren* (sublinierea mea. – *N.K.*) îi dădea posibilitatea să facă acest raport. Eu nu sînt în stare să-l înlocuiesc nici măcar în măsură de a suta parte... Tov. Sverdlov primea în fiecare zi zeci de delegaţi, şi probabil că mai mult de jumătate nu erau funcţionari sovietici, ci activişti de partid" [2].

Ilici a arătat că Sverdlov se pricepea admirabil la oameni, îşi formase un simţ de practician :

„...Talentul organizatoric excepţional al acestui om ne-a asigurat toate acele lucruri cu care ne-am mîndrit pînă în prezent, şi ne-am mîndrit pe bună dreptate. El ne-a asigurat pe deplin posibilitatea unei munci armonioase, orientate spre un ţel precis şi într-adevăr organizată, a unei munci care să fie demnă de ma-

[1] Op. cit., pag. 73.

[2] Op cit., pag. 143–144.

sele proletare organizate și care să corespundă nevoilor revoluției proletare, – ne-a asigurat pe deplin posibilitatea unei munci organizate și închegate fără de care n-am fi avut nici un singur succes, fără de care n-am fi învins nici una dintre nenumăratele greutăți, nici una dintre grelele încercări prin care am trecut pînă în prezent și prin care sîntem nevoiți să trecem acum.

...Sîntem profund convinși că revoluția proletară din Rusia și din întreaga lume va ridica grupuri și grupuri de oameni, va ridica numeroase pături de proletari, de țărani muncitori, care vor aduce cu sine cunoașterea practică a vieții, *talentul organizatoric*, dacă nu individual, apoi *colectiv* (sublinierea mea. – *N.K.)*, fără care armatele de milioane de proletari nu pot ajunge la victoria lor" [1].

În ultimii ani, și mai ales în anii 1935–1936, vedem cît de repede crește și se întărește *talentul organizatoric al maselor muncitoare*. La consfătuirile stahanoviștilor, ale combinerilor, tractoriștilor, ale tuturor lucrătorilor din agricultura sovietică, ale oamenilor muncii din republicile sovietice, vedem cum se manifestă acest talent organizatoric colectiv, făurit în anii Puterii sovietice.

Noi nu sîntem zeci, ci mii...

Și numai un om complet orb nu-și dă seama ce forță uriașă reprezintă talentul organizatoric colectiv al maselor proletare.

*

* *

În primii ani ai Puterii sovietice, activitatea organizatorică, atît în domeniul muncii în Soviete, cît și pe tărîm militar, era îngreuiată în mod deosebit de mentalitatea de mic proprietar privat.

La primul Congres pe întreaga Rusie al învățămîntului extrașcolar, care a avut loc în mai 1919, Vladimir Ilici a arătat în mod deosebit de amănunțit în ce fel mentalitatea anarhică, de mic proprietar privat, împiedică organizarea justă a muncii :

„Masele largi de oameni ai muncii mic-burghezi, năzuind să dobîndească cunoștințe, dărîmînd vechiul, n-au putut aduce nimic organizatoric, nimic organizat" (sublinierea mea. – *N.K.)*.

Și mai departe :

[1] Op. cit., pag. 74, 76.

„În această privință continuăm să suferim de pe urma naivității țăranului și a simplității lui : dacă punea mîna pe biblioteca boierului, țăranul fugea cu ea acasă, de teamă să nu i-o ia cineva, deoarece gîndul că este posibilă o repartiție justă, că statul nu este ceva odios, că ceea ce este al statului este bunul obștesc al muncitorilor și al oamenilor muncii, acest gînd nu putea încă să-și facă drum în mintea lui. Masa țărănească înapoiată nu este vinovată de acest lucru ; din punctul de vedere al dezvoltării revoluției, asta este ceva foarte firesc, este un stadiu inevitabil ; și dacă țăranul își lua acasă biblioteca, ascunzînd-o de privirile altora, el nu putea proceda altfel, deoarece nu înțelegea că se pot strînge bibliotecile din Rusia laolaltă, că vor fi destule cărți ca știutorul de carte să-și îmbogățească cunoștințele, iar neștiutorul să învețe carte. Acum trebuie să luptăm împotriva rămășițelor dezorganizării, împotriva haosului, împotriva ridicolelor dispute departamentale... Să nu creăm organizații paralele, ci o organizație unică, care să lucreze în mod sistematic. În acest lucru mărunt se reflectă sarcina fundamentală a revoluției noastre. Dacă nu va rezolva această sarcină, dacă nu va ajunge să creeze o organizație unică, care să lucreze în mod cu adevărat sistematic, luînd locul haosului stupid și neorînduielii rusești, – această revoluție va rămîne o revoluție burgheză, căci particularitatea fundamentală a revoluției proletare, care se îndreaptă spre comunism, constă tocmai în aceasta..." [1]

Aceste cuvinte ale lui Ilici dezvăluiau rădăcinile anarhismului, care nega necesitatea oricărei acțiuni sistematice colective, a oricărei organizări de stat și care spunea : fac ce vreau.

Am discutat în repetate rînduri cu Ilici despre anarhism. Îmi amintesc prima discuție pe care am avut-o în această privință în satul Șușenskoe. Cînd am sosit la Ilici, care se afla în deportare, m-am uitat cu interes prin albumul său, în care erau fotografiile diferiților condamnați politici, două fotografii ale lui Cernîșevski și, printre altele, o fotografie a lui Zola. L-am întrebat de ce păstrează în albumul său tocmai fotografia lui Zola. A început să-mi vorbească despre procesul lui Dreyfus, pe care Zola l-a apărat, iar apoi ne-am împărtășit unul altuia părerile despre diferite opere ale acestui scriitor. I-am povestit cît de mult m-a impresionat romanul lui Zola „Germinal", pe care l-am citit pentru prima oară în perioada cînd studiam cu zel volumul I din

[1] Op. cit., pag. 320, 321–322.

„Capitalul" lui Marx. În romanul „Germinal" este înfățișată mișcarea muncitorească franceză. Printre altele, apare figura anarhistului rus Suvarin, care mîngîie un iepure de casă și în același timp spune că este necesar „să se frîngă, să se distrugă totul" („tout rompre, tout détruire"). Ilici mi-a vorbit atunci cu înflăcărare despre deosebirea dintre mișcarea muncitorească socialistă organizată și anarhism. Îmi mai amintesc vag de o discuție despre anarhiști pe care am avut-o cu Ilici în 1905, înainte de a pleca la Conferința din Tammerfors. Am recitit recent articolul lui Vladimir Ilici „Socialism și anarhism", care datează din acea perioadă. El cuprinde o admirabilă caracterizare a anarhismului :

„Concepția despre lume a anarhiștilor este o concepție burgheză de-a-ndoaselea despre lume. Teoriile lor individualiste, idealul lor individualist sînt diametral opuse socialismului. Concepțiile lor nu reflectă viitorul societății burgheze, care se îndreaptă cu o forță de nestăvilit spre socializarea muncii, ci prezentul și trecutul acestei orînduiri, dominația întîmplării oarbe asupra micului producător răzlețit și izolat. Tactica lor, care se reduce la negarea luptei politice, îi dezbină pe proletari și îi transformă de fapt în participanți pasivi la cutare sau cutare politică burgheză, deoarece o adevărată îndepărtare de politică este pentru muncitori un lucru imposibil și irealizabil" [1].

Tocmai despre aceasta discutasem cu Vladimir Ilici atunci în 1905.

În mai 1919 a avut loc primul Congres pe întreaga Rusie al învățămîntului extrașcolar. Ilici a rostit cuvîntul de salut adresat congresului. La primul Congres pe întreaga Rusie al învățămîntului extrașcolar au participat 800 de delegați, printre care mulți nemembri de partid. Majoritatea aveau moralul ridicat, mulți se pregăteau să plece pe front, dar noi, bolșevicii care organizasem acest congres, ne dădeam seama că în multe privințe nu toți delegații au o idee clară despre democrația sovietică și despre deosebirea dintre democrația noastră sovietică și cea burgheză. De aceea l-am rugat pe Ilici să ia încă o dată cuvîntul. El a acceptat și a rostit la 19 mai o amplă cuvîntare pe tema „Despre înșelarea poporului prin lozincile libertății și egalității". El a arătat cum aceste lozinci înșală poporul în condițiile statului capitalist, a spus că acum Puterea sovietică – dictatura proletariatului

[1] *V. I. Lenin*, Opere, vol. 10, E.S.P.L.P., 1956, pag. 58. – *Nota red.*

– va conduce masele spre socialism, a vorbit de greutățile care stau în fața Puterii sovietice.

„Această nouă organizație de stat – a spus Ilici – se naște foarte anevoie, deoarece este un lucru extrem de greu să învingi delăsarea, dezorganizarea mic-burgheză de la noi, este un lucru de un milion de ori mai greu decît să reprimi pe asupritorul-moșier sau pe asupritorul-capitalist, dar totodată și de un milion de ori mai eficace pentru crearea acestei noi organizații care nu cunoaște exploatarea. Cînd organizarea proletară va rezolva această sarcină, socialismul va învinge definitiv. Acestui scop trebuie să-și consacre întreaga activitate atît învățămîntul extrașcolar cît și cel școlar" [1].

Dar dacă lupta împotriva tendințelor anarhiste era necesară în domeniul construirii Puterii sovietice, cu atît mai necesară era ea în cadrul Armatei Roșii. Acolo tendințele anarhiste se manifestau sub forma partizanismului. Experiența războiului civil din Ucraina ilustrează cum nu se poate mai bine greutățile întîmpinate în organizarea Armatei Roșii. Despre aceasta a vorbit Ilici la 4 iulie 1919, luînd cuvîntul la ședința comună a C.E.C. din Rusia, a Sovietului de deputați ai muncitorilor și ostașilor roșii din Moscova, a Consiliului Central al Sindicatelor din Rusia și a reprezentanților comitetelor de întreprindere din Moscova.

Ilici a vorbit despre greutățile din primul an al războiului civil, a arătat cum a trebuit să se organizeze în grabă detașament după detașament. El a spus :

„În condițiile cînd proletariatul din Ucraina avea un nivel de conștiință cu totul insuficient, fiind slab și neorganizat, în condițiile dezorganizării petliuriste și ale presiunii imperialismului german, – în aceste condiții s-au dezvoltat acolo spontan dușmănia și partizanismul. În fiecare detașament țăranii puneau mîna pe arme, își alegeau un hatman sau un «tătuc» pentru a introduce, pentru a crea o putere locală. De puterea centrală ei nu țineau seama de loc, și fiecare tătuc credea că el este un hatman local, își închipuia că poate rezolva singur toate problemele Ucrainei, fără să țină seama de nimic din ceea ce se întreprinde la centru" [2].

În continuare, Ilici a arătat că Ucraina a avut enorm de su-

[1] *V. I. Lenin*, Opere, vol. 29, Editura politică, 1959, pag. 359. – *Nota red.*
[2] Op. cit., pag. 445.

ferit de pe urma dezorganizării, a partizanismului și a haosului. Această experiență nu poate trece fără urme.

„Ucraina a înțeles învățămintele destrămării, ale partizanismului – a spus Ilici. – Aceasta va fi o perioadă de cotitură a întregii revoluții ucrainene, aceasta se va răsfrînge asupra întregii dezvoltări a Ucrainei. Este o cotitură pe care am săvîrșit-o și noi, cotitura de la partizanism și de la parada de fraze revoluționare : vom face totul ! – la conștiința necesității unei munci organizatorice îndelungate, temeinice, perseverente și grele. Este calea pe care noi am pășit la multe luni după Octombrie și pe care am obținut un succes remarcabil. Privim spre viitor cu multă certitudine că vom învinge toate greutățile" [1].

Speranțele lui Ilici s-au adeverit : Armata Roșie a devenit un model de organizare socialistă.

Atunci, în 1919, majoritatea ostașilor roșii erau țărani cu gospodării individuale, care știau să muncească fără preget, dar la care era încă puternic înrădăcinată mentalitatea de mic proprietar privat. De aceea Ilici considera că este deosebit de important să se întărească toate fronturile cu elemente proletare. Cînd situația de pe Frontul de răsărit s-a agravat, el a trimis o scrisoare muncitorilor din Petrograd, cerîndu-le să acorde ajutor acestui front, a prezentat un raport la plenara Consiliului Central al Sindicatelor din Rusia, s-a adresat muncitorilor de la nodul de cale ferată Moscova, a vorbit despre lupta împotriva lui Kolceak la o conferință a comitetelor de întreprindere și a sindicatelor din Moscova, a scris muncitorilor și țăranilor în legătură cu victoria asupra lui Kolceak, a vorbit despre rolul muncitorilor din Petrograd, a ținut o cuvîntare muncitorilor mobilizați din guberniile Iaroslavl și Vladimir care plecau pe frontul împotriva lui Denikin și în ajutorul Petrogradului, atacat de Iudenici, a întocmit un apel către muncitorii și ostașii roșii din Petrograd în legătură cu ofensiva lui Iudenici, a trimis o scrisoare muncitorilor și țăranilor din Ucraina cu prilejul victoriilor asupra lui Denikin.

Armata Roșie se consolida din punct de vedere organizatoric.

Pe măsură ce Puterea sovietică se întărea și războiul civil arăta maselor largi cine le este dușman și cine le este prieten, influența socialiștilor-revoluționari de stînga slăbea. Pierzîndu-și terenul de sub picioare, ei au încheiat o alianță cu anarhiștii. La

[1] Op. cit., pag. 446.

25 septembrie, în timp ce Comitetul de partid din Moscova dezbătea la sediul său din stradela Leontievskaia problemele agitației și propagandei, socialiștii-revoluționari de stînga împreună cu anarhiștii au provocat acolo o explozie. Au fost uciși 12 oameni, printre care tov. Zagorski, secretar al Comitetului din Moscova. 55 de persoane au fost rănite. Prima știre despre explozie am aflat-o de la Inessa Armand, care venise la noi și a cărei fiică asistase la această ședință.

* * *

Arătînd cît de dăunătoare este fărîmițarea, izolarea micii gospodării țărănești și ce efecte negative are asupra întregii vieți și concepții despre lume a țăranilor muncitori, Ilici a subliniat chiar de la început că este necesar să se treacă la forme colective de gospodărire, să se creeze mari colective tovărășești pentru cultivarea în comun a pămîntului, să se înființeze comune, arteluri agricole. El considera că inițiatori ai acestei acțiuni vor fi muncitorii de la orașe și muncitorii agricoli și sprijinea orice inițiativă a muncitorilor în această privință. Știm că încă în primăvara anului 1918 el a susținut inițiativa muncitorilor de la uzinele „Obuhov" și „Semeannikov", care au plecat la Semipalatinsk, în Siberia, să organizeze arteluri agricole. El a sprijinit și toate acțiunile mai modeste pe linia lucrării colective a pămîntului.

Desigur, Ilici nu-și făcea nici un fel de iluzii. El vorbea mereu de premisele care trebuie create pentru a face posibilă colectivizarea masivă a agriculturii. La Congresul al XIII-lea al partidului el a vorbit despre tractoare, despre mecanizarea lucrărilor agricole, despre necesitatea de a se ridica nivelul de conștiință al țăranilor, fără care nu se vor realiza adevărate progrese în domeniul colectivizării, dar în același timp considera că trebuie sprijinită orice inițiativă în opera de creare a colhozurilor.

În primăvara anului 1919, pe cînd locuia la Gorki, Vladimir Ilici a ridicat în fața muncitorilor de acolo problema organizării unei gospodării colective de tip nou. Dar majoritatea muncitorilor din Gorki erau slab pregătiți pentru aceasta. Reinbot, fostul stăpîn al satului Gorki, adusese pe moșia sa muncitori letoni, pe care căutase să-i izoleze cît mai mult de populație. Muncitorii din Gorki, ca toți muncitorii letoni, îi urau pe moșieri, dar

pe atunci erau încă prea puțin pregătiți pentru a munci în colectiv, pentru a organiza conducerea unui sovhoz.

Îmi amintesc că la o consfătuire care a avut loc la Conacul mare Ilici a căutat să-i convingă, le-a vorbit cu foarte multă însuflețire. Dar străduințele sale n-au dus la nici un rezultat. Totul s-a redus la împărțirea avutului lui Reinbot, și moșia de la Gorki s-a transformat într-un sovhoz obișnuit. Ilici dorea ca sovhozurile să devină pentru țărani un exemplu de conducere pricepută a unei mari gospodării ; țăranii știau cum trebuie condusă mica gospodărie, dar în privința conducerii unei mari gospodării trebuiau să mai învețe.

Tov. Vever, administratorul de atunci al moșiei de la Gorki, nu înțelegea ce vrea Ilici în legătură cu sovhozul. Într-o zi, întîlnindu-l în timp ce se plimba, Ilici l-a întrebat cum ajută sovhozul pe țăranii din împrejurimi. Tov. Vever s-a uitat la el nedumerit și i-a răspuns : „Vindem răsaduri țăranilor". Ilici nu i-a mai pus alte întrebări, iar după ce Vever a plecat, s-a uitat mîhnit la mine și mi-a spus : „N-a înțeles nici măcar cum am pus problema". După acest caz a devenit deosebit de exigent față de Vever, care nu înțelegea că sovhozurile trebuie să devină un model al felului cum trebuie condusă o mare gospodărie.

Într-o zi pe la începutul anului 1919 a venit pe la mine, la secția învățămîntului extrașcolar, tov. Balașov, un vechi elev de-al meu de la școala serală duminicală. El lucra dincolo de bariera Nevski. În timpul reacțiunii stătuse vreo doi ani la închisoare. Mi-a povestit că a studiat agricultura, mai cu seamă cultivarea legumelor, și că acum vrea să se ocupe de aceasta. Balașov a reunit șapte gospodării țărănești (ale unor rude de-ale lui) și a organizat o grădină de zarzavat colectivă, pe care au hotărît s-o cultive în comun, fără forță de muncă salariată. Ei au înjghebat un artel agricol, au luat o comandă de la Armata Roșie și au cultivat pentru armată o varză admirabilă. Dar inițiativa lor n-a durat mult : comitetul sărăcimii a confiscat toată varza, iar Balașov a fost băgat la închisoare. Mi-a scris de acolo ce i se întîmplase. La cererea lui Vladimir Ilici, tov. Dzerjinski a trimis oameni să cerceteze cazul. S-a constatat că în comitetul sărăcimii se strecuraseră niște foști agenți de-ai poliției. Balașov a fost imediat eliberat, dar artelul s-a destrămat.

În general, artelurile din acea vreme pentru cultivarea legumelor – și a existat pe atunci o oarecare tendință de a se crea astfel de arteluri – se izbeau de o împotrivire foarte mare, care

se datora subaprecierii acestor inițiative. Astfel, la Blagușî existau niște cursuri de legumicultură organizate de A. S. Butkevici. Aveau și terenuri pentru grădini. Secția noastră extrașcolară sprijinea aceste cursuri. În februarie 1919 s-a înființat pe terenurile respective, sub îndrumarea fiului lui Butkevici, care era agronom specialist în cultura legumelor, un fel de cooperativă cu participarea cursanților (cei mai mulți dintre ei erau muncitori de la uzina „Gnom și Rom" și de la fabrica „Semionovski"). Potrivit statutului, recolta era împărțită proporțional cu numărul orelor de muncă prestate. Tînărul Butkevici a făcut diferite experiențe cu îngrășăminte, cu noi soiuri și metode de sădire. Recolta de legume a fost mai mare decît cea obținută în grădinile vecine, aparținînd statului, și 45 de familii muncitorești au fost asigurate cu legume pe tot anul.

Secția extrașcolară sprijinea această inițiativă, dar secția de învățămînt din Moscova, care pe atunci se lăsase „în voia soartei", cum se spunea odată, a luat terenul experimental al cursurilor, motivîndu-și hotărîrea astfel : „Asigurarea cu legume a unui număr de 45–50 de familii are o însemnătate obștească infimă în comparație cu organizarea muncii în școală". Secția de învățămînt din Moscova n-a ținut seama atunci de importanța exemplului, a popularizării formelor colective de gospodărire. Ea n-a izbutit să organizeze cum trebuie gospodăria școlii, pentru care luase pămîntul repartizat cursurilor.

Acum este greu să ne închipuim ce piedici aveau de întîmpinat în 1919 inițiativele de acest fel. Piedicile erau numeroase, și cu toate că astăzi puțini își mai amintesc de ele, sînt sigură că participanții la aceste inițiative nu le-au uitat. Vladimir Ilici manifesta un deosebit interes față de astfel de inițiative.

Pentru ca masele țărănești să treacă la organizarea gospodăriei pe baze colective, trebuia desfășurată în rîndurile lor o muncă îndelungată. Citind scrisorile țăranilor, Ilici simțea în permanență acest lucru. Pe o scrisoare a unui țăran, scrisă prin februarie-martie 1919, despre situația la sate s-a păstrat următoarea notă a lui Ilici : „Strigăt de ajutor al țăranului mijlocaș".

La Congresul al VIII-lea al partidului (18–23 martie 1919), problema atitudinii față de țăranul mijlocaș s-a pus în toată amploarea ei. În cuvîntarea rostită la deschiderea congresului, Vladimir Ilici a formulat această problemă cît se poate de clar :

„Războiul necruțător împotriva burgheziei sătești și a chiaburilor punea pe primul plan sarcinile organizării proletariatului

și a semiproletariatului de la sate. Dar pentru un partid care vrea să creeze baze trainice societății comuniste, pasul următor îl constituie sarcina rezolvării juste a problemei atitudinii noastre față de țărănimea mijlocașă. Aceasta este o sarcină de ordin mai înalt. Noi n-am putut s-o punem în toată amploarea ei atîta timp cît nu erau asigurate bazele existenței Republicii sovietice".

Și în continuare :

„Noi am intrat în acel stadiu al construcției socialiste cînd trebuie elaborate concret, amănunțit, pe baza experienței muncii la sate, regulile și directivele principale după care trebuie să ne călăuzim pentru ca *să înfăptuim o alianță trainică* cu țăranul mijlocaș..." [1]

La Congresul al VIII-lea al partidului, Vladimir Ilici a arătat că trebuie să avem o atitudine tovărășească față de țăranul mijlocaș, că violența față de el este inadmisibilă, că trebuie să-i dăm ajutor în primul rînd în ceea ce privește mecanizarea agriculturii, ușurarea și îmbunătățirea situației lui economice, îmbunătățirea condițiilor lui de viață și ridicarea nivelului cultural. Ilici s-a oprit îndelung asupra acestui din urmă punct, spunînd că ne lovim mereu de nivelul cultural insuficient de ridicat al maselor. El a arătat cum nivelul cultural scăzut împiedică aplicarea legilor sovietice : „...În afară de legi, mai este și chestiunea nivelului cultural, care nu poate fi subordonat nici unei legi".

Menționînd unele restricții în ceea ce privește dreptul de vot al țărănimii, el a spus :

„Constituția noastră, așa cum am arătat, a fost nevoită să introducă această inegalitate pentru că nivelul cultural este scăzut, pentru că organizarea este slabă la noi. Noi însă nu facem un ideal din aceasta, ci, dimpotrivă, în programul său, partidul se obligă să muncească în mod sistematic pentru desființarea acestei inegalități dintre proletariat, care e mai organizat, și țărănime. Noi vom desființa această inegalitate de îndată ce vom reuși să ridicăm nivelul cultural. Atunci vom putea să renunțăm la aceste restricții" [2].

Acum, cînd satul a devenit colhoznic, cînd s-a înfăptuit mecanizarea agriculturii, cînd țărănimea este mult mai conștientă și nivelul ei cultural a crescut, această indicație a lui Ilici a devenit realizabilă. Noua Constituție a Uniunii Sovietice prevede drep-

[1] Op. cit., pag. 126, 127.
[2] Op. cit., pag. 168–169.

turi electorale absolut egale pentru muncitori și țărani. Cînd citești această constituție, parcă îți bate inima mai repede ; ea a fost cucerită prin ani îndelungați de muncă, îndrumată de partid pe un făgaș just.

La 30 martie 1919, la o săptămînă după Congresul al VIII-lea al partidului, propunînd în cadrul unei ședințe a C.E.C. din Rusia candidatura lui M. I. Kalinin pentru postul de președinte al C.E.C. din Rusia în locul defunctului I. M. Sverdlov, Ilici a spus că M. I. Kalinin are un stagiu de 20 de ani în munca de partid, că este muncitor din Petrograd și în același timp provine dintr-o familie țărănească din gubernia Tver, că a păstrat o legătură strînsă cu țărănimea, legătură pe care o reînnoiește și o reîmprospătează mereu, și că știe să se apropie tovărășește de păturile largi ale maselor muncitoare. Țăranii mijlocași vor vedea în persoana reprezentantului suprem al Republicii Sovietice un om de-al lor. Candidatura lui Mihail Ivanovici ne va ajuta să organizăm în mod practic o serie întreagă de legături directe ale reprezentantului suprem al Puterii sovietice cu țărănimea mijlocașă, va ajuta partidul și guvernul să strîngă relațiile cu această țărănime.

După cum știm, speranțele lui Ilici s-au împlinit pe deplin. M. I. Kalinin este iubit de masele țărănești, este apropiat de ele.

Munca de zi cu zi a lui Ilici arăta cîtă atenție trebuia acordată fiecărei probleme care îi frămînta pe țăranii mijlocași.

La 31 martie 1919, „Congresul județean consultativ" din Skopin a trimis la Ilici o delegație alcătuită din trei țărani cu mandatul „de a interveni pentru anularea impozitului pe aer aplicat țăranului mijlocaș și celor mai săraci decît țăranul mijlocaș", „de a interveni pentru anularea completă a rechiziționării vacilor de lapte, fiindcă în rîndurile populației noastre n-a mai rămas decît o vacă de lapte la 8–10 oameni și apoi la noi bîntuie epidemii îngrozitoare de tifos, gripă spaniolă etc. și laptele este singurul aliment pentru bolnavi. Cît privește celelalte alimente, cum ar fi uleiurile vegetale și grăsimile, acestea lipsesc cu desăvîrșire și nu se pot cumpăra de nicăieri" ; mai era o chestiune în legătură cu caii și cu unele amănunte în privința strîngerii impozitului.

După ce a citit „mandatul", Ilici nu s-a mai apucat să-i întrebe pe țărani ce este acel impozit „pe aer", ci a răspuns imediat țăranilor din județul Skopin asupra fondului problemei.

„Perceperea impozitului extraordinar de la țărani cu un avut inferior celor mijlocași *este nelegală* – scria el. – S-au luat măsuri pentru a se ușura impunerea țăranilor *mijlocași*. Peste cîteva zile va apărea un decret în legătură cu aceasta. În celelalte probleme mă voi informa imediat la comisarii poporului și vă voi trimite răspunsul. *V. Ulianov.* 5 /IV/ 1919" [1].

Pe scrisoarea țăranilor din Skopin, Ilici a notat pentru secretar : „Să mi se amintească la C.C.P., cînd vor fi de față ***Sereda*** și *[F r u m k i n] Sviderski.* E necesară o reglementare de acord cu C. P. pentru *Agric.* și C. P. pentru *Aprov.*".

Ilici cerea întregului aparat sovietic să aibă grijă de nevoile populației.

În 1919 a fost foamete. În această perioadă grea, Ilici s-a preocupat în mod deosebit de copii, de asigurarea hranei pentru ei.

La începutul lunii mai aprovizionarea s-a înrăutățit. La cea de-a doua ședință a comisiei economice Ilici a pus problema de a se acorda un ajutor în natură copiilor de muncitori.

Pe la jumătatea lunii mai 1919 situația devenise deosebit de grea. În Ucraina, în Caucaz, în regiunile răsăritene existau grîne din belșug, milioane de puduri, dar războiul civil împiedica aprovizionarea, și în regiunile industriale din centrul țării bîntuia o foamete cumplită. Populația se plîngea la Comisariatul poporului pentru învățămînt că nu are ce da de mîncare copiilor.

La 14 mai 1919 armata guvernului din nord-vest a început ofensiva asupra Petrogradului. La 15 mai generalul Rodzeanko a ocupat orașul Gdov ; trupele albgardiste estoniene și finlandeze dezlănțuiseră ofensiva ; au început luptele lîngă golful Koporie. Ilici era îngrijorat de soarta Petrogradului. Este semnificativ însă că în aceeași perioadă – la 17 mai – el a obținut să se adopte decretul cu privire la împărțirea gratuită de alimente pentru copii. În acest decret se arăta că pentru a se îmbunătăți alimentația copiilor și a se asigura situația materială a oamenilor muncii se vor acorda gratuit alimente tuturor copiilor pînă la vîrsta de 14 ani, indiferent de categoria rației de clasă a părinților lor, și în primul rînd alimente specifice copiilor. Decretul era valabil pentru marile centre industriale din 16 gubernii neagricole.

La 12 iunie s-a primit știrea trădării săvîrșite de garnizoana fortului „Krasnaia gorka". Și tot la 12 iunie Ilici a semnat o

[1] „Culegeri din Lenin", vol. XXIV, pag. 44. – *Nota red.*

hotărîre a Consiliului Comisarilor Poporului care extindea prevederile decretului din 17 mai cu privire la acordarea de alimente copiilor în mod gratuit, sporind numărul localităților în care trebuia să se distribuie alimente gratuite. În baza acestei hotărîri primeau alimente în mod gratuit copiii pînă la vîrsta de 16 ani.

În problema ajutorării nevoiașilor, Vladimir Ilici nu tolera nici un fel de birocratism. La 6 ianuarie 1919 el a trimis următoarea telegramă Comisiei extraordinare din Kursk :

„Să fie arestat imediat Kogan, membru al centrului de achiziție din Kursk, pentru că nu a ajutat 120 de muncitori flămînzi din Moscova și i-a lăsat să plece cu mîna goală. Să se facă cunoscut acest lucru în ziare și manifeste, pentru ca toți lucrătorii de la centrele de achiziție și organele de aprovizionare cu alimente să știe că, în cazul cînd vor da dovadă de formalism și birocratism față de muncă, neajutîndu-i pe muncitorii flămînzi, sancțiunea va fi aspră, mergînd pînă la împușcare. Președintele Consiliului Comisarilor Poporului, Lenin" [1].

Vladimir Ilici se îngrijea îndeaproape ca toate comisariatele poporului să păstreze o legătură strînsă cu masele de muncitori și țărani, cu Armata Roșie.

Lucrînd în cadrul Comisariatului poporului pentru învățămînt, la secția învățămîntului extrașcolar, vedeam în permanență cum se interesează Vladimir Ilici de acest lucru. La secția noastră veneau o mulțime de oameni : muncitori, muncitoare, țărani, soldați de pe front, pedagogi, activiști de partid. De fapt, secția învățămîntului extrașcolar devenise un fel de loc de întîlnire unde activiștii de partid veneau să întrebe de Ilici și să vorbească despre munca lor ; muncitorii se interesau aici cum să organizeze mai bine munca de propagandă și agitație ; tot aici întîlneai ostași și comandanți ai Armatei Roșii, muncitori care aveau strînse legături cu satele.

Îmi amintesc de un tînăr ostaș roșu care a venit să se plîngă că nu li se trimit cărțile de care au nevoie, că ziarele nu ajung la unitatea lor, că n-au propagandiști și a cerut să vină acolo mai mulți propagandiști. Firește, el nu era singurul – primeam multe vizite de acest fel. Nu știu însă de ce mi s-a întipărit în mod deosebit în memorie acest tînăr înflăcărat.

[1] Op. cit., pag. 168.

Un tînăr comandant sosit de pe front ne-a povestit impresionat că oamenii din compania sa, fiind cantonați într-un liceu real din regiunea de vest, s-au răfuit cu cultura „boierească". Liceele reale erau instituții de învățămînt privilegiate, și ostașii roșii au distrus tot materialul didactic, au rupt în bucăți manualele și caietele ce se păstrau la școală. „E un bun al boierilor" – ziceau ei. Pe de altă parte, ostașii roșii năzuiau mai mult ca oricînd spre învățătură. Manuale însă nu existau. Ostașii roșii distrugeau vechile manuale, cu rugăciuni pentru țar și patrie. Ei cereau manuale care să fie legate de viață, de frămîntările lor.

La Congresul învățămîntului extrașcolar, la care a luat cuvîntul Ilici, delegații au adoptat hotărîrea de a merge pe front. Mulți dintre ei au făcut-o. Printre aceștia se afla și tov. Elkina, o profesoară cu multă experiență, care a plecat pe frontul de sud. Ostașii roșii cereau să fie învățați să scrie și să citească. Elkina a început să-i învețe, așa cum se obișnuia, după manualele alcătuite pe baza metodei analitice-sintetice : „Maşa mînca cașă. Maşa spăla rama". „Ce ne înveți ?! – strigară revoltați ostașii roșii. – Care cașă ? Care Maşă ? Nu asta vrem să citim !" Atunci Elkina a început să alcătuiască abecedarul într-un fel nou : „Noi nu sîntem robi, robi nu sîntem noi".

Lucrurile au început să meargă. Ostașii roșii învățau repede să scrie și să citească. Aceasta era o metodă de îmbinare a învățăturii cu viața, lucru pe care-l cerea tot timpul Ilici. Nu aveam hîrtie ca să tipărim manuale noi. Manualul Elkinei a fost tipărit pe o hîrtie de calitate proastă, galbenă, iar în metodica de predare întocmită de ea se arăta cum poți să înveți să scrii fără cerneală și peniță. Cine își amintește pe ce hîrtie și în ce condiții a fost tipărită înștiințarea cu privire la primul Congres al Internaționalei a III-a va înțelege de ce scria Elkina despre aceasta. Nu era vorba de o subapreciere a rolului manualelor. După abecedarul Elkinei, ostașii roșii învățau repede să citească.

„Nețărmurita sete de învățătură și imensele succese obținute în domeniul instrucțiunii, de cele mai multe ori în afară de școală, – uriașul succes obținut pe tărîmul culturalizării maselor muncitoare este un fapt în afară de orice îndoială. Acest succes – a spus Ilici la Congresul al VIII-lea al partidului – nu poate fi situat în vreun cadru școlar ; el este însă uriaș" [1].

[1] *V. I. Lenin*, Opere, vol. 29, Editura politică, 1959, pag. 167. – *Nota red.*

Activiștii noștri din cadrul învățămîntului politic – Serghievskaia, Ragozinski și alții – cutreierau fronturile. De pe fronturi primeam numeroase scrisori. Citez un pasaj dintr-o scrisoare a unui tovarăș de pe front, muncitor din Leningrad, cu care lucrasem împreună la organizarea învățămîntului politic în raionul Viborg. „Am citit chiar acum – scria el – ziarul din 7, unde se scrie despre deschiderea Congresului învățămîntului extrașcolar. Da, N. K., cînd cutreeri în lung și-n lat Rusia Sovietică, îți dai seama cît de mult trebuie să muncească secția noastră și cît de necesară este activitatea extrașcolară. Mi-e teamă că n-am să izbutesc să urmăresc în întregime lucrările congresului. Aștept trenul în gara Inza, ca să plec în gara Nurlat. Am fost numit inspector-instructor și plec să inspectez divizia a 27-a. Este o muncă vastă și mai ales nouă în general și pentru mine în special. Dar recomandarea pe care mi-a dat-o Vladimir Ilici mă obligă să muncesc cît mai bine. Cînd a văzut recomandarea, un tovarăș mi-a spus : «Mi-aș da viața pentru o scrisoare ca asta». După ce îmi voi îndeplini sarcina, vă voi scrie. Transmiteți, vă rog, cele mai călduroase salutări lui Vladimir Ilici și tuturor cunoscuților. Armata operativă, secția politică".

De pe front soseau scrisori, veneau oameni. Ilici cerea ca tovarășii veniți cu probleme interesante să fie trimiși la el.

Secția noastră extrașcolară acorda o atenție tot atît de mare muncii de lămurire în rîndurile țărănimii.

Ilici ridicase de mult problema propagandei în rîndurile țărănimii. Știm cît s-a preocupat el de crearea literaturii de popularizare, a culegerilor de articole, de editarea unui ziar popular pentru sate („Bednota").

Încă la 12 decembrie 1918 Consiliul Comisarilor Poporului a emis decretul „Cu privire la mobilizarea știutorilor de carte și la organizarea propagandei în sprijinul orînduirii sovietice". Decretul prevedea să se organizeze în cartierele muncitorești și mai ales la sate citirea în colectiv a decretelor, precum și a celor mai importante articole și broșuri. De acest lucru trebuia să se ocupe în primul rînd secția noastră extrașcolară. Ilici ne zorea mereu. Se organizau lecturi în colectiv și ele trezeau setea de cunoștințe. „Noi nu vom lua partea nimănui, nu vom intra în nici un partid – au spus țăranii din județul Arzamas unui agitator de-al nostru care a fost acolo. – Cînd vom învăța carte, vom citi toate singuri, și atunci nimeni n-o să ne poată înșela".

La Congresul al VIII-lea al partidului s-a creat o secție pentru munca la sate, în numele căreia a prezentat raportul Ilici. Din secție făceau parte 66 de delegați. În comisia pentru elaborarea tezelor au fost aleși Sereda, Lunacearski, Mitrofanov, Miliutin, Ivanov, Pahomov, Vareikis, Borisov și alții.

Toate acestea arată ce imensă atenție acorda acestei probleme partidul, ce atenție îi acorda Ilici.

Îmi amintesc cu cîtă luare aminte asculta Ilici tot ce izbuteam să aflăm noi la secția extrașcolară despre viața țăranilor, despre atitudinea lor față de o problemă sau alta.

Într-o zi a venit la noi să ia niște cărți un țăran din gubernia Moscova, care lucra undeva, pe un șantier. Ne-a spus ce speculă deșănțată se făcea înainte de revoluție în domeniul aprovizionării armatei, ne-a povestit despre marii afacerişti care s-au îmbogățit de pe urma aprovizionării armatei. L-am trimis la Anatoli Vasilievici. Întorcîndu-se de la el, ne-a spus : „M-a primit bine. M-a poftit să stau în fotoliu, iar el tot umbla prin odaie. Vorbește frumos. Mi-a dat cărți. A făgăduit să-mi dea și lucruri scumpe (material intuitiv. – *N. K.*). Mie însă mi-e frică să le iau. Zice că mi le dă degeaba, dar mi-e teamă ca după aia să nu ne pună să plătim vreun impozit pentru lucrurile astea scumpe". Totuși a luat diverse afișe și materiale intuitive. Ulterior a mai venit în repetate rînduri la secția extrașcolară. Chiar așa l-am și poreclit : „lucruri scumpe". Este însă semnificativ că Ilici a dat cea mai mare atenție faptului următor. Acest muncitor constructor a povestit că învățătoarea de la ei din sat nu primește nici un salariu, dar n-a părăsit munca la școală, iar seara îi învăța carte și pe adulți. „Lucruri scumpe" a povestit că i-a cumpărat acestei învățătoare niște ghete, căci cele vechi se făcuseră ferfeniță.

În 1919 multe sate mai erau încă izolate de restul lumii, aparate de radio nici nu se pomeneau, iar populația analfabetă (în gubernia Simbirsk, de unde era originar Ilici, încă în 1919 mai existau 80% analfabeți) nu citea ziarele. De altfel, nici nu erau ziare, căci din cauza lipsei de hîrtie tirajele erau infime și ziarele nu ajungeau pînă la sate. Difuzarea cărților nu era organizată, și librăriile trimiteau în provincie lucruri de care n-avea nimeni nevoie. Satele trăiau numai din zvonuri și doreau cu nesaț să afle ce se petrece în lume.

Ilici mă asculta atent cînd îi povesteam cu ce chestiuni naive veneau țăranii, cît de puțin informați erau ei cu privire la acțiu-

nile practice ale Puterii sovietice, la structura acesteia, la drepturile și îndatoririle lor, ce beznă domnea la sate, cît de naive erau scrisorile întocmite cu stîngăcie de sătenii știutori de carte, sau împodobite cu înfloriturі întortocheate cînd erau scrise de contopiști, și cîți bani luau de la țărani acești contopiști ca să le scrie scrisorile.

Îi arătam lui Ilici aceste scrisori, și el le examina cu interes. Mă sfătuia să organizăm neapărat birouri de informații pe lîngă casele noastre de citit, pe lîngă casele poporului. Avea experiență în această privință de cînd dăduse consultații țăranilor în timpul deportării în satul Șușenskoe, unde în fiecare duminică veneau la el țărani din satele învecinate să-i ceară sfatul. În decembrie 1918 el a întocmit un proiect de regulament cu privire la conducerea instituțiilor sovietice, în care spunea că este necesar ca diferite departamente să organizeze birouri similare în provincie. „Aceste birouri de informații sînt obligate nu numai să dea toate informațiile cerute, atît verbal cît și în scris, ci și să întocmească fără plată petiții pentru analfabeți și pentru persoanele care nu sînt în stare să întocmească o petiție clară" [1] – scria Ilici în „Schiță de reguli cu privire la conducerea instituțiilor sovietice".

„În fiecare instituție sovietică trebuie să fie afișate nu numai în interiorul clădirii, ci și în afară, în așa fel încît să fie accesibile tuturor, fără nici un fel de permis, regulile privitoare la zilele și orele de primire a publicului. Biroul de primire trebuie neapărat să fie situat astfel încît accesul la acest birou să fie liber, absolut fără nici un fel de permis.

În fiecare instituție sovietică trebuie să se țină un registru în care să se treacă foarte concis numele solicitatorului, conținutul cererii sale și destinația ei.

Trebuie să fie fixate ore de primire în zilele de duminică și de sărbătoare" [2].

„Schița de reguli cu privire la conducerea instituțiilor sovietice" a fost publicată abia după 10 ani, în 1928, dar secția noastră extrașcolară cunoștea aceste teze ale lui Ilici ; la stăruințele lui Ilici, ea a început imediat să se ocupe de organizarea activității de informare în casele de citit. În cadrul acestei munci își

[1] *V. I. Lenin*, Opere, vol. 28, Editura politică, 1959, pag. 345–346. – *Nota red.*

[2] Op. cit., pag. 345.

cîştigau autoritatea responsabilii caselor de citit, crescînd totodată şi ei înşişi. În 1919, responsabilii caselor de citit se bucurau de o anumită influenţă. Munca de informare era legată de propaganda în sprijinul Puterii sovietice, de popularizarea decretelor emise de Puterea sovietică.

*
* *

Dar Vladimir Ilici nu se gîndea numai la birourile de informaţii. La 12 aprilie 1919 a fost dat publicităţii decretul cu privire la reorganizarea controlului de stat, semnat de Kalinin, Lenin şi Stalin (pe atunci tovarăşul Stalin era comisar al poporului pentru controlul de stat). În acest decret se spunea :

„Vechiul birocratism a fost sfărîmat, dar birocraţii au rămas. Intrînd în instituţiile sovietice, ei au adus acolo rutina, tărăgăneala cancelaristică, lipsa de spirit gospodăresc şi delăsarea.

Puterea sovietică declară că nu va tolera birocratismul, indiferent sub ce forme s-ar manifesta el, şi că îl va izgoni din instituţiile sovietice prin măsuri energice.

Puterea sovietică declară că numai antrenarea maselor largi de muncitori şi ţărani la opera de conducere a ţării şi la înfăptuirea unui larg control asupra organelor administrative va înlătura lipsurile mecanismului, va curăţi instituţiile sovietice de gunoiul birocratic şi va face ca construcţia socialistă să progreseze în mod hotărît".

La 4 mai 1919 a fost emis decretul cu privire la înfiinţarea Biroului central de reclamaţii şi sezisări de pe lîngă Comisariatul poporului pentru controlul de stat, iar la 24 mai decretul cu privire la înfiinţarea filialelor locale ale Biroului central de reclamaţii şi sezisări.

Ilici cerea ca în aparatul sovietic să se ducă o luptă dîrză împotriva birocratismului.

În Rusia, birocratismul fusese ridiculizat în literatură încă în deceniul al şaptelea al secolului trecut. Îl satirizaseră mai ales poeţii de la „Iskra" (poeţii din curentul lui Cernîşevski : Kurocikin, Julev şi alţii), care au exercitat o puternică influenţă asupra generaţiei noastre, stigmatizînd prin toate mijloacele nenumăratele manifestări ale birocratismului, tărăgănelii şi corupţiei. Versurile poeţilor de la „Iskra" şi diferitele anecdote pe tema birocratismului constituiau în deceniul al şaptelea un fel de folclor

al intelectualilor. În ultimii ani, stînd de vorbă cu Anna Ilinicina, care avea o memorie prodigioasă, ne-am adus aminte adesea de această literatură, mult citită în familia Ulianov. Satira din acea vreme a avut efect, învăţînd generaţia noastră să urască încă din tinereţe sistemul birocratic. Ilici năzuia să lichideze pe pămîntul sovietic orice fel de birocratism.

Vladimir Ilici dădea o atenţie excepţională oamenilor, scrisorilor pe care le primea. În acest sens pot servi ca exemplu documentele publicate în „Culegeri din Lenin", vol. XXIV.

Ilici primea o mulţime de plîngeri şi răspundea singur la ele.

La 22 februarie 1919 Ilici a trimis următoarea telegramă Comitetului executiv gubernial din Iaroslavl :

„Funcţionarul sovietic Danilov se plînge că Comisia extraordinară i-a confiscat trei puduri de făină şi alte alimente, pe care le-a strîns prin muncă, în decurs de un an şi jumătate, pentru familia sa, alcătuită din patru suflete. Controlaţi cu cea mai mare strictеţe. Telegrafiaţi-mi rezultatul cercetării.

Preşedintele Consiliului Comisarilor Poporului, *Lenin*" [1].

Iată o altă telegramă a lui Ilici către Comitetul executiv gubernial din Cerepoveţ :

„Verificaţi plîngerea Efrosinei Andreeva Efimova, soţie de soldat din satul Novoselo, plasa Pokrovskaia, judeţul Beloziorsk, care reclamă că i s-au luat grîne pentru hambarul obştesc, deşi soţul ei e prizonier de mai bine de patru ani, iar dintre ceilalţi trei membri ai familiei nici unul nu este apt de muncă. Comunicaţi-mi rezultatele verificării şi măsurile luate. Preşedintele Consiliului Comisarilor Poporului, *Lenin*" [2].

Astfel de exemple s-ar putea cita cu sutele. Şi este vorba numai de cele care s-au păstrat la Arhiva Institutului „Lenin". Dar au mai fost multe care nu s-au păstrat. Cînd în iunie 1919 am plecat pentru vreo două luni pe Volga şi Kama cu vasul de agitaţie „Krasnaia zvezda", Vladimir Ilici mi-a scris : „Citesc scrisorile conţinînd cereri de ajutor, care vin uneori pe numele tău, şi caut să fac tot ce-mi stă în putinţă". Cînd un om trebuie să se gîndească la o problemă importantă, hotărîtoare, este extrem de obositor ca de zeci de ori pe zi să fie nevoit să se ocupe de diferite chestiuni mărunte. Vladimir Ilici se putea consacra în întregime gîndurilor sale numai cînd se ducea să se plimbe

[1] „Culegeri din Lenin", vol. XXIV, pag. 171–172. – *Nota red.*
[2] Op. cit., pag. 173.

sau la vînătoare. Tovarășii își amintesc cum în timpul unei plimbări sau la vînătoare lui Ilici îi scăpa, cu totul pe neașteptate, cîte o frază care arăta ce gînduri îl frămîntau în acel moment.

Uneori, amintindu-și cum se ocupa Ilici de „mărunțișuri", tovarășii spun : „N-am știut să-l ferim de griji pe Ilici, îl hărțuiam cu tot felul de fleacuri, nu trebuia să-i batem capul cu asemenea lucruri mărunte". Asta-i adevărat, dar Ilici considera că atenția față de lucrurile mărunte este necesară, că numai ea poate să facă aparatul sovietic cu adevărat democratic : nu formal democratic, ci proletar-democratic.

Și la fel cum înainte, pe vremea cînd organiza partidul, Ilici se străduia să-i învețe prin exemple pe tovarăși să abordeze just problemele de agitație, propagandă și organizare, tot așa acum, fiind în fruntea Puterii sovietice, el căuta să arate cum trebuie să se lucreze în aparatul de stat, cum trebuie să se elimine din el orice birocratism, cum se poate face ca aparatul sovietic să fie apropiat de mase, să se bucure de încrederea lor. Este caracteristică telegrama pe care a trimis-o el în iunie 1919 Comitetului executiv gubernial din Novgorod :

„Se pare că Bulatov a fost arestat pentru că mi s-a plîns mie. Avertizez că pentru astfel de fapte voi aresta pe președinții comitetelor executive guberniale, ai comisiilor extraordinare și pe membrii comitetelor executive, și voi cere să fie împușcați. De ce nu s-a răspuns imediat la întrebarea mea ?

Președintele Consiliului Comisarilor Poporului, *Lenin*" [1].

Ilici se străduia să înlăture și din cadrul aparatului orice birocratism, cerea să se dea atenție fiecărui lucrător, cerea ca cei aflați la conducere să cunoască pe oamenii din aparatul lor, să-i ajute atît în muncă cît și în ceea ce privește crearea condițiilor corespunzătoare pentru muncă. Ilici mă întreba mereu de lucrătorii din aparatul meu, îi cunoștea, mă sfătuia cum să folosesc mai bine pe cutare sau cutare lucrător în diferite domenii. Se interesa în permanență cum am grijă de ei, cum o duc ei cu alimentele, ce greutăți au cu copiii. Uneori constatam că el îi studia pe lucrătorii mei, pe care nu-i văzuse niciodată, și că-i cunoștea mai bine decît mine.

S-au păstrat destule însemnări care arată cum se îngrijea Ilici de lucrătorii din aparatul său.

[1] Op. cit., pag. 179.

La 8 martie, la o ședință a Consiliului Comisarilor Poporului, Ilici a dat secretarului o notă în legătură cu Hreașceva, membră a colegiului Direcției centralei de statistică :

„Dacă Hreașceva locuiește departe și merge pe jos, e păcat să stea.

Explică-i că, atunci cînd nu sînt probleme de statistică, poate să plece mai devreme sau chiar să nu vină de loc" [1].

Ilici manifesta o grijă deosebită pentru situația materială a colaboratorilor. În acea perioadă, chiar și activiștii cu funcții de cea mai mare răspundere și familiile lor nu aveau hrană suficientă. Astfel s-a aflat că A. D. Țiurupa, Markov de la Comisariatul poporului pentru căile de comunicație și alții suferă de foame.

La 8 august 1919 Vladimir Ilici a trimis următoarea scrisoare Biroului Organizatoric al C.C. :

„Am aflat chiar acum dintr-o sursă *de încredere* că membrii colegiilor *suferă de foame* (de pildă Markov de la Comisariatul poporului pentru căile de comunicație și alții). Insist în modul cel mai energic ca C.C. 1) să dea dispoziții C.E.C. să acorde tuturor membrilor colegiilor (și celor *apropiați* de această funcție) cîte un ajutor de 5.000 de ruble ;

2) să-i treacă în permanență la rația *maximă* de specialist. Altfel e foarte rău : flămînzesc atît ei cît și familiile lor !! Acești 100–200 de oameni trebuie hrăniți mai bine" [2].

*
* *

La sfîrșitul lunii aprilie s-a produs o cotitură pe Frontul de răsărit : Armata Roșie a început să înregistreze victorii. Au fost recucerite de la albi Ufa și o serie de alte orașe. Ofensiva spre Ekaterinburg și Perm se desfășura cu succes. La sfîrșitul lunii iunie s-a amenajat vasul de agitație „Krasnaia zvezda", care trebuia să meargă pe Volga pînă la Kama, apoi să urce pe Kama pînă unde va fi posibil, iar după aceea să coboare pe Volga pînă la locul unde va permite desfășurarea luptelor. Misiunea vasului „Krasnaia zvezda" era să meargă pe urmele albilor, să desfășoare munca de agitație, să aplice linia adoptată la Congresul al XIII-lea al partidului, să consolideze pretutin-

[1] Op. cit., pag. 287.
[2] Op. cit., pag. 317.

deni Puterea sovietică. Pe bord se instalase o sală de cinematograf, o tipografie, un aparat de radio ; de asemenea exista acolo și un stoc mare de cărți. Pe vas se aflau reprezentanți ai mai multor comisariate (eu eram din partea Comisariatului poporului pentru învățămînt) și ai sindicatelor.

Înainte de plecare am discutat mult cu Ilici despre ceea ce trebuia să facem, cum să ajutăm populația, asupra căror probleme să ne oprim mai mult, ce să cercetăm în mod deosebit. Ilici ar fi vrut foarte mult să vină cu noi, dar nu putea să se rupă nici o clipă de munca sa. În ajunul plecării am stat de vorbă toată noaptea. Ilici a venit să ne conducă la gară, ne-a cerut să-i scriem regulat, să vorbim cu el prin fir direct. Am mers cu vaporul pe Volga și pe Kama pînă la Perm.

Ne adunam cu toții înainte de fiecare oprire, discutam împreună ce să facem, pe ce să punem accentul. După fiecare oprire, prezentam rapoarte despre munca depusă și ne împărtășeam impresiile. Această călătorie mi-a fost de un mare folos. Cînd a luat sfîrșit, am avut ce să-i povestesc lui Ilici. El mă asculta cu mult interes și nu-i scăpa nici un amănunt !

În timpul călătoriei am avut prilejul să organizăm nenumărate mitinguri, să vorbim la adunări la care asistau mii de oameni – la uzina din Bondiujski, din Votkinsk, din Motoviliha, la Kazan, la Perm, la Cistopol, la Verhnie Poleanî etc. În jurnalul nostru de bord s-a consemnat că eu am luat cuvîntul de 34 de ori. Nu sînt oratoare, dar trebuia să vorbesc în fața muncitorilor, a muncitoarelor, a ostașilor roșii și a țăranilor despre ceea ce îi frămînta, despre ceea ce îi preocupa. Acolo unde fuseseră albii, ura populației împotriva lor era nemărginită. Nu voi uita niciodată mitingul de la uzina din Votkinsk, unde albii împușcaseră aproape pe toți adolescenții, „pui de bolșevici blestemați" – cum i-au numit ei. Miile de participanți la mitingul convocat de noi la uzina din Votkinsk au plîns în hohote cînd s-a cîntat „În lupta fatală voi jertfă-ați căzut". Erau rare familiile în care să nu fi fost vreun tînăr ucis. Nu voi uita niciodată cele ce mi-au fost relatate despre partizanele și învățătoarele care fuseseră bătute pînă și-au dat sufletul, și nici nesfîrșitele atrocități și batjocuri despre care istoriseau locuitorii din regiunea Kamei, cei mai mulți țărani mijlocași.

Populația se afla într-o indescriptibilă stare de înapoiere : țărancele se temeau încă să-și dea copiii la creșă. Printre învățători se desfășura o agitație înverșunată împotriva Puterii sovietice. La Cistopol am avut prilejul să văd cum se făcea această agitație. Dar apropierea învățătorilor și învățătoarelor de la sate de masa de țărani și muncitori îi convingea pe mulți dintre ei să meargă alături de țărani, de muncitori. La uzina din Ijevsk, din totalul de 96 de ingineri, 95 fugiseră cu Kolceak. Soția unui inginer însă, cu care fusesem pe vremuri colegă de liceu și care era învățătoare la Ijevsk, n-a plecat cu soțul ei, ci a rămas cu roșii. „Cum aș fi putut să-i părăsesc pe muncitori ?" – mi-a spus ea cînd am întîlnit-o.

Vîrfurile intelectualității de atunci plecau cu albii, treceau de partea lui Kolceak ; principalii noștri agitatori erau muncitorii, muncitoarele, ostașii roșii, oameni apropiați de mase. În armata a II-a exista un agitator foarte original : înainte de Revoluția din Octombrie el fusese popă, iar acum, după revoluție, făcea agitație pentru bolșevici. La un miting din Perm, la care au participat 5.000 de ostași roșii, el a vorbit despre legătura strînsă dintre guvernul sovietic și mase : „Bolșevicii sînt apostolii de astăzi". Cînd un ostaș roșu l-a întrebat : „Și cum e cu botezul ?" – el a răspuns : „Ca să vorbesc amănunțit, mi-ar trebui vreo două ore, dar pe scurt – totul nu e decît o minciună !" Cuvîntările comandanților roșii proveniți din rîndurile muncitorilor erau convingătoare. I-am povestit lui Vladimir Ilici că un comandant a spus : „Rusia sovietică este de neînvins, fiindcă e pătrată și întinsă". Am rîs atunci, dar mai tîrziu, cînd a fost învinsă Republica Ungară, Ilici mi-a spus că în fond comandantul a avut dreptate : în timpul războiului civil am avut spațiu suficient pentru a înainta sau a ne retrage, după cum o cereau împrejurările.

Cînd am acostat la Elabuga, a venit la mine un comandant roșu, tov. Azin, de felul său cazac. Nu-i cruța pe albi și pe transfugi și era de un curaj fără pereche. A vorbit cu mine în special despre grija pe care o purta ostașilor roșii. Aceștia îl iubeau. Am primit anul acesta o scrisoare de la un ostaș roșu care a luptat împotriva trupelor lui Kolceak sub conducerea lui Azin. Cîtă dragoste fierbinte pentru Azin respiră fiecare rînd din scrisoarea lui ! Recent, tov. Pastuhov, membru al C.E.C., mi-a povestit că, în timp ce Ijevskul era încă ocupat de albi, a năvălit acolo un detașament de cavalerie roșie sub comanda lui Azin. În coamele cailor erau prinse panglici roșii. Detașamentul a ocupat închi-

soarea din Ijevsk, unde erau întemnițați condamnații la moarte (acolo se aflau închiși și tatăl tovarășului Pastuhov, în vîrstă de 70 de ani, și fratele său mai mic, de 11 ani ; alți doi frați ai tovarășului Pastuhov au căzut pe front). Mai tîrziu, în regiunea cursului inferior al Volgăi, tov. Azin a căzut în mîinile albilor și a fost omorît în torturi.

O mare însemnătate a avut agitația desfășurată de vasul „Krasnaia zvezda" în Tataria, unde populația sprijinea prin toate mijloacele Puterea sovietică.

Vladimir Ilici m-a întrebat amănunțit despre toate ; îl interesa îndeosebi ceea ce-i spuneam despre Armata Roșie, despre starea de spirit a țăranilor, despre starea de spirit a ciuvașilor și tătarilor, despre creșterea în rîndul maselor a încrederii în Puterea sovietică.

A doua jumătate a anului 1919 a fost și mai grea decît prima. Deosebit de grele au fost lunile septembrie, octombrie și începutul lui noiembrie. Războiul civil se încingea din ce în ce mai tare. Kolceak fusese înfrînt, dar albii hotărîseră să pună mîna pe centrele Puterii sovietice : Moscova și Petrograd. Dinspre sud se apropia Denikin, care ocupase o serie de puncte foarte importante în Ucraina, iar dinspre vest începuse să înainteze Iudenici, care ajunsese pînă în imediata apropiere a Petrogradului. Victoriile albilor dădeau curaj dușmanilor pitiți în ascunzișuri. Pe la sfîrșitul lunii noiembrie a fost descoperită la Petrograd o organizație contrarevoluționară care avea legături cu Iudenici și era subvenționată de Antantă.

Cît timp Denikin și Iudenici obțineau victorii, pe numele lui Vladimir Ilici soseau un mare număr de anonime, conținînd vorbe de ocară, amenințări, caricaturi. Intelectualitatea încă mai șovăia ; numai păturile ei înaintate, în frunte cu Timireazev, trecuseră de partea Puterii sovietice. La 25 septembrie, anarhiștii, sprijiniți de socialiștii-revoluționari, au aruncat o bombă la sediul Comitetului din Moscova al P.C. (b) din Rusia din stradela Leontievskaia, de pe urma căreia au murit mai mulți dintre tovarășii noștri.

Pretutindeni bîntuia foametea și mizeria. Trebuia întărită Armata Roșie, trebuia menținut spiritul ei combativ, trebuiau chibzuite profund planurile pe frontul militar, trebuia asigurată aprovizionarea cu pîine a Armatei Roșii, a spatelui frontului, a centrelor muncitorești, trebuia desfășurată pe scară largă munca de lămurire și de agitație ; întregul aparat administrativ trebuia organizat într-un fel nou, nu după sistemul vechi, birocratic, ci într-un mod nou, sovietic ; trebuiau selecționate și instruite cadre noi, problemele trebuiau cercetate pînă în cele mai mici amănunte.

Ilici muncea din zori și pînă-n noapte, și, cu toate că încrederea lui în victorie nu slăbea nici o clipă, nu putea să doarmă de atîtea griji. Noaptea se trezea, se scula din pat și se apuca să controleze la telefon dacă cutare sau cutare dispoziție a sa fusese executată sau mai expedia vreo telegramă cu dispoziții suplimentare. Ziua rămînea foarte puțin acasă ; mai mult stătea în cabinetul său, avînd mereu audiențe. În lunile acestea de mare încordare l-am văzut mai puțin ca de obicei ; nu ieșeam aproape de loc la plimbare, iar eu mă jenam să intru în cabinet fără treabă, de teamă să nu-l stingheresc în muncă.

Cea mai acută problemă era problema cerealelor. În condițiile din vremea aceea, în condițiile micii gospodării țărănești fărîmițate și ale speculei ce nu cunoștea margini, era de-a dreptul cu neputință să se poată cumpăra cantitățile de cereale necesare. Pentru rezolvarea acestei probleme era necesar să se ia măsuri după un anumit plan, să fie promulgate o serie de legi categorice și să fie mobilizați pentru această acțiune oameni potriviți. De aceea, nu întîmplător, a fost numit, la 17 ianuarie 1919, în postul de comisar al poporului pentru aprovizionare Aleksandr Dmitrievici Țiurupa. Îl cunoșteam de multă vreme, întrucît fusesem împreună cu el în exil la Ufa.

Tatăl lui fusese mic funcționar (secretar de primărie) la Aleșki, în gubernia Taurida. Aleksandr Dmitrievici se născuse în același an cu Vladimir Ilici, în 1870, într-o familie numeroasă compusă din 8 persoane ; tatăl murise încă de tînăr, și ca să cîștige un ban mama cosea, iar Aleksandr Dmitrievici începuse încă de timpuriu să dea meditații. El urmase școala primară, gimnaziul și apoi școala medie de agricultură. De profesiune agronom, cunoștea bine agricultura și viața țăranilor. Ca revoluționar a ajuns la închisoare prima dată în 1893, apoi a mai fost arestat o dată în 1895. Începînd din 1897 a fost statistician la Ufa. Acolo a făcut parte dintr-un grup de social-democrați care

desfășurau o activitate intensă în rîndurile muncitorilor feroviari și ale muncitorilor de la uzinele din împrejurimi ; acolo ne-am desfășurat munca împreună. La Ufa s-a întîlnit de două ori cu Vladimir Ilici, care venise la mine, iar mai tîrziu am fost tot timpul în corespondență. Colabora la ziarul „Iskra". Îl știam un revoluționar convins și înflăcărat. În 1901 el organizase greva de 1 Mai de la Harkov, în 1902 și-a desfășurat munca la Tula în cadrul unui grup din care făceau parte Sofia Nikolaevna Smidovici, Veresaev, fratele lui Lunacearski. În 1902 Aleksandr Dmitrievici fu arestat la Samara, iar în 1905 începu din nou să lucreze la Ufa.

Din 1914 Aleksandr Dmitrievici participă din nou intens la activitatea revoluționară bolșevică. Ilici, care se pricepea foarte bine la oameni, îl prețuia deosebit de mult. Aleksandr Dmitrievici era un om foarte modest ; nu avea talente nici de orator, nici de scriitor, dar era un admirabil organizator, un practician care cunoștea și munca, și satul. Totodată el era un revoluționar admirabil, care nu se temea de greutăți și își consacra toate forțele muncii, luptei pentru o cauză a cărei însemnătate o înțelegea pe de-a-ntregul. Aleksandr Dmitrievici a lucrat sub conducerea lui Ilici, care îl aprecia mult și se îngrijea de sănătatea și de odihna lui. Cînd îl vedea obosit, surmenat, Ilici îl mustra – mai în glumă, mai în serios – că nu are grijă de „bunul statului" (așa îi denumeam noi în jargonul nostru familiar pe comuniștii devotați cauzei). Ilici ținea mult la Aleksandr Dmitrievici și ca tovarăș.

Politica Puterii sovietice în domeniul aprovizionării consta pe vremea aceea în a organiza monopolul comerțului de cereale, adică în a interzice orice comerț particular de cereale, în a obliga pe producători să predea întregul surplus de cereale statului la preț oficial, în a interzice dosirea surplusurilor și în a organiza o evidență riguroasă a tuturor surplusurilor de cereale, transportul cerealelor în condiții ireproșabile din regiunile excedentare în cele deficitare și pregătirea rezervelor necesare pentru consum și pentru însămînțări. În fond, acesta era un sector al economiei planificate, al economiei socialiste, care trebuia însă organizat în condiții extrem de dificile, cînd înseși bazele economiei nu fuseseră încă reorganizate, cînd gospodăria țărănească continua să rămînă o gospodărie individuală.

În zilele de 29–30 iulie 1919, Sovietul din Moscova și Consiliul sindicatelor din Moscova convocaseră o conferință a

comitetelor de întreprindere, a reprezentanților conducerii sindicatelor, a delegaților Cooperativei centrale muncitorești din Moscova și ai consiliului asociației „Cooperația", pentru a se organiza la Moscova o asociație cooperatistă de consum unică. La conferință au luat parte și menșevici și adepți ai cooperației independente. În ziua de 30 iulie a luat cuvîntul la această conferință Vladimir Ilici. El a urat conferinței succes în desfășurarea lucrărilor, dar totodată a subliniat cu tărie că totul depinde de victoria în războiul civil și de reorganizarea într-un fel nou a întregii orînduiri sociale, care va da cooperației o orientare justă.

El a arătat că nu au trecut decît 20 de luni de la Revoluția Socialistă din Octombrie și că în această perioadă vechea orînduire nu a putut fi reorganizată, firește, în întregime într-un chip nou. Ilici a spus că trebuie înlăturate nu numai vechile instituții, nu numai moșierii și capitaliștii, ci trebuie combătute și deprinderile formate de capitalism, de condițiile micii gospodării țărănești, deprinderi care în decursul secolelor au devenit a doua natură a oricărui mic gospodar.

Acum, cînd gospodăria colhoznică a devenit la noi o formă de gospodărire dominantă, oricine înțelege la ce se referea atunci Lenin : el se gîndea la înlocuirea gospodăriei individuale cu gospodăria colectivă. El a arătat că se dă lupta hotărîtoare și finală între capitalism și socialism și că numai victoria socialismului ne va ajuta să înlăturăm pentru totdeauna foametea, exploatarea, îmbogățirea unora din munca altora. El a spus că bolșevicii au pășit pe calea colectării socialiste a cerealelor pentru a asigura pîine Armatei Roșii și populației muncitoare. În primul an colectările de stat nu au atins decît cifra de 30.000.000 de puduri.

„În anul următor – a spus Vladimir Ilici – am colectat peste 107.000.000 de puduri, cu toate că, din punct de vedere militar și din punctul de vedere al accesului liber la teritoriile cele mai bogate în cereale, în acest al doilea an ne aflam în condiții mai grele, întrucît nu numai Siberia, ci și Ucraina și cea mai mare parte din sudul îndepărtat ne erau complet inaccesibile. Cu toate acestea, după cum vedeți, colectările noastre de cereale s-au triplat. Din punctul de vedere al muncii efectuate de aparatul nostru de aprovizionare e un mare succes, dar din punctul de vedere al asigurării cu cereale a regiunilor neagricole e foarte puțin, deoarece, atunci cînd s-au făcut cercetări precise cu pri-

vire la condițiile de alimentare a populației neagricole și în special a populației muncitorești de la orașe, s-a constatat că în primăvara și vara acestui an muncitorul de la oraș n-a căpătat decît aproximativ jumătate din produsele alimentare de la Comisariatul aprovizionării, fiind nevoit să-și procure restul pe piața liberă, la Suharevka și de la speculanți, și plătind pentru prima jumătate o zecime din tot ce cheltuiește, iar pentru cealaltă nouă zecimi. Domnii speculanți, cum era și de așteptat, jupoaie pe muncitor, luîndu-i un preț de 9 ori mai mare decît acela pe care-l ia statul pentru cerealele colectate. Analizînd aceste date precise privitoare la situația noastră în domeniul aprovizionării, trebuie să spunem că pe jumătate, cu un picior, sîntem în vechiul capitalism și numai pe jumătate am reușit să ieșim din această mlaștină, din această mocirlă a speculei și am pășit pe *calea colectărilor într-adevăr socialiste de grîne*, datorită cărora grînele încetează să mai fie o marfă, încetează să mai fie un obiect de speculă și un obiect și un prilej de ceartă, de luptă și de sărăcire pentru mulți". În continuare Lenin a spus :

„Acum se dă lupta hotărîtoare și finală împotriva capitalismului și a comerțului liber, la noi se dă acum principala bătălie dintre capitalism și socialism. Dacă vom învinge în această luptă, o întoarcere la capitalism și la vechea putere, la tot ce a fost în trecut, va fi exclusă" [1].

În 1919, într-o serie de cuvîntări și expuneri, Ilici a explicat muncitorilor, muncitoarelor, țăranilor și ostașilor roșii esența politicii Puterii sovietice în domeniul aprovizionării și a vorbit despre gospodăriile colective. Viața a confirmat justețea liniei adoptate în această privință.

În afară de grija pe care o avea pentru a asigura pîine Armatei Roșii, Ilici se gîndea necontenit cum să întărească coeziunea și spiritul de disciplină în Armata Roșie. El socotea că cel mai sigur mijloc pentru realizarea acestui lucru este să se trimită în rîndurile Armatei Roșii, care avea o compoziție țărănească, muncitori. De aceea el a felicitat călduros pe muncitorii din Petrograd care plecau pe front, în focul luptei, și la fel i-a felicitat pe muncitorii din Moscova. El se bizuia pe muncitori, acorda o importanță uriașă promovării lor în posturi de conducere, în funcția de muncitori-comisari și de comandanți în

[1] *V. I. Lenin*, Opere, vol. 29, Editura politică, 1959, pag. 505–506, 511 (subliniat de N. K. Krupskaia). – *Nota red.*

Armata Roșie. El cerea ostașilor să dea dovadă de cea mai mare vigilență. În scrisoarea adresată muncitorilor și țăranilor cu prilejul victoriei asupra lui Kolceak, Ilici scria :

„...Moșierii și capitaliștii nu sînt nimiciți și nu se socotesc învinși : orice muncitor sau țăran cu scaun la cap vede, știe și înțelege că ei sînt numai înfrînți, că ei s-au ascuns, s-au pitit, s-au înveșmîntat foarte des în haine de culoare «kaki», «sovietică». Mulți moșieri s-au strecurat în gospodăriile de stat, mulți capitaliști s-au strecurat în diferite «direcții generale» și «centrale», au devenit funcționari sovietici ; ei pîndesc la fiecare pas greșelile și slăbiciunile Puterii sovietice pentru a o răsturna, pentru a-i ajuta astăzi pe cehoslovaci, mîine pe Denikin.

Trebuie să depunem toate eforturile pentru a urmări și a descoperi pe acești tîlhari, pe moșierii și capitaliștii care se camuflează, în *toate ascunzișurile* lor, pentru a-i demasca și a-i pedepsi fără milă, căci aceștia sînt cei mai răi dușmani ai oamenilor muncii, dușmani iscusiți, instruiți, experimentați și care așteaptă cu răbdare momentul prielnic pentru un complot ; sînt sabotori care nu se dau în lături de la nici o crimă pentru a dăuna Puterii sovietice. Cu acești dușmani ai oamenilor muncii, cu moșierii, capitaliștii, sabotorii, albii, trebuie să fim neîndurători.

Iar pentru a-i putea descoperi trebuie să fim iscusiți, prudenți, conștienți, trebuie să urmărim cu cea mai mare atenție cea mai mică neorînduială, cea mai mică abatere de la aplicarea conștiincioasă a legilor Puterii sovietice. Moșierii și capitaliștii sînt puternici nu numai datorită cunoștințelor și experienței lor, nu numai datorită ajutorului pe care-l primesc din partea celor mai bogate țări din lume, ci datorită și puterii obișnuinței și stării de înapoiere a maselor largi, care vor să trăiască «așa cum au apucat», neînțelegînd necesitatea de a respecta cu strictețe și conștiinciozitate legile Puterii sovietice" [1].

Pe mulți această chemare la vigilență îi speria. Nu erau puțini aceia care îi povesteau lui Ilici cum se răfuiau uneori ostașii roșii cu cutare sau cutare comandant priceput fie pentru că era de viță boierească, fie pentru că nu le fusese pe plac vreun ordin de-al lui, fie pentru cine știe ce fleac. Unii zîmbeau ironic, vrînd parcă să spună : „Uite ce sînt în stare drăguții d-tale de ostași roșii !"

[1] *V. I. Lenin*, Opere, vol. 29, Editura politică, 1959, pag. 541. – *Nota red.*

Firește, în multe cazuri acuzațiile erau aduse pe nedrept sau erau acuzați oameni nevinovați în fond ; lipsa de cunoștințe, aprecierea binelui și răului prin prisma micului proprietar privat, precum și modul anarhic de a aborda o serie întreagă de probleme, îi împiedicau uneori pe oameni să se orienteze just. Atunci Ilici punea șaua pe noi, cei de la învățămînt, cerîndu-ne să organizăm pe scară mai largă învățămîntul pentru adulți în rîndurile muncitorilor, țăranilor, ostașilor roșii și să nu avem o atitudine formală, cazonă față de învățămînt, ci să lărgim orizontul celor care învață și să facem ca întregul învățămînt să fie pătruns de spirit partinic. El cerea să se deschidă pe toate căile accesul către învățămîntul superior acelora cărora mai înainte aceste drumuri le fuseseră închise.

Tocmai în 1919 au fost date o serie de decizii care deschideau tuturor drumul către institutele de învățămînt superior, au fost organizate facultăți muncitorești și numeroase cursuri muncitorești ; tot în 1919 a fost organizată prima școală de cadre pentru aparatul sovietic și de partid.

Pe la sfîrșitul anului 1919 Ilici arăta foarte prost : obosit, preocupat (s-a păstrat o fotografie de-a lui în care este înfățișat plecînd la cursuri și din care se vede cît de prost arăta pe atunci). Veneam la el și nu scotea o vorbă. Eu știam însă că pentru a-i dezlega limba și a-i schimba dispoziția trebuie să-i povestesc ceva caracteristic din viața studenților de la facultățile muncitorești, din viața școlii de cadre pentru aparatul sovietic și de partid. Și aveam ce să-i povestesc. Îl interesa cum crește nivelul oamenilor, ce progrese fac în înțelegerea sarcinilor care le stau în față. Discutam mult cu Ilici pe această temă.

La Petrograd a fost organizată între 10 și 17 august „săptămîna partidului" ; în același timp, conform hotărîrii Congresului al VIII-lea al partidului, s-a făcut „reînregistrarea" membrilor de partid, care a durat pînă la sfîrșitul lunii septembrie. Între 8 și 15 octombrie a avut loc „săptămîna partidului" la Moscova.

La 11 octombrie Vladimir Ilici a scris articolul „Statul muncitorilor și săptămîna partidului", în care sînt oglindite deosebit de pregnant vederile lui Ilici asupra partidului și în care se arată cum trebuie să fie aparatul de stat nou, sovietic, și cît de important este ca în acest aparat să fie atrase cît mai multe forțe din rîndurile muncitorilor și ale țărănimii muncitoare.

„Săptămîna partidului la Moscova a coincis cu o perioadă grea pentru Puterea sovietică – scria Ilici în acest articol. – Succesele lui Denikin au provocat o întețire turbată a comploturilor urzite de moșieri, capitaliști și prietenii lor, o întețire a sforțărilor burgheziei de a semăna panică, de a zdruncina prin toate mijloacele tăria Puterii sovietice. Filistinii șovăitori, nehotărîți, inconștienți și, împreună cu ei, intelectualii, socialiștii-revoluționari, menșevicii au devenit, ca de obicei, și mai șovăitori și au fost primii care s-au lăsat intimidați de capitaliști.

Eu cred însă că faptul că săptămîna partidului la Moscova a coincis cu un moment greu este mai curînd în avantajul nostru, deoarece este mai folositor pentru cauză. Avem nevoie de săptămîna partidului nu pentru paradă. Nici pe degeaba n-avem nevoie de oameni care să fie membri de partid numai de ochii lumii. Singurul partid de guvernămînt din lume care se preocupă nu de sporirea numărului de membri, ci de creșterea lor calitativă, de curățirea rîndurilor partidului de cei «strecurați» în el este partidul nostru – partidul clasei muncitoare revoluționare. Nu o dată am procedat la reînregistrarea membrilor partidului, pentru a izgoni pe acești «strecurați», pentru a lăsa în partid numai pe cei conștienți și sincer devotați comunismului. Ne-am folosit atît de mobilizările pentru front, cît și de subotnice pentru a curăți partidul de cei care vor numai «să tragă foloase» de pe urma situației lor de membri ai partidului de guvernămînt, dar care nu vor să ducă greul unei munci pline de abnegație în folosul comunismului.

Și acum, cînd se desfășoară o mobilizare intensă pentru front, săptămîna partidului este bună prin aceea că nu constituie o ispită pentru cei care vor să se strecoare în partid. Noi chemăm în partid în număr mare numai pe muncitorii de rînd și pe țăranii săraci, pe țăranii-muncitori *iar nu* pe țăranii-speculanți. Acestor membri de rînd noi nu le promitem și nu le dăm nici un fel de avantaje de pe urma primirii lor în partid. Dimpotrivă, membrilor de partid le revine astăzi o muncă mai grea ca de obicei și mai primejdioasă.

Cu atît mai bine. În felul acesta vor intra în partid numai adepți sinceri ai comunismului, numai cei cu adevărat devotați statului muncitoresc, numai oameni ai muncii cinstiți, numai adevărații reprezentanți ai maselor care erau asuprite sub capitalism.

Numai de astfel de membri de partid avem nevoie.

Nu pentru reclamă, ci pentru muncă serioasă avem nevoie de noi membri de partid. Pe ei îi chemăm în partid. Oamenilor muncii noi le deschidem larg porțile partidului" [1].

În continuare, Ilici a repetat ceea ce spusese la înmormîntarea lui Iakov Mihailovici Sverdlov, și anume că printre muncitorii și țăranii de rînd sînt foarte multe elemente cu talent organizatoric și administrativ. Lor le adresa el chemarea de a se apuca de construcția socialistă : „Dacă sînteți adepți sinceri ai comunismului, porniți mai curajos la această muncă, nu vă temeți de noutatea și de greutatea ei, nu vă lăsați tulburați de vechile prejudecăți cum că numai oamenii cu diplome oficiale ar fi capabili de această muncă" [2].

Articolul se încheia cu cuvintele : „Masa oamenilor muncii este de partea noastră. În aceasta stă forța noastră. În aceasta stă izvorul invincibilității comunismului mondial".

În aceste vremuri grele, Ilici a ținut deseori cuvîntări și a scris articole adresate muncitorilor, ostașilor roșii. Cuvintele lui îi însufleteau : muncitorii din Iaroslavl, Vladimir, Ivanovo-Voznesensk plecau în masă pe front.

„...*Chiar și numai* forța *simpatiei* muncitorilor și țăranilor pentru avangarda lor s-a dovedit a fi în stare *să facă minuni* – scria Ilici.

Căci este o minune : muncitorii, care au suportat nemaiauzitele chinuri ale foametei, frigului, ruinei, distrugerii, nu numai că-și păstrează tot curajul, tot devotamentul față de Puterea sovietică, toată energia jertfirii de sine și a eroismului, dar și iau asupra lor, cu toată lipsa lor de pregătire și de experiență, povara conducerii corăbiei statului ! Și aceasta într-un moment cînd furtuna a ajuns să bîntuie cu o furie extraordinară...

Istoria revoluției noastre proletare abundă în asemenea minuni. Aceste minuni vor duce cu siguranță și neapărat – chiar dacă va trebui să trecem prin unele încercări foarte grele – la victoria deplină a Republicii sovietice mondiale" [3].

Tineretul ardea și el de dorința de a pleca pe front. Noi, cei care lucram în domeniul educației politice, ne ocupam pe atunci intens de prima școală de cadre pentru aparatul sovietic

[1] *V. I. Lenin,* Opere, vol. 30, E.S.P.L.P. 1956 pag. 46–47. – *Nota red.*
[2] Op. cit., pag. 48.
[3] Op. cit., pag. 55–56.

și de partid, în care ne străduiam să dăm tineretului nu „diplome oficiale", împotriva cărora Ilici era atît de pornit, ci cunoștințe care să-i înarmeze, ajutîndu-i să înțeleagă evenimentele în curs de desfășurare. Am fost nespus de bucuroși că la 24 octombrie 1919 Ilici a luat cuvîntul în fața absolvenților primei noastre școli de cadre pentru aparatul sovietic și de partid.

„Tovarăși ! – și-a început el cuvîntarea. – Știți că astăzi ne-am adunat laolaltă nu numai din dorința de a sărbători absolvirea cursurilor acestei școli sovietice de către cei mai mulți dintre voi, dar și datorită împrejurării că aproape jumătate din întreaga voastră promoție a luat hotărîrea de a pleca pe front spre a da un ajutor nou, extraordinar și substanțial trupelor care luptă pe front" [1].

Apoi, după ce a vorbit deschis și fără ocol despre situația grea de pe fronturi, în continuare Ilici a spus : „Iată de ce, oricît de greu ar fi pentru noi acest sacrificiu – trimiterea pe front a sute de cursanți, adunați aici și vădit necesari pentru munca în Rusia –, am consimțit totuși să satisfacem dorința voastră".

După ce a arătat ce luptă aprigă se duce pe front, Ilici a vorbit despre munca pe care urmează s-o ducă absolvenții noștri :

„Pentru cei care pleacă pe front ca reprezentanți ai muncitorilor și ai țăranilor nu poate fi alegere. Lozinca lor trebuie să fie : victorie sau moarte. Fiecare dintre voi trebuie să știe să se apropie de ostașii roșii cei mai înapoiați, cu nivelul cel mai scăzut, pentru ca, folosind limbajul cel mai ușor de înțeles și vorbind din punctul de vedere al omului muncitor, să-i explice situația, să-i ajute într-o clipă de grea cumpănă, să înlăture orice șovăieli, să-i învețe să lupte împotriva numeroaselor manifestări de sabotaj, moleșeală, înșelăciune sau trădare. Voi știți că în rîndurile noastre și printre cadrele de comandă mai sînt încă multe manifestări de acest fel. Aici este nevoie de oameni care au făcut o anumită școală, care înțeleg situația politică și pot să dea ajutor maselor largi de muncitori și țărani în lupta lor împotriva trădării și a sabotajului. În afară de curaj personal, Puterea sovietică așteaptă de la voi să dați un ajutor multilateral acestor mase, să curmați orice șovăieli în rîndurile lor

[1] Op. cit., pag. 59.

și să arătați că Puterea sovietică are forțe la care face apel în orice clipă grea" [1].

Cursanții școlii de cadre pentru aparatul sovietic și de partid au îndreptățit încrederea ce le-a fost acordată.

Cuvîntarea lui Ilici a constituit un îndreptar și pentru toți lucrătorii noștri din domeniul educației politice.

Despre ceea ce îl frămînta, Ilici nu vorbea numai la mitinguri, ci și acasă, îndeosebi atunci cînd venea vreunul dintre tovarășii apropiați. Spre sfîrșitul anului 1919 a început să vină destul de des pe la noi Inessa Armand, cu care lui Ilici îi plăcea în mod deosebit să discute despre perspectivele mișcării. Fiica mai mare a Inessei Armand fusese deja pe front și era cît pe aci să moară în timpul exploziei care avusese loc la 25 septembrie în stradela Leontievskaia. Mi-aduc aminte că, într-un rînd, Inessa Armand a venit la noi cu fiica ei mai mică, Varea, pe atunci o fată foarte tînără, care mai tîrziu a devenit un membru foarte devotat al partidului, și Ilici „se așează la taifas", ca să folosesc o vorbă din bătrîni ; mi-aduc aminte cît de tare scînteiau ochii Variușei. Lui Ilici îi plăcea să stea „la taifas" și cu femeia noastră de serviciu din perioada aceea, Olimpiada Nikanorovna Juravleva, mama scriitoarei Boreţkaia. Olimpiada Nikanorovna lucrase mai înainte în Ural ca simplă muncitoare la o uzină de prelucrare a fierului, apoi fusese femeie de serviciu la redacția „Pravdei". Ilici găsea că ea avea un puternic instinct proletar. Și în timp ce ședea la bucătărie (dintr-o veche obișnuință, lui Ilici îi plăcea să ia prînzul, cina și ceaiul la bucătărie), îi făcea mare plăcere să tăifăsuiască cu Olimpiada Nikanorovna despre victoriile viitoare.

Ilici nu a greșit cîtuși de puțin : am întîmpinat a doua aniversare a Puterii sovietice cu victorii importante.

Cînd la începutul lunii octombrie Denikin se apropia de Orel, C.C. al P.C. (b) din Rusia l-a trimis pe Frontul de sud, ca membru al Consiliului militar-revoluționar, pe tovarășul Stalin. Stalin a întocmit un nou plan de ofensivă, care a fost aprobat de C.C. Vladimir Ilici l-a sprijinit în întregime. Pe Frontul de sud s-a petrecut curînd o cotitură. La 19 octombrie, lîngă Voronej ostașii noștri i-au snopit pe generalul Șkuro și pe Mamontov, la 20 a fost recucerit orașul Orel, la 21 octombrie a

[1] Op. cit., pag. 66.

început, prin luptele de la Pulkovo, înfrîngerea lui Iudenici, care se îndrepta spre Petrograd.

Pentru ziua Revoluției din Octombrie Ilici a scris un fierbinte salut adresat muncitorilor din Petrograd, pentru ziarul „Pravda" a scris articolul „Puterea sovietică și situația femeii", iar pentru ziarul „Bednota" articolul „Doi ani de existență a Puterii sovietice", adresat țăranilor.

La 7 noiembrie, la ședința comună a Comitetului Executiv Central din Rusia, a Sovietului din Moscova, a Consiliului Central al Sindicatelor din Rusia și a comitetelor de întreprindere, Ilici a rostit cuvîntarea „Doi ani de existență a Puterii sovietice". Lui Ilici nu-i plăcea să ia cuvîntul la ședințe festive, de aceea nici cuvîntarea pe care a rostit-o la această ședință nu a avut un caracter agitatoric, ci s-a referit la probleme pur practice. Dar însuși conținutul cuvîntării îi însuflețea și-i înflăcăra pe cei de față, stîrnind aplauze furtunoase.

Ilici a spus că cea mai importantă realizare din cei doi ani de existență a Puterii sovietice „este învățătura care decurge din construirea puterii muncitorești..., participarea muncitorilor la conducerea generală a statului". „...Cea mai importantă muncă am depus-o în domeniul reorganizării vechiului aparat de stat ; și, cu toate că această muncă a fost grea, vedem totuși rezultatele efortului depus timp de doi ani de clasa muncitoare și putem spune că în acest domeniu avem mii de reprezentanți ai muncitorilor care au trecut prin focul luptei, înlăturînd pas cu pas pe reprezentanții puterii burgheze. Vedem muncitori nu numai în aparatul de stat, dar vedem reprezentanți de-ai lor și în domeniul aprovizionării, unde erau aproape numai reprezentanți ai vechiului guvern burghez, ai vechiului stat burghez. Muncitorii au creat aparatul de aprovizionare..." – a spus Lenin. Procentul de reprezentanți ai muncitorilor a crescut în acest aparat în cursul anului 1919 de la 30% la 80%.

În afară de aceasta, a spus mai departe Lenin, se îndeplinește cea mai importantă muncă, și anume munca pentru formarea de conducători ai proletariatului. Ei se formează pe front și în fiecare domeniu al conducerii. Ilici a subliniat rolul subotnicelor, rolul primirii muncitorilor în partid. Numai la Moscova au fost primiți în „săptămîna partidului" peste 14.000 de noi membri de partid. Ilici a vorbit despre rezerva pe care o reprezintă tineretul muncitoresc și țărănesc, educat în condițiile luptei

ce se desfășura atunci. Dar principalul lucru căruia trebuie să i se acorde atenție, a spus Ilici, este crearea unor relații juste cu milioanele de țărani, este necesitatea de a se duce în rîndurile țărănimii o vastă muncă de lămurire. Ilici a arătat că războiul civil deschide ochii țăranului, făcîndu-l să vadă adevărata stare de lucruri.

Ilici vorbea calm. Starea de spirit generală era cît se poate de bună.

Vladimir Maiakovski, după care se pasionau atît de mult în perioada aceea lucrătorii din domeniul educației politice, a exprimat minunat starea de spirit care cuprinsese la noi pe toată lumea în poezia sa închinată celei de-a doua aniversări a Revoluției din Octombrie :

Măcar cu un crîmpei
din sufletul vostru
dați-vă contribuția
la avîntul
marii acțiuni muncitorești
denumită
„Revoluția".
Felicitatorii
nu se-nghesuie
la poarta noastră.
Li-i inima
cît un purice ?
Să se care !
Dar noi vom sărbători,
o cred cu tărie,
și a suta aniversare.

Cînd am sărbătorit cea de-a douăzecea aniversare a Revoluției din Octombrie, făcînd un bilanț al realizărilor obținute pe frontul construcției socialiste, realizări consfințite în noua Constituție a Uniunii Sovietice, ne-am amintit cu toții de Ilici, de cuvintele lui, de indicațiile sale programatice.

CUPRINS

	Pag.
Din partea editurii	3
Introducere	5
Partea I	
La Petersburg. *1893–1898*	11
În deportare. *1898–1901*	27
München. *1901–1902*	46
Viața la Londra. *1902–1903*	59
Geneva. *1903*	74
Congresul al II-lea. *Iulie-august 1903*	75
După Congresul al II-lea. *1903–1904*	82
Anul 1905. *În emigrație*	93
Din nou la Petrograd	110
Petrograd și Finlanda. *1905–1907*	119
Plecarea în străinătate. *Sfîrșitul anului 1907*	132
Partea a II-a	
A doua emigrație	139
Anii reacțiunii. *Geneva. 1908*	143
Paris. *1909–1910*	160
Anii noului avînt revoluționar *(1911–1914). Paris. 1911–1912*	179
Începutul anului 1912	189
Cracovia. *1912–1914*	196
Anii războiului. *Cracovia. 1914*	231

Berna. *1914–1915* 236
Zürich. *1916* 264
Ultimele luni în emigrație. Revoluția din februarie
Plecarea în Rusia 280
La Petrograd 290
Din nou în ilegalitate 305
Ajunul insurecției 311

Partea a III-a

Prefață la partea a III-a a amintirilor 317
În zilele lui Octombrie 319
De la Revoluția din Octombrie pînă la pacea de la Brest . . . 346
Stabilirea lui Ilici la Moscova și primele luni ale activității sale în
acest oraș 376
Anul 1919 414

Dat la cules 11.03.960. Bun de tipar 31.03.960. Tiraj 7.200 ex. Hîrtie semivelină de 65 gr/m² 540×840/16. Coli editoriale 29,25. Coli tipar 29,75. 10 planșe tiefdruck. A 00669/960. Indice de clasificare pentru biblioteci 3 C 26 = R.

Tiparul executat sub comanda nr. 4.713/532 de Combinatul Poligrafic Casa Scînteii „I. V. Stalin", Piața Scînteii nr. 1, București — R.P.R.